Historia et commentationes

Academia electoralis Theodoro-Palatina

929

Soc. 3974 216/3(1)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ACTA

ACADEMIAE

THEODORO - PALATINAE

TOM. III.

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORIA

ET

COMMENTATIONES

ACADEMIAE ELECTORALIS

SCIENTIARVM ET ELEGANTIORVM

LITERARVM

THEODORO - PALATINAE

VOLVMEN III. HISTORICVM.

MANNHEMII TYPIS ACADEMICIS

MDCCLXXIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

FUERE populares & exteri, qui commentationes noſtras academicas, ut ſunt duplicis maximegeneris, ita non una, ſed diverſis quoque libris prodire mallent.

In hiſtoria quidem, ſenſu latiori accepta (*), verſantur academici prope omnes; at non omnes, qui legunt, omnem hiſtoriam, quæ ampliſſima eſt, æque magni faciunt aut colunt. Naturali qui

(*) Dictum eſt de hiſtoriæ amplitudine & præſtantia vol. 1, pag. 6.

Digitized by Google

delectantur, philoſophi ac medici, alteram, quæ in factis, moribus & antiquitatibus exponendis occupata eſt, aliorum ſtudio relinquere plerique amant.

Deſideriis itaque hiſce ut ſatis fieret, ſeparari omnino, quæ hiſtorica ſenſu vulgari dicuntur, ab iis, quæ triplex naturæ regnum ſibi vindicat, academia decrevit; ſalva & illæſa priſtina collegii, in duas claſſes deſcripti, concordia.

Priora itaque duo, quæ ſuperioribus annis vulgata ſunt, volumina baſis & fundamentum quaſi ſunt commune ædificii bipartiti, hiſtorici atque phyſici. Ad prius pertinet tomus hicce novus, ad poſterius ſubſequetur alius; uterque

ſui

Digitized by Google

ſui generis tertius. Tertio utrique indices ſubjunguntur rerum & verborum omnium, quæ in una alteraque diſciplina hactenus prolata ſunt, hiſtorico geographici potiſſimum & genealogici, phyſico ad res naturales evolvendas idonei. Et ſic per trina deinceps volumina, fortunante ſpem noſtram ſummo, ſine quo nihil, Numine, porro agetur.

Habes hic, lector, novi inſtituti, rebus tuis proficui, rationem. Muſis Palatinis qui bene cupit, de academiæ hujus incrementis noviſſimis, ætatis virilis robur quæ promittere ei videntur, cum legerit, mirifice nobiscum lætetur, neceſſe eſt. Parentem infantia habuit, pueritia protectorem, quo non datur melior. Supplendum hic,

Digitized by Google

quod in narratione ipſa omiſſum, ſuſcepti ab auguſto principe patrocinii peculiaris memoriam cuſo nummo ſervari, cujus imaginem hiſtoriæ academicæ frons offert ex ære inciſo.

Perſcr. XI kal. Mart. MDCCLXXIII.

CON-

Digitized by Google

CONSPECTUS OPERIS.

Continuatio hiſtoriæ academicæ ab anno MDCCLXVIII uſque ad an. MDCCLXXI, *Latine* pag. 1

Iter literarium, *Latine* 18

Jo. Dan. Schoepflini diſquiſitio de Verbigeno & Tigurino Helvetiæ pagis ad aram Saloduri repertam, *Latine* 169

Andr. Lameji diſſertat. ad lapides antiquos Heddernheimenſes, ubi de Novo Vico & Tauno monte, *Latine* 175

Casimiri Hæffelini diſſertatio de Lupoduno, *Latine* 185

Ejusdem de balneo Romano in agro Lupodunenſi reperto, *Latine* 213

Andr. Lameji deſcriptio pagi Spirenſis, qualis antiquis fuit temporibus, *Lat.* 228

Digitized by Google

Jo. Dan. Schoepflini prælectio de duellis & ordaliis veteris Franciæ Rhen. *Lat.* 281

Christoph. Jacobi Kremeri de comitatu Nemoris, feudo ducum Juliac. Palatino, *Germanice* 284

Jo. Dan. Schoepflini diss. de Guilielmo VII Juliaci comite, marchione, duce, *Lat.* 305

Ejusdem de evangelii sancti Marci codice apud Venetos, *Latine* 326

Georg. Christiani Crollii responsum ad quæstionem de antiquo Franciæ Rhenensis ducatu, *Latine* 333

Indices historici rerum & verborum in tribus, quæ prodierunt, academiæ voluminibus contentorum

HISTOR.

Digitized by Google

HISTORIA

ACADEMIAE

THEODORO - PALATINAE

Digitized by Google

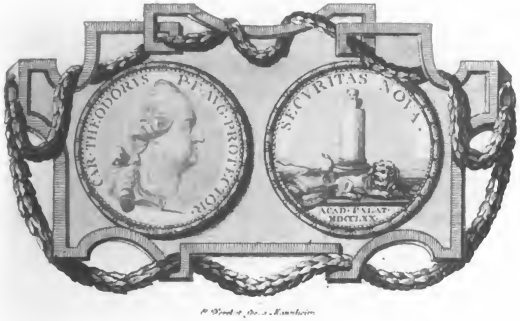

QUINQUENNIO primo, in superioribus historiæ & commentationum voluminibus delineato, succedit nunc rerum quatuor hinc annis in academia gestarum brevis enarratio.

MDCCLXVIII.

Conventus publ. vernalis.

Conventu publico vernali, die XVI Aprilis, quum ad illas de marga & apibus quæstiones, (a) ante biennium iterum propositas, plures respondissent, de marga nullus, de apibus tres

(a) Quæstiones has vide in *act. acad.* vol. II, p. 2.

Digitized by Google

MDCCLXVIII

bene meruiſſe, & aliqua ſaltem præmii parte digni judicati ſunt. Fuerunt iſti, ut ſchedulis apertis apparuit, Jo. JUSTUS ZEIS, ſcholæ Treyſanae in Haſſiæ comitatu Ziegenhainenſi rector, JOHANNES RIEM, pharmacopola & ſocietatis apiariæ Lutrenſis auctor, ac CHRISTIANUS HEMPEL, ſclopetarius aulicus Wirtenbergenſis. Primo quindecim, ſecundo decem, tertio ſex aurei, quos ducatos appellant, ſenatus decreverat.

Sed & excitando Palatinorum in plantandis arboribus & alendis lanigeris ſtudio œconomico, idem in tempus promiſſum fuerat præmium viginti quinque ducatorum, in alterutro excelluiſſe quenquam, ſive privatum hominem ſive ſocietatem integram, allatis teſtimoniis judicialibus quum recte conſtiterit. Terminus autem mittendis teſtimoniis præfixus quum & arborum noviter eductarum vigor comprobandus eſſet, propter veris hujus acerbitatem in autumnum proximum prorogatus eſt.

Socii novi

Socii novi tum proclamati ſunt ſex, ordinarius unus in locum Oberkampii, anno ſuperiore defuncti, CASIMIRUS HAEFFELIN, extraordinariorum ex claſſe, (*b*) itineris literarii cauſa tum abſens. Deinde honorarius unus, STEPHANUS EVODIUS ASSEMANNI, Apameæ archiepiſcopus & bibliothecæ Vaticanae præfectus.

Porro extraordinarii quatuor, viri celebres:

PAULUS PACIAUDI, clericus regularis Theatinus, regii ducis Parmenſis bibliothecarius &c.

LAURENTIUS MEHUS, Florentinus.

GERARDUS MEERMANN, conſiliarius & ſyndicus olim Roterodamenſis.

FRANCISCUS DE SCHEYB, patricius Conſtant. ſtatuum Auſtriæ inferioris à ſecretis.

Lectum

(*b*) Vol. II, p. 6.

Digitized by Google

Lectum denique eodem in conſeſſu Franciſci Joſephi OBERKAMPII, quem vita exceſſiſſe diximus, elogium. Natus is die ſolſtitiali æſtivo an. 1710 Amorbaci, ubi pater, Bartholomæus, publico phyſici munere fungebatur, aulæ Bambergenſis dein medicus. Avum habuerat Jo. Jacobum, quo Leopoldus imp. in variis ad proceres Germaniæ legationibus uſus; proavum Johannem, poſt Anglicanam aliaſque legationes Cæſaris referendarium intimum, qui inſigne immunitatis, exemptionis fori, emendorumque bonorum nobilium privilegium cum juribus annexis per Germaniam omnem a Ferdinando II imp. an. 1629 ſibi poſterisque ſuis acquiſiverat. Oberkampii elogium.

Medicinæ doctor Bambergæ creatus, an 1736, juvante celſiſſimo Schœnbornio, principe epiſcopo, ad alias Germaniæ ſcholas, doctorum ſuorum fama illuſtres, Altorfenſem, Lipſienſem, Halenſem, Jenenſem, Gœttingenſem, evolavit. Pependit plurimum Lugduni Batavorum ab ore Bœrhavii, Albini & Gaupii; quorum memoriam edito nuper diſſertationum, quas ibidem collegerat, ſelectarum volumine gratiſſimus diſcipulus publice recoluit.

Ex Batavis Lutetiam Pariſiorum ſe contulit, aditurus mox Italiam, quum eminentiſſimi Schœnbornii cardinalis, Spirenſium præſulis, valetudini curandæ vocaretur Bruchſaliam. Hic archiater perſtitit uſque ad an. 1742, quo non ſacere magis, quam docere, cui natus & factus videbatur, medicinam cupiens, oblatam ſibi cathedram publicam Herbipolitanam non recuſavit. Sexennio poſt, accepta comitivæ ſacri imperialis palatii dignitate, accerſitus eſt in Palatinatum, ut & ſtudia juvenum Heidelbergæ, & ipſius Auguſtæ noſtræ, ſanctiſſimæ principis, valetudinem regeret. Acceſſit quinquennio poſt conſiliarii electoralis intimi axioma.

Vires ſuas an. 1767 debilitatas ſentiens medicus aliorum feliciſſimus ad Aquas Marchicas, calore & ſalubritate ſua ab omni ævo nominatas, tranſiit. Media valetudinis curatione nuntius de ſereniſſimo principe Friderico, auguſtæ Palatinæ gentis herõe

Digitized by Google

MDCCLXVIII

ſummo, Swezingæ graviter decumbente ei affertur. Accurrit Oberkampius, poſtpoſita vita ſua, ſuccurritque tam efficaciter, ut morbus devictus omnino crederetur, quum domum ipſe regreſſus & arrepto calamo formulam remedii ſibi ſcripturus, d. VII Julii ſubita morte profligaretur. Stantem ſi mori imperatorem decet, mortem ſane digniſſimam medico is oppetiit. Numerantur diſſertationes ſex ſupra viginti, quas cum Würzeburgi tum Heidelbergæ in lucem emiſit, præter libellum de acidulis Kiſſigenſibus vernacule ſcriptum.

Feriæ

Ferias duplices, vernales & autumnales, legibus academicis permiſſas, in æſtivis hujus anni menſibus jungi placuit, itineris literarii cauſa, quod ſapientiſſimi Principis juſſu, inveſtigandis & colligendis omnis generis monumentis, Palatinis maxime, ad Loganam, Moſellam, Rhenumque inferiorem, uti pluribus infra dicetur, a tribus ſuſceptum eſt ſociis. Feriæ itaque iſtæ, die tertia Junii indictæ, ad kalendas ſeptembres uſque protractæ ſunt.

Convent. publicus autumnalis

Poſt ferias convenerunt academici publice d. XX menſis Octobris. Quæſtio ante biennium publicata fuerat duplex, hiſtorica & matallurgica. Priore quærebatur de *eccleſiae Mogumtinae ante S. Bonifacium facie et juribus. Quid additum vel immutatum ſub hoc Germaniae apoſtolo. Gaviſane unquam metropolis eccleſiaſticae honore Wormatia.*

Poſteriore *de invenienda methodo nova, qua mercurius minori, quam adhuc fieri ſolet, jactura vel damno, ſumtibusque minoribus ex mineris ſuis eliciatur.*

Qui ad hiſtoricam reſponderant quæſtionem, argumentis ac teſtimoniis maximam partem invalidis uſi, nemini, quod voluerant, perſuaſerunt. Felicior paulo fuit, alteram quæſtionem qui tractaverat, non integro quidem, ſed dimidio viginti & quinque ducatorum præmio, poſtquam auctor, de hoc academiæ

demiæ judicio per ephemerides publicas edoctus nomen ſuum ſciri ac publicari ſe velle declaraſſet, affectus. Eſt is Jo. CONRADUS SCHIMPER, Med. D. præfecturæ Lichtenbergicæ in ducatu Bipontino phyſicus Cuſellæ.

Dictum eſt ſupra, prorogatum fuiſſe præmii arboribus atque lanigeris maximo numero eductis poſiti terminum. De lana nullus appetiit. De arboribus apparuit præfectus Sobernheimenſis, BERNHARDUS SCHLEMMER, qui bis mille, ſeptingentas & ſexaginta novem ſtirpes maximam partem fructiferas, præter majorem longe ſalicum aliarumque hujus generis arborum copiam ſeſe plantaſſe, teſtimoniis legitimis comprobavit; unde promiſſum XXV ducatorum præmium nemine reſragante ei decretum eſt.

Sed & in collegio academico tunc nonnihil mutatum. Petierant nempe, ſonticas ob cauſas, ſocii ordinarii duo, Vonckius atque Kellingius, uterque abſens, in liberiore extraordinariorum collocari claſſe. His itaque decedentibus ſuffecti ſunt Socii nov

JACOBUS HEMMER, canonicus Heinsbergenſis, anno ſuperiore jam academiæ extra ordinem adſcriptus. (c)

NATALIS JOSEPHUS DE NECKER, Inſulis Flandriæ oriundus, ſuisque *deliciis Gallo-Belgicis* clarus, quem colligendis deſcribendisque ſpontaneis Palatinatus Rhenani ſtirpibus, plantis & herbis munificentia Principis paulo ante deſtinaverat.

Secretarii adjuncti vices, quibus Kellingius fungebatur, in laudatum ſuperius Hæffelinum, ex itinere ſuo reducem, tum quoque translatæ ſunt.

Ad feſtum Carolinum, votis pro Caroli Theodori, optimi Principis, ſalute perpetua ſacrum, ſocietatis juſſu ac nomine Fladius ſenior, conſilii eccleſiaſtici Reform. director, die V Nov. peroravit vernacule. Oratio feſtiva

(c) Vide vol. II, p. 6.

Digitized by Google

MDCCLXIX

Danorum monarcha

Potentiſſimus Danorum monarcha, CHRISTIANUS VII, in ſuo ex Gallia reditu die XIX Dec. in urbem & aulam hanc archipalatinam, incredibili hominum applauſu atque concurſu cum eſſet delatus, academia majeſtatem ejus, quam in literas & artes valde propenſam eſſe acceperat, propius venerari cupivit, idque facile impetravit. Etenim regi die ſequenti poſt prandium à ſereniſſimo Electore ceterisque ſanguinis Palatinæ Principibus in bibliothecam aulicam deducto, ſocietatem academicam omnem ibidem collectam excellentiſſimus præſes, Leopoldus baro de Hohenhauſen, commendavit, ſimulque nummos academicos, majorem atque minorem, utrumque ex auro, in patera argentea obtulit. Obtulit inſuper Lamejus ſecretarius compacta quinque, actorum nempe academicorum unum, codicis diplomatici Laureshamenſis duo, totidemque hiſtoriæ Friderici Victorioſi, electoris Palatini, a Kremero conſcriptæ, volumina. Pergrata ſibi omnia eſſe, rex clementiſſimis verbis ſignificavit. Actorum acad. exemplum cum nummo majore argenteo traditum porro eſt Bernsdorfio comiti, adminiſtro regis primario.

MDCCLXIX.

Amaliæ Auguſtæ nuptiæ

LÆTUM anni ſuperioris exitum ſecuta mox ſunt anni novi primordia haud minus læta. Præparabantur tum AMALIÆ AUGUSTÆ Palatino-Bipontinæ, ſereniſſimæ Electricis noſtræ ex ſorore nepti filiæque luſtrali, cum Friderico Auguſto, Saxonum Electore, nuptiæ, ad quas oratione academica celebrandas deſignatus fuerat Kremerus. Orationem de antiquo & novo Francorum Rhenenſium ſive Palatinorum cum Saxonibus amicitiæ vinculo (*d*) in conſeſſu academico prælectam, typisque excuſam, ſocie-

(*d*) Die Freundſchaft der Pfælzer mit den Sachſen aus der geſchichte erwieſen 4°

ſocietas omnis, die XV Jan. ſub meridiem in gratioſiſſimum Principis ſponſæ conſpectum ac ad manus ipſius oſculationem clementer admiſſa, per manus præſidis ſui devotiſſime obtulit. Alia orationis exempla tum auguſtis heris noſtris, tum ſereniſſimis, qui in aula verſabantur, principibus, Clementi Trevirenſium archiepiſcopo & electori, Chriſtiano IV Bipontino duci, Carolo & Maximiliano, Palatinis Rheni comitibus, alia Saxoniæ oratori, illuſtriſſimo Riaucurio comiti, pro regia & electorali aula ipſius, tradita & commendata ſunt.

Nummus præterea aureus maximi moduli, cujus altera parte imago AMAL. AUG. COM. PAL. RHENI DU. BAV. JUL. CL. M. altera APPLAUSUS RHENI ET ALBIS cum die nuptiali in ſegmento repræſentantur, curante academia cuſus ac ſereniſſimæ Electrici nuperrime nuptæ cum literis Dreſdam miſſus eſt. Magna & optima Princeps de dono accepto gratioſiſſime reſcripſit his verbis:

Meſſieurs

„Die mir von Denenſelben ſchrifftlich zu erkennen gegebene Litteræ
„ aufmerckſamſte Bezeigungen Ihrer gefreut-gefließenen Theil-
„ nehmung an meiner beglückten Vermählung, und angefügte
„ wohlmeynende Wünſche, haben mir nicht anders als ange-
„ nehm und vergnüglich ſeyn können. Ich bin Denenſelben
„ nicht weniger vor die mir zugleich überſchickte ſchöne Me-
„ daille in Gnaden verbunden, zumahlen dieſelbige, nebſt dem
„ Andencken dieſer engen und frohen Verbindung beyder Chur-
„ häuſſer, auch ein immerwährendes Zeugniſs des mir von der
„ Göttlichen Vorſehung perſöhnlich geſchenckten Glücks der
„ Nachwelt aufbehalten wird. Eine löbliche Churpfälziſche
„ Academie der Wiſſenſchafften kann ſich anbey von meiner
unver-

Digitized by Google

MDCCLXIX

„ unvergeſslichen Erkenntlichkeit, ſo wie von meiner beharrli-
„ chen Zuneigung und eſtime jederzeit verſichert halten.
„ Schloſs Pillniz den 26 Junii 1769.

Dererſelben

beſonders wohl affectionirte
AUGUSTA.

Convent. public. vern.

Conventus publicus hujus atque ſequentium annorum vernalis propter præſidem honorarium, ut commode intereſſe poſſet, in menſem Majum dilatus eſt. Die XXIV Maj. itaque declaratum academiæ de reſponſis ad quæſtionem vitibus proſpicientem, de qua alibi jam retulimus, (*e*) iterum acceptis judicium, ſecundum quod reſponſum numero quartum reliquis palmam præripuit, aliud vero ſolenne illud, quod *acceſſerit*, elogium meruit. Apertis ſchedulis, nomina tegentibus, victor apparuit CAROLUS BARO DE VORSTER, condominus in Saulheim, Moguntiæ. Victoriæ proximus fuit, quem ante biennium jam eodem in argumento quandam præmii partem accepiſſe memoravimus, ISRAEL WALTHER, paſtor Weſthovienſis. Reſponſa duo, una cum excerptis ex num. quinto, cujus auctor ignotus, annuente ſenatu academico typis nuper excuſa ſunt. (*f*)

Socii novi

Sociis extraordinariis annumerari tum coeperunt ſpectatiſſimi duo in orbe literato viri, Hungarus atque Italus, ille ADAMUS FRANC. KOLLAR, Auguſtiſſ. imperatricis ac reginæ apoſtolicæ conſil. & bibliothecæ cuſtos primarius Vindobonæ; hic JOSEPHUS BARTHOLI, regiæ Sardorum maj. antiquarius Auguſtæ Taurinorum.

Lectum

(*e*) *Act. acad.* vol. II, p. 5.

(*f*) Hoc rubro: *Von den Rebenſlichern drey Schriften, eine Fortſezung von den am 27 Apr. 1771 öffentlich gekrönten Preisſchriften* 8° 1771 Conf. *act. acad.* l. c. pag. 6.

Digitized by Google

Lectum eodem in conſeſſu a ſecretario CORNELII WALRAMI, vel uti ipſe latine ſcribi maluit, VALERII VONCK, ſocii olim ordinarii, nuper defuncti, elogium. (*g*) Natus ille Noviomagi in Gelria III kal. Sept. an. 1724 ex Johanne Vonck, I. V. D. comitatus Cuyk in Brabantia Batavica archigrammateo, & Chriſtina Eliſabetha Vermeeria, literis a prima ætate tam feliciter vacavit, ut decennis carmina jam conderet, ingenii valde præcocis nuncia. Trajecti ad Rhenum, Petro Weſſelingio & Abrah. Wielingio ducibus, porro tantum profecit, ut ante XVIII ætatis annum *ſpecimen crit. in varios auctores*, poetas, hiſtoricos, philoſophos, oratores, *cum obſervationibus miſcellaneis* ederet; unde non defuere, qui cum viro maximo, Hugone Grotio, Vonckium compararent, amici. Subſecuti mox *lectionum* ejusdem generis *latinarum libri duo*. Anno 1745 ſcripta *theſium inauguralium philologico-nomicarum centuria* ſummos, quos vocant, in utraque jurisprudentia honores conſecutus eſt. At prævaluit conſtanter Latii veteris amor, quem ad alios, populares maxime ſuos, ut propagaret, tum *Bonamici de rebus ad Velitras*, tum *Ferrarii de rebus Eugenii principis bello Pannonico geſtis* commentarios puriſſime ſcriptos; imo & *Hier. Faleti de bello Sicambrico* ſive Gelrico carmen heroicum cum præfationibus ſuis & animadverſionibus edidit, idque conſilio præſertim viri generoſiſſimi, Frid. Othonis de Lynden comitis, illuſtris rei literariæ patroni. Edidit inſuper *Adami Ilugenii chronicon Dusburgenſe*, eique peramplam hiſtoriæ Gelricæ ſcriptorum notitiam præmiſit. Vonckii elogium

A primo reip. in patria capeſſendæ gradu, quem an. 1749 adiit, principis Arauſionenſis, æquiſſimi ingeniorum judicis, favore ſingulari ad ſummum velociſſime aſcendit. Ex ſecretario ſcabinus, ex ſcabino prætor ſeu judiciorum præſes & provinciæ

(*g*) Elogium Vonckii, amici ſui, elegantiſſimum nuper ſcripſit, brevique poſt ipſe deceſſit ampliſſimus *Klotzius* in *actis lit.* vol. VI, part. I. num. 5.

Digitized by Google

universæ tum quæstor, tum historiographus factus, an. 1756 consulatum & in delegatis Gelriæ ordinibus, imo etiam in supremo septem provinciarum Belgii fœderati senatu locum amplissimum consecutus est. Verum nescio, quibus causis impulsus, honores vix acceptos vir ab ambitione haud immunis deposuit, servatis tantum, quas antea gesserat, prætura & quæstura usque ad an. 1762, quo strepitus forensis, imo & patriæ pertæsus Coloniam Agripp. profectus est ad amicos veteres, Reiffenbergium & Harzhemium, S. J. patres eruditionis laude claros. Hisce suasoribus testibusque ad ea Christianorum sacra, a quibus majores ipsius receſſerant, Vonckius clam sese convertit, indeque Rheno adverso Mannhemium, ut augustum Palatinorum principem, lucidissimum Germaniæ sidus, præsens veneraretur, pervenit. Carolus Theodorus Batavum advenam benignissime suscepit, consiliariumque suum intimum & historiographum Juliaco-montanum nuncupavit, imo & gratiosissimo nobilitatis, quod vocant, diplomate ornavit. Instituta mox ab eodem sereniſſimo Electore hac scientiarum academia, in primariis ejus assessoribus Vonckius apparuit, & in ipso conventu inaugurali *meditationem de felici integritatis ac prudentiae in historia temperamento* tradidit, quæ brevi post Trajecti ad Rhenum, curante Lyndeno comite, cum elegantissimo Abrah. Perrenoti, viri clarissimi, ad novam academiam carmine typis excusa est. Ex academicis prælectionibus, quas frequenter instituit, nata deinde & illata est in primum historiæ & commentationum volumen quadripartita *observationum criticarum & etymologicarum sylloge.* Longe plura præstitisset vir præstantissimus, nisi tota corporis compages quam maxime fuisset debilitata. Valetudini instaurandæ remedium in aere natali quærens, mense Jun. an. 1765 in dynastiam Ravensteinensem, Noviomago proximam, secessit. Ibi refici cum cœpisset, horribili quadam ruina duplicem brachii sui dextri fractionem patitur, cui sanandæ tredecim fere menses decubuit. Sanatum quidem brachium, at invaluere magis magisque dolores alii, cephalalgia,

motus

MDCCLXIX

motus ſpasmotici, ejectiones ſanguinariæ &c. quibus denique accedens apoplexia d. XVII Jan. 1769 duriſſimæ vitæ finem leniſſimum attulit.

Conventus publicus autumnalis d. V Octobris habitus eſt. Ad quæſtionem phyſicam, præmio duplicato iterum expoſitam (*r*), nullum aderat reſponſum; de hiſtorica vero recte ſolvenda duo fuere ſoliciti, in quibus prævaluit multum, cui ſimbolum erat, *Laudo meos Francos*, quippe qui triplici ſectione non tantum Franciam Rhenenſem peculiarem & primariam olim regni Germanici provinciam fuiſſe, ſed & ſtatum ejus tum ante duces, tum ſub ducibus, imo formulam, dignitatem & jura ducatus hujus Franciæ Rhenenſis ex optimis fontibus pleniſſime docuit. Aperta auctoris ſchedula, ut præmium acciperet, inventus eſt CROLLIUS Bipontinus prof. academiæ noſtræ ſocius extraord. cujus diſſertationem in ſerie commentationum reliquarum infra producimus, non patrio, quo primum conſcripta eſt, idiomate, ſed latino, in quod auctor, ſermonis utriusque peritiſſimus, ut ſapientiſſimo decreto & exteris ſatisfaceret, eam ipſe transtulit. Conventus publ. autumn.

D. III Nov. pridie feſti Carolini Maillotus principis noſtri tum humanitatem ſummam, tum ſubditos ejus exinde felices Gallice prædicavit. Oratio votiva

Idem hoc feſtum Carolinum, tot aliis lætum, hiſtoricæ ſociorum academiæ claſsi peculiarem ob cauſam fuit lætiſſimum. Miſerat nempe Eminentiſſimus cardinalis Huttenus, Spirenſium epiſcopus & princeps, per nuncium ſuum, Carolo Theodoro gratulaturum, ſupra ſexaginta exempla chartarum veterum ex reverendiſſ. capituli majoris ſui tabulario, monumentorum hujus generis ditiſſimo. Neſcit jam eruditorum nemo, quanti ſint pre- Hutteni cardinalis donum lit.

(*r*) Vide tom. II, pag. 6.

Digitized by Google

MDCCLXIX

tii ſubſidia diplomatica, quantique in hiſtoria omni, imo & jure momenti. Academia itaque celſiſſimo principi de munere gratam mentem quovis modo teſtatura, tum epiſtolam latinam ſcripſit, tum dona quædam literaria viciſſim miſit, opera nempe ſua quæcunque typis excuſa, & numiſcaticam Electorum Palatinorum ſeriem argenteam. Reſpondit eminentiſſimus Cardinalis verbis humaniſſimis & academiæ ſupra quam dici poteſt jucundis; imo & pro argento accepto aurum munificentiſſime rependit. In perpetuam Principis nunc pie defuncti laudem epiſtolæ ejus reſponſoriæ verba hic apponimus.

Litteræ „ FRANCISCUS CHRISTOPHORUS, ſacræ Romanæ ec-
„ cleſiæ cardinalis, epiſcopus Spirenſis, præpoſituræ principa-
„ lis Weiſſenburgenſis & equeſtris Odenheimenſis præpoſitus,
„ ſacri Romani imperii princeps, inclytæ academiæ electorali
„ ſcientiarum Theodoro-Palatinæ felicitatem & incrementum.
„ Diplomatum veterumque chartarum monumenta, quæ pro
„ noſtro in rempublicam literariam ſtudio in manus ſereniſſimi
„ Electoris nuperrime conſignavimus, grata omnino & accepta
„ fuiſſe, ipſæ principis hujus optimi literæ ſatis teſtantur. Gra-
„ tulamur nobis, id genus officia, ad quæ in quacunque cauſa
„ faciles promtique erimus, ita probari, ut & exſpectationi ſa-
„ pientiſſimi muſarum veſtrarum parentis, & votis veſtris, gene-
„ roſi ac clariſſimi viri, ſatisfactum, novo argumento intelliga-
„ mus; cum & vobis epiſtolam officioſæ humanitatis plenam ad
„ nos exarare libuerit, & in gratam animi teſſeram numismata
„ electorum Palatinorum, nec non eruditi laboris veſtri partus
„ magis ſelectos offerre. Gratias agimus pro utroque dono no-
„ bis gratiſſimo; & ut ad vivum expreſſas ac velut ſpirantes vi-
„ rorum illorum principum & electorum imagines jucundo obtutu
„ frequenter uſurpamus, ita & in evolvendis veſtris voluminibus, tanto eruditionis apparatu refertis, non ſine ſuaviore animi
„ ſen-

Digitized by Google

„ ſenſu verſamur. Induſtria veſtra in tam operoſo diſciplinæ ge-
„ nere, non minori laude, quam fructu collocata, ita nos ani-
„ mat, zelumque pro literarum veſtrarum incremento accendit,
„ ut ſi quid præſidii ex tabulariis noſtris porro eruere & ad emo-
„ lumentum præſtantiſſimi veſtri propoſiti poſſimus aſſerre, pa-
„ ratos nos ſemper fore promtosque ſpondeamus.

„ Dent ſuperi, votisque noſtris aſpirent, ut ſub ſereniſſimo
„ Electore, inclytæ academiæ veſtræ fundatore munificentiſſimo,
„ omnigena felicitate fruamini, & elimatæ lucubrationes veſtræ
„ in principis hujus optimi gloriam, patriæ utilitatem & ſplen-
„ dorem, nec non in univerſæ reipublicæ literariæ incrementum
„ cedant. Valete. Dabamus Bruchſaliæ IV kalend. Decembris
„ MDCCLXIX.

MDCCLXX.

Convent. publicus vernalis

DAMNA ſegetibus illata à vermibus, e quibus ſcarabei ſtriduli formari noſcuntur, moverant academiam, ut publicaret quæſtionem, ſecundum quam, qui pernicioſi hujus inſectorum generis *naturam ab ovo usque ad interitum, & rationem, qua deleri facillime poſſit*, recte docuerit, præmium 25 ducatorum accepturus foret. Comparuerunt præmii candidati octo, in quibus numero tertius reliquos omnes, in priori ſaltem quæſtionis membro, tum verborum tum experimentorum copia & labore ſuperaſſe longe videbatur. Præmium ei addictum, & in conventu ſelenni d. XX Maj. nomen auctoris manifeſtatum eſt: CHRISTIANUS FRID. CAR. KLEEMANN, pictor Noriberg. & claſſici inter Germanos de inſectis ſcriptoris, Aug. Joh. Rœſelii, gener. Prodiit jam elegans diſſertatio cum aliis hujus generis ſcriptionibus in ſocietatis Elect. phyſico-oeconomicæ, quæ ſibi communicari iſta petierat, obſervationibus.

Digitized by Google

MDCCLXX

Socii novi

Sed & eodem confeſſu publico declarata eſt trium ſociorum exterorum noviſſima electio. In his honorarius unus, vir illuſtriſſimus

CAROLUS ERNESTUS S. R. I. comes de Bentheim & Steinfurt, equeſtri Leonis Palatini ordini ab auguſto ejus conditore paulo ante adſcriptus.

Dein extraordinarii duo, egregiis propenſiſſimi in muſas archipalatinas animi documentis commendatiſſimi

Jo. MICHAEL ANT. LOEBEL, celſiſſim. Principis epiſcopi Spirenſis a conſil. aul. & archivarius eccleſiæ cathedralis Spiræ.

ANT. NOACHUS DE POLIER in Bottens, antiſtes ſacrorum & capituli decanus Lauſannæ.

Convent. autumn.

Quæſtio in autumnum hujus anni publicata fuerat unica, ad legem academicam, & quidem genealogica: *Cum ex diplomatibus certo conſtet, Hermannum de Stalеck, comitem Palatinum Rheni, fratrem habuiſſe, Henricum comitem de Cazenelenbogen*, (uti ex itinere literario, quod infra deſcricimus, patebit) *quis pater eorum communis, quique majores, quas gentis ſedes et bona avita fuerint*, indagandum proponebatur.

In reſponſis allatis præmio majore dignum judicatum eſt illud, cui ſymboli loco præfixum erat epiphonema: *Res hujus aevi genealogicae quam ſunt fallaces!* Aperta ſchedula, id quod in conventu publico d. XII Oct. factum, auctor idem, qui anno ſuperiore vicerat, inventus eſt CROLLIUS prof. Bipontinus.

Oratio

D. IX Nov. pietatis academicæ interpres Wedekindius ſelecta quædam ex Ottonis Illuſtris, Palatini-Rheni comitis ac ducis Bavariæ, vita expoſuit latine.

Protector academ.

Lætus fuit anni ſuperioris exitus, lætior hujus, quum non tantum ſereniſſ. princeps Palatino-Bipontinus, CAROLUS AUGUSTUS

STUS, honorariis academiæ ſociis annumerari, ſed & ipſe auguſtus Princeps Electror, auctor & ſtator noſter, ejusdem *Fundator atque Protector*, uti bonarum literarum amantiſſimus eſt, haberi ac dici publice voluiſſent.

MDCCLXXI.

Quæſtiones minores intermiſſæ

INSTITUTA anno ſuperiore ſocietate peculiari phyſico-œconomica Lutrenſi, à Carolo Theodoro, Principium optimo, legibus munita & privilegiis, iſtud quæſtionum genus, quod in conſeſſu vernali publicari ſolebat, intermitti poſtea, imo & reſponſa accepta, in lucem quæ nondum prodierant, eidem ſocietati, ut pro lubitu ſuo iis utatur, tradi placuerat; ſervata tamen academiæ libertate, ut ſi quæ quæſitu præmioque digna ſibi occurrerint, extra ordinem proponat.

Conſeſſus vernalis

In conventu itaque publico, d. XXIX Maj. habito, omiſſa omni quæſtionum & præmiorum cauſa, proclamati ſunt ſocii duo, honorarius unus, alter extraordinarius, cooptatione uterque digniſſimi. Ille fuit

FRANCISCUS PHIL. CHRISTORH baro de HUTTEN in Stolzenberg, eccleſiæ cathedralis Spir. decanus, metropolitanæ Moguntinæ & equeſtris ad ſ. Albanum canonicus capitularis &c.

Extraordinarius ANT. ULRICUS ab ERATH, ſereniſſ. principis Naſſovio-Arauſ. conſiliarius juſtitiæ intimus Dillenburgi.

Conſeſſus autumnal.

Ad quæſtionem hujus anni phyſico-chymicam:

Quomodo ſinguli ignis ſive caloris gradus in quolibet cujuscunque naturae atque figurae corpore inſtrumenti vel unius, vel plurium ope dignoſci ac determinari accurate poſſint,

cum ſit ſolutione, quod non negamus, valde difficilis, nemo reſpondit. Hoc non obſtante defectu conventus publicus autumnalis

nalis fuit omnium ſuperiorum ſplendidiſſimus & bonæ litterarum apud nos cauſæ ſummopere accomodatus. Advenerat nimirum in aula hac archipalatina ſereniſſima MARIA ANTONIA, Saxonum Electrix vidua, variis, iisque elucubratiſſimis opuſculis, tecto licet nomine editis, orbi literato pridem venerabilis. Academias exteras cum ornet, Theodoro-Palatinæ nomen tanto facilius dedit magnanima Princeps, quod ex auguſta gente Boico-Palatina ipſa prodiit. Oblatum ei diploma d. XI Oct. in bibliotheca electorali, quum viſendi & perluſtrandi cauſa eam intraſſet, hora à meridie quarta, una cum nummo inaugurationis acad. aureo & binis actorum voluminibus, quæ edita tum fuerant in lucem. Diploma membranaceum cum nummo excellentiſſ. præſes tradidit, acta nitide compacta ſecretarius. Dici vix poteſt, quantum ſereniſſima ſocia collegas præſentes humanitate, gratia, doctrina ſua in ſui rapuerit admirationem. Triduo poſt celebratus eſt conventus publicus, aſſidente in ſuperiori menſæ parte cum ſereniſſ. Carolo Auguſto Palatino-Bipontino principe ipſa hac muſarum patrona, pridie ſuæ in Saxoniam profectionis. Aperuit conſeſſum ſecretarius brevi, quæ ſequitur, oratione.

„ Duo ſunt, auditores, noſtros quæ animos nunc maxime
„ movent; alterum dolore, alterum gaudio perfundit. Lugemus
„ & lugent profecto nobiſcum muſæ univerſæ virum in literaria
„ noſtræ ætatis republ. uti ætate, ita celebritate nominis, digni-
„ tate, meritis, auctoritate, gravitate facile principem. Illata
„ academiæ huic electorali primo ſexennio, ſed & ſanata feli-
„ ciſſime ſunt vulnera tria; octennali quartum nuper inflictum
„ eſt vulnus vix & ne vix quidem ſanabile. Singula biennia,
„ uti ſert triſtis rerum humanarum conditio, ſingulos nobis abſtulere
„ collegas, noviſſimum abſtulit præſidem, conſiliis & exemplo,
„ natura & uſu incomparabilem (*i*). Hic ipſe locus, hic conſeſſus,

(*i*) Deceſſerat Schœpflinus Argentorati d. VII Aug. an. ætatis LXXVII.

„ ſeſſus, hoc templum muſarum Schœpflinum, jam ſeptuagena-
„ rium gratia fere juvenili dicentem, legentem, diſſerentem non
„ ſemel mirati ſunt, at qui propius noverunt, mirati ſunt magis
„ conjunctam cum tanta ingenii felicitate excellentem animi in-
„ dolem, humanitatem, temperantiam, integritatem, pruden-
„ tiam, conſtantiam, aliasque virtutes corrupto hoc ſeculo mi-
„ nime obvias. Talis fuit, quem amiſimus, Schœpflinus, ta-
„ lemque fuiſſe vel ex levi vitæ ejus deſcriptione, quæ proxi-
„ mum in conſeſſum vernalem ex legibus academicis ſervatur,
„ patebit uberius.

„ Mitigando dolori noſtro ſupervenit opportuniſſime magna
„ Princeps, Cæſarum & Regum excelſa progenies, in qua Saxo-
„ niam cum Bavaria, utramque cum Palatinatu Rheni arctiſſimo
„ vinculo junctas ſuſpicimus; Princeps magnanima, quæ divi-
„ num, quod nacta eſt, ingenium ad omne bonarum artium &
„ literarum genus ac ſtudium conferre haud dubitat, rarum in
„ principibus viris, rariſſimum in feminis exemplum. Tuum, Se-
„ reniſſima Antonia, his in oris adventum gratulantur ſibi muſæ
„ Rhenanæ, Apollonis Palatini, auguſti & ſapientiſſimi Princi-
„ pis, tutela felices; Te, Minervam Saxoniæ, quotquot ſunt
„ boni doctique, ſalutant, colunt, venerantur, Tuoque con-
„ ſpectu, fine dicamus, veluti auſpicatiſſimo ac lucidiſſimo ſidere
„ lætabundi exultant. Sine, patere, indulge noſtro ſive amori
„ ſive ambitioni, æternum Tuum nomen faſtis noſtris acade-
„ micis inſcribi, Teque, uti humaniſſima es, academiæ hujus
„ Theodoro-Palatinæ, de communibus auguſtæ gentis Palatino-
„ Boicæ, ex qua ipſa prodiiſti, originibus, monumentis & re-
„ bus magis magisque eruendis, potiſſimum ſolicitæ, ſociam
„ principem honorariam nunc & publice, quod facimus, creari,
„ dici, proclamari.

Dixit poſthæc Colinius de literarum cum ſtatu civili nexu Gallice, idque Italorum, Gallorum, Germanorum potiſſimum

MDCCLXXI

exemplis probavit. Subjunxit elegans Principis Electricis ſtudiis Palatinis tantum faventis elogium.

Oratio feſtiva

Ad ſacra ſanctiſſimi academiæ fundatoris & protectoris nominalia hujus anni de vita hominum, Palatinorum maxime, naturali & morali, Jo. Daniel Flad, fratrum junior, d. VIII Nov. vernacule juſſus diſſeruit.

Typographia

Poſtremo reticendum non eſt, typographiæ academicæ, ſex abhinc annis inſtitutæ, (*k*) dato pretio aulicam cum privilegiis ſuis univerſis acceſſiſſe menſe, quem modo diximus, Novembri, ſereniſſimo Electore cum regiminis ſui ſenatu id approbante & ratum omnino habente.

Iter liter.

Anni ſexageſimi octavi menſibus æſtivis, in quos conjici tum placuit ferias utrasque, vernales & autumnales, academiæ legibus ordinatas, confectum eſt iter ſuperioribus, quæ ſuo loco deſcripta ſunt, longe præſtantius. Sereniſſimi namque pariter ac ſapientiſſimi Domini noſtri juſſu, imo beneficio verius, id ingreſſi ſunt XVI Kalend. Quintiles præſes honorarius, illuſtris Schœpflinus, ſecretarius Lamejus, qui hæc omnia deſcribit, & Kremerus collega cum Verhelſto chalcographo aulico, artis ſuæ egregie perito. Luſtratis Wormatiæ tabulis Cæſarum autographis, quibus civitas hæc ab Henrico IV præ aliis imperii Germ. oppidis fulget, titulisque ſeculorum proxime lapſorum ſepulcralibus Oppenhemii, omnis generis civibus olim conſpicui, Francofurtum, indeque Heddernhemium, vicum Moguntinæ ditionis una leuca diſtantem, evagati ſunt.

Hic

(*k*) Vid. *actor. acad.* vol. I, pag. 18.

Digitized by Google

Hic literati antiquitatis Romanæ lapides in horto dominico Heddernheim asservantur, genii nempe duo, vel statua potius unius ejusdemque genii duplex, iisque additæ inscriptiones, *Novum* Romanorum *Vicum* ad Niddam, alias ignotum, loquentes; loquentes insuper *Taunenses*, vocabulum alibi non auditum, & consulatum denique dupliciter memorabilem; dignum peculiari dissertatione, quæ inferius occurrit, argumentum.

Idsteinii quæ acta sint, pastor loci ad cl. Gatterer prof. Idstein Gotting. scripsit, qui epistolam hanc luce publica dignam judicavit (*l*), postquam monumenta Romana, quæ rev. Krausius possidet, LEG. XXII & COH. IIII. loquentia, in eadem sua bibliotheca historica (*m*) jam edidisset. Pretium monumentorum istorum auget locus, in quo reperta sunt, rudera nempe valli, in altissima montium catena, Rhenum inter ac Mœnum, firmando Romanorum limiti transrhenano Germanis olim oppositi, quod uno vocabulo *Pfalgraben* accolis dicitur.

Servantur in tabulario Idsteinensi lapidum sepulcralium Nassovicæ gentis apographa, in quibus epitaphium Mechtildis, filiæ Adolphi regis, Rudolfo I Palatino nuptæ, quæ anno Dom. MCCCXXVIII, in die sanctorum Gervasii & Protasii, obiisse hic traditur. At inscriptionem, ab Hagelgansio, genealogo Nassovico, jam publicatam, annum saltem vitiosum prodere, Crollius noster (*n*) recte observavit, ex diplomate an. 1324, quo Mathilda ducissa *quondam* Bavariæ commemoratur. Chartam Adolfi Palat. Mechtildis filii, die Jovis post S. Jacobi apost. an. 1323 Heidelbergæ scriptam, quo Heidenrico de Heiger militi feudum

(*l*) *Allgemeine hist. Bibliothek* tom. V, p. 267.

(*m*) Ibid. p. 277.

(*n*) In diss. ad illustrandam historiam Palatino-Bavaricam sub Ludovico IV imp. quæ inserta est *actis acad. Boicae* tom. III, p. 97.

Digitized by Google

aliquod propter fidem ac operam ſibi matrique ſuæ jam tum defunctæ præſtitam, contulit, ex tabulario Arnſteinenſi mox infra producimus (*o*). Lapide ipſo, in Claravallenſi qui prope Wisbadam eccleſia exſtiterat, deperdito, reſtituendi titŭli ſpes omnis interiit. Sanctorum Gervaſii & Protaſii memoria in d. XIX Jun. incidit, hacque die anni 1323 Mechtildem, ex qua ſereniſſima omnis Palatinorum Rheni comitum progenies, a Bavarica ſejuncta, deſcendit, ad plures abiiſſe, Crollio, doctiſſimo viro, nos facile largimur.

Limburg

Meſſis diplomaticæ, propter quam hoc inprimis inſtitutum eſt iter, primus manipulus collectus eſt Limburgi ad Loganam, in eccleſia collegiata D. Georgio ſacra, quam Conradus comes, Curcipoldus cognomine, filius Eberhardi, Conradi I regis patruelis, in comitatu ſuo extruxit ſub Ludovico Infante, qui *Chnonrato* huic curtem dominicalem *Brichene* donavit ad baſilicam, quam extruere cœperat in monte *Lintburk*, in *Logenahe*; uti autographum diplomatis habet, quod illuſtriſſ. Honthemius cum notis ſuis publicavit (*p*). Addimus de ſigillo, non pueri, ſed viri jam barbati imaginem referre, Arnolpho patri potius quam Ludovico Infanti ſimilem. Caput cum pectore expreſſum & manibus, in quarum altera gladius, altera clypeus. Supra caput perigraphe: HLUDOVVICUS REX. Alias membranas, quas nunc primum integras exhibemus, ante nos Browerus (*q*), imo ante Browerum Gelenius (*r*) viderunt, & adductis ex iis verbis ſcripta ſua egregie locupletarunt.

Pertinet

(*o*) Inter documenta itineris hujus deſcriptioni ſubjuncta num. XI.

(*p*) *Hiſtor. Trevir. diplom.* tom. I. pag. 258.

(*q*) *Annal. Trevir.* tom. I, p. 454, 536, 572.

(*r*) *Hiſt. et vindiciae b. Richezae* p. 8.

Digitized by Google

Pertinet huc Ottonis I regis diploma, quo prædium in *Ubtusheim*, (nunc Ober-Zeuzheim, principatus Naſſovio-Hadamarienſis vicus) in pago Logenahe, in comitatu Chuanradi, ad petitionem ejusdem Chuanradi comitis, clericis eccleſiæ in Lintburc donavit an. 940. Ipſum Limburgenſis eccleſiæ conditorem Conradum comitem, non alium, hic quoque adduci, conveniunt, quotquot genealogicas Salicæ gentis rationes ſubduxerunt. Docum. n. I.

Dein ſequitur Heinrici IV regis præceptum de ſex manſis in *Brechelbach*, *Sekaha & Weſternaha*, (s) in pago Logonahe, in comitatu Imbrichonis, ad altare S. Georii in Linpurc a ſe traditis an. 1059. Num. II

Excipit has literas ejusdem regis confirmatio donationis duorum manſorum in *Haderichesbach* & in *Hildenhagen*, in pago Logenahe, in comitatu Embrichonis, ſitorum, quos ab Agnete auguſta, regis matre, S. Georgius in Lintburg acceperat, anno 1062. Num. III

Quartum inſtrumentum eſt Adelheidis, Palatinæ comitiſſæ, quæ conſenſu filii Sigefridi pro ſalute animæ Herimanni mariti beneficium capellani ſui canonicis Limburgenſibus contulit an 1097. Browerus male ad an. 1099. retulit. At cum neutro cohæret, quod & Browerus jam vidit, annus imperii Henriciani XXXVIII autographo adjectus. Unde factum, ut tum hæc tum aliæ difficultates chartam omnem Crollio noſtro (t) ſuſpectam redderent. Sigillum æri inciſum ex autographo ſiſtimus. (u) Longum tot annorum Henrici IV ſive regnum ſive imperium, Num. IV

(s) De his & aliis pagi Loganenſis locis ex Browero diſſeruit defunctus nuper *Jo. Jac. Reinhard*, vir illuſtris, in *juriſt. u. hiſtor. kleinen ausführungen* tom. II. diſſ. 10.

(t) *Erlaeuterte reihe der Pfalzgraven* &c. pag. 120.

(u) In tabula ſigillorum infra ad pag. 70. num. 111.

Digitized by Google

tot agitatum motibus, notarium vel ſcribam fallere quam facile potuit. A charta ſcripta triginta & octo annos ſi retrogrediaris, incidis in an. 1059, quo tertium regni ſui, ordinationis autem quintum annum Henricus jam numerabat. Ludovici Germ. annos regni aliter regem ipſum, aliter monachos computaſſe, alibi annotavimus. (x) Difficilior mihi videtur quæſtio de Hermanno, Adelheidis marito. Reliqua omnia in Henricum de Lacu, comitem Palatinum Rheni, biennio ante deſunctum, optime congruunt.

Num. V Adelbertus archiepiſcopus Moguntinus donationem iſtam Adelheidis an. 1124 confirmavit literis, quibus *Heremannus*, maritus ejus, *Palatinus comes* diſerte ſcribitur; ita ut Hermannus Lucelburg. Henrici IV imp. æmulus, quod faciunt multi, huc trahi nequeat. Ante Henricum de Lacu vero Palatinus comes fuerat Hermannus II, ſub finem anni 1085 extinctus, de quo an uxorem filiumque habuerit, non conſtat. Hunc admittere hic ſi volueris, & Adelheidem uxorem, & Sigfridum filium habuiſſe, æque ac ſucceſſor, dicendus eſt. Præterea haud immerito quæras, quomodo Moguntinus præſul Trevirenſis diœceſis rebus ſeſe immiſcuerit. Ad hanc enim pertinent cum Limburgo bona ei collata; ut niſi mutatos poſt Adelbertum utriusque diœceſis fines, Limburgum ſaltem peculiari Moguntini archipræſulis tutelæ commiſſum fuiſſe, negari minime poſſit. Aliæ hujus generis exceptiones a regula proſtant alibi.

Num. VI Accedit ejusdem Adelberti inquiſitio & declaratio judicialis de juribus eccleſiæ Limburg. adverſus familiæ, ea quæ debebantur negantis, molitiones ſtabilitis an. 1129, quod ſane inſtrumentum jurisdictionis eccleſiaſticæ in ipſo Limburgo & in homines collegiatæ hujus exercitæ documentum eſt omni exceptione majus.

In

(x) *Cod. diplom. Lauresham.* vol. I, præf.

Digitized by Google

In antiquo chori Limburg. directorio Conradi fundatoris cum elogio *ducis* celebrari jubetur memoria, his verbis:

„ Anniversarius ducis Conradi fundatoris hujus ecclesiæ, „ qui obiit in die commemorationis S. Pauli, infra hanc octa- „ vam peragetur modo infra scripto.„ Porro: „III Jul. anniversa- „ rium quondam ducis Conradi hujus ecclesie fundatoris.

Præterea canonici servant poculum argento conveſtitum, in cujus centro aurata Conradi sedentis imago, cum hac perigraphe, quæ superficialis, non inciſa ſcalpello: DVX. CUNRADVS. FUNDATOR. ECCLESIE. LIMPVRGENSIS. REQVIESCAT. SEMPER. IN. XPO. CAT. Sceptrum in dextra, in pectore torques. At in adductis regum & archiepiſcopi Moguntini ſec. X atque XII chartis fundator ecclesiæ Conradus ubique *comes* appellatur; ut tribuendus haud dubie ſit Limburgenſium in conditorem ſuum pietati majoris, qua illum exornant, dignitatis honos.

Ad veterum Limburgi hujus dynaſtarum genealogiam facit lapis ſepulcralis in eccleſia Franciſcanorum ſuperſtes, cum hac epigraphe: ANNO DNI M. CCC. XII. IN DIE MICHAELIS O. DNS JOHANNES DE LIMPURG.

In tabulario oppidi ſervatur privilegium Ludovici IV imp. vernacule ſcriptum, quod civibus datum eſt Francofurti die Sat. poſt S. Barthol. an. 1346, rogante viro nobili Gerlaco domino in Limpurg.

Johannes & Gerlacus illi fuerunt fratres, filii Gerlaci I, cujus frater, Henricus, auctor eſt Iſenburgicæ gentis. (*y*)

Arnſteinenſis canonicorum Præmonſtratenſium abbatia, a Ludovico comite, communi Gommershemii atque Enckenbacenſis ſanctimonialium & ad Dreiſam virorum ejusdem Præmonſtr. Arnſtein

(*y*) Vid. *Jo. Jac. Reinhardi juriſt. u. hiſtoriſche kleine Ausführungen* tom. I, pag. 315, ubi de Limburgenſibus his dynaſtis præclare differitur, omiſſis tamen, quæ nos adduximus, monumentis.

Digitized by Google

monſtr. ord. monaſteriorum vel conditore vel inſtauratore (*z*), ad Loganam amnem in monte prærupto circa an. 1140 inſtituta, primum confirmationis-regiæ diploma cum nonnullis aliis chartis, ad veterem Palatinatus noſtri ſtatum pertinentibus, ſuppeditavit. In Wormatienſi enim non minus quam in Einrichiano pago Ludovicus ille, Arnſteinenſis comes, dives fuit prædiorum, quorum magna pars ad monaſteria ab ipſo excitata pervenit. Conradus III rex monaſterium Wormazgoviæ ad Dreiſam eidem Ludovico converſo fratribusque in Arnſtein an 1144 regendum ordinandumque commiſerat (*a*), quum biennio poſt Spiræ agens novum Arnſteinenſe inſtitutum datis quoque literis approbaret

Has quidem Gudenus (*b*) atque Honthemius (*c*) ediderunt, at vitioſas in nominibus locorum atque perſonarum propriis. In autographo nomina locorum ita leguntur:

„Selbach. Chirchdorph... Gozymiroth (*d*). Weldroth (*e*). „ Hatdenhuſen. Salſheth. Holdinruchgyn .. Singhophin. Bru„ nincbach .. Piſſinhophen. Neyuen (*f*) .. Wezhe. Bubin„ heym... una huba alterius villæ .. Bubinheym.“ (*g*)

Teſtes

(*z*) Vitam hujus Ludovici comitis edidit *Broweruus* in *Sider. Illuſtrium & ſanctor. viror. Germaniae* Mogunt. 1616 latine. Verſio Teutonica ſatis antiqua in bibliotheca elect. Palat. ſervatur in membrana, ex qua Broweriana emendari hinc inde poteſt.

(*a*) Diploma in *act. acad.* vol. I, pag. 297.

(*b*) *Cod. diplom.* tom. II, pag. 10.

(*c*) *Hiſt. Trevir. diplom.* tom. I, p. 552.

(*d*) Hod. *Grosroth* prope Kirdorf.

(*e*) Hic vicus coaluit cum Attenhuſio.

(*f*) *Neven* prope Treviros.

(*g*) Bubenheimium itaque fuit duplex, ſuperius forte atque inferius. Conf tom. I, pag. 253.

Digitized by Google

Teſtes autem ſubſcriptos refert diploma ſequentes:
„ Sigefridum Spirenſis eccleſiæ epiſcopum. Bucgonem Wor-
„ matienſem epiſcopum. Vuolnandum (*h*) abbatem Lorſamenſem.
„ Benedictum abbatem Huzynburchenſem. Fridericum ducem.
„ Heremannum Palatinum comitem. Heberhardum. Emicho-
„ nem. Echebertum. Vudalricum. Henricum de *Chatzinellin-*
„ *bogyn*. Bobbonen de *Henynberch*. Adilbertum de *Levynſteyn*
„ comites omnes. Vudalricum de *Hurningen*. Godefridum de
„ *Spanheym*. Gerlachum de *Iſenburch* &c.

Inſtrumenta alia quatuor ad Hohenfelſiorum dynaſtarum genealogiam & monaſteriorum quorundam hiſtoriam egregie faciunt. Primo Iſengardis vidua Philippi de *Hoenvels* cum Wernhero & Hermanno filiis, nec non Johanne de *Metis* ſeniore & Agnete, genero & filia ſuis, univerſa bona ac jura ſua in villa *Steden* (*i*). abbatiæ in *Monſterdreyſen* an. 1291 vendidit. Secundo Jacobus abbas & conventus Monaſterienſis in eadem villa *Stetin* reditus annuos Arnſteinenſi abbatiæ divendidit an. 1327, teſtantibus & ſigilla ſua appendentibus Heinrico Rubricenſis (*k*) eccleſiæ abbate, Philippo comite de *Spanheim* & Hermanno domino de *Hoenvels*. Docum. n. VII. Num. VIII

Tertio Catharina magiſtra & conventus monaſterii vallis b. Mariæ ord. Præmonſtr. prædia ſua in *Stedin* prope Bolandiam Wilhelmo abbati & conventui Arnſteinenſi ſubdiderunt, conſenſu patris ſui, Conradi abbatis Monaſterienſis, teſtibusque Jacobo, abbate quondam Monaſterienſi, Heinrico milite de Stedin, Wilhelmo de Krumenauwe armigero aliisque an. 1333. Num. IX

(*h*) Alias Folcnandus in *cod. diplom. Laurish.* tom. I, pag. 238.

(*i*) De loco hoc pagi Wormat. vid. tom. I, pag. 259.

(*k*) Rodenkirch, de qua vid. tom. I, pag. 44 ſq.

Digitized by Google

Docum. n. X

Quarto denique Hermannus & Wernherus fratres domini de Hoenvels & Conradus dominus in *Ripultzkirchin* nullum unquam jus in prædiis, abbatiæ Arnſteinenſi a monialibus vallis b. Mariæ venditis, ſibi competiiſſe profitentur.

Num. XI

Ad ipſam vero auguſtæ Palatinorum Rheni gentis hiſtoriam ſpectat, quam ſupra jam (*l*) laudavimus, charta Adolfi ducis de vino Braubacenſi Heidenrico militi de Heiger in feudum dato; qua ſane charta tempus mortis Mechtildis Naſſovicæ, Adolfi matris, propius determinatur. Villa & parochia Heigere cum omni judicio antiquiſſimum Naſſoviorum feudum eſt Palatinum.

An. 1355 die Sabbathi poſt f. Joh. Rupertus ſenior, elector Palatinus & vicarius in Germania, abſente in Italia propter coronationem imperialem cæſare, Wilhelmum abbatem & conventum Arnſteinenſem de cenſu quodam in *Bozirsheym* prope Celle, in feudum caſtrenſe Oppenhemii oblatum, Confluentibus inveſtivit.

Carolo imp. ex Italia reduci, quum Noribergæ legum publicarum cauſa, ex quibus aurea bulla conflata, comitia haberet, idem Wilhelmus abbas curiam ſuam in Steden eodem obtulit pacto, ut feudi nempe caſtrenſis in Oppenheim nomine ac jure penes abbatiam ſuam perpetuo remaneret.

Boppart

Boppardiæ, regio ante Henricum VII imp. inde Trevirenſis eccleſiæ oppido, imminet monialium nobilium ord. ſ. Bened. abbatia (*m*), ad quam adeundam monumenta quædam Palatina invitarunt, nusquam publicata.

Johan-

(*l*) Pag. 19. ſq.

(*m*) In chartis *Marienberg*, vulgo *das hohe Cloſter*, a ſitu ſuo, dicitur. Ipſæ tamen moniales vulgarem hanc appellationem a celſiſſimis illis, quas monaſterium olim continuit, feminis, Palatinis maxime, exortam eſſe tradunt.

Digitized by Google

Johannes II Simmerenſis, Friderici III. electoris pater, tenerrimæ ætatis filias, Johannam & Odiliam, loco huic religioſo conſecravit, datis literis, quas ex abbatiæ ſcriniis infra producimus. In periſtylio claüſtri, quo viſitatorum, qui valde opportune aderant, licentia ægre admiſſi ſumus, Odiliæ & aliarum ejusdem ſereniſſimæ gentis monialium tituli ſepulcrales viſuntur lapidei, in muro erecti, quorum verba ordine, quo poſiti ſunt, hic apponimus curate deſcripta: Docum. n. XII

I.

ANNO. DNI. M. V^{c}XX. VICESIMA. PRIMA.
DIE. MENSIS. APRILIS. OBIIT. ILLUSTSIS.
SOROR. ANNA. COMTISA. PALATIN. REN.
BAVARIE. DVCISA. AC. COMTISA. IN. VELDENTS.

Lapidi inſculptum eſt ſcutum Palatino-Bavaricum, cui inſidet minus in medio, Veldentinum.

Anna iſta filia fuit Ludovici cognom. Nigri, auctoris familiæ Palatino-Bipontinæ, a qua Veldentina deſcendit.

II.

ANNO DNI MV^{c}XX. DIE XI SEPTEMBRIS
OBIIT ILLVSTRIS. SOROR IOANNA
COMITISSA PALATIN. RHEN. BAVARIE
DVCISSA AC COMITISSA IN VELDENZ.

Johanna hæc eundem Ludovicum Nigrum habuit vel patrem vel avum; quum ex tabulis genealogicis appareat, & Ludovico, & filio ejus Alexandro, filiam hujus nominis natam & factam fuiſſe ſanctimonialem. Alexandri tamen filiam Johannam præferimus, ſi verum eſt, quod Pareus (*p*) tradit, hanc deceſſiſſe an. 1520.

(*n*) *Hiſt. Bavar. Palat.* Lib. V. ſect. 2. p. 192 novæ edit.

Digitized by Google

III.

ANNO 1553. 6. SEPTEMBRIS OBIIT
ILLVSTRISSIMA AC RELIGIOSA VIRGO
ODILIA RHENI COMITISSA ET BAVARIAE
DVCISSA CVIVS ANIMA REQVIESCAT
IN PACE.

Habemus hic Odiliam eandem, de qua pagina præcedenti.

IV.

OBIIT ANNO DNI 1576. VICES.
NONA MAII ILL. SANCTIMO.
MARIA COMI. PAL. RHENI ET
DVC. BAVA. HVIVS MON. SCRIBA.

Quis Mariæ hujus pater fuerit, non liquet, nec vacat nunc indagare.

Addimus ex libro chori ejusdem abbatiæ annotationem sequentem: „Anno Domini milesimo quingentesimo in die S. Ru„perti (Huberti) que fuit vicesima septima Martii hora quasi duo„decima nata est Catharina monialis in coenobio Comeda filia „ illustrissimi principis domini Johannis Comitis Palatini Reni „ ducis Bauarie & comitis in Spanheim & domine Beatricis „ marchionisse de Baden supradicti ducis conj.

Catharina hæc itaque soror fuit Johannæ & Odiliæ, monialium Boppard. natu maxima, ipsa quoque monialis & abbatissa denique facta in Comeda, uti mox infra patebit.

Simmern

Simmera, principatus peculiaris caput ac quondam sedes (o), plura principum olim fuorum, Johannis nempe primi ac conjugis

(o) Anno demum superiore prodiit *Simmera Palatina in pago Hunorum illustrata*, auctore Jo. Henr. Andreæ gymnasii Heidelb. rectore, viro historiæ patriæ, literariæ maxime, studiosissimo.

Digitized by Google

gis ejus Johannæ Naſſovicæ; Johannis ſecundi, hujusque uxorum, Beatricis Badenſis & Mariæ Jocobeæ Oetingenſis; Richardi ducis &, quæ ei nuptæ fuerunt, Julianæ Wiedenſis atque Aemiliæ Wirtembergicæ, monumenta ſervat in æde parochiali; quæ qui viderit, ducum Simmerenſium in operibus ſuis magnificentiam miretur neceſſe eſt. Omnia ſunt ex marmore cum ſtatuis, inſignibus, inſcriptionibus ornamentisque aliis elegantius, quam ætas illa vulgo ferebat, exſculpta. Richardus potiſſimum doctrinæ & artium ſtudioſiſſimus fuit. Apponimus hic inſcriptiones:

I.

AN. DNI. MVCIX. XXVII. DIE. IANVARII.
OBIIT. ILLVSTRIS. PRINCEPS. DNS. IOANNES
CO. PAL. RE. DVX. BAVARIE. ET CO. IN
SPAIN. ETATIS. SVE. 50. ET. REGEMINI.
EIVS 28. P. P. M. E.

II.

ANNO SALVTIS HVMANÆ 1521. DIE VERO 7.
MENSIS MAII ILLVSTRIS AC GENEROSA DOMINA IOANNA EX NOBILI PROSAPIE COMITUM
DE NASSAV ET SARBRUCKEN UNICA COMITATUUM AC DOMINIORUM LOEN ET HENSBERG
HAERES, UXOR QUONDAM &c.

Publicavit jam integram hanc epigraphen ſocius itineris, cel. Kremerus, in præſtanti ſuo de Heinsbergæ dynaſtis opere poſt iter factum elucubrato. (*r*)

(*p*) *Akad. Beitraege zur Gülch- und Berg. Geſchichte*, tom. I. pag. 82.

III.

ANNO DOMINI MDLVII DEN XVIII MAII IST IN
Chriſto abgeſtorben der Durchleuchtig
Hochgeborn Furſt und Herr Johanns
Pfaltzgraue bey Rhein Hertzog in Bairn und
Grave zu Spanheim. Der Selen der almechtig
Gott ein froliche Urſtende verleihe. Amen.

In eodem monumento repræſentantur cum Johanne Beatrix uxor, de qua ad pedes legitur epigraphe ſequens:

IV.

ANNO CHRISTI MDXXXV DEN IIII APRILIS IST IN
dem Hern entſchlaffen die Durchleuchtige Hoch-
geborne Furſtin Frau Beatrix Pffaltzgreuinn
bey Rhein Hertzogin in Bairn geborne Mar-
grevin zu Baden und Greuin zu Spanheim.
Der Selen Gott in ewigkeit gnad. Amen.

Imago Beatricis ſculpta feminam ſane prodit corpore & animo jucundiſſimam. Fuit Chriſtophori Marchionis filia, nata an. 1492, mater Friderici III. electoris atque Richardi, de quo infra. Beatrice defuncta Johannes II vixit novendecim annos viduus; inde impleto anno ætatis ſexageſimo ſecundo ſecundas cum Maria Jacobæa Oeting. coinitiſſa nuptias celebravit. Docet hoc epigramma Germanicum viginti verſuum, ex quo Johannes II natus eſt menſe Martio an. 1492, non, quod vulgo ſcribitur, 1486. Mariam Oetingenſem enim duxit an. 1554. Accedit nummus a Johanne cuſus an. 1539, ætatis 47, de quo Exterus noſter, vir de re nummaria Palat. meritiſſimus. (q)

V.

(q) *Verſuch einer Samml. von Pfälziſch. Medaill.* tom. I, pag. 50.

Digitized by Google

V.

ILLUSTRISS. ET EXCELLENTISS. PRINCEPS AC DOMINUS, DNS RICHARDUS COMES PALATI. RHENI. DUX BAVARIÆ. DVM CLARUS MAXIMIS REBUS IN IMPERIO. NON SOLUM PACIS SED ET BELLI TEMPORE. SUB CAROLO V. ET MAXIMILIANO II. AA. PRIMA EXPEDITIONE IN GALLIAM CELTICAM. ET ALTERA IN PANNONIAM. ADVERSUS SOLIMANNUM TURCARUM TYRANNUM. SUMMA CUM LAUDE GESTIS. NON IMMEMOR SORTIS HUMANÆ. VIVUS SIBI. ET PRÆDEFUNCTÆ THORI DULCISSIMÆ CONSORTI. PIÆ MEMORIÆ. DOMINÆ JULIANÆ PALATINÆ EX GENEROSA PROSAPIA COMITUM IN WIDA &c. QUÆ PUERPERA OB DIFFICULTATEM PARTUS. LICET CONSTANTER MULTUMQUE RELUCTATA. TANDEM UT RACHEL PIISSIMA MATRONA ET ISRAHELIS CONJUNX. DOLORE VICTA. PARI FIDE ET FORTUNA. ANIMAM DEO. CORPUS HUIC SEPULTURÆ REDDIDIT.

MONUMENTUM HOC IN MEMORIAM F. M.

OBIIT ILLUSTRISS. PRINCEPS ANNO CRISTI 1598. 13 JANUARII INTER 12. ET 1. NOCTIS HORAM. ANNOS NATUS $76\frac{1}{2}$ FERME. POSTQUAM SIMMERENSI PRINCIPATUI AD ANNOS 29 PRÆFUISSET LAUDABILITER.

OBIIT ILLUSTISSIMA DUCISSA PRIDIE KALEND. MAII ANNO VIRGINEI PARTUS MDLXXV.

VI.

Exemplo Aemiliae Palatinae Principis ortae
Wirtembergiacae illustri de sanguine stirpis
Discite mundanis animo deponere curas
Discite palentis prope quam vestigia mortis
Instent atque pias ad sydera tollere mentes.
Foemineo plus quam suffulta haec robore Princeps
Omnia

Digitized by Google

Omnia vefani contemſit ludicra mundi
Inſidias reputans fortunae munera quae tam
Chara tenent homines quae tam mirantur & optant.
Votum erat hoc unum fuit una haec cura laborque
Inſervire Deo benefactis vincere cunctos
Nupta Palatino Heroi duo luſtra Richardo
Atque annum conſors thalami fidiſſima tandem
Anno milleno quingenteno octuageno
Et nono Junii quarta mundo valedicto
In ſpe non dubia ſuperas conceſſit ad auras.
Oſſa ſub hoc tumulo quem cernis tecta quieſcunt
Donec dante tuba ſonitum caro cuncta reſurget.

VII.

D. O. MAX. S.

Ergo hic videam labi per viſcera mortem
Nec mihi quod dederit claros fortuna parentes
Regibus aedita quod atavis Palatinaque dicor
Non profuit miſerae magnum Bojaria nomen
Aſt quia crudelem Chriſtus per tartara mortem
Fregit & obtulerat ſua regna petentibus ultro
Non queror in tenebris lucem mox ipſa viſura.

VIXI ANNOS XIV. MENSES XI. DIES XV.
ANNO DOMINI M.D.LIII. DEN XIX MARTII IST IN
(GOT VERSCHEIDEN DIE HOCH-
GEBORNE FÜRSTIN FREULEIN ALBERTA
PFALZGREVIN BEY RHEYN UNND
HERZOGINN IN BAIRN DER SELEN DER ALMECHTIG
(EWIG
GOT GNEDIG SY. AMEN.

De

Digitized by Google

De Alberta hac, Friderici Simerenſis, poſtea electoris, primogenita, quam Palatinarum rerum, quotquot extant (*r*), ſcriptores ignorant, Albertum filium pro Alberta ſtatuentes, præter monumentum hoc ſepulcrale teſtem habemus fratrem Albertæ, Ludovicum electorem, qui laterculum de fratribus, ſororibus, liberisque ſuis manu ſua ſcriptam reliquit, in ſcriptoribus, quos paramus, Palatinis olim prodituram.

Proxima Simmeræ fuit monialium abbatia ord. Ciſterc. Comeda, vulgo *Chumd* dicta, quæ ſub finem ſeculi XII excitata eſt pietate Conradi Palatini comitis & Dickiorum, florentiſſimæ olim tum in Palatinatu, tum in Alſatia familiæ liberalitate. Ex Conradi archiepiſcopi Mog. litteris, quibus monaſterii hujus initia comprehenduntur, quasque in documentorum appendice infra producimus, Henricus de Dicke, auctor primarius, filium habuit Alexandrum, patrem haud dubie Henrici de Staleck, epiſcopi Argent. an. 1238 electi, hujusque fratris Alexandri domini de Dicka, qui novennio poſt in Alſatia comparet. (*s*) Donationem quandam Henrici fundatoris an. 1204 novo cœnobio factam, Henricus ille epiſcopus & Alexander fratres an. 1252 confirmaſſe reperiuntur. Bona monaſterii apud Weſaliam ab omni precaria et ſervitio Henricus rex Rom. an. 1234 & Ludovicus IV imp. 1324 liberarunt. Jus patronatus in Bornheim prope Flanhemium a Rudolfo archidiacono Trevirenſi moniales acceperunt an. 1241. Conſenſu Johannis II comitis Spanheimenſis, qui curiam abbatiæ in Enkerich ab omni exactione immunem reddiderat, Ludovicus miles de Dunſo rem ſuam in eodem loco Comedenſibus donavit an. 1264. Poſtea milites a Trays dicti,

Num. XIII

(*r*) An. 1769 demum Carolus Büttinghauſen, vir plur. rev. univerſitatis Heidelberg. tum rector, Albertam iſtam primus publice vindicavit in programmate ad orationem nuptialem Palatino-Saxonicam, quam ipſe quoque habuit, ſcripto.

(*s*) *Schoepflini Alſatia illuſtrata*, tom. II. pag. 629.

Digitized by Google

qui ad Mosellam locus est, Dickiorum in his oris, uti videtur, heredes, plurimum prædiorum, silvarum, jurium exeunte XIII & ineunte XIV seculo dono obtulerunt. Inter postremas abbatissas recurrit Dorothea de Meizenhausen an. 1556, cui successit Catharina, Johannis II Simmerensis ducis filia (*t*) quæ prædium quoddam prope Clotten ad Mosellam in emphyteusin dedit d. 4 Oct. an. 1563. Desiit paulatim disciplina monastica. Scholamne an hospitale hic institueret, dubitavit Richardus, Simmerensium princeps. Richardo mortuo hospitale instituit Fridericus IV elector an. 1598.

Bacherach

Bacheracum & Cuba, veneranda cum castris suis, Staleck, Stalberg, Gutensels, Pfalzgrafenstein, Braunshorn, Furstenberg, Palatinatus hodierni primordia, superiorum temporum rabie vel eversa vel misere lacerata, parum relatu hic dignum offerunt. Cubæ proscriptionis Philippi Ingenui electoris & obsidionis Hassiacæ, quæ hebdomades quinque cum dimidia incassum protracta, (*u*) ac Stegæ, vico retro Bacheracum insigni, diri Hispanorum, Franckenthalia missorum, impetus cœtu omni in æde sacra collecto, facti (*x*) inscriptis vernacule lapidibus servatur memoria. Bacheraci monumenta quædam sepulcralia præfectorum, Phil. Wolfii de Spanheim (*y*) & Mainhardi de Schœnberg, (*z*) avi cele-

(*t*) Conf. supra pag. 28.

(*u*) Cœpta est obsidio die dom. post festum ascensionis Domini 1504.

(*x*) D. 29. Jun. an. 1645 hora octava matutina.

(*y*) Obiit Kal. Maji 1558 æt. 56, uti & recte *Humbracht Rhein. adel* tab. 154.

(*z*) Natus hic est d. 26. Apr. 1530. Obiit in castro suo Schœnberg infra Bacheracum sito d. 22 Apr. 1596, pater quinque filiorum ex Dorothea Riedeselia de Bellersheim, quæ vidua monumentum viro nobili dignum posuit. Inscriptio vernacula hoc eos omnes ordine recensct: Heinrich Diether,

Digitized by Google

celeberrimi belli ducis, Friderici vulgo de Schomberg dicti, aliaque plura superſunt. At hiſtoriæ patriæ cultoribus acceptiora erunt duo, quibus meſſem noſtram diplomaticam auximus, inſtrumenta chartacea, alterum Brunonis Trevirenſis, alterum Heinrici Colonienſis archiepiſcorum, utrumque de *Bachrecha* villa ſeu de *Bacharaco*. Prius datum eſt an. 1119, poſterius an. 1230, utrumque adhuc ineditum. Addimus tertium de Cuba, titulum acquiſitionis caſtri & oppidi, una cum jure patronatus eccleſiæ in *Wiſſel* an. 1277, quo ipſo Cubam alio, quam Bacheracum, jure ad Palatinatum Rheni perveniſſe diſcimus. Num. XIV & XV Num. XVI

Ravengirsburgi prope Simmeram monaſterium olim canonicorum regularium S. Auguſtini floruit, a Bertoldo quodam comite an. 1074 conditum. Arcem hic antea ſubſtitiſſe traditur, & loci nomen perſuadet. (*a*) Exeunte ſeculo XV poſitum eſt conditori monumentum, quod interiori templi noviſſime extructi mure inſertum conſpicitur cum hac epigraphe: Ravengirsb.

XPI. OB. AMOREM. SANCTIQ. MRIS. XPOFERI.
IN. HONOREM. LOCVM. HVNC. CONTVLIT.
GENEROSVS. BERTOLDVS. COMES.
ET. HANDWIGIS. EIVS. LEGITIMA. DEO.
FIDELITER. FAMVLANTIBVS. ANNO. SALVTIS.
M. LXXIIII. TERCIO. NONAS. MAII. HOC. IN.
MAVSOLEO. PAVSTANTES. CELESTIA. BONA.
EXPECTANTES. 1497. 7. YDVS. AVG.

Diether, Johann Friederich, Johann Mainhard, Jerg Wolff, Johann Otto und Anna Eliſabetha. Tres poſteriores male nominavit Humbracht l. c. tab. 212. Medius filiorum horum procreavit Fridericum ducem, Gallis, Luſitanis, Britannis, laudatiſſimum.

(*a*) In charta Ottonis M. Wormatienſi eccleſiæ data an. 956, ap. *Schannat hiſt. Worm.* part. II, p. 20. & *Scheid orig. Guelf.* t. IV, p. 297 *praedium Ravan-*

Fundationis hujus monaſterii literas, a Sigefrido archiep. Moguntino, vivo Bertholdo comite, ſed eodem tamen, quo hic deceſſit, anno ſcriptas, Gudenus publicavit. (*b*) Ibi prædia ſua in tribus pagis, Nachgowe, Trachari & Hundesruche dediſſe legitur, quorum quædam in ejusdem Bertoldi, quædam in Emichonis comitatu ſita dicuntur. Emicho cum Nahgoviæ comes certiſſime fuerit, Bertoldum reliquis duobus præfuiſſe comitatibus vel pagis colligimus.

Hic „ poſtpoſita heredum & amicorum ſuorum dilatata „ propagine, Chriſtum & martirem ejus Chriſtoforum & ſanctiſſ. „ confeſſorem Martinum heredes ſibi elegiſſe„ iisdem in literis traditur. Heredes itaque neceſſarios, liberos nempe, non habuit, ſed cognatos & amicos, in quibus Spanheimenſes procul dubio comites, quippe quos deinceps loca poſſediſſe reperimus in iſtis fundationis literis commemorata.

Document. n. XVII

Pertinet huc Johannis comitis de Spanheim charta libertatis monaſterii curtibus in Einkirch & Reile renovatæ an. 1239, quam videſis infra. Advocatiam autem monaſterii, feudum Palatinum, tenuerunt comites Silveſtres, & ab his ſubadvocatiam domini de Heinzenberg, diſtinguendi ab Heinsbergæ dynaſtis, Spanheimenſium comitum ſurculis. Mortuo Gerhardo II Wildgravio in Kyrburg Rupertus Palatinus cæſar advocatiam iſtam ſibi ac ſuis in Palatinatu ſucceſſoribus ſervavit, teſte diplomate anni 1408 infra ſubjuncto.

Num. XVIII

Superſunt in area veteris monaſterii lapides quidam ſepulcrales, in quibus tres Coppenſteinenſes. Horum inſcriptiones exhibere hic lubet tanto magis, quod familia iſta, paucis abhinc annis

Ravangeri in pago Nahgouue legitur; quod a noſtro tamen diverſum credimus.

(*b*) *Cod. diplomat.* tom. I, p. 377.

Digitized by Google

annis extincta, auctorem habuit Johannem II comitem Spanheimenſem ex armigeri cujusdam ſui filia valde ſpecioſa, ut teſtis eſt Trithemius. (c) Inſignia lapidibus inſculpta ſunt, eadem, quæ Spanheimenſia, excepta ave, corvo ſimilliima, quæ aream ſcuti primam occupat.

1)

ANNO DNI M. CCC. LXIII. XIII.
KAL. MAII. OBIIT. HONORAT.
DNS PHILIPPUS. DE. COPPENSTEI.
PPTS. HUJ. ECCE. CUJ9. ANA. RE-
QUIESCAT. IN. PACE. AMEN.

2)

ANNO DNI M. CCCC. XXXII.
IN. DIE. SACTI. MAURICJ. MR.
OBIIT. DOMI. JOHANES. DE. COPPEN-
STEIN. CANON. REGULARIS HUJ9. ECCLIE.
CUJ9. AIA. REQUIESCAT. IN. PACE.
AMEN.

3)

ANNO. DNI. M. CCCC. LX. . . . .
OBIIT. DNS. PHILIPPUS. DE. COPPE-
STEIN. CANOICUS. HUJ9. ECCIE.
CUJU9. AIA REQUIESCAT. IN. PACE.
AMEN.

Ad Moſellam quæ reperta ſunt Noviomagi, Treviris, Igelæ monumenta antiqua, præripuit nobis pleraque Chriſtoph. Browerus Noviomag.

(c) *Chron. Sponheim* ad an. 1325.

werus, annalium Trevirenſium ſcriptor ſolertiſſimus. Habet ille titulum ſepulcralem Varuſianum, qui in multis aliorum lapidum literatorum fragmentis Noviomagi ſolus integer ſupereſt, recte expreſſum. (*d*) In eccleſia hic conſpicitur epitaphium Heinrici comitis de Iſenburg, Domini in Neumagen, qui obiit die XIIII Febr. an. MDLIII, *more*, ut in fine inſcriptionis, quæ vernacula eſt, additur, *Treve*. iſt eſt, more Treverenſi, locutio tum familiaris & neceſſaria, quod apud alios Germania populos eo, quo Henricus ille Iſenburgicus deceſſit, menſe ac die annus agebatur quinquageſimus quartus, non tertius, uti apud Trevirenſes, qui redeunte vere ab annuntiatione b. Mariæ, non a circumciſionis, nec a nativitatis Domini feſto, anni ſui initium ducebant, (*e*) more Gallico.

Treviris

Antiquiſſima multisque nominibus veneranda S. Maximini abbatia prope Treviros, ubi novem dies ſuaviſſime transacti, literarum monumenta, regia potiſſimum & imperialia, maximo numero ſervat, quæ partim à Zilleſio, Martenio, Bertholeto & noſtra iterum ætate ab illuſtriſſ. Honthemio, partim a Valent. Ferdinando Gudeno, cui ſpicilegium eorum inſigne debemus, (*f*) edita ſunt. Autographa, cum exemplis editis collata, corrigenda multa ſuppeditarunt, quæ vero non ſunt hujus loci. At dicendum hic eſt de duplici inſtrumento cæſareo, quod rebus Palatinis inſervit, in una cauſa paucis diebus interjectis exarato. Ex Zilleſio nimirum, Tolnero, Honthemio, aliisque conſtat, Henricum II imp. ſex mille, ſexcentos & quinquaginta ſex abbatiæ Maximinianæ manſos *Ezzoni Palatino comiti et Henrico Duci, nec non*

(*d*) *Annal. Trevir.* tom. I, pag. 55.

(*e*) Vid. *Hontheim hiſt. Trevir.* t. I, p. 460 ſq.

(*f*) In *cod. diplom. Mogunt.* tomo II, ab initio, ſed potiſſimum tomo III, pag. 1018 ſqq.

Digitized by Google

non Othoni comiti in beneficium contuliſſe, ut *pro abbate curiam regalem petant et in expeditionem eant.* Argumentum hinc pro dignitate veteris Palatini comitis, qui duci præponitur, deſumtum, ut ducibus ſaltem haud inferiorem fuiſſe appareat. Gudenus (*g*) poſtea cum ejusdem, uti videbatur, diplomatis partem edidiſſet, qua inverſo ordine Palatinus Ezzo Henricum ducem ſubſequitur, nata eſt Crollio noſtro, ſagaciſſimo veritatis hiſtoricæ vindici, facile occaſio, ut litem moveret iis, qui ducem poſtpoſuerant Ezzoni, contra legitimam diplomatis, quod ſibi perſuaſerat, fidem. (*h*) At utrumque exemplum, & Zilleſianum & Gudenianum, recte ſe habet, cum inſtrumenta adſint duo, die locoque diverſis ſcripta, quorum prius duci, poſterius Palatino comiti favet, utrumque autographum certiſſimum. Prius cum integrum nondum prodierit, documentis noſtris infra adjungimus. Datum illud eſt Moguntiæ pridie Kalendas Decembris, id eſt, ultima die Nov. an. 1023. Alterum diploma, quod Zilleſianum appellavimus, poſterius eſt decem diebus, datum ſcilicet Triburiæ quarta idus Dec. ejusdem anni. Conditis itaque Moguntiæ tabulis, cæſar Triburiam, proximum inde palatium, progreſſus, alias fieri juſſit, in quibus capita duo luculentius expreſſa, alterum de advocatis villarum, alterum de appellando pontifice Romano, cui monaſterium S. Maximini a Conſtantini imp. ac matris ejus Helenæ temporibus addictum fuiſſe prædicatur. Dives abbatia novum ejusdem prope argumenti diploma, levem ob cauſam, facile redemit. Moguntiæ Henricus dux, Triburiæ Palatinus comes Ezzo prævaluit, alternis honoris vicibus, indicio ſane haud obſcuro, Palatinos Rheni comites ducibus, ſi non poteſtate, dignitate ſaltem jam tum fuiſſe æquiparatos. Fuerat, quod non prætereundum, Henricus, Bojorum dux, Cunigundis auguſtæ frater, Num. XIX

Ezzo

(*g*) Lib. cit. tom. III, p. 1013.

(*h*) *Von dem urſpr. des Pfälz. münzregals* §. V, & in *Pfalzgraven zu Achen* pag. 35.

Digitized by Google

Ezzo vero præcedentis imperatoris Ottonis III affinis, ducta forore ejus Mathilda, ut hoc affinitatis quoque nomine uterque princeps Henrico cæsari carus esset, sed carior Henricus.

Tristem urbis Trevirensis seculo IX atque sequenti statum charta depingit, qua Theodoricus archiepiscopus monasterium S. Martini, extra muros hujus urbis ad Mosellam positum, instauravit. Merentur verba ex autographo desumta hic apponi:

„ Ex decreto superum propter delicta habitantium civitas „ Trevirensis data gentibus Normannorum vastatione a suo statu „ concidit. ac postmodum resurgens. imperii mutatione. tyran- „ norum principum successione. tempore Gisalberti ducis seu Con- „ radi. ab invasoribus episcopium omne direptum est. ecclesiæ „ destructæ. possessiones subreptæ. Dei cultus imminutus. & sine „ respectu divini atque imperialis judicii homines maligni con- „ tra sanctas Dei nitebantur ecclesias. Ea tempestate divina cle- „ mentia providente ego Theodoricus Trevireæ urbis curam pa- „ storalem suscipiens. ad restauracionem ecclesiarum & divinæ reli- „ gionis animum appuli &c. &c. Data Treveri an. DCCCCLXXV. „ Indict. III. . . imperante Ottone magno imperatore, anno VII. „ imperii ejus.

Excellentissimi historiæ Trevirensis scriptores, Browerus atque Honthemius, nec rei, nec chartæ hujus mentionem faciunt. Idem dicendum est de literis Egilberti archiepiscopi, eidem S. Martini abbatiæ datis, quibus præter alia tres mansos, unum Becelini, unum Gevonis, unum Durandi in villa Palatioli, beneficium scilicet cujusdam militis Folcheri cognomine Barbati, Hierosolymis defuncti, tradidit cum domibus & ambitu curiæ. Datæ hæ literæ sunt „ VI id Febr. Treveris in aula publica anno „ M. XC. VII. Indict. V. imperante invictissimo Heinrico IIII anno „ regni sui XLI. imperii autem XII. Domini Egilberti excellen- „ tissimi Trevirorum archiepiscopi anno pontificatus sui XVIII. „ *advocato Sigefrido comite.* majore domus Adalberone Confluen- „ tino

„ tino S. Caſtoris eccleſiæ propoſito. Acta feliciter per manus „ Petri Romani canonici S. Petri, magiſtri & bibliothecarii.

Eccleſiæ Trevirenſis advocatiam penes antiquos comites Palatinos Rheni, nominatim Sigefridum, Henrici de Lacu privignum atque heredem, fuiſſe, ex Brunonis archiepiſcopi charta Springirsbacenſi an. 1107, quam infra laudamus, conſtabat, a quo Honthemius (*i*) illam publicaverat. Nunc memoriam advocatiæ œcennio vetuſtiorem habemus. Sigefridum autem in comitiva Palatina immediate non ſucceſſiſſe, ſed intermedium fuiſſe Henricum quendam, Lacenſi Henrico ſanguine forte junctum, ante nos recte obſervavit laudatiſſimus Crollius noſter, (*k*) & fragmentum chartæ ſuperius confirmare videtur, quippe quo Sigefridus advocatus ſimpliciter *comes*, non Palatinus, ſcribitur. Palatinus autem primum laudatur anno 1099, quod tangi hic liceat, in Henrici IV imp. diplomate Spirenſi, quod adhuc ineditum.

Treviris Mannhemium allata ſunt marmora duo cum inſcriptionibus hominum Chriſtianorum ſepulcralibus, quorum alterum plane non, alterum vitioſe publicatum eſt. Utrumque propter ſingularem literarum quarundam formam ligno incidi, hicque repræſentari curavimus. Frequentes ſunt in hujus generis monumentis barbariſſimi latinitatis magis magisque titubantis, donec vel in ruſticam omnino linguam degeneravit, nullis adſtrictam legibus, vel maximam ſui partem a peregrino idiomate, quemadmodum Treviris, fuit oppreſſa. Primum itaque nunc prodit ſequens epitaphium:

(*i*) *Hontheim hiſt. Trevir. diplom.* tom. I, p. 483.

(*k*) *Erläut. reihe der Pfalzgraven zu Achen* pag. 141.

Digitized by Google

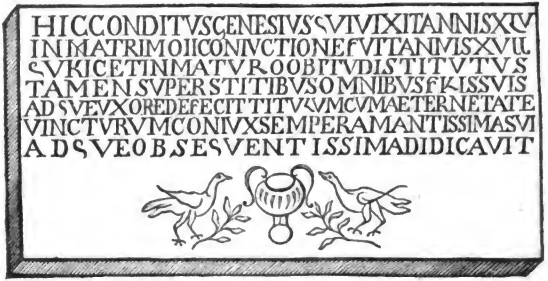

Neſcio, an alibi occurrat hoc Geneſii elogium, quod immature quidem, at ſuperſtitibus tamen filiis ſuis omnibus atque uxore deceſſerit. Quæ quæſo felicitas? Vides, quam ingeniorum acies cum ſermonis cultu arctiſſime ſit conjuncta. Nec multum acutiora ſunt verba, quibus *conjux ſemper amantiſſima ſui atque obſequentiſſima*, ipſa ſuppeditante, approbante ſaltem, laudatur. Geneſium epiſcopum Claromontanum prodit alius titulus ſepulcralis ſeculi VIII apud Muratorium. (*l*) Baptiſterium inter duas columbas, olivarum ſurculos ore ferentes, hominem Chriſtianum fide ac moribus ſuis beatum ſignificant. (*m*)

In

(*l*) *Thes. inſcript.* t. IV, p. MDCCCLXXIX, 7.

(*m*) De columba, frequentiſſimo in ſepulcralibus veterum Chriſtianorum titulis ſymbolo, vide *Aringhi Rom. ſubterr.* lib. VI, cap. 35. Ibidem de oliva cap. 44.

Digitized by Google

In basilica Paulina extra muros Trevirenses extiterat, quod altero nunc loco subjungimus, epitaphium:

Browerus, (*n*) ex Browero Muratorius (*o*) atque Honthemius (*p*) male exscripserunt; rectius ante hos omnes ex Ortelio Janus Gruterus. (*q*) *Ursacium curforem dominicum* aliud monumentum sepulcrale Christianum, Treviris effossum, habet. (*r*) Quis autem Ursatius *Ustiarius?* Vocem hanc *Ustiarius* alibi frustra quæsiveris. Autographum ipsum ante oculos cum habeamus, nec *Vestiarium* nec *Ostiarium*, quod utrumque magis placeret, extricare possumus. In ecclesiasticas Christianorum personas in indice Gruteriano Scaliger,

(*n*) *Annal. Trevir.* t. I, pag. 61.

(*o*) *Thes. nov. Inscript.* t. IV, p. MCMLX, 10.

(*p*) *Prodrom. hist. Trevir.* t. I, pag. 203 & 207. Bis dedit Honthemius, diverso modo, nullibi exacte.

(*q*) *Inscript.* t. II, p. MLXI, 6.

(*r*) *Brower.* l. c. p. 53 & *Murator.* l. c. pag. MDCCCLXXXVIII, 2.

Digitized by Google

liger, neſcio qua fultus auctoritate, Uſtiarium ex lapide hoc noſtro retulit. Vixit Urſatius Uſtiarius annos ſexaginta & ſex cum dimidio. *Exuperius*, quod filii nomen, in Reineſiano quoque ſyntagmate Chriſtianus legitur. (*s*) Ibidem *carmena*, *vertutem*, *benemeretus* &c. offendimus, (*t*) ut qui iſta legerit, *Tetulum* hic noſtrum ac *Aeternetate* ſuperius offendere neminem queat. Pro cruce, Chriſtianæ fidei ſymbolo, uſitatiſſimum tum fuit Chriſti, quod hic comparet, monogramma græcum. De marmoris utriusque ætate nihil definimus. Id certum, novam literæ L in Urſatiano formam an. 436 jam fuiſſe Florentiæ receptam. (*u*)

Igel

Genere ſuo unicum trans Alpes eſt, loquimur veteri ſtylo, monumentum Iglenſe, in vico Luzelburgici juris, ad viam publicam, bihorio ſupra Treviros, monumentum, quod uti miraculis accenſendum, ſecundum Browerum, (*x*) ita labyrinthi inſtar inextricabile eſt. Difficultas oritur ex hominum, qui inſcripti ſunt, mediocritate, cum opus ſit magnitudine & ſtructura plane regium; quadratum ſcilicet, 64 pedum Gallicorum altitudine, omni circumquaque parte affabre exſculptum. Iconem ejus poſt Browerum luculentius repræſentavit Bertholetus, (*y*) & diſſectis partibus planiſſime Lorentius, prætor Epternacenſis, vir ingenio & doctrina pollens, qui ſtatuum Luzelburgicorum juſſu molem hanc, ubi ruinoſa erat, an. 1764 demum reſarcivit atque delineavit. Verum enimvero dignitatem, vim & elegantiam operis, quod ex tot aliorum naufragiis, poſt tot hominum, imperiorum, tem-

(*s*) Claſſ. XX, num. 301.

(*t*) Ibid. num. 434 & 446.

(*u*) In *Gor. inſcript. antiq. Etruriae* tom. III, pag. 328 ſq. tabula marmorea exhibetur, confulatu Iſidori & Senatoris, qui in annum iſtum incidit, eademque literæ L forma notabilis.

(*x*) *Annal. Trevir.* tom. I, pag. 42.

(*y*) *Hiſt. de Luxemb.* tom. I, diſſert. IV, p. 360.

Digitized by Google

temporumque viciſſitudines perenne, manus hucusque ſive charta nulla recte expreſſit. Exprimendis debite peritiſſima opus eſt manu ac diebus, imo menſibus non paucis. Auſonium in *Moſella* ſua (z) monumentum hoc decantaſſe, facile largimur, at in Caligulæ hic nati honorem id poſitum eſſe, quod poſt alios vult Lorentius, (a) equidem non concedo. Locus Suetonii, quo conjecturam iſtam firmari putant, de *ara* loquitur inſcripta ob Agrippinæ puerperium. Sed quanta operis ab aræ forma diverſitas! Inſcriptio Secundinos, Aventinum atque Securum, id parentibus ſuis defunctis & ſibi vivos feciſſe refert; ſcandalum doctorum, qui nec mendacem in Trevirorum & Belgarum omnium oculis inſcriptionem impune poni, nec privatos homines, obſcuros ſaltem, tantæ magnificentiæ mauſoleo extolli potuiſſe, imo voluiſſe, perſuadere ſibi poſſunt. Meretur res ſumptibus publicis examinari penitius ac deſcribi de novo.

Epternaci S. Willibrordi abbatia, ad Suram amnem in ducatu Lucelburgico ſita, tabularium ſuum humaniſſime aperuit, absque ullo, qui tot alios ſcriniorum cuſtodes ac poſſeſſores vexat, ſive metu ſive livore. At eadem, quæ hic regnat, humanitate factum eſt, ut tabularum Epternacenſium præſtantiſſima ſeries, a ſeculo VII per ſingulas fere regum & imperatorum ætates, Belgicarum ac Trevirenſium rerum ſcriptoribus, uti Maximiniana, oblata pridem ac in lucem publicam fuerit emiſſa. Epternach

In Palatinorum comitum hiſtoria locum ſuum præclare tuetur charta illa an. 1095 ſcripta, qua Heinricus comes Lucelburg. ablata reddidiſſe narratur, *preſidente dompno Henrico Palatino*

(z) Vers. 312 ſqq.

(a) In libro cui tit. *Cajus Igula ou l'Empereur Cajus Ceſar Caligula né à Igel le 31 Aout de l'an 746 de Rome... Eſſai par forme de diſſertation ſur le ſujet & l'epoque du fameux monument, appellé communement la Tour d'Igel &c. à Luxembourg* 1769.

Digitized by Google

tino comite, cui a domino noſtro glorioſiſſimo imperatore auguſto. H. in Italia exercitum ductante. imperii commiſſe ſunt habene (*b*), nec non Heinrici VI. imp. diploma, quo *Cunradus comes Palatinus de Reno* cum cæſare hoc, Gerardo comite de Dietſe, Godefrido comite de Veingen, Bertholdo comite de Catzenellenbogen &c. occurrit in *Wizenowe juxta Maguntiam* VIII kal. Septembris an. 1192 (*c*). Hæc typis alibi vulgata, quibus nunc primum accedit ex necrologio Epternacenſi obſervatio ſequens: *XII. kal. Octobr. Heremannus Palatinus comes frater noſtre congregationis* obiit.

In Palatinorum Rheni comitum numero tres Hermanni fuerunt, quorum primus ſub Ottonibus floruit, pater Ezzonis, ſecundus ſub Henrico IV, nepos prioris, tertius a Staleccio caſtro agnominatus. Quæritur de Epternacenſis congregationis fratre, quisnam Hermannus fuerit? Non tertius, de quo quippe novimus, Eberacenſe ord. Ciſterc. in Franconia monaſterium intraſſe actaque paulisper vita monaſtica ibidem eſſe defunctum an. 1156 ſub finem Decembris. Veriſimillima conjectura de Hermanno II, quum & fratrem ejus Heinricum Epternaci expiraſſe, ex Lamberto Schafnaburg. ad an. 1061, & Hermanni hujus ſucceſſorem, Henricum de Lacu, plurimum ibi valuiſſe, ex ſuperioribus conſtet. Annum mortis Hermanni II annales veteres produnt, non diem. Crollius (*d*) verſus finem anni 1085 obiiſſe quum ſuſpicatus eſt, haud multum aberravit à vero.

Publicatum non credimus Henrici IV regis Rom. diploma, quo *aeccleſiam in villa Wiſele & quicquid in eadem villa ad abbatiam Eſdernacenſem pertinuit, rogatu ducis Fritherici, qui eam in bene-*

(*b*) Autographum chartæ hujus periit. Exemplum ejus in chartulario veteri, quod, ſicuti Maximinianum, *liber aureus* dici ſolet.

(*c*) Vid. *Bertholet hiſt. de Luxemb.* tom. IV, probat. pag. 37.

(*d*) *Erlaeut. reihe der Pfalzgr. zu Achen* pag. 62. ſq.

Digitized by Google

beneficio tenuit, eidem abbatiæ reſtituit, *anno Dom. incarn. M.LXV. indict. III. anno autem ordinationis domini Heinrici quarti regis XII. regni vero VIIII. Haec acta ſunt in civitate Radanaspona prima die Kal. Maii.*

Fridericus, qui hic laudatur, dux Lotharingiæ inferioris fuit & comes Lucelburgenſis, brevi poſt diploma datum, eodem ſaltem anno, defunctus.

Prumiam, principem in Arduennæ Eiſliæque confiniis abbatiam, Pipini regis opus, Lotharii I. imp. feceſſu ac ſepulcro celebratiſſimum, munificam aliorum coetuum ſacrorum matrem, in noſtris his Rheni partibus, Neckeroviæ & Altrepii, proximis nobis vicis, prædia opima regum Carolingorum dono poſſediſſe, tabulæ veteres in lucem non ſemel editæ (*e*) faciunt fidem. Spem ſpicilegii haud contemnendi ſefellit eventus. Paulo ante, electorali & archepiscopali Trevirorum ſede, cum qua abbatialis Prumienſium dignitas pridem conjuncta eſt, vacante, gravis inter capitula duo, Trevirenſe majus ac Prumienſe, de regimine abbatiæ ſimul vacantis cauſa agebatur, quum utrumque ad ſe id pertinere acerrime contenderet. Vis vi repulſa, non ſine vulneribus utrimque acceptis. Finem turbis impoſuit ſereniſſ. Principis regii nunc feliciſſime regnantis electio. At iisdem turbis, quod maxime dicendum hic eſt, tabulæ veteres, ne diriperentur, abſconditæ ſunt, nec ex latebris ſuis redierant die 19 Jun. quam Prumiæ tranſegimus. Oblatus tantum eſt Cæſarii Heiſterbacenſis de feudis ac cenſibus abbatiæ codex an. 1222 confectus, quem illuſtr. Leibnitius (*f*) publicavit, nec non chroni-

Prümm

con

(*e*) Integrum fere venerandæ antiquitatis cartarium Prumienſe ſeſe exſcripſiſſe narrant *Martene* & *Durand* in præfat. ad *ampliſſ. collect. veterum ſcriptor. & monumentor.* tom. I. pag. 2. Hos vero exſcripſit illuſtriſſ. *Honthemius* in *hiſt. Trever. diplom.*

(*f*) In *collectan. etymolog.* part. 2, pag. 409. Inde *Honthemius* l. c. tom. I. pag. 660 ſqq. deſumſit.

Digitized by Google

con monaſterii ſeculo ſuperiore deſcriptum, in quo de Reginone abbate, laudatiſſimo annalium ſui temporis auctore, in *Altrepio* ex nobiliſſimis parentibus fuiſſe natum traditur; quod ſi verum, uti verum eſſe facile largimur, Palatinatui noſtro de homine tanti nominis, nobisque de invento merito gratulamur. Altrepium enim in Prumienſi Pipini regis, qui dedit, inſtrumento nuncupatur Altaripa noſtra, Palatini juris vicus, de quo infra in deſcriptione pagi Spirenſis. In Menzingen, Creichgoviæ loco, Regino quidam manſum cum mancipiis quatuor Laureshamenſi abbatiæ donavit anno III Ludovici junioris; adeoque circa an. 878; (*k*) quod propterea hic adducimus, ut ipſa Reginonis, Prumienſis abbatis, qui an. 907 obiit, ætate nomen hoc in oris noſtris obvium fuiſſe patescat. Annotatum inſuper in chronico iſto, abbatia ſua ejectum Reginonem an. 899, in S. Maximini juxta Treviros monaſterium feceſſiſſe, ubi corpus ejus medio in templo inventum an. 1580, cum ſchedula vitro incluſa, quæ defuncti nomen ac dignitatem continebat. Cadaver & veſtimenta integra viſa, donec venti afflatus cuncta in cineres convertit.

Sub Henrico IV imp. Wolframus abbas „ Arnoldo monacho „ adhuc ſcolari iſtud opus bonum & utile impoſuit, ut chro„ nicam domini Reginonis deſcriberet; quod ipſe alacriter & „ feliciter perfeciſſe demonſtratur ex ipſo ſuo manuſcripto co„ dice, qui apud nos in hodiernum uſque diem ad uſum fra„ trum conſervatur.

Hemmerod

Hemmenrodæ vel ſi mavis Himmenrodæ, promiſcue enim ſcribitur, abbate abſente nihil detectum, præter monumenta quædam, in templo monaſterii, ſepulcralia, quorum figuras delineari & ex ære inciſo hic repræſentari curavimus, cum inſcriptionibus, quæ principem Palatinam loquuntur & duos Spanhemii lineæ Star-

(*k*) In *cod. diplom. Laureſham.* tom. II, num. 2174.

Digitized by Google

LAPIDI

vol. III. 2d part. 49

Fig. I.

Fig. III.

Digitized by Google

Starckenburgenſis comites, patrem ac filium. Pater eſt, cujus monumentum ſimpliciſſimum, HENRICUS JUNIOR COMES DE SPANHEYM. Nulla temporis nota adjecta, id quod difficilem reddit, quando is vixerit, conjecturam, plures in Spanh. familia cum fuerint Heinrici. At inſignibus gentilitiis infidet lemniscus, qui Henricum noſtrum juniorem ante patrem ſuum defunctum eſſe indicat. Lemniscus enim in ſcutis atque ſigillis illuſtrium conſtans eſt juniorum nondum dominorum ſymbolum. Sigilla Spanheimenſia, quorum magna copia ſupereſt, duos tantum Henricos offerunt ſymbolo hoc uſos, alterum Johannis comitis in Starckenburg filium an. 1321, alterum clericum, præpoſitum nempe eccleſiæ Monaſterienſis in Meyenfeld an. 1354. Laicum, non clericum, in lapide noſtro gladius prodit. Fig. 1.

Prior Henricus *de Spanheym miles natus nobilis viri Domini Johannis comitis in Spanheim, qui eſt in Starkenberg*, iſto, quem diximus, anno, appellatur in literis, quibus Pantaleoni fratri ſuo, canonico Argentinenſi, futuræ hereditati paternæ maternæque in feudis & allodiis cum valediceret, annuam ducentarum librarum Hallenſium penſionem ex bonis caſtri Birckenfels poſt patris deceſſum ſolvere promiſit. In ſigillo appenſo nec *miles* nec *comes*, ſed S. HENRICI DE SPANHEIM breviſſime legitur. Novimus aliunde, Johanni II comiti filium fuiſſe Henricum, qui ducta Loretha Salmenſi, octavo circiter matrimonii ſui anno defunctus & in eccleſia Hemmenrodenſi ſepultus eſt, vivo patre, cui tres ex ſe nepotes reliquit, Johannem III, Henricum deinde præpoſitum eccleſiæ Argentinenſis, ac Godofredum.

Johannes III is ipſe eſt, quem epitaphium noſtrum num. II loquitur his verbis:

OBIIT ILLUSTRIS DOMINUS JOHANNES COMES DE SPAYNHEYM SUB ANNO DOMINI MILLESIMO TRECENTESESIMO NONAGESIMO NONO IN VIGILIA SANCTI THOME APOSTOLI CUJUS ANIMA REQUIESCAT IN SANCTA PACE. AMEN. Fig. 2.

Digitized by Google

Tertius lapis eſt Mechtildis, Johanni huic Spanhemio-Starkenburgenſi an. 1330 nuptæ, filiæ unicæ Rudolphi I Palatini electoris, adeoque Ludovici Bavari imp. ex fratre neptis. En elogium ejus ſepulcrale:

Fig. 3.

OBIIT ILLUSTRIS DOMNA MECHTILDIS NATA DUCIS BAVARIE COMITISSA DE SPAINHEYM. SUB ANNO DOMINI MILLESIMO CCCLVII. IPSO DIE BEATE KATHERINE VIRGINIS. EJUS ANIMA REQUIESCAT IN PACE. AMEN.

Alia monumenta literaria, in quibus charta Henrici Palatini comitis Rheni Hemmenrodenſibus data an. 1209, & Johannis comitis de Spanheym, Catharinæ uxoris, Henrici fratris & Henrici filii literæ de capella caſtri ſui Starckenberg a ſacerdote Hemmenrod. perpetuo adminiſtranda an. 1349 ſcriptæ, ex tabulario monaſterii produxit Nicolaus Heeſius. (*h*)

Sprengirsb.

Una veſpera d. XXII Jul. nobilis Sprengirsbacenſis canonicorum regularium ord. S. Aug. abbatiæ, a miniſteriali Sigefridi, Palatini Rheni comitis, femina ſub initium ſec. XII inſtitutæ, tabularium perluſtratum eſt ſingulari cum voluptate, quum inſtrumenta plura reperirentur autographa, quæ veterum Palatinorum noſtrorum comitum hiſtoriam illuſtrant haud parum. Edita eorum nonnulla ſunt a Tolnero atque Honthemio, ſed perquam vitioſe, ut a regula, ſecundum quam anecdota tantum proferre cupimus, recedendum hic nobis neceſſe videatur.

Pri-

(*h*) In libro minime obvio, cui tit: *Manipulus rerum memorabilium clauſtri Hemmenrodenſis ord Ciſterc.* &c. Coloniæ 1641 fol. Miſerat auctor Caſparo Jongelino, montis S. Diſibodi abbati, ut *Notitiae abbatiarum ordinis Ciſterc. per orbem univerſum* an. 1630 ibid. editæ inſereret. Jongelinus, opere ſuo, cum acciperet, jam impreſſo, ſeparatim excudi curavit.

Digitized by Google

Primum itaque inſtrumentum eſt Brunonis archiepiſcopi Trevir. de fundatione Sprengirsbacenſis eccleſiæ an. 1107, quod Honthemius (*i*) primum vulgavit, omiſſis & corruptis magno numero vocibus. Benignam, abbatiæ conditricem, Tolnerus ex comitum Spanheimenſium, rectius ex Dunenſium dominorum proſapia Crollius (*k*) noſter, qui eandem hanc chartam egregie interpretatus eſt, deduxit. Num. XX

Wilhelmi Palatini comitis literæ, quas ſecundo loco, poſt Tolnerum atque Honthemium, rurſus proferimus, id ſingulare habent, quod plenior in ſigillo titulus, quam in literarum contextu. In hoc enim *Wilhelmus Dei gratia Palatinus comes;* in illo *Wilhelmus comes Palatinus de Reno.* Additamentum *de Reno* tum ab omnibus aliis, quotquot Germania habuit, Palatinis comitibus Wilhelmum diſtinguit, tum ſupra reliquos extollit. Sigillum hoc itaque æri incidi placuit. Num. XXI

Tertia charta de *mortuo Willehelmo Palatino comite* loquitur an. 1142, edita nuſquam, niſi quod Browerus (*l*) argumentum ejus prodidit. Wilhelmum autem biennio ante fuiſſe extinctum, aliunde novimus. Nnm. XXII

Sequuntur nunc duo Conradi III regis Rom. diplomata, alterum correctius longe, quam apud Tolnerum atque Honthemium, alterum nunc primum. Hoc autem venerabile nobis potiſſimum eſt teſtibus, qui nominantur, fratribus duobus, his verbis: *Herimannus Palatinus comes de Reno & frater ſuus Heinricus de Cacenelenbogen;* quo ſane pacto dubia haſtenus Hermanni num. XXIII & XXIV

(*i*) Conf. ſupra pag. 41.

(*k*) *Erlaeut. Reihe der Pfaltzgrafen zu Achen* pag. 149 ſqq.

(*l*) *Annal. Trevir.* lib. XIV, §. XLVI.

Digitized by Google

manni Palatini vulgo de Staleck cognominati profapia certior emergit, nimirum Catimelibocenfis; cujus originis penitius inveftigandæ cauſa propoſita publice eſt quæſtio academica ſuperius relata. (*m*) Diploma omni parte ſua ſanum atque illæſum. Caret tamen, quod mirum, licet non ſine exemplo, loci ac temporis, quo datum eſt, mentione. Eundem defectum in Lacenſis abbatiæ charta, non regia, ſed Palatini comis Sigefridi, nec non in Piligrimi archiepiſcopi Colon. literis donationis abbatiæ Brunvillarenſi factæ, infra videbimus. Reges & principes ſuperiorum temporum nullo in loco ſtabiles cum eſſent, inſtrumenta eorum ſæpius alibi ſcribi coepta, alibi ſignata & expedita ſunt, unde duplex in temporum annotatione formula *Actum* & *Datum* frequenter occurrit. Illud declaratæ voluntatis, forte & ſcriptæ, hoc expeditionis perfectæ tempus indicat. Quam facile cancellarius vel ſcriba iſta principum inſtabilitate & diplomatum condendorum multitudine turbari potuit, ut obliviſceretur nonnunquam addere locum, diem & annum in diplomatum fine notari ſolitum.

Num. XXV & XXVI

Renovarunt prius Conradi III diploma Fridericus I imp. Coloniæ an. 1171, & Henricus VI imp. Bopardiæ an. 1193. Utriusque confirmationis initium ac finem ſuperioribus chartis annectimus. Henricianam Tolnerus (*n*) atque Honthemius (*o*) publicarunt, in nominibus propriis valde vitioſam.

N. XXVII

Accedit denique Conradi Palatini comitis de Rheno inſtrumentum an. 1183, ex apographo non parum corrupto. Dolemus jacturam exemplaris authentici tanto magis, quod ſigillum Conradi hujus nullum hactenus inventum eſt.

Quod

(*m*) Pag. 14.

(*n*) *Hiſt. Palat.* cod. diplom. pag. 37.

(*o*) *Hiſt. Trevir. diplom.* tom. I, pag. 622.

Digitized by Google

Quod Sprengirsbaci contigiſſe diximus, ut chartas alias, a Tolnero atque Honthemio publicatas, ex autographis multum emendaverimus, alias detexerimus nondum cognitas, idem accidit ad Lacum in abbatia Benedictina, cujus ſitum atque ſtructuram Marq. Freherus (*p*) & Chriſtoph. Browerus (*q*) elegantiſſime deſcripſerunt. Lacus, a quo nomen, abundans piſcibus, luciis potiſſimum ac percis, an. 1694 glacie coopertus atque dimenſus, longitudine quater mille trecentas & XLVII, latitudine ter mille nongentas & XLV, altitudine centum & VII ulnas, ſuperficie omni ſpatium mille trecentorum & XXIII jugerorum continere inventus eſt; ut mirum non ſit, Henricum Palatinum monaſterii auctorem, dici in chartis & ſigillis ſuis voluiſſe *Dominum de Lacu*. Chartas & ſigilla tum Henrici hujus tum Sigfridi privigni ac heredis ejus, ex archetypis ſiſtimus longe curatius expreſſa, quam quæ Tolnerus (*r*), ſcriptor hiſtoriæ Palatinæ præcipuus, produxit. Vix condonanda ei ſive negligentia ſive ignorantia, qua memorabile Sigfridi ſigillum depravavit. Inſcriptio quidem non integra, at tantum ejus ſupereſt, ut SIGIFRIDUS FRANCORUM RENI COMES PALATINUS haud difficulter erui poſſit. Forte fortuna neglectum a Tolnero *Francorum* nomen, quod maxime hic momenti, ſervatum eſt nobis, ut novam Palatinatus Rhenani noſtri naturæ ac indoli lucem accendat. Hoc ſane pacto non Aquenſis, non Lotharingicus is dicendus eſt, uti dici noſtra ætate cœpit, (*s*) ſed Lach

(*p*) *Orig. Palat.* part. II, pag. 36.

(*q*) *Annal. Trevir.* tom. II, pag. 7 ſq.

(*r*) Sigilla hæc cum aliis ex ære inciſo repræſentavit *hiſt. Palat.* pag. 364, chartas autem in *cod. diplom.* num. XXVII ſq. Exhibentur porro cum ſigillis chartæ iſtæ paulo rectius in ſcripto Lacenſis abbatiæ: *documentirte Nachricht den flecken Bendorf betreffend* p. 151 & 154.

(*s*) Ita *Georg Chriſt. Crollius* in *erläuterte reihe der Pfalzgraven zu Achen oder in Niederlothringen*, Biponti 1762. Sagaciſſimus tamen hic rerum Palatinarum indagator Franciæ Rhen. comitivam Palatinam, pecu-

Digitized by Google

Francicus & quidem Francicus Rhenenſis. Henricus de Lacu, vitricus Sigfridi, primum uſus eſt *Rheni* titulo, quo Principes noſtri adhuc utuntur. Addidit Sigfridus vocem *Francorum*, primarii Germaniæ omnis populi, quo ipſo tituli ac muneris ſui amplitudinem certiorem reddidit & auxit. Vides, quanta ſit ſigillorum præſtantia & uſus. Franci autem Rhenenſes fuerunt cum ſuperiores tum inferiores. Illi ſtrictius Rhenenſes, hi Ripuarii dicebantur, utramque Rheni ripam occupantes utrique. In Ripuariis, infra Moſellam, commorati ac dominati maxime ſunt comites Palatini veteres Ezzonidæ, ad Rhenum ſuperiorem ab Hermanno Staleccio poſteriores omnes. Unicum tamen Sigfridum in unico hoc Lacenſi ſigillo, non alibi, pleno iſto *Francorum Rheni comitis Palatini* titulo uſum eſſe reperimus, id quod ipſius ſigilli pretium maximopere auget.

Carent Sigfridi literæ, uti Conradi III regis diploma Sprengirsbacenſe ſupra memoratum, temporis ac loci, quibus datæ
Num. XXX ſunt, nota. At ſuppleri poſſe videtur hic defectus ex Henrici V regis diplomate an. 1112 nondum vulgato, quo tum prior Henrici Lacenſis, tum poſterior Sigfridi noſtri donationes, novæ abbatiæ ad Lacum factæ, confirmantur. Loca tria in Brabantia quæ Sigfridum dediſſe leguntur, hunc ex aviæ ſuæ, Adelæ Lovanienſis, hereditate conſecutum fuiſſe, Crollius jam obſervavit (*t*); idemque loca reliqua, ab Henrico Lacenſi tradita, ipſorumque ſitum pulcre nos docuit. (*u*)

Annotandum vero, loca *Bettendorp* & *Himbach*, ab Henrico tradita & ab imperatore Lacenſibus firmata, in Sigfridi literis præteriri ſilentio. Cauſam hujus ſilentii apperit nobis Conradi III regis

peculiari Henrici IV imp. beneficio, Palatinis, quos vocat, Aquenſibus ab Henrici de Lacu temporibus commiſſam fuiſſe ingenioſe conjicit ibid. p. 66 ſq. imo ad noſtram is ipſe ſententiam nuperrime demum proxime acceſſit in continuato eodem libro pag. 174.

(*t*) L. c. pag. 161.

(*u*) Ibid. pag. 127.

Digitized by Google

regis diploma an. 1138, quod ſuperioribus ſubjungimus, quippe quo Bedendorpium, unde Heimbacum pendebat, Sigfridum abſtuliſſe Lacenſibus & cum locis quibusdam propriis, ut Henrico IV imp. ſatisfaceret, (*per quasdam conditiones aequas*) ei donaſſe ſcribitur. Mortuo nempe Henrico Lacenſi absque liberis comitatum Palatinum Rheni imperator jure dominii directi ad ſe retraxit, utque Sigfrido, privigno ejus, traderet, precibus & donis multis induci voluit. Bettendorfium itaque in Henrici IV & heredum ejus manibus remanſit, donec Conradus III nepos abbatiæ Lacenſi redderet, quod avum injuſte accepiſſe didicerat. Interea Henricus V tamen illa ipſa prædia, ex Henrici Lacenſis procul dubio literis donationis, abbatiæ confirmavit, quæ hac reluctante in poteſtate ſua ipſe retinuit. Solenne nimirum eſt in pluribus chartis ſive confirmationis ſive inveſtituræ feudalis cauſa ſcriptis ut ex antiquioribus inſtrumentis res, jura & bona referantur, quæ vel amiſſa pridem, vel & plane ignota ſunt. Conradi III diploma inter laicos primus, ante Walramum Limburgi ducem & filium ejus Henricum, *Wilhelmus comes Palatinus*, Sigfridi filius, teſtis ſignavit. N. XXXI

Hiſce accedunt ex ſeculo XIII duo libertatis & immunitatis inſtrumenta Lacenſi monaſterio data, alterum ab Henrico Limburgi duce an. 1218, alterum ab Henrico comite Saynenſi an. 1232. Prius genealogiæ Juliacenſi potiſſimum ordinandæ inſervit, quum de Wilhelmo comite Juliacenſi in peregrinatione ſ. crucis defuncto teſtetur. Wilhelmi enim plures in iſta gente a ſeculo XII longa ſerie comparent, quos per generationes a ſe invicem recte diſcerni difficillimum. In excerptis Cæſarii Heiſterbacenſis (*x*) prædicatam an. 1210 contra Albigenſes in tota Alemannia & Francia crucem, hancque anno ſequenti cum Leopoldo Auſtriæ duce & Adolpho comite de Monte Wilhelmum Juliacenſem ſuſcepiſſe N. XXXII & XXXIII

(*x*) Lib. V, cap. XXI, in *Leibnit. ſcriptor. rer. Brunsvic.* tom. II, pag. 519.

Digitized by Google

piſſe legimus. Perierat ergo Wilhelmus in ſacra contra Albigenſes expeditione, quum ex charta noſtra Henricus dux Limburg. feudum ejus Palatinum Briſeche & Luzzinc conſecutus fuiſſet, non proprio videlicet, ſed tutorio nomine; Wilhelmus, qui, ut ex inveſtitura Palatina novimus, circa an. 1209 demum patri ſucceſſerat, filios cum reliquiſſet impuberes. Limburgenſem autem Henricum tutelam illam geſſiſſe, multa, quæ hujus loci non ſunt, nobis perſuadent.

Altera Henrici Saynenſis, antiquæ gentis ſuæ poſtremi, charta Palaciæ, vulgo *Pallenz*, quæ in eo commemoratur, nomine nobis præſertim chara eſt. *Winningen*, *Cruthe* & *Mainevelt*, loca in ambitu Palaciæ hujus ſita, cum ipſa Palacia non alio ſane, quam feudali nexu ad Saynenſes pervenerant, quum & antiquiores Palatinos Rheni comites illa poſſediſſe, & poſteriores, Bavariæ duces, aliis in feudum contuliſſe compertum habeamus. Soror Henrici Saynenſis, Adelheidis, Gotfrido comiti Spanheim. nupta, novæ Saynenſium ſtirpi, quæ adhuc floret, originem dedit.

Bonn

Ad rariora pertinent, quæ viginti circiter adhinc annis Bonnæ inventa ſunt, monumenta Romana, in arce Electorali conſpicua, nec a quopiam, quod ſciam, hactenus publicata, unicum Pintaji Aſturis lapidem ſi excipias, cujus titulum ſaltem vitioſe dedit Aldenbrückius, vitioſiusque explicuit (*y*). Repræſentamus hic tria ex ære inciſo; quorum duo milites Romanos legionis XV ſiſtunt, tertium cohortis V Aſturum ſigniferum Aſturem. At neque legionis iſtius ad Rhenum inferiorem præſidiariæ, neque cohortis lapidem ullum ab aliis proditum reperio. Apponimus ante omnia, quas lapides noſtri continent, uti verbis integris legendæ ſunt, inſcriptiones.

I

(*y*) *De religione antiquor. Ubiorum* pag. 103.

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. III.

PINAIVS · PEDLIC·
F·ASTVR·TRANS
MONANVS·CASEL
INERCATIA·SIGNFER
CHO·∇·ASTVRVM
ANNO·XXX·STIP·VII·
H·EX·T·F·C·

Fig. I.

VS·Q·F·ΘN
IDVS · ΠM
OMILES · LEG
IM·ANN·XXV·
H·EX·T·F·C·

Digitized by Google

I

QVINTVS PETILIVS QVINTI FILIVS OFENTINA (tribu)
SECVNDVS DOMO MEDIOLANENSIS
MILES LEGIONIS XV PRIMIGENIAE
ANNORVM XXV. STIPENDIORVM V.
HERES EX TESTAMENTO FACIVNDVM CVRAVIT

II

LVCIVS PIPERACIVS LVCII FILIVS
STELLATINA (tribu) OPTATVS
DOMO TAVRINVS MILES LEGIONIS
XV. PRIMIGENIAE ANNORVM XXIII.
STIPENTIORVM IV. HERES EX
TESTAMENTO FACIVNDVM CVRAVIT.

III

PINTAIVS PEDILICI FILIVS
ASTVR TRANSNONTANVS
CASTELLO INTERCATIA
SIGNIFER COHORTIS V
ASTVRVM ANNO XXX STIPENDIO
VII HERES EX TESTAMENTO
FACIVNDVM CVRAVIT.

Petilia gens in marmoribus antiquis obvia, Piperacia nusquam. Quintus Petilius Secundus noſter Mediolanenſis fuit, Lucius Piperacius Optatus ex Taurinis, uterque Gallus ſubalpinus, civitati ac tribui Romanæ adſcriptus, uterque legionis xv primigeniæ miles. Gallis enim hisce, in ciſpadanos & transpadanos diviſis, (ad illos Taurini, ad hos Mediolanenſes pertinent) jus civitatis Rom. vel a Julio Cæſare vel paulo ante

Digitized by Google

jam fuerat tributum. (z) Legio XV ab Auguſto imp. usque ad Neronem in Pannonia agebat. (a) Ex Pannonia juſſu Neronis an. Chr. LXIV in Syriam & Armeniam migravit. (b) Cæſo Nerone, ſexennio poſt, ad Rhenum inferiorem cum prima, quinta & XVI legionibus Vitellium imperatorem conſalutaſſe reperimus (c). Mox in Cappadociam miſſa eſt a Veſpaſiano imp. qui Cappadociæ primus legiones addidit, teſte Suetonio. (d) Excubabat ibidem ſeculo III, Dionis Caſſii tempore, cum novo *Apollinaris* cognomine. (e) Ex quibus omnibus colligimus, lapides noſtros Neronis aut Veſpaſiani ſaltem regno haud eſſe juniores. Poſteriora ſunt, quotquot alibi hujus legionis monumenta prodierunt, quippe quæ Apollinarem cognominant univerſa.

Petilius cum haſta, gladio Hiſpanienſi in dextro latere ac perizonio ſeu pugione in ſiniſtro, utrumque præter morem, ſagatus ſiſtitur; Piperacius tantum capite exſculpto inter ſphinges, poſitis infra titulum arboribus, quas lauros puto, encarpo junctis.

Pintajus ſigniſer, pelle tigrina tectus, gladium in femore ſiniſtro geſtat, perizonium in dextro. Inter cetera ſigni ornamenta aquila minor, non legionaria illa major, quæ ſummum faſtigium occupat. In columna Trajana Romæ ſigniferi comparent leonis pelle induti, occurrentibus forte ut eſſent formidoloſiores. Cinctura Pintaji duplex, aut ſi mavis triplex. Infra cingulum enim, gemmis interſtinctum, quod dignitatis erat, zo-

(z) Vid. *Spanhemii orbis Rom.* cap. XI.

(a) *Tacit. annal.* I. 23, 30.

(b) Ibid. XV, 25 ſq.

(c) *Tac. hiſtor.* I, 55.

(d) In *Veſpaſ.* cap. VIII, adde *Tac. hiſt.* II, 81.

(e) *Dio Caſſ.* LV, 23, edit. Reimar.

Digitized by Google

zonam videmus fibula, æque ac illud, conſtrictam. Infra zonam, ſubſidium vitæ, nummis quippe & aliis pretioſis ferendis diſtinatam, ventralis ſpeciem conſpici putat cl. Cannegieterus, Arnheimenſium prof. qui datis ad nos literis ita ſcripſit; „ Ventralis, quæ & funda, in diem nummos habebat, id eſt, tales „ quos in diem, horam & in diurnos uſus expendebat. Zona „ in uſus diuturnos & longinquos, aut pannus erat, aut corium duplex, oris conſtrictis & conſutis. Ea nummos intus „ & in cavo ſervabat, eâ nonnunquam laxitate, ut manum „ exſertam caperet. Ventralis ex funiculo erat, qui in modum „ fundæ ventrem circuibat. Nam funditores præter unam fundam, quam manu paratam geſtabant, alteram & plures circum ventrem ligabant, nonnunquam etiam circum caput.

Tres ex lapidibus antiquis Aſturum cohortes innoteſcunt, prima apud Muratorium, ſecunda & tertia apud Gruterum. Habemus nunc quintam ex titulo noſtro Bonnenſi.

Ad geographiam denique veterem idem hic lapis facit egregie. Pintajus enim fuit *Aſtur Transmontanus caſtello Intercatia.* Aſtures in Auguſtanos & Transmontanos fuiſſe diviſos Plinius (*f*) docet. Illi ab Aſturica Auguſta, urbe magnifica nomen habuere; hi a ſuo trans montes ſitu extremo. In utraque parte fuit Intercatia. Cismontanæ ſeu Auguſtanæ poſt epitomen Livianam (*g*), qua *Intercatiae urbis* expugnatio refertur, & Plinium majorem (*h*), qui in Vaccæorum civitatibus *Intercatienſes* primo loco ponit, Itinerarium Antonini meminit in via quæ Aſturica ducit Cæſarauguſtam. Poſt Aſturicam enim collocat Brigecum & Intercatiam. Hæc ad regnum Legionis nunc pertinent, cis montes Aſturiæ hodiernæ ſita.

(*f*) *Hiſt. nat.* lib. III, cap. 3.

(*g*) Lib. XLVIII.

(*h*) *Hiſt. nat.* l. c.

Digitized by Google

De Intercatia Transmontana altum ubique silentium, unicum si Ptolemæum excipias, qui Ornacis, obscuriſſimo populo, eam adscribit. Astures vero omnes secundum Plinium in XXII populos fuere descripti. Vaccæorum seu Asturiæ cismontanæ Intercatia urbs & civitas cum dicatur, potior & nobilior longe sine dubio fuit transmontanâ, quæ castellum tantum. Cespitavit miserrime ad inscriptionem hanc, quæ planiſſima est, Aldenbrückius, Pintajum faciens patriâ Castellanum seu Castilianum, militia Asturem, & Intercatiam corrumpens in duas voces: *inter castra* &c.

Sunt insuper alia quædam fragmenta lapidum de legione I Bonnæ conspicua, præter tegulam lateritiam, quæ LEGIMPF habet, id est, *Legio I Minervia pia fidelis*, instituta primum a Domitiano in Germania inferiore, teste Dione. Insigne legionis hujus monumentum, in vico Hersel, unica infra Bonnam leuca adhuc extans, nostro tempore publicavit & commentario docte explanavit Harzheimius. (*i*)

In ecclesia archidiaconali SS. Classii, Florentii & Maluſſii supereſt adhuc epitaphium Ruperti archiepiscopi Colon. fratris Friderici I electoris Palat. an. MCCCCLXXX. die XXVI mensis Jul. defuncti. Epigraphen satis recte, in die mortis tantum vitiosam, Pareus (*k*) edidit.

Coloniæ

Coloniæ paucis diebus oblatæ quædam sunt tum veteris tum mediæ ætatis reliquiæ minime contemnendæ. Illas post Gelenium noviſſime collegit Auguſtinus Aldenbrück S. J. (*l*) nec in colligendo, nec in explicando felix. Vidimus modo pessimam ejus explicandi rationem; nunc & oscitanter collegiſſe, nobis

(*i*) *Inscriptionis Herſellenſis Ubio-Romanae explanatio*, 1745.

(*k*) *Hiſt. Bavarico Palat.* lib. VI, sect. I, pag. 220, edit. Joannis.

(*l*) In libro *de religione Ubiorum* modo cit. qui Coloniæ secundum prodiit an. 1749.

Digitized by Google

nobis ſaltem ſpicilegium haud inane reliquiſſe patebit. Ecce quinque, qui primum nunc prodeunt, titulos ſepulcrales:

I.

In ipſo rev. patrum S. J. Gymnaſio.

M. LVCILIVS SECV
NDVS DECVRIO
MI. EX ALA FRONT.
DOMO CAMP.....
LVCILIAE M. L. PAL
LADI M. LUCILIO
BLANDO LIB. H. E. T. F. C.

Decurio hic *militum ex ala Frontoniana*, cujus mentio hinc inde recurrit, (*m*) *M. Lucilius Secundus*, *domo* ſeu patria ſorte *Campanus*, titulum iſtam *Luciliae Palladi* & *Marco Lucilio Blando*, *libertis* ſuis, *heres ex teſtamento faciundum curavit.*

II.

L. NASIDIE
NVS. AGRIPP.
TRIBVN.
LEG. XIIII. GEM.

Habemus hic *Agrippinenſem*, *Lucium Naſidienum*, *Legionis XIV geminae tribunum.* Legionis XIV varias ad Rhenum ſuperiorem, in Britannia, Dalmatia, Pannonia ſtationes Alſatia illuſtr. Schœpflini, viri illuſtris, indicat. (*n*) In unaquaque legione ordinaria ſex numerabantur tribuni. Quæ cauſa ponendi lapidis

(*m*) Ap. *Gruter. inſcript.* tom. I, pag. CCCCXIV, 8. & DXXXVII, 7.

(*n*) Tom. I, pag. 293.

Digitized by Google

fuerit, non liquet. Optime is conſervatus, variisque ornamentis conſpicuus docta quadam Colonienſium manu, in ipſius urbis honorem, delineari & explanari accuratius meretur.

III.

In domo quadam privata:

D. M.
POTENTINA SENNI
ANO CONIVGI CEN
TVRIONI LEG. XXII ET
SERVANDO FILIO
ET MAXIMINE FILIE
F. C.

Labaſcentis imperii hanc epigraphen eſſe, ex diphthongi AE neglectu & ex mutata nominum ratione apparet. Deſideratur & in *Potentina* & in *Senniano conjuge*, imo & in filiis eorum gentilitium nomen atque prænomen, cum cognominibus tantum ſuis hic ſint deſignati. Sub Commodo, Caracalla & Helagabalo legionem XXII, cujus centurio Sennianus fuit, excubaſſe ad Rhenum, aliunde novimus. (*o*)

IV.

Ad S. Severinum breviſſima hæc epigraphe:

DIGNIO
QVARTO
APRONIO
BVBALVS
FRATRI F.

EX

(*o*) Conf. *Alſat. illuſtr.* l. c. pag. 440 ſq.

Digitized by Google

Ex Apronia gente conſul ſuffectus fuit Lucius ſub Auguſto imp. anno æræ Chr. octavo. Recentior longe & ignobilior hic Apronius noſter, cujus frater Bubalus cognomen equis & ſervis tantum imponi ſolitum gerebat.

V.

Colonia in muſeum antiquarium Electorale Mannhemium translatus eſt titulus ſequens:

. M. ET B. M. APPIE
VERINE. APPIVS
SEVERVS. ET
VERECVNDINIA
QVIETA. PATRES
FILIE DVLCIS
SIME

Deſideratur litera initialis D. qua admiſſa titulus hic *diis manibus & bonae memoriae Appiae Verinae* poſitus eſt. Idem forte Appius Severus *Abutae matri* ſuæ *leniſſime* Blanckenhemii prope Coloniam monumentum poſuit, quod extat apud Gruterum. (*p*) *Appius* enim, non *Appianus*, ibi legendum eſſe, nominum Rom. ratio nobis perſuadet. Ceterum *patres* pro parentibus, uti filii pro liberis utriusque ſexus, ſtilo lapidari haud infrequens. Exulant hic diphthongi, id quod indicium nobis eſt, lapidem ſeculo III haud eſſe antiquiorem.

Addimus denique ex armamentario publico ſarcophagi lapidei titulum, vitioſe ab Aldenbrückio (*q*) editum:

C. SE-

(*p*) *Inſcript.* tom. I, pag. DCCXVIII, 6.

(*q*) *De relig. Ubior.* pag. 95.

Digitized by Google

C. SEVERINIO VITEALI VETERANO
HONESTE MISSIONIS EX BF COS
LEG. XXX. V. V. SEVERINIA SEVERINA
FILIA PATRI KARISSIMO ADSEREN
TE VITALINIO HILARIONE LIBERTO
FACIVNDVM CVRAVIT.

Legionis xxx lateres multi Coloniæ reperti, in quibus unus habet: (*r*)

LEG.. XXX.
VIT.. ALIS F.

Si de Viteali noſtro accipiamus, is vel miles vel veteranus opus fecit figlinum. *Vitealis* cognomen rariſſimum; *Vitalis* contra frequentiſſimum. Legionem iſtam xxx Trajanus inſtituit, unde *Ulpia* cognominatur paſſim, ſæpiſſime autem V. V. id eſt, *valens*, *victrix*. *Adſerente*, quaſi anuente & cooperante, liberto, filia à patre *Severinia* ſarcophagum, multis figuris ornatum, fieri curavit. Figuras Aldenbrückius indicat, imo & explicat, ſed pro more ſuo antiquitatis perito nulli ſatisfacit.

Plurimum autem ad veterum comitum Palatinorum notitiam faciunt membranæ, quæ Coloniæ in tabulario abbatiæ Brunvillarenſis, ab ipſis his Palatinis ſeculo XI inſtitutæ, ſervantur. Brunvillarenſem appello ex vera & primæva appellandi ratione, qua relicta Brunvillare, id eſt, Brunonis villam, in *Brauweiler* corruperunt juniores. Abbas hodiernus, Amandus Herriger, doctus pariter & amantiſſimus literarum, publice hic a nobis laudandus eſt, quod tum ad conſerenda & emendanda chartarum exempla ab aliis jam edita, tum ad tranſcribenda, quæ

(*r*) *Gruter.* l. c. pag. DXV.

Digitized by Google

quæ nondum in lucem prodierant, autographa plura humaniſſime ſuppeditarit. Primum itaque nunc producimus ipſius abbatiæ fundatoris, Ezzonis, comitis Palatini, chartam optimæ notæ, qua S. Nicolao in Brunvillare res ſuas in *Lovenich*, vico proximo, tradidit an. 1028, coram Chriſtiano de *Hudenkirchen* & Hermanno de *Norvenich* comitibus. Prima forte & antiquiſſima hæc ſunt comitum a ſedibus ſuis nuncupatorum veſtigia; quæ toto ſeculo XI perrara. Uterque locus, Hudenkirchen & Norvenich, in vicinia ſupereſt. Ille Colonienſis ditionis *Odenkirch* nunc dicitur, ad præfecturam Nuſſiæ pertinens; hic peculiarem ducatus Juliac. præfecturam conſtituit. Impreſſum ſigillum Piligrini archiepiſcopi Colonienſis, rogante Ezzone, vel quod proprium ipſe nondum habuerit, vel quod donationem ſuam viri ſancti auctoritate ſanctiorem reddere voluerit. Sigillo hoc præſul repræſentatur ſedens, dextra baculum paſtoralem, ſiniſtra librum tenens cum perigraphe: PILIGRIMUS ARCHIEPS. N. XXXIV

Sequuntur tres ejusd. Piligrimi archiep. chartæ, quibus ejusdem monaſterii initia narrantur, confirmantur, augentur. In prima, quæ brevior, *Brunwilre* allodium dicitur Erenfridi, in altera, quæ prolixior, dos conjugis ejus Mathildis jam tum defunctæ. In utraque Hecelinus comes, Erenfridi Palatini frater, comparet, monaſterii S. Cornelii benefactor inſignis; in ſecunda præterea Erenfridi filii, Herimannus & Otto, commemorantur. Prima diem habet & annum, quo data eſt, ſine teſtibus, ſecunda annum tantum, multis cum teſtibus, in quibus Herimannus comes de *Norvenich* iterum occurrit. Tertia denique, quæ breviſſima eſt, die, anno & teſtibus caret, non ſigillo. Dedit ea Piligrimus curtem intra muros urbis Colon. ſitam cum domibus. Curtem hanc hodieque poſſident Brunvillarenſes, ſuasque ibidem tabulas veteres aſſervant. N. XXXV XXXVI N. XXXVII

Ceterum omnes has Piligrimi chartas ex hiſtoria mſt. Brunvillarenſi primum publicarunt Martenius atque Durandus;

dus; (*s*) nos ex ipsis autographis iterum publicamus multo correctiores, tanto magis, quod Palatinatus nostri Rhenensis incunabula fere continent.

Cæsareum diploma ante an. 1051 nullum, hoc vero uno anno, duobus Julii & Septembris mensibus, septem comparent.
N. XXXVIII Primo quidem, XVI Kal. Augusti, bona novi monasterii proxime sita, Hermanni archiepiscopi Colon. Richezæ reginæ & Theophaniæ abbatissæ, Erenfridi fundatoris liberorum, assensu ampliſſime confirmantur. Sequenti die cæsar, Henricus III, eodem
N. XXXIX in loco, id est, in Kauffungen, donationem Richezæ reginæ, quæ prædium suum Clotten cum multis aliis locis ad Mosellam Brunvillarensibus tradiderat, ejusque de bonis his ordinationem approbavit. In fine diplomatis testes adducti leguntur, quod
Num. XL isto sane tempore rariſſimum. Eadem die, rogantibus iterum Herimanno archiepiscopo & Richeza regina, peculiaris de advocato monasterii constitutio cæsarea ibidem prodiit; imo duo hujus rei instrumenta authentica, quæ parum inter se differunt, confecta sunt.

Sic prima & secunda, quam modo diximus, confirmatio renovata quoque est in insula S. Suitperti, hodie *Kaiſerswerd*, XIII Kal. Sept. ejusdem anni, & quidem duplici instrumento, quorum alterum loca *Brunvilere*, *Lovenich*, *Fremmerstorph*, *Cunengestorph*, *Danswilere*, *Gleſſene*, *Kirchtorph*, *Senthere*, *Manſtede*, *Ichendorph*, *Slenderhage*; alterum vero *Clottono*, *Chevenich*, *Elre*, *Brembe*, *Aſche*, *Maſſenbreith*, *Weruuis*, *Cauelach*, *Wilre*, *Pulecho*, *Chugomo*, *Chundedo*, *Meirle & Rile*, *Anchriche*, *Lucenrode*, *Dreiſe* & *Ottinge recenſet*.

Superiores tres, quas proferimus, Henrici III imp. chartas, ante nos Gelenius (*t*) & ex Gelenio Tolnerus (*u*) juris publici

(*s*) *Vet. ſcriptor. et monumentor. ampliſſ. Collect.* t. I, pag. 393 ſqq.

(*t*) In *hiſt. et vindic. b. Richezae* pag. 25 ſqq.

(*u*) *Hiſt. Palat.* cod. diplom. num. XXIX, XXX, XXXI.

Digitized by Google

blici fecerunt. Duas tantum earum habent Martenius atque Durandus. (x) Nos lectiones & voces perplures, ab editoribus hiſce corruptas, ex autographis emendamus atque reſtituimus.

Succedunt ipſius Richezæ literæ de nova in Clotten dona- Num. XLI
tione ſua, VII idus Sept. an. 1051 ſcriptæ.

Venit poſt cæſarem in partes Leo IX pontifex Rom. non ut abbatiæ privilegia augeret, ſed ut eam Colonienſi eccleſiæ perpetuo addiceret, ſolicitante plurimum Hermanno archiepiſcopo, Num. XLII
Erenfridi Palatini, uti vidimus, filio. Ab illo itaque tempore Brunvillarenſe monaſterium epiſcopi & metropolitæ ſui ditioni legitima omni auctoritate ſubditum eſt. Præterimus aliam Richezæ reginæ membranam, qua fratris ſui, Ottonis ducis beatæ memoriæ, nec non Heinrici comitis, filii fratris ſui Liudolfi, mentionem facit. Inter teſtes Heinricus comes Palatinus, Richezæ patruelis. Dederunt iſtam Gelenius (y) atque Tolnerus (z), ſed rectius longe Martenius & Durandus (a), niſi quod in anno 1050 ſaltem peccaverint, cum data ſit VII idus Sept. MLIIII.

Præterimus inſuper repetitam ejusdem Richezæ traditionem prædii ſui Cloteno & reliquorum ad Moſellam locorum, factam „anno MLVI, indictione VIII apud inſulam S. Suitperti, „ Heinrico imp. hujus nominis ſecundo ibidem commorante, „ anno regni ejus XVIII, imperii autem X. „ Congruit enim per omnia cum diplomate Henriciano anni 1051, quod inter documenta num. XXXIX exhibemus. Majoris momenti eſt charta Num. XLIII
Annonis archiepiſcopi Colon. de caſtello Salafelt, Koburg & Orla (Orlamund) a Richeza regina eccleſiæ huic ſuæ traditis pro

(x) *Ampliſſ. collect.* tom. I, pag. 427 & 430.

(y) Lib. cit. pag. 32.

(z) L. c. num. XXXIV

(a) L. c. pag. 424.

Digitized by Google

villis Rhenanis ſeptem ad paucos, quos deinceps vixit, dies in precariam acceptis. Data eſt VII Kal. Jul. 1057. Inhæret adhuc Annonis ſigillum colore ſubrubrum. Scatent vitiis, quæ edita pridem ſunt, hujus chartæ exempla. (*b*) Pateſacit illa nobis egregie Annonis artes, quibus toti Germaniæ, uti ex Henrici IV regis hiſtoria patet, fuit damnoſus.

Num. XLIV

Iisdem Annonis artibus, cooperante nequitiæ magiſtro, Adelberto Bremenſi, factum, ut Henricus rex puer *nonam*, non decimam, *peccuniae ſuae partem*, *undecunque adquiſitam*, eccleſiæ Colonienſi condonaret Goslariæ menſe Jul. an. 1063. Appendet diplomati bulla plumbea, in qua regis dextra ſceptrum tenentis imago cum perigraphe: ✝ HEINRICUS REX. In altera bullæ parte figura turris viſitur cum inſcriptione: ✝ ROMA CAPUT MUNDI.

Num. XLV

Pro peccatis ſuis Anno eccleſiam collegiatam b. Mariæ ad gradus ædificavit & largiſſime locupletavit, dato ei multa alia inter bona ex Brunvillarenſis monaſterii peculio, quod Richezæ reginæ liberalitati debebat, Clotteno. Femina hæc pro ſua apud Brunvillarenſes, ubi parentes ejus jacent, ſepultura monachis viginti & unam arpennas in Clotten aſſignaverat. (*c*) Defunctam Anno in nova ſua eccleſia nondum perfecta ſepelivit, & omne iſtud prædium invitis Brunvillarenſibus, quod ipſe non negat, eripuit.

Num. XLVI

Nec duravit multum hoc Annonis opus, quippe quod brevi poſt *exigentibus peccatis ex combuſtione in cineres redactum*. Hæc ex Sigewini archiepiſcopi, ſucceſſoris ejus, literis an. 1085 datis, in quibus, quod maxime ad nos ſpectat, inter teſtes ſeculares primo loco nominatur *Heinrich comes de Lache*, idem, qui Palatinus

(*b*) Ap. *Gelenium* l. c. pag. 34, *Tolner*. l. c. num. XXXIII, *Martene et Durand*. l. c. pag. 446.

(*c*) Vide document. num. XLI.

Digitized by Google

tinus Rheni comes eodem hoc anno factus Lacenſem abbatiam, de qua ſupra, (*d*) inſtituit, Ezzonis ſeu Ehrenfridi, a quo ſine dubio deſcendit, imitatus exemplum.

Duas has poſteriores chartas vidit Gelenius & fragmenta earum ſuis de *magnitudine Coloniae* libris (*e*) inſeruit, omiſſis potioribus ſtudioſe, ne Annonis forte ſui memoriæ noceret.

Litem abominabilem inter eccleſiam b. Mariæ ad gradus & abbatiam Brunvillarenſem de prædio Clotten diu agitatam Hermannus III archiepiſc. an. 1090 ſopivit, teſtibus literis, quas nec ad autographi fidem, nec plene ſatis expreſſas alibi legas. (*f*) N. XLVII

Aperto Richezæ in eccleſia b. Mariæ ad gradus ſepulcrali monumento, inventus eſt, præter cranium & oſſa, diſcus plumbeus novem pollices & amplius latus cum inſcriptione, qua ſuos Gelenius (*g*) libellos exornavit. Plumbum, quod metalli genus humiditate ſubterranea vitiari minimum poteſt, literis inſcriptum in illuſtrium mediæ ætatis perſonarum ſepulcris frequentiſſime reperitur, varia forma, oblonga maxime & quadrata; rotunda rarius. Ectypon lamellæ plumbeæ, in ſarchophago marmoreo b. Irmengardis, primæ abbatiſſæ Chiemſeenſis, an. 1630 inventæ, monumenta Boica (*h*) exhibent. Ducum Auſtriæ ſepulcra in Helvetia celſiſſimus & literatiſſimus princeps, Martinus Gerbertus, congregationis S. Blaſii in Nigra ſilva abbas celeberrimus, ut eorum oſſa colligeret & in abbatiam ſuam transferret, cum nuper aperuiſſet, octo hujus generis lamellas detexit atque formis ligneis expreſſit in libello de translatione hac peculiariter edito. (*i*)

(*d*) Pag. 53.

(*e*) Lib. III, ſyntagm. VII, pag. 305 ſq.

(*f*) Apud *Martene* & *Durand* l. c. pag. 530.

(*g*) *De magnitudine Coloniae* pag. 313 & *vindiciae b. Richezae* pag. 42.

(*h*) Vol. II, pag. 444.

(*i*) *Feyerliche überſezung der Kaiſerl. Königl. auch herzogl. Oeſterreichiſchen*

Digitized by Google

Ecce diſci noſtri & literarum ejus formam paulo imminutam:

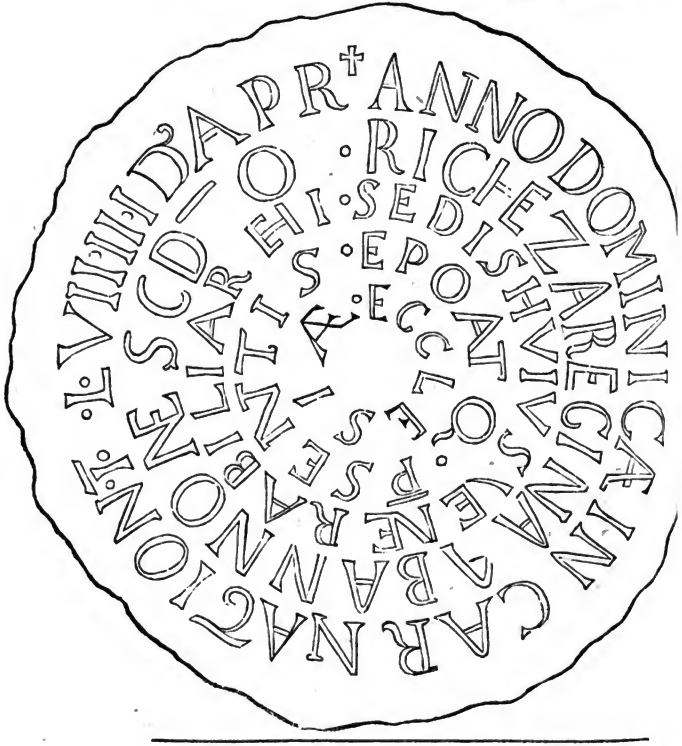

ſchen Leichen aus ihren gräbſtädten Baſel und Königsfelden in der Schweiz, nach dem fürſtl. Stift S. Blaſien 1770 fol.

Digitized by Google

FVNDATORE CVNEGENTO DVCE RERFELI
SEPULTAE FERT
ORNATISSIMV
AT
COL
PONTIFICE D. B.
S. P.
A. P.
FRETENTIA NORFOLCIE

Annotandum autem hic præcipue eſt, diſcum noſtrum plumbeum, qui Richezam an. MLVII. II idus April, ſepultam eſſe docet, adverſari multum Annonis archiepiſcopi chartæ infra (num. XLIII) exhibendæ, qua Richeza hæc prædia ſua Salfeld & Coburg tradidiſſe ſcribitur eodem an. MLVII indict. X, VII Kal. Jul. Adverſari inſuper antiquæ monachi Brunvillar. narrationi, quæ reginam iſtam an. 1063, XII Kal. Aprilis apud Saleveldt defunctam eſſe tradit. (*k*)

N. XLVIII Dominii archiepiſcopalis in rebus temporalibus Brunvillarenſium exerciti documentum eſt ejusdem Hermanni III morti ſuæ proximi conſenſus, ut novale faciant in ſilva ſua Bram ad manſum unum ſufficiens. Charta hæc an. 1099 nunc primum prodit in lucem.

N. XLIX In genealogicis ſaltem uſum quendam habebit, quæ jam ſequitur, Lotharii III regis ſententia judicialis a Brunvillarenſibus contra Alveradam de Cuch & liberos ejus Nuſſiæ impetrata an. 1131.

Num. L In eundem præſertim uſum Arnoldi archiepiſcopi Colon. literas producimus, qua domum quandam ſuam ad Moſellam cum terra Brunvillarenſibus contulit an. 1140. Inter teſtes occurrunt comites & dynaſtæ complures.

Num. LI Lotharii regis ſententiam judicialem contra Adelbertum comitem de Norvenich ſtabilivit Conradus III Coloniæ an. 1141, *aſſenſu fratris* ſui *Heinrici Palatini comitis*. Intermedius itaque inter Wilhelmum & Hermannum de Staleck comes Palatinus Rheni fuit, quod univerſi rerum Palatinarum ſcriptores neſciebant, Henricus, Conradi regis frater uterinus, cum uterque matrem habuiſſet Agnetem, Henrici IV imp. filiam, patrem diverſum. Nam Agnes, iſta Friderico I Sueviæ duci primo matrimonio, ex quo Fridericus II dux & Conradus ille cæſar prodiere, altero marchioni Auſtriæ, Leopoldo ſancto, nupſerat, unde filii Leopoldus

(*k*) In *Leibnitii ſcriptor. rer. Brunsvic.* tom. I, pag. 322.

Digitized by Google

poldus Largus, Henricus noſter, Otto Friſingenſis epiſcopus & alii. Non deſunt tamen aliæ ejusdem Conradi regis tabulæ, quæ eodem hoc tempore Henricum Palatinum comitem ſiſtunt, unde fuerit, ſilentes. Occurrit teſtis poſt Adelbertum Saxoniæ & C. Burgundiæ duces in diplomate eccleſiæ Friſingenſi dato Francofurti V nonas Maj. 1140, (*l*) nec non anno ſequenti, IV idus Aprilis Argentorati, ubi rex transactionem Baſilienſis eccleſiæ cum abbatia S. Blaſii confirmavit, ante Fridericum ducem Sueviæ ejusque filium Fridericum, poſtea imperatorem. (*m*) Noſtro vero ex diplomate Henricus cum Conrado rege Coloniæ agebat menſe Sept. ſucceſſurus mox in marchionatu Auſtriæ, imo & in ducatu Bavariæ, fratri ſuo Leopoldo, qui d. XV Nov. ejusdem anni 1141 ſine prole deceſſit; (*n*) unde locus demum in Palatinatu Rhenano factus eſt Hermanno Staleccio.

Chartæ recentiores aliæ, ex Brunvillarenſi tabulario deſcriptæ, ad Juliacenſium comitum hiſtoriam quæ maxime faciunt, tempore & loco alio magis idoneo publicam prodibunt in lucem.

Benradæ ſupra Duſſeldorpium ad Rhenum ſarcophagus ſeptem pedes longus cum geniis alatis effoſſus eſt an. 1671, die 1 Febr. ſimillimus ejus, quem ex Alſatia Schœpflinus (*o*) produxit. Inter genios duos epigraphe hæc legitur: Benrad

AVRELIÆ MARIAE AVRELIA AFRA
FILIA. ET AVRELIA QVIRINA. BEHLINA
PACATA NEPTES. CVRANTE
PRISCINIO FLORO VETERANO
HEREDES FACIVNDUM CVRAVERVNT.

(*l*) *Meichelbeck hiſt. Friſing.* tom. I, pag. 320.
(*m*) *Herrgott genealog. Habsburg.* vol. II, pag. 166.
(*n*) *Otto Friſing. chron.* lib. VII, cap. 25 ſq.
(*o*) *Alſat. illuſtr.* tom. I, pag. 524.

Digitized by Google

Mater itaque, filia & neptes tres ex gente *Aurelia* fuerunt. Mater *Maria*, filia *Afra*, neptes *Quirina*, *Behlina* & *Pacata* cognominabantur. Opus curavit *Priſcinius Florus veteranus*. Sunt hinc inde compendia literarnm, duabus vel tribus in unam contractis. Pars ſarcophagi, quæ epipraphen continet, nunc & in antiquario Electorali Mannhemii ſervatur.

Duſſeldorf

Duſſeldorpii in arce ducali muro inſerta fuit, præter ſignum Panthei, alio loco & tempore curatius exprimendum, (*p*) inſcriptio ſepulcralis, hisce verbis:

D. M.
P. GRATINI
PRIMI. VETR.
LEG. XXX. V. V.
H. F. C.

En alium veteranum *Legionis XXX valentis victricis* (*q*) *Publium Gratinum Primum. Heres*, nullo nobis nomine cognitus, *faciundum curavit.*. Uterque lapis nunc & Mannhemii conſpicuus. Sepulcralem Duſſeldorpienſem alium, in quo veteranus legionis XXII, dedit Reineſius. (*r*)

Duſſeldorpium præterea, in eandem arcem ducalem, ex Kaiſerswerda translatus eſt anno hujus ſeculi ſecundo lapis, cui inſcriptus cum anno 1183 hexameter duplex, hoc modo:

ANNO. AB. INCARNAT. DNI. NRI IHV. X. M. C. LXXX. III
HOC. DECVS. IMPERIO. CESAR. FREDERICVS. ADAVXIT.
IVSTICIA. STABILIRE. VOLES. ET. VT. VNDIQVE. PAX. SIT.

Fride-

(*p*) Caput turritum eſt, ſupra caput aquila, in manu dextra ſpicæ, in ſiniſtra ungues leonis, caput Meduſæ in pectore, adeoque Cybelem, Jovem, Cererem, Herculem atque Minervam repræſentat.

(*q*) Conf. ſupra pag. 64.

(*r*) *Syntagm. inſcript.* claſſ. VIII, n. 31.

Digitized by Google

Fridericus I imp. itaque caſtrum Kaiſerswerdenſe, quod nunc in ruinis, ut Rheni inferioris ſecuritati proſpiceret, munivit & auxit. Locus hic, ab inſula, quæ exſiccato minore Rheni alveo plane diſparuit, nomen habens, eodem noſtri itineris anno ex Colonienſi ditione, cui oppigneratus fuerat, poſt longam in judicio ſupremo litem ad Juliacenſem ducatum tandem redierat.

In tabulario denique Duſſeldorpienſi exſcriptæ ſunt litteræ antiquiores feudales, quas a Palatinis noſtris electoribus, Henrico Brunſvicenſi an. 1209, Ottone Illuſtri, Bavariæ duce, an. 1233, Ruperto I an. 1343, & Ruperto II an. 1395, Juliacenſes comites ac duces, Palatinatus Rhenani vaſalli majores, acceperunt. Iis in ſua de comitatu Nemoris diſſertatione, quæ inferius comparet, ſocius itineris uſus eſt Kremerus; qui & collectam tum ſigillorum Heinsbergenſium ſeriem jam alibi protulit. (*s*)

Juliaci, cui à Julio Cæſare vocabulum inditum putatur, elegantes quædam Romanorum inſcriptiones ſepulcrales repertæ, indeque Mannhemium ſummo juſſu perlatæ ſunt; indicio manifeſto, Romanos locum hunc primis imperii ſui temporibus certiſſime incoluiſſe. An. 1756 erutus demum eſt in horto RR. PP. Soc. J. lapis quadratus cum ſequenti perpulcra epigraphe: Jülich

F L. M A T E R N A E
Q. R O M A N I V S
P R O B V S. V X O R I
R A R I S S I M A E
F E M I N A E. F E C.

Plana hic ſunt omnia, nulloque interprete indigent. Dein in muro diverſorii ab Eugenio principe nuncupati titulus extabat ſequens:

(*s*) *Akademiſche beitraege zur Gülch- und Bergiſchen geſchichte*, ubi ſeptem ſigillorum horum tabulæ ex ære inciſo.

Digitized by Google

AQVILEIAE
LEFAE. MARI
SOLEMNIS
ET. SEVERVS
FIL. ET. H. F.

Marii fratres, *Sollemnis & Severus*, matri ſuæ, *Aquilejae Lefae*, *fecerunt*, *filii & heredes.*

Aquisgrano in nobilia S. Cornelii & Porcetenſe monaſteria qui facti ſunt excurſus, rei noſtræ literariæ parum profuerunt; illud quod ſine abbate tum eſſet, hoc quod inſtrumenta antiqua non alia communicaſſet, quam quæ ab aliis jam ſunt edita. Porcetenſia enim habet Lunigius, (*t*) ubi tamen nomina pagorum *Julichgouui* & *Ribuarienſi* corrupte per *Julichoi* & *Riburienſi* expreſſa leguntur.

Feſtinato inde per Leodium, ubi præſes honorarius Bruxellas ſolus divertit, novæ ſocietati literariæ ibidem inſtituendæ manum quoque auxiliatricem porrecturus, per Condruſios, Pæmanos, Lucelburgenſes, Saræpontanos, Bipontinos itinere, d. 28 Aug. cum ſpoliis noſtris, quæ maximam nunc partem juris publici ſiunt, domi bono cum Deo reduces conquievimus.

(*t*) *Spicileg. eccleſ.* tom. III, de abbatiſſis pag. 302 ſqq.

DOCU-

Digitized by Google

ad

III
ad pag. 21

Charta Limburg. 1081

Charta L

VI
ad pag. 82

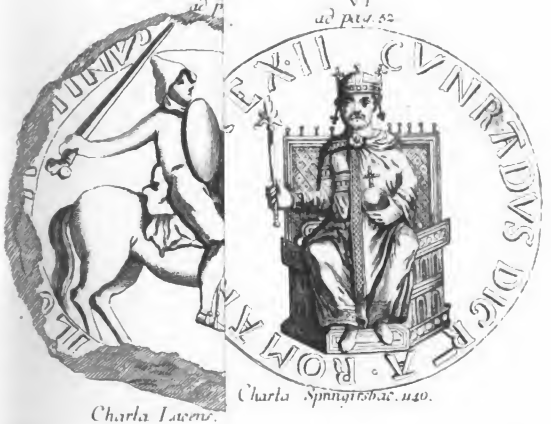

Charta Spanheim. 1140.

Charta Lacens.

Digitized by Google

Digitized by Google

DOCUMENTA.

Num. I.

Ottonis I regis donatio praedii in Ubtusheim, in pago Logenahe, in comitatu Chuanradi comitis, an. DCCCCXL.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. OTTO divina favente clementia rex. Noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria, qualiter interventu DIETHARDI venerabilis epiſcopi noſtri, nec non & CHUANRADI dilecti comitis noſtri, tale prædium, quale EBURHARDUS comes in loco *Ubtusheim* in pago *Logenahe* in comitatu prænotati Chuanradi habere videbatur, & ab Volcnando comcambiavit, ad æccleſiam, quae in loco *Lintburc* in honore beatiſſimi martyris Georgii conſtructa eſſe videtur, augmentanda clericorum ididem Deo famulantium alimenta firmiter in proprium donavimus, cum omnibus pertinentiis ſuis, cum curtibus & curtilibus, mancipiis, aedificis, agris, pratis, paſcuis, ſylvis, cultis & incultis, aquis, aquarumve decurſibus, exitibus & regreſſibus, quæſitis & inquirendis, omnibusque ad eandem proprietatem jure ſubſiſtentibus. Hujus igitur munificentiæ noſtræ largitionem adfirmando hoc præceptum juſſimus conſcribi, per quod firmiter jubemus, quatenus eandem proprietaten nullus alicui in beneficium donare, vel aliquo modo inde abſtrahere præſumat, ſed ad nutrimentum clericorum illic Chriſto militantium, absque ullius obſtaculo æternaliter perſiſtat. Et ut hoc verius credatur, manu noſtra illud firmavimus, & anulo noſtro inſigniri præcepimus. Ex autographo.

Signum domni OTTONIS invictiſſimi regis.

POPPO cancellarius ad vicem FRIDURICI archicapellani ſubnotavi.

Data XII kal. Marcii anno incarnat. Domini DCCCCXL. indictionum XIII. anno autem Ottonis regis V. actum *Quitelingoburc* in Dei nomine amen.

Num. II.

Henrici IV regis donatio sex manſorum in tribus locis pagi Logonahe, in comitatu Imbrichonis, an. MLIX.

Ex autographo

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis HEINRICUS divina ſavente clementia rex. Omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam præſentibus notum eſſe volumus. qualiter nos ob interventum dilectiſſimæ genitricis noſtræ AGNETIS imperatricis auguſtæ. nec non ob remedium patris noſtri felicis memoriæ HEINRICI imperatoris auguſti. ſimulque ob petitionem capellani noſtri Jmbrichonis. ſex manſos. tres ſcilicet in villa *Brechelebach*. duas *Seckaha*. (*u*) unam *Weſternaha*. (*x*) in pago autem *Logonahe*. & in comitatu IMBRICHONIS comitis ſitos. ad altare ſancti Georii martiris in loco *Linpurc* dicto. cum omnibus pertinentiis ejus. hoc eſt utriusque ſexus mancipiis. areis. ædificiis. terris cultis. & incultis. agris. pratis. paſcuis. campis. ſiluis. venationibus. aquis. aquarumque decurſibus. molis. molendinis. piſcationibus. exitibus. & reditibus. viis & inviis. quæſitis. & inquirendis. ac cum omni utilitate quæ ullomodo inde provenire poteſt. in uſum fratrum ibidem Deo ſervientium. in proprium dedimus atque tradidimus. ea videlicet ratione. ut predicti fratres de prefato predio liberam dehinc poteſtatem habeant tenendi. commutandi. precariandi. vel quicquid eis pro utilitate ſua placuerit inde faciendi. Et ut hæc noſtra regalis traditio ſtabilis & inconvulſa omni permaneat ævo. hanc cartam inde conſcribi manuque propria ut ſubtus cernitur corroborantes. ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri. Signum domni HEINRICI quarti regis. GEBEHARDUS cancellarius vice LIUTPALDI archicapellani recognovi.

Data

(*u*) Seck in principatu Naſſovio-Hadamarienſi.

(*x*) Hod. Weſternohe in comitatu Diez.

Digitized by Google

Data eſt VI kal. Junii. anno dominicæ incarnationis M.L.VIIII. Indictione. XII. anno autem ordinationis domni Heinrici quarti regis. V. regni vero III. Actum *Goslare* in Dei nomine faeliciter amen. (*y*)

Num. III.

Henricus IV rex manſos duos in Logenahe, a matre ſua Agnete S. Georgio in Lintburg traditos, eccleſiae huic confirmat, an. MLXII.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis HEINRICUS diuina fauente clementia rex. Notum eſſe uolumus omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam preſentibus, qualiter dilectiſſima genitrix noſtra AGNES imperatrix auguſta nos adiens, rogauit ut duos manſos quos pater noſter diuæ memoriae HEINRICUS imperator auguſtus pro dote ei dederat, unum in *Haderichesbach* (*z*) & alterum in *Hildenhagen*. (*a*) quosque ipſa pro remedio animae ſupradicti genitoris Heinrici ſueque ſco Georgio ſcoque Cuonrado in *Lintburg* dederat, collaudaremus & confirmaremus. Cuius petitioni conſenſum prebentes eosdem ſupradictos manſos cum omnibus eorum pertinentiis. hoc eſt areis. aedificiis. terris. cultis & incultis. pratis. paſcuis. campis ſilvis. uenationibus. aquis aquarumve decurſibus. molis. molendinis. piscationibus. exitibus & reditibus. uiis & inuiis. queſitis & inquirendis. ac cum omni utilitate que inde ullomodo prouenire poteſt. preſatis ſanctis GEORGIO & Cuonrado tantummodo ad communem utilitatem fratrum eis famulantium concedentes. Ex autographo.

lau-

(*y*) Impreſſum ſigillum majeſtaticum cum perigraphe: HEINRICVS DI GRA REX. In dextra ſceptrum cum avicula impoſita, in ſiniſtra pomum crucigerum.

(*z*) Hersbach in præfectura Trevirenſi Montabauer.

(*a*) Hildenhayn citra Weſterburgum.

Digitized by Google

laudauimus & confirmauimus. ea videlicet racione, ut nulla perſona grandis vel parua. hanc noſtram regalem confirmationem audeat infringere. ſed idem ſupradicti fratres eiusdem predii quod jacet in predictis uills in comitatu uero EMBRICHES comitis & in pago *Logenahe*. liberam amodo poteſtatem habeant tenendi commutandi precariandi. Et ut haec noſtra regalis augtoritas nunc & in aevum ſtabilis & inconvulſa permaneat. hanc cartam inde conſcriptam manu propria corroborantes. ſigilli noſtri inpreſſione juſſimus inſigniri

Signum domni HEINRICI quarti regis.

FRIDERICUS cancellarius vice SIGIFRIDI archicancellarii recognoui.

Data VI kal. Mart. anno incarnat. Dni M.LXII. Ind. XV. anno autem Heinrici IIII regis. ordinationis. VIII. regni vero VI. actum *Goslarie* feliciter amen.

Num. IV.

Adelheidis Palatina comitiſſa beneficium capellani ſui Maugoldi Limburgenſi eccleſiae tradit an. MXCIIII.

Ex autographo

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. ADELHEIT Palatina comitiſſa divinâ preordinante clementia. Noverint univerſi amatores ſanctæ eccleſiæ. quod ego peccatrix. præſente volenteque filio meo SIGEFRIDO. una cum pluribus ſacri ordinis viris. multis quoque laicorum aſtantibus tam liberis quam ſervis. beneficium Manegoldi kapellani mei. ipſo pariter conſentiente. atque operam dante. propter animæ meæ ſalutem. domnique mei HERIMANNI perpetuam redemptionem ſancto Georgio Lintburgenſi canonice famulantibus habendum delegavi atque condradidi. hoc pacto ſcilicet. ut idem homo. dum ego advixero. mihi ſerviat jure beneficiario. Si vero mihi ſuperſtes fuerit. rurſus ut ante bonis ſuis utatur ad integrum. usque ad vitæ ſuæ terminum. quiete & ſecure vivendo. nichil inde ſervitii cuiquam re-

Digitized by Google

reſpondendo. præter VI den. in anno fratribus ſingulos. de ſingulis manſis. videlicet ob geſtæ rei monimentum. Mox autem ut ex hac luce migraverit. tunc præfati martiris canonici habeant ea poſſideant in omnibus. ita libere atque proprie. ſicut ego hæc eadem unquam liberius viſa ſum habere. Hanc itaque ordinationem & memoriale decretum volentes in ſempiternum ſtabiliri. juſſimus illud in auditu omnium qui ſimul nobiscum aderant publice promulgari. deinde ſcriptis & ſigillo noſtro confirmari. ut ſi quis contra hoc venire temptaverit & poteſtative. vel quocunque malo ingenio infringere, ſeu emutare præſumpſerit. divinâ condemnatus auctoritate inſolubili vinciatur anathemate.

Actum in *Limburck* in pago *Logenahe* ſub ſereniſſimo imperatore HEINRICHO. anno imperii ejus XXXVIII. anno Dominicæ incarnationis. M.LXXXX.VII. in Dei nomine feliciter amen.

Num. V.

Adelbertus archiep. Mogunt. donationem ſuperiorem confirmat an. MCXXIV.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Adelbertus Dei gratiâ Mogontienſis eccleſiæ archiepiſcopus. Noverit omnium in Chriſto dilectio fidelium tam preſentium, quam futurorum, qualiter fratres in *Limpurg* ſervitio Domini & beatiſſimi martiris ejus Georgii ibidem deputati, noſtram aliquando adiere charitatem, rogantes nos ſuper beneficio illo. VI. videlicet manſis in villis *Biſena* & *Muede*. quos ADELHEIT *cometiſſa* pro remedio animæ conjugis ſui domni HEREMANNI *Palatini Comitis* præfato martiri. ipſis autem in elemoſinam contradidit. ut hanc videlicet traditionem noſtræ auctoritatis gratiâ corroboraremus. & corroborando inconvulſam pro noſtrâ ſalute, omniumque ſucceſſorum noſtrorum hujus ſanctæ ſedis epiſcoporum dimitteremus. Nos vero petitioni ipſorum volentes ſatisfacere. & nobis noſtris- Ex autographo

ſtrisque ſucceſſoribus apud ipſos orationis debitum comparare, præſatæ comitiſſæ traditionem manu noſtra predicto martyri, ipſisque in ſubſidium elemoſinarum, ſicut tradita eſt remiſimus. & remittendo donavimus. donando auctoritate beati Petri, ſanctique Martini, & noſtrâ confirmavimus, ne quis eos ullatenus ſuper hoc beneficio audeat inquietare. vel occaſionem inquietandi hinc vel illinc præſumat excogitare. Quod ſi quis auſu temerario eos in aliquo hujus actæ rei contriſtaverit, vel violentiam aliquam intulerit. fratres tunc inibi Deo famulantes ad nos, ſeu ad quemcunque ſucceſſorum noſtrorum, qui tunc temporis hujus ſanctæ ſedis proviſor extiterit, confugiant, ubi in eum canonica prolata ſententia divino, niſi reſipiſcat, feriatur anathemate.

Juſſimus autem hujus noſtræ traditionis teſtes ſubſcribi. BUCHO Wormacienſis epiſcopus. HEINRICUS præpoſitus ſancti Victoris. HENRICUS præpoſitus de *Pingnia*. RICHARDUS præpoſitus ſancti Stephani. RUOBERTUS comes. ARNOLDUS frater ejus. Anſhelmus de *Mollesberg*. Embricho vicedominus. Meginhardus. Heinricus. Heinricus. Landolf.

Data kalend. Aprilis Indict. II. Anno incarnationis Dominicæ MCXXIIII. Actum in *Mogontia* regnante Heinrico rege quinto.

Num. VI.

Adelberti archiep. Mogunt. declaratio jurium eccleſiae Limburg adverſus familiam ejus an. MCXXIX.

Ex autographo

In nomine ſancte & individue trinitatis ADELBERTUS diuina ſauente clementia Moguntinenſis eccleſie humilis miniſter. Nouerint amatores ſancte eccleſie tam & futuri quam & preſentes qualiter quidam dilectus noſter ARNOLDUS Limburgenſis cenobii prepoſitus una cum ſuis canonicis peruenit ad nos rogans auxilium noſtre deſenſionis ſuper his quibus detrimentis ſua periclitabatur eccleſia. Nam familia prefatæ eccleſiæ a ſtatu rectitudinis debite in tantam de-

delapſa eſt pertinaciam rebellionis ita ut ſui honoris ſueque obliviscerent ſalutis. ut quicquid utilitatis prepoſito ſuisque deberent canonicis prorſus molirentur inminuere. et ſeſe omnium debitorum immunes efficere. Erat enim aput eos conſuetudinis immo iuris ut quilibet eorum qui aliquid proprietatis agrorum in ſua prepoſitura. hoc eſt *Brechene. Berge. Nezebach. Zuibetsheim* uideretur habere ubicumque degentium. quotannis dimidium maldrum tritici in feſto ſancti Remigii. quartarium uero in feſto ſancti Georgii exinde reſponderent. Qui vero infra bannum ſuarum dominicalium curtium ſupradictarum degerent. manerent. habitarent. placitis uillici ſui intereſſent ter in anno. que uulgariter nuncupantur *budich.* (*b*) Excipiuntur ab hac communia miniſteriales noſtri. Erat etiam hoc eorum iuris quorundam qui beneficia. hoc eſt manſos ad ſupradictas curtes pertinentes tenent in epiphania Dni fratribus dare porcos quemque decem ſolidorum quos etiam niſi ſunt redigere in pretium quinque ſolidorum. Cum vero ſuper his omnibus preſati dilecti noſtri fratrumque ſuorum quærimoniæ clamor continuus ad nos peruenirent & nos majoribus ocupati negotiis. minime ſuper his poſſemus intendere. omnibus poſtpoſitis. tandem ad predictum locum peruenimus. ubi omnibus diligentiſſime inquiſitis per noſtros miniſteriales. comperimus prepoſitum noſtrum cum fratribus ſuis hæc omnia de quibus querimonia eorum habita eſt obtinuiſſe. ex quo dominus CUNRADUS comes fundator illius eccleſiæ de hoc ſeculo migraverit. uſque ad noſtram memoriam. His vero auditis. familia maximo rubore confuſa decreuimus. ne de ſupradictis amplius quis eos audeat amplius inquietare. ſed libere his omnibus ſicut uſi ſunt deinceps utantur. Juſſimus etiam ad corroborationem rei actæ noſtri ſigilli impreſſionem huic karte adhiberi. ſubſcriptis teſtibus. GEBEHARDO Herbipolenſi epiſcopo. ARNOLDO comite de *Lon.* RUBERTO comite de *Lurenburc.* GERLACHO de *Veldenza.* HEINRICHO de *Cazenelenbogen.* Miniſteriali-

(*b*) Vulgo, zu ungebottenen dingen.

Digitized by Google

rialibus noſtris. Heinricho. Madelbodone. Emichone. Einhardo. (*ſic*) Einhardo. Berenhardo. Landolfo. Fridericho. Wolframo.

Actum *Limpurc* anno Dominicæ incarnationis MCXXVIIII. Indictione VII. Epacta XXVIII. Concurrente prima, regnante rege LUITHERO.

Num. VII.

Literae venditionis bonorum in Steden, monaſterio ad Dreiſam factae per Hohenfelſios an. MCCXCI.

Ex autographo

Nos domina ISENGARDIS relicta quondam domini PHILIPPI de *Hoenvels*. WERNHERUS & HERMANNUS filii ejus. JOHANNES filius dni Johannis de *Metis* ſenioris & AGNES filia dicte domine Iſengardis uxor legitima prefati Johannis recognoſcimus & in his ſcriptis publice profitemur, nos communicata manu & unanimi conſenſu vendidiſſe iuſto emptionis & venditionis contractu omnia iura nobis in villa *Steden* competentia, tam in hominibus nobis attinentibus vel non attinentibus, campis, pratis, nemoribus, aduocatia ville, exactionibus, precariis, angariis, perangariis, hoſpiciis & ſeruitiis quibuscunque, nihil penitus excepto religioſis viris domino abbati & conuentui de *Monſterdreyſen* ac vniuerſitati hominum predicte ville Steden pro ducentis & triginta libris Hallens. nobis in numerata pecunia ſolutis, & in vſus & utilitatem noſtram conuerſis. Hoc autem nos domina Iſengardis predicta principaliter ob reuerentiam Dei, & beati Saturnini patroni in *Monſterdreyſen* fecimus, quia conſcientiam habuimus aliquantulum ſcrupuloſam, quod predicta iura omnia que in villa *Steden* predicta habere iudicabamus, ad eccleſiam in *Monſterdreyſen* debeant ab antiquo iure dominii pertinere, ne ipſa eccleſia defraudaretur in iure ſuo & per conſequens in deteriorem ſtatum traheretur, & quod promiſimus bona fide loco iuramenti dictos abbatem & conventum, vel aliquem de villa *Steden* nunquam deinceps impedire, moleſtare, vel turbare, in perſonis vel rebus eorum, pretextu aduocatie, vel cuiuscunque juris alterius, quod nobis & noſtris predeceſſoribus olim in villa

Steden

Digitized by Google

Steden predicta competebat seu competere iudicabatur. Et quod nos domina Isengardis predicta tactis sacrosanctis Dei euangeliis iuramentum corporale prestitimus quod nunquam inposterum occasione dotis seu donationis propter nuptias repetamus iura & seruitia que in villa *Steden* predicta usque in presens tempus habuimus, que omnia sicut vendita sunt, resignata per nos, & abiurata, fuerunt nobis in dotem & donationem propter nuptias designata, sicut premissa omnia, in literis nostris super hoc datis, nostre ciuitatis in *Oppenheim*, PHILIPPI de *Valkenstein* & PHILIPPI de *Bollandia* sygillis sygillatis, plenius continentur. Et quia dignum est ut que rationabiliter geruntur coram probis & honestis, debitum obtineant robur firmitatis, eligimus spontanee, si unquam in posterum molestauerimus abbatem & conuentum predictos aut aliquem de villa *Steden* turbauerimus in quocunque etiam, cum nihil omnino nos vel nostri heredes habeamus in *Steden* deinceps agere vel disponere, quod honorabiles viri judices sancte Moguntine sedis excommunicationis in nos proferendi sententiam plenariam habeant potestatem, dum tamen constet ad minus duorum testimonio, quod ipsos vel aliquem eorum turbauimus aut offendimus in persona vel rebus suis, quantumcunque etiam modica sit offensa, & quod mandare nos debeant excommunicatas publice injuriari ubicunque in diœceſi Magunt. fuerimus residentes. Et ad hoc nos presentibus literis obligamus. Rogantes prefatos dominos judices sancte Maguntine sedis in his scriptis, ut presentibus literis, quibus sigilla nostra sunt appensa, sigillum sancte Magunt. sedis apponant in testimonium premissorum. Et quia domina ISINGARDIS & filii ejus predicti nobis judicibus sancte Magunt. sedis predictis humiliter supplicarunt, ut his literis sigillum nostrum apponamus, sigillum judicum sancte Mogunt. sedis predicte presentibus literis duximus apponendum. Datum anno Dni millesimo ducentesimo nonagesimo primo, feria quinta post dominicam, qua cantatur quasimodogeniti, proxima.

Digitized by Google

Num. VIII.

Jacobi abbatis Monaſt. literae de reditibus ſiliginis in Stetin abbatiae Arnſteinenſi venditis, an. MCCCXXVII.

Ex autographo

Quoniam ea que geruntur in tempore cum labente tempore pariter dilabuntur niſi per ſcriptorum teſtimonia memorie poſterorum fuerint inculcata. Hinc eſt quod nos JACOBUS diuina miſeracione abbas, totusque conuentus eccleſie Monaſterienſis ordinis Premonſtratenſis Moguntinenſis dyoceſis recognoſcimus per preſentes, quod nos ſano conſilio, & matura deliberacione fratrum noſtrorum prehabitis, juſto vendicionis titulo propter euidentem vtilitatem noſtri monaſterii, & ad ſubleuandum onera debitorum, quibus nos & noſtrum monaſterium quam plurimum ſenſimus pregrauari, & exonerari ſine vendicione bonorum noſtrorum nullatenus poteramus, ad precauendum maioribus periculis vendidimus & vendimus in hys ſcriptis. reverendo in Chriſto patri noſtro WILHELMO abbati & conuentui eccleſie in *Arinſtein* dicti ordinis Premonſtratenſis, ac Treuerenſis dyoceſis. redditus centum maldrorum ſiliginis Wormacienſis menſure annue & perpetue penſionis, pro quingentis & quinquaginta libris Hallenſium numerate nobis & ſolute pecunie ac in meliores noſtre eccleſiæ vtilitates conuerſe, percipiendos ſingulis annis de decima noſtra in *Stetin*, dictis abbati & conventui eccleſie Arinſtein pro dicta penſione perſoluenda, in iudicio ſeculari ibidem reſignata & in poſſeſſionem eorundem miſſa, & ab ipſis titulo locacionis reconducta pro penſione memorata. Ita videlicet quod dictam annonam infra duo feſta aſſumpcionis & natiuitatis beate Marie virginis, annis ſingulis in perpetuum non obſtante grandine, exercitu, frugum decreſcencia, vel aliquo alio impedimento, ante domum, quamcunque in ciuitate Wormacienſi nobis oſtenderint, preſentabimus & aſſignabimus, noſtra vectura, periculo, laboribus, & expenſis. Promittentes eciam predictis abbati & con-

Digitized by Google

conventui bona fide de possessione dicte decime & pensione prefata annis singulis persoluenda, secundum loci consuetudinem prestare warandiam debitam & consuetam & dicto contractui nullatenus contraire, nec contradicentibus aliquatenus consentire. Astringentes nos eisdem emptoribus, per sollempnem stipulacionem pro nobis & nostris successoribus vniuersis, quod eundem contractum inter nos hinc inde habitum, nulla de causa cogitata vel excogitanda verbo vel facto ullo tempore in perpetuum cum conditionibus expressis aliquatenus revocabimus, nec ipsos in perceptione dicte pensionis impediemus, sed ipsum contractum ratum & gratum habebimus, & ad hoc nos & nostros successores omni dolo & fraude exclusis presentibus obligamus. Quod si negligentes in solucione dicte pensionis vt prehabitum inueniremur forsitan aut remissi, extunc abbas & conventus predicti sine nostra reclamacione ipsam decimam ad suam possessionem tollent & sibi applicabunt, cum melioracionibus quibuscunque & de ea tanquam de suis propriis bonis ordinabunt & disponent, prout ipsis videbitur vtilius expedire, dolo & fraude remotis penitus & exclusis. Renunciamus insuper pro nobis & nostris successoribus vninersis omni impeticioni doli mali, vel fraudis, beneficio restitutionis in integrum, actioni in factum, exceptioni deceptionis vltro dimidium iusti precii, omnique auxilio iuris canonici vel ciuilis, scripti, non scripti, consuetudinis vel statuti, priuilegiis, literis a sede apostolica vel aliunde impetratis, aut impetrandis, ac omnibus remediis, per que dictus contractus a nobis vel nostris successoribus posset aliqualiter infirmari. In cuius rei testimonium nos Jacobus abbas & conventus predicti presentem literam sigillorum nostrorum munimine tradimus roboratam. Rogantes venerabilem fratrem HEINRICUM abbatem Rubrensis ecclesie, ac nobiles dominos PHILIPPUM comitem de *Spanheim*, & HERMANNUM dominum de *Hoenvels*, vt sua eciam sigilla presentibus apponant in testimonium premissorum. Et nos.. abbas & nobiles predicti recognoscimus nos ad instanciam domino-

Digitized by Google

minorum abbatis & conventus de Monaſterio in evidenciam huius facti ſygilla noſtra preſentibus appendiſſe. Datum & actum Anno Dni M. ccc°. xx°. ſeptimo. in Kathedra ſancti Petri apoſtoli.

Num. IX.

Catharina magiſtra et conventus monaſterii Vallis b. Mariae bona ſua in Stedin abbatiae Arnſteinenſi vendunt an. MCCCXXXIII.

Ex autographo

In Godis namin amen . . Wir KATHERINA van Godis genadin meiſterin und der convente gemeinliche des cloſtirs zu *ſente Marien Dayl*, des ordins van Premonſtreye in *Menzer* byſchtum dun kunt allin den di diſin brif ſient, odir horint leſin, di na genwortich ſint, odir di hernach komin mogint, daz wir bit walberadinim mude und eindrechticliche umbe kenntlich noit und durch unſirs und unſirs gotshuſis beſtin willin han verkauft und verkaufin, an diſim genwortigin brif den erſamin ludin herrin WYLHELM dem Apte und dem convente des cloſtirs zu *Arinſtein* des vorgenantin ordins van Premonſtrey in *Triere* biſchtum und allin irin nakumelingin, alliz daz gut, daz wir und unſe vorgenante gotshuſe hattin zu *Stedin* daz bi *Bolandin* gelegen iſt, iz ſi gelegen in dem dorfe zu Stedin, odir uzwendich, wi daz gelegin iſt, an huſe, an hobe, an gartin, an eckirin, an wiſin, an weyde, an holze, an velde, an zinſin, virſuchit, odir unverſuchit, genant odir vngenant, bit allim dem rechtin, daz datſelbe gut gelegin iſt, in dor marke zu *Stedin*, und wi wir und unſe gotshus iz inne hain gehabit, und beſezzin, bit an diſin hudigin dach, umbe nun hundirt phunt haller, und irkennin uns, daz wir van unſirs gotshuſis, und unſin wegin, diſelbin nun hundirt phunt haller van den vorgenantin erberin ludin herrin Wylh. dem apte und dem convente zu Arinſtein intfangin hain, und uns van irin wegin bezalt, und genzliche gewert ſint, und hain wir di vorgenantin nun hundirt phunt haller in unſirs gotshuſis nuz gewant,

gewant, und gekerit, da iz uns allir beſte und nuzliches waz, und wir irkennin uns auch, daz wir uz ſin gegangin, und uz gein in diſim brif, uz dem vorgenantin gut, wi daz benant und gelegin iſt, bit allim dem rechtin, und der gewanheit als in dem dorf zu Stedin iſt, und ſezin di vorgenantin erberin lude herin Wylh.. den Apte und den convente zu Arinſtein, und alle ir nakumelinge in daz ſelbe gut, da wir uz gegangin ſin. Wir irkennin uns auch me daz alle diſe vorgeſchribin rede und kauf und uzgank, und inſaz, geſchiet iſt, bit wizzin bit willin, und bit virhenkniſſe unſis ordinis, und bit namin des erſamin mannis herin CONRADIS.. des aptis van *Monſtir*, der unſir vader apt iſt, und ſinis conventis gemeinlich, und wir Katherina meiſterin, und convent vorgenantin van *ſent Marien Dail* ſprechin und gelobin in gudin truwin vor uns und vor alle unſe nakumeligin di vorgenant rede und kauf veſte, ſtede, und unverandirt zu haldin, an allirleie argeliſte und darwider nicht zu kummin, noch zu dun, bit wortin, noch bit werkin, bit uns oder bit anderin ludin, bit kunſtin, bit ſinnin, bit ſachin, oder bit rechte werntliche oder geiſtliche, oder bit keinerleie ſachin, di man oder wip vindin oder gedenkin kunde, und hain verzigin, und verzien an diſim brif, uf alle rechte geiſtliche oder werntliche vor den wir uns wider diſin Kauf, in keine wiſe, behelfin mochtin, und verzien auch uf anſprache di wir ſprechin mochtin, daz uns di vorgenantin nun hundert phunt haller nicht bezalt, nicht gewert, oder in unſis gotshuſis nuz nicht gekert inwerin, wir verzien auch des rechtis, daz unſe gotshus habin mochte und wir, daz man nennit in latino Beneficium reſtitutionis in integrum, und verzien auch vor unſe gotshus und uns uf di anſprache daz wir ſprechin mochtin, wir werin übir halb betrogin, und verzien auch vor unſe gotshus und vor uns und vor alle unſe nakumelinge uf alle widerſprache und uf alle recht, und gewanheit, di vundin iſt, odir di wir vundin mochtin, daz unſe gotshus

und uns helfin mochte, und dem gotshuſe zu Arinſtein, dem apte und dem convent, odir irin nakumelingin an dem vorgenantin kauſe ſchadin mochte. Bi allin diſin vorgeſchribin redin ſint geweſit, di erſamen lude Her JACOB, wilen apte zu *Monſtir*, Her Otto eine priſter capellain des aptis von *Arinſtein* vorgenantin, Her Heinrich eine ritter van *Stedin*, Wilhelm van *Krumenauwe* ein edilknecht, brudir Thilman van dem *Hayn*, und Herman ein ſcheffer zu *ſent Marien Dail*, di bi diſin kauf durch gezuch genommen, und geheiſchin wordin. Und zu einir mere ſtedicheit, und urkunde, und veſtigheit hain wir Katherina meiſterin und convent vorgenant van ſent marien Dail unſer jngeſigil an diſin brif gehangin, und hain gebedin di vorgenantin erſamin lude . . den apte und den convent zu Monſtir, und den erberin man . . herin Heinrich den Apte zu *Rodinkirchin* und den edelin herrin grebin PHILIPPSE van *Spanheim*, daz ſi ir jngeſigil bit unſerim jngeſigil an diſin brif haint gehangin.

Und wir Conrade apte und der convente van Monſtir vorgenantin irkennin uns des, daz alle diſe vorgeſcribin rede und kauf, bit unſim willin und verhenkniſſe iſt geſchit, und hain des unſir jngeſigil durch bede der genantin meiſterin und conventis van ſent Marien Dail an diſin brif gehangin, und wir Heinrich apte van *Rodinkirchin* und grebe Philips van *Spanheim*, verzien, daz wir durch bede derſelbin lude zu urkunde unſe jngeſigil auch heran hain gehangin.

Dirre brif wart geſchribin und gegebin do man zalt van Godis geburt, druzien hundirt jar, und dru und drizzich jar, des nechſtin ſundagis na dem (XI Apr.) oſtir dach.

Num. X.

Digitized by Google

Num. X.

Hermannus et Wernherus fratres domini de Hohenfels, Conradus porro dominus in Reipoldskirchen, nullum ſibi jus competere profitentur in bonis abbatiae Arnſtein. venditis in Stedin an. MCCCXXXIII.

Wir . . HERMAN und . . WERNHER gebrudir, herrin zu *Hoenvels* und CONRAD herre zu *Ripoldskirchin* virgien offinliche und irkennin uns an diſim genwortigen brif, daz wir kein recht inhain, noch kein unſir alderin ny gewan zu dem gude daz gelegin iſt zu *Stedin* in dem dorf, und in der marke daz di erſamin lude . . her WILH. der apte und der convent van *Arinſtein* gekauft haint umbe di meiſterin, und den convent des gotshuſis zu *ſent Marien Dail*, wy daz gelegen iſt, und inwollin noch inſollin uns vortine keinis rechtis darzu virmezzin, wand wir noch kein unſir alderin, an dem vorgenantin gude keinirleie recht ny gewunnin, wand diz war iſt und veſte belibin ſal, dar umbe gen wir Herman, Wernher, und Conrade di vorgenantin herrin, den erſamin ludin, dem . . apte und dem convent zu Arinſtein, dir vorgeſchribin ſient, diſin brif bit unſerin jngeſigelin beſigelt. De gegebin wart na Godis geburt, druzien hundirt jar, und dru und drizzich jar, des neſtin ſundagis na dem oſtir dach. Ex autographo

Num. XI.

Adolfi Palatini Rheni comitis literae feudales Heidenrico de Heiger militi datae an. MCCCXXII.

Wir ADOLF von Gotes genaden Pfallenzgraf bi dem *Rin* und Herzog in *Beyern* tun chunt an diſem brif allen den di in ſehent oder horent leſen, daz wir angeſehen haben di truwe und di dinſt di der erber ritter her Heidenrich von *Heiger* unſer *liben muſterlin der Got genade* und uns getan hat und noch furbaz tun Ex autographo

ſol um mak, und haben in gewunnen ze man und geben im und ſinen erben darumb, alle jar zwei ſuder wines von unſerm pfadwin ze *Brubach*, fur zehen pfund geltes, mit der beſcheidenheit, ſwenne wir oder unſer erben im oder ſinen erben geben hundert pfunt haller, ſo ſoln di vorgenanten zwei fuder wines uns von in ledik ſin. und ſoln ſi umb die ſelben hundert pfunt haller zehen pfunt geltes chauffen oder uf irem gude bewiſen und ſoln di von uns zu lehen empfahen und ſoln da von unſer man ſin er und ſin erben di lehens erben ſint. Und dar uber ze urchonde daz in daz ſtede belibe und unzerbrochen geben wir in diſen brif mit unſerm inſigel verſigelten, der iſt geben ze *Heidelberch* do man zalt von Chriſtes geburt druzehen hundert jar dar nach in dem dritten und zweintzigiſten jar an dem nechſten (XXVIII Jul.) donnerſtag nach ſant Jacobs dez zwelfboten tag.

Num. XII.

Johannes II dux Palatino-Simmerenſis & Beatrix Badenſis conjuges, filias ſuas, Johannam atque Odiliam, monaſterio Boppardienſi conſecrant cum penſione annua MDXX.

Wir JOHANNS von Gots gnaden Pfaltzgrave by *Ryne* Hertzog inn *Beyernn* vnnd Grave zu *Spanheym*, vnnd wir BEATRIX vonn dennſelben gnaden Pfaltzgreffyn by *Ryne* Hertzogyn inn *Beyernn* vnnd Greffyn zu *Spanheym*, geborn Marggreffin zu *Badenn* &c. ſyner liebdenn elich gemahell, bekennenn vnnd thun kunt mit diſſem offen brieff. vor vnns vnnſer erbenn unnd nachkomenn. Als wir vnnſer zwo liebe doechter JOHANNA vnnd OTILIA in das cloiſter vff ſant *Marienberg* by *Bopart* ordens ſant Benedicti oberuantz zu lob vnnd dinſt des almechtigenn Gots, gethan, anch vonn eptiſſenn vnnd convent deſſelbenn gotshuſſe angenomenn profeſs gethan haint, damit dan dieſelbige vnnſer

doech-

doechter deſter fruchtberlicher Gott zu dienenn mit libs narung verſehenn, haben wir eyner ieder vnnſer doechter ire leptag lank jerlich zu werden driſſig guldenn an golde zu erhaltung irer libs notturfft vff vnnſern renten vnnd geſellenn des ampts *Siemernn* zugeſtelt vnnd beordenet, thun das auch inn vnnd mit krafft diſs brieffs vnnd verwyſenn ſie der ſechzig guldenn jerlichen libgedings guttenn vffrachtung vff vnnſernn landeſchriber zu Siemernn, wir vnnſer erbenn oder nachkomenn zu jeder zytt da habenn werdenn, jerlich vff ſant Martinstag oder viertzehenn tage den nechſtenn darnach one lengernn verzuk vff gewonlich quitirung, das wir jnen auch hiemit bevelhenn ingemelt gotshuſſe gein ſant Marienberge zu liebernn vnnd handtreichenn, ſonder eynichenn jntragk oder widderrede, vnnd one alle geuerde, vnnd uff das gemelt vnnſer liebe doechter des deſter ſicherer vnnd gewiſs ſyen, ſo habenn wir inenn zu haupt ſchuldener geſetzt vnnd gemacht, vnnſer liebe getreuwenn ſchulthes ſcheffen raith burgermeiſter vnnd ganz gemeynde vnnſer ſtatt *Siemernn* die wir auch inn krafft dis brieffs heyſſen vnnd beſcheyden ob einichs jars oder meher genanten vnnſern doechternn nit uffrachtung geſchee als vorgeſchriebenn ſteht, das ſie dan vnnſer gelt renthenn wir jerlich zu Siemernn vonn inenn fallenn habenn inn behaltenn, angriffenn, vnnd vnnſernn liebenn doechternn, wie obſteet mit allem coſtenn vnnd ſchadenn ſumeniſs halbenn vffgangenn were, vnnd gelytten hetten des auch iren eynfeltigenn wortenn one eyniche bewerniſs darzu zu thun geglaubt werden ſoll, vffrichtenn vnnd bezalenn, daruff eyn jedenn lanndeſchriber zu Siemernn ſolichs zuvor abzu rechnenn vnnd abzuſchlagenn lieberung thun, dan ſie des keyn ſchadenn habenn ſollenn, vnnd wir ſchulthes ſcheffenn raith burgermeiſter vnnd gemeynde zu Siemernn vorgemelt bekennennn auch jnn diſſem brieff, das wir vff beger vnnd bevelch der hoichgebornn Fürſtenn vnnd Fürſtyn vnnſere gnedigenn liebenn hernn vnnd frauwenn obgenannt vor jre gnaden irer gnadenn erbenn vnnd nachkomenn

gegenn irer gnaden doechter frauwelyn Johanna vnnd Otilia obgenant haupt ſchuldener wordenn ſint, vnns auch der inn krafft diſs brieffs angenomenn vnnd verpflicht habenn vſſrachtung zu thun vnnd zu haltenn als diſſer brieffe vſſwyſst, vnnd ob eynich ſumeniſs vonn vnns geſchee ſo mœgen die genantenn frauwelin Johanna vnnd Otilia oder wer das vonn irentwegenn thun will, gegenn vnns handelnn mit geiſtlichen oder weltlichen gerichte: oder ſonſt wie jnenn eben iſt, das ſie allezyt recht vnnd macht habenn ſollen zu thun. Was auch darwidder gerede oder furgenomenn wurde, ſoll vonn vnwerde ſyn, vnns auch darwidder nit behelffenn, noch zu ſtadenn komenn keynerley freyheit herkommenn gewonheit, noch keyn andere ſach die man erdenckenn kan oder erdacht werenn. Wann auch vnnſer Hertzog Johannſenn, frauwe Beatrix vorgenanntenn zweyer doechter eyn vonn doits wegenn abgangenn iſt, das Gott lang verhude, ſollen driſſig golt gulden, ſo man dem vorgenantenn cloiſter irent halb gebenn hait, ab ſyn, wann ſie aber beyde vonn doits wegen verſcheidenn, als dan ſollenn die ſechtzig guldenn abe, diſſer briff doit vnnd krafftloiſs ſyn. Wir geredenn vnnd verſprechen auch by vnnſernn furſtlichenn eren vnnd wirdenn, ſolichs wie vorgeſchriebenn ſteht, vor vnns vnnſer erbenn vnnd nachkommen, ſtete veſte vnnd vnuerbruchlich zu halten, vnnd darwidder nit zu thun jnn keyn wyſſe. Unnd habenn des zu warem vrkund vnnſer beider ingeſiegell ann diſſenn brieff thun henckenn. Unnd wir ſchulthes ſcheffenn raith burgermeſter vnnd gantz gemeynde zu Siemernn geredenn vnnd verſprechenn auch inn crafft diſs brieffs mit gutenn truwenn in eydes ſolichs alles was vonn vnns inn diſſem brieff geſchrieben ſteht, ſtette veſt u. vnverbruchlich zu haltenn, darwidder nit zu thun noch ſchaffenn gethan werdenn durch vnns oder jemant anderſt vonn vnnſern wegenn, jnn keyn wyſſe, geuerde vnnd argeliſt herinnn vſſgeſcheidenn, vnnd habenn des zu warem vrkund vnnſer gerichts ingeſiegel, vnnſs vnnſer erbenn vnnd nachkommen zu beſagenn,

by

Sigillum Wilhelmi IV. Comitis Juliac de A. 1264.

Sigillum Wilhelmi Marchionis Juliac. de A. 1342.

Digitized by Google

Digitized by Google

by der vorgenantenn vnnſer gnedige liebenn Hernn vnnd Frauwenn ingeſiegell auch an diſſenn brieffe gehangen, der gebenn iſt, vff dinſtag nach sant Katherynen der heilligenn Junffrauwenn tag, im jar nach Chriſti vnnſers liebenn Hernn geburt fünfftzehenn hundert zwentzig,

Num. XIII.

Conradi archiepiſcopi Mogunt. literae de fundatione abbatiae monialium in Comeda an. MCXCVI.

In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis. CONRADUS Dei gracia Moguntin. ſedis archiepiſcopus, Sabinen. epiſcopus, inperpetuum. Pontificalis debitum officii exigit, & pietas perſuadet, fidelium Dei equis peticionibus acquieſcere, & juſta Deoque placita deſideria ut efficaciter promoveantur annuere. Vnde notum facimus, tam futuris quam preſentibus, quod HENRICUS de *Dicke* cum filio ſuo ALEXANDRO, & filia ELISABETH, & fratribus HENRICI, FRIDERICO videlicet & JUSTHACIO, cum ceteris *ſuis* coheredibus, reſpectu diuine remunerationis, & pro peticione *Palatini comitis* CONRADI, conjugis ſue IRMINGARDIS, plurimorumque nobilium & religioſorum, capellam que *Comeda* appellatur, in epiſcopatu noſtro, predeceſſorum noſtrorum & noſtra permiſſione fundatam, fratri Eberardo, & vniuerſis in perpetuum, ibi Deo ſervientibus, totumque territorii illius predium ſine ſpe queſtus. vel advocacie juſto donacionis titulo tradidit. Cum autem hanc pietatis donacionem noſtra auctoritate roborare teneamur. ita ut liceat inhabitantibus hec que ad ea pertineant, juſte & legitime poſſidere, auctoritate qua ſungimur *confirmantes* ſtatuimus quatinus monaſtice religionis ordo, ſecundum regulam beati patris Benedicti atque inſtitucionem Ciſtercienſium fratrum, ab ibidem commanentibus ſemper & inuiolabiliter obſervetur. Illud quoque ipſis firmiter ſtabilientes, quod & ipſis & omnibus ſue religionis & profeſſionis a domino papa Alex-

Alexandro pluribusque Romane ſedis pontificibus indultum & conceſſum eſſe dinoſcitur, videlicet ut de noualibus & de locis ſuo labore ipſisque impenſis ad culturam redactis, nec non de ortis, animaliumque ſuorum nutrimentis, nemini decimas aliquas exoluant, ſed hac ſibi conceſſa gaudeant indulgencia. Inſtituimus eciam ut pretaxati proviſor cenobii in vendendis vel emendis eccleſie rebus, ſiue in ſororibus, ſiue in ſuscipiendis converſis, ſine abbatiſſe conſenſu, conventusque conſilio per ſe nullam habeat poteſtatem. Nec ſine conventus conſilio edificia vel erigat vel deſtruat, oblaciones quoque que ad manus ſacerdotum offeruntur & que de remotis aut vicinis partibus eccleſie ſupradicte deferuntur vel mittuntur.. in loco ad hec deputato, ſub abbatiſſe, prepoſiti, & ſeniorum cuſtodia reſerventur. Domus utenſilia cum appendiciis ſana ſcilicet & laſticiniis ſub dominarum cuſtodia teneantur. Abbatiſſa & conventus ſine prepoſiti conſilio in predictis nichil ordinet. Prepoſitus quoque ſine illis nichil diſponat. Obeunte autem abbatiſſa ſive prepoſito non ibi quacunque ſubreptionis aſtucia vel violentia abbatiſſa, vel prepoſitus inſtituatur, niſi quem, aut quam, conventus communi conſenſu, vel pars ſanioris conſilii ſecundum Dei timorem & beati Benedicti regulam elegerint. Statuimus eciam ut non niſi de illarum ordine abbas ab eodem conventu pro rigore ordinis conſervando, aut queſtionibus ad quas ſibi uidebitur conventus non ſufficere decidendis eligatur, & ille juxta mandatum noſtre inſtitutionis non debet electioni in eum facte contradicere. Conuerſi prepoſito, ſorores vero abbatiſſe obedienciam promittant, & ſine murmuracione ſecundum beati Benedicti regulam perſolvant. Precipimus item, ne conuerſi a predicto loco ſine licencia debita exeuntes in aliquo locorum recipiantur. Quicunque igitur contra noſtre conſtitucionis hanc paginam aliquo temerario auſu quod abſit uenire attemtauerit, & ordinacionem ſupra notatam ſigilli noſtri impreſſione munitam & coroboratam ullatenus infringere aut perturbare ſtuduerit, indignacionem Dei omni-

po-

Digitized by Google

potentis beatorum apoſtolorum Petri & Pauli perhenni dampnatus anathemate, auctoritate domini pape Celeſtini & noſtra ſe incurſurum, niſi reſipuerit, cognoscat. Acta ſunt hec anno Dominice incarnacionis milleſimo centeſimo nonageſimo ſexto, Indictione quarta decima, domino Celeſtino apoſtolice ſedi preſidente, Henrico ſexto Roman. imper. glorioſiſſimo imperium & regnum Sicilie feliciter gubernante. Anno quoque noſtre electionis in Moguntinenſem archiepiſcopatum triceſimo ſexto, exilii triceſimo ſecundo, reverſionis vero quarto decimo, ſub hiis teſtibus, LUPOLDO Wormacienſi & OTTONE Spirenſi epiſcopis, THEOBALTO Schonaugie abbate, Henrico decano, Godefrido cantore, Prepoſitino ſcolaſtico, Rochardo cellerario, Ruchero, Emichone, & aliis quam pluribus majoris eccleſie Moguntin. canonicis, Sifrido in eccleſia beati Petri Moguntinenſis, Geuinone in *Ratingesburch* prepoſitis, Henrico paſtore in *Bacheraco*, Carolo fratre de *Himynrode*, Johanne prepoſito & Berta ejusdem loci abbatiſſa, ad quorum inſtantiam hec pagina conſcripta eſt. Laicis vero, POPONE comite de *Werthem*, Wernero de *Brunishorn*, Godefrido Bernecothe, Henrico de *Milewalt*, Anſelmo de *Waldecke*, Henrico de *Staleche* advocato, Mauricio & Ansfrido fratribus de *Dille*, Henrico de *Alſſeim*, & aliis quam pluribus honeſtis & discretis.

Num. XIV.

Brunonis archiep. Trevir. donatio partis decimarum in villa Bachrecha congregationi S. Andreae in Colonia facta an. MCXIX.

In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis Bruno Dei gratia Treuirenſis archiepiſcopus. Si ei qui miſericordiam non facit iudicium ſine miſericordia debetur. non dubium eſt quin ei qui miſericordiam facit etiam a Deo remuneratore miſericordia preſtetur. Vnde ego Bruno ſancte Trevirenſis eccleſie licet peccator Ex autographo

archiepiſcopus meis exceſſibus ualde neceſſariam iudicans miſericordiam Dei paupertati cuiusdam congregationis que in honore ſancti Andree apoſtoli in Colonia metropoli Deo deſervit in his que mei iuris fuerant miſericorditer ſubveni. Siquidem eccleſiam illorum in meo epiſcopatu in villa *Bachrecha* ſitam de cuius decimis duos ante hac partes poſſederant in eorum poteſtatem plenius remiſi. ita ut etiam de tercia parte que ipſius altaris presbiterum integre attinebat. a modo in augmentum prebende ſue VI. marcas & dimidiam ſingulis annis ipſo presbitero eos perſolvente in ipſo die nat. ſancti Thome apoſtoli percipiant. Quod benigno aſſenſu GODEFRIDI chorepiſcopi mei nec non ejus decani Godeſcalci factum & corroboratum in preſencia meorum tam clericorum quam laicorum nec non preſente Colonienſis eccleſie prioratu. cuius eciam humilem pro fratribus illis petitionem fraterna caritate animadverti. Horum inquam omnium vnanimi conſenſu hanc traditionem banno meo firmavi & in eternum memoriale cartam preſentem inde conſcribi & ſigilli mei impreſſione inſigniri procuraui. adhibitis teſtibus quorum hec nomina ſunt. Clerici. Rambertus prepoſitus. Godefridus chorepiſcopus. Bruno Confluentie prepoſitus. Markuardus capellanus. Witego. Heinricus. Erneſt. Laici. WALRAM comes de *Arlon*. REINBALD de *Iſinburg*. FOLKO de *Madelberk*. Item de familia epiſcopi. Lodewik. Godebrecht. Guntram. Boimund. Horum etiam teſtimonio determinatum eſt. ut ipſe altaris presbiter tertiam partem epiſcopalis ſive chorepiſcopalis ſeruitii. fratres vero duas partes conſueto ordine perſolvant. Hanc traditionem tam rationabilem quam caritate plenam ſi quis temerarius ſuique ipſius immemor infringere vel minima in parte labefactare temptaverit. ſciat peccatum ad mortem ſe committere. ſciat ſe inextricabilem anathematis ſententiam Deique & omnium ſanctorum eius maledictionem niſi cito reſipuerit incurrere. Anno Dominice incarnationis MCXVIIII. Indictione XII.

Num. XV.

Digitized by Google

Num. XV.

Heinrici archiep. Colon. tabulae foederis cum Palatino Rheni comite et cum marchione Badenſi adverſus ducem Limburgenſem initi an. MCCXXX.

H. Dei gracia ſancte Colon. eccleſie archiepiſcopus omnibus ad quos preſens ſcriptum peruenerit ſalutem in Domino. Expedit ut geſta negotiorum ſcriptis commendentur quum eis inſpectis oblivioni tradita memorie reſtaurantur. Hinc eſt quod notum facimus vniverſis. quod cum contra nos & ducem de *Lymberc* guerra moueretur. uolentes fidelem noſtrum Palatinum comitem *Rheni* & marchionem de *Bade* mediantibus de *Seyne*. de *Euerſteyn*. de *Spanheim*. de *Hoſtaden* & *Caſtele*. comitibus in auxilium noſtrum trahere. ipſi vice noſtra ſic conuenerunt quod predictis comiti Palatino & marchioni infra feſtum natiuitatis Domini proxime uenturum M. CC. marcas dabimus & conſilio ipſorum CC. Quod ſi forte medio tempore prelibata pecunia ſoluta non fuerit eisdem redditus eccleſie Colonienſ. in *Bacharaco* in *Dytbach* in *Guntirsblum* & in *Brizzenheim* cum omnibus eisdem bonis attinentibus pro ſumma predicte pecunie ipſis erunt inpignorati. Debent autem prouentus predictorum huius anni per omnia in eisdem bonis usque ad nativit. Domini permanere. ut ſi forte predicta pecunia infra idem tempus ipſis fuerit perſoluta quod ex tunc nobis ſint abſoluti tam redditus quam prouentus. Si autem perſoluta non fuerit. proventus reſervati eis integre cedent. & redditus ſupra dictos pro pignore M. CCCC. marcarum ipſi & conſilium eorum habebunt, quousque ipſos pro ſumma pretaxata tempore congruo & conſueto a eis abſolverimus. Si autem adeo deuotos nobis & auxiliatores predictos Palatinum et marchionem inuenerimus. quod caſtrum *Turum* infra feſtum natiuitatis Domini eos rehabere fecerimus redditus noſtri & prouentus ab eis preciſe ſunt abſoluti pro M. CC. marcis. ſed nos conſilio ipſorum

Ex autographo

Digitized by Google

ducentas marcas ſumus daturi. vel villa *Brizzenheim* pro eadem ſumma remanebit obligata. Adjecerunt & mediatores noſtri comites prenominati, quod ſi caſtrum *Turum* eis redditum non fuerit, quandocunque ad civitatem *Bobarde* ſine dolo ad quatuor ſeptimanas nos citauerint coram domino noſtro rege ipſis de eodem caſtro ſecundum ſententiam nobilium conprouincialium iuſticiam faciemus. Si autem dominus rex ipſi iudicio intereſſe non potuerit vel forte noluerit, tunc eadem cauſa coram archiepiſcopo Trevirenſi ſicut coram rege eſſet terminanda decidetur. Quod ſi forte iuri non paruerimus, ipſi Palatinus & marchio in auxilium noſtrum non ſunt ceſſuri et tamen redditus predictos quousque iuri ſteterimus tenebunt obligatos. Cum autem a querimonia ipſorum totaliter nos extraxerimus, ipſi nobis coram eodem iudice ad omnem querimoniam noſtram ſatisfacere tenentur. Debent etiam predicti Palatinus & marchio a data iſtarum litterarum ad menſem unum eſſe apud *Moſellam* cum CC. militibus in auxilium noſtrum & eccleſie Colonienſ. proceſſuri. ibidem eos ad deducendum ſecundum quod nobis congruerit recipiemus. Quod ſi forte non uenerint vacabunt nobis prouentus cum redditibus ſupradictis ne forte permaneant per noſtram renunciationem. Quamdiu autem gerra inter nos & ducem de *Lymbere* durauerit ſepedicti Palatinus & marchio non cum numeri expreſſione militum in auxilium noſtrum & eccleſie Colon. ſunt proceſſuri ſed ſecundum quod decet ipſorum honeſtatem & fidelitatem. Vt autem hec firma maneant & inconuulſa preſentem paginam ſigillo noſtro fecimus communiri. Huius rei teſtes ſunt. Cunradus major prepoſitus & archidiaconus., Johannes prepoſitus Bunnenſis. Arnoldus prepoſitus ſancti Gereonis. HEYNRICUS *comes Seynenſis*. EUERHARDUS comes de *Euerſtein*. JOHANNES comes de *Spanheim*. LOTH. comes de *Hoſtaden*. HEYNRICUS comes de *Kaſtele*. CONRADUS *comes Silueſter*. GERARDUS *comes Hirſutus*. GODEFRIDUS de *Bikenbach*. Chriſtianus de *Blankenb*. Heynricus de Cimiterio. Dythardus de *Paffendorp*. Hermannus Flecke

de

de *Are*. Philippus de *Schonecke*. Gyfilbertus de *Brunshorn*. Cunradus Pincerna de *Clyngilberc*. Albertus de *Roswach*. Herbordus fcultetus de *Oppenheim*. Ludolfus fcultetus de *Frankenvort*. Dapiferi de *Alzei*. Bentrinc & frater ejus Cunradus de *Lycenſten*. Hertwicus de *Hyrzberch*. Kindelin de *Spanheim*. Rudenger de *Enſinchen*. Craht fcultetus de *Dytbach*. Wigandus fcultetus de *Bobarden*. Hermannus advocatus Col. Hermannus marfcalcus. Theodericus dapifer. Franco pincerna. Godefridus camerarius & alii quam plures. Acta ſunt hec anno Domini milleſimo CC. XXX. in die beati Seuerini.

Num. XVI.

Litterae emtionis caſtri et oppidi Cube cum jure patronatus in Wiſſel et bonis in Ulversheim an. MCCLXXVII.

LUDOWICUS Dei gratia Comes Palatinus Reni, Dux Bawarie, notum facimus — quod a nobili viro, PHILIPPO de *Falkenſtein*, imperialis aule camerario, caſtrum *Cube* cum opido ſub caſtro — & iure patronatus eccleſie in *Wiſſel* — pro duobus millibus marcarum & centum marcis Aquenſium denariorum — emimus. Item CC marcas in promtu ſibi dedimus, pro quibus omne ius proprietatis & hereditatis in villa *Vluersheim*, ſita apud *Alzeiam* — per manum & conſenſum uxoris ſue Giſele, conſanguinee noſtre tradidit nobis — que bona poſtmodum ſibi & predicte uxori ſue — pro caſtrali feudo contulimus — Teſtes Albertus prepoſitus *Ilbenſtadenſis*. Bertoldus de *Wincolehoven*, canonicus Aquenſis. OTTO de *Bickenbach*. WINHARDUS de *Rohrbach*. PHILIPPUS *Dapifer de Alzeya*. Heilmannus Burgrauius de *Wachenheim*. Heinricus de *Gerhardſtein*. Zacharias de *Minnenbach*. Heinricus advocatus in *Heidelberg*. Datum *Wormatie* anno Domini MCCLXXVII, III id. Aprilis.

Digitized by Google

Num. XVII.

Johannis comitis de Spanheim charta libertatis pro monaſterio Ravengirsburg an. MCCXXXIX.

Nos JOANNES Dei gratia comes de *Spanheim* ad omnium & ſingulorum tam modernorum quam poſterorum notitiam cupimus pervenire, quod cum curtis & bona S. Chriſtophori monaſterii in *Ravengiersburg* in villa noſtra *Einkirch* & terminis ejus ſita, omnia & ſingula, fungantur ſpeciali prerogativa libertatis, ita quod etiam nobis & noſtris heredibus univerſitati quoque ville noſtre Einkirch predicte ſeu cuicunque alteri nihil juris ſeu poteſtatis ullo modo competit in eisdem, nec non in eorum incrementis, emolumentis & proventibus univerſis ac in dicte curtis hoſpitiis, incolinis pro tempore exiſtentibus, jumentis, vecturis, ac rebus aliis quibuscunque, eo quod eadem curtis & bona apud *Reille* ſita dicti monaſterii etiam exiſtentia, pari quidem jure & libertate fulta de manu glorioſi comitis BERTHOLDI pie memorie ad ipſum monaſterium ab illo dignoſcuntur jure liberrimo tradita & translata, imo etiam jure pleno ſibi ſalvo tam in aquis & paſcuis quam in viis & inviis, ſilvis & nemoribus villarum earundem quoad omnem utilitatem curtium & bonorum prefatorum, ſicut non ſolum per nos ſcimus, ſed & ex probatorum virorum infra ſcriptorum teſtimonio accepimus fide digno. Nos attendentes, qui monaſteria non conſtrunt, ſed tamen pro poſſe ea fovent & promovent, eos participes fieri omnium bonorum operum, que inibi peraguntur, ne contra jus & libertatem hujusmodi per aliquem hominum in poſterum valeat occaſio inveniri, prefatis religioſis ejusd. monaſterii juri ac libertati cautelam adhibere curantes, diſcreto viro Henrico perpoſito & conventui ipſius monaſterii rogantibus, ſuper jure ac libertate premiſſis, preſentes literas dedimus noſtri ſigilli appenſione firmatis, in teſtimonium omnium premiſſorum.

Nomi-

Nomina autem teſtium ſunt hec. Retherus. Hermannus de *Ripa*. Volcherus. Eberhardus de *Odinbach*. Fridericus de *Dylle*. Hermannus Beheimer. Godefridus Grave. Hermannus Crobe, milites. Daniel paſtor in *Einkirch*, Johannes Struphauer, Ingebrandus de *Kere*, Godefridus Templarius, Gozewinus dapifer noſter, Henricus centurio in *Enkirch*, Thodericus Begenot, Godefridus & Johannes Molze, ſcabini in Enkerich.

Datum anno Domini milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono, in vigilia Simonis & Jude.

Num. XVIII.

Ruperti regis Rom. literae de advocatia monaſterii Ravengirsburg an. MCCCCVIII.

Wir RUPRECHT von Gottes gnaden Römiſcher könig zu allen zeiten mehrer des reichs bekennen vnd thun kund offenbar mit dieſem brief als ein Pfalzgraf bei Rhein für vns vnd unſere erben der Pfalzgravſchaft bei Rhein. Als die vogtei zu *Ravengirsburg* vns vnd vnſers lieben newen grafen GERHARDS von *Kirchberg*, ſeeligen gedächtnis ledig worden, vnd an vns vnd die fürgenant Pfalz gefallen iſt, dieſelb vorgemelt vogtei wir auch vor vns vnd vnſere erben der Pfalzgrafſchaft bei Rhein behalten wollen, daſs wir vnd die vorgemelte vnſere erben den probſt und convent des kloſters Ravengiersburg bei ihren freyheiten, rechten und gewonheiten gnädigl. verbleiben laſſen ſollen vnd wollen. undt ſie auch dabei handhaben vnd beſchirmen, ob ſie jemand daran leidig oder beſchweren wolten ohne gefährde. Vrkund diſs briefs verſiegelt mit vnſer Pfalz anhangenden inſiegel. Dat. *Heidelberg* anno Domini milleſimo quadringenteſimo octavo. ſabbatho poſt feſtum pentecoſtes regni vero noſtri anno octavo.

Num. XIX.

Digitized by Google

Num. XIX.

Henrici II. imp. de ſex mille DCLVI manſis abbatiae ſ. Maximini in beneficio acceptis an. MXXXIII.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. HEINRICUS divina favente clementia. Romanorum imperator Auguſtus. quamvis antiquos terminos pretergredi fas non ſit, & quamvis ab eccleſiaſticis inſtitutionibus & a paternis præjudiciis nulli ſit licitum deviare. noſtri tamen juris eſt præ cæteris id ſolum & ſpeciale. ut unde fideles noſtri infra regnum noſtrum gravantur aut unde eccleſiæ Dei detrimentum magis quam commodum patiuntur. in melius ſemper commutare debeamus. idcirco fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum ſollertiæ notum fieri cupimus. qualiter nos ex abbatia ſ. Maximini quæ in ſuburbio Trevirorum ſita eſt. ubi HARICHO venerabilis abbas præeſſe videtur. quasdam curtes & territoria. ſcilicet ad *ſex milia ſexcentos quinquaginta VI. manſos* a præfato abbate in beneficium accepimus. & his fidelibus noſtris HEINRICO DUCI & EZZONI PALATINO COMITI nec non OTTONI COMITI. qui nihil a regno vel a nobis usque adhuc habere viſi ſunt. ea ratione beneficiavimus. ut quia prediſtus abbas jam ſenio confectus commode nobis domi militiæque ſervire non poterat. ipſi & heredes eorum pro eodem abbate ſuisque ſucceſſoribus curiam regalem petant & in expeditionem eant. Abbas vero ſuique ſucceſſores a curia regia & omni expeditione quemadmodum abbas de ſancto Willibrordo omnino ſint liberi. niſi in Mogunciacenſem ſive Mittenſem aut Colonienſem civitatem ad generale conſilium ſive colloquium aliqua magna neceſſitate cogente fuerint invitati. Et ne animæ noſtræ detrimentum inde patiamur. ſi ea quæ a fidelibus Chriſti eidem ſacratiſſimo loco collata ſunt. nos injuſte auferre videamur. timore Dei & amore juſtitiæ tacti nec non ARIBONIS Mogunciacenſis. & POPPONIS Trevirenſis. ac PILIGRIMI Colonienſis venerabilium archiepiſcoporum

Digitized by Google

porum aliorumque fidelium noſtrorum cohortatione commoniti. ſervitium quod nobis & quibusdam prædeceſſoribus noſtris de eadem abbatia in ſecundo ſemper anno perſolvebatur. pro eisdem bonis. & poſſeſſionibus. quæ inde abſtulimus. Deo ſanctoque Joanni evangeliſtæ & beato Maximino, cunctisque per eos inibi abbatibus in perpetuum ignoſcendo indulgemus, & indulgendo ignoſcimus. & ne quis ſucceſſorum noſtrorum regum vel imperatorum idem ſervitium in periculum animæ noſtræ. ac ſuæ inde ulterius exigat. niſi ea bona, quæ non tam in noſtrum quam in eorum ſervitium inde diſtraximus. ex integro reddat aut reſtituat. noſtra imperiali auctoritate conſtituendo præcipimus & præcipiendo confirmamus. Precipimus etiam atque interdicimus prefato abbati. ſuisque ſucceſſoribus in perpetuum. ne de reliquis curtibus ſive bonis. quæ ad præbendas fratrum a noſtris prædeceſſoribus regibus & imperatoribus & per nos etiam ſpecialiter delegata ſunt. alicui de majoribus ſive liberis hominibus. aut alienæ familiæ vel alterius eccleſiæ quibuslibet ſervitoribus quidquam beneficiare preſumant. in his videlicet locis. *Prichina* quod in *pago Einriche* ſitum eſt. *Gunthereshuſum*. quod in *pago Drechere* jacet. cum ſuis pertinentiis quæ ad ſaginationem fratrum & ad infirmorum curam pertinent. *Suabheim. Heſmesheim. Evernesheim. Bricinheim. Veildeſtein. Aibucha. Bingin. Holzhuſa. Sceringesfelt. Hukinesheim. Bukinheim. Alſontia. Apula. Furnivelt. Siemera. Mannendal. Narheim. Folemaresbach. Pruobesderuod. Okesheim. Arnolfesberc. Meisbraht. Raterestorf. Ebeno. Bikendorf. Liezniha. Decima. Vallis. Burnacha. Hanewilire. Merold. Villa. Wimari eccleſia. Cruſta. Sercranna. Luzelenkiricha. Vilare. Tavena. Beſſiaco. Druhdeldinga. Murmiringa.* & in civitate Metenſi & circum circa vineas domos & areolas. & in pago *Sallmgouue. Dincriche. Luolkurt. Biſanga.* item in *pago Muſolenſi* villa quæ vocatur *Lukeſinga. Loavia.* & *Riuanacha.* & inter *Moſellam* & *Suram. Marchidilh.* & *Billiche.* & *Kriske.* Ex his ergo villis & eorum pertinentiis ut antea præcepimus. nullus audeat aliquid beneficiare alicui libero

vel alieno homini. ſed liceat inde abbati ſuisque ſucceſſoribus luminaria eccleſiæ reſtaurare. ædificia recuperare. & cætera quæ neceſſaria ſunt fratribus procurare. quatinus pro pace & unitate eccleſiæ. & pro ſtatu regni noſtri & imperii ac ſucceſſorum noſtrorum miſericordiam Domini eo valeant exorare liberius. quo ab expeditione pariter & a curia. nec non ab omni regali ſervitio hac noſtra imperiali præceptione liberos eos & abſolutos eſſe conſtituimus atque firmamus. Conſtituimus præterea hoc & hac noſtra imperiali præceptione firmamus. ut ſi quis fortaſſe illorum fidelium noſtrorum, aut filii filiorum ſuorum, quibus eadem bona & poſſeſſiones ſ. Joannis evangeliſtæ & ſ. Maximini in beneficium commodavimus. ſine hærede fuerit defunctus, beneficium. quod ab eadem abbatia habere viſus eſt. ſub juramentum prefatorum ſanctorum Dei & abbatis ipſius monaſterii ac fratrum redeant & congregationem fratrum. nec non ad regale ſervitium. quantum abbas inde ſine detrimento aliarum rerum æccleſiæ bene perficere poſſit. absque omni contradictione permaneat. addentes videlicet hoc & firmiter precipientes. ne de æccleſiis abbatiæ & de omnibus ſalicis decimationibus ſive in ſylvis ſive in agris. quæ ad ſ. Maximinum pertinent. abbas nihil in alienam partem vertere vel preſtare preſumat & ut res monaſterii melius defenſare & adjuvare valeat. Advocatias omnes quæ ad ſ. Maximinum pertinent. cui velit dandi. cuique velit tollendi poteſtatem in perpetuum habeat. Et ut hæc noſtræ imperialis authoritatis preceptio. pleniorem poſtmodum in Dei nomine habeat firmitatem. non ſolum hoc noſtrum preceptum inde conſcriptum manu propria ſubtus firmavimus. & ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus. verum etiam ut firmiori auctoritate polleret. beatiſſimi patris noſtri domini videlicet Benedicti. ſedis apoſtolicæ præſulis ſanctiſſimi privilegium inde conſcriptum. et apoſtolica auctoritate corroboratum præſato cænobio obtinere meruimus. Ut ſi quod abſit, aliquis ſucceſſorum noſtrorum regum vel imperatorum diabolica aviditate corruptus quidquam de

his,

Digitized by Google

his. quæ predicto monaſterio pro tantis bonis. quæ inde abſtulimus. ad quietem monachorum inibi Deo famulantium conſtituimus atque firmavimus. imminuere temptaverit abbas qui tunc ibi præeſſe videbitur & fratres libere apoſtolicam ſedem appellent. & ad eam quaſi ad matrem confugiant. ut ab ea ſicuti dignum eſt. fulciti. aut ea quæ inde abſtulimus bona ſ. Maximini recipiant. aut quod nos pro eisdem bonis ad illorum quietudinem eis indulſimus obtinere prevaleant.

Signum domini HEINRICI. Romanorum invictiſſimi imperatoris auguſti.

GUNTHERUS Cancellarius vice ARIBONIS archicapellani recognovi.

Data II kal. decemb. indict. VI. anno Dominicæ incarnationis milleſimo XXIII. anno vero domini ſecundi Heinrici regnantis XXIII. imperii autem X. Actum *Moguntie* in Dei nomine feliciter amen.

Num. XX.

Literae fundationis abbatiae Springirsbacenſis an. MCVII.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis BRUNO Dei gratia Treverenſis æccleſiæ archiepiscopus. Omnibus tam futuris quam modo viventibus in Chriſto notum eſſe cupimus. qualiter quædam bonæ memoriæ femina BENIGNA nomine. bonis parentibus orta. mortuo cui nupſerat Rukero marito ſuo. ad æccleſiæ limina confugere. Deoque viduitatem ſuam dicare. cum omnibus quæ pro anima ſua dare poſſet conſtituit. Itaque bonum ac Deo placitum cogitans locum ſolitarium propoſito ſuo aptum eligere. cellam in epiſcopatu noſtro in ſillva *Contel* (*c*) in Ex autographo

(*c*) *Contelwald* hodieque.

Digitized by Google

loco qui vocatur *Thermunt* in parte ſilvæ quæ ſua erat licentia & permiſſione SIGEFRIDI *Palatini comitis* ad honorem domini Salvatoris conſtruxit. in qua clericos canonicos ſeculo abrenuntiantes quorum pars Deus eſt. ſecundum inſtituta regulæ a beato Auguſtino conſcriptæ. locari voluit. quorum præcepto & conſilio reliquum vitæ. tuæ duceret & admiſſa corrigeret. Cum igitur rogatu ipſius ad conſecrationem ejusdem cellæ veniſſemus. deſtinavit ea cum omnibus quæ illuc contulit. in præſentia Palatini comitis & omnium qui aderant æccleſiæ beati Petri Treveris contradere & ſubjectam facere. Quod ita factum eſt. Nam cum nos poſtea in villa *Altereja* pro noſtris negotiis una cum noſtris fidelibus videlicet ipſo Palatino comite & aliis multis conveniſſemus. tradidit eandem cellam beato Petro per manum ejusdem domini ſui *advocati* videlicet *aeccleſiae noſtrae majoris*. quem etiam cellæ advocatum a nobis conſtitui rogavit. in præſentia RICHARDI fratris ſui filiorumque ſuorum & filiarum maritorum nullo contradicente. nullo prohibente. Ut autem traditio ejus ſecundum leges ſeculares & eccleſiaſticas rata ſemper eſſet & inconvulſa. *Treveris* eam in generali ſynodo noſtra tercio confirmavit. ubi rurſum tradidit eandem cellam ad altare beati Petri per manum ſepe dicti Palatini comitis SIGEFRIDI. aſtantibus & aſtipulantibus. RICHARDO fratre ſuo filiis & filiarum maritis. determinata donationis fuæ conditione videlicet. ut in eo loco nullam habeat corepiſcopus aliquis vel decanus tractandi negotii poteſtatem. ſed ſi quid forte quod abſit ortum fuerit quod a fratribus diffiniri non poſſit. ad epiſcopum referatur. Ipſi autem inter ſe abbatem libere eligant. & archiepiſcopo Trevirenſi ſi in gratia & communione Romani pontificis fuerit conſecrandum repræſentent. Nullus eis ab epiſcopo niſi juxta electionem ipſorum advocatus conſtituatur. Nullus ex hereditate advocatiam ejus loci querat niſi fratrum aſſit peticio. Proinde hanc ejus traditionem tanta devotione factam & corroboratam. banno etiam noſtro confirmatam. ſi quis quod tamen

men minime credimus. infringere. infirmare. immutare. vi vel arte aut aliquo malo ingenio voluerit. fiat ei ſicut Judæ traditori. ſicut Dathan & Abyron. Diſpereat de terra memoria ejus. Cum judicatur exeat condempnatus. Comedat eum vermis qui non moritur. Urat eum ignis qui non extinguitur.

Acta ſunt hæc *Treveris* anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo. VII. indictione XV. regnante HEINRICO Romanorum imperatore Vto anno regni ejus IIº epiſcopatus autem noſtri VIto. in generali ſynodo teſtibus his. Ramberto majoris æccleſiæ noſtræ præpoſito. Godefrido corepiſcopo & præpoſito. Brunone archidiacono. Item Godefrido corepiſcopo & præpoſito. Theoderico corepiſcopo. capellanis. Marcuardo. Burcardo. Widegone. Sigebodone. Laicis liberis. SIGEFRIDO *Palatino Comite* per cujus manum hæc facta ſunt. HEINRICO comite de *Lemburch*. WILELMO comite de *Lucelenburch*. THEODERICO de *Ara*. ADALBERTO de *Dille*. EMECHONE de *Smitheburch*. LUODOWICO de *Avinſtein*. GERLACO de *Rumeresdorp*. ADELBERONE de *Dune*. HERIMANNO de *Virneburch*. CUNONE & ADELBERONE de *Mathelberch*. HESSONE de *Rittiche*. WIRICO de *Walecurt*. Miniſterialibus noſtris Luodouuico. Gundolfo. Alwico. Ruodolfo. Item Ludowico. Friderico. Engelberto. Miniſterialibus autem *Palatini comitis*. Richardo fratre ejusdem ſupra memoratæ mulieris. Godefrido filio ipſius. ſſliarum maritis. Dudechino. Theoderico. Wernero. Herimanno. Giſelberto. Wecelino. Richolfo. Meginhardo. Lithmaro. Baldewino. Cuonrado. Heinrico. Item Wernero & aliis quam plurimis laicis & clericis aſtantibus & conſtipulantibus.

Num. XXI.

Wilhelmus comes Palat. Rheni varia praedia donat abbatiae Springiersbacenſi an. MCXXXVI.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Notum eſſe cupimus tam præſentibus quam futuris Chriſti fidelibus. quod ego Ex autographo

WILHELMUS Dei gratia *Palatinus comes* recogitans ex pluribus quæ mihi ex ſuperhabundanti eadem Dei gratia in præſenti vita contulit qualiter de futuræ vitæ bonis mihi aliquid compararem pauperes ſpiritu qui in hoc ſeculo nichil habere cupiunt. ut Chriſtum lucri faciant. manutenere, & aliquid de meis ad conſolationem & ſuſtentationem eis dare decrevi. ut ipſi me in æternis recipiant tabernaculis. recompenſatione utique felici. Itaque canonicis regularibus ſanctæ Mariæ de *Sprenkirsbach* qui mihi familiari quadam karitate juncti ſemper fuerunt. quippe quorum opinio velut bonus Chriſti odor late ſpargitur pro eorum devotione ac benivolentia benefacere & reſpondere eorum karitati congruum duxi. quatinus ad ea quæ ſibi commoda a me petebant pium. & ſine contradictione aſſenſum eis preberem. Ergo prompto animo conceſſi prædictæ eccleſiæ & fratribus ibidem Deo ſervientibus quandam partem nemoris *Contel* ipſi loco adjacentem. quæ his terminis concluditur in longitudine a fonte *Elverichesburnen* usque ad agros ſupra nominatæ æccleſiæ procedens. in latitudine ex transverſo a rivulo *Sprenkirsbach* usque ad rivulum *Vilirsbach*. cum ſilvis agris & omnibus ſibi appendiciis. Præterea fundos tres ſcilicet curtes antedictorum fratrum ab omni placito & exactione advocati ſive villici vel aliquorum officialium ab hinc & in omne tempus abſolvimus. ut nulli quicquam niſi abbati ſoli & fratribus habeant reſpondere. quarum una ſita eſt in villa *Crüve* ubi etiam capella fundata & conſecrata eſt. aliæ duæ in villa *Rile*. una itidem juxta eccleſiam locata. altera in extremo villæ ſuperius ubi manſio prædictorum fratrum frequentior exiſtit. Super hæc etiam theloneum in caſtro meo *Cuchemo* eis remiſi. ut quicquid naves eorum deſerunt vel afferunt. quod utilitatibus vel neceſſitatibus eorum competat. cum omni quiete eant & redeant & a nemine quicquam gravedinis ſentiant. Igitur ut hæc ſupra ſcripta traditio noſtra firma & ſtabilis. tranquilla & quieta conſiſtat. ſuper altare beatæ Mariæ in ſupra nominato loco manu propria ante taxata dedi, & teſtamento hujus kartæ ſigillo noſtro

Digitized by Google

ſtro ſignatæ confirmavi. quatinus ſi quis pravo ingenio aliquid ex ſupradictis immutare temptaverit. maledictione æterna dampnetur. Hujus rei teſtes ſunt Wernerus præpoſitus de *Cürpene*. Everwinus ſacerdos de *Crövе*. Heinricus de *Cloteno*. Liberi. FRIDERCUS comes de *Vienna*. WIRICUS de *Arlon*. Miniſteriales. RICHARDUS de *Duna* & filii ejus. Heinricus & fratres ejus de *Ulmena*. Karſilius de *Carpena*. Eppo de *Kuchemo*. Rudolfus & filius Mainardus. Hoc autem factum eſt anno Dominicæ incarnationis M.C.XXX.VI. indictione XIIII. regnante LUOTHARIO Romanorum imperatore. Auguſto. regni ejus anno. XI. imperii IIII. pontificatus ALBERONIS venerabilis Trevirorum archiepiſcopi anno V.

Num. XXII.

Albero archiepiſcopus Trevir. inveſtituram eccleſiae in Keimetam, quam Wilhelmus Palatinus comes habuerat, Ricardo abbati Sprenkirsbac. confert an. MCXLII.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego ALBERO Dei gratia Trevirorum dictus archiepiſcopus apoſtolice ſedis legatus dilecto filio RICHARDO abbati de *Sprenkirsbach* & fratribus ibi ſecundum regulam beati Auguſtini degentibus in perpetuum. Ad ſacerdotalis officii difficilem curam ordinatione divina vocati. quia onus ſolis humeris noſtris vix ferendum accepimus. conveniens arbitrati ſumus ut hii quos in parte ſollicitudinis noſtræ pietas divina nobis conceſſit. ſicut laboris. ita & conſolationis participes exiſtant. Ea propter omnium tam futurorum quam præſentium fidelium univerſitatem noſſe cupimus. quod inveſtituram æccleſiæ de *Keimetam*. quam in manu noſtra *mortuo* WILLEHELMO *Palatino comite* liberam habuimus. dilecto filio noſtro Richardo abbati de Sprenkirsbach & ſucceſſoribus ſuis & eccleſiæ illi conceſſimus &c. &c. Ex autographo

Acta

Acta sunt hæc *Treveri* in generali synodo anno Dominicæ incarnationis M.C.XLII. indictione V. epactis XXII. concur. III. anno archiepiscopatus domini Alberonis XI. Testes hujus actionis sunt. GODEFRIDUS majoris æccleſiæ præpositus. FOLMARUS ejusd. æccleſiæ decanus. archidiaconi. Arnoldus. Alexander. Bruno. CUNRADUS præpositus S. Paulini. Bucco præp. S. Castoris. Hillinus mag. scolar. Henricus cantor. abbates. GODEFRIDUS abbas Prumienſis. BERTOLDUS abbas S. Eucharii. GISELBERTUS abbas de *Lacu*. STEPHANUS abbas de *Methelach*. Liberi homines. WALRAUEN. comes de *Arlon*. FRIDERICUS comes de *Vienna*. EUERARDUS de *Steine*. SIGEFRIDUS de *Isenburch*. HEINRICUS de *Karpena*. WALTERUS de *Manderscheid*. Ministeriales. Erpho. Fridericus. Engelbertus. Wikardus. Heimo. Giselbertus.

Num. XXIII.

Conradus III rex Rom. possessiones & jura monasterii Springirsbacensis confirmat an. MCXLIV.

Ex autographo

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. CUNRADUS divina favente clementia Romanorum rex secundus. Justitiæ difinitio est constantem ac perpetuam habere voluntatem tribuendi unicuique quod sibi jure competit. quam cum omne hominum genus colere semper & exercere operteat. præcipue tamen regiæ dignitati convenit. talem animi habitum immutabiliter induere & eam humanæ societatis portionem singulari protectionis gratia defensare. quæ spreta mundi hujus proprietaria possessione elegit sub regulari instituto communem vitam ducendo. terram viventium possidere. Proinde fidelium nostrorum tam futuræ quam præsentis ætatis industriæ notum esse volumus. quod veniens ad nos RICHARDUS venerabilis abbas monasterii *Sprenkirsbach* dicti. quod monasterium mater ejusdem abbatis BENIGNA nomi-

Digitized by Google

nomine. (*d*) in propria hæreditatis ſuæ poſſeſſione ædificare coepit. & ad Trevirenſem epiſcopatum ex conſenſu SIGIFRIDI *Palatini comitis* cuius miniſterialis erat. ſine ulla cenſus vel hujuslibet. a noſtra ſerenitate interventu domni WIBALDI venerabilis Stabulenſis eccleſiæ obtinuit. quatenus idem monaſterium cum ſuis pertinentiis. ſub noſtræ. & omnium ſucceſſorum noſtrorum. regum videlicet ſeu imperatorum ditione. ac ſpeciali protectione accipere. & collatas ibidem poſſeſſiones regiæ majeſtatis authoritate confirmare. atque autenta (*ſic*) præcepti noſtri pagina communire dignaremur. Quorum piam ac religioſam petitionem clementer admittentes. eundem locum Sprenkirsbach. cum ſuo ambitu acceptis limitibus ſub regiæ ſublimitatis manu. & defenſione in omne tempus ſtabilimus. ita ſcilicet ut nullus archiepiſcopus. nullus epiſcopus. nullus dux aut comes. ſeu vicecomes. nulla eccleſiaſticæ ſecularisve dignitatis perſona. eundem locum hoſpitationibus vel exactionibus inquietare. vel moleſtare præſumat. ſed pace perpetua & omnimoda libertate ad ſerviendum Deo perheuniter ejusdem loci habitatores fruantur. Quod eo a nobis etiam præter regni excellentiam. firmioris rationis conſtantia ſtatuitur. Quod defuncto bonæ memoriæ WILLELMO *Palatino Comite*. omnia ejus allodia juſtis modis in regni proprietatem jure devenerunt. Eam igitur partem nemoris *Contel* præfato monaſterio adjacentis. quam prædictus Willelmus Palatinus comes ibidem contulit. id eſt in longitudine a fonte *Elverichesburnen*. usque ad agros ſupra nominatæ eccleſiæ pertingentem. in latitudine autem ex transverſo. a rivulo *Sprenkirsbach* usque ad rivulum *Vilirsbach*. cum ſilvis. agris. & omnibus utilitatibus. acquiſitis. uel acquirendis memoratæ eccleſiæ confirmamus. Præterea fundos tres, quos Palatinus manuſcripto ſuo ab omni placito. ſive ſervitio & exactione advocatorum vel

P vil-

(d) Addit his verbis Fridericus imp. in diplomate, quo hæc confirmavit an. 1171, *& preſentis abbatis* GODEFRIDI *avia.*

Digitized by Google

villici. aut publicorum officialium penitus emancipavit. ſcilicet curtem unam in villa *Crovia*. cum capella quæ ibidem ædificata eſt. & alias duas in villa *Rile*. unam juxta æccleſiam. alteram in extremo villæ ſitam. ſub plenæ libertatis ut præſcriptum eſt immunitate. ab omnium hominum dominio & inquietatione abſolvimus. Inſuper theloneum quod in caſtello *Cochma* eadem conſtitutione præfatis fratribus remiſſum eſt. eis perpetua donatione remittimus. ut naves jam ſæpe dicto monaſterio pertinentes. & res fratrum. vel victualia vehentes. nullum in deſcenſu vel aſcenſu flumimis ſeu ripæ theloneum aut publicam ſive privatam penſionem perſolvant. Porro univerſa quæ eidem venerabili loco hactenus votis fidelium contradita. vel deinceps juſtis modis tradenda ſunt. pari defenſionis & patrocinii privilegio communimus. agros videlicet quos prædictus Palatinus in mortis ſuæ articulo pro animæ ſuæ remedio largitus eſt in villa *Bagnuel* (*e*) dicta. in deſcenſu usque ad agros æccleſiæ. vineas & agros in villa *Crovia*. vineas in *Reſpa* (*f*). in *Travenbresbach* (*g*) curtem unam. agros. vineas. prata. in *Enkerka* vineas. in *Borga* curtem. agros. vineas & prata. in ſolitudine ſuper *Moſellam*. in loco qui dicitur *Molun* agros. vineas. cum exitibus & ingreſſibus ſuis. in *Rila* vineas & agros. in *Pordreka* (*h*) curtem unam & vineas. & agros. in *Prettbal*. (*i*) in *Kemetam* vineas. in *Speia*. (*k*) domum & vineas. in *Biſcoveſalven* (*l*) vineas. apud *ſanctum Alde-*

gun-

(*e*) Hod. Bengel.

(*f*) Riſpach.

(*g*) Trarbacum ad Moſellam.

(*h*) Pünderich.

(*i*) Bridel.

(*k*) Spey infra Merl.

(*l*) Alf.

Digitized by Google

degundem domum & vineas. in *Bremba*. in *Nogera*. (*m*) vineas. in *Clottena* domum. agros & vineas. in *Ulkebach* domum. cum vineis. agris. pratis. in *Witelika* domum. agros. prata. & vineas. in *Novigento* (*n*) vineas. in *Alflo* (*o*) curtem. agros. molendina duo. ſylvas. prata. in *Grammerode* curtem. agros. prata. molendinum unum & ſilvam. in *Wenkela* curtem. agros. & prata. & molendinum unum. & ſilvam. in loco *Scheida* curtem cum agris. pratis. in loco *Huſſa* curtem cum agris pratis. in *Dochuwilre* curtem. agros & prata. in *Huneredorf* manſos perſolventes. XIII. ſolidos Colonienſium denariorum. & molendinum unum. in *Rora* curtem. agros & prata. in *Lorzebura* curtem. agros & prata. in loco *Sumunt* curtem & agros. in loco *Weiwis* domum. agros & prata. in *Othinga* quæ ibidem poſſidere videntur. Hæc omnia quæ ſupra ſcripta ſunt. & cuncta quæ poſtmodum legitimis rationibus fratres ſæpe dicti monaſterii Sprenkesbach acquirere quarumcumque perſonarum donatione cum juris ſuffragio poterunt. in noſtrum videlicet regum & imperatorum patrocinium in omne tempus accipimus. nec liceat alicujus conditionis perſonæ in villis. vel locis ubi poſſeſſiones habuerint. introitus vel exitus interdicere. nec aquam vel ſilvam communem. vel paſcua. ſive publicum rerum uſum ullatenus prohibere. nec tranſitum. nec pontaticum ab ipſis. vel ab ipſorum rebus exigere. ſed ſub regiæ tuitionis beneficio quietam eis vitam cum omni libertatis prærogativa liceat agere. Et ut hæc omni deinceps tempore rata & inconcuſſa permaneant. hanc cartam inde conſcriptam ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus. manuque propria ut infra apparet. corroboravimus. & teſtes qui præſentes aderant. ſubternotari fecimus. quorum nomina hæc ſunt. HERI-

(*m*) Neff hodie.

(*n*) Noviant vulgo Negent.

(*o*) Alflen prope Lutzerad.

Digitized by Google

MANNUS *Palatinus comes.* ADELBERTUS marchio de *Saxonia.* GEVEHARDUS comes de *Sulcebach.* GODEFRIDUS com. de *Spaneheim.* Comes OTTO de *Rinecka* ejusque conſanguinei OTTO & OTHALRICUS de *Ara.* Cómes HERIM. de *Verneburch.* ROBERTUS de *Lurenborch.* REIMBOLDUS de *Iſenbourch.* Miniſteriales regni. Heinricus de *Ulmena.* & frater ejus Rodulfus. Johannes de *Nentersbourch.* & frater eius Wernerus. Johannes de *Evernacha.* Johannes de *Cochma.* Garſilius & Nicolaus de *Cherpena.* Conradus de *Popardia* & alii quam plures.

Signum domini CUONRADI Romanorum regis ſecundi. Ego ARNOLDUS cancellarius vice HEINRICI Moguntini archiepiſcopi & archicancellarii recognovi. Anno Dominicæ incarnat. M. C. XLIIII. indictione VI. regnante Cuonrado Romanorum rege ſecundo. anno vero regni ejus VI. Data apud *Cochmam.* kal. Auguſti in Chriſto feliciter amen.

Num. XXIV.

Conradus III rex confirmat concambium factum inter Arnoldum archiep. Colon. et Richardum abbatem Sprengirsbac.

Ex autographo

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. CUONRADUS divina favente clementia Romanorum rex ſecundus. Ad regiæ clementiæ munificentiam pertinet. iuſtis religioſorum peticionibus exaudi-tionis aurem pie accomodare. Quo circa nouerit omnium tam futuræ quam preſentis fidelium noſtrorum ætatis induſtria quod nos peticione venerabilis abbatis RICHARDI de *Sprengirsbach* atque interventu WIBALDI venerabilis Stabulenſis abbatis conceſſimus. & preſentis edicto paginæ confirmauimus quandam comutationem & concambium quam fecit predictus Richardus abbas cum ARNOLDO uenerabili Colonienſi archiepiſcopo. per manum reverendi Trevirenſis archiepiſcopi ALBERONIS. Sunt autem he poſſeſſiones. In vicinia caſtri *Cuchemo* ſita eſt villa nomine *Sele.* pertinens ad eccleſiam Colonienſem quae eſt beneficium dni RE-

GEN-

GENBALDI de *Iſenburch* ab archiepiſcopo Colonienſi. iuxta quam uillam eſt quidam mons nomen habens *Soch*. qui a media quadam rupe in longitudine usque ad ſummum montis. & in deſcenſu usque ad riuum penitus incultus fuit. Quem montem preſatus abbas Richardus et fratres ſui de Sprenchirsbach. per manum archiepiſcopi ſui Alberonis ut predictum eſt. per çoncambium cultarum uinearum quæ ſitæ erant iuxta ſupradictam *Sele* cum domino archiepiſcopo Colonienſe Arnoldo eccleſiæ Sprenchirsbacenſi mancipauerat. preſente & conſenſum prebente domino REGENBALDO de *Iſenburch*. qui hoc in feodo habebat. conniuentibus etiam Duodechino de *Cunch*. cuius itidem beneficium ſuit a domino Regenbaldo & item Theoderico de *Wazenacho*. qui tercio loco illud a Duodechino poſſederat. Quod ut prædictum eſt auctoritate regia confirmantes. bannum ſuper predictum montem conſentiente Johanne miniſteriali noſtro de *Cuchemo* qui in beneficio habebat. prenominatæ eccleſiæ tradidimus. Vt autem huius noſtræ donationis ſiue traditionis pagina firma & inconuulſa permaneat. ſigilli noſtri impreſſione eam inſigniri iuſſimus manuque propria ut infra apparet corroborantes. qui preſentes aderant teſtes. ſubter notari fecimus. Quorum nomina hæc ſunt. ALBERO Treuirenſis archiepiſcopus. ARNOLDUS Colonienſis archiepiſcopus. HEINRICUS Leod. epiſcopus. HERIMANNUS *Palatinus comes de Reno. et frater ſuus* HEINRICUS *de Cacenelenboge*. ROBERTUS comes de *Lurenburch*. HEINRICUS comes de *Lemburch* & frater ſuus comes WALERANNUS. OTTO comes de *Rinecha*. REINALDUS comes de *Bar*. HEINRICUS comes de *Saines*. REIMBALDUS de *Iſenburch* & frater ſuus GERLACHUS. et cæteri quam plures.

Signum domini CUONRADI Romanorum ſecundi regis inuictiſſimi.

Ego ARNOLDUS cancellarius vice HEINRICI Moguntini archiepiſcopi & archicancellarii recognoui.

Num. XXV.

Friderici I imp. confirmatio diplomatis Conradi regis an. MCLXXI.

Ex autographo

In nomine ſancte & individue Trinitatis FRIDERICUS divina favente clementia Romanorum imperator Auguſtus.... imperatorie pietatis animum ad eccleſiam de *Sprenkisbach* clementer advertentes. privilegium quod predeceſſor noſter felicis memoriæ rex Cunradus eidem eccleſie contulit reformamus...

(*Sequitur diploma ſuperius Conradi III*)

Teſtes præſentes aderant ARNOLDUS Treverenſis archiepiſcopus. PHILIPPUS Col. archiep. GODEFRIDUS Traject. ep.... BERTOLDUS dux de *Ceringen*. EMECHO comes de *Lininge*. EVERHARDUS comes de *Seine*. UDELRICUS comes de *Nureberg*. et alii quam plures.

Acta ſunt hæc an. M. C. LXXI. Ind. IIII. Dat. *Colonie* VIII. kal. Julii.

Num. XXVI.

Heinricus VI imp. privilegium Conradi III et poſſeſſiones Springirsbac. monaſterii alias confirmat an. MCXCIII.

Ex autographo

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis HENRICUS Divina favente clementia Romanorum imperator Auguſtus..... Imperatorie pietatis animum ad eccleſiam de *Sprenkirsbach* clementer advertentes. privilegium quod prædeceſſor noſter felicis memoriæ rex Cunradus eidem eccleſiæ contulit. reformamus. et auctoritate noſtra ſibi confirmamus...

(*Sequitur privilegium Conradi*)

Preter hec etiam imperiali auctoritate confirmamus eidem eccleſiæ. in *Cunisberch* curtem unam & molendinum unum. in *Steguenach* curtem unam. in *Sadewilre* curtem unam. in *Wolmerode* & *Waguenhuſen* curtem unam. in *Drucesberch* curtem unam.

in

Digitized by Google

in *Prenke* curtem unam. in *Struna* & *Scheizlewilre* agros. prata & mancipia. in *Mulechen* curtem unam & molendinum unum. in *Hunteim* cenſus quos ibi poſſidere noſcuntur. Hec omnia quæ ſupra ſcripta ſunt. . . in noſtrum videlicet regum & imperatorum patrocinium in omne tempus accipimus. . . .

Teſtes qui preſentes aderant. ſubternotari fecimus. quorum nomina hec ſunt. JOHANNES Treverenſis archiep. BERTRANNUS Mettenſis epiſcopus. HENRICUS Wormacienſis epiſcopus. CUNRADUS decanus Aquenſis. WILLLEMUS decanus Treverenſis. CONRADUS *comes Palatinus de Reno*. ALBERTUS comes de *Dasborch*. GERARDUS comes de *Lon*. EMMECHO comes de *Liningue*. THEODERICUS comes de *Hoſtade*. ULRICUS comes de *Nurberch*. GERARDUS comes de *Are*. ROBERTUS de *Durne*. CUNO de *Mincemberch*. MARCHUARDUS dapifer. SIFRIDUS mareſcalcus. HERMANNUS de *Numage*. HENRICUS de *Dune*. FRIDERICUS de *Merla*. FULCHNANDUS de *Leja*. Garſirius & Nicholaus de *Arraz*. Rodulphus de *Ponte*. Et alii quam plures.

Signum domini HENRICI ſexti Romanorum invictiſſimi.

Acta ſunt hec anno Dominice incarnationis. M. C. XC. III. Indictione XI. regnante domino Henrico ſexto Romanorum imperatore glorioſiſſimo anno regni ejus XXIIII. Imperii vero III. Datum apud *Bopardiam* IIII. kl. Maii.

Num. XXVII.

Conradi comitis Palat. de Rheno compoſitio litis inter canonicos Sprengirsbac. et Godefridum comitem de Spanheim an. MCLXXXIII.

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Ego CONRADUS *Palatinus comes de Reno* recognoſcens adminiſtrationis noſtræ officium, quod divino inſtinctu ſuſcepimus agendum, pauperes videlicet Chriſti quoscumque ab incurſibus malignorum defenſare & protegere

Ex autographo

tegere materiali gladio, quem ferimus &c. Speciali affectione in fratres canonicos Springersbacenſis eccleſiæ ſuccenſi, prædictæ eccleſiæ utilitatibus, & ſi, quod abſit, moleſtum ingeſtum aliquid vel incommodum fuerit, in ipſorum defenſione nos totos exponere non pigebit pro animæ noſtræ ſaluatione, quam promereri ſperamus, ipſorum ſuffragantibus meritis & orationibus. Ergo notum eſſe volumus tam præſentibus quam poſteris, quod fratres preſcriptæ eccleſiæ curtem quandam in villa *Travene* juſtiſſime poſſidentes infeſtationes injurioſas a GODEFRIDO comite de *Sponheim* ſuſtinentes pro eo tantum quod eiusdem curtis quædam bona ipſius advocatiæ terminis includuntur. Qui tantarum iniuriarum cauſas ſæpius ad aures noſtras afferentes nos pro ipſis ſollicitaverunt; quibus condolentes eundem comitem & filios & omnes parentes injuſtitiis conſentientes & de uno eodemque ubique ſugentes aſſeruimus, & ipſos ut fratribus pro juſto & æquo reſponderent monuimus. Cum itaque cauſis utrimque in ſententia diffinitionis contendentibus multorum prudentium nobiſcum eſſentium meditatio laboraret, in hoc tandem convenire viſum eſt placito, ut videlicet fratres prememorati licet ſecus juſtum agnoſcant, pro deteriori malo vitando & ne eccleſia de occaſione huius ulterius fluctuaret, & quod in ſurculum jam exortum fuerat graſſaret in arborem, ipſi comiti & filiis ſuis XXV. marcas pro omnimoda curtis ejusdem & omnium ad ipſam pertinentium - - - - libertate donarunt &c.

Acta ſunt hec *Cardoni* anno Dominice incarnat. M. C. LXXXIII. regnante FRIDERICO imperatore, Trevirenſis eccleſiæ ARNOLDO archiepiſcopo, ipſo preſente predicto comite GODEFRIDO de *Spanheim* & filiis ſuis preſentibus. His teſtibus clericis, Brunone---- Stephano decano, Rudengero magiſtro ſcholarum, Burchardo--- Laicis. GERLACO *comite de Veldenze*. Dominis HENRICO, SIMONE, LUDOVICO *de Spanheim* - - - HENRICO *de Dicka*. Miniſterialibus his Theoderico de *Clotene*, Joanne de *Dalheim*, Richardo de *Duna*, Petro

Petro de *Marceto* ------ Henrico, Cunrado, Ebbone de *Dale* Ulrico de *Turne*, Siberto de *Cardene* & aliis multis.

Num. XXVIII.

Henrici comitis Palat. Rheni literae fundationis monaſterii ad Lacum an. MXCIII.

In nomine ſancte & individue Trinitatis. Ego HEINRICUS Dei gratia *Comes Palatinus Rheni, & Dominus de Lacu.* Ad muniendam quietem humilium ſpiritu. notum facimus cunctis Chriſti noſtrique fidelibus. tam futuris quam preſentibus. quod cum absque liberis eſſem. annuente & cooperante *uxore mea* ADLEIDE. pro remedio anime mee & eterne vite conſecutione. in patrimonio meo ſcilicet *Lache*. in honore beate Dei genitricis Marie ſanctique Nycolai. monaſterium regule monaſtice cultoribus incolendum fundavi. propriisque bonis dotavi. ſub preſentia & cognitione domini HEILBERTI venerabilis Trevirorum archiepiſcopi. Advocatum vero non alium quam me ipſum quamdiu vixero huic cenobio conſtituo. Poſt mortem vero meam quem fratres prefati monaſterii. ſive ex privignis meis. ſive in provintia viribus & benignitate. ſed & ſubveniendi oportunitate magis idoneum previderint. eiusdem monaſterii familiis & poſſeſſionibus preficiatur advocatus, quod dicitur *dinchuoit*. ſi tamen hoc decretum & ſubſcriptum ſe obſervaturum eſſe promiſerit. videlicet ſi bona eccleſie viriliter tueri & familiam ejus clementer & humane tractare voluerit. Nouerit itaque omnino ſibi obſervandum ne advocatiam. vel conjugi in dotem. vel alicui in beneficium dare preſumat. nec alium pro ſe ſubſtituat. cum ſciat in huius honoris ſe hæreditario iure non contingere. ſed hanc proviſionem pro remedio anime ſue ad tuttelam monaſterii de manu abbatis ſe ſuſcipere. Preterea nec aliquando in bonis eccleſie hoſpitando eccleſiam vel familiam ejus gravet. nec injuſta ſervitia ab ea neque

Ex autographo

violentas exactiones. quas precarias vocant aliquando exigat. In cuius advocati negotio. non alius minister neque vicarius neque subadvocatus preerit. nisi qui villicus abbatis fuerit. Nunquam ad publicum placitum consistet. nisi a fratribus si res ita poposcerit invitatus fuerit. Cum invitatus venerit. serviaturei quod & honori eius sit congruum & pati possit ecclesia. ne vel sumptuum eius vel comitatus nimietate contristetur. Ita vero agat & tam pium tam modestum. tamque benignum fratribus & familiis eorum se exibeat. ut dignus honore sui nominis existat. & pro officio fideliter administrato remunerationem a Christo. beata Maria interveniente suscipiat. Quod si timoris Dei oblitus quos fovere debuerat violenter oppresserit. & ammonitus infra sex ebdomadas non satisfecerit. tandem ecclesiastico anathemate percussus advocatiam amittat. & alium fratres. potentia. modestia. & defendendi possibilitate vtilem & efficacem sibi eligant. qui sub prædicta conditione ipsam advocatiam amministraturus suscipiat. De cetero desidero & quantum de mortuo viuens possum firmiter statuo. vt ubicunque in provincia vita excessero. nusquam nisi in præfato monasterio sepeliar. Idem de advocatis omnibus & de vxore mea fieri volo & constituo. Ne autem quisquam heredum meorum vel successorum. aliquam injuriam Domino Deo & beate Marie quandoque inferre intendat. de bonis a me huic monasterio collatis ea nominatim supponi placuit. que & episcopali banno confirmari fecimus. scilicet *Cruoste* cum ecclesia. *Bettendorp* & *Hembach* & eorum adiacentia. *Belle. Reide. Alkene. Willeberg.* Hec inquam beate Marie tradidi cum omnibus appendiciis. id est cum utriusque sexus mancipiis. edificiis. areis. extibus. & redditibus. agris. quesitis & inquirendis. pratis. pascuis. viis & inviis. aquis. aquarumque decuribus. molis. molendinis. piscationibus. vineis. vinetis. siluis. atque cum omni vtilitate que ullo modo inde provenire poterit. Acta sunt hec anno incarnationis Domini. millesimo. nonagesimo tercio. indictione prima. Regnante sereniſſimo imperatore HEINRICO tertio. anno autem

regni

regni ejus triceſimo octauo. pontificatus vero domini Heilberti Treuirorum archiepiſcopi quarto decimo. Ut autem hec noſtra traditio firma & inviolabilis in perpetuum permaneat. chartam hinc inde conſcriptam. ſigilli noſtri impreſſione inſigniri fecimus. Huius conſtitutionis teſtes ſunt. Dominus meus HEILBERTUS Treuirorum archiepiſcopus. SYGEFRIDUS *privignus meus*. HEINRICUS dux de *Lemburg*. WILHELMUS comes de *Lutzellenburg* cognati mei. WALRAMMUS & frater ejus VOLKO comites de *Arlo*. DUDO comes de *Lurenburg*. HERIMANNUS comes de *Virneburch*. MEFFRIDUS comes de *Wiede*. & frater eius RICHWINUS de *Kempenich*. BURCHARDUS de *Vlbucke* & frater eius HENRICUS. RENBOLDUS de *Iſenburch*. VOLKOLDUS de *Brule*.

Num. XXIX.

Sigefridi Comitis Palatini Rheni literae novae fundationis monaſterii ad Lacum circa an. MCXII.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. ego SIFRIDUS gratia Dei *Comes Palatinus* notum eſſe volo fidelibus. qualiter & a quibus eccleſia quæ vocatur *Lacus* conſtructa ſit. & libertati tradita. Prædeceſſor & dominus meus HEINRICUS *comes Palatinus* exhortante uxore ſua ATHELHEIDÆ (*ſic*) videlicet matre mea predictam eccleſiam ædificare cupiens. fundamentum ejus tantummodo poſuit. & jam morte imminente ſicut bonorum ſuorum. ita hujus quoque laboris eccleſiæ ſcilicet perficiendæ hæredem me inſtituit. Quod primum quidem utpote juvenis neglexi. poſtmodum vero penitentia ductus quod negglexeram devotiſſime corrigere ſtudui. Itaque caſtellum æccleſiæ vicinum quieti fratrum proſpiciens deſtruxi. & bona ad ipſum prius pertinentia fratribus ibi Deo & beatæ Mariæ famulantibus tradidi. ipſumque locum cum omnibus appenditiis ſuis Haffligenienſis cenobii abbati & ſucceſſoribus ſuis perpetuo regendum tradidi. ea videlicet conſideratione. ut

Ex autographo

Digitized by Google

quia uterque locus in allodio meo ſitus erat unius ejusdemque abbatis gubernaretur providentia. Cum vero præſens abbas vel ſucceſſores ſui vocante Domino de ſæculo tranſierint, aliqui fratrum qui apud *Lacum* ad hoc idonei erunt ad communis abbatis electionem *Haffligenium* occurrant, niſi forte aliquis vel ſcandali vel perturbationis imminentis metus obſtiterit, propter quem adventum ipſorum conventus Haffligenienſis exſpectare non poſſit. Quod ſi hæc vel alia quelibet rationabilis cauſa impedierit, propter quam ad communem electionem non accurrerint, quemcunque Haffligenienſes fratres boni teſtimonii zelo Dei ſecundum canonicam, & privilegii ſui inſtitutionem elegerint, hunc & ipſi debita conveneratione tanquam patrem ſpiritualem ſuſcipiant, & ipſe utrique loco ſicut & prædeceſſor ſuus gubernando præſideat. Si autem aliquando in ovile Chriſti peccatis exigentibus aliquis non dico abbas ſed tyrannus quod abſit ſymoniacæ (*ſic*) vel per ſecularem potentiam violenter ſubintroierit, illum nullatenus ſuſcipiant, illi ſubjectionem nullam exhibeant. Quin imo, quotquot ex fratribus de conventu Haffligenienſi invaſoris illius peſtiferam communionem declinantes ad eos confugerint, cum gaudio ſuſcipiant, & pro facultate loci tanquam propria viſcera foveant, donec propitiatio divina gregem ſuum reſpiciat, & idoneum paſtorem ei provideat. Advocatum vero non alium quam me ipſum quamdiu vixero æccleſiæ conſtituo. Me autem defuncto, cuicunque filiorum meorum vel inpoſterum cuicunque heredum meorum bona mea Lacum circumjacentia obvenerint, hunc advocatum ſibi fratres aſſumant, ſi tamen decretum a me conſtitutum & hic ſubſcriptum obſervaturum ſe eſſe promiſerit, ſi bona æccleſiæ viriliter tueri, & familiam ejus clementer & humane tractare voluerit. Noverit itaque omnimodo ſibi obſervandum, ne advocatiam vel conjugi ſuæ in dotem, vel alicui in beneficium dare præſumat, ne alium pro ſe ſubſtituat, ne aliquando in bonis æccleſiæ hoſpitando, æccleſiam vel familiam ejus gravet, ne ſervitia ab ea, ne injuſtas exactiones quas precarias vocant aliquando exi-

Digitized by Google

exigat. De placitis autem ad advocatum jure pertinentibus. ubi abbas duos nummos acceperit. tertius ejus erit. in quo tamen ſuſcipiendo vel in alio quolibet negotio cum familia æccleſiæ peragendo. nullus alius miniſter advocati. neque vicarius. neque ſubadvocatus præerit. niſi ille ſolummodo. qui villicus abbatis fuerit. Ad placitum autem nunquam veniet. numquam confidebit. niſi a fratribus ſi res ita popoſcerit invitatus fuerit. cum vero invitatus venerit. ſubſcriptum tantum ſervitium a fratribus habebit. duo maldre ad panem veſpere. unum mane. ad pabulum equorum. x maldre hieme. v æſtate. duos porcos. v ſolidorum veſpere. unum. xxx denariorum mane. hamam vini veſpere. dimidiam mane. Ita autem agat. & tam pium. tam modeſtum. tamque benignum. fratribus & familiæ ſe exhibeat. ut & honore nominis ſui dignus exiſtat. & pro officio fideliter adminiſtrato. æternam a Chriſto remunerationem beata Maria interveniente ſuſcipiat. Quod ſi timoris Dei oblitus, quos fovere debuerat, violenter oppreſſerit. & ammonitus infra VI ebdomadas non ſatisfecerit. tandem apoſtolico anathemate percuſſus advocatiam amittat. & de propinquis ejus idoneum ſibi fratres eligant. qui ſub prædicta conditione eam amminiſtraturus ſuſcipiat. Præterea deſidero & quantum de mortuo vivens poſſum firmiter ſtatuo. ut ubicunque in provincia vita exceſſero. nusquam niſi in eadem eccleſia ſepeliar. Idem de uxore mea & filiis noſtris & de advocatis omnibus & advocatorum proximis fieri maxime volo & conſtituo. Ne autem quisquam heredum vel ſucceſſorum meorum aliquam injuriam Domino Deo & beatæ Mariæ quandoque inferre intendat. de bonis a domino meo Heinrico Palatino comite & a me quoque ſibi collatis. ea nominatim ſupponi mihi placuit. Ipſe quidem tradidit. & epiſcoporum atque electorum ſacerdotum banno confirmari fecit. *Croth* cum aecclefia. *Bella. Reyde. Alkene. Willeberh.* Ego vero donationem ejus confirmando renovavi. & inſuper quatuor milites de *Croth. Houerhof* & *Meylem* de *Brabant* addidi. atque banno ſimiliter & probatis teſtibus confirmavi.

Digitized by Google

Hæc inquam beatæ Mariæ tradidimus cum omnibus appenditiis ſuis. id eſt cum utriusque ſexus mancipiis. ædificiis. areis. exitibus. & reditibus. agris. queſitis & inquirendis. pratis. paſcuis. viis. & inviis. aquis. aquarumque decurſibus. molis. molendinis. piſcationibus. vineis. vinetis. ſilvis. cum omni utilitate quæ ullo modo inde provenire poterit. Ut autem hæc noſtra traditio firma & inviolabilis in perpetuum permaneat. hanc cartam inde conſcriptam noſtri ſigilli impreſſione inſigniri fecimus. Poſtremo ut nullum ſcrupulum dimittam determinandum eſt. quid ei in venatione conceſſimus. Tam abbas quam advocatus ſibi venari poterunt. Hujus rei teſtes ſunt. HERMAN comes de *Verneburg*. & Ratro de eodem caſtello. MATFRIDUS comes & frater ejus RICQUINUS. Burgardus de *Oreburch*. Folcoldus de *Brule* & filius ejus Warnerus. Embrico. Reinoldus. Berno de *Thure*. Emmicho de *Pultersthorf*.

Num. XXX.

Henricus V imp. fundationem monaſterii Lacenſis confirmat an. MCXII.

Ex autographo

In nomine ſancte & individue Trinitatis. Henricus Divina favente clementia quartus Romanorum imperator Auguſtus omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam præſentibus notum eſſe volumus. qualiter felicis memorie HENRICUS *comes Palatinus* ſuperna illuminatione ſuccenſus. æccleſiam unam in honore beate Marie perpetue virginis apud *Lacum* in predio ſuo a fundamentis erexit. quam aſſentiente & cooperante honorabili conjuge ſua ADELEIDE. de ſuo patrimonio large. & legitime dotavit. & viros religioſos monachicam vitam ſequentes ad ſerviendum Deo in ea ordinavit. tale etiam jus. quali eos poſt mortem ſuam voluit gaudere juſſit conſcribi. eisque tradidit pro libertate conſervanda. & ſigilli ſui impreſſione munivit. ſubternotatis etiam bonis quæ eidem æccleſiæ juſte contulerat. quæ omnia EILBERTUS

Tre-

Digitized by Google

Trevirorum archiepiſcopus cum merito approbaſſet. banno & epiſcopali auctoritate confirmavit. poſt mortem vero prædicti Palatini comitis Henrici SIGIFRIDUS *Palatinus. qui praefato comiti in Palatii Comitatu ſucceſſit* ad majoris ſtabilitatis aucmentum a nobis poſtulavit. coram principibus. Adilberto videlicet Moguntienſi. Brunone Treverenſi, Friderico Colonienſi archiepiſcopis. HERMANNO marchione. item HERIMANNO de *Winzeburch.* GODEFRIDO de *Calovva.* cæterisque noſtris fidelibus. pium factum vitrici ſui confirmari noſtra imperiali majeſtate. eo quod ſæpius ſtatuta majorum mutantur per ſucceſſiones temporum. niſi firma traditione ſtabiliantur. Quia vero nos Divina dignatio ad regni ſolium provexit. ut æccleſiis per regnum conſtitutis. regali proviſione conſulamus. earumque jura & poſſeſſiones a pravorum hominum inquietatione ſalvemus. eandem æccleſiam que *Lacus* dicitur. cum omni integritate ſui juris ſub tuitione noſtræ regie defenſionis ſuſcipimus. inhibentes ne quisquam ei injuriam inferat in bonis ſibi collatis a predicto comite Henrico. que placuit nobis nominatim exprimere. *Cruth* cum æccleſia. *Bettendorp.* & *Heimbach.* & eorum adjacentia. *Belle. Reida. Alchena. Willeberch.* & quæ ipſe Sigefridus comes addidit in præſentia noſtri & præſatorum principum ad promotionem ſæpedicti loci de patrimonio ſuo. *Meilen* ſcilicet in Brabant. *Overhoben.* & *Geneheiden* cum ſuis pertinentiis: Porro advocatus. qui pro tempore fuerit. ſi lege ſibi ſtatuta a comite Henrico Palatino. & a nobis confirmata. contentus non fuerit. quod plerumque accidere ſolet in advocatis dum ambitione dominandi. & poteſtate ſibi conceſſa. ultra terminos ſuos ſe extendunt & aliorum jura infringunt. & his ammonitus. infra ſex ebdomadas non ſatisfecerit. liceat eum amovere. & alium loco ſuo ſubſtituere. Ut autem hec carta per omnem ſucceſſionem temporum. rata. & inconvulſa permaneat. & ne cujusquam temeritas hanc labefactare præſumat. regia noſtra auctoritate. & banno roboravimus. & manu noſtra notatam. & ſigilli noſtri impreſſione ſignatam munivimus. Signum domini

Hen-

Henrici quarti Romanorum imperatoris invictiſſimi. ARNOLDUS vice ADILBERDI archicancellarii & archiepiſcopi recognovi.

Data ſeptimo kalendas Maji anno Dominicæ incarnationis milleſimo C. XII. Indictione I. anno XIII. ordinationis domini Henrici V. regis Romanorum. Regni autem ejus VI. Imperii vero ejus II. Actum eſt *Monaſterii* in nomine Domini. Amen.

Num. XXXI.

Diploma Conradi II Imp. de reſtitutione curtis Bettendorf anno MCXXXVIII.

Ex autographo

In nomine ſancte & individue Trinitatis. CUNRADUS Divina favente clementia Romanorum rex ſecundus. ad hoc Dei ordinatione conſtitutos credimus principes ſæculi. tanquam cedros Libani. ut ſub eorum defenſione. id eſt quiete converſentur pauperes Chriſti. Ad muniendam igitur quietem humilium ſpiritu. notum facimus cunctis Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam præſentibus qualiter bone memorie HEINRICUS *Comes Palatinus*. Divino amore illuſtratus. eccleſiam unam in honore beatæ Mariæ perpetuæ virginis apud *Lacum* in prædio ſuo a fundamentis erexit. quam aſtipulante & aſſentiente honorabili conjuge ſua ADELHEIDE de ſuo patrimonio. large & legitime dotavit. & viros religioſos monachicam vitam & regulam ſancti Benedicti ſequentes. ad ſerviendum Deo. in ea ordinavit. Hujus ergo tam piam largitatem. EILBERTUS eo tempore Trevirorum archiepiſcopus cum merito approbaſſet. omnia que eidem eccleſie juſte erant tradita. banno & epiſcopali authoritate confirmavit. Poſt mortem quoque prædicti Palatini comitis Heinrici jam nominata conjunx ſua Adelheidis pium factum mariti ſui ad majoris ſtabilitatis augmentum. coram multis iterum renovavit. Deinde aliquanto tempore elapſo SIGEFRIDUS *Palatinus*. qui præfato Comiti in Palatii comitatu ſucceſſit. quædam pa-

Digitized by Google

patrimonia ſua per quasdam conditiones equas avo noſtro HEINRICO divæ recordationis imperatori Auguſto in perpetuum tradidit. & cum ſua prædia non ſufficerent. unam curtim quæ eſt in *Betthendorph*. eccleſiæ beatæ Mariæ apud Lacum. ſemper eccleſia reclamante. cum omnibus appendiciis ſuis violenter abſtulit. & imperatori tamquam ſua eſſent. inter cetera donavit. Poſtquam ergo divina dignatio nos ad regni ſolium provexit. ſuperna illuſtratione commoniti. veritatem cognoscentes. injuriam illatam præſatæ eccleſiæ Dei genitricis Mariæ & prænominatam curtim in *Betthendorph* beatæ Mariæ injuſte ablatam. cum omnibus appendiciis. & pertinentiis ejus. hoc eſt. agris. areis. foreſtis. campis. pratis. paſcuis. mancipiis. molis. molendinis. vineis. arpennis. piſcationibus. aquis, aquarum decurſibus. viis & inviis. exitibus & reditibus. quæſitis & adquirendis. & cum omni demum integritate atque utilitate. quæ quolibet modo inde provenire poterit. in præſentia principum reſignavimus. & in perpetuum ſine contradictione cujusquam transfudimus. quod & venerabilis Adelbero Trevirorum archiepiſcopus. & Arnoldus Colonienſium archiepiſcopus. & Theodericus ſanctæ Ruſinæ epiſcopus cardinalis. & apoſtolicæ ſedis legatus. noſtra conceſſione ſuo banno & apoſtolica authoritate firmaverunt. Nos quoque ut per omnem ſucceſſionem temporum ratum & inconvulſum permaneat. & ne cujusquam temeritas hoc labefactare præſumat. regia noſtra authoritate & banno roboravimus & hac charta manu noſtra notata & ſigilli noſtri impreſſione ſignata muniuimus. Teſtes quoque ſubtus notari decrevimus. quorum nomina hæc ſunt. Adelbero Leodienſis epiſcopus. Embricho Erbipolenſis epiſcopus. Wernerus Monaſterienſis epiſcopus. Nicolaus Cameracenſis epiſcopus. Stephanus Metenſis epiſcopus. WILHELMUS *Comes Palatinus*. WALRAMUS dux & filius ejus HEINRICUS. GODEFRIDUS comes Namurcenſis. ARNOLDUS comes de *Cleve*. ADOLF comes de *Monte*, ADOLF comes de *Saphenberg*. Hoc etiam Albertus Moguntinus archiepiſcopus. Sigefridus

Spirenſis epiſcopus. Buccho Wormatienſis epiſcopus. FRIDERICUS dux & filius ejus ſua confirmaverunt præſentia.

Signum domini Cunradi Romanorum ſecundi regis. Ego Arnoldus cancellarius vice archicancellarii Alberti recognoui. Data *Moguntiae* anno Dominicæ incarnationis M. C. XXXVIII. Indictione I. regnante Cunrado Romanorum rege II. Anno vero regni ejus primo feliciter. Amen.

Num. XXXII.

Heinrici ducis de Limburg literae immunitatis in Luzzinc pro monaſterio Lac. an. MCCXVIII.

Ex autographo

In nomine ſancte & individue Trinitatis. HEINRICUS Dei gratia dux de *Limburch* omnibus tam preſentibus quam futuris in perpetuum. Quum faciliter ab humana memoria elabuntur, que nec ſcripto nec teſtibus firmantur, notum facimus tam preſentibus quam futuris, quod eo tempore quo bone memorie WILHELMUS comes Juliacenſis in peregrinatione ſancte crucis defunctus eſt, & nos feodum, quod prefatus comes *a Palatino Comite Rheni* tenebat in *Briſeche* & *Luzzinc* adepti ſumus, pro remedio anime noſtre curtim eccleſie b. Marie de *Lacu* in memorata villa de *Luzzinc* ſitam, quidquid ſcil. modo habet vel inpoſterum poſſederit, ab omni exactione, que precaria vocatur, quam tamen antea per aliquos annos licet indebite ſolverant, libere in perpetuum abſolvimus, quatenus noſtri memoria in predicta eccleſia jugiter perſeveret. Ut hec per omnes ſucceſſiones temporum rata & inconcuſſa perſeverent, nec aliqua perpetuo deleantur, preſentem paginam ſuper hiis conſcribi, & ſigilli noſtri impreſſioue ſecimus raborari.

Acta ſunt hec anno verbi incarnati milleſimo CC. XVIII. Hujus rei teſtes ſunt Theodericus de *Schinna*, & Godefridus filius ejus. Cunradus de *Sneide*. Heinricus & Cunradus Hoſpitala-

Digitized by Google

talarii. Bonefacius dapifer ducis. Hermannus pincerna. Heinricus filius Gosmari de *Aquis*. Thomas de *Leodio*. Johannes Burchravius de *Rineke*. Johannes de *Liffa*. Theodericus de *Are*. Godefridus advocatus de *Liffe*.

Num. XXXIII.

Heinrici comitis Saynenſis literae immunitatis in Winningen pro monaſterio Lacenſi an. MCCXXXII.

In nomine ſancte & individue Trinitatis. HENRICUS Dei gratia comes Seynenſis omnibus in perpetuum. Noverint univerſi preſentem paginam inſpecturi quod ego H. comes de *Seyne* in honorem Dei & glorioſe genitricis ſue. ob remedium anime mee & uxoris mee & anteceſſorum meorum. libera reliqui omnia bona eccleſie ſancte Marie in *Lacu* que poſſidet in *Winningen*. ab omni exactione & jure quo tenetur mihi ratione *advocacie vel jure Palacie*. nec exactionem aliquam faciam ratione bonorum in colonos. que ab eccleſia habent eadem. Item contuli eidem eccleſie duo molendina mea ſuper *Seynam* emphiteotico jure poſſidenda. ut mihi annuatim penſionem xxx maldrorum ſiliginis Andernacenſis menſure de eorundem molendinorum moltura inde perſolvant. ita tamen in prejudicium dicte eccleſie nullum de cetero molendinum de parte mea vel ſororis mee comitiſſe de *Spanheim*. vel ſucceſſorum meorum. a curte dicte ſororis mee usque ad flumen *Rheni* ſuper eandem ripam fiat. & iidem homines qui nobis habentibus predicta molendina ibi molebant. a modo molent ibidem. Dedimus eciam jus eidem eccleſie incidendi ligna in nemore de *Sayne* & de *Oningendorp* (*p*) ad uſum molendinorum ſupradictorum quocunque modo neceſſaria. Curtim etiam

Ex autographo

(*p*) Hodie *Oggendorf*.

Digitized by Google

cum hominibus quam habent in *Cruthe* & alias in *Mainevelt*. vel ubicunque in *Palacia*. ubi noſtre ſubſunt jurisdictioni. ab omni exactione. hoſpiciis ſive herbergeriis. eximimus. homines etiam omnes in *Cruthe* morantes liberos eſſe volumus a vocacione judicii de *Mendich*. & heredes noſtros hec in perpetuum volumus obſervare. Ut hec autem noſtra largicio perpetuum obtineat robur & firmitatem. preſentem paginam inde conſcriptam ſigilli noſtri impreſſione fecimus roborari. Hujus rei teſtes ſunt Bruno prepoſitus S. Cuniberti in *Colonia*. Theodericus prepoſitus Reſſenſis. Cunradus prepoſitus ſti Florini in *Confluentia*. Theodoricus de *Kempenich*. Cuno de *Virneburch*. Christianus de *Blanckenberch*. Ludevicus pincerna. Heinricus de *Confluentia*. Wipertus & Rudengerus de *Wiſe*. Ruthardus cellerarius de *Seyne* & alii quam plures. Acta ſunt hec anno verbi incarnati M.CC.XXXII. Datum ipſo anno apud *Blanckenberch*. in feſto omnium ſanctorum.

Num. XXXIV.

Ezzo comes Palatinus eccleſiae S. Nicolai in Brunwillare ſua omnia ad Lovenich tradit an. MXXVIII.

Ex autographo

In nomine ſanctae & indiuiduae Trinitatis. Notum ſit omnibus praeſentis & futuri temporis fidelibus. quod ego Ezzo *comes Palatinus* ueſtigia ſequens fidelium. quibus feruens eſt deuotio ad animæ ſuae remedium omnia quae ad *Louenich* habui. æccleſiæ ſancti Nykolai in *Brunwillare* tradidi. ex quibus omnibus decimationem excipiens manſi Nennechini æccleſiæ ejusdem villæ uidelicet *Lovenich* delegavi. ut pro hac ipſa decimatione. in Dei ſervitio procurentur ſub noſtra ibi degentes tuitione. Quos ſi quis pro ſui utilitate inquietauerit. eadem decimatione æccleſiæ Brunwilarenſi remiſſa. illuc conueniant ad audienda diuina miſteria. & ut in omnibus quieti & ſecuritati ejusdem familiae proſpiciatur. & adverſantium uaria machinamenta fruſtrentur.

ſciant

sciant haec acta consensu Wolfhardi tunc temporis ad *Kirchdorp* parrochiani. coram his testibus. uidelicet ELLONE primo abbate. fratribus etiam Aaron & Becelino. nec non coram comitibus CHRISTIANO de *Huodenkirchen*. HERMANNO de *Noruenich*. ministris quoque Embrichone & Eppone de *Aldendorp*. Acta sunt haec Dnicæ incarnationis anno M.XXVIII. indictione XI. regnante CUNRADO Romanorum imperatore augusto. PILIGRIMO vero Agrippinensium archiepiscopo. cujus etiam sigilli impressione cartam hanc uoluimus confirmare. ne quis decreta nostra ausu temerario presumat infirmare.

Num. XXXV.

Piligrimi Colonienſis archiepiſcopi charta prima de fundatione Brunvillarenſis monaſterii an. MXXVIII.

PIligrimus dei gratia Colonienſium archiepiſcopus ac plebis Dei famulus. Notum ſit univerſitati pie viventium tam præſentium quam futurorum quorum defenſione & teſtimonio quae a filiis ſuis aeccleſiis Dei conſeruntur. rata atque inconuulſa in perpetuum creduntur manere. quod ERENFRIDUS comes Palatinus una cum conjuge ſua domna MATHILDE allodium ſuum in *Brunwilre* cum omnibus ſuis appendiciis & cum omni integritate ſcilicet in agris. in pratis. aquis. paſcuis. ſilvis. & jure quod uulgo dicitur *Vviltban*. Deo ſanctoque Nykolao ſine omni exceptione liberum ab omni ſervitute contulerunt. obſervantes ut gratiam libertatis & privilegii formam noſtrae auctoritatis cyrographo confirmaremus conſtituentes illud ſub mundiburdio ſancti Petri Colonienſis aeccleſiae cui Deo auctore deſervio. meque Piligrimum ejusdem ſanctae Colonienſis aeccleſiae archiepiſcopum. & omnes ſucceſſores meos in perpetuum ejusdem allodii defenſores eſſe impetraverunt. ut contra improborum violentias. a metropolitani auctoritate melius defenſaretur. & ut abbas ejusdem loci numiſma

Ex autographo

unum aureum. pondus habens trium denariorum noſtrae monetae ſingulis annis ad altare beati Petri principis apoſtolorum perſolvat. ſicque ab omni praeſentium & futurorum poteſtate atque dominio tam pontificum quam regum ſeu imperatorum ad cetera omnino liberum permaneat. Terminum etiam & bannum ipſius allodii ſicut ipſi ſumma libertate habuerunt deſignantes. a via quae dicitur *Rintwech* usque trans fluvium qui dicitur *Arnefe*. ita conſtituerunt. ut nullus ibi aliquid juris vel poteſtatis habeat praeter abbatem ejusd. loci & villicum ſuum quemcumque ſtatuerit. Prata quoque que vel ipſi tunc habuerunt. vel abbas & fratres acquirere potuerint in illis terminis qui vulgo dicuntur *Compelteweide*. quorum terminorum duos beato Petro dederunt. unum in *Toneburch*. alterum circa ripam *Arnefe*. tali eos pace habere decreverunt. ut nulli penitus quicquam juris inde facere compellantur. Cum vero ſillvam illam que prae magnitudine ſui *Vele* nuncupatur. praefatus comes Erenfridus & frater ejus comes HEZELINUS communi utilitate poſſiderent. in praeſentia noſtri noſtrorumque & multorum nobiliùm. eamdem utilitatem partientes. duobus cenobiis tradiderunt. Comes quidem Erenfridus ſuam partem beato Nykolao. frater vero ejus ſuam beato Cornelio cum praedio *Bercheim*. hanc utrobique legem ſtatuentes. ut nullus in praedicta ſilva aliquid poteſtatis aut juris habeat praeter ſupradictorum cenobiorum patres. & manſionarios illos qui in bonis aeccleſiae deſtructa reſarcire & communire deberent. vel illos quibus ipſi abbates pro miſericordia conceſſerint. Nullus autem extraneorum in ea aliquid ſibi quaſi pro juſtitia uſurpandi licentiam habeat praeter illos tantum quos praedicti abbates in illam pro ſolvendo ſibi frumento conſignaverint. qui vulgo dicuntur *Vverlude*. ea tamen conditione. ut ſi ipſi homines aliquid contrarii admiſerint. liceat ipſis abbatibus eos inde expellere. & alios quos uoluerint pro eis admittere. Si quis autem absque eorum conceſſione aliquid in illa ſillva praeſumſerit. & foreſtarius abbatis de *Brunwilre* hoc deprehendens aliquid pro pignore detinuerit.

Digitized by Google

nuerit. utrique abbates ex equo parcientur. eadem viciſſitudine repenſa ex parte abbatis ſancti Cornelii ſi ejus foreſtarius idem deprehenderit. ſimili modo parciendo. Nos itaque praedicti Erenfridi ſueque conjugis Mathildis piam ſecuti actionem. de noſtro etiam aliqua eidem monaſterio. ob Dei amorem noſtraeque animae ſalutem curavimus addere. id eſt ad *Alſtenrode*. v. manſos. & curtem quamdam infra noſtrae urbis muros ſitam. ob hoc videlicet. ut ejusdem monaſterii primus abbas venerabilis Ello ejusque ſucceſſores eam tenendi habeant a modo liberam poteſtatem. Hec ergo jam habita & queque in futurum habenda. ex auctoritate ſanctae & individuae Trinitatis patris & filii & ſpiritus ſancti & beati Petri apoſtoli. noſtrique ordinis. atque juris cenſura confirmamus. & per hanc noſtrae defenſionis paginam. ſigillo noſtro. manuque propria inſignitam. in perpetuum corroboramus. Data VI. idus Octobris id eſt die conſecrationis ejusdem monaſterii. Anno ab incarnatione Domini milleſimo XXVIII. indictione. XI. regnante Cuonrado Romanorum imperatore auguſto.

Num. XXXVI.

Piligrimi ejusd. charta ſecunda an. MXXVIII.

Piligrimus Dei gratia Colonienſium archiepiſcopus ac plebis Dei famulus. Notum ſit uniuerſitati pie uiuentium tam praeſentium quam futurorum quorum defenſione & teſtimonio quae a filiis ſuis aeccleſiis Dei conferuntur. rata atque inconuulſa in perpetuum creduntur manere. quia ERENFRIDUS *comes Palatinus* noſtram adiuerit humilitatem. obſecrans. ut monaſterio ſuo quod in vico Brunwilarenſi. id eſt in dote piae memoriae MATHILDIS conjugis ſuae crebra ejus ſuggeſtione edificari inchoaverat & ea immatura morte praeventa atque ibidem ſepulta. pro anima illius & ſua uoluntarius jam conſumauerat. gratiam libertatis & privilegii formam noſtrae auctoritatis cyrograſo confirmaremus. conſti-

Ex autographo

tuens

tuens illud ſub mundiburdio S. Petri Colonienſis aeccleſiae cui Deo auctore deſeruio. meque Piligrimum ejusdem ſanctae Colonienſis aeccleſiae archiepiſcopum. & omnes ſucceſſores meos in perpetuum. praeſati monaſterii defenſores eſſe impetravit. ut contra improborum violentias. a metropolitani auctoritate melius defenſaretur. & ut abbas ejusdem loci. numiſma unum aureum. pondus habens trium denariorum noſtre monetae. ſingulis annis ad altare beati Petri principis apoſtolorum perſolvat. ſicque ab omni praeſentium & futurorum poteſtate atque dominio tam pontificum quam regum ſeu imperatorum ad cetera omnino liberum permaneat. Hujus igitur piis inclinati precibus diffinitione praeſata. a nobis accepta. & filiis ejus HERIMANNO & OTTONE pie annuentibus. qui in praeſentiarum poſiti patris in omnibus ſavebant voluntati. ea quoque quae pro ſalute animae ſuae Deo ſanctoque Nycholao ibidem contulerat. ſecundum petitionem ipſius in hac ſceda curavimus annotari. id eſt *Brunwilrenſe praedium* cum aliis locis ſubternotatis ad idem praedium pertinentibus id eſt *Louenich. Wremerſtorp. Cuningiſtorp. Danſswilre. Gleſſene. Kyrchtorp. Sentere. Manſtede. Ichindorp. Slenderhagen.* cum omnibus appendiciis ſuis. & cum omni integritate ſcilicet in agris. in pratis. in aquis. paſcuis. ſilvis. molis. molendinis. piſcationibus. exitibus. & redditibus. quaeſitis & inquirendis. cum omni utilitate. quae in perpetuum inde prouenire poterit. Praeterea quatuor ſiluas quarum nomina ſunt *Wedehowe. Hanepuze. Aſp.* & *Bram.* cum integritate juris quod regulariter dicitur *Wiltban.* libera traditione praeſato monaſterio donauit. Terminum etiam & bannum ipſius praedii ſicut ipſe ſumma libertate habuit deſignans. a via quae dicitur *Jacobswech* uſque ad viam *Heſpath.* rurſumque a via Heſpath. ad viam regiam. et a via regia per curſum rivuli qui dicitur *Uiſchbach.* usque trans fluuium qui dicitur *Arnefe.* ita conſtituit. ut nullus ibi aliquid juris vel poteſtatis habeat praeter abbatem ipſius loci. & uillicum ejus quemcunque ſtatuerit. cui etiam abbati ſingulariter duas paludes unam iuter

Sin-

Digitized by Google

Sinthere & *Gleſſene*. alteram circa fluuium *Arnefe*. a ſilva quercea usque ad pontem *Turre*. tali jure delegavit. ut nemo in his praeter abbatem aliquid poteſtative uſurpare praeſumat. neque aliquis ibi excepto abbate & fratribus piſcari audeat. Prata quoque quae vel ipſe tum habuit vel poſtea praeſati coenobii fratres adquirere poterint in illis terminis qui vulgo dicuntur *Copeleweide*. quorum terminorum duos beato Petro dedit. unum in *Toneburch*. alterum circa ripam *Arnefe*. tali eos pace habere decrevit. ut nulli penitus quicquam juris inde facere compellantur. Cum vero ſiluam illam quae prae magnitudine ſui *Vele* nuncupatur. praeſatus comes Palatinus ERENFRIDUS & frater ejus comes HECELINUS communi utilitate poſſiderent. in praeſentia noſtri noſtrorumque & multorum nobilium eandem utilitatem parcientes duobus cenobiis tradiderunt. Erenfridus comes Palatinus ſuam quidem partem beato Nykolao in Brunwilre. frater uero ejus comes Hecelinus ſuam beato Cornelio cum praedio *Bercheim*. hanc utrobique legem ſtatuentes. ut nullus in praedicta ſilva aliquid poteſtatis aut juris habeat. praeter ſupradictorum cenobiorum patres. & manſionarios illos. qui in bonis aeccleſiae deſtructa reſarcire & communire & cenſum perſoluere debebunt. qui etiam ex eadem ſilva ſingulis annis in epiphania Domini ligna quae vulgo dicuntur *Uacholz* ad caminatam abbatis deferent. vel etiam illos quibus ipſi abbates pro miſericordia conceſſerint. Nullus autem extraneorum in ea aliquid ſibi quaſi pro juſtitia uſurpandi licentiam habeat. praeter illos tantum quos praedicti abbates in ipſa ſilva pro ſolvendo ſibi frumento conſignaverint. qui vulgo dicuntur *Werlude*. ea tamen conditione. ut ſi ipſi homines aliquid contrarii admiſerint. liceat ipſis abbatibus eos inde expellere. & alios quos uoluerint pro eis admittere. Si quis autem absque eorum conceſſione aliquid in illa ſilva praeſumperit. & foreſtarius abbatis de Brunwilre hoc deprehendens. aliquid pro pignore detinuerit. utrique abbates ex equo parcientur. eadem viciſſitudine repenſa ex parte abbatis S. Cornelii. ſi ejus foreſtarius idem de-

prehenderit ſimili modo parciendo. nec ſuis advocatis inde aliquid dare aut reſpondere tenebuntur. Bona etiam que praeditus comes Palatinus habuit idem ad *Bilke*. v. manſos. *Rinhare* xvii. *Birte*. iiir. *Aſchela*. vii. *Budelinchoue* xi. & ii. iugera vinee. *Benchouen* xiii. & xv iugera vinee. *Geldeſtorp*. viii. beneficia & cc. & xxiii. iugera. *Unkelebach* de viiii. manſis vel iugeribus medietatem. & ad *Rimago* de ii manſis ſimiliter. Quam medietatem quidam Sicco comes ab abbate Ellone iam acceperat quoad uiueret habendam. nulli autem heredum ſuorum poſt mortem ſuam relinquendam. *Engreſche* viiii. manſos. & x iugera uinee. ad *Meſinich* & *Rile* xxiiii. iugera. *Gangele* xvi manſos cum appendiciis ſuis. allodium quoque ſuum in *Cloteno* cum omnibus appendiciis ſuis & cum omni integritate ipſius. uidelicet in uillis. in uineis. & arpennis. in ſiluis. & in agris. in aquis. & in paſcuis. uiis. & inuiis. terris cultis. & incultis. exitibus. & reditibus. queſitis. & inquirendis. absque ulla ſui diminutione. libere & integre prelibato cenobio perpetuo poſſidendo donavit. Nos itaque praefati Erenfridi comitis Palatini ſueque conjugis Mathildis piam ſecuti actionem. de noſtro etiam aliqua eidem monaſterio. ob Dei amorem. noſtraeque animae ſalutem. curauimus addere. id eſt ad *Alſtenrode*. v. manſos. & curtem quandam infra noſtrae urbis muros ſitam. ob hoc uidelicet. ut ejusdem monaſterii primus abbas uenerabilis Ello ejusque ſucceſſores. eam tenendi habeant a modo liberam poteſtatem. Haec ergo iam habita & quaeque in futurum habenda. ex auctoritate ſanctae & indiuidue Trinitatis patris & filii & ſpiritus ſancti. & beati Petri apoſtoli. noſtrique ordinis. atque iuris cenſura confirmamus. & per hanc noſtrae defenſionis paginam. ſigillo noſtro. manuque propria inſigniitam. in perpetuum corroboramus. teſtibus idoneis. qui interfuerunt ſubnotatis. Nomina teſtium. Ansfridus epiſcopus de Trajecto. Meginardus epiſcopus Poderbrunnenſis. Nithardus praepoſitus templi. Sigezo praepoſitus. Werenzo praepoſitus. GODEFRIDUS *dux piloſus*. GEVEHARDUS *antiquus comes de Moſella*.

RI-

Digitized by Google

RICHEZO comes de *Ilengebach*. GODEFRIDUS filius ejus. HERIMANNUS comes de *Noruenich*. SICCO comes. Starchri. Embrico. Eppo. Ruoprat. Ruocher. Gerunc. Heriman. Acta sunt hec Dominice incarnationis anno M. XXVIII indictione XI. regnante Cuonrado Romanorum imperatore augusto.

Num. XXXVII.

Charta tertia Piligrimi, qua curtem Coloniae cum domibus novo monasterio tradit an. MXXVIII.

In nomine sanctae & individuae Trinitatis. Piligrimus Dei gratia Colonienſium archiepiſcopus. ac plebis Dei famulus. Chriſtianae fidei cultoribus quorum mens fixa erat in celo non eſt viſa inanis operatio. ſi neceſſitatibus ſanctae Dei aeccleſiae eiusque ſervitoribus fidelis eorum ſubveniret devotio. Quorum nos piam devotionem ſi ſecuti fuerimus. caeleſtium quoque praemiorum. Deo donante participes erimus. quoniam juſtus & miſericors Dominus qui omnium bonorum tribuit incrementum. & plantantem & rigantem aequa mercede remunerat. Unde notum eſſe uolumus cunctis Chriſtianae fidei ſeruatoribus & amatoribus. qualiter nos ob Dei amorem noſtraeque animae ſalutem tum etiam ob ſanctae Colonienſis aeccleſiae cui Deo auctore deſeruimus honorem. ad monaſterium S. Nicolai quod noſtris diebus a *Palatino comite* ERINFRID uocato noviter fuerat conſtructum. quandam curtem infra noſtrae urbis muros ſitam donavimus cum cunctis quae in ea tunc erant domibus que quondam fuerat WICILINI *de Duno*. ob hoc ſcilicet ut praedicti monaſterii primus abbas venerabilis ELLO ejusque ſucceſſores eandem curtem tenendi a modo liberam habeant poteſtatem. & quotiens cujuscumque rei cauſa ad urbem commigraverint. in eadem aptiſſime ſuam poſſint perficere neceſſitatem. Precipimus ergo ut hanc donationem nullus umquam miniſter aut advocatus infringere praeſumat. nec quicquam

Ex autographo

praeter voluntatem ipſius abbatis eiusque ſucceſſorum uſurpare audeat. Ipſi tantum abbates ad uſum ſuum & fratrum ſuorum ob noſtrae orationis memoriam hanc inviolabiliter poſſideant. Et ut haec donatio in futurum non ualeat violari hanc cartam inde conſcriptam ſigilli noſtri impreſſione juſſimus ſignari.

Num. XXXVIII.

Henrici III imp. confirmatio fundationis, bonorum ac jurium abbatiae Brunvillar. XVI Kal. Aug. an. MLI.

Ex autographo

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Heinricus diuina fauente clementia Romanorum imperator auguſtus. Notum eſſe volumus cunctis preſentibus quam *futuris* qualiter ERENFRIDUS beate memoriae *comes Palatinus* una cum conjuge ſua domna MATHILDE abbatiam in loco qui vocatur *Brunwilare* conſtruxerunt. Quam ſecundum quod a Domino ſuit eis inſpiratum compoſitam & ordinatam poſuerunt ſub mundiburdio beati Petri *Coloniae* ut monaſterium illud in perpetuum cum univerſis appendiciis ſuis liberum ſub tutela beati principis apoſtolorum ab omni poteſtate permaneret intactum. Poſtea defunctis ſupradictis principibus filii eorum HERIMANNUS ſcilicet cariſſimus noſter ſanctae Colonienſis aeccleſiae uenerabilis ac pius archiepiſcopus. nec non ſorores ejus domna RICHEZA *Bolemiae* quondam regina. ac THEOPHANU Asnidenſis monaſterii abbatiſſa. Hii inquam parentum ſuorum ſucceſſores edocti ab legis peritis irritari poſſe traditionem illam. ſupradictum monaſterium cum omnibus eo pertinentibus. in hereditarium ſibi jus legibus poſtularunt. Quibus loco & tempore conceſſis. domnus Herimannus archiepiſcopus cum aduocato ſuo Rutgero. nec non domna Richeza cum aduocato ſuo Gerhardo in *Poderbunnon*. domna quoque Theophanu in *Goſtlare* in meam uenerunt preſentiam. legem ut ſupradiximus in aduocatum domus ſci Petri Criſtianum legem de predicto poſtulantes

lantes monaſterio. Quibus in mea preſentia placito indicto. legibus diſcuſſis. filii parentum ſuorum hereditatem principum obtinuere judicio. Sed mox timore & amore Dei commoniti. pro ſe ſuorumque parentum in gremio ejusdem aeccleſiae ſepultorum eterna memoria. eandem hereditatem prefatum ſcilicet monaſterium. cum locis ſubternotatis & uniuerſis ad hoc pertinentibus. id eſt *Louenich. Vremirſtorp. Kuningſtorp. Danswilre. Gleſſene. Kyrtorp.* (*q*) *Sentere. Manſtede. Ichindorp. Slenderhagen.* (*r*) cum omnibus appendiciis ſuis. hoc eſt utriusque ſexus mancipiis. areis. edificiis. terris cultis & incultis. viis. & inviis. pratis. paſcuis. ſiluis. uenationibus. aquis. aquarumque decurſibus. molis. molendinis. piſcationibus. exitibus ac redditibus. queſitis & inquirendis. cum omni utilitate que ullo modo inde prouenire poterit. Deo ſanctoque Nykolao in *Brunwilre*. in manus abbatis ac fratrum ibidem Deo ſeruientium. in noſtra preſentia cum omni integritate libera ac perpetua donatione tradiderunt. Proprietatem uero dicti monaſterii. cunctarumque poſſeſſionum ad hoc pertinentium beato Petro *Colonie* in manus Criſtiani aduocati pari uoto & conſenſu tradiderunt. ea ſcilicet ratione. ut tam ipſe dominus Herimannus uenerabilis ſanctae Colonienſis aeccleſiae ac pius archiepiſcopus quam omnes ſui in perpetuum ſucceſſores ejusdem abbatiae defenſores atque tutores exiſterent. Terminum eciam & bannum ipſius predii. predicto monaſterio ſicut eorum progenitores habuiſſe noſcuntur. deſignantes a via quae dicitur *Jacobsweeh*. usque ad uiam *Hespath*. rurſumque a uia Hespath ad viam regiam & a via regia per curſum rivuli qui dicitur *Arnefe*. ita conſtituerunt. ut nullus ibidem aliquid juris uel poteſtatis habeat preter abbatem ipſius loci & villicum ejus quemcunque ſtatuerit.

(*q*) Locus hic cum ſequenti Sentere, hod. *Sintern*, coaluit.

(*r*) Lövenich præceptoriæ S. Joh. Colonienſi venditus eſt. Ichendorf & Schlenderhagen ad Juliacenſem ducatum pertinent. Reliqua loca circum abbatiam Brunvillar. ſita, ejusdem dominio adhuc ſubdita ſunt.

Digitized by Google

In eodem quoque predio quatuor ſiluas. quarum nomina ſunt *Widehouwe. Hanepuze. Aſp.* & *Bram.* eidem monaſterio cum omni ſua integritate contulerunt. quarum duas id eſt *Widehouwe* & *Hanepuze* illi ſolummodo familiae aeccleſiae que cenſum ſoluit ad ſubleuamen conceſſerunt. ita tamen ut nullus extraneus aliquid juris in eis habeat. Porro duas reliquas id eſt *Aſp* & *Bram* libere & integre ad cameram abbatis conſtituerunt. cui eciam abbati ſingulariter duas paludes. unam inter *Sintere* & *Gleſſenc.* alteram circa fluvium *Arnefe* a ſilua quercea usque ad pontem. *Turre* tali jure tradiderunt. ut nemo in his preter abbatem aliquid poteſtatiue uſurpare preſumat. neque aliquis ibi excepto abbate & fratribus piſcari audeat. Prata quoque que vel ipſe Etzo *comes Palatinus* tunc habuit. uel abbas & fratres ejusdem loci adquirere potuerint. in illis terminis qui vulgo dicuntur *Coppelenwede.* quorum terminorum duos ſco Petro dedit. unum in *Toneburch.* alterum circa ripam *Arnefe.* tali eos pace habere decreuerunt. ut nulli penitus quicquam juris inde facere compellantur. Silvam eciam que pre magnitudine ſui *Vele* nuncupatur dominus Etzo memoratus. & frater ejus comes HEZELINUS dum communi utilitate poſſiderent. eandem utilitatem parcientes. ob remedium ſuarum animarum duobus cenobiis tradiderunt. Comes Palatinus ſuam quidem partem beato Nykolao in *Brunwilre.* frater vero ejus ſuam beato Cornelio cum predio *Bercheim.* hanc utrobique legem ſtatuentes. ut nullus in predicta ſilua aliquid poteſtatis aut juris habeat. preter ſupradictorum cenobiorum patres. & manſionarios illos qui in bonis aeccleſiae deſtructa reſarcire & communire debebunt. uel illos quibus ipſi abbates pro miſericordia conceſſerint. Nullus autem extraneorum in ea aliquid ſibi quaſi pro juſticia uſurpandi licenciam habeat. preter illos tantum quos predicti abbates in illam pro ſoluendo ſibi frumento conſignauerint. qui vulgo dicuntur *Werlude.* ea tamen conditione. ut ſi ipſi homines aliquid contrarii admiſerint. liceat ipſis abbatibus eos inde expellere. & alios quos voluerint pro eis admittere. Si

quis

Digitized by Google

quis autem absque eorum conceſſione aliquid in illa ſilua preſumpſerit. & foreſtarius abbatis de *Brunwilre* hoc deprehendens aliquid pro pignore detinuerit. utrique abbates ex equo parcientur. eadem uiciſſitudine cuſtodita ex parte abbatis ſancti Cornelii. ſi foreſtarius ipſius idem deprehenderit ſimili modo parciendo. nec ſuis advocatis inde dare aut aliquid reſpondere tenebuntur. Venerabilis itaque archiepiſcopus dominus Herimannus. ſue quoque ſorores prenominate. tam piam ac ſanctam patris ac matris imitati deuocionem. et factam ab eis traditionem approbantes. jam dictam ſiluam cum ſuis utilitatibus prefato cenobio adjecerunt. ea ratione. quod tam caminate abbatis quam fratrum officinis. id eſt coquine. piſtrino. infirmorum domibus. uel ubicunque juſta ordinatione fratrum neceſſitas poſtulaverit. uſus neceſſarius in perpetuum inde proueniret. Hiis ita per omnia prouide ac diſtincte proſecutis. & traditione legitime atque competenter peracta. rituque legali Colonienſi aeccleſiae proprietate confirmata. ipſi qui tradiderant noſtram adiuere clementiam rogantes. ut eam loco predicto libertatis gratiam ſtatueremus. quatenus ab omnium preſentium ac futurorum tam pontificum quam regum. ſeu imperatorum liber dominatu letius tam pro noſtra quam pro ipſorum ſalute uacaret. Quod ſi eciam abbas loci ad Dnum migraverit. & eſt infra locum frater idoneus. electum a monachis archiepiſcopus abbatem conſtituat. Si uero ſecum non inuenerint. inter alios archiepiſcopi monachos patrem eligant monaſterii qui ab archiepiſcopo ipſum ordinante preficiatur. Archiepiſcopus quoque abbatis & fratrum conſilio aduocatum conſtituat. dum abbas idoneum uelit. ſub quo nequaquam alius ſiat. quem ſecundum uocant aduocatum. Qui aduocatus ſi forte in ſuperbiam elatus. plus juſto ſibi aliquid uendicando in homines aut res eccleſiae manus mittendo. abbati & fratribus injurioſus aut inutilis exſtiterit. archiepus ipſum deponat. & alium quem utiliorem judicauerit ad peticionem abbatis & fratrum in loco ejusdem ſubſtituat. Hanc eorum peticionem juſtam ac piam agnoſcen-

Digitized by Google

ſcentes. annuente ſimulque rogante domno Herimanno tunc temporis in urbe ſancta pio ac uenerabili archiepo. qui & ipſe traditionem fecerat. aduocato quoque domus ſci Petri Criſtiano preſente atque aſſentiente. uoluntati eorum prebuimus aſſenſum. loco illi ſcilicet Brunwilare nominato. ſupradictam abbatie libertatem ſtatuentes. atque ut rata & inconuulſa maneat in perpetuum. cartam hanc libertatis eis conſcribi. manuque propria ut ſubtus videtur corroborantes. ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri. Quam ſi quis infringere temptaverit. ad primum iram Dei. ſanctique Petri. ſimulque omnium ſanctorum incurrat. ſciatque ſe compoſiturum auri puriſſimi libras centum. noſtre camerae medietatem. archiepiſcopo alteram medietatem.

Signum domini Heinrici tercii regis inuictiſſimi ſecundi Romanorum imperatoris auguſti.

WINITHERIUS cancellarius uice BARDONIS archicancellarii recognovit.

Data XVI kl. Aug. indictione IIII. Anno Dnice incarn. Mill. II. anno autem domni Heinrici tercii regis. ſecundi imperatoris. ordinationis ejus XXIIII. regni uero XIII. imperii V. Actum *Coephyngin* feliciter amen.

Num. XXXIX.

Heinrici III. imp. ordinatio de bonis monaſterii in tractu Moſellano ſitis XV kal. Aug. MLI.

Ex autographo

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Heinricus divina favente clementia Romanorum imperator auguſtus. Si locis Deo dicatis quibus beneficia non conferimus. ſaltem ab aliis fidelibus Chriſti tradita confirmaverimus. divinitus nos procul dubio remunerari confidimus. Quapropter fidelium noſtrorum tam praeſen-

Digitized by Google

sentium scil. quam futurorum magnitudo comperiat qualiter quedam domina venerabilis RICHEZA nomine regina quondam *Polemiae* praedium suum *Cloteno* dictum, aliisque locis subternotatis. id est. *Cheiuenheim. Elre. Brembe. Asche. Masbreth. Werwis. Cauelach. Wilre. Pulecho. Chuchomo. Chundedo. Merle* & *Rile. Enchriche. Luzenrode. Dreise.* & *Ottingin.* cum mansis & mancipiis. & cum omni integritate ipsius videl. in villis. in areis. in mansionibus. in vineis. & arpennis. in silvis. & in agris. in pratis. in aquis. aquarumque decursibus. & in pascuis. viis. & inviis. terris cultis & incultis. exitibus & reditibus. quesitis & inquirendis. & cum omnibus appendiciis suis. absque ulla sui diminutione. pro remedio animae suae. fratrisque sui beate memorie OTTONIS ducis. aliorumque parentum suorum in monasterio Brunewilarensi sepultorum libere & integre Deo sanctoque Nykolao ad predictum monasterium per manum HEINRICI *Palatini comitis* filii patrui sui. sub cujus tunc mundiburdio manebat. contradidit. terminum etiam & bannum ejusdem praedii. sicut ipsa prius habuit a fluvio *Andrida* usque ad fluvium *Elza*. ita constituit. ut nullus ibi aliquam potestatem habeat. nisi abbas ejusdem loci. & villicus ejus quem constituat. Quasdam etiam arpennas id est vineas. quibusdam servientibus suis beneficiaverat. id est Ruoperto praeposito duas. Weringero de *Saleveld* duas. Sigebodoni de *Odendorf* duas. Sigefrido pincerne tres. Epponi de *Altendorp* duas. & Camerad juxta dominicam curtem. Adelberto fratri Winboldi duas. Embrichoni de *Geldestorp* duas. Ansfrido clerico suo XIIII. mansos cum mancipiis suis ad *Luzenrode*. & vinum quod dicitur *scozwin* in *Cloteno*. Ernestoni fratri suo duos mansos cum mancipiis in *Dreise*. Wolferum etiam tradidit illuc cum sua possessione. ea videlicet conditione ut quamdiu vivant. ecclesiae bona sive beneficia habeant. post mortem vero illorum nullus heredum suorum quicquam de hiis. sibi quasi jure hereditario vendicet aut possideat. sed in jus & dominium &c. S. Nykolai ita tradidit. ut nullus extraneas nisi forte liberas. vel

ex poteſtate ſ. Petri Colonie ducat uxores. ſi autem alienas acceperint uxores. omnis hereditas eorum & univerſa que poſſident ad ſ. Nykolai cedant monaſterium. & nullus heredum ſuorum in hiis quicquam habeat. Si vero ex poteſtate ſ. Petri Colonie uxores duxerint. filii eorum iterum accipiant uxores ex poteſtate ſ. Nykolai. quod ſi non facerint. omnis hereditas eorum & omnia que poſſident ad ſ. Nykolai & abbatis redeant dominium. Eadem vero rogante abbas Tegeno predicti monaſterii. idem ei predium permiſit in beneficium. poſtquam ipſe illud in ſuum redegerat dominium. cui ſtatim curtem *Caneda* & familiam quinque libras ibi ſolventem. quod fuit Ellonis beneficium. ad *Gewere* tradidit & VI. arpennas Cloteno que fuerunt SICCONIS comitis beneficium. & duas manſiunculas quas Wecelinus habuit. & in quibus habitavit. Tradidit etiam caſtrum ſuum *Chuchomo* HEINRICO *Palatino comiti.* filio patrui ſui. ea ſcilicet conditione. ut quamdiu viveret. ſuper ipſum predium Cloteno defenſor. & advocatus exiſteret. poſt obitum vero ſuum. ſi ipſe heredibus careret. proximus heres domne Richeze regine advocatiam ſuper eadem bona haberet. ſi vero & ipſi heredes defuerint. Colonienſis archiepiſcopus eandem advocatiam tribuat cuicunque abbas & fratres petierint. Sicconi vero comiti qui eandem advocatiam a Palatino comite predicta regina Richeza petente ſuſcepit. tale ſervitium tribus tantum temporibus anni. ſibique ſuccedentibus advocatis conſtituit. ſcilicet ut ad unum quodque placitum detur advocato modius unus tritici. & unus ſiliginis. & quinque ſolidi levis monete pro carne. aut porci. vel oves quinque ſolidos levis monete valentes. & tantum vini detur quantum ad iſtud ſervitium conveniat. modii quinque avenae. id eſt ad duo placita modii decem avenae. In natali vero ſ. Johannis Baptiſte in prato quod vocatur *Summunt.* papulum ei detur in gramine. addito uno modio avene. At ſi villicus vel de edificiis vel de agricultura placitum ibidem habuerit. nullam inde partem vel juſtitiam querat advocatus. ſimiliter & de placito. quod vocatur *budinc.* Hanc autem tradi-

traditionem cum moneta & mercatu per manum Heinrici Palatini comitis. ſub cujus tunc mundiburdio manebat. in preſentia noſtra. & domini Herimanni ſancti eccleſie Colonienſis venerabilis ac pii archiepiſcopi multorumque principum regni ſecit. quam abbas Tegeno ejusdem monaſterii. & Sicco preſatus comes & advocatus ibidem ſuſceperunt. noſtram imperialem flagitantes clementiam. ut eadem bona Deo ſanctoque Nykolao confirmaremus. Et ut navibus & bonis abbatis & fratrum & familie. de *Cloteno* & *Meſenich*. per alveum Reni. ſive *Moſelle*. quotienscunque neceſſitas popoſcerit. liberum aſcenſum & deſcenſum ſine aliqua exactione thelonii traderemus. quorum petitioni annuentes. chartam hanc inde conſcribi. manuque propria ut ſubtus videtur. corroborantes. ſigilli noſtri inpreſſione juſſimus inſigniri. Quam ſi quis infringere temptaverit. ad primum iram Dei. ſanctique Petri. ſimulque omnium ſanctorum incurrat. Signum domni Heinricii tercii regis invictiſſimi ſecundi Romanorum imperatoris auguſti. WINITHERIUS cancellarius vice BARDONIS archicancellarii recognovit. Data XV. kal. Aug. indictione IV. anno Dom. incar. Mill. LI. anno autem domni Heinrici tercii regis. ſecundi imperatoris. ordinationis ejus XXIV. regni vero XIII. imperii V. Actum *Couphyngin*. feliciter amen. Cujus rei teſtes ſunt. HERIMANNUS Colonienſis . . . HEINRICUS *comes Palatinus*. Sicco comes. STARCHRI comes. Gerardus. Berrengerus. Gozwinus. Ruotgerus. Embrico. Eppo. Winboldus. Anſſr. (*s*)

Num. XL.

Henrici III imp. de monaſterio Brunvillar. ejusque praecipue advocato ordinatio XV Kal. Aug. MLI.

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Heinricus divina fauente clementia Romanorum imperator auguſtus. notum eſſe uolu- Ex autographo

T 2

(*s*) Fragmentum membranæ hic exciſum.

uolumus preſentibus & futuris quod kariſſimus noſter HERIMANNUS ſanctae Colonienſis aeccleſiae uenerabilis ac pius archiepiſcopus, nec non ſoror ejusdem domna RICHEZA *Poloniae* quondam *regina* ad noſtram accedentes preſentiam, abbatiam in loco qui *Brunwilare* dicitur a ſuis parentibus domno ERENFRIDO ſcilicet *comite Palatino* & ſua conjuge domna MATHILDE primum fundatam, dehinc poſt deceſſum eorum ad ipſos jure hereditario deuolutam, ipſum eciam predium *Bruwilare* cum omnibus appendiciis ſuis, ſicut ab ipſis deuote Deo ſanctoque Nykolao traditum, ac pia diſpenſatione primum fuerat conſtitutum, ſibi in jus hereditarium legibus poſtularunt, quibus in mea preſentia placito indicto, legibus diſcuſſis, filii parentum hereditatem, juſticia dictante, per ſententiam principum obtinuerunt, qui mox timore & amore Dei commoniti, pro ſe ſuorumque parentum, fratrum ac ſororum in gremio ejusdem aeccleſiae ſepultorum, eterna memoria, dictum predium Brunwilare cum omnibus appendiciis ſuis, & cum omni integritate ſcilicet in agris, in pratis, aquis, paſcuis, ſiluis, Deo ac piiſſimo Nykolao & fratribus ibidem Deo ſeruientibus perpetuo poſſidendum, ſecundum diffinitionem, ac liberam parentum ſuorum traditionem pari deuotione contulerunt. Terminum etiam & bannum ipſius predii predicto monaſterio ſicut eorum progenitores habuiſſe noſcuntur, deſignantes a via que dicitur *Jacobswech*, usque ad viam *Hespath*, rurſumque a via Hespath ad uiam regiam, & a via regia per curſum riuuli qui dicitur *Visbach* usque trans fluvium qui dicitur *Arnese*, ita conſtituerunt, ut nullus ibidem aliquid juris uel poteſtatis habeat, preter abbatem ipſius loci, & villicum ejus, quemcunque ſtatuerit. Pro habundanti quoque cautela, beato Petro ſanctae Colonienſis aeccleſiae ſummo patrono, idem monaſterium dictumque predium, in proprietatem absque omni exceptione in manus CRISTIANI Colonienſis aduocati, rata ac perpetua donatione tradiderunt, quatenus idem locus, ab omnium preſentium & futurorum tam pontificum quam regum ſeu imperatorum liber dominatu letius tam pro noſtra

quam

quam pro illorum ſalute uacaret. Verum quia plerumque accidit. ſeruos Dei aut perſidorum uiolentiis opprimi. injuriis ſeu dampnis fatigari. cauto deliberationis moderamine conſtituerunt. ut Colonienſis archiepiſcopus de conſilio ac uoluntate abbatis dictae aeccleſiae aduocatum preficiat. dummodo abbas idoneum uelit. poſt quem qui ſecundus dicitur aduocatus. nullo modo ſubrogetur. De ſeruitio etiam quod exhibendum erit hujusmodi aduocato ſic ordinauerunt. ſcilicet ut tribus anni temporibus quibus legitima placita obſeruanda erunt. cum viginti equis aduocatus in locum ueniat. & prima nocte qua uenerit. ſequentique die ſeruitium ei abbas tribuat. ut tantis ſufficiat. dehinc mane ſcilicet tercia die prandium ſolummodo accipiat. & recedat. ipſe quoque aduocatus caueat ne ſupra ſtatutum ſibi ſeruitium ſuperfluum aliquid exigat uel requirat. ſi uero plures ſecum adduxerit. in abbatis erit arbitrio ipſis aliquid aut nihil dare. Familia quoque ejusdem aeccleſiae obſeruet placitum aduocati tribus anni temporibus & non amplius. quociens uero abbas uel ſuus uillicus apud *Brunwilare* uel quolibet in loco infra terminos abbatie placitum habere uoluerit. quod uulgariter *buding* dicitur. id ſue ſit poteſtatis. nihilque in tali placito aduocatus requirat. aut ſibi uendicare praeſumat. Hujus igitur conſtitutionis paginam que ad inſtantiam ſupramemorati Colonienſium archiepiſcopi. & ſuae ſororis domne RICHEZE reginae in noſtra primorumque regni preſentia juſte & rationabiliter ordinata eſt. ut rata & inconuulſa in perpetuum permaneat. manu propria ut ſubtus uidetur corroborantes. noſtri ſigilli impreſſione juſſimus inſigniri. quam ſi quis infringere temptauerit. Dei omnipotentis. ſanctique Petri. et omnium ſanctorum incurrat iram. & ut uiolator noſtrae conſtitutionis perdat aduocatiam illam. ſciatque ſe compoſiturum auri puriſſimi libras centum. noſtrae camere medietatem. archiepiſcopo alteram medietatem.

Digitized by Google

Signum domni Heinrici tercii regis inuictiſſimi ſecundi Romanorum imperatoris auguſti.

WINITHERIUS cancellarius uice BARDONIS archicancellarii recognovit.

Data XV. kl. Aug. indictione IIII. anno Dnice incarn. Mill. LI. anno autem domni Heinrici tercii regis. ſecundi imperatoris. ordinationis ejus. XXIIII. regni uero XIII. imperii V. *Covphyngin.* feliciter amen.

Num. XLI.

Richezae reginae dvnationis novae in Cloteno literae VII id. Sept. an. MLI.

Ex autographo

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Sicut religioſa ac pia ſemper parentum ſollicitudo quodam naturali affectu dilectis filiis non ſolum in temporalibus ad preſens. ſed etiam de manſuris providere debet in futurum. ſic devota filiorum ſucceſſio rationabilia parentum Deoque placita inſtituta non tantum debent inconvulſa cuſtodire. verum ad inſtar ſervorum fidelium ſibi creditum a Domino talentum geminando per opera miſericordiae & ſemper ad meliora proficiendo. eterne retributionis premium fiducialiter exſpectare. Inde eſt quod ego RICHEZA Polenie quondam regina. poſt deceſſum patris mei domini ERENFRIDI illuſtriſſimi *Comitis Palatini.* & matris mee Deo devotiſſime MATHILDIS. Brunwilarenſi cenobio ab ipſis primum fundato. paterne devotionis intuitu debitam cupiens exhibere reverentiam. poſſeſſiones ad ipſum praedium *Brunwilre* pertinentes. cum villis. agris. manſis. mancipiis. ſilvis. pratis. paſcuis. molis. molendinis. aquis. aquarumque decurſibus. queſitis & acquirendis. in ipſo termino conſtitutis. *Cloteno* etiam ſuper *Moſellam* cum ſuis appendiciis. *Meſenich* & *Ryle.* cum omni integritate ſicut pater meus ea jure pro-

Digitized by Google

proprietatis legitime & pacifice poſſederat. & jam dudum vivus & incolumis pro remedio animae ſuae & matris mee defuncte prefato monaſterio cum filiorum conſenſu libere tradiderat. quemadmodum in privilegio domini Piligrimi venerabilis Colonienſis archiepiſcopi continetur. Hec inquam Deo ſanctoque Nykolao conſignata ſecundum patris mei conſtitutionem non ſolum rata & inconvulſa cuſtodire curavi. verum etiam de meo patrimonio adhuc mihi ſuperſtite Chriſtum faciens heredem ob ſempiternam parentum & fratrum meorum in gremio ejusdem eccleſiae ſepultorum. meique memoriam. beato Nykolao prefati cenobii patrono. arpennas xx & unam in *Cloteno* perpetua traditione adjeci. velle habens bonum adhuc ampliora ſi vita comes fuerit conferre. quia illic locum ſepulture mee juxta matrem meam elegi Deo volente. Si quis autem hanc noſtre conſtitutionis paginam infringere vel auſu temerario violare preſumpſerit. iram Dei omnipotentis & beati Petri principis apoſtolorum ſanctique Nykolai & omnium ſanctorum incurrat. & niſi mature reſipiſcat. auctoritate patris & filii & ſpiritus ſancti perpetuo anathemati ſubjaceat. Verum ne quid huic libere noſtre traditioni in ſua ſimplici veritate derogare poſſit in futurum contra perfidorum machinationes preſens ſcriptum ſigilli noſtri impreſſione munire ac roborare curavimus. teſtibus idoneis. qui hec viderunt & audierunt ſubternotatis.

Nomina teſtium. HEINRICUS *Comes Palatinus*. Ruotgerus advocatus. GERHARDUS comes. Gozwinus. STORKERO comes. Sicco comes. Ruodpertus capellanus. Embrico. Eppo. Winboldus. Ansfridus. Heimo.

Data VII. idus Septembris anno Dominice incarnationis mill. LI. Indictione IIII. regnante Heinrico tercio Romanorum imperatore auguſto.

Num. XLII.

Digitized by Google

Num. XLII.

Leo IX papa Herimanno archiep. Colon. tradit & confirmat monaſterium Brunivilare an. MLII.

Ex autographo

Leo epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei HERIMANNO ſanctae Colonienſis aeccleſiae uenerabili archiepiſcopo. ac per eum ſuis ſucceſſoribus illuc canonice intrantibus in perpetuum. Conuenit apoſtolico moderamini pia pollentibus religione. aſſenſum pietatis prebere. ut & nobis proficiat ad aeternam beatitudinem. & aeccleſiis ad perpetuam defenſionem. Quia nuntius tuus Romam ueniens fili kariſſime ſollicitavit nos precum ſuarum nimietate. ut per apoſtolicae defenſionis paginam confirmaremus aeccleſiae tuae. abbatiam ſitam in loco qui dicitur *Brunivilare*. ſicut preceptum kariſſimi filii noſtri imperatoris HEINRICI uidetur continere. Inclinati igitur tuis juſtis precibus. confirmamus & corroboramus tuae aeccleſiae predictum monaſterium noſtra apoſtolica auctoritate. ut habeat & poſſideat cum omni ſua integritate. & quod habet modo. & quicquid adquirere poterit in futuro. ſecundum diffinitionem qua diſtinitum eſt ante preſentiam filii noſtri ſereniſſimi imperatoris. ſtatuentes apoſtolica cenſura. ut nullus imperator. rex. archiepiſcopus. epiſcopus. dux. marchio. comes. uicecomes. uel quilibet cujusquam poteſtatis exactor. moleſtare. uel infringere audeat. ſed ſicut a te eſt conſtitutum permaneat. Si quis autem contra hanc defenſatricem paginam uenire temptauerit. noſtri anathematis jaculo perfoſſus ad uitam numquam ſurgere mereatur. qui uero cuſtodierit inmutilatam noſtram benedictionem habeat cumulatam. Data nonas Mai per manum FRIDERICI diaconi ſacrae Romanae aeccleſiae bibliothecarii & cancellarii uice domini HERIMANNI archicancellarii & Colonienſis archiepiſcopi. anno domini Leonis VIIII. papae IIII. indict. V.

Num. XLIII.

Digitized by Google

Num. XLIII.

Annonis archiep. Colon. literae de donatione caſtelli Salavelt et Orla per Richezam reginam an. MLVII.

In nomine ſancte & individue Trinitatis. ANNO ſecundus divina preſtante miſericordia ſ. Colonienſis eccleſie archiepiſcopus. Conſideramus ergo quia fecit michi Dominus magna qui potens eſt, anxius factus ſum pro eo, quod vix invenirem quid retribuerem Domino pro omnibus que retribuit michi. Hiis curis eſtuanti michi, divina pietas viam aperuit, qua pergens eo quo deſiderabam attingere poſſe, ſperaverim, ſcilicet ut amplificando eccleſiam dono Dei michi commiſſam, hiis qui me praeceſſerant, viris toto pene orbe terrarum, tum ſanctitate, tum patrimonio, tum generis claritate conſpicuis, et ut pace illorum dicam, me ſtudioſius operantem parem illis factum eſſe, dicere non formidem. Inde occaſione data, dominam RICHEZAM reginam ſuper quibusdam prediis *Salavelt* videlicet & *Koburk*, quatenus de hiis precariam conſentiens ea ſancto Petro Colonie traderet, convenimus, quod cum in aditu primo parum ad votum reſponderet, voluntas Dei fuit, ut non longo poſt tempore quod querebamus proſperum ac felicem haberet exitum. Unde notum eſſe volumus cunctis tam futuris quam preſentibus Domini Dei & ſancti Petri fidelibus, qualiter STARKHARE quidam vir ingenuus & comes miles ipſius regine precepto atque peticione domine ſue *Salaueldon caſtellum* cum univerſis ad hoc pertinentibus, terris, ac ſiluis, foreſtis atque piſcationibus, pratis, paſcuis, familiis, & quicquid ipſa in *Orla* proprietatis habere viſa eſt, exceptis ſervientibus, ſancto Petro Colonie, ad uſum archiepiſcopi Chriſtiani advocati tradidit jure perpetuo poſſidendum, eo videlicet tenore, ut ipſius predii uſus fructum domina regina usque in finem vite ſue teneat, ea quoque ratione ac firmiſſimo interdicto, ne unquam aliquis archiepiſcoporum per concambium vel cuiquam in beneficium dando

Ex autographo

Salauelt vel ad hoc pertinentia ab dominato ſuo faciat aliena. niſi forte quantum nos cum ejusdem regine conſilio. pro anima noſtra nec non ipſius ſuorumque parentum per monaſteria *Colonie* diſtribuendum ex ipſo ſtatuerimus. Sed & decimam veſtimentorum ſive cujusque generis pannorum. nec non & lodicum. mellis quoque & cere in uſum monachorum in *Brunwilere* regina diſpoſuit. Nos quoque pro devotione chriſtianiſſime regine non multa quidem a nobis querenti. quantum tamen ipſa propoſuerat. in precariam ejus conceſſimus. has videlicet villas noſtri dominicatus ei tradentes. usque in finem vite ſue cum omni utilitate poſſidendas. *Sekkebach. Brezenheim. Unkolo. Moffendorp. Muotesheym. Blazheym. Zuonozo.* (*t*) Inſuper annis ſingulis. centum marcas argenti de camera noſtra. Que omnia eo tempore facta ſunt. ut ſi quis vel rex. vel epiſcopus. ſive ipſe ego vel aliquis ſucceſſorum meorum de his omnibus ei aliquid minuere. vel aliquo modo mutare. niſi ipſa petente temptaverit. odium Dei & ſancti Petri incurrat. ipſaque ſit potens *Salauelt* & omnia eo percontinentia recipere. eisque ut propriis uti. Tradidit quoque domina regina immo ſupradictus comes Starkhare ſervientes quos ſupra excepimus omnes utriusque generis. ad hec predia pertinentia precepto atque peticione domine ſue ad altare ſancti Petri ſub cenſu duorum denariorum annis ſingulis. quatenus ipſi & omnis poſteritas eorum ſub ea lege permaneat. qua omnes ſimilem cenſum ad altare ſolvunt. Illud quoque firma ratione conſtituens. ut liberis. vel *ſniordis*. venatoribus. ſive cujuscunque generis hominibus ad hanc donationem pertinentibus que ſuis temporibus jura & optimas conſuetudines habuiſſe probare poterint.— Anno ab incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti. M. quinquageſimo VII. indictione X. VII. kalendas Julii. facta eſt hec traditio in *Salaueldon* ſecundum legem & ritum gentis illius. cujus rei teſtes

(*t*) Hod. *Zons*, oppidulum Colonienſe ad Rhenum, infra Coloniam.

Digitized by Google

teſtes hii ſunt. aſtantes quidem & videntes traditionem. OTTO comes. Vtlogh. Wetego. Reinzecho. Herman. ejusque filius Herman. & iterum Herman. Reguhart. Gerwart. Adelger. & iterum Adelger. Gunthere. Rathere. Mazzo. Ruodolf. Hereman. Adelhart Adelbert. Gerbert. Uſico. Helmbolt. Ruozelin. Adelrich. Marlog. Unicho. & iterum Unicho. Bebo. Bubo. Gadelher. Starkhare. Quando domina regina ſtans in domo ſ. Petri traditionem hanc recognovit. & STARKHARE comes ita ut in *Salaſelt* tradidit ſ. Petrum ita veſtivit. teſtis eſt Colonienſis clerus & populus. tum hi quos ſubternotabimus. Berthold. Sicco. Ruotger. Adolf. Criſtian. Ingram. Beringer. Adelger. Burghart. Thietmar. Hereman. Arnolt. Godefrid. Gerung. Sigebodo. Waltare. Hug. Gozwin. Emecho. Cuno. Wigman. Hereman. Harwart. Berthold.

Num. XLIV.

Henrici IV diploma de nona parte pecuniae ſuae Annoni archiep. Colon. data an. MLXIII.

In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis. Henricus divina fav. clem. rex. Quicquid ad utilitatem ſacrarum Dei aeccleſiarum ſacerdotes Chriſti venerando & eorum petitionibus aſſenſum prebendo conferimus. ad quietum temporalis regni ſtatum. & ad perpetuae beatitudinis augmentum. tam nobis quam parentibus noſtris profuturum ſine dubio credimus. Quapropter noſſe volumus induſtriam omnium Dei noſtrique fidelium tam futurorum quam preſentium. qualiter nos ob interventum ac petitionem fidelium noſtrorum videl. ADELBERTI Hammaburg. archiepiſcopi. ENGELHARDI archiep. Magedeburgenſis. BURCHARDI Halberſtetenſis ep. & maxime ob jugem meritum. ac ſtdele ſervitium Colonienſis archiepiſcopi ANNONIS eidem aeccleſiae & ſupradicto archiepiſcopo. ſuisque ſucceſſoribus pro remedio animarum avi noſtri

Ex autographo

noſtri Cuonradi & genitoris noſtri piae memoriae Heinrici clariſſimorum imperatorum. ac pro incolomitate noſtra. regnique noſtri ſtatu. atque pro aeternae retributionis praemio. nec non pro animabus omnium parentum noſtrorum fidelium. tam ſuccedentium quam precedentium regia noſtra auctoritate. & poteſtate nonam pecuniae noſtrae partem. undecunque adquiſitam. in proprium condonamus. & confirmamus. ea videlicet ratione. ut prenominatus archiepiſcopus. ſuique ſucceſſores. de prefata pecunia. eam coram Deo habeant diſcretionem. ut inter omnia ejusdem ſedis monaſteria ſic dividatur. quatinus noſtra in omnibus illis deſcribatur. & in perpetuum memoria retineatur. Et ut haec noſtra regalis munificentia. ſtabilis. & inconvulſa per ſuccedentium momenta temporum permaneat. hanc cartam inde conſcriptam. manu propria ut infra videtur corroborantes. ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum domni Heinrici quarti regis.

FRIDERICUS cancellarius vice SIGEFRIDI archicancellarii recognovi.

Data II idus Julii. Anno Dom. incarnat. M. L. X. III. Indict. I. anno autem ordinationis domni Heinrici quarti regis VIII. regni vero VI. Actum *Goslare* in Dei nomine feliciter amen.

Num. XLV.

Literae fundationis eccleſiae b. Mariae ad Gradus Coloniae an. MLXV. (rectius MLXXV)

Ex autographo

In nomine ſ. & indiv. Tr. ANNO Dei fav. gratia Colon. archiepiſcopus.... Unde ego recolens me mandata Dei ſepius neglexiſſe genitricem ejus michi precatricem parare decrevi dum in honore ejus edificarem aeccleſiam quam pius anteceſſor meus HERIMANNUS ſi mors non praeveniſſet ſuis ſumptibus diſpoſuerat edificandam qua-

quatinus ibid. fervientes miniſtri Dei jugibus votis ipſi ſ. virgini Mariae matri Domini noſtri Jeſu Chr. ſupplicarent ut pro peccatis noſtris anteceſſorum ſucceſſorum quoque noſtrorum interventrix exiſteret & paenas culpis noſtris debitas pia prece removeret.

Huic itaque aecclesiae in Chriſti nomine aedificatae contulimus de rebus aecclesiae. *Blisna. Wiſſa. Unkelo. Heigenbac. Elbeche. Vlamersheim.* quod ipſius anteceſſoris mei predium fuerat & eidem aecclesiae ab eod. deſtinatum erat & in *pago Aquenſi* quod de prediis Ermentrudis acquiſierat. *Valchenburch. Mumzhic. Gimminich. Epeno. Wilere.* cum omnibus appendiciis ſuis & quod ego per praecariam a domna RICHEZA regina & coheredibus ejus acquiſivi. *Meikkedenheim. Diemunderode. Aſſela. Clotteno.* & ecclesiam matricem in *Trutmonia* cum decania eadem. *Brouche* quod SIGEHARDUS cancellarius michi dederat & decimationem in *Saxonia* quam ad veſtitum fratrum deſtinavimus. Ne quem vero moveat quod injurioſe. *Clotteno.* manachis in *Brunwilere* abſtulerimus, volumus cunctis innoteſcere quod pactum ipſa nobiſcum fecerit. & nos poſtea cum monachis fecerimus. Ipſa quidem vivens monachis dederat *Kanada* quod ſolvit v libras in qua re voluntas ejus plurimum valet. Michi vero reliquum dedit ut in quocunque monaſterio ſepeliretur ejus monaſterii prefatum predium eſſet. Sed cum ab abbate loci illius & *Palatino comite* ſepius inquietaremus pro nummo abrenuntiationis monachis dedimus VIII arpennas vinearum in *Clotteno.* & IIII in *Sigenel* & calicem aureum & gemmatum qui Luzoni decano pro XXX marchis oppigneratus fuerat. Predium vero *Clotteno* canonicis ſ. Mariae ut ipſa petierat tradidimus. Praeter hec ejusdem aecclesiae prepoſito cum banno dedimus decaniam in *pago Zulpiaco.* Praenominata itaque omnia & cetera quaecunque eid. aecclesiae contulimus mobilia ſive immobilia ſtatuimus ſecundum apoſtolicam auctoritatem ut nullus auferat quem auferentem apoſtolici ſententia terribiliter dampnat. Si quis ergo &c.

Anno Dominicae incarnat. M. LX. V. (*u*) Indict. XIII. anno epiſcopatus domni Annonis. XVIIII. Actum *Coloniae* IIII. kal. Auguſti.

Num. XLVI.

Sigewini archiepiſcopi Colon. de inſtauratione eccleſiae b Mariae ad Gradus literae an. MLXXXV.

Ex autographo

In nomine ſ. & individuae Trin. SIGEWINUS gratia Dei Colon. archiepiſcopus. Sicut apud Deum cognoſcimus eſſe acceptabile divinis cultibus & laudibus aeccleſias fundare. ita quoque collapſas reparare. ac pio religionis officio priſtina conſecratione innovare & reconciliare. non dubitamus apud ipſum eſſe placabile. quam ſententiam oculis cordis frequentius preſentantes. monaſterium ſ. Mariae a domino noſtro & predeceſſore ANNONE archiepiſcopo b. m. fundatum & conſecratum. ſed exigentibus peccatis ex combuſtione in cineres redactum reparari precepimus. & iterata conſecratione. divina praeveniente gratia. dominicis laudibus ſanximus. in qua conſecratione. eidem aeccleſiae dedimus. tradidimus. confirmavimus. aeccleſiam in villa *Suelme* ſitam. cum decimatione. omnique utilitate. quam prius tenentes illam cognoſcuntur poſſediſſe. In *Kampene*. duo talenta cenſuum. & ſex porcos bacconales. & decimas ex manſis duobus. In decania *Zulpikonue*. univerſam decimationem indeterminatam. ex novalibus provenientem. noſtris temporibus erutis. ſive eruendis. Decimationem quoque *Elbeke*. ex novalibus. Huic traditioni intererant teſtes. Heriman praepoſitus. Gerhard decanus. Heriman cancellarius & praepoſitus. Humbreth. Hartuuic. Arnold. Roupreth. Johan. Hezel. Dieteriche. praepoſiti. Milites. HEINRICH *comes*

(*u*) Legendus ſine dubio annus MLXXV, cum quo indictio XIII & annus XIX epiſcopatus Annonis congruit.

Digitized by Google

comes de Lache. ARNOLD urbis prefectus. Dieterich. Gozuuin. Capellani. Bero. Johan. Godefrit. Servientes. HERIMAN urbis advocatus. Heinrich. Tiezo. Roupreth. Brun. Et ut haec nostra traditio rata & inconvulsa permaneat omni aevo, hanc kartam inde conscriptam & sigilli nostri impressione signitam, omnis generationis tam futurae quam praesentis notitiae reliquimus. Si quis ergo successorum meorum vel quaelibet alia persona labefactare hanc traditionem voluerit, temptaverit, anathematis sententia sit dampnatus, nisi penitendo a tali scelere resipuerit. Facta est autem haec traditio, anno Dominicae incarnat. millesimo LXXXV^to^ Indict. VIII. regnante christianissimo & victoriissimo Heinrico imperatore III. feliciter.

Num. XLVII.

Hermannus III archiep. Colonienſis litem inter canonicos ſanctae Mariae in gradibus et monachos Brunwillar. de praedio Clottono dirimit an. MXC.

In nomine sanctae & individuae Trinitatis. Notum sit omnibus fidelibus in Christo tam futuris quam praesentibus, qualiter ego HERIMANNUS tertius, licet peccator Colonienſis archiepiscopus desiderio desiderans pro humanae fragilitatis possibilitate iniquitatum molimina controuersiarumque litigia ex universis episcopatus nostri terminis procul eliminare, statuimus, decreuimus, odibilem discordiam diutinamque concertationem quae inter duas ex nostro praesulatu congregationes, videlicet canonicos de monasterio sanctae Mariae quod est in gradibus, & monachos de *Brunwilre* diu abhominabiliterque durauit, pace sequestra finire. Nam cum ob praedium quod RICHEZA regina in *Clottono* habuerat, & aecclesiae quae in Brunwilre in honore sancti Nicolai fundata est tradiderat, sed dominus ac predecessor noster ANNO archiepiscopus ad praefatam sanctae Mariae basilicam postea contulerat, ex utrisque querimoniarum crebrius infestaremur molestiis.

ſtiis. prudenti priorum & familiarium noſtrorum conſilio. nec non utriusque congregationis præcatu devoto & aſſenſu voluntario deliberauimus. quatinus praefati monachi Clottono absque iniuria contradictionis retinerent. ac canonicis ſanctae Mariae bona quae in *Unkelebahe* habuerant & *Rigimago* dimidiam arpennam & manſum v. ſolidos perſoluentem. & in *Furendale* XVIII. ſolidos. & *Eingriſche*. uniuerſa quae prius habuerant. tam in agris. qnam in areis. in uinetis. ac mancipiis. omnibusque prorſus appendiciis. nec non in *Siginels* IIII. arpennas redderent. Unde auctoritate patris & filii & ſpiritus ſancti ſub interpoſitione perpetui anathematis & diuinae ultionis animaduerſione precipimus. aſſerimus. quatinus haec pontificalis noſtrae ſententiae decreta perenniter ſtatuta inuiolataque obſerventur tenaci memoria. Si quis ergo auſu temerario huius noſtri decreti inſtinctu diabolico corruptor violentus exiſtere molitus fuerit. preſumpſerit perpetua anathematis execratione ſe exauctoratum intelligat. & aeternae dampnationis incendia niſi reſipiſcendo inſeſti ſceleris machinamenta correxerit. nequaquam euadat. Ut autem totius contradictionis & ambiguitatis plena ſtipulatione extirparemus offendicula. hanc paginam priuilegii inde conſcribi. propriique ſigilli impreſſione inſigniri mandauimus. Teſtes quoque procurauimus adhiberi. quorum haec ſunt nomina. JOHANNES Spirenſis epiſcopus. Herimannus prepoſitus ſancti Petri. Gerhardus decanus ſancti Petri. Arnoldus prepoſitus ſancti Seuerini. Rupertus prepoſitus. Johannes prepoſitus. Tidericus prepoſitus. Hezel prepoſitus. Wolfhelmus abbas. Herimannus abbas. Iſaac abbas. Hartmannus abbas. Laici. STEPHANUS comes. GERHARDUS de *Hoſtade*. ARNOLDUS preſectus urbis. ADELBERTUS de *Safenberg*. ADOLFUS *de Monte*. ADELBERO de *Duno*. Suitgerus. Miniſteriales. Euerhardus. Erneſt. Sigibodo. Reginoldus. Otwinus. Arnoldus. Meginzo. Ticelin. aliique quam plures. Geſta ſunt haec in *Colonia* anno Dominicae incarnationis milleſimo nonageſimo. indictione XIII.

Num. XLVIII.

Digitized by Google

Num. XLVIII.

Hermannus archiepiſcopus Colonienſis conſentit, ut Wetzelo abbas de Brunweiler novale faciat infra ſilvam ſuam Bram an. MXCIX.

In nomine ſanctae & indiuiduae Trinitatis. Notum ſit cunctis ſanctae aeccleſiae filiis. tam preſentibus quam futuris. quia ego HERMANNUS Dei gratia Colonienſium archiepiſcopus rogatu abbatis UUEZELONIS de *Brunwilre* & hortatu EVERHARDI advocati, & HERIMANNI Colonienſium advocati conſenſi. vt novale faceret infra ſylvam ſuam quae dicitur *Bram* ad unum ſufficiens manſum. & ſi quid plus ad agrum parare voluerit quod vtilius ſit quam ſylva vtilitatis conferre poſſit. noſtra licentia & pontificali auctoritate firmatum ſit. quod ea de cauſa fieri decreui. ut fratrum inde augmentaretur praebenda. & ut nullus futurorum abbatum hoc unquam audeat alicui preſtare in beneficium. Decimam quoque de ipſo novali ſancto Nicolao & fratribus ob remedium animae meae tradidi. ut videlicet ex ipſa decima karitas fratribus & elemoſina pauperibus fiat in anniverſario obitus mei. & ſi aliter quod abſit factum fuerit. fratrum querimonia ad epiſcopum Colonienſem perveniat. qui ſua auctoritate hanc injuſtitiam deſtruat. Quae ut futuris temporibus omnibus ſint nota. cartam hanc conſcribi. & ſigillo noſtro juſſimus inſigniri. Si quis autem contra hanc noſtram conſtitutionem voluerit inſurgere. & quae ſtatuimus ullo modo irrita facere. omnipotentis Dei omniumque ſanctorum incurrat iram. noſtrique anathematis & perpetuae maledictionis ſuſtineat ſententiam.

Ex autographo

Acta ſunt vero haec anno Dominicae incarnationis mill. XCVIIII. indictione VII. regnante Heinrico tercio Romanorum imperatore auguſto.

Digitized by Google

Num. XLIX.

Lotharius III rex Romanorum monachis Brunvillar. jus colligendi ligna et paſcendi porcos in ſylva Oſninch confirmat an. MCXXXI.

In nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Lotharius divina favente clementia tertius rex Romanorum. Quoniam divinae pietatis favente clementia. locum Romani tenemus imperii. decet ut aeccleſias cum ſuis uſibus & reditibus protegamus. & ſi qua violenter abſtracta ſunt. noſtra auctoritate reſtituamus. & reſtituta confirmemus. Notum igitur facimus tam futuris quam preſentibus. quod Alverada de *Cuch* cum ſuis liberis in ſilva quae dicitur *Oſninch*. uſus quos jure habebant monachi de Brunwillare ad curtem ſui *Pirnam* pertinentes. ſcilicet ut tempore neceſſario cum x & VIII plauſtris intrantes ligna colligant. & porcos tempore glandinis quod *ſigil* vocant paſcendos introducant. violentia vetuerunt. monachis autem proclamantibus. cauſa in noſtram prolata eſt audientiam. ubi monachi jus quod in praedicta ſilva habuerunt. judicario jure obtinuerunt. Nos igitur regio banno eis hoc confirmamus. & ne quis eis aliqua obeſſe praeſumat infeſtatione. ſub obtentu gratiae noſtrae interdicimus. Si quis autem eis nocere. vel jus illud voluerit imminuere. reum ſe eſſe ſciat regiae maieſtatis. Ne igitur ſucceſſus temporis iuſtitiam hanc coram nobis iuſte diffinitam diluat. vel vetuſtas a memoria hominum abſcidat. nominis noſtri caractere firmamus. Huius rei teſtes ſunt. Dux WALRAVVEN. comes GERHARDUS de *Gulechen*. comes GERHARDUS de *Hoſtat*. GERHARDUS de *Mulenarca*. TEOD. de *Duren*. & fratres eius. Miniſteriales ſancti Petri. Almarus. Henricus. Cuonradus advocatus. Heinricus advocatus noſter. Luthewicus de *Pirna*. Adelbero. Philippus de *Verkene*. Tietmarus in uice ADELBERTI archicancellarii recognovit.

Data

Data VI. nonas Maii. *Nuſſiae* in nomine Dni. Amen. Acta ſunt haec anno Dominicae incarnationis milleſimo. C. XXXI. indictione VIIII. ſub tercio Lothario Romanorum rege.

Num. L.

Arnoldus archiep. Colon. abbatiae Brunvillar. domum quandam ad Moſellam tradit an. MCXL.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego ARNOLDUS Dei gratia ſanctae Colonienſis aeccleſiae archiepiſcopus in perpetuum. Cogit nos aeccleſiae cura nobis credita, docent nos relligioſorum patrum cum veneratione imitanda veſtigia, ſeruientium Deo fratrum, et crucem ſuam baiulantium, labores attendere &c. ob quam rem omni fideli in preſentiarum & de cetero notum eſſe volumus quia domum quandam quam habebamus juxta *Moſellam* fluuium, quae vulgariter *Hurrenſonshuſe* nuncupatur, terramque incultam &c. eccleſie beati Nikolai que eſt in villa *Brunvillare* ad uſus fratrum ibidem Deo ſeruientium tradimus &c. Actum eſt autem anno ab incarnatione Domini M. C. XL. indictione III. moderante Petri nauiculam INNOCENTIO venerabili & ſanctiſſimo P. P. anno XIII. regnante glorioſiſſimo Romanorum rege CUONRADO anno quinto. (*x*) Cuius rei teſtes idoneos ſubterſcribere non pretermiſimus. ARNOLDUS cancellarius. Bruno prepoſitus ſancti Andree. Theodericus prepoſitus ſanctorum apoſtolorum. SIGFRIDUS comes. AOLFUS comes de *Monte*. AOLFUS comes de *Saphenberg*. GERARDUS comes de *Bothna*. GOZWINUS de *Falkenburch*. UDO de *Bruecha*. Ulricus de *Bruneshore*. Lambertus de *Lurecha*. Gerardus de *Mulenarcha*. Gerardus de *Mulesfurt*. De miniſtris aeccleſiae HERMANNUS aduocatus. Amelricus de *Wormesdorph*. Sicco de *Hependorph*. Bertrammus de *Guleken*.

Ex autographo

X 2 Num LI.

(*x*) Convenit cum anno 1140 indictio III, at Innocentii II annus XIII & Conradi regis an. V incidunt in an. Chr. 1142.

Digitized by Google

Num. LI.

Conradus III imp. abbatiae Brunviler. confirmat jus ſuum in ſilva Oſninch MCXLI.

In nomine ſanćte & individ. Trin. Cuonradus divina fav. clem. Romanor. rex ſecundus. Si bona aeccleſiis Deo dicatis collata conſervamus. & conſervata eisdem retinemus. praedeceſſorum noſtror. regum ſeu imperator. devotionis limitem exequimur. id quod nobis tam ad preſentis vite proſperitatem. quam ad future vite beatitudinem profuturum non dubitamus. Notum igitur ſacimus tam futuris quam praeſ. quod comes ADELBERTUS de *Norvenich* in ſilva quae dicitur *Oſninch* uſus quos jure habebant monachi de *Brunwilre* ad curtim ſui *Pirnam* (*y*) pertinentes. ſcilicet ut omni tempore cum x. & VIII. plauſtris ſicut arare ſolent intrantes ligna uſui eorum neceſſaria colligant. & porcos tempore glandinis quod *ſigil* vocant paſcendos introducant. infringere temptaverit. Monachis autem proclamantibus. cauſa in noſtram perlata eſt audientiam. ubi monachi ius quod in predićta ſilva habuerant. libere obtinuerunt. Quemadmodum igitur predeceſſor noſter piæ memoriæ LOTHARIUS rex hoc eis confirmavit. nos quoque *aſſenſu fratris noſtri* HEINRICI *Palatini comitis* preſente etiam prefato Adelberto comite & aſſentiente. renovando ac meliorando eisdem confirmamus & corroboramus. Et ne quis eis aliqua obeſſe preſumat infeſtatione. ſub obtentu gracie noſtre interdicimus. Si quis autem eis nocere. vel jus ſibi conceſſum aliquo ingenio voluerit imminuere. periculo regalis banni ſubiaceat. & centum libras auri puriſſimi componat. quarum partem dimidiam cameræ noſtrae. reliquam vero praefatae aeccleſiae perſolvat. Ut ergo haec noſtra confirmatio rata & inconvulſa permaneat. hanc cartam inde ſcribi. & ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

manu-

(*y*) Hodie *Byr* inter Juliacum & Norvenich.

Digitized by Google

manuque propria ut inferius apparet corroborantes. teſtes qui preſentes aderant ſubternotari fecimus. quorum nomina haec ſunt. ARNOLDUS Colonienſis archiepiſcopus. WERNERUS Monaſterienſis epiſcopus. ALBERTUS dux *Saxoniae*. comes HEINRICUS de *Gelra*. comes ADOLFUS de *Saphenberg*. GERARDUS puer comes de *Juliaco*. GODEFRIDUS de *Arnesberch*. HERIMANNUS de *Cuich*. THEODERICUS advocatus Aquenſis. Heinricus de *Boninga*. Rudgerus & Anſelmus de *Diura*. Garſilius & Nicolaus de *Cherpena*. HERIMANNUS Colonienſis advocatus. Ricwinus & frater eius Herimannus. Heinricus de *Aldendorf* iunior. Amelricus de *Wormerſtorf*.

Signum domni Cuonradi ſecundi Romanorum regis invictiſſimi.

Ego ARNOLDUS cancellaarius vice MARCOLFI Moguntini archiepiſcopi & archicancellarii recognovi.

Anno Dominicae incarnat. M. C. XL. I. indict. IIII. regnante Cuonrado Romanorum rege II. anno vero regni eius IIII. XVIII. kal. Octob. Data *Coloniae* in Chriſto feliciter amen.

Num. LII.

Wilhelmi abbatis monaſterii ſ. Cornelii literae de ſilva Viela cum Brunvillarenſi monaſterio diviſa an. MCCLVIII.

NOS WILHELMUS Dei gratia abbas totusque conventus Indenſis eccleſie omnibus hanc literam inſpicientibus eternam in Domino ſalutem. Univerſorum notitie cupimus declarari, quod cum nos vna cum viris venerabilibus & religioſis, abbate ſcilicet & conventu Bruwilerenſi, ſylvam quandam a fundatoribus noſtris nobis traditam cum inſeudatis & beneficiatis utriusque eccleſie com-

muni utilitate posſideremus, habita super hoc fidelium nostrorum sufficienti deliberatione, de certa nostra nostrique capituli conscientia & expressa atque libera omnium in eadem sylva auctoritate ..... eandem sylvam *Vièle* nuncupatam per mediam duximus dividendam, renunciantes omni juri ecclesiastico siue ciuili, quod nobis vel a nobis beneficiatis in presenti vel in futuro in parte sylve, que in sortem cecidit Bruwilerensis allodii, posset suffragari. Quod factum ut in perpetuum inconvulsum permaneat, presentem literam presate ecclesie tradidimus sigillis nostris communitam. Testes huius divisionis & abrenunciationis sunt Rutgerus de *Bale*, Godefridus de *Hugilhoue*, Wernerus de *Asmuntzlo*, Wilhelmus de *Ichendorp*, Winemarus de *Widenfelt*, Frambalg, Henricus de *Vlistede*, & alii quam plures. Nos etiam praenominati testes, omnesque partis nostre coheredes profitemur predicta omnia de nostra libera voluntate esse peracta, & quia sigilla propria non habemus, venerabilium virorum domini abbatis & conventus Indensis sigillis contentos esse. Acta sunt hec anno Dominice incarnationis millesimo, ducentissimo, quinquagesimo octavo. mense Martio

COM-

Digitized by Google

COMMENTATIONUM
ACADEMICARUM
PARS
HISTORICA.

Digitized by Google

Digitized by Google

DISQUISITIO

de Verbigeno et Tigurino Helvetiae pagis, ad aram Saloduri repertam.

Auctor

Joannes Daniel Schoepflinus.

Helvetia vetus, Galliæ Celticæ pars, Rheno, Rhodano & Jura monte concluſa, Germanos, Allobroges, Rauracos, Sequanos habuit vicinos. Diviſa fuit in quatuor pagos, quorum duos modo, *Verbigenum* & *Tigurinum*, nominavit Cæſar, reliquos præteriens ſilentio.

Orgetorix ex primoribus Helvetiæ, vir ambitioſus & potens, variis rationibus Helvetios, populares ſuos, tandem induxit, ut relictis montium ſuorum clauſtris commodiores ſibi ſedes in amoena & fertili Galliarum parte, Aquitania quæ vocatur, armis pararent. Emigratio ſuſcepta eſt quinquageſimo octavo ante æram Chriſtianam anno. Oppida XII & quadringentos vicos combuſſerunt, de reditu in patriam ne ſpes ulla ſupereſſet.

Emigratio per Sequanos, Helvetiorum amicos, ubi nunc Burgundiae comitatus, feliciter ſuſcepta. Julio Cæſari, Galliæ ſubigendæ tum intento, hæc migratio diſplicuit.

Cum quinque legionibus Romanis eos ſecutus extremum eorum agmen ad Ararim aggreſſus eſt, quod nondum tranſierat flumen. Victum hoc agmen, exTigurinis atque Verbigenis compoſitum. Qui Ararim tranſierant Helvetii reliqui, armis quoque Romanorum coacti, ut ad patrios ſuos lares redirent; oppida in-

ſtauraturi & vicos, quos nuper exuſſerant. (*z*) In redeuntium numero, centum & triginta millibus, nonniſi ſexies mille fuerunt pagi Verbigeni. Verbigeniani hi, prudentes vel callidi, perditas res ſuas quum cernerent, „ſive terrore perterriti, ait Caeſar, ne „armis traditis ſupplicio afficerentur, ſive ſpe ſalutis inducti, „quod in tanta multitudine deditiorum, ſuam fugam aut occul„tari, aut omnino ignorari poſſe exiſtimarent, prima nocte ex „caſtris Helvetiorum egreſſi ad *Rhenum* finesque Germanorum „contenderunt. „ (*a*)

Geographiæ & hiſtoriæ Helvetiæ intereſt, noſſe ad quem ex hodiernis XIII Helvetiae pagis referendus ſit vetus Verbigenûm pagus. Urbenſem pagi hodierni Vaudenſis diſtrictum, cujus caput eſt Urba (*Orbe*), Verbigenum fuiſſe pagum, uno ore geographi profitentur juniores: (*b*) Beatus Rhenanus (*c*), Ortelius (*d*), Cluverius (*e*), Valeſius (*f*), Baudrandus (*g*), Cellarius (*h*) aliique plures. Damnant erroris codices antiquos, in quibus pagus *Verbigenus* legitur; Græcus licet Cæſaris vetus interpres cum codicibus conſentiat (*i*), nec agnoſcat *Urbigenum*.

Dubiae

(*z*) *Caeſar de bello Gallico* L. I. cap. 26.

(*a*) Idem L. I. cap. 27.

(*b*) *Guillimannus de reb. Helv.* Lib. I. cap. 2 Urbigenum pagum in Argovia quaeſivit.

(*c*) *Rer. German.* Lib. III. pag. 257.

(*d*) *Theſaur. Geograph.* in voce *Verbigenus.*

(*e*) *German. antiq.* Lib. II. pag. 13. ſeq.

(*f*) *Notitia Galliar.* pag. 593.

(*g*) *Geographia antiqua* in voce *Urbigenus Pagus.*

(*h*) *Notitia orbis antiqui* Tom. I. Lib. II. cap. 3, p. 275.

(*i*) Græcus anonymus Cæſaris interpres, quem nonnulli Planudem, alii Gazam eſſe credunt, ſcribit Βερβιγήνη.

Digitized by Google

Dubiae rei judex irrefragabilis & omni exceptione major ex viſceribus terrae tandem ſurrexit.

Saloduri, eccleſiæ collegiatæ ſ. Urſi renovandæ quum agerentur fundamenta, prodiit in lucem ara lapidea GENIO VERBIGENO IN HONOREM DOMUS DIVINÆ ſive Auguſtae poſita, IMP. ANTONINO ET SACERDOTE Coss. qui annus æræ vulgaris eſt 219. Antoninus Elagabalus Romæ tum fuerat conſul. Ecce ipſius aræ & literarum ei inſcriptarum figuram:

Equidem venerabile hoc monumentum ante decem hos menſes (*k*) Saloduri inſpiciens, primo ejus intuitu *Genio Verbi-*

(*k*) Hoc eſt, menſe Jul. an. 1769.

Digitized by Google

geno legi; non parum lætatus, tot celebrium virorum opinionem uno oculorum ictu everti ac erroris convinci. Multo magis lætatus fum, aræ hujus dedicatione, genio loci facta, verum pagi Verbigeni fitum tandem effe detectum.

Helvetius ergo Salodurenfium pagus Verbigenus ille Julii Caefaris pagus eft, cujus genio aram facravit SUECCONIUS DEMECENUS civis Romanus, ex primoribus pagi, forte & vici. Salodurum enim Elagabalo imp. in oppidum nondum excreverat. Teftis eft alia ara, iisdem conſulibus Saloduri Deae Eponæ dedicata, quam etiam inſpexi, in qua *Salodor. vicus* diferte legitur. (*l*)

Suecconius aram dedicavit Verbigenùm *Genio*. Omnia dæmonum & geniorum plena fuerunt apud Romanos. Singuli homines, fingulæ domus, finguli vici, oppida, populi, fuos genios habebant. Genio pagi, id eft, populi Verbigenùm cum ipſius genii ſigno vel imagine ara poſita. Genii imago, quam *Signum* epigraphe vocat, diſparuit. Heddernheimii, qui vicus eft haud procul Francofurto, aras *Genio Novi Vici* dedicatas cum duplici ſigno nuper quoque inſpexi.

Verbigenus pagus ergo non in agro Vaudenſi, ſed in Salodurano, Juram inter & Rhenum, quærendus. Verbigeni ab Arari ad Rhenum fuum, quem reliquerant, victi redierunt. Saloduranus pagus Rhenum attingit. Urbenfis a Rheno longiſſime diſtat. Pagi Verbigeni genius verum nobis pagi ſitum indicat.

In pagi Tigurini ſitu inveniendo geniis ducibus ſecure progredimur. Ara Aventici jam pridem effoſſa eſt cum ſequenti epigraphe: (*m*)

GE-

(*l*) *Guillimannus rer. Helvet.* Lib. III, cap. 10. *Gruter. inſcript.* tom. I, pag. LXXXVII, 4.

(*m*) Extat haec inſcriptio apud *Stumpfium chron. Helvet.* Lib. VIII. p. 588. b. *Tſchudium in delineatione veteris Helvetiae* mſ. apud *Guillimann. de reb. Helvet.* l. I. cap 4. pag 39 *Gruter. inſcript.* tom. I. p. CXI. 4. *Wilde apologie pour la cité d'Avenche* p. 214.

Digitized by Google

GENIO
PAG. TIGOR.
P. GRACCIUS
PATERNUS
CUR. COL. ET
SCRIBONIA
LUCANA
V. F.

Pagi Tigorini genio dedicata fuit ara Aventii, locus hic poſtquam ſub Veſpaſiano imp. Romana deveniſſet colonia, quæ *Colonia Helvetiorum* (*n*) paſſim vocatur. Memorabiles ſunt duæ apud Wildium (*o*) inſcriptiones:

NUMINIB. AUG.
ET GENIO COL. HEL.

Alia apud Tſchudium (*p*)

DEAE AVENTIAE
ET GENIO INCOLAR.

Fuit ergo genius totius pagi Tigurini, fuit genius peculiaris ciuium Aventici, Aventia dea. Paternus genio totius pagi fecerat votum.

Wildius (*q*), recepta opinione pagum Tigurinum apud Turicenſes quærens, quærit rationem, cur Aventici, quod Urbigeno pago aſſignat, genio Tigurino, adeoque exteri pagi genio

(*n*) *Tacitus hiſtor.* L. I. c. 68 Aventicum *caput Helvetiorum* appellat.

(*o*) *Apologie pour la cité d'Avenche* p. 214.

(*p*) *Delineatio Helvet. vet.* ms. in art. de *Uchtlandia.*

(*q*) *Apologie* l. c. p. 225.

Digitized by Google

dedicaverit Paternus. Res incongrua esse definit, si Aventicum Tigurino, non Verbigeno pago, assignes (*r*)

Trecenti fere anni sunt, ex quo Tigurum cum Turico geographi confundunt. Lapis sepulcralis detectus est Turici a. 1747, quem Unio, Augusti libertus, stationis Turicensis XL praepositus L. Aelio Urbico posuit. Collegit ex eo recte Hagenbuchius (*s*), vir doctissimus, non Tigurinos, sed Turicenses in eo loco habitasse, pagumque adeo Tigurinum in alia Helvetiæ regione omnino esse quærendum. Urba in Verbigeno, Tigurum male sumtum in Tigurino pago definiendo turbavit geographos recentiores. Pars Arolae, quae Berna Moratensem versus lacum deflectit, Tigurinum pagum a Verbigeno separasse videtur. Friburgensis Uchtlandiae pagus cum Aventico, & ipsa Urba veterem Tigurinum constituisse videtur; prope Moratensem lacum, non prope Turicensem. Verbigenus pagus ad Rauracos usque se extendit, prope oppidulum Waldenburg, ubi montium claustra. Rauraci, per Basiliensem agrum extensi, Sequanos, superioris Alsatiae incolas, habuerunt vicinos. Hos excepere Triboci, inferioris habitatores Alsatiae. Tribocos Mediomatrici exceperunt Julii Caesaris ætate; a Nemetibus & Vangionibus paulo post expulsi. Constitutis ita veteris Helvetiae geographicis rationibus, seriem populorum Augusti imp. ævo ab Aventico ad Moguntiacum usque ita ordinamus. Tigurini, Verbigini, Rauraci, Sequani, Triboci, Nemetes, Vangiones, Treviri.

DIS-

(*r*) Aventicum, *Avanche*, Germanis *Wistisburg*.

(*s*) Differt. de Turico inter *Epistolas Epigraph.* pag. 538.

Digitized by Google

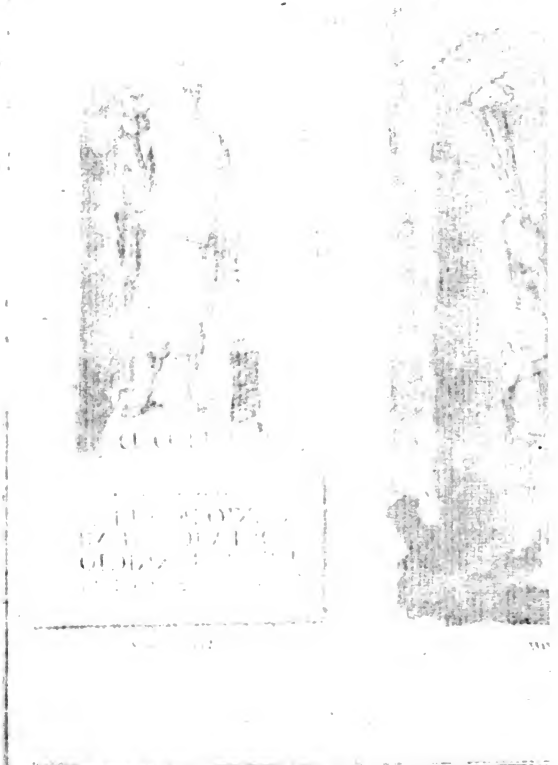

Digitized by Google

Fig. 1.

Fig. 2.

N H D D

GENIVM PLATEAE NOVI
CI CVM EDICVLA ET ARA
T FL. SANCTINVS MIL. LEG XXX
P PF. IMM. COS. ET P
PETVVS ET FELIX FRATRES
R ET TAVNENSES EX ORIGI
NE PATRIS T FL. MATERN
TERANI COH III PRÆT PIAE
VINDICIS ET AVRELIA
MIAS MATER EORVM C R D D

O PLATIAE
VICI AEMI
BARICIO
M SOLLEM.

Ad Oedenhaim.

AGRICOLAE ET CLEMENTINO

Ad Oedenhaim.

Digitized by Google

DISSERTATIO

ad lapides antiquos Heddernheimenſes, ubi de Novo Vico et Tauno monte.

Auctor
ANDREAS LAMEJUS.

GENIO pagenſi totius regionis ſuccedit topicus unius vici genius, undecim tantum annis junior. Imago prioris interiit, manente titulo, poſterioris ſignum duplex ſupereſt, cum duplici titulo. Ille controverſum pagi Verbigeni ſitum tandem eximit dubio, hic Novum Vicum, nemini antehac auditum, primum nunc prodit. Geographicis veteris Galliæ rationibus Salodurenſis, Germaniæ noſtræ Heddernheimenſes lapides novam lucem accendunt.

Ampliſſ. Olenſchlagerus, reip. Francof. conſul primarius, interpellatus a me literis, menſe Sept. 1765 Heddernhemium excurrit, vicinum urbi ſuæ vicum, ubi lapides literatos, nondum vulgatos, ex ævo Romano ſervari compereram. Miſit humaniſſimus vir & in omni doctrina verſatus exemplum duplicis ſimulacri atque epigraphes, partim ſua, partim pictoris manu eleganter deſcriptum. Epigraphas ego, uti acceperam, cum duabus aliis, difficultate quadam laborantibus, paulo poſt ad illuſtriſſ. comitem de Lynden, academiæ Palat. ſocium honorar. immortalis nominis virum, ablegavi, ut eas cum Henr. Cannegietero, Arnhemienſium profeſſori celeberrimo, communicaret atque ſententiam ejus exquireret, qua in explicandis ſiglis ac verbis dubiis juvari me poſſe haud immerito putabam. Fecit Lyndenus comes, quæ rogaveram, feci Cannegieterus, quæ non volueram, datis velociter

citer in lucem (*t*) inſcriptionibus iſtis cum interpretatione ſua, quæ, quantumvis erudita, mihi fateor in multis non ſatisfecit. Nihil juvat, imo plurimum ſæpiſſime nocet, nimia in omni re, epigraphica maxime, feſtinatio. Premendum eſt opus, premenda ſententia, donec inſpiciendi, conſulendique amplius nihil ſuperſit. Nos itaque quieſcere lapides iſtos & inſcriptiones maluimus, quam dubia auctoritate in publicum producere, quum experientia dictante legem nobis poſuerimus, ut in tractandis caute monumentis antiquis noſtros magis, ſi fieri poteſt, quam alienos oculos ſequamur. Vidimus oculis noſtris lapides, quos diximus, Heddernhemii, in itinere literario, de quo ſupra. (*u*)

Genii

Tabula ex æro inciſo hic expreſſa tres figuras conſpiciendas offert, quarum duæ Heddernhemii, tertia Godramſteinii prope Landaviam repertæ ſunt. Illæ quid repreſentent, tituli eis ſubjecti docent. Tertiam adjecimus, tum quod à nemine publicata eſt, tum maxime, ut genios geniis ubique ſimillimos fuiſſe appareat. Godramſteinenſis in ara quadrilatera trium deorum peſſime mutilatorum ſocius eſt. Poſt Genium Victoria præ ceteris, quos Mercurium & Herculem fuiſſe ſuſpicamur, dignoſci poteſt. De Godramſteinenſibus aliis monumentis alibi egimus. (*x*)

Forma Genii in tribus, quas exhibemus, figuris æqualiter juvenilis eſt. Numero primus pateram dextra tenet, quaſi ad libandum, ſecundus & tertius ſacrificant ad arulam ignitam. In hoc uno duplex unius ejusdemque Genii Novi Vici figura variat, cæterum religionis & largitatis utrobique ſervatur ſpecies. Cornucopiæ, quod ſiniſtra figuræ tres ſuſtinent, commune eſt Geniorum, pariter ac virtutum, nec non omnis felicitatis, ſymbolum.

(*t*) In *epiſtola ad illuſtriſſimum comitem Ottonem Frid. de Lynden, de Ara ad Noviomagum Gelriae reperta, aliisque inſcriptionibus nuper effoſis*, Arnhemiæ idibus Febr. 1766. Vide pag. 55 ſqq.

(*u*) Pag. 19.

(*x*) Tomo II pag. 19 ſeqq.

Digitized by Google

bolum. Ita honori, fœcunditati, ſecuritati, ubertati, æquitati, concordiæ, conſtantiæ, hilaritati, pietati, ſpei &c. in nummis ſæpiſſime tribuitur. Pietate felicitatem contineri, veteres quantumvis vel impii vel ſuperſtitioſi judicarunt. Godramſteinenſis genii cornu videtur eſſe duplex vel bipartitum ſaltem. Seminudus & caligatus ille, æque ac Heddernheimenſis.

Inſcriptionem num. I verbis integris explanandam ſic legimus :

IN HONOREM DOMUS DIVINAE
GENIUM PLATEAE NOVI VI-
CI CUM EDICULA ET ARA
TITUS FLAVIUS SANCTINUS MILES LEGIONIS XXII.
PRIMIGENIAE PIAE FIDELIS IMMUNIS CONSULARIS. ET PER-
PETUUS ET FELIX FRATRES CIVES
ROMANI ET TAUNENSES EX ORIGI-
NE PATRIS TITI FLAVII MATERNI VE-
TERANI COHORTIS III. PRAETORIAE PIAE
VINDICIS ET AURELIA AM-
MIAS MATER EORUM CIVIS ROMANA DEDICARUNT.
AGRICOLA ET CLEMENTINO CONSULIBUS.

Conſulatus Agricolæ & Clementini, ut poſiti monumenti tempus, a quo cetera pendent, ante omnia pateſcat, incidit in æræ noſtræ vulgaris annum 230, adeoque in mite Severi Alexandri imperium. De poſterioris conſulis nomine dubitarunt recentiores critici, quum *Clementianus* alibi ſcribatur, alibi *Clemens*. Clementino Pagius atque Noriſius, doctiſſimi viri, ſavent. Pro *Clementianus* pugnant Muratorius (*y*) & Seb. Donatus, (*z*) unum Conſules

Z lapi-

(*y*) *Theſ. nov. inſcript.* p. CCCLVII. 2.

(*z*) *Supplem. ad theſ. Murat.* p. 179 ſq.

lapidem multis codicibus prævalere recte putantes. At lapides, quos in rem ſuam adducunt, neuter vidit, nec vidit, quem laudant, Maffejus. Alienis autem oculis, niſi exercitatiſſimis in re epigraphica videre, tam periculoſum eſt, quam quod periculoſiſſimum. Unico, quem noſtris nos oculis vidimus, lapidi tantum tribuimus, ut Clemente & Clementiano exactis, *Clementinum* in faſtis conſularibus absque ulla dubitatione ſtabiliamus. Conſulum iſtorum nomina & prænomina, quæ hic deſiderantur, Noriſius (*a*) ex Grutero ita reſtituit: L. Virius Agricola & Sext. Catius Clementinus.

Taunenſes

Taunenſes ex origine patris ſingularis eſt & affectata locutio, quam, qui lapidarem Romanorum ſtilum recte novit, non ſine gravi quadam ratione additam eſſe mecum exiſtimabit. Notus eſt ex Tacito (*b*) *Taunus mons*, caſtello Romanorum olim munitus, de cujus ſitu peculiarem diſſertationem ſcripſit Ayrmannus, (*c*) Dynsbergæ prope Gieſſam favens. At Olenſchlagerus noſter in literis ad nos datis Feldbergæ, quæ Francofurto propior, favet, ex variis, quas adducit, rationibus valde probabilibus. Ubicunque loci caſtellum illud Romanum a Druſo poſitum ſit & a Germanico refectum, nos cum Cellario, ſagaciſſimo viro, omnem illam montium catenam, quæ infra Moguntiam a Rheno ſurgit in Wetteraviam, vulgo *Heyrich* & *Einrich* dictam, hoc *Tauni* vocabulo comprehendi ſtatuimus. Quis ignorat Taurum, Caucaſſum, Vogeſum, Juraſſum, totque alia montium nomina latiſſimo ſenſu accepta. Imo & ipſi *Taunenſes* noſtri, ex montibus iſtis originem a patre ducentes, non ex caſtello, confirmare id nobis videntur.

Fla-

(*a*) *Epiſtola conſulari*, operum tom. II, pag. 1008.

(*b*) *Annal.* I. 56 & XII. 28.

(*c*) Diſſ. de montis Tauni vero in Haſſia ſitu Gieſſæ edita 1723. Extat in *Martini theſ. diſſert. hiſt.* tom. I, part. 2. pag. 28.

Digitized by Google

Flaviorum fratrum, Sanctini, Perpetui atque Felicis, pater Titus Flavius Maternus, in militiam ac civitatem Romanam primus haud dubie receptus est; unde factum, ut filii tum de se, tum de matre sua, Aurelia Ammia, præter morem cives Romanos esse gloriarentur, natos scilicet, pater quum fuerit origine barbarus, Taunensis. In Prætoriis cohortibus, in quibus stipendia hic meruit, Germanos milites Caracallam habuisse, testis est Herodianus. (*d*)

Sed & ante Caracallam, pater ejus, Septimius Severus, urbem imperatoria pompa quum primum intraret, ejectis turpiter prætorianis omnibus, quod Pertinacem occiderant, custodes corporis assumsit, non, uti fuerat consuetudo, Italos, Hispanos, Macedones & Noricos, aspectu & moribus jucundos, sed barbaros milites, auditu visuque horribiles. Vidit ipse, qui refert, Dio. (*e*) Quid impedit, Taunensem nostrum patrem in barbaris illis Severi imp. stipatoribus quæri? Accedit conjecturæ nostræ vis magna ex nomine, quod ille gellit, Romano, novis civibus a patrono quodam imponi solito. Fuerunt enim post Severum anno imperii ejus secundo consules Q. FLAVIUS TERTULLUS ET TITUS FLAVIUS CLEMENS, certissimi novi imperatoris amici. Ab horum alterutro, posteriore maxime, propter prænomen, vel consule, vel ante consulatum, in exercitu novi principis legato sive tribuno, Taunensis noster veteranus *Titus Flavius*, quum civitatis jure donaretur, appellatus est, cognomine *Maternus* vel ex priori nomine retento vel aliunde assumto. Propiora hæc & ex omnibus monumenti circumstantiis saniora videntur, quam quæ Cannegieterus arripuit, Taunensem nostrum non ipsum, sed majorum ejus quempiam, annis admodum ducentis ante, civitatem & Flaviorum nomen a Domitiano imp. consecutum esse putans. Quomodo

(*d*) Lib. IV. Cap. VII.

(*e*) *Hist. Rom.* lib. LXXIV. n. 2. ex edit. Reimari.

Digitized by Google

filii ſe cives Romanos, quomodo matrem civem Romanam, patrem contra origine Taunenſem dici affectaſſent, ſi pater accepta à majoribus ſuis eadem civitatis prærogativa gaviſus fuiſſet?

At occurrendum hic eſt objectioni longe graviori. Conſules, quos nominavimus, Quintum & Titum Flavios, non admittunt Pagius, (*f*) Noriſius, (*g*) & quotquot recentiores horum auctoritate ſeducti ſunt, Tillemontius, Crevierius &c. Subſtituunt nobis *Scapulam Tertullum* & *Tinejum Clementem*, obſcura nomina, imo tam aperte depravata, ut tantos viros id non animadvertiſſe mirer. Nituntur nimirum inſcriptionis Gruterianæ fide, quam corpus fabrorum navalium Oſtienſium iſto conſulatu poſuiſſe legitur. (*h*) Diximus ſupra, quam caute inſcriptiones veteres tractandæ ſint, Gruterianæ potiſſimum, in quibus vix unum alterumve pedem absque offenſione quadam proceſſeris. Nec medela facile afferenda, niſi ex ipſis lapidibus. Quis Scapulam Tertullum unquam dixerit conſulem, quis Tinejum Clementem? Ubi gentilitium nomen prioris? Tertullum huc tralit Noriſius, invitum ſane, quippe qui ubivis, æque ac Scapula, cognomen. Faſti antiqui *Tertullus* & *Clemens* ſimpliciter habent, absque prænomine ac gentis vocabulo, uti Heddernheimenſis noſter lapis Agricolam atque Clementinum, Moguntinus (*i*) Dextrum & Priſcum conſules produnt, ubivis cognomina. Quis Tinejum audivit conſulem, quum Tineja gens omnis obſcuriſſima, imo, ut verius dicam, mihi plane ſuſpecta. Præter ſuperiorem, quem diximus, lapidem unicus apud eundem Grutерum (*k*) occurrit, feminam Tinejam qui prodit, cognomento Luci-

(*f*) *Critica Baronii* ad an. 195.

(*g*) *Epiſtola conſulari*, operum Noriſii t. II, pag. 983.

(*h*) *Gruteri inſcript.* pag. MXXVII. 4.

(*i*) *Act. acad.* tom. II, pag. 138.

(*k*) *Grut.* l. c. pag. DCCLI. 12.

Digitized by Google

Lucidam. In omnibus aliis tum inſcriptionum tum aliorum ævi Romani monumentorum theſauris Tinejus nemo apparet, ut mihi facile perſuaſerim, Tinejos, ſi qui fuerint, conſularis ſaltem dignitatis fuiſſe nullos. Maneant itaque Panvinius, Janſonius ab Almeloveen, ceterique faſtorum conſularium conſectores de Flaviis ſuis, Tertullo atque Clemente conſulibus ſecuri. Q. Flavium Tertullum couſulem, patrem forte hujus, qui Severo ſucceſſit, ad an. Chr. 162 nobis offert idem, qui Scapulam Tertullum atque Tinejum intruſit, Gruterus (*l*)

F. Flavius Maternus fuit *Veteranus cohortis III praetoriae* Cohors
piae vindicis, non filii ejus, quod miror Cannegietero viſum eſſe, qui patrem & filios omnes ejusdem cohortis veteranos admittit; error nimiæ, quam diximus, feſtinationi tribuendus. Prætorias cohortes Auguſtus inſtituit, novem ex Taciti, (*m*) decem ex Dionis Caſſii (*n*) calculo, mille hominum ſingulas. Cohortibus hiſce omnibus, vel ſaltem plerisque ſiglæ P. V. elogii inſtar in epigraphis addi ſolent, quas interpretes *Pia Victrix* ſignificare putant, uti alibi quandoque ſignificant. At in cohorte prætoria ſiglas iſtas per *Pia Vindex* reddendas eſſe, lapis noſter Heddernheimenſis in aprico ponit.

Taunenſis civitatem Rom. & cum hac conjunctum connubii jus adeptus uxorem duxit *Aureliam Ammiam*, *civem Romanam*, ex qua tres filios ſuſcepit, *T. Flavium Sanctinum*, legionis XXII. militem, *Perpetuum* & *Felicem*, iisdem cum patre & fratre ſuis tum nomine gentilitio tum prænomine haud dubie uſos. De legione XXII quæ hic dicenda eſſent, alibi diximus. (*o*)

(*l*) Pag. CXXXI. n. 3.

(*m*) *Annal.* lib. IV. cap. 5.

(*n*) *Hiſtor. Rom.* lib. LV. n. 24. edit. Reimari.

(*o*) *Act. acad.* vol. II, pag. 137.

Digitized by Google

Immunes

At Sanctinus in hac legione miles immunitatem consecutus est, auctoritate seu beneficio consulis, fidei aut virtutis præmium. Ita enim interpretamur abruptas voces IMM. cos. Inter militum gradus & honores varios cum duplicariis & beneficiariis occurrere IMM. *Immunes*, post alios Muratorius (*p*) observavit. IMMUNIS cos. perspicue habet ejusdem ætatis lapis Salodurensis, a M. Opilio Restione, ejusdem legionis XXII milite, deæ Eponæ dicatus. (*q*) Alio sensu, non militari, Immunes prodidit Fabrettus. (*r*) Olenschlagerus & ex eo Cannegieterus TMM. pro IMM. dederunt, sed inspecto lapide nos verius edocti sumus. Unde corruit omnino conjectura posterioris de Taunensis vel Tauni municipii consule, quem in illis, quæ diximus, vocabulorum compendiis latere vir doctissimus putaverat. Municipium Romanum hac ætate in Germania magna equidem nullum quæsiverim, multo minus municipii consulem. Et quomodo primaria dignitas in militem gregarium, qualis Sanctinus fuit, nondum veteranum caderet? Repugnant hæc moribus atque historiæ, non tantum lapidi.

Novus Vicus

Transimus ad *Novum Vicum* & *Plateam* ejus, cujus genium Sanctinus, fratres ac mater ejus, cum ædicula & ara dedicarunt. Locum alium, qui *Novus Vicus* appellatus sit, in omni imperio Romano non invenio, nisi quod *Vicus Novus* Romæ fuerit, in regione urbis hujus XIII, (*s*) at alio sensu, pars scilicet urbis, non locus singularis. In nostro ad Rhenum tractu *Vicus Julius*, inter Nemetes atque Tabernas, ex Notitia Imperii; *Vicus Apollinesis*, si recte viderunt exscriptores, ex lapide versus Dalheim extra

(*p*) *Thes. nov. inscript.* tom. II, p. 789. n. 3.

(*q*) *Gruter. inscript.* tom. I, pag. LXXXVII. 4.

(*r*) *Inscript.* pag. 449.

(*s*) Vide marmor ap. *Gruter. inscript.* pag. CCI..

Digitized by Google

extra Moguntiam invento, (*t*) innoteſcunt. Novus Vicus, quum genius dedicaretur, tam novus fuiſſe videtur, ut de proprio quodam nomine ei imponendo cogitatum nondum fuerit. Sunt tamen plurima loca, oppida, caſtra, vici, quæ quamvis ſatis vetuſta, a primæva novitate ſua adhuc appellantur. (*u*)

Cum lapides, Novi Vici teſtes, eruti ſint Hedernheimium inter atque Praunheimium, vicus ille ponendus ibidem. Uterque locus monumenta Romana ſervat, Heddernheimium plura. Inſcriptionem Praunhemii conſpicuam ante ducentos & quinquaginta hos annos Huttichius (*x*) publicavit, rectius poſtea Gruterus. (*y*) Habet illa *in honorem domus divinae Genio Sancto M. Aurelius Claudia tribu Pompejanus miles leg. VIII Antonianae aug. beneficiarius Cos. idibus Januarii Antonino Caracalla III et Balbino II conſulibus*, id eſt, anno Chr. CCXXIII. Multa Praunheimenſis hæc epigraphe communia habet cum noſtra Heddernheimenſi, formulam initialem, militem legionarium, eumque pariter beneficiarium, ac conſulatum in fine. At neque *Novum Vicum* loquitur, neque *Taunenſes*, nec quid erectum ſit genio ſancto, ædes, templum, ſacellum, ſignum, ſtatua, aliudve ſimile indicat. Conſulatus certe appoſitus monumentum aliquod publicum ſubindigitat.

Altera inſcriptio habet GENIVM PLATEAE NOVI VICI, altera GENIO PLATIAE NOVI VICI. A Græcorum πλατεῖα prognatum eſt

(*t*) *Murator. theſ. inſcript.* tom. IV, p. MMXVI, n. 3.

(*u*) E. g. Neapolis, celeberrima regum utriusque Siciliæ ſedes, & in Palatinatu Rheni *Neuſtatt, Neuburg, Neucaſtel, Neuſchloſs, Neudorf &c.*

(*x*) *Antiquit. Mog. typis Jo. Schoefferi* 1520 fol.

(*y*) *Inſcript.* pag. MLXXV. 10. Ex Huttichio tamen idem jam dederat p. CVIII. 1.

Digitized by Google

eſt Latinorum *platea* & *platia*, via latior, militaris, prætoria. De *area*, in qua populus colligebatur, ſumi videtur apud Lampridium. (*z*)

Ad Niddam itaque Romani, cis Taunum montem, in ſolo pingui atque aperto, vicum inſtituerant unius forte plateæ, cujus genio topico Flavii fratres, paternæ originis memores, ſignum, id eſt, ſtatuam minorem, CVM EDICVLA ET ARA dedicarunt, AEMILIVS BARICIO ſignum tantum, idque IN *Honorem Domus Divinae* ſive Auguſtæ. Ultimam inſcriptionis Æmilianæ, quæ brevior eſt, lineam, difficultatum plenam, doctioribus explicandam relinquimus. Signum & ara ſuperſunt, ædicula pridem interiit.

Heddernhemii præterea muro domus principalis inſerta eſt ara *Fortunae*, quam *Claudia Primilla* ex voto poſuit. Inſcriptionem hanc bis edidit Gruterus, (*a*) cui Mauclerquius miſit, homo Gallus, qui Heddernhemium noſtrum *Edernomium* & *Edermonium* appellavit. Horridior longe eſt interpretatio Jo. Adami Bernhardi, qui in antiquitatibus Wetteravienſibus lapidem iſtum primo loco adduxit, (*b*) atque *Fortunae Clementi primigeniae*, cui *legiones* quædam *votum ſolverint*, ridicule adſcripſit.

DIS-

(*z*) In *Heliogab.* cap. 24.

(*a*) *Corp. inſcr.* pag. MXIII, 8, & MLXXI, 9.

(*b*) Pag. 63.

Digitized by Google

DISSERTATIO

de Lupoduno.

Auctor

Casimirus Hæffelin.

AMOENAM Ladenburgi plagam circumſpicienti, & monumenta in agro vicino detecta perluſtranti mihi non ingrata mentem ſubiit cogitatio: hanc olim regionem Romanis cultam, variis ruderibus inſignitam eamdem eſſe, quæ antiquæ Germaniæ caput fuit ac princeps. Quæſtio non nova quidem, ſed novis dilucidanda argumentis: an Lupodunum celebre illud Germaniæ oppidum, quo antiquius nullum Mœnum inter & Iſtrum habetur, in hoc regionis tractu ad Nicri ripam ſitum fuerit? non otioſa, nec injucunda Palatinis, Germanisque quæſtio, cum virum ingenuum & patriæ amantem deceat ac delectet gentis ſuæ originem, & remota quamvis atque obſcura primordia inveſtigare.

Multa equidem de Rheno, multa de Iſtro & de Sequana; de Moſa, & Moſella non pauca, pauciora de Albi & Viſurgi; de Mœno verò & de Nicro geographi & hiſtorici Romani ante ſeculum quartum nihil plane nobis prodidêre. Nicrum nec Ptolomæus, nec Strabo, nec Plinius, nec Plutarchus memorant. In Itinerario Antonini, in Tabula Theodoſiana altum de Nicro ſilentium; nulla ejus mentio apud Julium Cæſarem, nulla apud Tacitum, Florum, aliosque primi & ſecundi ævi ſcriptores. His rationibus inducti cenſent geographorum plerique, imperii Romani limitem ad Nicrum non fuiſſe prolatum, finiſtramque Rheni ripam Romanæ ditioni terminum & veteres poſuiſſe, & recentiores ponere videntur. Atque hinc Ortelius, Velſerus, immo ipſe

Tabulæ Theodoſianæ auctor dextrum Rheni latus, & totum Nicri tractum tanquam regionem Romanis ignotam, aut certe eorum ditioni non ſubjectam deſerto & vacuo ſpatio deſignant. (*c*) Quid? cum Floro dicemus? invicta Romanorum vis, quæ pelagum & maria domuerat, Rhenum non domuit, & imperium, quod in litore oceani non ſteterat, in ripa fluminis ſtetit. (*d*)

At vero Romanum imperium in ripa Rheni non ſtetiſſe, ſed in Nicri quoque oris floruiſſe, ſi non ex ſcriptoribus, at profecto ex monumentis ſcriptorum teſtimonio præſtantioribus eruitur. Novum atque inſigne argumentum, ſacra vetuſtatis rudera hiſtoriæ non raro lucem affundere, & ſcriptores, vel dum deficiunt, ſupplere, vel dum aberrant, emendare; veritatem vero ſæpe ſub ruinis ſepultam, aut temporum injuria oppreſſam vindicare, priſtinoque ſplendori reſtituere.

Romanos enimvero in hoc Nicri tractu ſedem habuiſſe, & quidem ſedem pacificam ex indiciis haud dubiis conjicimus. Nam pacis monumenta non niſi tempore pacifico fiunt, nec quisquam affirmabit inter armorum ſtrepitus, & certaminum procellas ædes ſuburbanas & villas conſtrui, aut balnea, aut columbaria, ſeu loca quieta, piis manibus ſacra, aut alia quæcunque monumenta erigi, quæ togam amant & pacem ſequuntur. Ladenburgi ad Nicrum reperta ſunt balnea Romana, atque columbarium, ſuo & ſacello & triclinio, ſuisque loculis ad urnas recipiendas inſtructum: balnea indicare oppidum vel caſtrum, aut locum ſuburbanum, ſeu villam a caſtro, oppidove non remotam, nemo non videt: columbarium vero familiam oſtendere Romanam, aut ſi mavis, gentem patriciam vel equeſtrem, quæ ſibi ſuisque poſteris in hac regione locum ſepulcralem perpetuum ac conſtantem eligere & conſecrare voluerit? Hæc pacis ornamenta

(*c*) Vide *Peutinger. Tab.* ſeg. I & II.

(*d*) *Ann. Flor.* lib. IV, cap. XII.

Digitized by Google

menta esse, quis neget? aut quis unquam hæc a Romanis in hostili campo, aut loco sibi non subdito erecta esse suspicetur? Romanus ergo hic Nicri tractus censeri merito, dicique potest ac debet.

Neque vero obscura quælibet loca, sed præstantiora, nobiloraque tantum balneis & thermis apud Romanos instructa fuere. Ita in Mediomaticis, Treviris, aliisque nonnullis præclaræ famæ civitatibus balnea fuisse à Romanis relicta cernimus. Unde non ignobile castrum, oppidumve quoddam insigne, ubi hæc balnea fuêre, extitisse olim, non temerè conjicere, sed prudenti judicio affirmare licet. Quid jam columbarium? Novo, nec minus urgenti argumento nos premit. Neque enim in Gallia, neque in Germania ullum ante hoc, quod non procul à Nicri ripa inventum, cognitum erat. Primum istud & singulare apud nos monumentum, dum ornamento aliis, nobis argumento est, invictaque ratione probat, Romanos, qui in his regionibus versabantur, quietam ibi, securamque vitam egisse, cum sibi, liberisque suis locum sepulcralem solenni ritu deputarint.

Atque hujus rei rationem, re etiam ignota, apprimè intellexerunt, qui monumenta sepulcralia ad Rhenum inveniri plurima, ad Nicrum pauca vel nulla esse cum perspicerent, discriminis hujus rationem ex eo petebant, quod in Rheni ripa res tutior esset Romanorum, in Nicri ripa sepulcra minus fuissent tuta, hostiumque injuriis magis obnoxia. (*e*) Quod si in sepulcris observatum, quanto magis in columbariis observandum? Cum enim illa singulis, hæc pluribus, sæpe omnibus ejusdem gentis seu familiæ personis deputata essent, non nisi in loco tuto & securo fuisse dicendum est. Quam ob rem, si ex eo, quod Romani ad Rhenum habuerint sepulcra, res ibi in tuto fuisse Romanis, recte conjicitur, quanto magis ex hoc, quod ad Nicrum columbaria

(*e*) Vide *aff. acad. Palat.* T. I, p. 212.

habuerint, res & hîc ſecuras, tutasque illis fuiſſe inferre licet. Atque hæc concludendi ratio tam clara, tamque aperta eſt, ut à nemine in dubium vocari poſſit.

Non ita clare conſtat, neque tam aperte determinare licet, quo tempore, quave ætate pacificos penates Romani ad hunc Nicri tractum coluerint. Non ſub Julio Cæſare; hic equidem ad Sequanam, ad Moſam, imo & ad Rhenum victricibus armis pacem detulit; ſed trajecto Rheno & ſibi ad laudem, & ſociis ad tutelam fore ſatis duxit, ſi populi Romani amicis fiduciam, terrorem hoſtibus, Germanisque omnibus metum injeciſſet. (*f*) Neque vero ad Nicrum, ſed infra Moſellam, Rhenum trajecit, atque paucis tantum diebus in Germania moratus, eam ex parte luſtrare, non ex toto domare, multo minus pacificam ibi ſedem ſtatuere potuit. (*g*) Non ſub Octaviano; auguſtis quidem hujus auſpiciis ea in Germania pax fuiſſe a Flore refertur, *ut mutati homines, alia terra, cœlum ipſum mitius, molliusque ſolito videretur.* (*h*)

Neque vero laus hæc exigua Druſo; quod ejus conſilio atque ope mutati hominum mores, terra ipſa mutata, immo aëris temperies mitior, molliorque facta eſſe videretur. At neſanda Quintilii Vari clade laus omnis Druſi, omnisque triumphus in luctum Romanorum ceſſit, ut Germaniam turpius amiſſam, quam glorioſe acquiſitam dolerent.

Magnanimi Druſi exempla ſecutus, pari animo, parique laude Germanicus res Romanorum ad Rheni oras geſſit; verùm ſi breve gaudium ſub Druſo, brevius ſub Germanico fuit. Nam è medio

(*f*) *De bello Gallico* l. IV, c. XV.

(*g*) Ibidem c. XIX. „Diebus omnino XIIX trans Rhenum conſumtis, ſatis „ & ad laudem, & ad utilitatem profectum arbitratus, ſe in Galliam „ recepit, pontemque reſcidit.

(*h*) *Flor.* l. IV, c. XII.

Digitized by Google

medio gloriæ campo ſublatus, nec finem bello, nec pacem populis dare potuit (*i*)

Pacifica nimirum tempora in Nicri tractu nec primis Romanæ dominationis annis, nec poſtremis quærere oportet. A primo enim ſi ad tertium reſpicias ſeculum, jam Romanæ vires fatiſcunt, atque imperium mole ſua oppreſſum in præceps ruere, diverſasque diſtrahi in partes cœpit. Ad primum ſi redis ævum, in his oris nondum matura auctoritate invaluerant Romani; nec tuta illis, ſecuraque ſedes apud Germanos patebat. Duobus vero his ævis media intereſt ætas, qua virilem quaſi vigorem adepta Romani imperii majeſtas ſumma pace ad Rhenum & ad Nicrum floruit: ut merito, ſi quæ laus Romanis à Germania fuit, ea magis ſecundo quam primo ſeculo tribuenda videatur. Quanquam non tam ſecundi quam primi ævi imperatores *Germanici* nomen affectarunt. Sed quo jure, quove titulo? Nec belli, nec pacis merito hoc ſibi arrogaſſe dixeris! Nam quid Tiberius? qui aſſumpto Germanici nomine Gallias ab ipſis Germanis vaſtari magno dedecore imperii, nec minore diſcrimine permiſit. (*k*) Quid Caligula? quid Claudius? Ambo Germanici nomine; ſed alterum ficta prælia, ſimulatosque triumphos de Germanis agere non puduit. (*l*) Alterum rerum Germanicarum ita tædúit, ut ducem ipſe ſuum proſpera omnia agentem coercuerit, & præſidia in hoſtili ſolo poſita cis Rhenum referri juſſerit. (*m*) Nec major Neroni gloria, qui in cives quam in hoſtes ſævire maluit, quique ornamenta pacis ad Tiberim dejici voluit, nedum ad Rhenum & ad Nicrum nova erigeret. Quid tandem Domitianus? hic deſpectui Germanis, Romanis ipſis ludibrio fuit, cum emptis per commercia ho-

(*i*) *Tacit. ann.* l. II, cap. XXVI.

(*k*) *Sueton. in Tiber.* c. 41.

(*l*) Idem in *Calig.* c. 49.

(*m*) *Tacit.* l. XI. c. 20.

Digitized by Google

minibus, eorum habitus & crines in captivorum ſpeciem formari, nec ſuo indignum nomine triumphum agere decreverit. (*n*)

Romanorum fato, dicam, an ignavia evenit, ut primi ævi imperatores ditionis ſuæ limitem ad Nicrum protrahere nulla ratione potuerint. Ea interim Germaniæ populorum conditio erat, ut a Romanis ſæpe laceſſiti, aliquoties victi, nunquam vero domiti, aut ſubditi Romanis fuerint. Rhenus erat quaſi terminus, qui & Germanos, & Gallos, Romanosque intra fines ſuos coerceret. Sed nec limites nec fœdera armis ſacra; hominum deorumque fidem frangit vincendi libido. Siniſtra quidem Rheni ripa ſatis tuta erat & quieta: dextra vero continuis motibus agitata, neque à Romanis & Gallis tantum, ſed ab ipſis ſæpe Germanis devaſtata. Sæva ac cruenta ætas! qua vicinus vicinum, gens gentem ſede ſua pellebat, nec certi cuique fines, limitesque appoſiti erant, ſed relictis aut mutatis non raro paternis laribus de loco in locum, de regione in regionem migrabant; ubique vi, armisque ſibi aperiebant viam: atque dira hac permigrandi cupidine cum omnes trans Rhenum poſiti, tum præcipuè Nicri accolæ premebantur.

At ubi Trajanus & Antonini imperio præeſſe, atque conſilio, non armis, neque vi, ſed auctoritate Romanum regere orbem cœperunt, in his quoque oris ſpes melior affulget, mitioraque populis naſcuntur tempora. Germani enim (ſi Nicri accolas hoc nomine vocare licet) cum Romanis amico ſeſe fœdere jungunt, atque in Nicri tractu non jam ad terrorem, ſed ad tutelam præſidia Latina habentur. Tuta ex eo tempore, ſecuraque Romanis ſedes pateſcit, ut pacis monumenta extollere eos nihil amplius vetet.

Sed enim ad priora tempora ſi reſpicias, hæc ipſa regio, in qua columbarium, balnea, aliaque monumenta non pauca inventa

(*n*) Idem *Agric.* XXXIX.

venta sunt, ante Trajanum continuis mutationibus, vicissitudinibusque fuerat obnoxia; Helvetiis primum, dein Marcomannis subjecta; post Marcomannorum discessum omnino relicta; mox incertæ, dubiæque possessionis, nec Germanis, nec Gallis tuta: tandem sub Trajano nova exsurgit natio, non armis subacta, sed sponte sua Romanis addicta. Totus enim Nicri tractus, immo tota illa regio inter Mœnum, Nicrum & fontes Istri, à Rheno ad Istrum usque Romanis in *finum imperii & provinciae partem(o)* cedit. Etenim é Galliæ oris ad dextrum Rheni latus progressi Sequani, Mediomatrici, aliique Galliæ populi vastam illam plagam non uno impetu, sed aliis alii succedentes paulatim occupant, Romanorumque fidei & clientelæ se suaque committunt. (*p*) Ut origine, ita moribus affines Gallis, extra omnem Galliæ limitem quamvis confederint, inter Germaniæ tamen populos à Romanis habiti non fuêre (*q*) Novi hi coloni novum regioni nomen dederunt, atque á *decimis*, quæ per *decumanos* publicanorum principes à colonis exigebantur, *agri Decumates* dicti sunt.

Imperii limes, qui in Rheni ripa steterat, jam ad Nicrum, immo ultra Nicrum movetur. Sed movisse limitem, novosque habere colonos Romanis fuisset parum, nî & castellis muniri, & præsidiis firmari, curæ ipsis fuisset. Mox præsidia & castella militari vallo circumdedit Hadrianus, atque omnem hujus regionis limitem

(*o*) Cujus provinciæ constituerit partem, Lugdunensis, an Germaniæ superioris? non ita determinare licet. Alterutri tamen adscribi debet, tum quia novi illi Germaniæ populi origine Galli, tum quia Rheno & Gallis vicini. Provinciæ Rhæticæ adscribi non possunt, quia nimium ab ea remoti; vel si pars Danubio proxima Rhætiæ fuisset adscripta, Tacitus non pars *provinciae*, sed *provinciarum*, dicere debuisset, ut animadvertit Cl. *Schoepflinus All. Ill.* T. I. p. 246 & 247.

(*p*) „ Levissimus quisque Gallorum & inopia audax, dubiæ possessionis „ solum occupavêre. Mox limite acto promotisque præsidiis, finus im„ perii & pars provinciæ habentur. „ *Tacit. German.* XXIX.

(*q*) „ Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhe„ num Danubiumque consederint, eos, qui Decumates agros exercent. *Tacit.* ibidem.

Digitized by Google

limitem *ſtipitibus magnis in modum muralis ſepis funditus jactis, atque connexis* præcinxit, ut quæ nec montibus, nec fluminibus à finitimis Germaniæ populis ſejuncta erant, hac murali ſepe ſejungerentur, eo fere modo, quo Antoninus pius, & Sept. Severus, imo & ipſe Hadrianus Britannos aliquando à Pictis & Scotis interjecto vallo ſeparârunt.

Res ad Nicrum ita conſtitutæ, cum Antoninus pius & poſt eum Antoninus philoſophus magnum ſplendorem imperio, populis felicitatem humanitate ſua, atque ſapientia intulerunt. Quod ſi unquam Romani, tum maxime ad Nicrum monumenta erigere, balnea & columbaria extruere potuerunt, ubi pax & tranquillitas in his oris vigebant, atque omnibus omnia tuta & ſecura erant. Non enim jam in hoſtili ſolo, ſed in Romano, in ſuo eſſe cenſebantur, neque hoſtibus, ſed ſibi ſuisque operam dabant. Quandiu cum hoſte agendum, belli præſidia, non pacis ornamenta quærebant. At poſtquam Hadriani vallum hunc Nicri tractum à finitimis populis ſecrevit, Germanisque viam omnem intercluſit, Romani undequaque ſecuri, otio indulgere, & quæ ad vitæ amœnitatem, deliciasve ſpectabant, curare cœperunt. Novus indé oritur rerum ordo, novamque hæc atque inſuetam regio induit formam: terra non jam inculta, aut neglecta, ſed colonis in agros diſtributa, ædibus & villis diſtincta, caſtellis atque oppidis, viis militaribus, columnisque milliariis munita, balneis, columbariis, aris votivis, ſacellis, aliisque ſacris ac profanis monumentis inſtructa, atque exornata. Nec mirum; Romani, ubi ſedem poſuere, omnia colunt, ornant, illuſtrant. Ut mores Helvetiorum ſub Helvetiis, Marcomannorum ſub Marcomannis, ita ſub Romanis Romani mores & uſus ad Rhenum atque Nicrum florent ac vigent.

Quieta hîc & pacata Romanis ſedes fuit, dum vallum & limes imperii illæſa fuêre. Atque ad hæc quidem tempora pacifica, neque armorum ſtudio agitata referri debent, tum ea, quæ apud nos nuper inventa, tum pleraque alia monumenta, quæ ad

Nicrum

Nicrum reperta ſunt. Neque enim ullum eſſe arbitror, qui cum Frehero ſentiat, imperii limitem ſub Trajano & Antoninis ad Rhenum conſtitiſſe, nec niſi ſub Probo, aut ſub Maximiano & Conſtantio ad Nicri ripam eſſe prolatum; atque ab uno errore in alium, ut fieri ſolet, delapſus Frehérus ad Valentiniani & Gratiani ævum, non ad Antoninorum ætatem, monumenta in his oris detecta retulit, quamvis & ratio, & cultus ipſo in lapide expreſſus obſtarent (*r*).

Audiamus Tacitum, rerum Germanicarum principem. Non hic profecto de Probo, non de Maximiano aut Conſtantio loquitur: hos enim centum amplius & quinquaginta annos ætate antevertit. Ait vero: *Imperii reverentiam ultra Rhenum, ultraque veteres terminos a populo Romano eſſe prolatam.* (*s*) En relicti veteres limites, imperiique terminus ultra Rhenum promotus! quonam vero ævo, quave ætate? non alia quam Trajani, aut certe non poſteriori. Eodem enim ævo, ac Trajanus, florebat, ſuoque tempore qui fuerit Germaniæ ſtatus, ſcriptis ſuis Tacitus reliquit.

Neque vero de alia, quam de hac ipſa, quæ Rheno & Nicro adjacet, regione loquitur. Cum enim Mattiacorum gentem, quorum ſedes ad dextram Mœni ripam erat, in obſequio & fide populi Romani fuiſſe dixiſſet, ad ſiniſtram Mœni ripam pergit, atque hanc omnem, quæ Mœnum inter & Nicrum, quin etiam ultra Nicrum à Rheno ad Danubium usque ſeſe extendit, regionem non tantum in fide & clientela Romanis fuiſſe, ut Mattiacos, ſed *acto limite, promotisque praeſidiis in ſinum imperii et partem provinciae* ceſſiſſe refert (*t*). Ut ea, quæ antecedunt, ita quæ

(*r*) Aram Jovi & Fortunæ ſacram imperatoribus Chriſtianis temere tribuit Frehérus. Hoc monumentum Antoninis eſſe tribuendum Lamejus erudite probavit. Vide *act. acad. Palat.* T. I. p. 199.

(*s*) Vide *Tacitum Germ.* c. XXIX & XXX.

(*t*) Idem loco cit.

Digitized by Google

ſubſequuntur, rem illuſtrant, atque ſententiæ noſtræ novum robur adjiciunt. *Ultra hos*, qui extremam ſcilicet provinciæ partem, ſeu agros decumates colebant, Tacitus Cattorum gentem ferocitate inſignem collocat, atque Hercinium ſaltum, tanquam Romanæ ditionis terminum, initiumque regionis Cattorum aſſignat. A ſiniſtra igitur Mœni ripa per omnem Rheni & Nicri tractum usque ad Herciniam ſylvam & Iſtrum agri decumates patebant. Unde præclare Lamejus, non tantum inter Rhenum, Nicrum & Iſtrum, ſed & inter Rhenum, Nicrum & Mœnum Romanos imperium tenuiſſe concludit, atque hoc quidem Antoninis, Pio & Philoſopho, tribuit, nos autem duce Tacito & Ælio Spartiano Hadriano etiam & Trajano tribuimus; quanquam in hoc ipſo, diverſæ etiamſi videantur ſententiæ noſtræ, minime pugnant, neque à judicio viri & ſtudiorum affinitate, & ſuavitate morum nobis conjunctiſſimi divellimur, ſed ipſius opinio & noſtra inter ſeſe ita connectuntur atque cohærent, ut mutuo robore ſe firment, nedum ſeſe elidant. Si enim ex monumentis eruitur, Antoninos Nicrum inter & Mœnum imperium tenuiſſe, id ex Tacito atque Ælio Spartiano nobis eo fit credibilius, quod Trajanus & Hadrianus omnem hanc regionem præſidiis, caſtellis ac militari vallo jam munierant, & vero, ni actus jam limes, præſidiaque jam promota fuiſſent, non appareret, qua ratione Antonini ſola auctoritate imperium tenere, pacemque in his oris propagare potuiſſent. Unde miro modo Tacitus monumenta illuſtrat, nec minorem Tacito monumenta iſta lucem affundunt.

Sed enim errorem Freheri dum vult vitare Spenerus, alium ipſe in errorem incidit, atque oppoſitam dum amplectitur partem, à vero æque ac ille recedit. Quæ enim imperantibus Antoninis nondum nata, ſeu conſtructa exiſtimabat Freherus, hæc jam deleta Spenerus atque everſa fuiſſe contendit. Agnoſcit equidem atque ultro admittit Hadriani vallum, & limitem imperii promotum, & monumenta varia in his regionibus à Romanis relicta. Sed hæc omnia ipſamque Romanam dominationem M. Aurelio imperante concidiſſe, nec trans Rhenum ſubſtitiſſe imperii limitem

tem, ſed ad ſiniſtram hujus ripam eſſe reductum, atque in agris decumatibus *Romanam clientelam aut vi armisque expulſam, aut ad victores Germanos metu traductam* eſſe aſſerit (*u*). At enim *ab eo jam aevo ſi trans Rhenum Romana non ultra potuit conſiſtere dominatio,* (*x*) ut ait Spenerus, unde, quæſo, omnia illa monumenta poſt hæc tempora Rhenum inter & Iſtrum à Romanis conſtructa? quid viæ publicæ aut perfectæ aut inſtauratæ? quid columnæ milliariæ ſub Caracalla poſitæ? quid ſub Alexandro, ſub Elogabalo erectæ? quid tot inſcriptiones horum imperatorum nomine inſignitæ? quid tandem? quod civitati Aquenſi (*y*) Aureliæ nomen à ſuo nomine Aur. Antoninus (*z*) dederit? Non hæc in alieno aut hoſtili ſolo fieri ſolent, nec fieri poſſunt. Et hæc quidem, quam longe aberret Spenerus, nobis oſtendunt, Romanumque vallum, intra quod iſta fiebant, tertio ſeculo conſtitiſſe, neque ſecundo ævo nondum adulto jam fuiſſe deſtructum, tam claro quam invicto argumento demonſtrant. Illæſus igitur imperii limes ad Alexandri Severi, vel ut mavult cl. Schœpflinus, ad Aureliani tempora pervenit, atque Hadriani vallum à Germanis tum primum everſum, à Probo mox reſtitutum, varia poſt fata Diocletiani & Maximiani ætatem attigit, ubi demum penitus dirutum, & imperium ad veterem limitem, ad Rheni ſcilicet lævum latus reductum eſt. (*a*)

His perſpectis facile quivis intelliget, neque in tempus quod Romanum vallum anteceſſit, neque in id, quod everſum ac deſtructum ſubſequitur, ſed inter utrumque, eo ſcilicet ævo, quod quaſi medium intercedit, monumenta in Nicri regione de-

(*u*) *Notit. German. antiq.* l. IV, c. II. p. 175.

(*x*) Ibidem in not. ad p. 175.

(*y*) Hodie *Baden*, caput Marchionatus Badenſis.

(*z*) Caracalla dictus.

(*a*) *Als, Ill.* T. I, pag. 248, § CCXX.

Digitized by Google

tecta posse ac debere merito reponi; quanquam in hoc ipso temporis spatio, quo minus omnia sint æqualia, aut sibi æqualiter semper constent, multum abest. A communis enim imperii sorte cum singularum provinciarum fortuna dependeat, ut reliquæ partes imperii, ita hæ ad Rhenum & Nicrum positæ jam magis, jam minus quietæ fuerunt & securæ, atque eadem fere ratione jam plura, jam pauciora erecta esse monumenta dicendum est, prout magis, minusve quieta & secura fuerunt tempora; quod imperantibus Antoninis vel maxime elucet, cum horum imperium præ ceteris & diuturnum, & pacatum fuerit. Enim vero quæ Heilbronnæ, Durnii, Bullavii, Gundelshemii, Heidelbergæ, aliisque in locis ad Nicrum reperta sunt monumenta, ea vel omnia, vel pleraque Antoninorum ævo vindicantur; quod quidem partim fasti consulares comprobant, partim ex arte ipsa, & operis, literarumque structura haud obscure colligitur. Ut enim ex moribus, ita ex artibus ætates dignoscuntur, artes cum æque ac mores pro temporum diversitate immutentur, perficiantur, depraventur, ut cuilibet seculo certa quædam agendi, loquendi, ædificandi, sculpendi, pingendi ratio modusque sit quasi proprius, quo discernitur & cognoscitur.

Monumenta hæc nostra talia sunt, ut quicunque structuram eorum & artem diligentius inspexerit, ea secundo Romanorum ævo posteriora esse non posse facile intelligat. Accedit temporum ratio. Si enim alia sunt, quæ tempore belli, alia quæ non nisi pacis tempore apte commodeque perfici possunt, tum columbarium & balnea inter ea profecto habenda sunt, quæ à bello & armis magis abhorrent, & loca & tempora quietiora, placidioraque exigunt. Atquæ hæc quidem ratio non levis videri debet, ut Antoninorum ævo otius quam Pprobi aut Maximianorum ætati adscribantur, cum sub his nulla quies, sub illis summa tranquillitas fuerit.

Sed de his satis. Illud jam venit, quod hæc ipsa monumenta non locum obscurum, sed insignem, nobilemque sedem

osten-

oſtendant. Multa quidem & varia in Nicri tractu caſtella, oppidaque Romanis fuiſſe novimus, nec deſunt veſtigia, ſeu rudera, quæ illa nobis indicent. Nullum eſt autem, quod vel columbarium vel balneum, multo minus quod utrumque habuiſſe dici poſſit. Hæc nimirum non ſingulis locis, ſed iis tantum conveniebant, ubi primarii e Romanis, quique toti regioni præerant, ſedem ſibi, ſuisque conſtantem ſelegerant. Unde locum principem hic fuiſſe atque regionis caput, affirmare tuto licet.

Quodnam vero nomen huic loco tribuemus? quove nomine olim inſignitum eſſe dicemus? Lupodunum dictum eſſe, non primi quidem aſſerimus, at primi monumentorum auctoritate ſtabilimus. Ante nos jam Freherus hoc ipſo in loco antiquæ Germaniæ caput ſtatuere, & Lupodunum fuiſſe, ubi nunc Ladenburgum eſt, probare conatus eſt; opus eruditis non ingratum, ſed multa tamen in eo habentur, quæ priſcis ſcriptoribus, monumentisque non ſatis cohærent, ne dicam, plane repugnant, ut vel inviti ab eo diſcedere cogamur. Sunt quæ fuſius, nec utiliter retulit; ſunt alia, quæ retuliſſe utile, opportunumque fuiſſet, ſed quæ vel neglexit, vel brevius, nec clare recenſuit; ſunt tandem quæ cum noſſe debuiſſet, non novit, aut ſcire non curavit: ex quo accidit, ut ejus ſententia non probata omnibus, à multis etiam impugnata fuerit. Lupodunum

Quamquam, ſi res in medio relicta, neque omne dubium remotum eſt, non tam Frehero tribuendum, quam temporum fato adſcribendum videtur. Nimirum e ruinis nondum prodierunt ea monumenta, quæ magnam huic rei lucem attulerunt, nec niſi paucis abhinc annis detecta ſunt. Deerant illi, ut ita dicam, teſtes qui nobis adſunt, Romanis coævi, qui litem dirimant, & Lupodunum priſtino ſuo loco reſtituant. Et vero ſive in Lupoduno ipſum nomen ſpectes, ſive locum & ſitum conſideres, ſive ad ea demum reſpicias, quæ in his oris facta, geſtave à Romanis tra-

Digitized by Google

duntur, illa omnia cum monumentis ita conveniunt, ut res extra controverſiam poſita eſſe videatur.

Lupoduni nomen

Atque ut ab ipſo nomine initium ducamus; certum enim vero exploratumque habetur, uti res, ita rerum nomina ſenſim immutari, & à prima ſua origine paulatim deflectere; nec mirum, cum omnia mutentur, & voces mutari, quibus mutabilius nihil, inſtabiliusque habetur. Si in hac autem rerum æque ac nominum mutatione genuinam indagare originem, veraque à falſis diſcernere ſi cupias, ea tibi ſint veſtigia neceſſe eſt, quibus non obſcuro tramite, ab eo quod jam viget, nomine, ad illud, quod in uſu quondam erat, pervenire poſſis. Adſunt nobis profecto, adſunt indicia, eaque clara & certa, quibus ad primam Lupoduni originem perveniamus. Ab hoc enim tempore ad ævum Francorum, ab ævo Francorum ad ætatem Romanorum ſi recedas, prona tibi & aperta ſunt veſtigia, quibus mutationes inſequaris, & qua ratione aliæ ex aliis ortæ ſint, deprehendas. Etenim oppidum, cui balnea & columbarium adjacent, *Lobodunam* Francorum eſſe ex pluribus nec dubiis octavi & noni ſeculi documentis conſtat(*b*). Hæc vero Loboduna facili via nos ad antiquum Lupodunum perducit. Quandiu ſcilicet Romani in hac regione imperium tenuêre, Lupodunum dicebant, ut ex Auſonio novimus. Deſtructo Romanorum imperio levi vocis inflexione Luboduna primum, dein Loboduna Francis dicta eſt. Neque ullum eſt dubium, quin & Lupodunam dixerint, cum in antiquis hujus civitatis ſigillis litteræ B & P promiſcue adhibeantur. Quis vero non videt Francis idem fuiſſe Lobodunam, quod Romanis fuerat Lupodunum. Si enim mutata imperii forma ſingulæ fere civitates & nomen & linguam & mores immutarunt, paucæ vel nullæ ſunt, quæ à primo ſuo nomine non magis quam Loboduna deflexerint.

Quam-

(*b*) Vide *cod. Lauresh.* pag. 320 n. 226, 274 & ſeqq. usque ad n. 818.

Digitized by Google

Quanquam prima Lupoduni origo non tam à Francis aut Romanis, quam à Celtis, ut vox ipſa indicat, repetenda eſt. Celticam enim originem conſectantur, quotquot ſimili modo deſinunt, nomina, ut Auguſtodunum, Lugodunum, Virodunum, aliaque non pauca, quibus omnibus non Romani, nec Franci, ſed Celtæ nomen dedère. Neque diviſæ in hoc eruditorum ſententiæ, ſed una omnibus opinio, ut nullum prorſus dubium relinquatur. Obſervant geographi, nec immerito, illa oppida montes occupaſſe ſive montana. Quid mirum? cum vox ipſa *dunum, düne*, Celtis collem, Belgis nunc etiam locum elatum & prominentem ſignificet; quod cum aliis omnibus tum Lupoduno apprime convenit. Suo enim ſitu ita eminet (*c*) ut ab utraque Nicri ripa proſpicienti in tumulo, ſeu colliculo editiore poſita videatur. Lupoduni origo à Celtis

A Celtis itaque Lupodunum ad Romanos, à Romanis ad Francos, à Francis ad nos tandem pervenit. Romani alia nimirum oppida, vicosque ipſi condiderunt, & hæc latino nomine inſigniebant, ut *Aras Flavias*, *Vicum Julium*, *Rheni & Montium Tabernas*. Alia jam condita imperio ſuo adſcripſerunt, & his vetera nomina plerumque ſervabant. Ad hæc, non ad illa Lupodunum referas, velim. Quamvis enim nulla in his oris ante Romanorum adventum extitiſſe oppida, geographi nonnulli cenſeant, Nicrique accolas teſtum non ſubiiſſe, partim ex Tacito, partim ex Cæſaris annalibus colligere velint, hoc de Marcomannis, non de Celtis intelligi debet. Etenim cum Galli ſeu Celtæ (iidem enim alio nomine Celtæ, alio Galli vocabantur, Romanis Galli, reliquis Celtæ dicti) cum Galli, inquam, poſt Marcomannorum diſceſſum hanc Nicri regionem occuparunt, pro ſuo eam more colere, teſtis, villis, oppidisque inſtituere cæperunt. Unde Lupodunum cum agris decumatibus initium ſumpſiſſe ſtatuimus.

Mox

(*c*) *Dune* cumulos arenarios mari in littore oppoſitos Belgæ potiſſimum adpellant, inde *Duynkerken* (Dunkerka) nomen traxit.

Digitized by Google

Mox ubi in *ſinum imperii & partem provinciae* hi agri ceſſère, novam Romani Lupoduno formam, atque inſuetum illi ſplendorem monumentis ſuis attulerunt. Suum ipſi tamen nomen relictum, nec niſi ſub Francis immutatum. Rudis hæc atque inimica litteris ætas! quæ & monumenta, & monumentorum ipſa etiam nomina delevit, aut ſub ruinis ſepelevit. Nec mirum profecto videri debet, in tanta linguarum ruditate eos à Lupoduno ad Lubodunam, atque ab hac ad Lobodunam deflexiſſe; cum illius ævi ea fuerit conditio, ut ſcribendi æque ac loquendi nulla eſſet ratio certa atque determinata; ſed vaga omnia & dubia fluctuarent: neque unius, alteriusve litteræ ratio ibi quærenda, ubi & voces & litteras in uno ſæpe eodemque codice mutilabant, depravabant ac mire torquebant. (*d*) Non alia ratione accidit, ut aliæ ex aliis mutationibus naſcerentur; ſed non omnes ut noſtræ cum radice ſua ita cohærent, ut quo fonte manarint, facile deprehendatur. Subſequentibus annis Burgundi, atque horum exemplo ducti Franci, non jam *in dunum*, ſed *in burgum* oppida ſua terminarunt. (*e*) Hinc factum, ut Lobodunam in Lobodunburgum verterint, unde tandem non tam mutatis, quam ſubtractis, litteris Lodunburgum, ſeu quod in vetuſtis tabulis idem ſonat, Ladenburgum ortum eſt. Miræ hujus viciſſitudinis, dicamne, an depravationis hujus veſtigia gemino civitatis ſigillo impreſſa habemus, in quibus Lopdemburgi & Lobdenburgi, in recentioribus vero Ladenburgi nomen legitur.

Quid

(*d*) Sub Pipino legitur: in Lobduna, in Loboduna civitate publica; in Lobodone caſtro, in pago Lobdunenſi, Lubdoninſi, Lubidunenſi &c. ſub Carolo magno, in Lobodunowa, Lubdingowe, in caſtello Lobdenburg, in pago Lobodunbergenſe, & Laudenbergenſe &c. Vide *cod. Lauresh. Schannat hiſt. Wormat. Freh. orig. palat.*

(*e*) Multa veterum civitatum nomina rudi Francorum ætate depravata ſunt: ita Auguſta Vindelicorum in Augsburgum, Regina caſtra in Reginoburgum, Argentoratum in Strasburgum & multa alia ſimili modo corrupta ſunt.

Digitized by Google

Quid eſt, quod jam dicas? oppidi nomen, quo nunc utimur, cum eo quod in uſu quondam erat, ſimile nihil vel affine habere. Cum enim ex monumentis Pippini, Caroli magni, aliorumque regum & ducum Francorum certum ſit, Ladenburgum unum eſſe idemque oppidum ac Lobodunam; hæc autem vocis affinitate, nominisque origine, ut jam perſpeximus, non modo Lupoduno non abſimilis, ſed plane ſimillima ſit, æque certum ſit neceſſe eſt, Ladenburgum, quamvis ab antiquo Lupoduno prima fronte differat, ab eo tamen reipſa non differre, ſed unum eundemque locum deſignare.

Lupoduni dignitas

Ut nomine, ita dignitate conveniunt Loboduna & Lupodunum; ſua quodlibet ætate, hoc ſub Romanis, illa ſub Francis pares honores tulit. Qui fuerit illi ſplendor, quodve decus, ex balneis & columbario colligitur, quæ inſignem ibi ſedem Romanis fuiſſe, neque Lupodunum in agris decumatibus infimum tenuiſſe locum oſtendunt. Lobodunæ novum acceſſit ornamentum. Toti enim regioni, ſeu pago, ut aiunt, Lobodunenſi nomen dedit, ejusque caput per ſexcentos amplius annos extitiſſe neminem fugit; utrumque tandem regio cum caſtro, comitibusque regiis Ladeburgo ſuos & vetuſtatis & dignitatis honores tranſtulit. Sub Romanis igitur Lupodunum, ſub Francis Loboduna, ſub Palatinis Ladenburgum floruit atque etiamnum floret.

Variæ opiniones circa antiquum Lupoduni ſitum

Sed enim, inquies, quæ nominis origine, vocisque aut etiam dignitatis affinitate convenire videntur, loco & ſitu non conveniunt. Ad remotos Iſtri fontes multi ſtatuunt, quod ad Rheni & Nicri oras ſtatuere conamur. Lupodunum illorum & noſtrum regione tantum diſtant, quantum voce aut nomine junguntur. Novimus equidem à B. Rhenano ad ortum Danubii, & Herciniam ſilvam Lupodunum fuiſſe poſitum, atque ipſum in agro Lupfenſi quæſiiſſe, quod in Lobodunenſi reperiiſſe Freherus contendebat. Conveniunt omnes in agris decumatibus Lupodunum eſſe inveſtigandum; conveniunt a Nicro illud non abfuiſſe; qua vero in parte, ad Nicri fontes? an verſus amnis oſtium ſitum

fuerit? de hoc minimè conveniunt. Res cum certa non eſſet, magis dubia &, ut fieri ſolet, diverſis partium ſtudiis planè incerta facta eſt. Non defuerunt, qui Rhenani, nec qui Freheri ſententiam amplecterentur. Utrique ad Auſonium, & Marcellinum provocant, neque rejicienda horum autoritas, ſed cum ſale admittenda. Si rem probe inſpicias, miraberis ſane, plerosque nec tempora, nec loca, ut fas erat, in Marcellino & Auſonio diſtinxiſſe, virosque aliunde in hoc eruditionis genere ſumma cum laude verſatos rem magis implicaſſe quam enodaſſe, atque illos, quæ pugnabant, conjunxiſſe & quæ jungi debuiſſent, tanquam pugnantia rejeciſſe.

Auſonius & Marcellinus explanantur

Auſonius Lupodunum memorat, non Marcellinus. Ex illo nomen, ex hoc ſitus Lupoduni petendus. Victoriam uterque refert, alter prælium majore fide narrat, alter triumphum elegantius deſcribit. Non una vero pugna, nec unum certamen in Marcellino occurrit, inde prima erroris origo. Deſcriptam ab Auſonio victoriam ad prælium Argentuariæ datum plerique referendam eſſe rati, ex hujus Argentuariæ ſitu, Lupoduni ſitum collegerunt, in quo à Marcellini perinde atque Auſonii mente receſſêre. Inquirendum iis prius fuiſſet, quonam de prælio apud Auſonium agatur & quænam ſit victoria. Alia Argentorati, alia Solicinii, alia denique Argentuariæ parta eſt. Prima Juliano Cæſari debetur, nec quidquam ad rem facit. Altera Valentiniano & Gratiano, tertia ſoli Gratiano tribuitur. Ad tertiam, non ad ſecundam ſpectare Lupodunum, magis erudite quam prudenter judicarunt Cluverius, Spenerus, Ortelius, aliique, nec non Freherus, qui ſuis ipſe telis ſe ferit, nec mirum, ejus ſententiam concidiſſe, cum admittat ea, quæ opinionem ſuam non tam ſtabiliant, quam penitus evertant. Quod ſi Auſonius de Argentuaria intelligendus, fatemur cum Spenero, & ultro quidem, vel Ladeburgum non eſſe verum Lupodunum, vel ſi ſit, ea profecto expeditione, ad quam reſpexit Auſonius, non de hoc, ſed de alio

alio Lupoduno actum esse. *Quid enim*, ut recte animadvertit Cluverius, *quid attinuit victorias Gratiani ad Argentuariam partas narrando Lupodunum nominasse centum circiter millibus passuum ab Argentuaria dissitum?* Sit igitur Lupodunum ad Istri fontes, sit non procul ab Argentuaria dissitum, à Ladeburgo sit tandem prorsus alienum, si de hac Gratiani victoria agatur; sed agere de illa Ausonius neque potuit, neque voluit, & quî potuisset rem referre actam, quæ acta non esset, aut celebrare triumphum, ubi triumphus non fuerat. Occubuit nimirum Valentinianus ante partam Argentuariæ victoriam; decesserat aliquot jam annos, cum prælium illud initum. Testes habemus Aurelium Victorem, & Hieronymum, & ipsum Marcellinum. Qua igitur ratione Ausonius, qui Valentiniani laudes celebrat, qui & natum & parentem nominat, quique Lupodunum cum Valentiniani æque ac Gratiani triumpho conjungit, qua ratione vivo adhuc & regnante Valentiniano ea referat, quæ non nisi eo mortuo subsecuta sunt, aut ea Valentiniano tribuat, quæ soli Gratiano debentur. Ruunt ergo atque concidunt, quoquot ex eo capite argumenta trahebantur. Quam parum victoria prope Argentuariam reportata ad vitam vel laudem Valentiniani referri potest, tam parum cum Lupoduno conjungi debet, cum utrumque idem tempus, idem prælium, eundemque triumphum respiciant.

Non est quod jam Cluverius venditet, *omnia manifesto docere, non procul ab Argentuaria urbe, propeque Danubii fontes, antiquum fuisse situm Lupodunum.* Quam falsæ sint, quamque inanes eo fonte deductæ rationes, ii etiam hoc tempore fatentur, quibus Lupsense castellum tanquam antiquum habetur Lupodunum. Neque aliam ob causam relicta jam Argentuaria, ad Solicinium, ubi Valentinianus & prælio & victoriæ interfuit, animum & studia verterunt. Ergo Solicinii ope omnis exhaurietur difficultas? immo vero nova oritur.

Solicinium

De ſitu Solicinii ſi æque conſtaret, ac de Argentuaria conſtabat, res tota foret extra controverſiam poſita, & verum à falſo Lupoduno ſecernere difficile non eſſet. A Solicinio enim Lupodunum longe abeſſe nequit, ſed unum cum altero ita cohærebat, ut eandem nobis victoriam Marcellinus Solicinii, Auſonius Lupoduni nomine deſignarit. Sed de hoc ipſo, ubi ſitum fuerit Solicinium, minus conſtat, non dico, quam de Argentuaria, ſed minus quam de Lupoduno, ut ex incerto Solicinii ſitu ad ſitum Lupoduni non niſi valde dubio, incertoque argumento concludere aliquid poſſis. Hoc non latebat eruditum Clemmium, qui primus & ea quæ pro hac ſententia, & ea, quæ contra illam faciunt, æquo animo protulit, nec dirimere litem, ſed quidquid ad eam dirimendam magis conduceret, exponere, diſcutere, atque aliorum judicio relinquere inſtituit. Obſervationibus Clemmii alias ſubjunxit Volzius, ſtudio non abſimili, eoque, ut videtur, animo, ut petitis ex Solicinio argumentis Rhenani opinionem firmaret, Freheri ſententiam deprimeret.

Rectius hi, ſecuriusque rem aggreſſi quam Rhenanus, qui dum Solicinium Heidelbergæ conſtituit, non tam ſuam quam noſtram ſententiam confirmat, pari ſorte, parique fortuna in hoc uſus, quam Freherus, qui Argentuariam admittendo evertebat ſuam, Rhenani vero ſententiam firmabat. *Quid enim*, ut in quos tela retorquemus, eorum etiam verbis utamur, *quid attinuit victorias Valentiniani ad Heidelbergam partas narrando, Lupodunum ad Lupfenſe caſtellum centum circiter millibus paſſuum ab Heidelberga diſſitum poſuiſſe?* Perſpexerunt Rhenani errorem recentiores Suevіæ ſcriptores. Solicinium non Lobodunæ vicinum, ſed caſtello Lupfenſi proximum hodie tradunt.

Solicinii ſitus incertus

Ubinam vero illud ſtatuendum eſſe dicemus? an cum Rhenano, utpote qui nobis plurimum favet, Bilicone aut Heidelbergæ? an cum Bucherio non procul Heidelberga in via, ut vocant, montana, eoque in loco, ubi hodie vicus nomine Soli-

Solicinio non omnino abſimilis? an cum Lazio ad Brettam, oppidum à Loboduna non adeo diſſitum? an cum Cluverio & Guillimanno in ſiniſtra Nicri ripa verſus Iſtri fontes conſtituemus? Nam quid de Cluſio dicam? qui contra omnem geographorum & hiſtoricorum notitiam Solicinium ad lævum Rheni latus inter Moguntiam & Treviros quæſivit? In tanto ſententiarum diſcrimine Solicinii ad Lupodunum ea eſt ratio certa, omnibusque probata, ut ſi primum in hac Nicri regione fuiſſe agnoſcis, & alterum hic eſſe agnoſcas, neceſſe ſit: ſi verò ad Danubii fontes unum removeas, & alterum eó rejicias, oportet. Hac ratione inducti, qui Rhenani ſententiam tueri, & Lupenſe caſtellum tanquam antiquum Lupodunum defendere volunt, Solicinium huic vicinum ſtatuunt. Sed quo illi jure ad ſuam regionem, eodem nos ad noſtram trahere Solicinium atque vindicare poſſemus. Nominis ſimilitudine nituntur? Sed commune utrinque nomen, nobisque & illis par ratio habetur. Locum & ſitum Marcellino congruere aiunt? nec minus noſtrum Solicinium ſitu Marcellino congruit, imo magis ad illum accedit. At inventa ab illis laudantur oſſa, quæ prælium à Marcellino deſcriptum non obſcure indicant? Neque hoc quidem illis ſpeciale. Non procul Heidelberga & Luboduna inventa ſunt magno numero & oſſa, & corpora, & clypei, & varia armorum genera, quæ cruentum hic prælium Romanis cum Alemannis fuiſſe æque oſtendunt. Quid ita? rem incertam, dubiamque relinquemus? nequaquam. Sunt alia, nec levis momenti argumenta, quæ pro Luboduna certant, & totum dirimere negotium queunt. Quamvis vero certum Solicinio, determinatumque locum non aſſignemus, neque poſſe prudenter aſſignari exiſtemus, noſtro tamen propoſito confirmando fuerit ſatis, ſi Valentiniani victoriam non ad Iſtri fontes, ſed ad has Rheni & Nicri oras actam eſſe demonſtremus.

Triumpharet Freheri ſententia, ait Clemmius, ſi Valentinianus Mœnum, non Rhenum, tranſiit, *nec Solicinium certe, nec Lupodunum* Argumentum ex Clemmio ſumitur

dunum prope arcem Lupfenſem quaeri amplius poſſet. Recte quidem. Sive autem Valentinianus Mœnum, ſive Rhenum non procul Mœno tranſiit, ſententia Freheri triumphare dicenda eſt. Mœnum, an Rhenum Valentinianus trajecerit? ex ipſis Marcellini fontibus exploremus. Manuſcripti codices, iique optimæ notæ, Florentinus, Toloſanus, Colbertinus & regius non Rhenum, ſed *mhenum*, procul dubio *Menum* offerunt. Cui enim Rheni flumen adeo ignotum eſſe poterat, ut in eo deſcribendo falli, aut dubius hæſitare poſſet. Non ita de Mœno, qui Romanis minus notus erat, & vero, cur aliis in locis Marcellini codices Rhenum haberent, hic vero omnes mhenum, ſi de eodem flumine, neque de ignoto ipſis amne ageretur? Mœnum ergo transgreſſus Nicrum verſus hoſtes perſequebatur. Quosnam hoſtes, eos ipſos qui paulo ante duce Randone Moguntiacum præſidiis vacuum devaſtarunt, & qui Mœnum inter & Nicrum non ad remotos Iſtri fontes quærendi erant. En! quam apte, quamque opportune omnia cohærent. Refert Marcellinus regalem, id eſt, regio ſanguine ortum Randonem cum Moguntiaci ſtragem diu animo concepiſſet, data per Valentiniani diſceſſum occaſione latenter in urbem irrepſiſſe, opes abſtuliſſe, civesque captivos abduxiſſe. Hæc ut ageret, non longe abeſſe Rando, ſed in vicino latere debuit, ſedemque illi & copias à civitate non remotas fuiſſe quis non videt? Sed perſequamur cum Marcellino viam, nec quidquam, rem illuſtrare quod poſſit, prætermittamus. Valentinianus cum Gratiano flumen transgreſſus, reſiſtente nemine, per regiones longo itu porrectas, ſeu per longam & apertam planitiem aliquot diebus incedit, quin ullus, qui vim obmovere, inveniri potuerit. Poſt hæc, ubi è planis nimirum ad montana perventum, leniore & cautiore greſſu princeps ulterius tendere; cum prope locum veniſſet, cui Solicinio nomen eſt, velut quadam obice ſtetit. Perceperat e ſpeculatoribus *barbaros longe conſpectos eſſe, montemque occupaſſe praeceliſum, per confragoſos colles undique praeruptum & invium, absque ſeptemtrionali latere, unde facilem habet devexitatem*

tem & mollem. Hic prælii locus, de quo agitur, quis a Mœno ad Nicrum progrediens & planitiem, & aliquot dierum ſpatium, & præruptos inviosque montes, & mollem facilemque clivum non agnoſcat, ut paucis de Luboduna millibus Solicinium merito poni poſſit. Quanquam hæc non uni, ſed pluribus locis cum poſſent tribui, iis non inhærebimus. Id tamen non prætermittendum, quod hæc ipſa planities, & aliquot dierum ſpatium, totiusque itineris ratio non æque à Rheno ad Lupfenſe caſtellum, quam à Mœno ad Lubodunam habeantur.

Hæc de Mœno. Sed ne huic rationi, (quamvis ſatis magni ponderis habenda ſit) ne illi tamen ita videamur inniti, ut Rhenum prorſus negligamus, ponatur, per nos licet, non Mœnum ſed Rhenum à Valentiniano eſſe trajectum. Num Baſileæ vel Argentorati flumen trajecit? nullo modo. Wormatiæ fuit imperator paulo antequam Solicinii actum ſit prælium, ut lege perſpicitur, quam in hac civitate dedit, quamque Ulpianus in codice Theodoſiano nobis ſervavit. (*f*) Diſcedit Wormatia imperator; ad bellum Alemannis inferundum progreditur. Quo vero progreditur? Eo tempore duos Valentiniano hoſtes fuiſſe ex Ammiano accepimus; Randonem alterum, alterum Vithicabium: huic Nicrum inter & Iſtrum, illi inter Mœnum & Nicrum ſedes fuiſſe videtur. Quamquam, ubi res contra Romanos agebatur, communi omnes ſtudio, mutuisque viribus Alemannos concertaſſe nemo dubitat. Occiderat Vithicabius, non Rando. Poſt primi necem, non armis, ſed dolo & fraude illatam, *aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus.* Sed ne Rando & reliqui Alemanni nova molirentur, merito timebant Romani, atque *ob ſuſpectos eorum mores, nunc infimorum & ſupplicum, paulo poſt ultima minitantium*

Novum argumentum ex Marcellino

(*f*) Hanc legem Valentinianus Wormatiæ fanxit die 31 Julii, eodem quo Solicinii prælium accidit, anno. Vide *cod. Theodos.* lib. 13, tit. 6, leg. 3.

Digitized by Google

tantum, nullae quieſcendi dabantur induciae. Rebus ita conſtitutis quæritur, an Valentinianus contra Randonem, eamque Alemanniæ partem, quæ ad Mœnum & Nicrum, an contra Vithicabii gentem, eosque Alemannos, quibus ad Iſtri fontes ſedes erat, arma tulerit? Moguntiaci ſtrages hoſtium ſanguine nondum erat deleta, manes civium impia Randonis manu cæſorum nondum placati: inultum hoc nefas dicemus? anne hoſtes Mœnum inter & Nicrum inſontes atque ſecuros Valentinianus relinquet, dum hac ipſa in regione verſatur, & remotos nec tam recentis criminis reos aggredietur? Quis hoc aſſerat, niſi omni vi atque ope Valentinianum, ut ita dicam, ad ſe rapere, in ulteriorem trahere Sueviam, atque ad Lupfenſe caſtellum tandem perducere velit.

Volzii opinio

Hoc vero modo Volzius novam Valentiniano aperiiſſe viam videtur. Wormatia illum ducit Argentoratum; ibi Rhenum tranſit; trajecto Rheno vallem intrat, quam vocant, Kinzengenſem; ex hac valle ad locum nomine Hornbergam venit; Hornberga iter pergunt Sulgavium. Quorſum hæc omnia? ut ad caſtellum Lupfenſe tandem perveniant, eique Lupoduni nomen imponant. Mira ſane atque egregia hiſtoricos interpretandi ratio, qua non dubia tolluntur, ſed augentur, nec dirimuntur, ſed foventur lites atque propagantur. Non læſum Valentiniani honorem, non Moguntiacum miſere devaſtatum, non cives ab hoſte abduſtos curant, aut vindicandos putant, dummodo Lupodunum vindicent, atque Lupfenſi caſtello tribuant.

Refellitur

Quam facili, quam prono flumine omnia manant, ſi rem, ut jacet obvia, è Marcellino accipias, & Valentinianum non procul Wormatia, ubi fuerat, Rhenum tranſiiſſe ſtatuas. Exeunte menſe Julio imperator Wormatiæ eſt, ut ex lege ab eo lata novimus. Inde *anni tempore jam tepente*, hoc eſt, ætatis calore jam decreſcente flumen transgreditur (ſive Rhenum, ſive Mœnum, ſive

sive utrumque a Valentiniano trajectum dicere malis) hostiles agros ingressus, fata cum jam essent matura, quæ victui necessaria, servari, reliqua flammis dari jubet. Si ad tempus respicias, quo fuit Wormatiæ, atque cum hoc, quo matura jam fata & fruges vastasse dicitur, conferas, imperatorem cum exercitu suo non longum iter perfeciisse, neque ad Istri fontes, sed inter Mœni & Nicri oras fuisse facile intelliges. Peragrata intra paucos dies ac devastata hostium regione, hostes ipsos ad montem præruptum atque invium assequitur. En! montes hercinii, non ii quidem, e quibus Istri fontes defluunt, sed qui Nicri regionem undique præcingunt, atque a Lobodunæ tergo late diffiduntur. Hic subsistunt Alemanni locorum asperitate confisi, prælumque ineunt. Pugna diu anceps: *disjecti denique Romanorum ardore, metuque turbati, sylvarum se latebris amandant.* Quid plura? expulsis hostibus, & peracto bello, *milites ad hyberna, imperatores Treviros revertuntur.* Quam bene hæc Wormatiæ & Lobodunæ, tam male Argentorato & Lupfensi castello favent. Si enim locum, a quo discessit, & locum, ad quem revertitur imperator, si tempus, quod inter ejus discessum, ejusque reditum intercedit, si finem Julii, quo legem sanxit, & finem Augusti, quo dies tepescere, & fruges etiam tardiores colligi solent, si hæc omnia æquo animo consideres ac perpendas, fatearis necesse est, Valentinianum ab ulteriore Suevia & Istri fontibus longe abfuisse. Vicinas Mœni & Nicri regiones domare potuit, longinqua peragere bella certe non potuit.

Nam quod alii dicunt, ineunte vere hoc bellum a Valentiniano susceptum, & milites ad hyberna jam reversos, ubi legem mense Julio Wormatiæ dedit, hæc quidem ostendunt eos intelligere, quam parum ista Rhenani sententiæ faveant, atque ut ea explanent, multum sese torquere. Sed quis credat milites Romanos mense Julio in hybernis jam fuisse? quis credat ineunte vere facta esse, quæ eo anni tempore facta dicuntur, ubi matura jam Aliorum sententia

Digitized by Google

ſata & dies jam tepeſcere cœperant. Sin autem elapſo menſe Julio Valentinianum in ulteriorem Sueviam arma tuliſſe contendas, graviori ſcopulo ne impingas, caveas, velim. Tempus nimium breve a menſe Julio, usque dum dies tepeſcere, & tardius etiam ſata colligi ſolent, quam ut remotas peragrare regiones, atque Iſtri fontes attingere potuiſſet. Obſtant temporis anguſtiæ, obſtat Marcellini auctoritas, qui hoc bellum non celeri curſu, ſed *ſenſim & leniore greſſu* confectum eſſe refert.

Obicem vitabis omnem, planoque atque facili tramite incedes, ſi dicas, imperatorem vertente anno ad Mœnum & Nicrum Alemannos aggreſſum, atque his debellatis *milites ad hyberna, imperatores ad triumphum eſſe reverſos.*

Argumentum ex Auſonio

Prælium & victoriam ex Marcellino, triumphum ex Auſonio habemus, qui Valentiniani & Gratiani laudes ita cecinit:

> — *Auguſtae veniens quod moenibus urbis*
> *Spectavit junctos natique patrisque triumphos:*
> *Hoſtibus exactis Nicrum ſuper et Lupodunum*
> *Et fontem Latiis ignotum annalibus Hiſtri.*

Viden? ipſe Auſonius Lupodunum Nicro, non Iſtro jungit. Quin immo, inquis, Iſtri fontibus æque ac Nicro conjungit: minime vero. Auſonius triumphum deſcribit ob hoſtes a Nicro, & Lupoduno exactos, atque in Hercinium ſaltum pulſos, ubi Iſtri fontes latebant. Non ego, ſed Marcellinus Auſonium ita interpretatur; hic rem hiſtorica fide ita narrat: *Stratis denique multis*, diſperſi *ceteri ſylvarum ſe latebris amandarunt.* Hoc ipſum elegantiore modo poeta exhibere non potuit, quam per occultos Iſtri fontes, qui intra illas ſylvas latitabant. Mirum, quot, quamque variis modis geographi recentiores ſeſe torquere ſoleant, ut hunc Auſonii verſum explanent. Poeta ex hiſtorico, non hiſtoricus ex poeta intelligendus. Marcellinus, qui hoc in loco ne minima

Digitized by Google

minima quidem neglexit, bellum duplici capite complectitur: primo narrat regionem Alemannorum vastatam esse atque ab ipsis relictam; dein ipsos Alemannos refert e monte, in quem recesserant, profligatos atque in Herciniam sylvam propulsos. Utrumque Ausonius, at non ita distincte, brevius, subtiliusque poetico more reddidit. Primum ita exhibet: *Hostibus exactis Nicrum super et Lupodunum.* En! hostes e Nicri tractu, cujus caput fuisse Lupodunum poeta indicare videtur, fugatos ac propulsos. Alterum sequenti versu mira elegantia expressit: *Et fontem Latiis ignotum annalibus Istri.* En! *sylvarum sese latebris amandant*, ubi prælio victi ac dispersi delitescunt. Neque dicas, ab ea Hercyniæ sylvæ parte, quæ Lubodunam respicit, Istri fontes nimium abesse. Sufficit poetæ fontem Istri in aliqua immensæ illius sylvæ parte latitare, ut tam vere quam eleganter saltum Hercinium per ignotos celebris hujus fluminis fontes exprimere, atque hac arte novum victoriæ splendorem adjicere possit. (*g*)

Favet Lubodunæ nostræ Marcellinus, favet Ausonius, favet ipsa itineris ratio a Valentiniano suscepta. Quod si a Rhætiis vel a Sequanis venisset, Lupodunum ad Istri fontes & ad Lupsense castellum quæri forte potuisset (*h*). Sed cum a Moguntiæ & Wormatiæ partibus venerit, ad Lubodunam rectius quæri potuit, securius inveniri debuit. Neque vero arbitror in remotis Sueviæ

(*g*) „ *Hujus Herciniae silvae latitudo* IX *dierum iter expedito patet. Oritur ab Helvetiorum, et Nemetum, et Rauracorum finibus: rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium. Hinc se flectit finistrorsus diversis a flumine regionibus; multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit. Neque quisquam est hujus Germaniae, qui se adisse ad initium ejus silvae dicat, cum dierum iter* LX *processerit; aut quo ex loco oriatur, acceperit.* „ Ita J. Cæs. de bell. Gall. comm. VI. 25.

(*h*) Valentinianum non a Rhætiis vel a Sequanis venisse, non tantum ex lege, quam Wormatiæ dedit, colligitur, sed etiam patet ex eo, quod Treveros reverti dicatur. Venerat ergo Treviris. Neque enim quis Athenas reverti dicitur, nisi Athenis prius venerit.

Digitized by Google

finibus Lupodunum unquam fuisse investigatum, ni Argentuariæ victoria cum Lupoduno male juncta primum errori locum dedisset. Postquam autem error invaluit, & sententia quædam ex errore nata est, etiamsi falso principio inniti deprehendatur, aliæ tamen, quibus defendatur, rationes nunquam desunt, aut si desint, novæ mox inveniuntur atque excogitantur.

B. Rhenani sententia

Sed his omissis, quid est tandem, quo Rhenani sententia fulciri possit. Quid est, non jam dico, quo rei veritas, sed loci antiquitas comprobetur? Quæ sunt monumenta, quibus Lupsense castellum Romanis notum fuisse suspicari liceat? A Romanis contra Alemannos constructum esse insinuat Rhenanus: at non Celticum, sed Romanum ipsi nomen dedissent, si ab iis traheret originem. Rudera habentur? at rudera non monumenti Romani, sed castelli recentioris, quod jubente Sigismundo cæsare, & concilio Constantiensi suadente dirutum ac penitus deletum est (*i*). Hoc castellum non aliam videtur habuisse originem, quam tot alia castella, ut vocant, montana, quæ posterioribus temporibus, nimirum seculo undecimo & duodecimo, exstrui cœperunt, & pro castris Romanis non raro accepta sunt. Ad ea tempora & comites Lupsenses & eorum castrum esse referenda nullus dubito, patetque ex eo, quod non nisi exeunte seculo undecimo prima eorum mentio occurrat, neque ulla habeantur vestigia, quibus eorum origo ad altiora tempora referri possit.

Alia est Lubodunæ, ac longe diversa ratio: quot, quam præclaris innititur monumentis, quibus ejus antiquitas innotescat? Luboduna secundo Romanorum ævo balneis & columbario jam fuit insignis. Exeunte tertio seculo monumentum ibi relictum eo insignius, quod in annum incidat memoratu dignum, quo Diocletianus & Maximianus Augusti Constantium Chlorum et Gal. Val. Maximianum, cæsares adoptarunt. Subsequen-

(*i*) Anno 1416 castellum Lupsense dirutum est.

Digitized by Google

quentibus ſeculis augeri cœpit Lobodunæ gloria, nedum decreſceret, atque dum Lupfenſes comites eorumque caſtrum nondum erant in rerum natura, Loboduna jam hujus regionis caput fuit ac princeps.

Quam pauca Lupfenſi caſtello, tam multa Lobodunæ favent. Et nomen & locus, & tempus, & ipſa monumenta inter ſeſe ita conveniunt, ut huic ſententiæ ſtabiliendæ nihil deeſſe videatur. Lupodunum igitur a Celtis, ut vox ipſa Lupoduni indicat, conditum, a Romanis præclaris monumentis exornatum, a Francis regio caſtro comitibusque regiis illuſtratum, a Palatinis demum vindicatum, ſuoque & nomini & honori reſtitutum dici poteſt ac debet.

DISSERTATIO

de Balneo Romano in agro Lupodunenſi reperto.

Auctor

CASIMIRUS HÆFFELIN.

MONUMENTA varia variis in locis ad Rhenum, Nicrum, Mœnumque reperta ſunt; & hæc quidem nec pauca numero, nec ipſa ſpecie vulgaria: alia moribus populorum, deorumve cultu, alia litterarum, artiumque ſubſidiis inſignia; omnia vero vetuſtate ſimul & utilitate commendanda. Inter tot autem, tamque varia, quæ e ruinis prodiêre apud nos, Romanorum monumenta, duo præſertim omnium in ſe oculos convertere, eruditorumque ſtudia provocare videbantur; *Columbarium* ſcilicet ac *Balneum* (*k*), a Ro-

(*k*) Columbarium menſe Junio anno 1766, balneum menſe Septembre ejusdem anni repertum eſt.

Digitized by Google

manis utrumque multis abhinc seculis constructum, utrumque non ita pridem in agro Lupodunensi versus Schrieshemium detectum.

Columbarium observationibus suis illustravit Schœpflinus (*l*). Id unum adjiciemus, Virgilii columbarium, quod Neapoli paucis ab urbe passibus in colle ad Pausilippum vergente cernitur, cum hoc nostro omni plane ex parte convenire. Quantum enim distantia locorum separantur, tantum & formæ & structuræ affinitate conjunguntur. Atque hoc vel ipsi monumenti Lupodunensis detractores si viderint, fateantur, necesse est, vel istud Romanum esse columbarium, vel illud Virgilianum non esse. Sive enim columbarium ipsum, sive columbarii partes, & loca singula singulis urnis recipiendis aptata, sive subobscurum & proclivem, ut locum funebrem decet, lucis aditum, sive tandem ipsam constructionis artem, dimensionumque rationes considerarint, tanta, tam æqua similitudinis ratio elucebit, ut qui unum viderit, alterum vidisse, qui unum probaverit, & alterum probasse, merito possit existimari.

De columbario magnus ubique rumor, magnaque fama apud Palatinos erat, cum novum eruitur monumentum, nova sese produnt veterum ædificiorum vestigia, atque eodem prope loco, eodem ferme tempore balnea Romana haud dubiis indiciis sese manifestant. Thermarum & balneorum usus ex Asiaticis ad Græcos, a Græcis ad Romanos, a Romanis ad nos tandem dimanavit.

Ager Lobodun.

Ad construenda autem balnea locum seligebant Romani vel natura, vel arte ad omnem voluptatem comparatum, atque talem in agro Lupodunensi eos selegisse nemo non videt. Si enim situm spectes; quid amœnius? quidve aspectu jucundius? si aërem; quid salubrius? quid ad curandam valetudinem, recreandamve

(*l*) Vide *Act. Acad. Theod. Palat.* tom. II, pag. 107.

Digitized by Google

damve opportunius? ſi ſoli ſertilitatem? nec ipſa heſperia tellus Cereri gratior, aut frugum ubertate fecundior. Multa ad Tiberim, multa ad Anionem, ad Albulam, Blanduſiamque loca, quæ & poetæ carminibus, & ipſi philoſophi ſcriptis ſuis celebrarunt. Nulla tamen, vel pauca ſunt, quæ tum aëris ſalubritate, tum amœnitate ſitus, tum ipſa etiam ſertilitate hanc regionem vel ſuperent, vel etiam adæquent. Quas Plinius in Laurentino ſuo, quas Tullius in Tuſculano, quas Lucullus, totque alii Romani in agro vel Tiburtino vel Prænestino ſummo ſtudio, ſummisque ſumptibus quærebant, has nobis amœnitates, vitæque delicias ager Lupodunenſis, aut ſi mavis, ager Ladenburgenſis, non tam arte quam natura comparavit. Ipſum ego Lucullum, ipſum Plinium & Senecam, & Horatium, Catullumque (innumeris etiamſi villas ſuas laudibus extulerint) ipſos ego, inquam, Tiburtinis vel Nomentanis deliciis ſuis has noſtras non ſuiſſe poſthabituros exiſtimo. Non omnia ad Numæ aut Tiburis colles ridebant. Neque enim vero Plinius aridum littus, ſiccasque arenas fico hic & moro fecundare coactus eſſet, ut in Laurentino ſuo, neque Lucullus ſteriles, rigidasque rupes penſilibus hortis adornare tentaſſet. Namque & horti, & viridaria, et prata hic floribus, frugibusque ſine arte, ſine ulla ferme induſtria niteſcunt. Ad hortos, ad prata læti & Bacho grati exſurgunt colles, collibus imminent ſylvæ, ſylvasque hinc atque hinc longe diffuſa montium catena cingit (*m*). Non magis Catullo ad Anionem, non Horatio ad Blanduſiam magis quam hic placuiſſent umbroſæ valles, aut profundi nemorum receſſus, otium muſis amicum præbentes, curasque animo & tædia depellentes. Quidquid tandem vel ad ornamentum natura, vel ad oblectamentum producere poteſt, his in locis produxiſſe videtur.

Quid

(*m*) Tota hæc regio, ad viam, ut vocant, montanam ſita, tam læta, tamque fertilis eſt, ut pluribus jam abhinc ſeculis parva Italia dicta fuerit.

Digitized by Google

Quid mirum igitur Romanis ad Rhenum, vel ad Nicrum degentibus agrum Lupodunenſem arriſiſſe? quid mirum eos in hac tam felici, tamque ſalubri regione & villas & balnea erexiſſe? Mihi quidem hæc amœniſſima loca circumſpicienti ſæpius in mentem venit, quibus olim, quam variis, quamque jucundis Romanorum ædibus fuerint exornata. Jam ad radices montium, jam in proclivi, vel in ipſo collium jugo, jam in plano extructa hinc inde ædificia videre mihi videor. Sed quam grave nobis, quamque moleſtum accidit, quod nihil fere niſi rudera ſuis deſtituta ornamentis vobis hodie exhibere, nihil niſi quædam indicare poſſim veſtigia, quorum vel pars maxima omnino deleta, aut ſub ruinis jacet ſepulta. Non aliter (ſi ab humili loco ad regias ſedes orationem licet traducere) non aliter Neronis, aut Agrippinæ, aut Veſpaſiani balnea ſi quis inveſtigare velit, acerbus animum illius ſubit dolor, ubi ea, quæ ſuo & ſplendore & faſtu omnia vincere, ſuaque mole & altitudine omnia antecellere videbantur, jam ipſa ruinis depreſſa ſuis, pedibusque ſubjecta conſpicit: tum ignoto tramite, incertoque paſſu dubia veſtigia quærit anxius, nec locum, ubi fuêre, tuto ſecernere poteſt.

Balnei rudera

Balnea Lupodunenſia, vel potius Lupodunenſium balneorum ruinæ non certam quamdam formam, non figuram ad amuſſim deſcriptam præ ſe ferunt. Partes enim intermediæ multæ cum deſint, qua ratione aliis aliæ cohæſerint, & quæ fuerit integri ædificii facies, quive conſpectus, non ita facile diſcerni poteſt. Ipſa tamen rudera ædificium haud parvæ molis indicant, non quod ad thermarum publicarum vaſtam immenſitatem balnea Lupodunenſia ulla ratione accedant; ſed quod inter privata balnea, vel ad Vogeſum, vel ad Moſellam, & ad Rhenum reperta, hæc noſtra primas ſibi vindicent. Sive enim cum balneis Buxovillanis, ſive cum Bipontinis (*n*), ſive cum Trevirenſibus,

(*n*) *Alſ. illuſt.* t. I. p. 539.

Digitized by Google

Digitized by Google

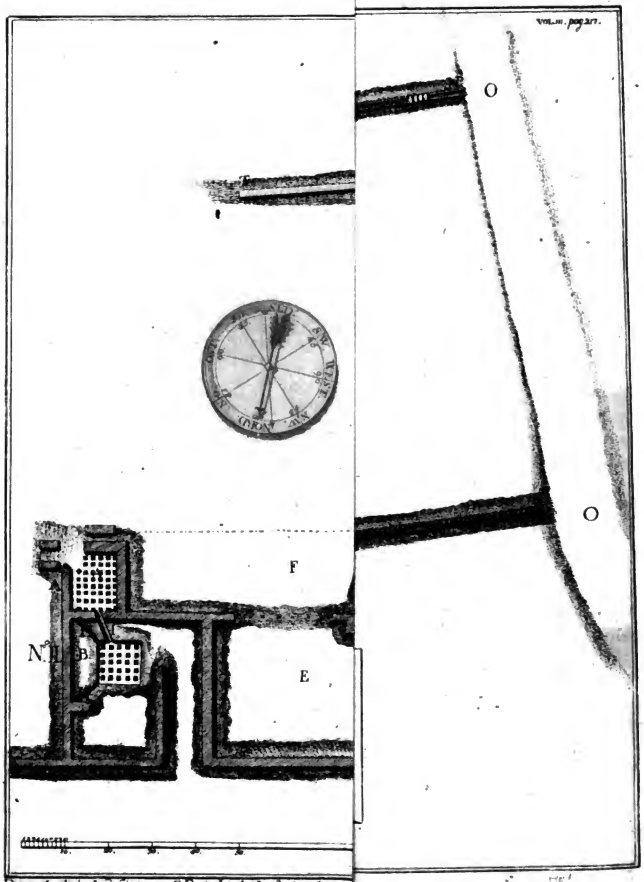

Dessiné, mesuré et dessiné par F. Denis Londe, du Comte 1767.

Digitized by Google

ſibus, aut Mediomatricis nuperrime detectis conſerantur, tum numero & varietate partium, tum totius conſtructionis amplitudine ſuperiora ſunt.

Partes enimvero in Lupodunenſi balneo ſecernuntur plures, aliæ ab aliis tum forma, tum uſu diverſæ. Inter omnes vero aſſurgit pars una nobilior, temporum injuria non illæſa quidem, ſed minus detrita, quæ diſtincto ordine *Caldarium* A, *Tepidarium* B, *Frigidarium* C, & *Apodyterium* D exhibet. Huic ex adverſo reſpondet pars altera priori per duplicem murum juncta; inter utramque patet area E hinc atque hinc ipſis balneorum incluſa lateribus. Si conjecturæ locus, hæc area vel erat palæſtra, vel palæſtræ haud abſimilis, ſive ad geſtationem, ſive ad alia corporis exercitia. Palæſtræ adhærebat locus oblongior F qui in xiſti formam ſeſe extenderet, atque deambulationi, aliisve exercitiis ſimiliter inſerviret. Tertia pars duabus aliis nullo affinitatis vinculo, nullo muri veſtigio juncta illud habet ſpeciale, quod ſubterranei meatus & canales in hac reperiantur, per quos aqua deducebatur. Balnei partes N. I. N. II. N. III.

Varia quidem apud Romanos erat balneorum diſtributio, ſed ad duo plerumque ſolent reduci. Vel enim ſicco calore provocabant ſudorem ſine ullo aquæ ſubſidio, vel aqua ſive calida, ſive tepida, aut etiam frigida adhibebatur. Prima ratio a *Lacedæmonibus* deducta hujusmodi balneo *Laconici* nomen dedit. Scilicet, quando more non Aſiaticorum ad delicias, ſed Spartanorum & Laconum ad roborandas corporis vires expetebatur ſudatio, balneum dicebatur laconicum, atque ab eruditis etiam nunc dicitur. Neque vero hoc balneorum genus plus oſtentationis quam utilitatis habebat, ut affirmat Plutarchus (*n*). Minus certe ad voluptatem, non tamen minus ad ſanitatem, nihil autem omnino, vel parum admodum ad ſplendorem atque oſtentationem laconica

(*n*) *Plutarchus de ſanitate tuenda.*

Digitized by Google

conducebant. Quanquam & hoc fateamur ipſi, neceſſe eſt, molliores induere habitus, deliciisque affluere cum cœpiſſent Romani, tum ſeveros Laconum mores aſpernati, laconica non tam ad uſum quam ad oſtentationem in balneis ſuis conſtituebant. Quantum enim virium corpori robuſto nec effeminato adjiciebant laconica, tantum mollibus & enervatis corporibus, teſte Seneca (o), detrahebant. Suæ igitur & mollitiei, & valetudini ut Romani conſulerent, medium quoddam inter laconica ſudationis genus ſtatuerunt, quo nempe non ſicco calore, ſed benignis aquæ calidæ vaporibus ſudor eliceretur; atque hujus inſtituti ratio & fanitati & naturæ magis congrua videtur. Neque enim aliter inter odorifera mirteta Bajana tellus ſalubrem ac calidum effundebat vaporem, qui medelam ægris opemque ferebat.

Laconica N. I. & II. In balneis Lupodunenſibus duo habentur laconica, quorum neutrum aquæ recipiendæ capax, ſed ſicco calori utrumque erat deſtinatum. Imam laconicorum partem tum in noſtris,

N. I. tum in aliis omnibus occupat *hypocauſtum* A, ſeu locus igni deſtinatus, ex quo tanquam ardente fomite calor in omnes balnei partes diffunditur. Multiplici pilarum ordine hypocauſta diſtinguuntur. Formam aliæ rotundam, quadratam aliæ induunt. Inter pilarum ordines ſuccenſus æſtuat ignis, locique anguſtiis compreſſus vim ſuam omnem in partem ſuperiorem exerit. Ipſis nempe hypocauſti pilis insidet caldarium, ut igneus calor vehementius efficaciusque in ſudantium corpora agat. Caldario adjacet tepidarium B, quod non adeo vehementem, ſed benigniorem ac jam temperatum recipiebat calorem. Quo magis enim ab æſtuante hypocauſti foco receditur, eo magis langueſcunt ignium vires, eoque percipiuntur minus; unde fit, ut in altera tepidarii cella calor ſit longe mitiſſimus, leniſſimusque aer, blande qui afficiat ſudore defatigata membra, atque e laconicis priusquam exeant, corpora ad frigidarium diſponat.

Sicut

(o) Epiſt. 51.

Sicut enim caldario tepidarium, ita tepidario adjacebat frigidarium G, ubi ſcilicet e ſudatoriis egreſſi gratiſſimo frigore reficiebantur. Frigidario adjungebatur *elæotheſium*, ſeu locus oleis odoriferis & unguentis inſtructus. In noſtris tamen elæotheſium non habetur a frigidario diſtinctum, ſed aromata & unguenta, quibus balneum ingreſſuri utebantur, in ipſo frigidario fuiſſe repoſita cenſemus, atque hoc a nobis non gratis aſſeri ipſi loculi G, quibus vaſa unguentaria recipiebantur & tabula, in qua reponebantur, oſtendunt.

Non ſolum autem frigidarium & elæotheſium, ſed etiam *Apodyterium* D, ſeu veſtium depoſitorium cenſent plerique uno eodemque loco fuiſſe conſtituta, ut non tam re quam nomine differrent. At in Lupodunenſi balneo apodyterium a frigidario & elæotheſio erat diſtinctum. Quando enim a tepidario ad frigidarium pergis, dextro a latere cella eſt aliis paulo minor, quæ veſtibus ibi deponendis valde opportuna, nec ad alium uſum extructa fuiſſe videtur.

Hæ ſunt laconicorum partes, quas diligentius obſervandas duximus, quod non una omnibus, ſed diverſis diverſa fuerit hucusque de laconicis ſententia. Alii enim laconicum idem eſſe ac caldarium, alii idem ac tepidarium, alii neutrum, ſed aliud quidpiam a tepidario & caldario diſtinctum exiſtimabant. At in eo erraſſe omnes videntur, quod vel hanc, vel illam ſingularem partem laconicis vellent attribuere, nec omnes has partes, ut reliquis balneis, ita & laconicis convenire perſpicerent. Sunt igitur laconicis ſua & caldaria, & tepidaria, imo & frigidaria: in his enim ungendo & perfricando corpus ad ſudationem disponebant; in tepidario benignior ſudatio, in caldario vehementior, ſeu aſſa, ut aiunt, & torrida ſudatio habebatur.

Hic non omittendum ſingulas laconici partes inter ſeſe ita fuiſſe ordinatas ac diſpoſitas, ut ipſa cœli plaga, ſolisque aſpectus, vel receſſus illis faveret. Caldarium enim meridiem reſpiciebat plagamque ardentem, frigidarium vero aquilonem polum-

que glacialem ſpectabat, ut neque calores æſtivi frigidario, neque boreales flatus obſtarent caldario. Immo quaſi non ſuiſſet ſatis frigidarium borealibus ventis opponere, altius in terra defoſſum latebat, ut magis verni & æſtivi ſolis radios fugeret. Summa quippe cura ſtudioque veteres in ædibus balneorum conſtruendis loci ſitum, aërisque temperiem conſulebant (*p*), atque eam ſæpius ipſo ex ſitu mira arte trahebant utilitatem, ut hiemale frigus non arcerent tantum, ſed gratiſſimo etiam tepore recrearent, ac naturam ipſam heliocaminis ſuis fallerent (*q*).

Laconica alia

De ſtructura, uſuque Laconicorum, poſtquam egimus, ſingulasque eorum partes, rudi quamvis penicillo depinximus, jam ipſa laconica alia cum aliis conferamus, & quid commune, quidve diverſum inter ſe habeant, perſpiciamus. In Bipontinis & Vogeſianis (*r*) inventi ſunt multi, variique meatus ac longæ tuborum ſeries, quæ per alveos muro inſertos calorem de pariete in parietem, de cella in cellam propagabant. In Lupodunenſibus nulla ſunt alveorum, nulla tuborum veſtigia; ſed novus ibidem oſtenditur caloris propagandi modus. Primo enim hypocauſto A

N. II. adhæret altera hypocauſti ſpecies B, eadem forma, eodem pilarum ordine inſtructa, ſed nullo propigneo, nulloque munita foco, ut nec ſubjici ignis, nec flammæ admitti potuerint. Calori tenuis admodum aditus J ab uno ad alterum patebat, quo purior, mitiorque diffluueret. Transmiſſus vero calor pro libitu & arbitrio ſudantium ut temperari poſſet, utroque ex latere peranguſta erant

(*p*) *Vitruvius* l. VI. c. 7.

(*q*) Heliocaminus Latinis ſolarium, fornax ſolaris, vaporarium ſolare. Tanta vero arte conſtruebantur heliocamini veterum, ut nullo adhibito igne immiſſis ſolis radiis ſolaribus etiam per hiemem calefierent. Ita *Plinius* l. V. ep. 6. de villa ſua in Thuſcis: *cubiculum hieme tepidiſſimum, quia plurimo ſole perfunditur.*

(*r*) *Alſ. illuſt.* t. I. pag. 539 & 540.

Digitized by Google

erant ſpiracula HH, quibus clauſis, vel apertis ſervidus aër aut dimitti, aut retineri poterat. Sicut igitur primum hypocauſtum caldario ſomites ardentibus flammis igneos ſubjiciebat, focumque nutriebat ſerventiſſimum, ita in tepidario hypocauſtum ſecundarium calorem ſovebat quidem, at languidum, at mitem et temperatum, ut rectius de hoc dicere nobis liceat, quod de illo dictum fuit (*s*):

Ubi languidus ignis inerrat
Ædibus & tenuem volvunt hypocauſta vaporem.

Quid vero de laconico Trevirenſi? quid de Metenſibus (*s*) dicemus? Conveniunt cum Bipontinis & Vogeſianis; cum Lupodunenſibus non conveniunt. Per alveos enim & per tubos ſuum illa recipiebant calorem. Ipſis nempe muris inſerti erant tubi fictiles; per hos tubos longo ſibi invicem ordine ſuppoſitos errabat igneus vapor, ac per omnem parietem facili via vagabatur. Sola Lupodunenſia, ſecundario cum gaudeant hypocauſto, vagas alveorum & tuborum vias excludunt. In his unica patebat via J, atque hæc directo tramite a primo hypocauſto in alterum igneos vapores ferebat, neque calor, ut in aliis, alveorum ope in partes ſuperiores propagabatur, ſed inferiori pavimento ſubjectus in hujus ſeſe viſcera, ut ita dicam, ſenſim inſinuabat, ut levi nec ingrato motu ſuperſtantium titillaret pedes, & jacentium membra benigno tepore foveret. Non aliter ex ignoto quodam fonte profluens amnis modo per ſubterraneos ſerpit meatus, modo per apertas directo flumine labitur vias, modo inter ſaxa coarctatur invitus, aut anguſti lacus limitibus circumſcribitur: ubique læta recreat arva, atque benigno rore perfundit. N. II.

Quamvis non unum inter laconica diſcrimen intercedat, in eo tamen & Lupodunenſia, & Bipontina, & Vogeſiana & Mediomatrica

(*s*) *Papin. Statius ſylvarum* lib. I. carm. V. verſ. 58.

(*t*) *Hiſt. de Metz* t. I. pag. 155.

Digitized by Google

matrica conveniunt, quod ſingula habeant hypocauſtum, & ſingulorum hypocauſta a veterum teſtudinis forma penitus recedant. Quid vero? inquies: hypocauſta teſtudinibus, ſeu fornicibus muniri ex Vitruvio non novimus (*u*)? quid? Romæ, Piſis, aliisque in Italiæ locis reperta hypocauſta formam ſphæricam non imitantur? an ullum etiam a Græv io, ullum a Montefalconio refertur, quod non in rotundam clypei, teſtudinisve formam deſinat? unde hoc naſcitur diſcrimen? quæ ejus cauſa, quæve origo? Originem & cauſam hujus diſcriminis ex Plinio & Seneca eruimus. Sphærica enim teſtudinis concavitas igneas partes magis colligebat, colligendoque in unum cogebat focum, coactis vero & in unum collectis vim tantam ingenerabat, ut ægros obrueret potius quam ſublevaret, ſudantiumque corpora ſive morbo, ſive ætate, ſive vitæ etiam mollitie debilitata exhauriret penitus atque exanimaret (*x*). Hæc ut averterent incommoda, Romani in balneis ſaltem privatis (neque enim in publicis ob immenſam eorum amplitudinem ita facile fieri poterat) rejecta forma ſphærica planam & directam inſtituerunt, ut diviſæ ignium vires minus acriter in ſudantium corpora agerent, nec fervido æſtu, ſed ſalubri tepore ſudorem benignum ac mitem elicerent.

Hanc hypocauſti formam Romani tanquam uſu præſtantiorem, & ſaluti magis amicam in Gallias ſecum adduxerunt, inque Rheni & Moſæ oris primi inſtituerunt.

Atque hoc quidem ad utilitatem inſtitutum, illud vero ad voluptatem & ad magnificentiam a Romanis inventum, ut balneas etiam penſiles ſummo faſtu, ſumptuque conſtruerent. Inter exquiſitiora ævi Romani blandimenta hoc balneorum genus a Seneca, Plinio & Macrobio recenſetur, nec quidquam ad delicias ſua-

(*u*) *Vitr.* l. V. cap. x.

(*x*) *Senec. epiſt.* 51. *Quid mihi cum ſudatoriis in quae ſiccus vapor corpora exhauſturus iucluditur?*

Digitized by Google

ſuavius, aut ad voluptatem mollius fuiſſe unquam excogitatum referunt; ipſis adeo Aſiaticis ignotum voluptatis lenocinium (*y*). Sed penſilium balnearum celebre duntaxat nomen ad nos pervenit, neque ulla, non dicam Gallis aut Germanis, ſed Romanis etiam & Italis veſtigia de hoc balneorum genere relicta ſunt. Balnea noſtra Lupodunenſia hoc cum aliis habent commune, quod nullam penſilibus lucem affundant; illud vero habent ſpeciale, quod laconica, ut jam vidimus, miro modo illuſtrent.

Monumenti pars altera N. III.

Nunc alteram monumenti Lupodunenſis partem aggrediemur. Laconicum vero, an balneum dicendum ſit, incertus hæreo. Sunt enim rationes, quæ balneum ſuadeant, nec deſunt, quæ laconicum eſſe evincant. Noſtrum eſt rationum momenta exponere, veſtrum erit dijudicare.

Locus K præeminet anguſtior quidem, ſed ſervandis aquis peropportunus, quæ ad ipſum ex vicinis montibus limpidæ defluebant. Quanam vero via, quove ex fonte defluxerint, ſi velis indagare, vix quædam, eaque minime certa apparebunt veſtigia, quibus veterem tramitem aſſequi liceat. Nullum niſi obſcurum habetur indicium, quod dubios inveſtigantis paſſus dirigat. Obvii quidem ſunt canales duo, M N. R S. ſuperior alter, alter inferior, ſed neuter immittendis, uterque ſubducendis e balneo aquis inſerviebat, donec videlicet in alveum, qui rivulum O O hodiedum continet, infunderentur. Superiorem canalem reſpicit murus oblongus T T, qui canali olim fuiſſe contiguus videtur. Huic muro tenuis aquæductus inſidebat, quo aqua propinquo colle delapſa prono curſu ferebatur. Deletus enimvero aquæductus, diruta pars maxima muri, ſed inciſus tamen

(*y*) *Plin.* lib. XXVI. cap. III. *Macrob.* lib. II *Saturnal.* cap. XI; *Val. Max.* lib. IX. *Ann. Seneca* has penſiles balneas inventas eſſe ait, *ut ne quid deeſſet ad lautitiam.*

Digitized by Google

tamen extremo muro habetur alveus V, quo facile evincitur aquam hac via esse deductam.

Argumento huic novum robur accrescit ex eo, quod vicinus alveo respondeat canalis Z, quo aquæ ad locum illis servandis aptatum, seu ad piscinam, ut aiunt, deducebantur: eoque minus de hac re dubitare licet, quod nulla alia via pateat, quæ deducere ad piscinam aquas aliquando potuerit. Quid igitur verisimilius, ne dicam, quid evidentius per hanc viam aquas defluxisse?

Ipsam balnei structuram, variasque ejus partes jam perlustrare si cupias, inter omnes prima se tibi offert hæc ipsa piscina, seu aquæ receptaculum K, quod sinu suo aquas, ubi recepisset, ad balneorum usus servabat. Quatuor huic receptaculo latera undequaque æqualia; quatuor lateribus totidem respondebant canales, Y Y, seu potius tenues tubuli ferendis & distribuendis aquis destinati: una ex parte aqua ferebatur in balneum sinistro latere positum, cujus nulla quidem subsistunt vestigia, ast olim extitisse tum ipse canalis, tum muri adjacentis certa satis indicia L L offerunt. Altera ex parte aquæ ad ea dimanabant balnea, quæ dextro latere congruo sese ordine subsequuntur; caldarium
N. III. scilicet, tepidarium, & frigidarium. Sed cum de his fusius in primo laconico jam actum sit, ad alia properamus. Caldario A, uti vidimus, subest hypocaustum. Hic observes velim, quod nullibi hactenus observatum; en! ipsum hypocaustum canalis R R ingreditur. Quid? in hypocaustum aquæ defluunt? quin immo; in ipsum hypocaustum. Movet te res tam singularis, nec immerito; cum ad ignem, non ad aquam recipiendam hypocaustum sua natura videatur destinari. Sed in hoc ipso hæret difficultas non levis, atque ardua de laconicis controversia oritur. Certum omnibus, exploratumque habetur aquæ usum (si quis aquæ usus in laconicis unquam fuerit) in his non fuisse eundem ac in balneis, quæ proprie sic nuncupantur. Laconica enim, ad primam eorum originem si redeas, balnea sicca fuerunt, neque

ad

Digitized by Google

ad lotionem, ſed ad ſudationem inſtituta; unde in iis ſudantium membra nulla aqua perfundi, multo minus immergi, ſed ſudore madeſcere ſolebant. Hoc fatentur omnes, neque ulla de his controverſia: ſed qua ratione ſudor in laconicis fuerit provocatus, non æque conſtat. Igneo calore, eoque ſolo provocatum fuiſſe referunt plerique, neque alio modo provocari potuiſſe quisquam ſuſpicabatur. Primus omnium dubium injicere, atque hac de re novam movere quæſtionem cœpit Cl. Schœpflinus: ſolo igne, an non etiam aqua fervente calor eliceretur in laconicis? Primus aſſeruit e laconicis alia ſubjecto igne, alia immiſſis aquæ calidæ vaporibus ſuum habuiſſe calorem (z). Atque quod ille tum aſſerebat, id in monumento Lupodunenſi oculis inſpicimus. Quid enim ille canalis? quid aquæ in hypocauſtum defluentes ſibi volunt? Nonne clare oſtendunt tenues aquæ vapores ex inferiore cella in ſuperiorem, id eſt ex hypocauſto in caldarium eſſe immiſſos, ut benignum ac ſalubrem ſudorem elicerent. Nempe ut in balneis aquæ in labra ſeu in baptiſteria, ut vocant, aperta via dimanabant, ita in laconicis ſub hypocauſto latebant occultæ, ut non niſi ſubtiliores, purioresque vapores ad ſudatorium permearent.

At enim, inquies, hæc ipſa, quam deſcribis, monumenti pars, non tam laconicum, quam balneum dicenda eſt. Quidni enim canalis, quidni aquæ in caldarium, non in hypocauſtum defluunt, aut defluere certe videntur? Quid ita? Num hypocauſtum pro caldario accepimus, aut accepiſſe nos ſuſpicaris? Sed omnem nobis metum, omnem tibi erroris ſuſpicionem removet hypocauſti focus X, ſeu, ut aiunt, præfurnium cohærentis hypocauſti argumentum longe certiſſimum. Cum enim hoc ſine illo eſſe nequaquam poſſit, ubi unum eſt, & alterum ſit, neceſſe eſt. Foci teſtes ſunt cineres ad ipſa hypocauſti oſtia reperti, ut nul- N. III.

(z) *Aſſ. ill.* T. I. pag. 540. §. CLXXXI. & XXXII.

Digitized by Google

lum plane dubium hac ex parte relinquatur. Quid plura? ad laconica & hanc monumenti partem pertinere in aperto eſt.

Tria balneorum genera.

In uno igitur, eodemque monumento tria balneorum genera deprehendimus. Primo enim geminum adeſt laconicum, quorum neutrum, uti vidimus, aquæ recipiendæ capax, ſed utrumque ſicco calori erat excitando idoneum. Alterum dein ſequitur a duobus prioribus & loco & uſu diſtinctum, ſed laconicum tamen, quod non ignea vi, at benignis aquæ calidæ vel tepidæ vaporibus ſudorem eliciebat. Demum balnea proprie dicta, non ad ſudandum, ſed ad lavandum, vel potius ad utrumque inſtituta hic fuiſſe cenſemus, atque hæc non certo quidem argumento, ſed probabili conjectura in ea ſtatuimus parte A A, BB, quæ ſiniſtro e latere ſecundum laconicum reſpicit. Neque temere nos ita ſtatuere arguet, quicunque & convenientiam, & utilitatem, imo & neceſſitatem ſecum perpenderit. Quid enim convenientius? quidve utilius? quam ubi tot erant, & tam varia ſudatoria, ibi & quædam fuiſſe lavacra ſeu balnea, quibus ſudationem ingreſſi, vel egreſſuri uterentur. Neceſſarium hoc quoddam videri debet complementum, ſine quo reliqua nec ad ſalutem, nec ad delicias ſufficerent.

N. III.

Dolendum ſane, quod hæc monumenta triſti temporum fato tam miſere vaſtata, ne dicam, obruta penitus, ac magna ex parte deleta ſint. Quam exoptatum nobis, quamque gratum foret, ad nos integra ſi perveniſſent, amplam eorum & elegantem ſtructuram, varias partium diſtributiones, connexionem mutuam ac ſingulorum cohærentiam, & quidquid in iis ad uſum commode, ad nitorem venuſte, ad amœnitatem jucunde inſtitutum fuerat, vel inventum, concinno vobis ordine non jam deſcribere, aut rudi penicillo effingere, ſed intuentibus objicere, atque oculis exploranda committere. Sed enim ævi inimica vis, ac viciſſitudinum procellæ communi turbine ea proſtraverunt; pauca, quæ relicta ſunt, gravi vulnere afflicta, vix priſtinam ſuam formam

præ

præ ſe ferunt & remoto jam loco jacent neglecta, quæ quidem parva licet ac levia multis videantur, non parvi habenda nobis, non levi cura pertractanda ; immo minima etiam ſummo ſtudio perſcrutanda, atque evolvenda duximus, conſilio ſi non laudando, certe non vituperando. Neque rigidi cenſores hoc magis crimini nobis quam illis vertere debent, qui fractas tempeſtate tabulas, marisque furore disjectas opes ubi perſpiciunt, fluctibus eripere, quidquid poſſunt, enixe conantur, aut ventorum impetu, effuſaque grandine ſi ſpes læta ſegetum jaceat depreſſa, ſparſas hinc inde ſpicas ſolicite colligunt, collectasque tectis inferunt.

Depreſſa hæc & ruderibus ſepulta Romanorum monumenta e tenebris erui, atque in lucem & conſpectum eruditorum produci curavit litterarum & artium ad Rheni & Nicri oras inſtaurator munificentiſſimus. Pro ſua enim munificentia Lupodunenſe monumentum novis fulciri ædibus, atque eleganti inſcriptione (*a*) muniri juſſit, qui vetera dum novis monumentis poſterorum ævo conſecrare ſtudet, ſuum ipſe nomen, gloriamque poſteris & immortalitati conſecrat.

(*a*) En verba portæ novi, quo præcipuæ balneorum reliquiæ teguntur, ædificii inſcripta :

BALNEORVM ROMANOR. FVNDAMENTA
SVMMIS AVSPICIIS
CAROLI THEODORI PRINCIPIS ELECT.
ERVTA
PARTIMQ. TECTO MVROQ. HOC MVNITA
PARTIM VTI FVERANT DEFOSSA
AN. MDCCLXVI.

Digitized by Google

PAGI SPIRENSIS

qualis antiquis temporibus fuit, descriptio.

Auctor
ANDREAS LAMEJUS.

§. I.

Pagi nomen & caput

PAGUS Spirensis, pars Franciæ Rhenensis, *Spirgowe*, *Spiragore*, *Spirahgewe*, *Spirahgouue*, *Spiraggowe*, *Spirigouue*, *Spirichgauue*, *Spirichgowe*, *Spirchkeuui*, *Spirkeuui* vernacule, in tabulis antiquis, *Sperohgouui* in annalibus Bertin. ad an. 839 dictus, a Spira, loco primario, uti a Loboduna Lobodunensis, a Wormatia Wormatiensis, nomen accepit. Urbis autem appellatio, quidquid regerant alii (*b*), non aliunde quam a fuo ad amnem hujus nominis fitu exorta eft. *Hohſpiram* & *Spiram torrentes*, qui *confluunt*, literæ fundationis monaſterii S. Lamperti in Spirigovia an. 977 produnt. *Flumen Spira diſtum et juxta Spira ſurſum usque in Vogeſum* Henrici IV diploma Spirenſe an. 1063 habet. Remanſerat tamen illo ipſo ævo vetus Nemetum, quo tum urbs, tum pagus omnis a Romanis deſignabatur, vocabulum. Eccleſiæ in *civitate Nemetenſe ſeu Spirenſe* libertatem & jura Carolus M. confirmavit. Domum S. Mariæ virg. quæ conſiſtit in *civitate Nemeta et Spira* Ludovicus Germ. an. 858 laudavit. In urbe, quæ vocatur *Spira vel Nemeta*, Conradus dux an. 946 ad altare S. Mariæ ibidem dedit, quidquid hereditatis & prædii a parentibus ſuis acceperat. In *Nemetenſi civitate* datum eſt Ottonis I Germaniæ regis diploma an. 950 (*c*). Fuit præter urbem villa Spira, forte ſuburbium, cujus mentio fit in ejusdem Ottonis I imp. diplomate an.

(*b*) Vid. *Lehmanni chron. Spir.* lib. I. cap. VI.

(*c*) *Martene et Durand ampliſſ. collect.* tom. 1. col. 292, & *Hontheim hiſt. Trevir.* tom. 1. p. 284.

Digitized by Google

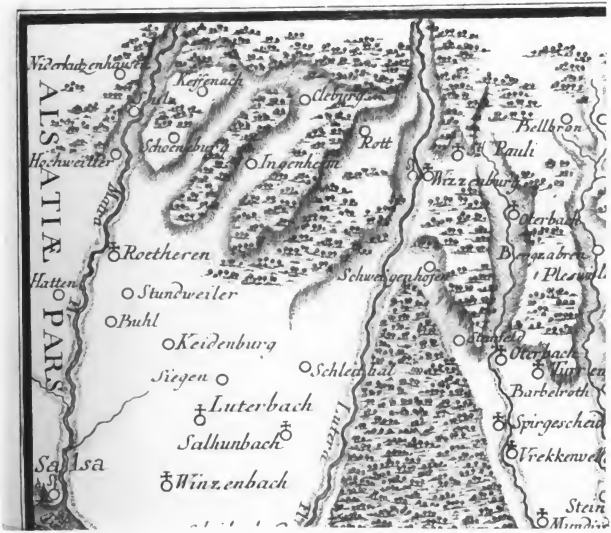

Digitized by Google

Digitized by Google

an. 969, quo ſoli advocato eccleſiæ jurisdictionem omnem „ in „ civitate Spira vel Nemeta vocata aut foris murum ejusdem ci- „ vitatis, id eſt, in villa Spira, quæ eidem urbi adjacens eſt, „ comite & judice publico quocunque alio excluſo, tribuit. *Cum ex Spirenſi villa urbem facerem*, inquit Rudegerus epiſcopus, cognomine Huozmannus, in charta an. 1084, „ putavi milies ampli- „ ficare honorem loci noſtri, ſi & Judæos colligerem. Collectos „ igitur locavi extra communionem & habitationem ceterorum „ civium. Et ne a pejoris turbæ inſolencia facile turbarentur, „ muro eos circumdedi &c. „

Laudanda hic ante omnia eſt, imo exemplo publice proponenda celſiſſimorum principum & epiſcoporum Spirenſium, quorum alter anno ſup. defunctus eſt, alter nunc prudentiſſime regnat, ut & reverendiſſimi eccleſiæ hujus cathedralis capituli liberalitas, qua juvandis ſtudiis noſtris academicis inſignem tabularum veterum farraginem ex ſcriniis ſuis ditiſſimis humaniſſime ſuppeditarunt. Laudabit profecto hoc nobiscum Germania literata omnis, quæ abditos adhuc & obſeratos tot præſtantiſſimos diplomatum & inſtrumentorum omnis generis theſauros graviſſime dolet. Fontes

Tabulis hiſce Spirenſibus, quarum nonnullas in calce diſſertationis producimus, poſt codicem Laureshamenſem, locupletiſſimum illud rerum geographicarum mediæ ætatis promptuarium, debemus profecto, quod ingenue fatemur, plurimum. Freherus & ipſe Lehmannus, Spirenſium ſcriptor, cum illis cauerint, mirum non eſt, jejunam plane eſſe, quam dederunt (*d*), quamque Germaniæ mediæ geographi ſecuti ſunt omnes, pagi noſtri Spirenſis deſcriptionem. In Fuldenſibus duæ tantum traditiones (*e*) pagum Spirenſem tangunt, eæque falſa *de pago Nſacinſe* rubrica notatæ; quo ipſo factum, ut Spirigoviæ loca

(*d*) *Freherus* in *orig. Palat.* part. II pag. 78. *Lehmannus* in *chron. Spir.* lib. IV. cap. IX.

(*e*) *Schannati tradit. Fuld.* num. 32 & 167.

Digitized by Google

haud pauca in *Alſatiam illuſtratam* illata ſint, errore tanto magis condonando, quod eadem locorum nomina in Alſatia quoque exiſtunt.

Ceterum primam & antiquiſſimam pagi noſtri mentionem habemus in Sigeberti regis charta, qua omnium fiſci ſui in pago hoc fructuum decimas eccleſiæ Nemetenſi donavit. Exemplum hujus chartæ Merovingicæ ex antiquiſſimo privilegiorum, uti vocant, eccleſiæ Spirenſis libro in appendice diplomatica producimus. Sequuntur jam loca ſingula, ordine ſitus deſcripta, quæ pago Spirenſi annumerata fuiſſe certiſſime novimus.

Append. diplom. num. I.

§. II.

Loca infra Langwatam

Inter auſtralem pagi Wormat. limitem (*f*) una, & deſcendentem infra Neoſtadium ex Spira flumine alveum, *Langwata* olim (*g*), nunc *Rebach* dictum (*h*) altera parte, a Rheno ad Vogeſum, Spirigoviæ vindicant tabulæ antiquæ loca ſupra viginti.

GEGINHEIM. Ludovici I imp. præceptum Prumienſe poſt *Mekkinheim*, *Fridolvesheim* & *Vuakkenheim* in pago Spirenſi collocat pratum inter *Altripio* & *Geginheim* (*i*). Intelligitur vicus *Rheingönheim*, uti a ſeculo XIII ſcribitur, quippe qui Altripio proximus eſt. Gönheim, de quo mox infra, & Fuſſgönheim ſex vel ſeptem lapidibus ſunt remotiores. Charta Spirenſis an. 1220 in

(*f*) Quem vid. in *act. acad.* vol. 1, pag. 287.

(*g*) Nomen hoc innoteſcit nobis ex literis fundationis monaſterii S. Lamberti an. 977 & ex diplomate Henrici IV an. 1063. Fuit olim ad fluvium hunc villa *Langquit* prope Igelheimum, cum quo recenſetur in eccleſiæ Spir. decanatu rurali Buhel ſec. XV. Videtur ea hoc nomen accepiſſe ab aqua præterfluente. Eſt adhuc vicus *Langenweits* in dynaſtia Landſtul, quam tabulæ geograph. diœceſis Wormat. *Laugnaden* appellant. Schannatus vitioſe dedit *Langnaden* inter filias eccleſiæ matris in *Oberlaubach*, quæ capitulo rurali Landſtul. adſcripta.

(*h*) Nomen *Rechbach* in Adolfi regis diplomate an. 1297 jam legitur ap. *Lehmann chron. Spir.* lib. V. cap. 124.

(*i*) *Martene collect. ampliſſ.* tom. I, col. 85.

Digitized by Google

in contextu habet *Geunheim*, in dorſo vero *Ryngeinheim*. Contra alia an. 1299 in textu *Ringenhem*, in dorſo *Geynnem*.

MUDACH, *Muthach*, *Mutaha*, *Madacheim*, hodie *Maudach*. Hanc pagi Spirenſis villam & marcam plures traditionum Lauresham. ævi Carolingici chartæ celebrant (*k*). Unica Mutaham cum Rodenbach ad Wormatienſem pagum, cui finitima eſt, refert.

MUDERSTATH, *Muterſtat*, *Mutherſtath*, *Mutherſtatt* in Laurishamenſibus noſtris promiſcue ſcribitur, villa pagi Spirenſis certiſſima (*l*). An. XXII Karoli Meginher pro remedio animæ germani ſui Mutheri quinque jurnales de terra in pago Spir. in *Mutherſtatter* marca donavit. A Muthero quodam loci exortum eſt nomen.

DANTISTAT, hodie *Danſtat*. Erkenbertus anno primo Karoli regis in pago Spir. in Dantiſtat manſum cum caſa & omni ædificio donavit (*m*). Alibi Waltherus in pago Spir. in villa *Tataſtat* eccleſiam aliaque bona a monaſterio Weiſſenburg in beneficium tenuiſſe legitur (*n*).

SCURHEIM, hodie *Schaurnheim*, undecim chartæ traditionum Lauresh. in pago Spirenſi diſerte collocant (*o*).

ASSENHEIM villam in *Spirigowe* vel in pago Spirenſi tres traditionum Lauresham. chartæ ponunt ſub Carolo M. rege & Ludovico I imp. (*p*) Trahendum huc ſine dubio *Anſilheim*, alia in charta

(*k*) *Cod. Lauresh. diplom.* vol. II, pag. 366 ſqq. 389 & 423.

(*l*) Ibidem num. 2027 ſqq. & 2257.

(*m*) Ibid. num. 2156.

(*n*) *Breviar. rer. fiſc. Caroli M.* apud *Eccard. rer. Franc. orient.* t. II, p. 907.

(*o*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. II, num. 2128 ſqq.

(*p*) Ibid. num. 1361, 2055 ſq.

Digitized by Google

charta ante Aſſenheim commemoratum. Sed Aſſenhemii nomen adhuc in uſu.

RICHINISHEIM, hodie *Rucheim*, tres codicis diplomatici Laureshamenſis chartæ pago Spirenſi ſub Carolo M. adſcribunt (*q*).

ALASHEIM, hod. *Altzheim* prope Gronau. Betta quædam ſex jurnales in pago Spirenſi in Alasheim anno X Karoli Magni, & quinquennio poſt Gomolf cum Udilhero manſum cum quatuor jurnalibus in *Alahesheim* eccleſiæ Lauresham. dono contulerunt. (*r*). In necrologio Spir. ſec. XIII enunciatur *Alhesheim*. Alo & Alaho obvium in antiquis traditionum chartis nomen.

FAUSGINA, hod. *Fusgönheim*, in abbatiæ Prumienſis regiſtro bonorum Cæſarius Heiſterbacenſis cum Geinheim & Hildensheim commemorat (*s*).

ALARIDESTATH, hodie *Ellerſtatt*. An. XVI Karoli regis Rubertus & Geilſuuind conjuges in pago Spir. in Alarideſtath manſos, campos, vineas, ſilvas (*t*); Otgardis inter *Alariteſtath* & *Richinesheim* dimidiam partem eccleſiæ & octo mancipia tradiderunt (*u*). Freherus (*x*) de *Altſtatt* prope Wiſſenburgum interpretatus eſt.

GININHEIM, hodie *Gönheim*. Folradus & Arnolfus in pago Spir. in *Fridolfesheim*, *Didinesheim*, *Giminheim*, & in *Wipgarda*, quidquid Irminolfus habuerat, dederunt an. 111 Karoli regis (*y*). Sed & eodem anno Fuldenſes rem Irminolfi in pago Spirenſi, in villa

(*q*) Ibid. num 2034, 2082 ſq.

(*r*) *Cod. Lauresh.* vol. II. num. 2030 ſq.

(*s*) *Hontheim hiſt. diplom. Trevir.* tom. I, pag. 695.

(*t*) Ibid. num. 2032.

(*u*) Ibid. num. 2034.

(*x*) *Orig. Palat.* part. II. pag. 78.

(*y*) *Cod. Lauresh.* vol. II. num. 2076.

Digitized by Google

villa *Fridolfeshaim*, *Dideneshaim*, & *Ginnanheim* ex Folcradi & Agilolfi manibus acceperunt (*z*).

FRIDOLFESHEIM, hodie *Fridelsheim*. Wacko manſos duos in pago Spir. in *Fridölfesheim*, alii alia S. Nazario dederunt Carolo M. rege (*a*). Videtur hic vicus ad pagum Wormat. referri in alia traditionis charta ejusdem temporis (*b*); ſed excuſandus error, quoniam locus iſti, quem diximus, pago confinis eſt. Ad Spirenſem quoque refert traditio Fuldenſis an. 771 (*c*).

THURINGEHEIM, hodie *Durckheim*, poſt *Rathersheim* legitur in literis Conradi ducis, Wernharii comitis filii, an. 946, quo Reginbaldus epiſcopus Spirenſis in loco Thuringeheim vocato omnia, quæ vaſallus ſuus Nodinc & Widegowo quondam in beneficium habuerant, ei conceſſit. Conradus II imp. & Giſela uxor monaſterio Limburg, a ſe nuper extructo, prædia juris ſui *Dorenckheim*, Wachinheim, Sciferſtad & Creudentheim an. 1035 adſcripſerunt. Actum Lymperg (*d*). Rivus ad oppidum hoc præterfluens Spirenſem diœceſin a Wormat. diſcernit.

LIMPURG. Hermannus Contractus ad an. 1034 de Conrado II imp. ex caſtro ſuo Limpurgo *inter Nemetes et Vangiones* ſito monaſterium feciſſe refert. Abbatiam *Lintburch* in pago *Spirgowe*, in comitatu Heinrici comitis, cum villis Plintheim & Walaſtede, ſitu nobis incognitis, Henricus IV imp. eccleſiæ Spirenſi an. 1065 donavit Goslariæ.

WACKENHEIM, hodie *Wachenheim*. An. XIV Pipini regis Hautbaldus & Aba conjuges, in pago Spir. in *Wackenheimer*

(*z*) *Schannat tradit. Fuld.* n. 32.

(*a*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. I. num. 505, & vol. II. num. 2074 ſqq.

(*b*) Ibid. num. 956.

(*c*) *Schannat* l. c.

(*d*) Charta fundationis monaſterii Limburg. inter probationes *libelli revi-ſionis* in cauſa Leining. contra capit. Spirenſe n. I.

Digitized by Google

marca vineam unam Laurishamenſibus tradiderunt (*e*). Ludovici Pii præceptum Prumienſe an. 831 *Vuakkenheim* habet (*f*) Ludovicus Germ. anno regni ſui XXXVI laudavit concambium bonorum inter Gebhardum epiſc. Spir. & Chriſtianum comitem factum, quo vineam in pago Spirenſi in villa *Vuachenheim* comes accepit. Pagi quoque Spir. mentionem adjecit Rudolfus II elector Palat. an. 1340, ut a Wachenhemio pagi Wormat. diſtingueret, his verbis: *Caſtrum et villa Wachenheim ſita prope Duringheim in Spirckovia* (*g*). Anno ſequenti villa hæc in oppidum converſa eſt, laudante Ludovico Bavaro imperatore. Wackonem, unde loco nomen, in Fridolfeshemio paulo ante adduximus.

Append. diplom. num. III.

CUNIGESBACH, hod. *Koenigsbach*, in necrologio Spirenſi ſec. XIII.

RATHERISHEIM, hodie *Röttersheim*. Villam Ratherisheim in *Spirichgauwe*, continentem manſos XXIV, quatuor eccleſiæ Spir. homines, traditis ei rebus ſuis, viciſſim ad dies vitæ ſuæ in beneficium acceperunt an. 858. *Rathersheim* cum ſervis, eccleſia & decimatione Conradus dux an. 946 usque ad vitæ ſuæ finem beneficii quoque Spirenſis titulo, pro juribus ſuis in civitate Spira alibique eccleſiæ huic dono traditis, recepit.

DIDINESHEIM, hodie *Deidesheim*, ſupra in *Gininheim* vidimus (*h*). *Titinesheim* Ludovici Inf. diploma Wormat. an. 906 habet. In Henrici IV regis donatione, eccleſiæ Spirenſi facta an. 1057, *Ditinesheim* in pago *Spirigouue*, in comitatu Hugonis comitis, ponitur.

HOCHTORPH. An. VIII Karoli regis Ada vineam, Udalrich & Bilihild hubam in pago Spir. in *Hochtorpher* marca S. Nazario obtulerunt (*i*).

BUHI-

(*e*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. II. num. 2171.

(*f*) *Martene collect. ampliſſ.* tom. I, col. 85.

(*g*) *Hontheim hiſt. Trevir.* tom. II. p. 142 ſq.

(*h*) Adde *cod. Laur.* vol. II, num. 2104.

(*i*) Ibid. num. 2084 ſqq.

Digitized by Google

BUHILO, hodie *Böhl*. Teuthard & uxor ejus Rathſuind unam vineam in pago Spir. in *Hochtorpher* marca & in *Buhilo* unam vineam an. XII Karoli regis contradiderunt (*k*). In literis Friderici comitis Lining. an. 1249 locus hic vocatur *Buhelin*.

UGULENHEIM, hodie *Igelheim*. Adelheidis, Ceizolfi comitis filia, novæ abbatiæ Sunnesheim, a patruo ſuo, Johanne epiſcopo Spirenſi, conſtructæ, an. 1100 donavit Ugulenheim in pago *Spirgowe*, in comitatu Spirenſis epiſcopi. Append. diplom. num. XII.

MACCHENHEIM, hodie *Möckenheim*. Gomofrid unam hubeſtat in pago Spir. in Macchenheim, Liubſuint vineam in eadem *Mackenheimer* marca, alii alia dederunt ſub Carolo M. rege (*l*). In Ludovici Pii præcepto Prum. an. 831 *Mekkimheim* in pag. Spir. commemoratur (*m*).

HASELACH. Ludovicus Infans, rex Germ. res juris ſui in pago *Spirigowe*, in comitatu Walahonis, in villa Haſelach, abbatiæ Weiſſenburgenſi donavit an. 911. Actum Argentina civitate.

MOSBAH cum plurimis Spirigoviæ locis in traditione Fuld. circa an. 800 occurrit (*n*). Nomen a rivulo *Mosbach*, qui perluit. *Musbach* nunc dicunt. Vicus inſignis prope Neoſtadium.

GUMMELTINGEN, hod. *Gimmeldingen*, in necrologio Spirenſi.

GRAVENHUSEN. Hic ſuper litus fluvii Spiræ, in nemore Waſigon, in pago *Spirigowe*, Otto dux monaſterium S. Lamperti an. 977 inſtituit (*o*).

(*k*) Loco cit.

(*l*) Ibid. num. 2064 ſqq.

(*m*) Vid. ſupra p. 230.

(*n*) *Schannat. tradit. Fuld.* num. 176. De rubrica hujus traditionis mendace vid. §. I. pag. 229.

(*o*) Charta edita in ſcripto Spirenſi de juribus in Grevenhauſen & S. Lamprecht num. I.

Digitized by Google

§. III.

Inter Langwatam & Spiram fl.

Langwata & Spira fluvii insulam cum Rheno efficiunt, ex qua vetera documenta produnt:

ALTREPIO, hodie *Altrip*. Pipinus rex abbatiæ Prumiensi cellam juris sui in Altrepio, super fluvium Rheni in pago Spirense constructam in honorem S. Medardi, cum villis & appenditiis suis donavit an. 763 (*p*). *Altripio* superius in *Geginheim*, *Altrepia* a Ludovico Pio (*q*) dicebatur.

MEDENHEIM, *Medemenheim*, *Mettemenheim*, *Mettenheim*, villa & curia in chartis Spirensibus seculi XII exeuntis obvia, mutato nunc nomine *Neuhofen* dicitur. Prædium in *Medenheim* & *Recholz* Godefridus abbas Wissenburg. Hermanno abbati Hemmerodensi per manum Henrici VI imp. pro vinea apud Einkirchen ad Mosellam tradidit. Quatuor instrumenta hac de re in Trivels, ubi Cæsar agebat, mense Majo an. 1194 confecta habemus. Quadriennio post Philippus, Henrici VI frater & successor, jus advocatie in villa Medenheim, feudum imperiale Conradi de Anwilre, quod is resignaverat, eidem abbatiæ Hemmerodensi donavit. Ecclesiam de *Medenheym* in loco desolato sitam & ab omni cultu hominum alienam dirui, ejusque fructibus Hemmerodense monasterium frui Conradus episcopus Spir. permisit an. 1220 (*r*).

Append. diplom. num. XI.

RECHHOLZ prædium, quod cum Medenheim modo commemoratum vidimus, Henricus IV imp. antiquum foresum ad *Lanc-wadum* flumen an. 1063 appellat. In aliis chartis Spirensibus *Reicholz* dicitur. Deinde „prædium, quod situm est juxta *Recholz*, „ videlicet paludem & terram, cultam & incultam, quæ partim „ jacet

(*p*) *Calmet hist. de Lorraine* tom. II probat. col. 102. ed. nov.

(*q*) Vid pagus Lubodun. *in aff. acad.* vol. I. pag. 226 sq.

(*r*) In dorso horum instrumentorum veteri manu scriptum est: *nunc Nova curia* oder *Neyhoffen*.

Digitized by Google

„ jacet in *Medenheim*, partim in *Hildensheim*„ Marquardum de Anevilre, imperialis quondam aulæ dapiferum, ab Eberhardo de Ride, viro nobili, nonaginta marcis comparaſſe ſibi & monaſterio Hemmerodenſi contuliſſe, Conradus epiſcopus Spir. an. 1204 refert. Pratum prope ſilvam *Reholtz* ſitum in aliis ejusdem Conradi epiſcopi literis an. 1220 legitur. Villæ *Rehhütte*, æque ac flumini *Rehbach*, media inter Spiram & Mannhemium via, ſilvam hanc nomen impoſuiſſe, nulli dubitamus.

HILLENSHEIM, *Hilleinsheim*, *Hildensheim* villam, nunc deperditam, Spirenſes chartæ in hac Spirigoviæ noſtræ parte, uti in Rechholz oſtenſum eſt, collocant. Henricus VI imp. & Gerardus abbas Prumienſis XIV Cal. Auguſti an. 1195 Wormatiæ conſtituti, cœnobium Hemmerodenſe ab Hellingero de Franckenſtein & coheredibus ſuis villam Hillensheim, feudum attinens ei, quod Fridericus dux, Henrici imp. avus, ab eccleſia Prumienſi acceperat, emiſſe, curtimque Muderſtat Prumienſibus viciſſim traditam eſſe, literis conſignarunt. *Hildensheim* & *Hildesheim* Cæſarius Heiſterbac. appellat (*s*).

AFFALTERLOCH in pago Spirenſi ſub Carolo M. bis occurrit (*t*) Sub Ludovico rege an. 846 *Affaltalterloch in Spirigowe* poſt Carlobach & Agrisheim, pagi Wormatienſis vicos, commemoratur (*u*). Periit hic locus ad Rhenum. Situm ejus nos docet Henricus abbas Hemmerodenſis, qui curiam ſuam *Affolterloch* & bona attinentia ſita infra terminos villæ *Walsheim* an. 1318 vendidit. In alia hujus anni charta curia *Affolderloch* contigua novæ curiæ (Neuhoſen) prope Spiram ſcribitur.

WALAHESHAIM in traditione Acbutonis Fuldenſi circa an. 800. In necrologio Spir. ſec. XIII *Walhisheim*. Curiam præceden-

(*s*) *Hontheim hiſt. diplom. Trevir.* tom. I, pag. 695 ſq.

(*t*) *Cod. diplom. Laur.* vol. II. num. 2087 ſq.

(*u*) Ibid. num. 1076.

Digitized by Google

tem Affolterloch in terminis hujus *Walsheim*, ad Rhenum ſitam vidimus. Corrupte nunc vocant *Waldſee*. Aliud Walahesheim pagi Spirenſis prope Landaviam infra videbimus.

ODDERSTAT. Hobam legitimam in *Odderſtaterumarcha* Waltherus epiſcopus Spir. Sahſoni cuidam & Geilæ conjugi ejus contra alia bona accepta an. 1020 adſcripſit.

Append. diplom. num. III. SCIFFESTAD. Annuente & confirmante Ludovico rege Chriſtianus comes in villa hac pagi Spirenſis Gebhardo epiſcopo Spir. tres jornales an. 868 contulit, accipiens viciſſim, quæ in *Wackenheim* ſupra indicavimus. Nonam redituum ſuorum partem in *Skeferſtat*, nec non flumen *Lancwata* usque ad publicam viam Otto dux an. 977 S. Lamperto donavit. *Schiverſtat* in diplomate Henrici IV imp. an. 1101, vicus duplex, major & minor.

§. IV.

Inter Spiram & Heinbach Inter Spiram & Heinbacum rivulum præter urbem Spirenſem, de qua ſuperius:

DITTENHOUEN, hod. *Duttenhofen*. Guntherus epiſcopus Spir. ſex horrea ſeu grangias, unum apud *S. Leonem*, ſecundum in *Luzheim*, tertium in *Kezs*, quartum in *Odterſtat*, quintum in *Marreheim*, ſextum apud Dittenhouen abbatiæ Mulbrunnenſi donavit an. 1159.

HAGENHEIM. Hunc pagi Spir. locum quinque traditiones Laurish. ſeculi VIII produnt (*x*). Vicus in villam redactus *Hahnhofen* dici cœpit, quod vicus ex villa reſuſcitatus adhuc retinet vocabulum.

GUMMARESHEIM, hod. *Gummersheim*, in charta traditionis Fuldenſi circa an. 800 ſcripta (*y*).

GUNZINHEIM. Gundi pro anima Nebi & Herswindæ conjugum in pago Spir. in *Gunzinheimer* marca manſum cum duabus hubis

(*x*) Ibid. 2077 ſqq.

(*y*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167. Conf. ſupra §. I, pag. 229.

Digitized by Google

hubis an. XXI Karoli regis tradidit (z). In alia Nevi charta *Gunzinger* marca (a) & in traditione Fuldenſi (b) *Gunzingon* ante Gunmaresheim, *Genſen* poſt Scurheim in charta Hirſaugienſi an. 1109 (c) *Gynshaim* ſeculo XV, hodie *Geinsheim* ſcribitur.

SPIRDORF. Otto M. ſancto Mauritio Magdeburgi dedit in pago Spirichgeuue, in comitatu Gerungi comitis, omne prædium, quod Conradus & Eberhardus fratres in villa, quæ dicitur Spirdorf, viſi fuerant habere, an. 966 (d).

LACHA, vulgo *Lachen*, in duplici commutationis inter Godefridum, epiſcopum Spir. & Rudoiſum, virum nobilem, inſtrumento an. 957 & 960 commemoratur. Append. diplom. num. V.

WENZINGEN, hodie *Winzingen*, in traditione Lauresham. an. XIV Caroli regis (e). In agro hujus loci nova civitas, quam adhuc *Neuſtatt* appellamus, ſec. XII ſurrexit.

HAGENBACH, hod. *Hambach*, vicus triplex. Eccleſiam in Hagenbach canonicis majoris eccleſiæ Spir. Conradus epiſcopus an. 1221 donavit. De bonis ſitis in *Dudensfeld*, quæ ad eccleſiam in Hagenbach decimas præſtant, ſermo eſt in charta Spir. an. 1295. Aliud Hagenbacum ſupra Queicham ad Rhenum.

DUTINSVELT, hod. *Diedesfeld*, an. 1201 in Spirenſibus tabulis primum occurrit.

MEINKEMERE, hod. *Maycammer*, in necrologio Spirenſi ſec. XIII.

VENINGA villa cum Visgelinga in diplomate Ludovici Germ. Spirenſi, cujus antographum periit. *Weningen* in laudata ſuperius

(z) *Cod. dipl. Laurish.* vol. II, num. 2101.

(a) Ibidem num. 2102 ſq.

(b) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167.

(c) *Cruſ. annal. Suev.* part. II, lib. IX, pag. 312.

(d) *Origines Guelf.* tom. IV, pag. 279.

(e) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. II, num. 2153.

Digitized by Google

Append. diplom. n. V.

rius Godefridi epiſcopi cum Rudolfo, viro nobili, commutationis charta an. 960.

BEBINGEN. An. VIII Karoli regis Landradus eccleſiam in pago Spir. in *Zotincger* marca, & in *Bebinger* marca unam hubam eccleſiæ S. Nazarii contulit (*f*). *Bebingon* habemus infra in Oſſenbach §. VI.

FREIMARSHEIM in pago Spir. anno tertio Caroli M. regis (*g*), hod. *Freimersheim.*

Ibid.

OESSINGON, hod. *Eſſingen*, in Godefridi Epiſcopi cum Rudolfo, viro nobili, concambio an. 957. *Oſſinga* in pleniore ejusdem concambii repetitione an. 960.

FISCHILINGEN, pagi Spir. villa, in Laureshamenſibus ſub Carolo M. (*h*) *Visgelinga* ex Ludovici Germ. diplomate ſuperius adducta. Fiſchlingen majus & minus in deſcriptione geographica diœceſis Spir. ſec. XV commemoratur. Utrumque ſupereſt.

OTTINSHEIM in Laureshamenſibus noſtris ſub eodem Carolo M. rege (*i*), *Otinesheim* in chartis concambii an. 957 & 960. Ex Otinsheim veteri prodiit *Oedesheim* ſeculo XV, nunc *Edesheim*, uti ex Ottincheim pagi Lobod. Edighemium prognatum eſt.

ROSBACH, hod. *Roſchbach.* Marcolf in pago Spir. in *Walahesheimer* marca agrum, & in *Rosbacher marca* pratum anno primo Caroli regis, id eſt, an. 769 S. Nazario tradidit (*k*).

WILERE, hod. *Weyer.* An. IX Karoli regis Alrat & uxor ejus Secundina manſum unum in pago Spirenſi, in villa, quæ dicitur *Wilere*, ubi baſilica ſita eſt, & in *Hochſtater* marca quatuor

(*f*) Ibidem num. 2062. Adde vol. I, num. 133.

(*g*) Ibid. num. 2165.

(*h*) Ibid. num. 2105 ſqq.

(*i*) Ibid. num. 2168.

(*k*) Ibid. num. 2157.

Digitized by Google

tuor jurnales S. Nazario contulerunt (*l*). *Vuilare* cum aliis Spirigoviæ locis in traditione Fuld. cui pagus Alſacinſis falſo inſcriptus eſt, circa an. 800 (*m*).

BUBENWILRE, hod. *Burweiler*, ex ſeculo XIII demum nobis innoteſcit. Conradus miles dictus de Aldorf a viris nobilibus, dominis de Tan, quartam decimæ partem in villa Bubenwilre titulo feodali an. 1279 ſe habuiſſe teſtatus eſt. Decimam & jus patronatus a ſanctimonialibus de Ponte Salutis juſte coempta eſſe, Conradus & Johannes de Tan novennio poſt recognoverunt.

FLAMARINGEN, hod. *Flemlingen*. An. XV Pipini regis Trudlinus & Rathflat conjuges in pago Spir. in *Flamaringer marca* & in *Forcheim*, & in *Godmarſtaine* & in *Bochincheim*, quidquid habuerant, S. Nazario obtulerunt (*n*).

GLIZENUUILERE, hod. *Gleisweiler*. Henricus II rex prædium Lanzonis manumiſſi in villis *Glizenwilere*, *Hohenſtat* ac *Wolmodesheim*, in pago *Spirigowe*, in comitatu Wolframmi, Walthero epiſcopo Spir. donavit an. 1006. Append. diplom. num. VI.

BOCHINCHEIM, hod. *Böchingen*. Anno XVI Pipini regis Maginolt unum manſum in pago Spir. in *Buchinheimer* marca, & dimidiam vineam, tertiamque partem molendini cum duobus jurnalibus; idemque anno ſequenti in pago Spir. in *Buchinheimer marca ſuper fluvio Heinbach* unum manſum cum caſa deſuper, unam vineam, dimidium molendinum, pratum & quatuor jurnales de terra aratoria S. Nazario legavit (*o*). Alibi *Buchingheim* & *Buckinheim* locus hic ſcribitur; brevius ad modum hodiernum *Bochingin* & *Buckingen* in duplicis traditionis charta Willa-

(*l*) *Cod. dipl. Lauresh.* vol. II. num. 2167.

(*m*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167.

(*n*) *Cod. Lauresh.* l. c. num. 2163.

(*o*) Ibid. num. 2122 ſq.

Digitized by Google

harii presbyteri a. XXIII Karoli regis (*p*). Beſſelius ad Bockenhemium pagi Wormat. hæc retulit.

§. V.

Inter Heinb. & Queich.

Heinbacum inter & Queicham ex monumentis antiquis nobis innoteſcunt loca ſequentia:

BERGHUSEN. Curiam ſuam in *Berghuſen* ſitam *apud Spiram* ſanctimoniales in Ponte Salutis magiſtro Conrado, præbendario Spirenſi, vendiderunt an. 1268, accedente Heinrici epiſcopi diœceſani conſenſu.

HEILGENSTEIN. Venditio prædictæ curiæ in Berghuſen facta eſt ſalvo ſex denar. cenſu, quem emptor annis ſingulis præſtare debuit curiæ in Heilgenſtein, quæ vocatur *Huphoff*.

Append. diplom. num. XI.

SUUEBENGHEIM, hod. *Schwechenheim*. Henricus IV Spirenſi eccleſiæ ſilvam & bannum ejus in utraque Rheni parte concedens an. 1063 fines hujus ſilvæ poſt alios conſtituit *Lengenveld* & Suuebengheim, ubi curtis eſt *Widegouuen*. In *Sueuichenheim* octoginta jugera Godefridus epiſc. Spir. a monaſterio Uterinæ vallis recepit contra capellam & decimam in Utersdal an. 1164.

LENGENVELD ad viam publicam, Spiram inter & Germersheimium. Rivulus, qui vicum hunc alluit, in iſto Henrici IV diplomate *Horebach* nuncupatur.

WINGARTHEIM, hod. *Weingarten*, Amalrici litteræ traditionis Laurish. an. XIV Karoli M. habent (*q*). In notitia hubarum pagi Spir. contractius jam *Wingarten* ſcribitur (*r*).

LUSTAT, *Luſtatheim*, *Luſtheim* promiſcue ſcribitur in Laureshamenſibus noſtris ſub Carolo M. rege (*s*), vicus duplex, ſuperior & inferior.

HEIN-

(*p*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. I, num. 172, & vol. III, num. 3782.

(*q*) Ibid. num. 2111.

(*r*) Ibid. vol. III, pag. 184.

(*s*) Vol. II, num. 2093 ſqq.

Digitized by Google

HEINBACH a rivulo, quo cingitur, nomen habens, nunc *Cloſter-Hambach*. In pago Spir. in *Luſtather* marca, in loco, qui dicitur *Heimbach*, Wiſericus quidam Laureshamenſi monaſterio donum obtulit an. XXI Caroli regis (*t*).

ZEZZINCHEIM, hod. *Zeiskam*, ſex traditiones ævi Carolingici in pago Spir. collocant (*u*). *Ceizingheim* & *Ceuzingh.* paulo recentius eſt (*x*).

HOHUNSTAT, hod. *Hochſtatt*, vicus duplex, ſuperior & inferior, cum Luſtat in pago Spirenſi comparet an. VIII Caroli regis (*y*); *Hohenſtat* in diplomate Henrici II regis an. 1006, quod in appendice diplomatica exhibemus. Append. diplom. num. VI.

BRUNHEIM. Ita legendum ſine dubio in diplomate regio Ludovici Infantis, ubi res juris ſui in pago *Spiraggowe* in villis *Grunheim* & *Cotemariſtein* monacho cuidam Hornbacenſi an. 900 dediſſe Crollius (*z*) refert. Godramſteinio ſane, de quo mox dicetur, vicinum eſt Bornhemium.

DAMHEIM in Spirenſibus noſtris an. 957 & 960. Sequitur *Vozacheim* locus nobis plane ignotus. In necrologio eccleſiæ maj. Spir. ſec. XIII ſcribitur *Dameheim*. Num. V.

WALAHESHEIM, hod. *Walsheim*, de quo ſupra in Rosbach.

NUZDORF, hod. *Nuſsdorf*, in literis concambii Spirenſis ſæpius laudati an. 957 & 960. Henricus III imp. an. 1046 eccleſiæ Spir. prædia largitus eſt in villis *Nusdorf*, *Spirgeſceid*, *Lutderbach*, *Salhunbach*, in pago *Spiragowe*, in comitatu Hugonis comitis ſita, cum ceteris adjacentibus villis, quas genitor ſuus in eodem pago & comitatu acquiſiverat. Ibid. Num. VIII.

(*t*) Ibid. vol. II, pag. 2097.

(*u*) Ibid num. 2112 ſqq..

(*x*) Ibid. vol. III, pag. 184.

(*y*) Ibid. num. 2099.

(*z*) *Origines Bipont.* part. I, pag. 57, ubi *Contemariſtein* vitioſum eſſe, auctor ipſe nos docuit.

Digitized by Google

GODMARSTAIN, hod. *Godramſtein*, in Laureshamenſibus noſtris ſub Pipino rege occurrit. Vide ſupra (§. IV) in Flamaringen. *Cotemariſtein* a Ludovico Inf. nuncupatum modo vidimus in Brunheim. De loci hujus appellandi ratione alibi diximus (*a*).

FRANCKENWILRE in necrologio Spir. hod. *Franckweiler*.

RAMESBERK, hod. *Ramberg*. Dietleibo de Ramesberk teſtis in charta Gregorii abbatis Hornbac. qua monaſterio Uterinæ vallis quatuor manſus in *Hereboldesberge* conceſſit an. 1163.

GRAZOLFESHUSEN, hod. *Graefenhauſen*, una cum Huizinger marca, de qua infra, in pago Spir. collocat Laurishamenſis Wolfgeri traditio an. 817 (*b*).

RINTDALE, hod. *Rendel*, ſupra Annweiler ad Queicham. Werinbertus de Rintdale in eadem charta teſtis.

§. VI.

Inter Queich. & Clingbach

A Queicha progredimur ad rivulum Clingam, vulgo *Klingbach*, qui ex Vogeſi montanis ſupra Clingenſe monaſterium deſcendens prope Herdam Rheno miſcetur.

BELLINHEIM, hod. *Bellheim*. Lutoldus quidam in pago Spir. in Bellinheimer marca ſervum & manſum cum caſa & curia, in qua idem ſervus manebat, cum aliis bonis S. Nazario donavit an. VIII Karoli regis (*c*).

TERHERDI, *Hert*, in charta Fuldenſi ſub Carolo M. inter Leidmareshaim & Hudamareshaim, de quibus infra, recenſetur (*d*). *Herthi* literæ fundationis monaſterii an. 1103 ibidem extructi nuncupant (*e*).

UDO-

(*a*) *Act. acad.* vol. II, pag. 9.

(*b*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. II, num. 2162.

(*c*) Ibid. num. 2037 ſqq.

(*d*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167.

(*e*) *Act. acad. Palat.* vol. II, pag. 70.

Digitized by Google

UDOMARSHEIM in Laureshamenſibus noſtris ad an. XVI Pipini regis (*f*) ſcribitur locus, quem in Fuldenſi charta circa idem tempus *Hudamareshaim* nominari modo vidimus. Ineunte ſeculo XII *Otmeresheim* (*g*) hod. contractius *Ottersheim*.

RUOLECHESHEIM, hod. *Rülzheim*. In villa hac Rudolfus, vir nobilis, terram ſalicam & curtem dominicalem nondum ædificatam eccleſiæ Spir. contradidit an. 960. *Luadleicheshaim* poſt Leidmareshaim, ante Terherdi & Hudamareshaim, vitioſe ſcriptum eſſe in allegata Fuldenſi traditione pro *Ruadleicheshaim*, haud dubito. Fridericus I imp. hoc ipſo loco moram fecit an. 1175, teſte diplomate Hertenſi (*h*). Append. diplom. num. V.

OFFINBACH Laureshamenſis charta an. XVI Karoli regis in pago Spir. diſerte collocat (*i*). *Offenbach* in traditione Fuldenſi (*k*) legitur. Johannes epiſcopus Spir. *Offenbach*, *Bebingon* & *Servilingam* novæ ſuæ abbatiæ Sunnesheim an. 1100 contulit. N. XII.

ALTHEIM *viculum apud Offenbach*, qui periit, chartæ Spirenſes memorant, quibus abbatia Sünsheim ſcholaſtico Spirenſi curtem ibi ſitam vendidit an. 1248. Offenbach & Altheim diploma Henrici VI imp. Hertenſe habet an. 1195 (*l*).

HERGISESHEIM, hod. *Herxheim*, in traditione Lauresham. an. XI Karoli regis (*m*). Henricus IV imp. prædium *Herigesheim* in pago Spirigouue, in comitatu Hugonis comitis an. 1057 Spirenſi addixit eccleſiæ. N. X.

(*f*) *Cod. Lauresh.* l. c. num. 2090 ſqq.

(*g*) *Act. acad.* l. c.

(*h*) In *act. acad.* l c. pag. 75.

(*i*) *Cod. Lauresham.* vol. II, num. 2159.

(*k*) *Schannat tradit. Fuld.* l. c.

(*l*) *Acta acad.* vol. II, pag. 75.

(*m*) *Cod. Lauresh.* vol. II, num. 2161.

Digitized by Google

ENSEHICHISHEIM & *Enfichesheim* dicitur in necrologio Spirenſi ſec. XIII vicus *Insheim;* in Emichonis comitis Leining. literis fundationis monaſterii Steigenſium in Landau an. 1276 *Enſigisheim.*

EMPHELINGEN, hodie *Impflingen*, in eodem necrologio.

MERLUNGHAIM, hod. *Merlheim*, poſt Offenbach in traditione Fuldenſi ſæpius allegata circa an. 800.

QUEICHEM, locus certe antiquus, in cujus quippe parochia extructum eſt oppidum Landau ab Emichone comite Leiningenſi, teſte charta Joannis rectoris eccleſiæ in *Queichem* an. 1276 (*n*).

HUIZINGEN. An. 817 Wolfgerus quidam manſum in pago Spir. in Huizinger marca & Grazolfeshuſen S. Nazario obtulit (*o*). In necrologio Spir. ſec. XIII ſcribitur *Uzingen.* Interiit hic vicus *Uzingen* vel *Itzingen* in agro Landavienſi (*p*). Retinet nomen puteus, in ſiniſtra parte viæ publicæ, quæ Wiſſenburgum & Argentoratum ducit

MULINHUSON. Ita legi debet pro *Mulinhuron* in Acbutonis charta traditionis Fuldenſi circa an. 800 (*q*). Landaviæ, noviſſimi oppidi, incrementis proſpecturus Rudolfus I cæſar, forum ſeptimanale, quod Mulhuſii celebrari ſolebat, in illud traſtulit; unde exorta gravis capituli Spir. querela, cui quippe jus in iſtud forum Mulhuſinum competierat. Litem compoſuit Adolfus cæſar an. 1292, a quo tempore Mulhuſium, æque ac Uzingen, paulatim cum Landavia prorſus coaluit (*r*). Attamen *paſtoria in Mühlhauſen*, ante oppidum Landau, commemoratur in deſcriptione geographica diœceſis Spir. ſec. XV.

WOL-

(*n*) Charta hæc in *Schoepflini Alſatia diplom.* part. II, num. DCCV proxime prodibit in lucem.

(*o*) Vide ſupra pag. 244, §. V.

(*p*) Vid. *Alſ. illuſtr.* tom. II, pag. 397.

(*q*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167.

(*r*) *Alſat. illuſtr.* l. c. & pag. 401.

Digitized by Google

WOLMODESHEIM, hod. *Wolmsheim*, vide supra in Glizenwilre (*s*).

ARBOTSHEIM. Fridericus Judæus dictus de Arbotsheim de XII jugeribus agrorum sitis infra Mulnhusen & Arbotsheim duos modios & octavam tritici solvere jubetur ecclesiæ Spir. in necrologio sec. XIII, hod. *Arzheim*, sedes capituli ruralis.

HUGHLINHEIM & *Huchilinheim* in Laureshamensibus nostris sub Carolo M. rege occurrit Spirigoviæ villa (*t*), quæ nunc *Heuchelheim* dicitur.

BLIDENFELT, monasterium in pago *Spiregowe* signe crematum refert falsum diploma Ludovici Germ. anno XV regni ejus datum Triburiæ. Alio vocabulo monasterium *Clynga*, vernacule *Clingenmunster*, in pago *Spirogovie* situm, occurrit in membrana æque vitiosa an. 970.

LUOCH. Henricus III imp. ecclesiæ Spirensi villas *Pillungisbach* & Luoch in pago Spirichgowe, in comitatu Hugonis comitis sitas, quas ex hereditate aviæ suæ Adelheidis ipse acceperat, an. 1046 dono dedit. Append. diplom. num. IX.

ADELBRATESWILRE, hod. *Albersweiler*, ad Queicham. Hortlibus & Eberhardus de Adelbrahteswilre inter testes instrumenti Uterinæ vallis an. 1150.

WILLIGARTLAWISA, hod. *Wilgartswiesen*, ad Queicham. Willigart curtim suam, quæ ex attavæ suæ nomine *Willigartlawisa* ab incolis appellata est, cum proxima sylva, cum ecclesia, ædificiis, mancipiis, in pago Spir. in comitatu Siggeri comitis, an. 828 Hornbacensi monasterio donavit (*u*).

§. VII.

(*s*) *Pag.* 241.

(*t*) *Cod. diplom. Laureshan.* num. 2169 & 2590.

(*u*) *Croll. orig. Bipont.* part. II, pag. 106.

Digitized by Google

§. VII.

Inter Clingb. & Otterbach

Inter Clingam & Otteram (*x*) rivulos a Rheno ad Vogesum observanda sunt

LUITMARSHEIM, quod in pago Spirensi traditio Lauresham. ad an. 778 (*y*) habet; *Leidmareshaim* Fuldensis traditio circa an. 800 (*z*). Hodie *Leimersheim* scribitur.

COHART, hod. *Kurt*, in literis fundationis monasterii Hertensis an. 1103, & *Kuhart* in alia ejusdem cœnobii charta an. 1270 (*a*).

RYNZABERN. Hic quadraginta ministeriales cum publica ecclesia monasterio Blidenselt Carolomannus, Caroli M. filius, donasse narratur in diplomate Ludovici regis, quod a veteri falsario quodam effictum.

STEINUUILRI. Otto II imp. ecclesiam ad *Steinuuilri* & novalia ad *Mundiveld* & ad *Vrekkenveld*, ac omnia novalia ejusdem sylvæ & ejusdem ambitus, a Conone comite possessa, usque ad *Wasagon* sylvam, in pago *Spirkeuwi* & in comitatu Wormatiensis Ottonis, Spirensi ecclesiæ confirmavit an. 982 (*b*). Decennio post Otto III prædium *Steinwillare* in pago Spirichgouue, in comitatu Wolframi comitis, Salsensi in Alsatia monasterio largitus est (*c*). Curtem *Steinwilre* in pago *Spirgowi*, in comitatu Spirensis episcopi, Johannes episcopus ecclesiæ fuæ majoris fratribus contulit an. 1100.

HEIFAN-

(*x*) Vernacule *Otterbach*, quod ei nomen tribuitur in cæsareis abbatiæ Wissenburg. diplomatibus sec. XI. Vide *Schoepflini Alsat. diplom.* part. I, num. CXCVII & cc.

(*y*) *Cod. diplom. Lauresh.* vol. II, num. 2170, & vol. III, pag. 184.

(*z*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 167.

(*a*) *Act. acad.* vol. II, pag. 70 & 77.

(*b*) *Schoepflini Alsatia diplomat.* part. I, num. CLXIII.

(*c*) Ibidem num. CLXIX.

Digitized by Google

HEIFANHEIM, hod. *Heffen*, in laudata fæpius traditione Fuldenſi circa an. 800.

MUNDIFELD, hod. *Minfeld*, vide ſupra in *Steinwilri*.

VREKKENVELD, hod. *Freckfeld*, vide ibidem. Henricus III imp. decimam in loco *Mundevelt* cum capella *Fricchenvelt*, aliisque villis in pago *Spirichgouue* & in comitatu Hugonis comitis abbatiæ Salſenſi an. 1051 adſcripſit.

TURRENBACH, hod. *Dierbach*, cum Oterbach commemoratum jam videbimus.

OTERBACH. Otto III imp. prædia *Oterbach itemque Oterbach, Turrenbach* in pago *Spirichowe*, in comitatu Wolframmi comitis, monaſterio Salſenſi donavit an. 993. In Clementis III antipapæ bulla Liboni cœnobii Salſenſis abbati anno pontificatus ſui quarto Romæ data de *ſuperiori* & *inferiori Oterbach*, quæ adhuc ſuperſunt, legitur.

PLESWILRE, hod. *Pleisweiler*, in Adelberti archiepiſcopi Mogunt. literis pro abbatia Clingenſi an. 1115.

§. VIII.

Ab Ottera rivulo pergimus ad Lutram amnem, ad quem Wiſſenburgum & Luterburgum ſita ſunt oppida. Inter Otterb. & Luteram

SUENINHEIM. Henricus III imp. decimam in loco *Mundevelt* aliisque villis illuc pertinentibus, in pago *Spirichgouue* & in comitatu Hugonis comitis, cum propria ſua eccleſia in villa *Sueninheim* de Spirenſi epiſcopatu juſto concambio redemptam, monaſterio Salſenſi tradidit Spiræ idibus Mart. an. 1051. Interiit hic locus prope Jockernheim, cum quo coaluit. Supereſt tantum capella, prope quam Jockernheimenſium ſepultura. Eccleſiam parochialem ibidem extitiſſe, ex inſtrumento eccleſiæ Spir. an. 1439 addiſcimus (*d*).

(*d*) En ipſa inſtrumenti verba: *Wir die Kirchenſcheffen.. und die gantze gemeyn der Pfarre zu Jochgrim vormals zu Schweinheim &c.*

Digitized by Google

Append. diplom. num. II.

HAGANBACH. Ludovicus Germ. ad Specbaa in pago Anglahgeuue & ad Haganbach in pago Spir. poſſeſſiones eccleſiæ Spir. confirmavit Francoſurti an. 864. Hagenbacum ad Rhenum, non illud ad Vogeſum, de quo ſupra (*e*), hic intelligendum eſſe, Anglachgoviæ & Spechahæ proximitas, ut credamus, nos inducit.

SPIRGESCEID, hod. *Scheid*, vide ſupra in *Nuzdorf* (§. V).

S. PAULI villam prope Wiſſenburg in *Spiergauwe* Conradus rex, Friderici II imp. filius, cum aliis feudis B. de Glenberc morte vacantibus, Friderico comiti Leining. contulit an. 1247. Deleta nunc villa cum caſtro, quod ibidem extitit (*f*).

§. IX.

Inter Lutr. & Matram

Inter Lutram & Matram (*g*), Nortgoviæ Aſaticæ terminum borealem, Spirigoviæ meridionalem

SALHUNBACH, hod. *Salmbach*, vide ſupra in Nuzdorf (*h*).

LUTDERBAH, hod. *Luterbach*, vide ibidem. Sunt duo hujus nominis vici, ſuperior & inferior, quorum ille ad præpoſituram Selſenſem, hic ad Luterburgenſem epiſcopi Spir. præfecturam pertinet.

MATRA, hod. *Moderen*. Godefridus epiſcopus Spirenſis facto bonorum in Spirigovia ſitorum concambio an. 960, Rudolfo, viro

(*e*) Pag. 239.

(*f*) Vide *Alſatia illuſtr.* tom. II, pag. 176.

(*g*) Ita vocatur rivus, ad quem oppidum Sels ſitum eſt, in diplomate Ottonis III imp. abbatiæ Selſenſi dato, quam conſtructam dicit ab avia ſua Adelheide in Allazia, in loco proprietatis ſuæ, qui dicitur *Salſi juxta flumem Matram* &c. Dat. IV id. Januar. 992. *Juxta flumen, quod vocatur Matra*, idem monaſterium ponit Johannes XVI papa in confirmatione jurium & libertatis ejus an. 996. Actum Sutriæ II non. Aprilis. Hodie *Selzbach* rivulus hic dicitur. Eſt alia Matra, ditior aquis, quæ volvitur per Hagenoam, vulgo *Mother* dicta.

(*h*) Pag. 243.

Digitized by Google

viro nobili, ecclesias decimales duas & hobas XVI cum mancipiis in villulis Matra & Ulich ad dies vitæ tradidit. *Ulich* videtur esse vicus Badensis *Iling*, e regione Matræ situs. Append. diplom. num. V.

LUTERA. Henricus IV imp. prædium, quod in villa nomine Lutera Henricus de Lache homo nobilis libero jure obtinuerat, ecclesiæ Spir. donavit Spiræ an. 1103. Castro in villa hoc deinceps extructo, Luterburgum dici cœpit.

WINZENBACH commemoratur post *Salsam*, ante *Rotheren*, in bulla Clementis III antipapæ, quæ data est Liboni abbti Salsensi VI id. Junii anno pontificatus quarto, id est, anno Chr. 1084.

ROTHEREN, quod modo indicavimus, sec. XV *Rodderen*, hod. *Roederen* enuntiatur.

WIZZENBURG monasterium ad Lutram in pago Spirense ponunt Dagoberti regis (*i*) & Ottonis I imp. diplomata (*k*).

§. X.

Perierunt, aut nomen omnino mutarunt ita, ut situ suo nobis plane incognita sint, loca sequentia: Loca incerta

BILINGEN. Anno IV Karoli regis Landradus decem jurnales de terra in pago Spir. in *Zotingower* marca & in *Bilingen* unum pratum dedit (*l*).

BLATMARSHEIM. Theodo & conjux ejus Authlindis in pago Spir. in *Blatmarsheim* XV jurnales cum manso & casa desuper & curia, & unam ancillam anno II Karoli regis (*m*). Idem nomen in pago Wormat. occurrit. Lehmanno est Freimersheim, præter omnem versimilitudinem. Præferrem ego *Volmersheim* inter Freckfeld & Otterbach.

(*i*) *Schorpflini hist. Zaringo-Bad.* tom. IV, pag. 2.

(*k*) Ejusd. *Alsat. illustr.* tom. I, pag. 646.

(*l*) *Cod. dipl. Lauresh.* tom. II, num. 2058.

(*m*) Ibid. num. 2164.

Digitized by Google

CHROTHINCHEIM. Alrad & uxor ejus Secundina in pago Spir. in *Zotingower* marca dimidium manſum, vineam & pratum; et in Crothincheim jurnales XV cum prato, an. V Karoli regis (*n*).

FORCHEIM, vide ſupra in *Flamaringen* (*o*).

HUBESTAT pago Spirenſi adſcribunt quatuordecim traditiones Laurishamenſes ſub Carolo Magno (*p*). In Craichgovia Bruchſaliæ, Spirenſis epiſcopi ſedi, proximus eſt vicus *Ubſtatt*.

PILLUNGESBACH villa pagi Spirigoviæ an. 1046 (*q*), forte *Spirgelbach* prope Luch, cum quo ad eccleſiam Spir. pervenit.

ROTLEHESHEIM in traditione Laurish. anno VI Caroli regis (*r*).

SERVILINGEN vide ſupra in *Offinbach* (*s*). In deſcriptione geographica diœceſis Spirenſis ſec. XV locus hic in decanatu Herxheimenſi ponitur poſt Artzheim & Rainſsbach ante Muhlhauſen & oppidum Landau.

SNORINGEN. Walcho & Wiuila conjuges unam curtem in pago Spir. in *Snoringer* marca an. VII Karoli regis (*t*). Eſt vicus *Knoringen* infra Landaviam.

STRATVELT. Ruckerus quidquid habuit in pago Spir. in Stratvelt, manſos, ſilvas, vineas, ædificia, Laurishamenſibus dedit an. XIIII Karoli regis (*u*).

TUR-

(*n*) Ibid. num. 2063.

(*o*) Pag. 241.

(*p*) *Cod. Lauresh.* num 2139 ſqq.

(*q*) Vide ſupra pag. 247.

(*r*) Num. 2154.

(*s*) Pag. 245.

(*t*) *Cod. Laureshan.* num. 2155.

(*u*) Ibid. num. 2100.

Digitized by Google

TURNESHEIM. Gomolf decem jurnales de terra aratoria in pago Spir. in *Turnisheim* an. XIII Karoli regis (*x*). Turckhemium Lehmannus fruſtra hic quæſivit.

WIPGARDA vide in *Giminheim* (*y*). Eundem cum Wingartheim eſſe locum, Frehero viſum.

WISERE marca & *Wiſero* marca in pago Spirenſi collocatur an. XXII Karoli regis & an. IX Ludovici imp. in traditione Richberti & literis concambii Gerolfi, qui pro rebus ſuis in Alarideſtath & alibi ſitis hubas quinque & vineas tres in hac marca accepit (*z*).

ZOTHINGOWE & *Zotinger marca*, Spirigoviæ locus, in Laureshamenſibus noſtris ſub Carolo M. rege ſexies comparet (*a*).

§. XI.

Loca tria, quæ Freherus habet, *Bettenberg*, *Carlabach*, *Hemmingesheim*, nonnullæ quidem chartæ veteres in pago Spirenſi collocant, non nego; ſed aliæ plures Wormatienſi vindicant, ad quem omnino referenda ſunt, in diœceſi quippe Wormatienſi hodieque conſtituta. Ita ſe quoque habet Lutra, vulgo *Kaiſerslautern*, quam Lehmannus & ex Lehmanno Beſſelius Spirigoviæ male attribuunt. Errores

Hirſaviam, Sueviæ monaſterium, Urbanus II pontifex an. 1099 in Spirigovia repoſuit, pagum cum diœceſi, quod Gottwicenſis abbas jam monuit, manifeſto confundens.

Singulfingheim, ubi XII jurnales & de ſtirpe XXX jurnales cum fonte Laurishamenſes accepere anno tertio Karoli regis, cum absque pagi mentione, inter traditiones, in pago Spirenſi factas,

(*x*) Ibid. num. 2043. Conf. ſupra *Alasheim* pag. 232.

(*y*) Supra pag. 232.

(*z*) *Cod. Lauresh.* tom. II, num. 2089 & 2033.

(*a*) Ibid. num. 2057 ſqq. Conf. ſupra *Bebingen* pag. 240.

Digitized by Google

occurrat (*b*), ex certorum classe inter dubia relego. Besselius vicum *Sibeldingen* hic latere existimat.

§. XII.

Limites pagi

In finibus pagi nostri recte constituendis haud est, quod laboremus multum. Ad orientem Rhenus terminat, non pagorum tantum, sed & regnorum olim limes; ad occidentem summa Vogesi montis cacumina, prout aquæ defluunt in Rhenum. Quæ trans Vogesum in Mosellam properant, regiones civili & ecclesiastico regimine diversas irrigant, Bliesgoviam maxime, in qua Lemberga & Pirminii sedes, vulgo *Pirmasens* dicta. Borealis Spirigoviæ limes idem est, qui Wormazgoviæ meridionalis, a nobis alibi delineatus (*c*). Nec difficilior dictu, quousque pagus noster processerit versus meridiem. Ill. Schœpflinus quidem, nostris destitutus subsidiis, Nordgoviæ seu Alsatiæ inferioris atque Spirigoviæ confinia ad Luteram posuit (*d*), etsi Wissenburgensem abbatiam, in dextra Luteræ ripa sitam, Spirigoviæ annumeratam fuisse, haud ignorasset. At præter Wissenburgum in diplomate Henrici III imp. an. 1046, quod infra producimus, eidem pago evidentissime accensentur Luterbacum & Salmbacum, vici a Lutera remotiores versus Alsatiam. Otto III imp. Salsensi monasterio jus monetæ publicæ an. 993 concedens, eam *utriusque monetae, Argentinensis et Spirensis, superscriptione praefigurari* jussit, *eo quod ipse locus in marca antiquitus constitutus* (*e*). Ecclesiæ Argent. diœcesis Nordgoviam seu Alsatiam inferiorem, Spirensis Spirigoviam comprehendit. Disterminat eas hodieque Matra rivus, qui Salsam sive Selsam, principem olim abbatiam & oppidum,

Append. diplom. n. VIII.

(*b*) *Cod. Laur.* vol. II, num. 2117.

(*c*) *Act. Acad.* vol. I, pag. 287.

(*d*) *Alsat. illustr.* tom. I, pag. 138, 631 sq. 635, 645.

(*e*) In *Schoepflini Alsat. diplomat.* num. CLXIX.

Digitized by Google

dum, alluit. In veteri diœceſis Spirenſis per capitula ruralia deſcriptione geographica ad decanatum ejus Weiſſenburgenſem *Munchhuſen*, *Roddern*, *Stundweiler*, *Schoeneburg*, *Keffenach*, *Kleburg*, loca Matræ ſeu rivulo Salſenſi proxima, diſerte referuntur. A Matræ hujus fontibus eadem diœceſis progreditur ad Suram, in Vogeſo, ubi Wingen & Fiſchbach ad decanatum ejus Dahnenſem adhuc pertinent. Factum hinc medio ævo, ut Sura paſſim limes haberetur Alſatiæ borealis; quod in montanis verum, non in planitie. Selſam profecto infra Suram ad Rhenum chartæ veteres in Alſatia collocant univerſæ. Quum itaque in vita S. Adelheidis Odilo *(f)* familiam *pagi Northgowe accolam* S. Petro, id eſt, novo Salſenſi monaſterio traditam memorat, de loco quodam pagi Spirenſis infra Selſam id accipiendum eſt. Ceterum de vero hoc & immutabili Spirigoviæ noſtræ limite meridionali, adverſus contrarias variorum ſententias, docte & graviter diſputavit Jo. Phil. Crollius *(g)*, illuſtris gymnaſii Bipontini olim rector digniſſimus.

§. XIII.

Pagus Spirenſis, majoribus pagis accenſendus, præfectos ſibi habuit judices, quos appellarunt comites, qui, cum mallum ſuum publicum habuiſſent in *Lutramnesforſt*, comitatus ille pagenſis a loco hoc, uti infra videbimus, nomen accepit, ita ut pagus Spirenſis & comitatus Lutramnesforſt geographice ſumtus ſynonyma eſſent. De loco hoc malli publici, ubi ſitus fuerit, quæritur. Eſt prope Deideshemium vicus *Forſt*, quem lubentiſſime huc traherem, niſi extremitas pagi, quam occupat, ſeptentrionalis obſtaret, quod in centro potius ſeu meditullio pagi, id eſt, verſus Queicham, judiciorum ſedem primariam ſtabilitam fuiſſe credendum. Comites

(f) In *Leibnit. ſcriptor. rer. Brunsvic.* tom. I, pag. 271.

(g) *Orat. de Anvilla* Biponti edita an. 1767, ubi videatur maxime pag. 32 ſqq. in not.

Digitized by Google

dendum. Comites autem & mallus hic antiquiores longe sunt quam comitatus a mallo isto, in tabulis saltem publicis, appellatio, quippe quæ seculo XI primum occurrit. Comitum Spirigoviæ seriem jam adornavit Schœpflinus *(h)*; nos duplo fere producemus auctiorem.

Primus hic commemorandus videtur BAUGULGUS comes, qui anno Caroli M. tertio, id est, 771 portionem suam in *Gininheim*, Spirigoviæ villa, ac quicquid Waringus ibidem in beneficio tenuit, Fuldensi monasterio donavit *(i)*, ac brevi post literis traditionis Folcradi & Agilolfi, qui rem Irminolfi in *pago Spirense*, in Fridolfeshaim, Dideneshaim & Ginnanhaim eidem obtulerunt monasterio, nomen suum subscripsit *(k)*.

Sigerus

Certior est SIGGERUS comes, qui bis nominatur in Willigartæ, illustris feminæ, charta donationis prædii *Willigartlaucisa*, Hornbacensi monasterio factæ & in *Lutrammesforst* confirmatæ an. 828 *(l)*. In eodem malli publici loco Hugonem comitem an. 977. deprehendimus.

Christianus

CHRISTIANUS comes cum Gebhardo episcopo Spir. commutationem bonorum iniit, qua pro vinea in Wachenheim, pagi Spirensis villa, quam episcopus ei dedit, tres jornales terræ in eodem pago, in villa Sciffestad, episcopo viciſſim tradidit. Confirmavit hæc Ludovicus Germ. Wormatiæ VIII Kal. Jun. 868.

Walaho

WALAHO Ludovicus Infans, rex Germaniæ, rogatu Hattonis, archiep. Mogunt. monacho cuidam Walahonis, comitis abba-

(*h*) *Alsat. illustr.* tom. II, pag. 605 sq.

(*i*) *Schannat tradit. Fuld.* num. 29.

(*k*) Ibid. num. 32.

(*l*) Vide supra pag. 247.

Digitized by Google

batis de monaſterio S. Pirminii, quasdam res juris ſui in pago *Spiraggowe*, in comitatu ſui ſenioris ſitas, hoc eſt, in villis *Grunheim* & *Cotemariſtein* hobas duo cum curtibus, ædificiis, mancipiis an. 900 dedit Triburias (*m*). Antiquus regni Francici mos fuit, tum ut homines ſeculares abbatiis præficerentur, tum ut eccleſiaſtici ſecularia adminiſtrarent; unde urbium liberarum comitiva in epiſcoporum ſuorum maximam partem translata eſt poteſtatem. Ceterum de Walahonis hujus ſtirpe probabili, Salica nempe, diſputat Crollius (*n*).

WERENHARIUS. Monaſterium S. Cyriaci prope Wormatiam ab eodem Ludovico rege res juris ipſius in pago Spirahgowe, in comitatu Werenharii, in loco Titinesheim, alias *Didinesheim* dicto, ſitas an. 906 dono accepit (*o*). Wernhar.

WALAHO. Vel eundem, quem ſupra, vel alium Walahonem comitem Spirigoviæ in *Haſelach* an. 911 commemoravimus (*p*). Si idem eſt, comitatu per aliquot annos caruit. Haslach enim Deideshemio proximum eſt, ut alterum locum in Walahonis, alterum in Werenharii comitatu uno eodemque tempore ſitum, adeoque duos unius pagi comites ſimul fuiſſe, largiri minime poſſimus. Walaho

CUNRADUS. Otto M. eccleſiæ Spir. locum Meriske in Uſgoviæ pago dedit an. 940, rogantibus ejusdem eccleſiæ epiſcopo Amalrico & Chuonrado dilecto ſuo comite. Pagi Spirenſis comitem fuiſſe, probat Cunradi hujus donatio inſignis eidem eccleſiæ Cunrad.

(*m*) Conf. pag. 243.

(*n*) *Orig. Bipont.* part. I, pag. 110 ſq.

(*o*) Diploma in *Schannati hiſt. Wormat.* tom. II, n. XVI. Adde n. XXII.

(*p*) Vide pag. 235.

Digitized by Google

App. diplom. num. IV. an. 946 *ſub comite et duce Chuonrado Wernharii comitis filio* Spiræ facta. Eundem pagi Wormat. comitem alibi (*q*) produximus.

Singularis prorſus eſt repetita in Spirenſibus noſtris de concambio inter Rudolfum, virum nobilem, & Godefridum epiſcopum chartis locutio, quippe quæ exaratæ dicuntur in civitate Spira, regnante Ottone, *ſub comite, qui vocatur Altduon* & præſule ſeu antiſtite prædicto, annis 957 & 960. Nomen *Altduon* nec proprium nec appellativum ullibi reperio. Inter propria tamen occurrit *Altuan* (*r*), quod proxime ad illud accedit, ut & *Altmann* (*s*), quo vocabulo veteres Germani ſeniores & ſenatores ſuos deſignarunt, uti a canitie judiciorum præſides, comites ipſos, *Grav* appellarunt. Utriusque chartæ noſtræ autographum cum perierit, vitium in apographum irrepſerit, nec ne, incerti ſumus, & in re incerta nolumus eſſe prolixiores.

Append. diplom. num. V.

Gerung. GERUNGUS. Comitatus Gerungi comitis in *Spirichgeume* ex diplomate Ottonis I an. 966, in *Spirdorf* ſupra adducto (*t*), nobis innoteſcit. Idem cæſar uxori ſuæ curtem Steinwilare in Spirigowe in comitatu Gerungi comitis biennio poſt donavit (*u*).

Hugo HUGO. Fundatio monaſterii S. Lamberti in Spirigowe an. 977 ſtabilita eſt in publico mallo, qui dicitur *Luttramnsforſt*, in præſentia Hagonis comitis. Comitatum ipſum ab hoc malli publici loco deinceps dictum infra videbimus.

OTTO

(*q*) *Acta acad.* vol. I, pag. 293.

(*r*) In *cod. diplom. Laureſham.* vol. III, num. 3444.

(*s*) Ibidem vol. I, num. 303, 532 &c.

(*t*) Pag. 239.

(*u*) *Schoepfl. Alſat. diplom.* num. CLI.

Digitized by Google

OTTO. Comitem hunc Spirigoviæ an. 982 in *Mundeveld* ſupra produximus. Wormatienſis Otto diſerte cum dicatur, Conradi II imp. avum fuiſſe intelligimus, adeoque ex gente Salica. Crollius Ottonis avum conſtituit Werenharium comitem ſupra laudatum. Otto

WOLFRAMUS. Steinwillare, Spirigoviæ vicus, in comitatu Wolframi comitis ponitur an. 992, nec non Oterbach & Turenbach eodem anno. Vide ſupra in his locorum nominibus. Sed & an. 1006 idem comes Spirigoviæ præfuit, ut in *Gliſenwilre* oſtenſum. Wolfram.

BURGHARDUS. Humbraht & Gumbertus fratres manſum in *Wachenheim*, in pago *Spirichgouue* & in comitatu Burghardi comitis, ad altare S. Petri Wormat. tradiderunt ſub Azzechone epiſcopo. Chartam hanc, quæ inter documenta infra comparet, cum notis chronologicis careat, ex alia, quam Schannatus dedit (*x*), ad an. 1033 referimus, quod idem Azzecho epiſcopus, idem Ruthardus præpoſitus, idem Oppo decanus, iidem denique Diezmannus & Erlewinus præpoſiti in utraque rei geſtæ præſentes commemorantur. Burghardus itaque comes ſub Conrado II imp. Salica ex gente oriundo, Spirigoviæ præfuit. Burghard. Append. diplom. n. VIII.

HUGO II. Sub Henrico III ejusque filii Henrici IV initia Spirigoviam rexit Hugo comes an. 1046, ut in *Naſsdorf* & *Luoch* ſupra docuimus (*y*), nec non an. 1051 in *Vrekkenveld* (*z*). Sexennio poſt Henricus IV Wormatiæ hærens prædia *Ditenesheim* & *Herigesheim* in pago *Spirigowe*, *in comitatu Hugonis comitis* eccleſiæ Spirenſi duplici inſtrumento donavit (*a*). Hugo

(*x*) *Hiſt. Wormat.* probat. n. LIV.

(*y*) Vide ſupra pag. 243.

(*z*) Supra pag. 249.

(*a*) Pag. 234 & pag. 245.

Digitized by Google

Heinrich

HEINRICUS. Sub eodem Heinrico IV imp. pagi Spir. comitem Heinricum nobis offerunt inſtrumenta duo cæſarea, quibus abbatiæ *Lintburch* & *S. Lamberti* in pago *Spirgowe*, *in comitatu Heinrici comitis*, III Kal. Sept. an. 1065 Einhardo epiſcopo Spir. adſcriptæ ſunt Goslariæ. Hugonem & Henricum comites finitima Alſatia inf. habuit uno eodemque cum Spirigovia tempore (*b*).

Definit hic comitum noſtrorum ſeries, quod brevi poſt Hen„ ricus IV imp. „ duos comitatus, unum in *Luitramesforſte* ſitum „ in pago, qui dicitur *Spirichgowe*, alterum in epiſcopatu Spi„ renſi pertinentem ad locum nomine *Vorechheim* cum omni utili„ tate, quæ inde provenire poteſt „ epiſcopis Spirenſibus donavit, „ ita ut in comitatibus illis tale jus & poteſtatem deinceps „ habeant, qualem hactenus illic laici comites habuerunt. „ Facta hæc inſignis donatio Spiræ II idus Jan. an. 1086.

Comitatus Vorechheim pagum Ufgoviæ, hic autem marchionatus Badenſis nobiliſſimam partem comprehendit. Idem Henricus IV imp. prædium *Rotenvels* in pago *Ufgowe* in comitatu *Vorcheim*, Hermanni ſcil. comitis, an. 1102 Spirenſi eccleſiæ contulit; quo ipſo comitatum hunc ad laicos comites mox rediiſſe addiſcimus. Imo marchionatus Badenſis incunabula hic latere nobis videntur; quum Hermannus ille poſt patrem, Hermannum Cluniacenſem, marchionum horum ſator certiſſime fuerit, a Bada, Ufgoviæ caſtro, circa an. 1130 ipſe primum cognominatus (*c*).

Comitatum noſtrum Lutramesforſt quod attinet, in epiſcoporum Spirenſium poteſtate remanſiſſe, literæ fundationis abbatiæ *Sunnesheim* (Sinsheim) an. 1100 docent, in quibus ſane tum Offenbach, tum Ugulenheim, tum etiam Steinwilre, uti ſupra jam annotavimus, in *pago Spirgowi*, *in comitatu Spirenſis epiſcopi*, diſerte

Append. diplom. n. XII.

(*b*) *Schoepfl. Alſat. illuſtr.* tom. II, pag. 517 ſq.

(*c*) Ejusd. *hiſt. Zaringo-Bad.* tom. I, pag. 285. Ignorabat autem illuſtris auctor hoc diploma cæſareum, nondum editum, quod maximi in rebus Badenſibus momenti.

Digitized by Google

diſerte collocantur. Paulo poſt Conradus de Merlenheim bona ſua in pago Spir. in *comitatu Luitramnesforſt*, in villa Scurheim & Genſen Hirſaugienſi monaſterio obtulit (*d*); ubi primus inter teſtes *Eggebertus comes Spirenſis*, civitatis puto, non pagi. Ab hoc tempore nulla porro comitatus pagenſis mentio. Surrexit mox pro comitatu advocatia provincialis (*Landvogtey*) Spirigoviæ, prudens regum Germaniæ, juribus & ſubditis ſuis ut proſpicerent, inſtitutum. Et advocatia hæc privilegio imperiali ad Palatinos electores pervenit, uti ad Spirenſem eccleſiam comitatus.

APPENDIX DIPLOMATICA.

I.

Sigebertus rex omnium proventuum ſuorum in pago Spirenſi decimam partem eccleſiae Spir. adſcribit circa an. DCL (e).

SIGIBERTUS rex Francorum vir illuſter. Quiſquit in Dei nomine ſerenitas regia pro eccleſiarum compendia vel in ſtipendia clerum aut alimonia pauperum perpenſatur, vel hoc, quod juxta Dei mandata adimpletur aut confirmatur, illud & in præſenti ſeculi luce poteſt præſtare auxilium, & credimus, quod in eterni itineris per intervencionem domnorum ſanctorum ſive duce Domino preparet in futurum. Igitur dum & confidimus, quod Dei debeat manere voluntas, & ut taliter cunctus populus de omnibus fructibus terre, ad ſancta eccleſia catholica per unumquemque

(*d*) *Cruſ. annal. Suev.* part. II, pag. 314.

(*e*) Chartam hanc vidit *Bruſchius de epiſc. Germ.* pag. 78, poſt quem ejusdem meminere *Eiſengrein chronolog. rer. Spir.* lib. VII, pag. 137, *Simonis hiſt. epiſcop. Spir.* pag. 6, *Lehmann chron. Spir.* lib. III, cap. XV, *Cointius annal. eccleſ.* tom. III, pag. 163 & 596, *Gallia Chriſt.* tom. V, pag. 715. At nullibi integra legitur. Sigebertus, qui dedit, regnavit in Auſtraſia ab an. 638 ad an. 656. Autographum periit. In apographo, quod ſupereſt, deſideratur annus & dies.

Digitized by Google

annum debentur inferre, adeo ita quod juxta ad anteriorum regum quondam parentum noſtrorum decrevit devocio, ita Chriſto propicio manet noſtra deliberacio, ut de omnes fructus terre infra *pago Spirenſe*, quantumcunque fiſcus noſter continet, tam de annona, quam de vino, mel ſive jumenta, de porcos, quam & de omni reliqua ſolucione ad nos aſpiciencia, ſic & homines fiſci faciant decimas porcorum, qui in foreſtis inſaginatur, aut omne genus pecodum, quantum in ipſo pago Spirenſe ad fiſcos noſtros pertinetur, annis ſingulis ad eccleſiam *Nemetenſe*, ubi apoſtolicus vir pater noſter domnus PRINCIPIUS epiſcopus preeſſe videtur, decimus caput debeatur offerre, & adimplere, quatinus dum ipſe decimus annis ſingulis idem in ſtipendia clerum vel alimonia pauperum preſentemur. Credimus, ut creator omnium noſtrorum, noſtris uſibus, hic & in futuro ſeptempliciter hoc jubeat remunerare. Agite ergo, qualiter hoc, quod ſemper noſtra continet devocio, vel Dei manet voluntas ſemper in omnibus procuretis adimplere, qualiter nobis Chriſti gratia vel domnorum ſanctorum, ut confidimus, debeat pertinere, & ut nobis, quod abſit, ad offenſa Dei, aut noſtra non debeat pervenire. Et ut cercius vobis juniores ſucceſſoresque noſtros preſens auctoritas inconvulſo ordine obſervetur, vel in omnibus debeatur permanere, manus noſtre ſubſcriptionibus ſubter eam decrevimus roborari.

II.

Ludovicus Germ. eccleſiae Spirenſi confirmat res in Anglahgeuue et in pago Spir. acceptas an. DCCCLXIV (f).

Ex autographo

In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis HLUDOUUICUS diuina fauente gracia rex. Si petitiones fidelium noſtrorum auribus ſereni-

(f) Referendum hoc diploma eſſe ad an. 864, indictio XII docet, cum annis regni XXXIII collata, quippe qui neque prius, neque ſerius id datum eſſe ſinunt.

Digitized by Google

ſerenitatis noſtræ accomodaverimus, non ſolum regium morem decenter implemus, verum eciam eos procul dubio fideliores ac devociores in noſtro efficimus ſeruicio & ad æternam vitam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum ſollertia qualiter GEBAHARDUS venerabilis epiſcopus deprecatus eſt celſitudinem noſtram. ut ob mercedis noſtræ augmentum res quas Theodoldus dedit ad *Specchaa* in *pago Anglahgeuue* ad *Spiracenſem* eccleſiam. quæ eſt conſtructa in honore ſanctæ Mariæ. et res quas frater ſuus HILDEBERTUS dedit ad *Haganbah* in *pago Spirenſe* ad præſcriptam eccleſiam. vel quicquid isdem prædictus venerabilis epiſcopus Gebahardus in proprium adquiſiuit in quocunque loco ſit. per noſtræ auctoritatis præceptum totum in uſus fratrum Domino famulantium in cœnobio Spirenſe perpetualiter deſeruire decreviſſemus. Cujus petitioni ob amorem Domini noſtri Jeſu Chriſti libenti animo aſſenſum præbentes decrevimus ita fieri. et iuſſimus ei fieri hoc noſtræ auctoritatis præceptum per quod decernimus atque iubemus ut præſcriptæ res quas Theodoldus dedit ad prænominatam eccleſiam. et res quas frater prædicti venerabilis epiſcopi Hildebertus dedit ad præfatam eccleſiam. et omnem proprietatem quam ſepe nominatus epiſcopus adquiſivit in uſus fratrum Domino famulantium in cœnobio Spirenſe perpetualiter deſerviant absque alicujus contradicentis obſtaculo. Et ut hæc auctoritas decretionis noſtræ firmior habeatur & per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur & diligentius obſeruetur. manu propria noſtra ſupter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum domni Hludouuici ſereniſſimi regis. HEBARHARDUS notarius ad vicem GRIMALDI archicapellani recognovi & ſubſcripſi.

Data XIII Kalend. Julii anno XXXIII regni domni Hludouuici ſereniſſimi regis in orientali Francia regnante. Indictione XII. Actum *Franconofurt* palatio regio in Dei nomine feliciter amen.

III. *Ejus-*

Digitized by Google

III.

Ejusdem regis diploma, quo commutationem bonorum inter Gebahardum episcopum et Christianum comitem in pago Spirensi factam approbat an. DCCCLXVIII.

Ex apographo

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis HLUDOUUICUS diuinâ fauente gratia rex. Notum sit omnibus sanctæ Dei ecclesiæ fidelibus. nostrisque præsentibus scilicet & futuris. qualiter venerabilis episcopus GEBAHARDUS ac CHRISTIANUS *comes* quandam commutationem inter se fecerunt. Dedit namque præscriptus venerabilis episcopus Gebehardus Christiano comiti vineam in *pago Spirensi* ad carata una colligenda. de vino in villa quæ dicitur *Uuachenheim*. E contra vero in recompensatione earundem rerum dedit prædictus Christianus comes in eodem pago in villa quæ dicitur *Stiffestad* de terra jornales III. Unde & duas commutationes per nostram licentiam factas nobis innotuerunt. Sed pro integra firmitate ac securitatis studio deprecati sunt celsitudinem nostram. ut hoc eis nostræ auctoritatis preceptum scribere juberemus per quod decernimus atque jubemus ut quicquid pars juste & rationabiliter alteri contulit parti ita deinceps unusquisque habeat teneat atque possideat suisque posteris ad possidendum derelinquat. Et ut hæc auctoritas iussionis nostræ firmior habeatur & per futura tempora a fidelibus nostris verius credatur & diligentius observetur anuli nostri inpressione subter eam iussimus sigillari.

HEBARHARDUS cancellarius ad vicem GRIMALDI archicapellani recognovi & s.

Data VIII Kalend. Junii anno Christo propitio XXXVI regni domni Hludouuici serenissimi regis in orientali Francia regnante. indictione I. Actum *Uuormatia* in Dei nomine feliciter amen.

IV. *Con-*

Digitized by Google

IV.

Conradus dux, Wernharii com. filius, bona et jura sua in Spira ac in villa Luzheim eccleſiae Spir. tradit an. DCCCCXLVI.

Ex veteri apographo

Unusquisque etenim noſtrum ex relatione fidelium intelligendo cognoſcit, ſi aliquid de re propria ad loca ſanctorum tradere cupimus, eterna nobis premia Deo remunerante non deeſſe, qui dicit, centuplum accipietis, & vitam eternam poſſidebitis. Quapropter celſitudo nobilium, aliorumque hominum mentis intelligentia comperiat, qualiter ego CHUONRADUS *dux Wernharii comitis filius* cogitans Deo propitiante pro remedio anime mee parentumque meorum, tradidi manu poteſtativa ad altare Ste Marie Dei genitricis, quod in urbe, que vocatur *Spira* vel *Nemeta*, in ejus nomine & honore conſtructum eſt atque dicatum, quicquid hereditatis & predii ex parentum meorum traditione in eadem civitate habebam, & quod mihi ad partem & in jus poſt finem vite eorum cum conſenſu & unanimitate fratrum meorum adveniendo eciderat, mox inſtanti tempore firmiter ac perpetualiter nulla contradicente ſeu reſiſtente perſona tenendum. Et ut hoc ad notitiam multorum perveniat, ſpecialiter ea omnia nominare non differo. Inprimis enim tribui cuncta mancipia, quæ inibi cum eorum procreationibus habebam, niſi tantum unam feminam, que vocatur Virrela, quam ego ad *Wormatiam* poſcens ſancti Petri principis apoſtolorum ſuffragia donaveram, ad hec etiam monetam, que tota mee ſuccubuit proprietati, addideram, medietatem thelonei, nam altera pars ſemper erat illius loci pontificum. Sed etiam unam aream, ſalisque denarium, quem volgus vocat *Salzfenninc*, ac picis denarium, qui aliter dicitur *Steinfenninc*, atque pro re den. hoc eſt *Flichtifenninc*, aſt namque vini denarium, qui Teutonica locutione *Amfenninc*, que tamen non ex habitatoribus illius civitatis, ſed ab extraneis, & de aliena patria venientibus diligenter ſunt acquirenda. Sed ad hec in villa *Luzheim* vocata hobas IIII tribui, atque omnem

Digitized by Google

poteſtatem intra civitatem & extra, que parentibus meis cum rebus preſatis, ex regali traditione & donatione, atque michi usque ad hoc tempus in proprietatem hereditatis ſuccubuit, ad preſcriptum altare, & venerabili REGINBALDO epiſcopo, ceterisque poſt eum illius pontificalis ſedis ſucceſſoribus ad eternum donum cum hereditario jure donavi, hoc eſt fures comprehendere ac tenere, & quicquid furtive rapuerint, & apud eos inventum, hoc totum ſit ad epiſcopi dominationem ſub ejus miniſterialibus viris inferendum, ut quicquid negotiatores, qui aliunde ex diverſis locis fluctivagando advenerint, navesque ſuas cum viniſero pondere vel aliqua cauſa onerare voluerint, aut incole civitatis lucrandi gratia ſimiliter exire temptaverint, a nullo alio licentia eſt acquirenda, niſi a ſolo pontifice illiusque miniſtris. Hec vero omnia ad prenominatum altare a me firmiter tradita, quamvis etiam pro eterno munere ſint perpauca. Preſtitit michi econtra ſupradictus antiſtes tam ex meo rogatu, quam & conſulto prudentiſſimi Wormatienſis eccleſie pontificis RICHGOWONIS, qui omnibus hiis cum ſuis fidelibus intererat factis, locum usque ad finem vite mee, qui vocatur *Rathersheim*, in beneficium cum omni rerum integritate, que inibi habebantur, hoc eſt ſervos, ancillas, boves, vaccas, hobas VIIII & X, atque eccleſiam & cunctam decimationem dominicam, quam ad fratrum alimenta Dei genitrici ſervientibus in civitate Spira ſuccedit. Inſuper in loco *Thuringeheim* vocato, omnia, que quondam ſuus vaſallus Nodinc & Widegowo in beneficium habebant. Idem hobas XI atque eccleſiam, tantum decimatione excepta, quoniam eadem ad fratres ſupra memoratos pertinet, michi donando ſubjunxit. Itemque ad hæc in villa *Erfoltesheim* hobas III & molinam conceſſit, ea ſcilicet ratione & conventione, ut poſt obitum meum, quem nequeo niſi Deo miſerante preſcire, cuncta hec, que ab ipſo ſanctiſſimo preſule in cauſam beneficii ſuſcepi, conſeſtim ad altare, ad quod prius conſtanter pertinebant, nulla reſiſtente perſona revertant. Acta eſt autem hujus traditionis actio in urbe *Spira* vel *Nemeta*

Digitized by Google

Nemeta vocata III idus Martii ſub die Veneris coram predicto preſule & clero, ac toto populo, qui preſens affuerat inibi & teſtibus ſubnotatis, Adelbrath, Ceizzolf & ceteris. Anno autem Dominice incarnat. DCCCCXLVI Indict. IIII regnante rege OTDONE anno XII ſub *comite et duce* CHUONRADO *Wernharii comitis filio*, qui hanc traditionem fecerat, ac apoſtolice ſedis Reginboldum epiſcopum litteris eam confirmare rogabat.

V.

Concambium bonorum inter Godefridum epiſcopum Spir. et Rudolfum virum nobilem an. DCCCCLX.

In Dei nomine omnibus ſancte Dei eccleſie fidelibus notum eſſe volumus, qualiter uir quidam *nobilis nomine* RUODOLFUS, & venerabilis preſul GODEFRIDUS Spirenſis eccleſie, quasdam inter ſe commutaciones & tradiciones, ad augmentacionis ac melioracionis utilitatem eidem eccleſie, cui paſtor eſſe dinoſcitur, amicabiliter fieri decreverunt, & ita ut ſermocinati ſunt, operum confirmacionem perfecerunt. igitur predictus Ruodolfus mox manu poteſtativa, & cum licencia invictiſſimi regis OTTONIS tradidit ad fundamentum, domumque ſancte Marie ſemper virginis, que conſtructa eſt in civitate *Spira* uocata pro remedio anime ſue, parentumque ſuorum & contra illius tradicionis firmitatem quam ipſe caute eſtimando, a prenominato preſule poſtulaverat quicquid in villa *Leimeresheim* nominata ex parentum tradicione & hereditaria juſtificacione habuit ac poſſedit, hoc eſt in edificiis, & mancipiis, curtilibus, in terris arabilibus, cultis & incultis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, piſcacionibus, exitibus ac reditibus, cum una decimali eccleſia, & cum omni ſeruitute ac utilitate ad hec cuncta pertinentia. Inſuper in villa *Ruolechesheim* dedit ſalicam terram curtemque dominicalem, ſed nihil tamen cum edificiis procuratam hobam ſervilem 1 & dimidium jornalem vinearum 11. molinam. 1. in *Offingau* hobam 1

Ex veteri apographo

Digitized by Google

in *Fiſchelingen* hobas III & dimidium in villa *Lacha* vocata, curtem dominicalem cum terra ſalica, & VIII jornales vinearum in *Otinesheim* hobam I jornalesque vinearum VIIII in *Nuzdorf*. Jornalem viniſerum I in *Damheim*. Similiter in *Vozacheim* hobe dimidium. Inſuper & hec cum ſermonum iteracionibus quicquid in pago *Spirihgowe* habuit nullis rebus vel locis exceptis, niſi tantum unum hominem, qui purgacionis gladiorum artem ſciebat, firma tradicione verborum ac ſtipulationis conſuetudine, & ſicut ſupra memoratum eſt, cum regis OTTONIS licencia ad preſatum altare donauit & tradidit in preſencia *filiorum ſuorum* RUDOLFI & CUNRADI. Econtra vero dominus ac venerabilis pontifex Godefridus ſtatim ut hec ita ſe habebant, ex locis ſancte Marie, que ſue poteſtati & digno preſulatus officio ſuberant, eidem Ruodolfo ſicut inter eos prius uerboſitalis adunacio conuenerat, per manus aduocati RUOTHARDI tradidit in villa *Weningen* dicta hobas XXII. ac dimidiam cum mancipiis ad easdem hobas pertinentibus & cum omnibus iuſte ſeruitutis utilitatibus, in villa vero *Wineswilere* nuncupata XX & II. jornales vinearum, in villulis autem que nominantur *Matra* & *Ulich*, eccleſias decimales II hobasque XVI cum mancipiis ad easdem ſubſequentibus, ea videlicet racione ſicuti inprimis apud ipſos condictum fuerat, quod idem Rudolfus utriusque tradicionis actionem firmiter ſine ullius commutacionis vel contradictionis cauſa cunctis diebus vite ſue in jus & proprietatis utilitatem poſſideret, poſt obitum autem ſuum, qui omnibus hujus ſeculi filiis futurus habetur ſtatim ſine ulla temporis dilacione utriusque tradicionis confirmacio cum cunctis rerum integritatibus, que tunc in illis locis haberentur, ad hoc almificum altare ſancte Marie modo ſupradicto, atque ejusdem epiſcopi poteſtatem, qui tunc inibi eſſe videretur, firmiter & perpetualiter tenenda rediret, nulla reſiſtente aut contradicente perſona. Acta eſt autem hec tradicio publice in ciuitate *Spira* & in domo Domini coram altare ſancte Marie in nona Maji coram populo & clero teſtibusque ſubnotatis, anno autem Dominice incarnatio-

nis

nis D. CCCC. L. X. Indictione III. regnante vero rege inuictiſſimo Ottone anno XXVI. *ſub comite qui vocatur* ALTDUON & antiſtite predicto. Ego igitur indigniſſimus presbiter Winibertus ex juſſu Godefridi epiſcopi ſcripſi diemque notavi.

VI.

Henricus II rex predium Janſonis manumiſſi in Spirigovia eccleſiae Spir. tradit. an. MVI.

In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis HEINRICUS diuina ſauente clementia rex. Notum ſit omnibus ſanctæ Dei eccleſiæ fidelibus præſentibus ſcilicet & futuris. qualiter nos tam pro animæ noſtræ remedio. quam etiam pro venerabilis UUALTHERI ſanctæ Spirenſis eccleſiæ epiſcopi pio interuentu tale prædium quale Janſo manumiſſus tenuit atque poſſedit. in nosque iudiciario jure hereditavit. ejusdem eccleſiæ fratribus ſanctæ Mariæ inibi ſeruientibus. hac præceptali pagina in proprium donauimus. Situm vero in pago *Spirihgoune* nuncupato & in comitatu WOLFRAMMI comitis. in uillis autem *Glizenuuilere* & *Hohenſtat* ac *Wolmodesheim*. ſeu ubicunque uidetur ſitum eſſe cum omnibus eiusdem prædii utilitatibus & appendiciis. nominatim mancipiis utriusque ſexus. areis. ædificiis. terris cultis & incultis. pratis. paſcuis. ſive compaſcuis. ſeu apium paſcuis. uineis. uinetis. ſilvis. aquis. aquarumque decurſibus. molendinis. piſcationibus. queſitis & inquirendis. ſeu omnibus que dici uel ſcribi poſſunt quoquo libet modo utilitatibus. Precipientes igitur ut præfatus Uualtherus venerabilis epiſcopus ſuique ſucceſſores liberam dehinc habeant poteſtatem idem prædium tenendi. poſſidendi. commutandi. precariandi. ſeu quicquid ſibi libeat omnibus modis de eodem prædio ad uſum fratrum faciendi. Et ut hæc noſtræ traditionis auctoritas ſtabilis & inconuulſa permaneat. hanc noſtri præ-

Ex autographo

Digitized by Google

cepti paginam inde conſcriptam manu propria roborantes ſigilli noſtri inpreſſione inſigniri iuſſimus.

Signum domni Heinrici regis inuictiſſimi.

EBERHARTUS cancellarius vice UUILLIGISI archicapellani recognoui

Data Kalend. Januarii anno Dominicæ incarnationis. MVI. Indictione III. anno uero domni Heinrici ſecundi regnantis. V. Actum *Polide* feliciter amen.

VII.

Traditio Hunbrathi in Wachenheim ad eccleſiam Wormatienſem circ. an. MXXXIII.

Ex chartulario Wormat. ſec. XII in bibliotheca Hannover.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Notum ſit omnibus fidelibus præſentibus atque futuris, qualiter Hunbraht cum conſenſu atque condicto fratris ſui Gumberti unum manſum in villa & in marca *Wachenheim*, in pago *Spirichgoune* & in comitatu BURGHARDI comitis, in agris, in vineis, in pratis, in areis & in omnibus appenditiis, ad altare ſancti Petri Wormatienſis eccleſiæ poteſtativa manu contradidit, ea conditione, ut Gerhildi ſorori Gerhardi militis ejusque filio Ruoberto una præbenda talis in omni utilitate in præcariam usque ad finem vitæ ſuæ daretur, qualis uni fratrum Domno & ſancto Petro ſervientium tribuitur, & ſi quis eorum alteri ſupervixerit, illa integre potiatur. Si vero prædictus Ruobertus caſu aliquo aufugerit aut tale aliquid commiſerit, ut ſua præbenda careat, iſtam præcariam nunquam amittat. Si quem autem vel epiſcopum aut præpoſitum juxta conditionem prædictam hanc præbendam illis dare prægravet, uter eorum tunc vixerit, vel mater aut filius, manſum eundem poteſtative recipiat & inde quidquid ſibi placuerit faciat. Et ut

hujus

Digitized by Google

hujus præcarii conditio firma & inconvulsa perhenniter maneat, Azzecho hujus sedis episcopus hanc paginam sigilli sui impressione insignire & corroborare præcepit. Acta est vero hujus præcarii conditio cum Azzechone ejusd. sedis episcopo atque Ruthardo præposito, coram testibus subnotatis clericis & laicis, Sigewart, Diezzeman præpositus, Berenger præpositus, Erlewin præpositus, Eppo custos, Oppo decanus, Wolzo magister scolarum, Sigebodo, Diedo, Diederich, Francko, Gezzmannus, Eberhart, Wolfram, Ezelin, Constantin.

VIII.

Henricus III ecclesiae Spir. praedia sua in villis Nusdorff, Spirgeschеid, Luterbach, Salhunbach, in Spirigovia sitis donat an. MXLVI.

In nomine sancte & individue Trinitatis. Heinricus divina favente clementia rex. Magnum quidem premii meritum apud conditorem omnium Deum procul dubio promereri speramus, si venerabilia loca prediis, rebusque possessionis nostræ aliis ad divine laudis honorem, sanctorumque ob commemorationem concesso tempore amplificamus. Proinde omnibus Christi nostrique fidelibus tam futuris quam presentibus notum esse volumus, qualiter nos pro remedio anime patris nostri Cunradi imperatoris augusti beatissime in evum recordationis & matris nostre Gisele imperatricis auguste, simul etiam dilectissime conjugis nostre regine Cunegundis pie memorie atque pro nostra perpetua salute, contectalisque nostre Agnetis scilicet regine, sancte Spirensi ecclesie in honore sanctissime virginis Marie constructe, in qua corpora patris nostri matrisque consepulta remanent, fratribusque inibi Dei servitio assidue vacantibus, quedam predia in villis *Nusdorf*, *Spirgeschеid*, *Lutderbah*, *Salhunbach*, in pago *Spiragowe*, in comitatu Hugonis comitis sita, cum ceteris adjacentibus villis, quas

Ex chartul. antiquo Spirensi.

Digitized by Google

quas sepedictus genitor noster in eodem pago & comitatu ullo modo acquisivit, nobisque hereditario jure reliquit, cum appendiciis suis, cum mancipiis, areis, edificiis, agris, vineis, terris cultis & incultis, pratis, pascuis, campis, silvis, venationibus, aquis, aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, exitibus & reditibus, viis & inviis, quesitis & inquirendis, cum omni utilitate, que ullo modo inde poterit provenire, in proprium tradidimus, eo nimirum tenore, ut ejusdem ecclesie prepositus, ejusque successores cum consilio & consensu fratrum de pretitulatis prediis liberam dehinc potestatem habeant tenendi, commutandi, precariandi, vel quicquid sibi placuerit, ad usum fratrum inde faciendi. Si autem, quod absit, aliquis ejusdem ecclesie episcoporum aut sibimetipsi usurpare, aut alicui in beneficium dare, vel quoquomodo a servitio fratrum presumpserit abalienare, bis aut ter ab herede nostro & fratribus monitus, ut emendet, & si renuerit, sibique in ammonitione obedire contempserit, idem noster proximus heres dimidiam libram auri in publico pondere ad altare sancte Marie persolvat, sibique supradicta predia hereditario jure possidenda redimat. Et ut hec nostre traditionis, constitutionis auctoritas stabilis & inconvulsa omni evo permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu propria corroborantes sigillo nostro jussimus insigniri.

Signum domini Heinrici tertii regis invictissimi.

THEODERICUS cancellarius vice BARDONIS archicancellarii recognovi.

Dat. VII idus Sept. anno Dominice incarnat. MXLVI. Indict. XIIII. anno autem domni Heinrici III. ordinationis ejus XVIII. regni vero VIII. Actum *Auguste* feliciter amen.

IX. *Hen-*

Digitized by Google

IX.

Henricus III eccleſiae Spir. villas Pillungisbach et Luoch in Spirigovia confert an. MXLVI.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis HEINRICUS divina ſavente clementia rex. Si eccleſias Dei dignis & congruis honoribus exaltaverimus easque amplificando ſublimaverimus, divinitatis miſericordiam nobis promptiorem & clementiorem adeſſe & prodeſſe non dubitamus. Quapropter omnium Chriſti noſtrique fidelium univerſitati notum volumus fieri. qualiter nos pro remedio animarum ſcilicet genitoris noſtri CHUONRADI piiſſimæ memoriæ imperatoris auguſti, ac amantiſſimæ matris noſtræ GISILÆ auguſtæ, nec non dilectiſſimæ conjugis noſtræ CHUNIGUNDIS reginæ beatæ memoriæ, atque pro noſtra perpetua ſalute contectalisque noſtræ AGNETIS reginæ, ſanctæ Spirenſi eccleſiæ in honore beatiſſimæ Dei genitricis conſtructæ, in qua corpora patris noſtri matrisque conſepulta remanent, fratribusque inibi Dei ſervitio aſſidue vacantibus, quasdam villas *Pillungisbach* & *Luoch* dictas in pago *Spirichgowe* in comitatu HUGONIS comitis ſitas, quas ex avia noſtra ADELHEID dicta jure hereditario ſuſcepimus, cum omnibus appendiciis, hoc eſt utriusque ſexus mancipiis, areis, ædificiis, agris, terris, cultis & incultis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, molis, molendinis, piſcationibus, ſilvis, venationibus, exitibus & reditibus, viis & inviis, queſitis & inquirendis, ſeu cum omni utilitate, que aut ſcribi poteſt, aut dici, in proprium tradidimus, eo nimirum tenore, ut ejusdem æccleſie prepoſitus ejusque ſucceſſores cum conſilio & conſenſu fratrum de eisdem villis liberam deinceps habeant poteſtatem tenendi, commutandi, precariandi, vel quicquid ſibi placuerit, ad uſum fratrum inde faciendi. Si autem, quod abſit, aliquis ejusdem eccleſiæ epiſcoporum, aut ſibimet ipſi uſurpare, aut alicui in beneficium dare, vel quoquo modo a ſervitio fratrum abalienare præſumpſerit, bis aut ter ab herede noſtro & fratribus monitus,

Ex autographo

Digitized by Google

ut emendet, & ſi renuerit, ſibique in ammonitione obedire contempſerit, idem noſter proximus heres dimidiam libram auri in publico pondere ad altare ſanctæ Mariæ perſolvat, ſibique ſupradictas villas hereditario jure poſſidendas redimat. Et ut hæc noſtræ traditionis & conſtitutionis auctoritas ſtabilis & inconvulſa omni ævo permaneat, hanc cartam inde conſcriptam manu propria corroborantes ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum domni Heinrici tertii regis invictiſſimi.

THEODERICUS cancellarius vice BARDONIS archicancellarii recognovi.

Data VII idus Sept. anno Dominicæ incarn. MXLVI. Indict. XIIII. anno autem domni Heinrici tertii ordinationis ejus XVIII. regni vero VIII. Actum *Auguſte.*

X.

Heinricus IV praedium Herigesheim in Spirigovia ad altare S. Mariae eccleſiae Spir. tradit. an. MLVII.

Ex autographo

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis HEINRICUS divina favente clementia rex. Quicquid de temporali noſtra ſubſtantia in Dominicum agrum ſeminamus, hoc meſſis tempore centuplicatum nos recepturos eſſe ſperamus. Proinde omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam preſentibus notum eſſe volumus, qualiter nos pro remedio animæ patris noſtri beatæ memoriæ HEINRICI ſcilicet imperatoris auguſti ob interventum dilectæ matris noſtræ AGNETIS imperatricis & ob devotum ſervitium fidelis noſtri CHUONRADI ſanctæ Spirenſis æccleſiæ venerabilis epiſcopi quoddam predium *Herigesheim* nominatum in pago *Spirigouue* in comitatu HUGONIS comitis ſitum ad altare in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ in præfata æccleſia dedicatum cum omni-

omnibus appendiciis ſuis, areis ſcilicet, ædificiis, utriusque ſexus mancipiis, terris cultis & incultis, viis & inviis, exitibus & reditibus, queſitis & inquirendis, paſcuis, compaſcuis, aquis aquarumve decurſibus, molis, molendinis, piſcationibus, ſilvis, venationibus, & cum omni utilitate, quæ ullo modo inde poterit provenire, donavimus, atque in proprium tradidimus, eo videlicet tenore, ut præfatus epiſcopus, ſuique ſucceſſores deinceps liberam habeant poteſtatem, predictum predium obtinendi, commutandi, precariandi, vel quicquid ſibi collibuerit, quod ad utilitatem æccleſiæ pertineat, inde faciendi. Et ut hæc traditio ſtabilis & inconvulſa omni ævo permaneat, hanc kartam inde conſcriptam manu propria confirmantes, ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum domni Heinrici quarti regis invictiſſimi.

UUINITHERIUS cancellarius vice LIUTPALDI archicancellarii recognovi.

Data nonas April. anno Dominicæ incarnationis MLVII. Indictione X. anno autem domni Heinrici regis ordinationis ejus tertio, regni vero primo. Actum *Wormatie* in nomine Domini feliciter amen.

XI.

Henricus IV paternam donationem foreſti Luzhard confirmat et amplificat an. MLXIII.

In nomine ſanctæ & Individuæ Trinitatis HEINRICUS divina favente clementia rex. Si loca ab anteceſſoribus & parentibus noſtris divinis cultibus & officiis mancipata aliquibus bonis augemus aut confirmamus, id nobis & in preſenti & in futuro ſeculo prodeſſe non dubitamus. Quapropter notum eſſe volumus omnibus Chriſti noſtrique fidelibus tam futuris quam preſentibus, qualiter nos pro remedio animæ patris noſtri piæ memoriæ HEINRICI impe- Ex autographo

imperatoris, nec non ob petitionem fidelis noſtri EINHARDI ſanctæ Spirenſis eccleſiæ epiſcopi, ceterorumque regni noſtri principum, epiſcoporum, ducum, comitum, conſilio atque interventione quoddam *foreſtum Luizhard* nuncupatum, a prædicto genitore noſtro H. imperatore ad monaſterium ſanctæ Mariæ in Spira quondam traditum & confirmatum, locis infra ſubnotatos terminos ſitis adauximus ac melioravimus, ſcilicet de prænominato foreſto *Luizhard* usque in *Waldorf*, & inde in *Oftersheim*, inde autem in fluvium *Suuarzaha*, & per decurſum ejusdem fluvii usque in *Renum*, deinde ex ulteriori ripa Reni in *Lancwadum flumen*, ac ſic per aſcenſum hujus fluminis usque ad aliud antiquum foreſtum *Rechholz* nomine; ex altera autem parte ab eo loco, ubi *Horebach* Renum intrat, per aſcenſum ejusdem amnis Horebach usque in *Lengenueld*, de Lengenueld vero in *Suuebengheim*, ubi curtis eſt *Widegouuen*, inde autem ad flumen *Spira* dictum, & juxta Spira ſurſum usque in *Vogeſum*. Hæc ejusdem foreſti aucmenta cum banno etiam noſtro prædictæ ſanctæ Spirenſi æccleſiæ donavimus & confirmavimus, ea videlicet ratione, ut præfatus epiſcopus ſuique ſucceſſores tali deinceps lege ac proprietate his additamentis noſtris utantur, quali idem epiſcopus illo antiquo foreſto *Luizhard* hactenus eſt uſus. Ut ergo hæc noſtra regalis traditio firma & inconvulſa omni permaneat ævo, hanc cartam inde conſcribi, manuque propria, ut inferius cernitur, corroborantes ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum domni Heinrici quarti regis.

FRIDERICUS cancellarius vice SIGEFRIDI archicancellarii recognovi.

Data eſt II kal. Febr. anno Dominicæ incarnationis MLXIII. Ind. I. anno autem ordinat. domni Heinrici quarti regis VIII. regni vero VI. Actum *Wormatie* in Dei nomine feliciter amen.

XII. *Jo-*

Digitized by Google

XII.

Johannis epiſcopi Spir. literae de fundatione abbatiae Sunnesheim an. MC.

Notum ſit omnibus tam futuri quam preſentis temporis fideli- Ex chartul. antiquo Spir.
bus. quoniam ego JOHANNES ex divina clementia Spirenſis eccle- ſie preſul licet indignus conſtruxi abbatiam in proprio allodio meo in pago *Elezenzgowi* in comitatu comitis BRUNONIS *Sunnesheim* dicto a parentibus meis michi hereditario jure relicto, ob mee meorumque patris & matris aliorumque meorum ibidem ſepultorum anime remedium in honore ſancte & individue Trinitatis & ſancte Dei genitricis Marie & ſancti Michaelis archangeli & omnium ſanctorum, & precipue illorum, quorum ibidem reliquie continentur. Dotavi autem eandem eccleſiam diverſis meis prædiis conſentiente & laudante herede mea, filia videlicet fratris mei comitis CEIZZOLFI ibidem ſepulti, dicta ADELHEID, que etiam ſua predia eidem eccleſie devotiſſime tradidit. dotavi igitur Deo & ſancto Michaëli aliisque ſanctis, quorum ibidem patrocinia celebrantur, ad uſum fratrum ibidem famulantium, quicquid ibi predii & decime & alicujus juris habui, & preterea *Steinvort*, *Asbach*, *Richardeshuſen*, in pago *Elezenzgowi*. *Mencingon*, *Enſilinheim*, in pago *Cregowi*. *Zeizolfeswilre*, *Lenzingon*, *Durminzi*, *Cuſſilbrunnin*, in pago *Enzgowi*, in comitatu comitis BRUNONIS. *Buelon* in pago *Hedenegowe*, in comitatu comitis GODEFRIDI. *Offenbach*, *Bebingon*, *Servilingan* in pago *Spirgowi*, in comitatu Spirenſis epiſcopi. *Alezenzi* in pago *Nachowi* in comitatu comitis EMECHONIS. *Guntramesheim* in pago *Wormesfelt* in comitatu comitis EMECHONIS. Cognata quoque mea ſua predia eidem eccleſiæ donavit, videlicet *Ugulenheim* in pago *Spirgowi* in comitatu Spirenſis epiſcopi, *Immeleshuſin* in pago *Elezenzegowi*. *Enzeberch*, *Dagelvingon* in pago *Enzegowi*, in comitatu comitis BRUNONIS. Has omnes curtes cum omnibus ad easdem curtes pertinentibus, cultis & incultis, ſilvis, pratis, molendinis, aquis,

Digitized by Google

aquarumque decurſibus, venationibus, piſcationibus, exitibus & reditibus, & omnibus juſtitiis, quibus nobis ſervierunt, & omnibus familiis, exceptis miniſterialibus, eorumque prediis & beneficiis, eccleſie *Sunniſcheim* & fratribus ibidem Deo ſervientibus in proprium dedimus. Quoniam autem cetera predia noſtra Spirenſi eccleſie tradidimus, ad uſum quidem epiſcopi *caſtrum* noſtrum *Meiſterſele* cum ſilva & villa circa caſtrum ſita, nec non omnes miniſteriales noſtros cum ipſorum prediis & beneficiis; ad uſum vero Spirenſium fratrum curtem noſtram *Steinwilre*, idcirco cum eadem abbatia predictis prediis dotata ad ſanctam Spiren. eccleſiam confugimus, eamque Spirenſi eccleſie in proprium delegavimus, ea videlicet ratione, ut Spirenſis epiſcopus & eccleſie & abbati & fratribus, & omni familie clemens & benignus in omnibus patronus aſſit, & ab eadem abbatia utpote a nobis libertate donata nihil omnino ſervitii exigat, defunctoque ejusdem loci abbate fratribus alium ſibi patrem de ſuo cenobio libere permittat eligere, eundemque, quem eligant, & non alium eis patrem proponat. Omnes autem parochianas eccleſias ad eandem abbatiam pertinentes ab omni epiſcopali ſervitio abſolvi, ut ſicut Spirenſes fratrum eccleſie ab omni cenſus exactione ſunt libere, ita & ab hiis nichil tributi ab epiſcopo queratur. Preter hec parochiane eccleſie, que eſt in Sunneſcheim, ſingulare dedi privilegium, ut nullus ibi ab epiſcopo choriepiſcopus, ſed abbas cum presbitero omnem ibi rem eccleſiaſticam tractet, & ſi quid ei obſiſtat, ipſe ante epiſcopum deferat. Jus etiam advocati michi placuit ſubſcribi, ut videlicet nullum ibi epiſcopus conſtituat, ſed abbas per ſe ipſum, quemcunque voluerit, eligat, qui nullum ſibi exactorem ſubſtituat, ſed ipſe ter in anno *Sunneſcheim*, & non ſepius, niſi ab abbate rogatus, item ter in anno *Durminzi*, & non ſepius, niſi ab abbate rogatus, ad placitum veniet, & abbatem in cauſis neceſſariis ſtrenue juvet, libere placitante & banniente villico abbatis. Ad ipſum autem advocatum tam de furtis & violentiis, & de prediis familiarum eccleſie pertineat agere, & quicquid in

hujus-

Digitized by Google

hujusmodi placitationibus acquirat, ipſe tertiam partem, abbas vero duas accipiat. In hiis ſingulis ſex placitis det ei abbas ad ſervitium unum malderum panis & friſſingum, qui valeat xxx nummos & v pullos & ſex caſeos, & xx ova, & unam ſitulam vini, & duas cervisie & vi maldera avene. Curtem autem *Steinwilre*, ut predictum eſt, in pago *Spirgowi*, in comitatu Spirenſis epiſcopi, cum omnibus utilitatibus ad eandem curtem pertinentibus, fratribus in eccleſia ſancte Marie Deo ſamulantibus donavi, exceptis miniſterialibus, eorumque prediis & beneficiis, & exceptis tribus libris, quas Wolfdrigel de eadem curte a me accepit, ut eis, quamdiu vivat, libere utatur. Eo obeunte eedem libre ſine omni contradictione in poteſtatem fratrum redeant, & exceptis ſex hobis, quarum duas fratribus de ſancto Germano, duas vero fratribus de ſancto Widone, duas fratribus de ſancta Trinitate, ut eis libere ad ſuos uſus utantur, delegavi, ut videlicet ſingulis annis in anniverſario meo, quicquid inde utilitatis exquirere poſſunt, inter ſe diſtribuant. Conſtitui etiam, ut de eadem curte VIII diebus quotannis fratribus de ſancta Maria & de ſancto Germano, & de ſancto Widone, & de ſancta Trinitate ad eccleſiam ſancte Marie ad vigilias in nocte & miſſas in die celebrandas convenientibus communiter ſerviatur, videlicet in anniverſario conſanguineorum meorum, HERMANNI colonienſis archiepiſcopi, nec non WOLFRAMMI patris mei, AZELE matris mee, ZEIZOLFI fratris mei, ADELHEDIS & JUDDE filiarum predicti fratris mei. In ſingulis autem anniverſariis fratribus ad ſervitium dabuntur ii maldera & dimidium de tritico & ii hame vini, & quatuor porci, & iiii porcelli, duo majores & ii minores, & xv pulli galli & xv caſei & lxx ova. Sin autem anniverſarius, qua caro non comeditur, evenerit, piſces xxx ſolidorum dabuntur, & in dominico quoque ſervitio libra piperis, & quacunque die anniverſarius contigerit, in eadem die ſervicium vel caro vel piſces dabuntur. Hoſpites vero ſcolares cum fratribus in refectorio refectionem ſuſcipient, in ſingulis vero anniverſariis c pauperibus

Digitized by Google

bus c panes dabuntur, qui parabuntur de duobus malderis filiginis, & due hame cervisie & unus bacho, in anniversario autem imperatoris, item in meo pauperibus in elemosinam dabuntur IIII maldera filiginis & IIII hame cervisie & III bachones. Definitum est etiam, ut neque ullus episcopus meus succesſor, neque aliquis advocatus in eadem curte & in hiis, que ad eandem curtem pertinent, ullum omnino jus habeant, sed libera omnia potestate fratrum ad servitia superius expoſita consistant. Recepit autem predicta comitissa Adelheid cognata mea a me pro parte sui predii in precariam curtem ecclesiæ *Veningon*, ab abbate *Ugelenheim*, *in Beleshusin*, *Enzeberch*, *Dagelwingun*, hiis quamdiu vivat, libere utetur, ea obeunte episcopus *Weningon*, reliquas curtes abbas recipiat. Huic traditioni testes interfuerunt ipse imperator HEINRICUS & complures principes illius, FRIDERICUS videlicet Colonienſis archiepiſcopus, LIEMARUS Premenſis archiepiſcopus, BURCHARDUS Baſilienſis epiſcopus, OTTO Argentinenſis epiſcopus, CUONO Wormatienſis epiſcopus, HEINRICUS Podelbrunnenſis epiſcopus, WIDELO Mindenſis epiſcopus, *dux* FRIDERICUS, *marchio* BURCHARDUS & alii quam plures. Ad majorem autem noſtre traditionis corroborationem preſentem cartam meo ſigillo ſigillari precepi. Facta VIII idus Januarii anno ab incarnatione Domini MC. Indict. VIII. regnante Heinrico tertio imperatore auguſto anno XLVI. imperante autem XV. Johanne vero epiſcopo anno decimo Spiren. eccleſie preſidente. Acta *Spire* in nomine Domini feliciter amen.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆLECTIO

de duellis et ordaliis veteris Franciae Rhenenſis.

Auctor

Jo. Daniel Schoepflinus.

WORMATIA & Moguntia, veteris Franciæ Rhenenſis civitates regiæ, decimo & undecimo ſeculis, portentoſa judiciorum Dei, ut vocabantur, repræſentarunt ſpectacula. Wormatiæ comitia totius Germaniæ regni an. 950 indixerat Otto M. tum nondum imperator. Turbulentus Italiæ ſtatus, mortuo rege Lothario, invitaverat Ottonem, regnum illud Germanico ut regno conjungeret. De expeditione hac deliberatum eſt Wormatiæ in magno omnium ordinum Germanici & Lotharingici regnorum conventu. Inter deliberationes has Conradus quidam, Eberhardi comitis filius (*g*), thraſonicæ audaciæ juvenis, eo usque temeritatis progreſſus eſt, ut ſermones, famam & caſtimoniam regiæ neptis lædentes, Wormatiæ & ubique locorum diſſeminarit. Ignotum eſt regiæ virginis nomen. Reprimenda calumnia. In re tam gravi maluit rex more majorum judicem ſolum intervenire Deum. Res decidenda duello. Prodiit Saxonici ſanguinis juvenis heros, Burcardus comes, regiæ virginis innocentiæ vindex. Calumniatorem provocat, aggreditur, proſternit, occidit; redintegrata regiæ principis fama. Res geſta Februario menſe, ut Reginonis continuator obſervat.

(*g*) Decimi ejusdem ſeculi initio Adelbertus Bambergenſis comes ab Eberhardo quodam comite apud Francos orientales duello peremptus eſt, ut ad an. 902. docet Regino. Eberhardus filium reliquit Cunonem, qui idem cum Cunrado noſtro, quem Burcardus proſtravit, extitiſſe videtur. Reginonis continuator an. 948.

Digitized by Google

Barbarum hunc lites dirimendi morem *morem Francorum* appellat vitæ Ludovici Pii anonymus, ſed coætaneus auctor. Mos ex Germania cum Francis in Galliam; cum Anglo-Saxonibus in Britanniam; cum Gothis in Italiam Hiſpaniamque tranſivit. Burgundiones (*h*), Alemanni (*i*), Ripuarii (*k*), Saxones (*l*), Longobardi (*m*), ſuis omnes legibus publica hæc duella probarunt.

Octennio ante noſtrum Wormatienſe duellum idem Otto rex in Saxonicis comitiis Strelæ (*n*) juridicam queſtionem, in hereditate avita nepos patrem repræſentare num poſſit, duello decidi curavit. Nepotibus favit duellum.

Alphonſus VI Caſtiliæ & Legionis ſec. XI rex, dubius, Mozarabica liturgia aboleri num debeat & introduci Gallicana, propoſuit duellum. Mozarabica vicit, ut Toletanus archiepiſcopus Rodericus teſtatur (*o*).

Barbaræ nationes, Romanum quæ deſtruxerant imperium, ferox ſuum juris dicendi genus non mutarunt, ad ſacra quoque chriſtiana progreſſæ; res dubias, Deo ipſo judice, decidi debere credentes. Vocata hinc *judicia Dei*, *ordalia*, *urdellae*, quæ tanta cum ſuperſtitione invaluerant, ut imperatores, reges, reginæ, omnis hierarchicus ordo ſe iisdem ſubmitteret. Neque vero res modo peracta duellis. Adhibitus ignis, ferrum candens, aqua fervida

(*h*) *Lex Burgund.* tit. 45.

(*i*) *Lex Alemann.* tit. 44. 56. 84.

(*k*) *Lex Ripuar.* tit. 5.

(*l*) *Specul. Saxon.* lib. I art. 63. lib. II art. 16.

(*m*) *Lex Longobard.* lib. I tit. 10 & 15.

(*n*) *Witichind.* lib. II. *Strela* ad Albim ſita, Miſenam inter & Torgaviam.

(*o*) *De rebus Hiſpaniae* lib. VI cap. 26.

Digitized by Google

fervida, frigida, offa judicialis, caſeus execratus, ut innocentia probaretur (*p*).

Centum annis poſt Wormatienſe, quod expoſui, duellum, ſub cæſare Henrico III, Leone IX papa præſente, memorabile ordalium vidit Moguntia. Pontifex, Dagsburgicis Alſatiæ comitibus ortus, eccleſiarum Germaniæ ſtatum compoſiturus, Moguntiam advenerat Roma. Synodus magna celebrata Moguntiæ, imperatore præſidente, ut Lambertus Schafnaburgenſis, illo tempore vivens, diſerte teſtatur. Sigeboth, Spirenſis epiſcopus, multorum criminum Romæ & in Germania accuſatus, poſt varias deliberationes ſacra tandem communione, coram cæſare & papa, ſe ſolenniter purgavit. Declaratus eſt innocens (*q*).

Lotharingiæ duces inter antiqua & ſingularia domus ſuæ jura reputarunt privilegium, ſolennibus præſidendi duellis, Moſam inter & Rhenum; jus hoc ſibi, ut *Marchiſiis* Lotharingiæ, competere credentes. Id Lotharingicæ domui repetitis diplomatibus cæſares firmarunt (*r*). Nullum tamen ſingularis juris hujus, in Francicis Rheni partibus exerciti, mihi exemplum occurrit.

Duellicis judiciis longe crudeliora fuerunt celebrata illa Weſtphaliæ judicia, quæ *ſecreta* vocabantur. In his reus inſcius, accuſatus, non vocatus, non auditus, non viſus, a judicibus occultis damnatus; ubicunque prehenſus, ſuſpenſus eſt furca,

(*p*) Probationes has Agobardus, ſeculo nono Lugdunenſis antiſtes, libro, qui hodieque extat, damnaverat, ſed barbara conſuetudo prævaluit.

(*q*) Lambertus Schaffnab. ad an. 1050, in *Piſtor. ſcriptor. rer. Germ.* tom. I, pag. 119.

(*r*) Alphonſi electi Germaniæ regis literas inveſtituræ Friderico II duci Lotharingiæ datas an. 1258 vide apud *Leibnit. cod. jur. gent. diplom.* pag. 18 & apud CALMET *diſſert. ſur le titre de marchis*, quæ extat tom. V *hiſtoire de Lorraine* pag. 2.

Digitized by Google

accuſatorem & ſupplicii ſui cauſam ignorans. Inhumanum hunc Germaniæ morem Maximilianus cæſar, pacis publicæ ſtator, aboluit. Populi Europæ, poſt tot ſecula ad ſanam mentem redeuntes, publica duella & reliqua ordalia aboluerunt. Iis uti juſtitia Dei vindex præſidere credebatur, ita torneamentis ſola gloria præſedit. Sed & hæc certantibus cum funeſta haud raro eſſent, breviter poſt ceſſarunt.

Vom

COMITATU NEMORIS

als einem kurpfälziſchen lehen der herzoge von Gülch (s)

von

CHRISTOPH JACOB KREMER.

UNTER die erhabenen vorzüge des durchlauchtigſten kurhauſes Pfalz gehören auch die anſehnlichen Lehen, welche es noch jezt in dem herzogthum Gülch beſizt, und womit daſſelbige die grafen und nachherigen herzoge von Gülch bis auf die zeit belehnet hat, da der durchlauchtigſte kurfürſt ſelbſt der herzog von Gülch geworden iſt. Da es gewiſs iſt, daſs der durchlauchtigſte kurfürſt theils als herzog des rheiniſchen Franziens, theils als oberſter pfalzgraf des reichs, und endlich als pfalzgraf der ripuariſchen provinz zu betrachten iſt, ſo hoffe den beyfall zu erhal-

(s) Den 12 Oct. 1770 bey öffentlicher verſammlung der akademie abgeleſen.

Digitized by Google

erhalten, dafs die pfälzisch-gülchischen lehen in die lezte klasse gehören, da sie wissen, dafs das ripuarische Franzien eben diejenige provinz war, in welcher das herzogthum Gülch gelegen ist.

Die alten Pfalzgrafen des Ezonischen hauses hatten solche ripuarische pfalzgrafschaft seit der zweyten hälfte des zehnden Jahrhunderts, und nach ihnen ist sie unter kaiser Friedrich I endlich auf seinen bruder Konrad, den herzog der rheinischen Franken gekommen (*t*), der schon vorher der oberste pfalzgraf des reichs gewesen war, und also jezt die beyden pfalzgrafschaften in seiner und seiner nachfolger person vereiniget hat.

Ist es daher zu verwundren, dafs diese pfalzgrafen in der ripuarischen provinz so ansehnliche besizungen überkommen haben, und dafs sie wieder so viele und grose lehen vergeben können?

Schon pfalzgraf Hermann I hatte nach einer trierischen urkunde des erzbischofen Wichfrieds vom jahre 975 (*u*) die grafschaft in der Eifel, und unsere pfalzgrafen des wittelspachischen stammes vergaben noch in den neueren zeiten grose ländereyen darin, wie auch in ihrer nachbarschaft an die von Nuenar und Virnenburg, davon jene die ansehnliche grafschaft Nuenar (*x*), diese aber die sogenannte *Pallenz* von ihnen zu

 lehen

(*t*) *Dodechin* im anhange zu des *Marianus Scotus chron.* auf das jahr 1156 beym *Pistor* t. 1. *rer. Germ.* p 677: *Hermannus Palatinus comes obiit, cui succesit Conradus frater imperatoris.*

(*u*) In *Hontheims historia Trev. diplom.* tom. 1. n. CXCV p. 318: *dederunt itaque mihi in pago Eiflienfi in comitatu Hermanni... eccleſiam unam in villa Ockisheim.* add. die gleich darauf folgende urkunde vom jahre 978.

(*x*) Bis auf das jahr 1343 haben die kurfürsten von der Pfalz die grafen von Nuenar mit der grafschaft von Nuenar unmittelbar belehnet, in diesem jahre aber dat. *Coutlencie am St. Johannis abent* haben die beyden

lehen gehabt haben, welche noch bis jezt diesen namen beybehalten hat (*y*). Erstgedachter pfalzgraf Hermann besafs auch die grafschaft Zülpich (*z*), und graf Wilhelm IV von Gülch wurde
Num. I. im jahre 1209 (*a*) von pfalzgraf Heinrich I bey Rhein, und seine nachkommen von den folgenden pfalzgrafen mit der *advocatia in Tulpeto cum iurisdictione superiori et suis attinentiis, nec non bonis ibidem Pallenz in Tulpeto et extra* &c. belehnet, oder wie

den pfalzgrafen Ruprecht der ältere, und Ruprecht der junge, des Herzogen Adolfs sohn, und das jahr darauf *zo Frankfort des sonnendages vur St. Michelsdag* auch kurfürst Rudolf II ihr dominium directum über das nuenarische lehen an den ersten markgrafen und herzogen von Gülch in lehensweise übertragen *zu kermeirnisse seiner lehen die er von vns zo lehen hat . . . so wie man dieselbe Grauefschaft* (Nuenar) *von vns vnd vnsern aldern zu lehen gehalten hat und noch haltet.*

(*y*) Im jahre 1545 ist dieses lehen durch den tod des lezten virnenburgischen grafen Kunen der kurfürstlichen Pfalz heimgefallen. Aber kurfürst Fridrich II hat es wieder an den erzbischof Johann Ludwig von Trier den hausverträgen zuwider verkauft. *Freher Origines palat.* l. I, c. XI. Von welcher zeit an die Pallenz eine trierische besondere herrschaft ist, welche aus den dörfern Niedermenning, Nickenich, Pleyd, Eich, Waffenach, Grez, Cottenheim, Thür, Trimbs, Hausen und Bezingen, Ettering, Bell und Welling bestehet, und von einem gewaltsbothe regieret wird, dem die Heimburger oder vorsteher der gemeinden zugeordnet sind. Niedermenning ist der hauptort, wo jährlich das Weisthum der Pfallenz, wenigstens vor diesem, verlesen worden. Das schlofs, worauf der gewaltsboth oder amtmann wohnet, und welches an die stadt Meyen anschliefset, heifset *Klein Simmern*. Gegenüber aber sollen noch überbleibsel von einer älteren burg *Hohen Simmern* genannt seyn, wohin die *historiola de exordio capellae Frauenkirchen* gehöret. Die abtey Lach liegt mitten in der Pallenz.

(*z*) Dieser comitatus Zulpiche kommt in der schon angezogenen urkunde von 975 vor, aber im schenkungsbriefe des kaisers Heinrichs II für das kloster Prüm vom jahre 1020 *v. kal. Oct.* beym *Hontheim* l. c. p. 355 wird er ausdrücklich dem Hezelin, pfalzgrafen Hermanns zweytem sohne, zugeeignet: *Butenhart in pago Hulpiae* (solle Tulpiæ heifsen) *in comitatu Hezelini situm.*

(*a*) *Datum Augustæ in castris.*

Digitized by Google

wie es in dem neuern lehenbriefe vom jahre 1394 (*b*) heifet, *mit der vogtie von St. Marien zu Zulpich mit den guden vnd hochgerichten genannt die Phallenze buyfen vnd bynnen Zulpeche mit allen iren zugehorungen mit vierzehen honfchaften gehörig uff den Schiuelberg vnd nune honnfchaften gehörig vf Kempener heide* — Pfalzgraf Hezzil, der zweyte fohn von Hermannen, hatte unter feinen patrimonialgüthern Berchheim an der Erff, und unter den pfälzifch-gülchifchen lehenftücken findet fich nichtweniger die advocatie in Berchheim. Er dotirte die abtey zu St. Korneliusmünfter an der Jnde, und über eben diefe abtey waren noch die jüngern pfalzgrafen die vögte, welche ihr amt wieder als ein lehen an die grafen von Gülch vergeben haben (*c*).

Diefes wird hoffentlich hinlänglich feyn, die pfälzifch-gülchifche lehen, als überreife der alten pfalzgräflichen güther erwiefen zu haben, ohne dafs man weiter von mir fordern wird, auch wegen den übrigen lehenftücken das parallel zu ziehen.

Fragen fie mich, ob auch der *comitatus nemoris* dahin gehöre, der in den gülchifchen lehenbriefen ftehet. Ich antworte, ja! aber das kann ich nicht glauben, dafs unter dem comitatu nemoris, jenes gewäld zwifchen der Erff und dem Rhein zu verftehen feye, welches die beyden brüder, pfalzgraf Ezzo und Hezil den klöftern zu Brauweiler bey Köln, und zu St. Korneliusmünfter gefchenket haben, und welches wegen feiner gröfe *die Vele* genannt worden (*d*).

Tol-

(*b*) Dienftag nach St. Remigiusdag.

(*c*) In dem lehenbriefe von 1233 wird diefe advocatie nur mit den worten: *advocatia in Munftere* ausgedruckt, in dem von 1394 aber heift es: *item die vogtye von Münfter Sant Cornelius.*

(*d*) Davon die beftätigungsurkunde des erzbifchofs Piligrims von Köln von 1028 oben p. 133 redet: *cum vero ipfum illum, que prae magnitudine fui Vele nuncupatur, praefatus comes palatinus Erenfridus et frater*

Tolner (*e*) und alle, die nach ihm geſchrieben haben, glaubten dieſes. Selbſt die beſten von unſern neueſten pfälziſchen geſchichtſchreibern. Ja *Tolner* geht ſo weit, daſs er deswegen alle unſere alten pfalzgrafen, ſo gar *comites Palatinos et Nemoris* nennet. Sein gewährsmann iſt *Gelenius*, der ſchon den pfalzgraf Hermann I alſo heiſet (*f*), und ſich auf brauweileriſche handſchriften ſtützet. Deſſen ohngeachtet überzeuget mich weder der eine noch der andere. Ich will die urſachen meines unglaubens darlegen.

Die älteſte nachricht, wo der comitatus nemoris als ein pfälziſches lehen vorkommt, iſt der lehenbrief, welchen pfalz-
Num. II. graf Otto der erlauchte am 14ten Hornung (*g*) 1233 (nicht 1230 wie *Freher* angiebt (*h*) für den graf Wilhelm V von Gülch in Frankfurt ausfertigen laſſen, worinn unter den lehenſtücken ganz zuletzt ſteht: *Comitatus et ius nemoris.* Gleich zu anfang dieſes lehenbriefs, ſagt der pfalzgraf, daſs ſchon ſein herr vatter, herzog Ludwig von Baiern, den gülchiſchen grafen auf eben dieſe weiſe belehnet habe (*i*). Herzog Ludwig von Baiern aber überkam die pfalzgrafſchaft am Rhein im jahre 1214, nach abſterben des jungen pfalzgrafen Heinrichs II, deſſen herr vatter, pfalz-

frater eius comes Hezelinus communi utilitate poſſiderent, in praeſentia noſtri noſtrorumque et multorum nobilium eandem utilitatem partientes, duobus cenobiis tradiderunt. Comes quidem Erenfridus ſuam partem beato Nicolao, frater vero eius ſuam beato Cornelio cum praedio Berchem. Eben dieſes ſagt kaiſer Heinrich III in ſeinem beſtätigungsbriefe *dat. xvi kal. Auguſti* 1051 oben p. 144.

(*e*) *Hiſtor. palat.* c. VIII p. 201.

(*f*) *De magnitudine Coloniae* p. 315.

(*g*) *Apud Franckenuort xvi kalend. Martii.*

(*h*) L. II c. VIII und *Tolner in cod. diplom. palat.* N. LXXXII p. 69.

(*i*) *Quod nos ab illuſtri domino noſtro Ottone comite palatino Rheni duce Bavariae feudum quod a patre eiusdem Ludovico egregio duce Bavariae tenebamus.*

Digitized by Google

pfalzgraf Heinrich I, allschon im Junius 1209, als er damals bey dem könige Otten III auf dem reichstage zu Augspurg gewesen, einen älteren grafen Wilhelm von Gülch mit dem *comitatu de Molbach cum nemore et universis attinentiis* belehnet hat (*k*). Hier wird des comitatus nemoris nicht mit einem wort gedacht, und in dem lehenbriefe von 1233 stehet auch nichts mehr von dem comitatu de Molbach cum nemore, sondern statt dessen wird ganz zulezt angehenkt: *Comitatus et ius nemoris.* Wird nicht hier einem jeden der gedanke kommen, dass also bey diesen umständen der *comitatus de Molbach cum nemore* und der *comitatus et ius nemoris* einerley seyn müsse? Ich gebe meinen beyfall um so lieber, da ich finde, dass in den jüngern lehenbriefen der kurfürsten Ruprechts des ersten vom 20 Nov. 1368 (*l*), und Ruprechts II vom 6 Oct. 1394 (*m*) wieder *die grafschaft von Molbach mit dem walde* hergestellet, und dagegen der comitatus & jus nemoris ausgelassen worden. Der lezte von diesen lehenbriefen ist unter allen vorherigen der umständlichste, und sind alle neuere nach ihm eingerichtet. Man ist also hier nach den regeln des lehenrechtes auf den ältesten lehenbrief von 1209 wieder zurückgegangen.

Noch im zwölften jahrhunderte hatte es besondere grafen von Molbach, davon Albrecht der lezte seines geschlechts gewesen. Ich finde ihn in einer urkunde der abtey zu Gladbach vom

(*k*) *Datum Auguste in castris.*

(*l*) Datum in castro Lyndensels quinta feria ante diem beate Katharine 1368: *quod illustris princeps Wilhelmus dux Juliacensis, fidelis noster carissimus, eiusque progenitores a nobis et nostris progenitoribus Reni comitibus Palatinis subnotata bona, videlicet comitatum de Molbach cum nemore et universis attinentiis . . . titulo, nomine et iure feodali . . tenuerunt.*

(*m*) Dienstag nach St. Remigiusdag 1394: *Die grauescheft von Mubach mit dem walde mit allen andern zugehörungen vnd begriffe, so wie man das genennen mag.*

Digitized by Google

jahre 1172 gleich nach dem herzog Heinrich von Limburg, und dann noch in einer andern kölnischen vom jahre 1176 unter den zeugen. Aber im jahre 1182 war er nicht mehr im leben, und graf Wilhelm von Gülch, sein tochtermann, erscheinet als sein erb- und lehensolger. Eine urkunde des erzbischofs Philipps
Num. III. von Köln von eben diesem jahre (*n*) erläutert diesen umstand vortrefflich, und macht wahrscheinlich, dafs auch der graf von Gülch schon damals mit der *grafschaft Molbach cum nemore et universis attinentiis*, oder wie es nachhero hiefse, mit dem *comitatu et iure nemoris* von pfalzgraf Conrad bey Rhein belehnet worden, dessen in dem lehenbriefe von 1209 gedacht wird. Dann in der urkunde erzählet der erzbischof, dafs das kloster Villich (auf der rechten seite des Rheins im herzogthum Berg beym ausflufs der Siege in den Rhein) unter andern kaiserlichen und königlichen privilegien auch die freye wahl ihrer äbtissinnen und ihres klostervogts habe. Aus diesem grunde seye Albrecht graf von Molbach zum advocaten gewählet worden. Er habe anfänglich die abtey in nichts beeinträchtiget, nachher aber ungewöhnliche forderungen aufgestellt, und die familiam des klosters bedrucket. Erzbischof Rainold von Köln (des Philipps vorfahrer der von dem jahre 1169 bis 1181 gelebt) habe ihn wieder in die schranken verwiesen. Aber als er gestorben, habe sein eidam graf Wilhelm von Gülch und seine gemahlin Alverada angefangen, dem kloster aufs neue zuzusezen, und die schöffen gezwungen, seine neuerung für recht zu erkennen. Hier haben wir also den erben des grafen Albrechts von Mohlbach, dessen nachfolger auch die advocatie von Villich (advocatiam in Visecge) als ein pfälzisches lehen bis jezt erkannt haben.

Darf man wohl zweifeln, dafs auch die grafschaft Molbach selbst, oder der comitatus nemoris mit seinen zugehörungen als ein pfälzisches lehen auf sie übergegangen seye?

Aber,

(*n*) *Dat. Colonie IV idus Septembr.* 1182.

Aber, wo lag der comitatus nemoris? Ich antworte, in der alten grafſchaft Zülpichgau, zwiſchen Düren, Monjoie, und St. Korneliusmünſter, wo noch jezt *Mubach* bey Greſſenich in dem gebiethe der abtey von St. Korneliusmünſter liegt (*o*). Denn die grafſchaft Molbach wurde auch ſchon in dem lehenbriefe vom jahre 1394 die *grafſchaft Mubach* genannt. Sie iſt die ſogenannte *Wehrmeiſterey* oder das hohe gewäld zwiſchen den benannten orten, welches noch jezt unter ſolchem namen ein beſonderes gülchiſches amt ausmacht, und ſolchen von den *Werluden* überkommen hat, welche nach einer brauweileriſchen urkunde vom jahre 1051 (*o*) diejenigen waren, welche gegen einen jährlichen fruchtzins in die waldungen geſezt worden, um ſichere gegenden auszuſtocken und urbar zu machen. Auch in unſern Lorſcher urkunden kommt der name eines *Weremeiſters* in dem Birſtatter gewälde vor (*q*). In dieſer wermeiſterey liegt das kreuzordensklоſter Schwarzenbruch, das ſchloſs und die herrſchaft Stalburg, davon ſich eine alte dynaſtiſche familie alſo geſchrieben (*r*), die dörfer auf dem Zweiſſel, auf der Hütten und auf dem Hürdchen, welche alle in das pfälziſche lehen des comitatus nemoris gehören (*s*).

(*o*) Mubach gehört mit Greſſenich der abtey von St. Korneliusmünſter, das dorf Niedermobach aber bey Nidek an der Rur denen von Pallant, die es wieder den herren von Heiden zu Bongart überlaſſen haben. Der jezige inhaber iſt der freyherr von Spies.

(*p*) *Dat. xvi kal. Aug.* oben p. 142.

(*q*) T. III, p. 303.

(*r*) Beſage des alten theilungsbriefs über die herrſchaften Mere und Lytberg zwiſchen den beeden ſchweſtern gräfin Hildegund von Are und Eliſabethen von Randenrod *datum apud Nuſſiam viii kal. Mart.* 1166, worin *Reinardus de Stalburg* unter den zeugen ſtehet.

(*s*) Nach einem lehenberichte von Arnold Franken über die beſchaffenheit der gülchiſch-pfälziſchen lehen zu zeiten des lezten herzogs von Gülch.

Digitized by Google

Das gericht darinn wurde in neueren zeiten von einem adelichen wermeister und zwölf adelichen beysizern besezet. Der umfang muss sehr ansehnlich gewesen seyn, weil die alten grafen von Gülch, ja selbst noch der erste markgraf Wilhelm den titel von dem comitatu nemoris in ihren sigillen gebrauchet haben. Ich habe die ehre, zwey zeichnungen solcher sigillen zu übergeben, die von den jahren 1264 und 1342 sind. Ein offenbares zeugnis, dass jener den klöstern Brauweiler und St. Korneliusmünster schon in dem ersten vierthel des eilften jahrhunderts von dem pfalzgrafen Ezzo und Hezelin geschenkte wald *die Vele* genannt, bey Berchheim an der Erft, welchen die beyden klöster bis auf das jahr 1258 als ein gemeinschaftliches
N. IV. eigenthum besessen, in diesem jahre aber (*t*) getheilet haben, der comitatus nemoris nicht seyn könne. Aber auch ein zeugnis, dass die waldungen das fürnehmste stück von der grafschaft Molbach, und ursprünglich ein königlicher reichsforst gewesen sind, der entweder zu dem königlichen palast zu Aachen, oder auch von dem zu Düren gehöret hat. Von dem ersten wissen wir wenigstens, dass er mit weitläuftigen ländereyen, und besonders auch mit grosen waldungen umgeben gewesen, in denen sich kaiser Karl der grose, wenn er von regierungsgeschäfften geruhet hat, mit öfterem jagen zu beluſtigen pflegte (*u*). Ein solcher forst war auch jener Silva Osmugi, welcher in dem stiftungsbriefe über das bistum Osnabrug vom jahre 804 als eine zubehörung von Aachen vorkommt (*x*).

Ich

Gülch. Ich habe aber auser dem noch folgende orte *Jngersheim*, *Veicht*, *Krewinkel*, *Scheinenhölle*, *Bildstein*, *Rosbroich*, als zugehörten der währmeisterey, in urkunden angetroffen.

(*t*) Mense Martio 1258 oben p. 165 n. LII.

(*u*) *Alcuinus* in *poëmate de Carolo M.* beym *Du Chesne* tom. II *rerum Francic* p. 190 beschreibt ein solches jagen ausführlich, welches Karl in der gegend von Aachen gehalten hat.

(*x*) Beym *Miraeus cod. donat. piarum* tom. I *operum* c. XII p. 16: *ad similitudinem foresti nostri Aquisgrani pertinentis in silva Osmugi.*

Digitized by Google

Ich weis die anſtände, welche von den gelährten gegen dieſe osnabrügiſche urkunde gemacht werden (*y*). Allein das iſt doch bedenklich, daſs noch kaiſer Lothar II im jahre 1131 (*z*), und zehen jahre darauf könig Conrad III (*a*) dem kloſter Brauweiler ſein beholzigungsrecht *in ſilva, quae dicitur Osninch*, welches von der Alverada de Cuick und ihren kinderen angefochten worden, beſtätiget haben, und daſs erzbiſchof Adolf von Köln in einer urkunde vom jahre 1197 (*b*) bekennet, daſs er von dem landgrafen Ludwig (von Thüringen) alle ſeine *allodia, que ſunt*, ich führe die eigenen worte an, *in utraque parte Rheni a ſilva que vocatur Osnikke verſus partes inferiores ſcilicet caſtrum Bileſtein, caſtrum Widhe, et utrumque caſtrum Windecke cum ſuis attinentiis* an ſich gebracht habe. Der wald Osnikke war alſo auf beyden ſeiten des Rheins, wo noch jezt auf der rechten ſeite das hohe gewäld zwiſchen Bensburg und Siegberg, auch der name eines königsforſts im andenken, und auf der linken ſeite *der wildbann zwiſchen der Maas und dem Rhein*, desgleichen *das gelaid zwiſchen Köln und Berchheim, und zwiſchen Berchheim und Aachen* ein pfälziſches lehen der herzoge von Gülch iſt (*c*).

(*y*) *Schatenii annales Weſtphaliae* t. VIII p. 1005.

(*z*) *Actum Nuſſiae indictione nona.*

(*a*) *Actum Coloniae* XVIII *kal. Octobris: quod comes Adelbertus de Norvenich in ſilva quae dicitur Osninch uſus quos jure habebant monachi de Bruwilre ad curtem ſui Pirnam pertinentes . . infringere temptaverit.* Curtis Pirna iſt das heutige Byr zwiſchen Berchheim und Düren, welches die lage des waldes Osninch entdecket. Hier war auch die grafſchaft Norwenich.

(*b*) *Dat. Colonie* XI *kal. Febr.*

(*c*) In dem lehenbriefe vom *dienſtag nach St. Remigiustag* 1394 heiſt es: *Item die kirchengiſte von Marien zu Zulpich mit allen guten und hochgerich-*

Nun will ich zwar nicht ſagen, daſs die benannten lehnſtücke und der wald Osmugi oder Osnikke einerley ſeyen. Ich beweiſe nur damit, daſs in dieſen ripuariſchen gegenden mehrere königsforſte geweſen ſind, welche an unſere pfalzgrafen gekommen ſind, und von ihnen wieder vergeben worden. Denn das gelait auf offenen ſtraſen, und die einkünfte davon waren königliche rechte. Eben dieſes iſt von groſen flüſſen eine bekannte ſache. Da es nun in der abrede des grafen Wilhelms von Gülch mit

Num. IV. ſeines vatters bruder, grafen Walram, vom 21 Hornung 1237 (*d*) wegen beſtimmung der rechte des comitis nemoris in anſehung der curiae in Comze unter andern heiſet: *Comes nemoris tenetur curiis de Cumze de Aquis et de Duren amovere omnia offendicula in flumine quod dicitur Rure ab ortu ipſius fluminis usquedum defluit in Moſam quod poſſit impedire aſcenſum piſcium in eodem flumine*: ſo iſt dieſes ein neuer beweis, daſs der comitatus nemoris von der gnade der könige auf unſere pfalzgrafen gekommen iſt, weil ihr vaſall, der comes nemoris, über den ganzen Rurfluſs, von der Eifel an bis in die Maaſe bey Rurmund, zu gebieten gehabt hat.

Es gibt uns dieſe vortreffliche urkunde einen genauern begriff ſowohl von der lage, als auch von der verfaſſung des comitatus nemoris. Es wird alſo erlaubt ſeyn, ſich dabey noch etwas aufzuhalten. Oben habe ich mir allein mit der lage von Mubach helfen müſſen. Hier aber werden *Nidecken*, *curia de Cumze*, *curia Blenſe*, und *curia de Bothegenbach* als zugehörungen des comitatus nemoris genannt, davon wenigſtens Nidecken und Blenſe

gerichten. . vnd furt das wildpant zuſchen Maze vnd Rine hohe vnd nyeder ober der erden vnd vnder der erden mit allen ſinen begriffen vnd zugehorungen. . item die vogtye von Berghem mit der herlickeide vnd geleide zuſchen Collen vnd Berchgem vnd zuſchen Berchgem vnd Aychen dazu gehorende.

(*d*) *Actum apud monaſterium S. Cornelii ſabbato ante cathedram S. Petri.*

Digitized by Google

Blenſe in der ſchon erwähnten gegend zwiſchen Duren, St. Korneliusmünſter und Monjoie liegen. Ja die erwähnung des waldes *Wyſſerſchied*, der gleichfalls dazu gehöret hat, führet mich auf den gedanken, daſs der comitatus nemoris bis gegen die äuſſerſte höhe oder ſchneeſchmelze gegangen haben müſſe, wo die kölniſche, trieriſche und lüttichiſche diœceſen wenden. In dieſer gegend muſs auch curia Cumzen geweſen ſeyn, weil hier ausdrücklich vorbehalten worden, daſs die waldbrüchten mit kölniſcher, trieriſcher, oder auch mit lüttichiſcher münze bezahlt werden könnten.

Aus eben dieſer vortreflichen urkunde erhellet, daſs der comes nemoris einen magiſtrum foreſti unter ſich gehabt habe, der von ihm mit dem forſtmeiſteramte belehnet worden, und daſs dieſem wieder viele foreſtarii ſind beygeordnet geweſen. Die einzige curia de Comze war verbunden, dem comiti nemoris zwanzig foreſtarios mit eben ſo viel manſis, und vier ſervos foreſtariorum zu ſtellen. Sie zoge dagegen auch zwey theile von den forſtſtrafen in ihrem bezirke, und der forſtmeiſter nur den dritten. Die foreſtarii, welche ſeinem placito beygewohnet, erhielten zwölf denarios von einem jeden vadio oder pfändung.

Fand der comes nemoris für gut, ſich ſeine rechte weiſen zu laſſen (placitare de iure nemoris), ſo muſte er es vierzehen täge vorher in der kirche zu Cumze abkündigen laſſen. Eine ſolche handlung hieſe *das holzdiet*, bey welchem alle foreſtarii ohne ausnahme erſcheinen muſten. Und ſo mag es auch mit den andern curiis beſchaffen geweſen ſeyn, die zu dem comitatu nemoris gehöret haben.

Thun wir noch einen blick auf andere königliche bannforſte, ſo werden wir eine vollkommene gleichheit mit unſerm comitatu nemoris finden. Ich erwähle darzu unter mehrern anderen, welche in unſerm rheiniſchen Franzien gelegen waren, den königlichen bannforſt zum Dreieich bey Frankfurt, ſodann den reichsſchirmwald bey Gelnhauſen, oder den jezt ſogenannten

büdin-

büdinger wald. Dort waren die herren von Münzenberg (*e*), und nach ihnen die grafen von Hanau, hier aber die herren von Trimberg (*f*), und nach ihnen die grafen von Isenburg die obersten reichsvögte und waldgrafen. Beyde hatten wieder ihre forstmeister, davon der vom Dreieiche in der burg Hagen (*g*), nun Hain zur Dreieichen, gewohnet, der vom gelnhauser schirmswalde aber in dem geschlechte der Forstmeister von Gelnhausen noch jezt, wenigstens dem namen nach, sichtbar ist (*h*). In beyden forsten waren ihnen wieder foreſtarii beygegeben, welche, da sie mit sicheren wildhuben belehnt gewesen, auch *forsthubner* genannt worden, und mit dem forstmeister das jährliche forst- oder maygeding besezen, und die wildbannsfrevel schlichten musten.

Von dem vogte oder von dem waldgrafen im Dreieiche wird in dem weisthum über dieses maygeding (*i*) insbesondere gefordert, *das er sal weren in den wassern die inne dem wildpanne gelegen sint spangezanwe* (versperrungen) *waden vnd die kyselgarn vnd alle unrechte strikke vnd gezanwe damit man sahen mag wilt vnd vogele vnd fische.* Eben so, wie dem comiti nemoris eingebunden gewesen, die Rur von ihrem ursprunge an bis zu ihrem ausflusse in die Maas wegen der fischerey offen zu halten.

Aber

(*e*) In dem weisthume über das maygericht des wildbannes zum Dreieiche vom jahre 1338 in den urkunden zu *Buri behaupteten vorrechten der königlichen bannforsten* n. 3 p. 3 heist es: *Auch deilent sye das eyn sant von Mynzenberg diesen vorgenannten wildbanne von dem ryche tzu lehen hait vnd . . . darüber sall eyn forstmeister tzu Langen richten von dem Hain in den vier schirmen.*

(*f*) Lehenbrief des kaisers Ludwigs vom jahre 1328 *am St. Simon und St. Judentag* in *Senkenbergs selectis iur. et histor.* t. II p. 608. add. *Stiffer forst- und jagdhistorie der deutschen* c. VIII §. XII sq. p. 344 sq.

(*g*) *Stiffer* l. c. p. 340.

(*h*) Ebenderselbige p. 346 §. XV.

(*i*) Beym *Buri* l. c. p. 3.

Digitized by Google

Aber der unterſchied war doch, daſs bey jenen kaiſerlichen bannforſten in dem rheiniſchen Franzien das völlige eigenthum erſt im vierzehnden oder funfzehnden jahrhunderte an die gräflichen häuſer von Hanau und Iſenburg gekommen iſt, der comitatus nemoris aber in dem ripuariſchen Franzien wenigſtens ſchon im zwölften jahrhunderte ein eigenthum der alten pfalzgrafen geweſen ſeyn muſs, die ihn wahrſcheinlicher weiſe allſchon unter dem kaiſer Otten III erhalten haben, der ein ſchwager von dem pfalzgrafen Ezzo geweſen war, und ihn nach dem zeugniſſe des biſchofs *Ditmars* (*k*) ſehr reichlich mit königlichen gütern begabet hatte.

Ich weis daher nicht, wie der verſtorbene kanzler von Ludewig dazugekommen, den herzog von Gülch wegen dieſem comitatu nemoris für des heil. röm. reichs erz-jägermeiſter auszugeben. Denn alſo erkläre ich ihn, wenn er in ſeiner erläuterung der guldenen bulle (*l*) ſchreibet: *das erz-jägermeiſteramt ſtehet dem beſiz nach bey dem markgrafen von Meiſen, den lehen und titeln nach bey Gülch.*

URKUNDEN.

Num. I.

Lehenbrief des pfalzgrafen Heinrichs I bey rhein für den grafen Wilhelm IV von Gülch. Datum Auguſte in caſtris 1209.

Henricus Dei gratia dux Saxonie comes Palatinus Rheni. Cum racione noſtre dignitatis vniuerſis adeſſe teneamur. majori tamen Ex autographo

Pp

(*k*) L. IV beym *Leibniz* t. I *rer. Germ.* p. 360: *Caeſaris eiusdem* (Ottens III) *ſoror Mathild nomine Hermanni comitis Palatini filio Ezoni nupſit, et hoc multis diſplicuit, ſed quia id non valuit emendari legaliter, tulit hoc unicus frater illius patienter dans ei quam plurima, ne vileſceret innata ſibi a parentibus ſummis gloria.*

(*l*) T. I, p. 650.

Digitized by Google

tamen ſollicitudine omnibus hiis in iure ſuo cauere uolumus & debemus quos propenſiori obſequio & majori fidelitate nobis nouimus eſſe obligatos. Noſcant igitur vniuerſi ſucceſſores noſtri, quod nos dilecto fideli noſtro. Wilhelmo comiti Juliacenſi cuius magnam erga nos experti ſumus beniuolenciam. *Comitatum de Molbach cum nemore* & uniuerſis attinentiis. Item aduocatiam in Tulpeto cum iurisdictione ſuperiori & ſuis attinentiis, nec non bona ibidem Palentz in Tulpeto & extra attinentia eccleſie beate Marie in Tulpeto. cum iure patronatus eiusdem eccleſie. que quidem bona nobilis vir Wilehelmus comes Juliacenſis, auunculus ſupradicti comitis. a Palatino comite Conrado. & a nobis in feodo tenebat. integraliter & absque omni diminucione iure feodali conceſſimus habenda & perpetuo poſſidenda. Statuentes ne quisquam hominum. in bonis ſupradictis quicquam iuris ſibi addicat & ſepedictum comitem fidelem noſtrum aut ſuos legitimos heredes in eisdem bonis grauare, aut quocunque modo perturbare vel inpedire preſumat. Quod qui fecerit. nouerit ſe regiam indignationem & noſtram offenſam incurriſſe. Verum ad robur perpetuum hanc cartam conſcribi fecimus. & noſtro ſigillo confirmari. Teſtes huius rei ſunt. dilecti fideles noſtri. comes de *Linigin*. comes de *Spanhem*. Johannes de *Muncler*. comes de *Saroponte*. Wernerus Dapifer de *Alcei*. Hartlevus miles. Wernerus Grecus. Rudolfus de Alcei. & alii quam plures. Datum Auguſte in craſtris per manum. Johannis notarii noſtri. anno Domini M. CC. IX. Indictione III.

Num. II.

Lehenbrief des pfalzgrafen Otten des erlauchten für den grafen Wilhelm V von Gülch. Dat. apud Frankenvorht xvi kal. Martis 1233.

Ex autographo

Otto Dei gracia comes Palatinus Rheni dux Bawarie. Nouerint uniuerſi quod nos dilectum noſtrum uirum nobilem comitem Willehelmum de Gulich. feodo quod idem a patre noſtro felicis memo-

memorie duce Bawarie quondam tenebat reſpeximus & eidem conceſſimus ſub hac forma dictus comes W. redditus xx marcarum de proprietate ſua nobis reſignauit & cum priore feodo illos redditus a nobis recepit. Datis autem cc marcis dicti redditus ad ipſum redeant abſolute. Super horum autem effectu & robore fideiuſſores ſunt. Prepoſitus Willehelmus aduocatus Aquisgranenſis. Chriſtianus pincerna de Nideke. Henricus Buuf. Garſilius milites de Gulich. Hec utique infra ſpatium unius anni effectum debent compleri. Bona autem prioris feodi ſpecialiter nominatim & localiter ſunt ſubſcripta. Aduocatia in Briſche. aduocatia in Vilecge. aduocatia in Weslec. aduocatia in Berchem. aduocatia in Paphendorf. aduocatia in Holwilre. aduocatia in Munſtere. aduocatia in Greznich. aduocatia in Vrorzhem. Bona in Zulpeche. quibus attinet eccleſia Ste Marie. aduocatia in Dornich. *Comitatus et ius nemoris.* Bona uero pignoris ſunt. allodium totum quod dictus comes W habet apud Flouerke. Huius facti teſtes ſunt. comes Harmannus de *Dilingin.* Lodewicus pincerna de *Owa.* W junior dapifer de *Alceia.* Hertwicus de Hirtzberc. Bintrimo de Alceia. milites cum toto conſilio noſtro. Wilehelmus aduocatus Aquisgranenſis. C. pincerna de Nideke cum toto conſilio comitis antedicti. Ad huius facti robur & littere noſtrum fecimus appendi ſigillum. Datum apud Frankenvorht. Anno gracie M. CC. XXXIII. XVI kal. Martis.

Num. III.

Urkunde des erzbiſchofen Philipps von Köln über die vogtey des kloſters Villich. Dat. Colonie IV idus Sept. 1182.

In nomine ſancte & individue Trinitatis. Philippus diuina ſauente clementia ſancte Colonienſis eccleſie archiepiſcopus omnibus Chriſti fidelibus in perpetuum. Juſtis pie viventibus pium aſſenſum inclinare & favor religionis & ius naturale depoſcit,

Digitized by Google

inde eſt quod ad omnium Chriſti fidelium tam futurorum quam preſentium notitiam pervenire volumus. Qualiter cenobium a viro nobili Megingoz nomine eiusque venerabili coniuge Gerbirga in honorem Dei & beati Petri apoſtolorum principis in Vilike quondam inſtitutum ab illuſtri domino Ottone tertio tunc Romanorum rege Auguſto ſanctionibus regiis & conceſſionibus quam plurimis eſt priuilegiatum in quibus etiam hoc ab eodem glorioſo rege ſtatutum & firmatum eſt, quatenus eiusdem cœnobii congregatio, ſicut abbatiſſam ſic etiam advocatum eligendi liberam & absque vera contradictione habeat poteſtatem, & nullus alioquin iudex vel advocatus niſi abbatiſſa vel conventus predicte eccleſie ſe inuitante cauſas tractandi vel aliqua iudicia exercendi occaſione ad locum illius accedere preſumat vel alicuius ſervitii exactione abbatiſſam vel conuentum eiusdem Villicenſis cœnobii, aliquatenus gravare attemptet. Hac igitur ſanctione, cum iam dictum cœnobium longo tempore fretum quiete gauderet, *quidam Albertus comes de Molbach* eandem advocatiam per electionem adeptus per aliquot annos prefatam eccleſiam in nullo iure ſuo turbauit, precedente vero tempore ad ipſam acceſſit eccleſiam & abbatiſſam conventum ac familiam inſoliti ac prius inauditi ſeruitii exactione multisque perturbationibus inquietare preſumſit. Quod cum per querimoniam Huteke tunc temporis abbatiſſe predeceſſor noſter dominus Reynaldus ſancte Colonienſis eccleſie archiepiſcopus comperiſſet, viſisque regalibus privilegiis ſepedicte Villicenſis eccleſie iura cognouiſſet, abbatiſſe ne aliquod omnino ſeruicium dicto advocato Alberto comiti de Molbach impenderet diſtricte precepit & memoratam eccleſiam cum perſonis & rebus ſecit conceſſa ſibi libertate gaudere, ipſumque advocatum compeſcuit, ita ut eadem abbatiſſa Huteka uivente, ad locum illum nunquam acceſſerit, nec in aliquo illi grauis aut moleſtus extiterit, ipſo autem defuncto *gener eius Wilhelmus comes Juliacenſis cum uxore ſua Aluerada* eandem fortiter avocatiam & ſanctiones regias infringere & Eliſabeth eo tempore abbatiſſam congregationem

nem quoque & familiam ejusdem Vilicenſis eccleſie indebite grauare & moleſtare non timuit, ſcabinos etiam illius eccleſie quodcunque predixit per ſententiam ſibi minis & terroribus adiudicari coegit. Memorata quoque Eliſabeth abbatiſſa illatis iniuriis obvians ad preſentiam noſtram petitura iuſtitiam acceſſit & varias tribulationes multasque moleſtias a prenominato Wilhelmo ſibi & eccleſie ſue irrogatas lacrimabili nobis querimonia intimauit & conſtanter contra comitem propoſuit & privilegiis ſuis ſufficienter in preſentia noſtra probauit, quod eccleſia Vilicenſis nullum deberet aduocatum habere, niſi quem abbatiſſa conſilio ſui conventus eligeret. Nos vero debita ſollicitudine indebitis grauaminibus ſepedicte compatientes eccleſie diligenti ſtudio & Priorum ſancte Colonienſis eccleſie ac aliorum nobilium & prudentum virorum conſilio inito inter partes ita compoſuimus, ut ſaluis ſui cœnobii priuilegiis Vilicenſis abbatiſſa pro bono pacis advocato ſuo quolibet anno tres marcas pro totius anni ſeruitio perſoluat. Si vero advocatus a prenominata Villicenſis eccleſie abbatiſſa pro quacunque neceſſitate inuitatus ad ipſum locum acceſſerit, & ſi tres marcas non acceperit. ipſo anno pro ſuo ſeruicio ei benigne ſeruiatur. Veruntamen ſemper in abbatiſſe ſit arbitrio, advocato ſuo vel ſemel in anno ſeruicium vel tres marcas exhibere. Si quo autem anno ſeruicium ei ſiue tres marcas exhibuerit nullo ei alio in toto illo anno ſeruitio teneatur. Ut igitur hec rata & inconvulſa permaneant preſentem inde paginam conſcribi & ſigilli noſtri munimine fecimus roborari, ſtatuentes & ſubinterminatione horrendi anatematis inhibentes, ne quis contra hanc paginam noſtram venire vel eam infringere vel eccleſiam Vilicenſem ſuper hoc inquietare preſumat. Si quis autem hoc auſu temerario facere attemptauerit, ille omnipotentis Dei & beati Apoſtoli ſui Petri iram & indignationem incurrat & perpetuo anathematis vinculo, niſi reſipuerit, ſe nouerit innodatum. Teſtes huius rei ſunt Bruno in Colonia major prepoſitus. Adolphus major decanus. Lotharius Bunnenſis prepoſitus. Ulricus capellarius. Con-

Digitized by Google

radus ſancti Seuerini prepoſitus. Giſelbertus ſancti Andree prepoſitus. Theodericus ſanctorum Apoſtolorum prepoſitus. Bruno prepoſitus ad gradus. Godefridus ſancti Gereonis decanus. Geruaſius ſancti Kuniberti decanus. Theodericus ſancte Marie ad gradus. Joannes choriepiſcopus. Nobiles. Otto comes de *Gelren*. Theodericus comes de *Cleue*. Theodericus comes de *Hoſtaden*. Otto de *Wickerode*. Arnoldus & Fridericus comites de *Altena*. Henricus & Euerhardus comites de *Seyne*. Wilhelmus comes de *Gulche*. Reynerus de *Vroetzbrech*. Miniſteriales. Gerardus aduocatus Colonienſis. Gerardus Suar de Volmutſteine. Goswinus de Alſtre. Hermannus Camerarius. Wilhelmus Scilline. Geradus Theſt. & alii quamplures. Acta ſunt hec anno Dominice incarnationis milleſimo centeſimo octuageſimo ſecundo. Indictione V Lucio papa III regnante Friderico Romanorum imperatore Auguſto. anno regni eius XXXI. imperii vero eius XXVIII. anno preſulatus noſtri XIII. feliciter. Amen. Datum Colonie quarto idus Septembris.

Num. IV.

Vergleich zwiſchen den grafen von Gülch Wilhelm und Walram wegen beſtimmung der rechte des comitis nemoris über die curiam v. Cunze dat. ſabbato ante cathedr. S. Petri 1237.

Notum ſit omnibus preſentes literas inſpecturis quod de iure nemoris de Cumze inter Wilhelmum comitem Juliacenſem & dominum Walleramum eius avunculum talis compoſitio interceſſit, quod comes & omnes commorantes *in Nidekin* habebunt uſum incidendi ligna de iure, ſicut hactenus inciderunt in nemore cauſa comburendi & cauſa ædificii ſui apud Nidekin, ſed nullis licebit ligna incidere ibidem vendendi cauſa vel alias deducendi quam apud Nidekin. Quod ſi quis fecerit & dominus Waleramus & comes prædictus habebunt exinde ab illo tale ius quale dictaverit ſententia *forèſtariorum* de Cumze. Præterea iſta ſunt iura quæ

comes

Digitized by Google

comes praedictus, *comes nemoris* habet in curia de Comze, que etiam omnia iura *magiſter foreſti* ab eo comite tenet in feodo. Omnia pignora que vulgo dicuntur *Pande*, que foreſtarii curie predicte in nemore aquis campis vel aliis bonis ad dictam curiam ſpectantibus pro foreſto vel infractione banni acceperint magiſtro foreſti ſunt tradenda, que magiſter foreſti curie prædicte aſſignabit, & in eadem curia dictus magiſter foreſti de eisdem *vadiis* cum foreſtariis placitabit, & de omni lucro ibidem adepto curia duas partes habebit, foreſti vero magiſter tertiam retinebit, de quolibet autem vadio ſecundum ſententiam foreſtariorum ſolventur LX ſolidi *trium monetarum Colonienſis ſcilicet, Leodienſis et Trevirenſis*, niſi de gratia aliquid fuerit indultum & foreſtariis ſolventur XX denarii de quolibet vadio. Curia de Comze tenetur comiti nemoris dare *xx foreſtarios cum totidem manſis* & IIII foreſtariorum ſervos. de omni infractione banni habet curia predicta duas partes, comes nemoris tertiam, quam magiſter foreſti ab eo tenet in feodo. Temporibus autem *Henrici ducis de Lymberg*, & *antiqui comitis Wilhelmi* ordinatum fuit inter ipſos ut curia de Cumze ſingulis annis ſolveret tres marcas pro eo quod homines eiusdem curie non grauarentur de banni infractione in foreſtis, quoniam eisdem hominibus nimis erat gravis infractio banniforeſtorum & exactio de eadem infractione proveniens, & hec ordinacio ſtabiliter perpetuo manebit. Inſuper quando comiti nemoris placuerit in eccleſia de Cumze faciet denunciari & aſſignari infra bannum ſuum locum & diem quatuordecim dies antequam velit placitare de iure nemoris, quod vulgo dicitur *Holzdinc*, & illuc venire debent omnes foreſtarii, nec hoc poterunt contradicere. Præterea talis ordinacio facta fuit inter ducem Waleramum & *patrem ſepedicti comitis Juliacenſis*, quod nemus illud, quod dicitur Wyſſerſcheit ſpectabit *ad inferiorem ſylvam* & hoc ratum manet. *Curia de Blenſe* debet dare foreſtarium unum & manſum unum comiti nemoris. *In curia de Botelhgenbach* habebit *magiſter foreſti* tria placita ſingulis annis cum hominibus ad eandem curiam

riam ſpectantibus, & *hoc ſecundum ſententiam foreſtariorum.* In eadem curia ius eſt comitis nemoris, quod ex iſta parte aquæ, que dicitur Walcke habebit annuatim unum denarium Colonienſem in qualibet domo, & ex altera de qualibet unum denarium Metenſem & de infractione banni etiam partem. Et hæc omnia magiſter foreſti ab eo habet in feodo, ſalvo ſuper omnia iure comitis, quod magiſter foreſti eidem perſolvere tenetur. Comes vero nemoris tenetur curiis de Cumze, de Aquis & de Duren *amovere omnia offendicula in flumine quod dicitur Rure ab ortu ipſius fluminis usque dum defluit in Moſam, quod poſſit impedire aſcenſum piſcium in eodem flumine.* Præter hæc omnia comes nemoris habebit quicquid foreſtarii de Cumze in banno ſuo ſibi ſententiabunt. Ad perpetuum autem huius rei robur & certitudinem ego Walleramus de *Lymburg* præſens ſcriptum Florencii venerabilis abbatis Indenſis ſigillo & meo feci communiri. Huic autem ordinacioni intererant memoratus dominus abbas & vir nobilis Philippus de *Wildenberg* & Wilhelmus de *Frenze.* Heinricus de *Duna*, Wilhelmus *advocatus aquenſis*, Wernerus de Wiswilre, *Gerardus Melcop foreſti magiſter*, Amilius d'ouuue. Joannes filius ſuus, Winricus de Kenzwilre, Chriſtianus Pincerna. Godefridus Marſcalcus, *Tilmannus de Juliaco*, *Tilmannus frater comitis*, Arnoldus de Bynzwelt & alii plures honeſti tam clerici quam laici. Actum apud monaſterium ſancti Cornelii anno Dominicæ incarnationis MCC tricesimo ſeptimo ſabbato ante cathedram ſancti Petri.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO

de Guilielmo VII Juliaci comite, marchione, duce.

Auctor

Jo. Daniel Schoepflinus.

Guilielmus VII intra vicennium Juliaci comes, marchio, dux, duos apud imperatores gratia potens, regi Galliæ gratus, regis Angliæ delicium, Germaniæ decus, patriæ ſuæ pater; cumulatus virtutibus, maximorum negotiorum per triginta ſex annos moderator, nondum invenit vitæ ſuæ ſcriptorem. Delineaturus ſum illam brevi penicillo, Juliacenſibus tabulis & actis Anglicanis probe munitus; excitaturus alios, uberius & copioſius ut eam deſcribant.

Guilielmus hic, Gerhardi IV comitis Juliacenſis & Eliſabethæ Brabantinæ (*m*) filius, patri circa an. 1327 ſucceſſit (*n*). De matris hereditate, diviſa cum ſororibus an. 1305, Mariæ, reginæ Franciæ, ipſarum amitæ, inſtrumentum Gallicum infra producimus. Annus nativitatis incertus. Heroica indoles, heroica educatio, pater virtutibus ſuis & exemplo prælucens, mater ex regia Francorum ſtirpe progenita filium, ad magna natum, talem reddiderunt, qualis deinceps inter optimates Europæ per ſeptem luſtra comparuit. Acceſſit matrimonium felix cum Johanna

Diplom. num. I

Qq

(*m*) Eliſabetha hæc filia erat Godefridi Brabantini, fratris Henrici ducis. Eliſabethæ ſoror, Maria, Guilielmo fratri & deceſſori Gerardi comitis nupſerat. *Butkens trophées de Brabant* p. 576 *ſq.*

(*n*) *Henninges* in *theatro geneal.* monarch. IV, P. II, p. 380, & *Rittershuſius* in *genealogiis*, tab. ducum Juliac. Gerhardum IV an. 1325 mortuum ſcribunt, quos ſequitur *Lucae Furſtenſaal* p. 1228. Biennio ſerius mortem ejus ponit *Bucelinus Germ. ſtemmatogr.* p. 395. *Butkens trophées de Brabant* p. 578 poſt 1326, ſed ante 1329 obiiſſe ſcribit Gerardum.

Digitized by Google

hanna Batavica (*o*), Guilielmi III comitis filia, quo Ludovici imperatoris & Eduardi III Angliæ regis factus affinis, ad intimiorem eorum amicitiam ſibi viam paravit (*p*). His naturæ & fortunæ dotibus inſtructus, cæſaris aulam Guilielmus adivit. Solium tum occupaverat Ludovicus IV, cujus electioni an. 1314 Francofurti (*q*), coronationi an. 1327 interfuit Romæ; fidus ejus & conſtans apud Italos per triennium comes.

In Germaniam redux Guilielmus an. 1332 ſuſcepto Avenionem itinere pro Walramo fratre Colonienſem archiepiſcopatum a Johanne XXII pontifice impetravit (*r*), & anno ſequente cum Walramo hoc & Balduino Trevirenſium archiepiſcopo aliisque potentioribus pacis publicæ fœdus ad debellandos latrones prædonesque contraxit (*s*).

Eodem tempore Guilielmus cum Walramo fratre Ludovici, Flandriæ comitis, partibus adverſus Brabantum acceſſit. Extant literæ Ludovici, quibus indemnem præſtiturum ſe promiſit Guilielmum, ſi Eliſabethæ matris ejus bona, in Brabantiæ ducatu ſita, occaſione belli ſuſcipiendi detrimenti quid ceperint (*t*). Pax inter principes hos an. 1333 Philippi Galliæ regis arbitrio reſtituta eſt.

Con-

(*o*) Johanna hæc, Guilielmi noſtri conjux, an. 1330 de partu ſuo Philippam Angliæ reginam per nuncios reddidit certiorem. Eduardus III itineris expenſas nunciis præſtari juſſit literis, in quibus Johannam *fororem ſuam cariſſimam* vocat. *Rymer act. Anglic.* T. II P. III p. 47.

(*p*) Jam an. 1330 Eduardus annuam nongentarum marcarum penſionem Guilielmo conceſſit. Idem tom. II Part. III p. 52.

(*q*) *Geſta Balduini* lib. III, cap. I, in *Baluzii Miſcell.* T. I p. 135.

(*r*) *Levoldi a Northof catalogus archiep. Colonienſium* in *Meibomii ſcriptoribus rer. German.* tom. II, pag. 10. *Schatenii annal. Paderborn.* Part. II, p. 274. *Gallia chriſtiana* Tom. III p. 698.

(*s*) *Schatenius* loco alleg. p. 275. *Browerus annal. Trevir.* tom. II, p. 208.

(*t*) Literas has exhibet *Pontanus hiſt. Geldr.* L. VII p. 217.

Digitized by Google

Concordia inter Colonienſem & Juliacenſem fratres non fuit diuturna. Guilielmus animum a Walramo avertit, quod jura eccleſiæ ſuæ propugnarat ardentius & caſtrum quoddam (*u*) in Colonienſis provinciæ tutelam, fratre reluctante, conſtruxerat (*x*). Walramus denique Carolum IV contra Ludovicum Bav. quum coronaſſet cæſarem, pulſus archiepiſcopatu fugit Lutetiam, ubi animi mœrore deceſſit. Guilielmus noſter mira conſtantia & fide proſecutus eſt imp. Ludovicum, a Papa diris devotum; licet ex proceribus Teutonicis plures Walrami exemplo pontificis partes ſequerentur.

Merita ejus remuneraturus cæſar, municipia quædam atque ditiones in agro Juliacenſi, quæ ad imperium ſpectabant, pignoris lege illi conceſſit (*y*) & in comitiis Spirenſibus an. 1336 ex comite *marchionem* principem creavit; Juliacum in marchionatum erexit. Epocham erectionis veram hucusque ignoravit hiſtoria, cæſareum quod latebat diploma. Trithemius (*z*), Cuſpinianus (*a*), Erichius (*b*), Tolnerus (*c*), ad an. 1339 rem referunt, adeoque peccant metachroniſmo. Pontanus (*d*) decennii anachroniſmo peccavit. Tabularii Juliacenſis diploma, quod primus produco, quodque in caſtris apud Landaviam ſcriptum eſt, annum 1336 deſignat. Durantibus comitiis caſtra ibi poſuerat Marchio. Diplom. num. II

Qq 2

(*u*) *Lechenich*, caput præfecturæ peculiaris in Colonienſi ditione.

(*x*) *Petrus Merſaeus Cratepolius* in *catalogo electorum eccleſiaſt.* pag. 1328. *Magnum chron. Belg.* in *Piſtorii ſcriptor. rer. Germ.* T. III p. 323.

(*y*) Literæ Ludovici imp. in caſtris ad Scardingam d. 16 Aug. 1336 ſcriptæ extant apud *Pontanum hiſt. Gelr.* L. VII. pag. 223.

(*z*) *Chron. Hirſaug.* ad an. 1336.

(*a*) *Chron.* part. 2.

(*b*) *Chron. Juliac.* fol. 290.

(*c*) Not. ad codicem diplom. *hiſtoriae Palat.* p. 70.

(*d*) *Hiſtoriae Geldriae* pag. 212.

Digitized by Google

rat cæſar. Guilielmi promotionem electores triennio poſt ſuo quoque approbarunt conſenſu. Conſenſus hic Trithemium ceterosque ſeduxit, triennii ut errore peccarent. Diploma novi marchionis origines ex regia ſtirpe, virtutes & merita multis laudibus extollit.

Jura nova

Marchiæ novæ nova datur prærogativa, ut in actibus ſolemnibus curiæ, in creatione & inſeodatione principum, quum regalibus vel imperialibus inſignibus Aquisgrani, Mediolani, Romæ cæſar ornatus comparet, regale vel imperiale marchio ei præferat ſceptrum. Privilegium ad ſucceſſores extenſum (*e*). De jure hoc præferendi ſceptrum lis brevi poſt cum Brandenburgico exorta & transactione an. 1349 ita compoſita eſt, ut in ſolenni coronatione regis Romanorum Brandenburgicus, in conferendis feudis regalibus Juliacenſis ſceptrum præferret (*f*). Præterea marchioni novo cæſar IV officiales hereditarios, dapiferum, mareſchallum, pincernam, camerarium, aſſignat, ex illuſtrioribus novæ marchiæ familiis, Aldenhoviis, Birgeliis, Froizhemiis, Pomeriis prognatos. Superadditum jus cudendæ monetæ. Ex domaniis imperii in feudum hereditarium Gulielmo data eſt ſilva, quæ a monaſterio S. Cornelii prope Aquisgranum usque ad caſtrum *Monjoye* extenditur (*g*).

Comitia Spirenſia, in quibus diploma hoc Guilielmo datum eſt, indixerat cæſar, ut pacem cum Benedicto XII papa, toties fruſtra tentatam, iniret. Miſſi ſunt Avenionem Ulricus, Curienſis epiſcopus, Gerlacus Naſſoviæ comes. Pontifex ad pacem ſe oſten-

(*e*) Struvius in *corpore juris publ. German.* cap. IX §. 29 ſcripſit, Guilielmum noſtrum in coronatione Caroli IV an. 1349 jus ſceptri gerendi affectaſſe, quia Aquisgranum, coronationis locus, in ipſius clientela fuerit. At Aquisgranenſis præfectura non niſi undecim poſt annos ei fuit oppignorata, uti videbimus.

(*f*) *Henricus Rebdorf* in *annal.* ad an. 1349.

(*g*) Cæſar diplomate ſuo ſilvam *Reichswald* appellat.

Digitized by Google

oſtendit proclivem, at Philippus Valeſius, Galliæ rex, eam impedivit occulte (*h*). Hunc ſibi ut conciliaret cæſar, Guilielmum noſtrum marchionem Friſinga Lutetiam miſit, ipſius & imperii nomine cum eo percuſſurum fœdus. Percuſſum eſt apud Luparam prope Pariſios die 23 Decembris 1336. Rex illud ſuo ſigillo firmavit (*i*), cæſar die 1 Febr. 1337 Norimbergæ roboravit.

Eodem tempore Gallos inter & Anglos gliſcebant diſſidia, in diuturnum & ſanguinolentum mox eruptura bellum. Eduardus III juvenis, fervidi animi princeps, victor Scotorum (*k*) jura ſua tum cœpit urgere, quæ in Galliæ regnum ſe habere credideRat; eaque ſuper re frequentes ad Benedictum XII ſcripſerat epiſtolas. Gallus ad ineundum cum cæſare fœdus eo proclivior fuerat, quod fœdus ejus cum Anglo ſe impediturum, imperator faciliorem cum papa reconciliationem ſperaverat, rex Galliæ ſi eam conciliaſſet. Poſt fœdus confectum Rupertus Palatinus comes & Guilielmus noſter miſſi ſunt Avenionem. Invenerunt papam non alienum a pace. Sed cardinales Galli impulerunt eum, ut legatos cum repulſa dimitteret. Philippus Valeſius enim poſt fœdus cum cæſare percuſſum non amicior factus, quod noluit, ſimulavit ſe velle, papa quod voluit, ſimulavit ſe nolle (*l*). Acta Anglic.

(*h*) *Albertus Argent.* pag. 127.

(*i*) Extat fœdus hoc apud *Leibnit. cod. juris gent. dipl.* part. I, p. 147, quod eo memorabilius, quum Guilielmus in eo jam vocatur *Marchio.*

(*k*) Expeditioni Scoticæ Eduardi una cum militibus ſuis an. 1335 Guilielmus interfuit. Sumtus expeditionis illi præbuit Eduardus & redeunti larga dona obtulit. *Rymer* tom. 2, part. 3, p. 129, 135, 138, 140, 147.

(*l*) *Rebdorf* ad an. 1337. Anonymus in tertia vita Benedicti XII papæ apud *Baluzium* T. I pag. 224, Guilielmum noſtrum Juliacenſem vocat *Conradum.* Eundem errorem commiſit Bzovius.

Digitized by Google

Cæſar deluſum ſe ſentiens, tandem ad Angli ſe applicuit partes (*m*), qui bellum contra Gallos tum ſerio parabat.

Eum in finem Eduardus III Antverpiæ & Lovanii conſtituerat ſedem, Belgicos proceres ut in ſuas partes pertraheret, illisque comitatus bellum Galliæ regi ex Belgio inferret. Guilielmo noſtro id datum negotii, ut in fœdus regis & ſocietatem armorum, quoscunque poſſet, ex proceribus pelliceret (*n*). Brabantus, Hannonius, Geldrus, Arteſius, Flandriæ civitates, Artevellii, cerevisiarii Gandavenſes, perſuaſione ad rebellionem contra comitem ſuum, Galliæ vaſallum, concitatæ Eduardo promiſerant opem; omnia ſe facturos profeſſi, ſi conſentiat cæſar (*o*).

Tum vero Britannus arctiori fœdere Guilielmum noſtrum ſibi devinxit, & annuos mille quadringentarum librarum Anglicarum reditus illi promiſit, ſi bona materna a Gallis fiſco fuerint addicta (*p*). Bona hæc in Biturigibus potiſſimum ſita, Virſionenſi dynaſtia aliisque ditionibus conſtabant, quæ Johanna Virſionenſis (*q*), Guilielmi avia, ad Brabantinos, & per filiam Eliſabetham ad Juliacenſes tranſtulerat (*r*). Guilielmum paulo poſt Eduar-

(*m*) *Walſingham* in *ypodigmate Neuſtriae* pag. 512 jam an. 1336 inter Ludovicum Bavarum & Eduardum coaluiſſe fœdus perhibet.

(*n*) *Rymer* tom. 2 part. 3 p. 157.

(*o*) *Froiſſart* vol. I, cap. 33 & 36.

(*p*) *Rymer* tom. 2 part. 3, p. 170, 179. Publicatio illa bonorum paulo poſt locum habuit. Unde Eduardus 3 Angliæ rex an. 1366 Guilielmo, Guilielmi noſtri filio, annuas mille quadragintas ſterling. libras in compenſationem bonorum aviæ attribuit. *Rymer* tom. 3 part. 2 p. 112.

(*q*) *Jeanne dame de Vierzon en Berry, de Meſieres en Brenne, de Lirays & autres belles terres.* Johanna hæc filia unica fuerat & heres Hervei domini Virſionenſis poſtremi. *Anſelme hiſtoire genealogique* tom. 2 p. 794.

(*r*) *Butkens trophées de Brabant* pag. 577.

Digitized by Google

Eduardus ad cæſarem miſit legatum, atque ex Britannica nobilitate plures legationis ſocios illi adjunxit.

Britannus quod petebat, Guillelmus obtinuit, redux circa kal. Novembres (*s*). Obtinuit fœdus, ineundum inter cæſarem & regem præſentes, quod an. 1338 evenit (*t*). Ex comitiis Francofurto Confluentiam (*u*) ſe contulit cæſar menſe Septembri, Eduardum excepturus venientem ex Belgio. Plerique procerum, archiepiſcopi tres, epiſcopi ſex, duces quatuor, comites 37, milites 17000, ſocii fuerunt itineris. In conventu hoc imperii vicarius per Galliam Belgicam conſtitutus eſt Eduardus (*x*). Confluentia cæſar cum Eduardo deſcendit Coloniam (*y*), ubi in eccleſia majore fœdus ſeptennale jurejurando firmatum eſt. Agebatur de mutuo auxilio adverſus Gallum præſtando. Cæſar Belgis injunxit, ut præſto eſſent Eduardo, imperii vicario, quotiescunque eos ad expeditionem adverſus Gallos evocaverit (*z*). Cæſari quater centum millia florenorum majorum promiſſa magnamque partem præſenti ſoluta ſunt (*a*). Eduardus, imperii

(*s*) *Froiſſartus* cap. 33 ait: „Le marquis de Juliers & ſa compaignie trouverent l'empereur à Florebech. Adde cap. 35.

(*t*) *Rymer* T. II P. 3 p. 191 & T. II P. 4 p. 26. *Froiſſart* vol. 1 cap. 33.

(*u*) Extat charta Eduardi data Confluentiæ 6 Sept. ap. *Rymér* loco alleg. pag. 35.

(*x*) *Albertus Argent.* ad an. 1336 ſcribit, cæſarem & Eduardum in villa *Rens* conveniſſe. Factum id eſſe Francofurti, ſcriptores anonymi vitæ Benedicti XII apud *Baluzium* in *vitis pap. Avenion.* T. I p. 201. 228 tradunt. Eduardus in literis ad comitem Hannoniæ an. 1339 ſcriptis ſe vocat: *Vicaire de S. Empire de Rome* ap. *Rymer* T. II P. 4 pag. 50, *Froiſſart* l. c.

(*y*) Colonienſis, non Confluentini, conventus meminit *Walſinghamus* in *ypodigmate Neuſtriae* p 513.

(*z*) *Knyghton de eventibus Angliae* inter *Twysdeni ſcriptores* p. 2571 ſq. *Pontanus hiſt. Gelricae* lib. VII pag. 225.

(*a*) *Rebdorf* ad an. 1339.

Digitized by Google

rii vicarius, Guilielmum noſtrum marchionem, Johannem Brabantiæ ducem, ut & Hannoniæ, Hollandiæ, Selandiæ comites ipſius jus in Franciæ regnum proſequi juſſit; eosdem per totum hoc regnum *locumtenentes*, capitaneos & vicarios generales conſtituens (*b*). Superſunt literæ, quibus Guilielmo, pro opera & ſtudio impenſis, ſpeciatim gratias agit Eduardus (*c*). Sunt & aliæ, quibus eundem Guilielmum ad pacem cum Philippo Valeſio ineundam eodem anno nominavit legatum (*d*); ſed ruptis paulo poſt tractatibus, Anglus revocavit mandatum (*e*).

Sed & mille libræ Britannicæ ei quotannis ſunt aſſignatæ. Aſſignatæ præterea ſingulis diebus, quibus in Germania negotia pro Anglo geret, octo libræ, non comprehenſis extraordinariis impenſis, quas pro arbitrio marchionis ſe perſoluturum Eduardus promiſit.

Syngrapha hæc duo Antverpiæ dedit Eduardus an. 1339 die 28 Novembris (*f*), præſente Guilielmo marchione. Decimo poſt die (8 Decemb.) in eadem urbe rex nova beneficia addidit, marchio damna, in Gallicis expeditionibus accepta, cum ipſi expoſuiſſet (*g*).

In chartis his Anglus marchionem appellat: *Noble prince, Williame markis de Julers, noſtre chier amé et féal frere, pur l'amur et la grant affection et faveur, qu'il nous porte.* Impoſitæ tum Wilhelmo partes, ut de graviſſimis rebus coram ageret cum Ludo-

(*b*) *Rymer* T. II P. 3 p. 182. Notat Albertus Argent. cæſarem ſcripſiſſe ad Gallum, ut a terris ab imperio pendentibus abſtineat, quod feuda illa non recognoverit, addens recognita fuiſſe ab Eduardo.

(*c*) *Rymer* ibid. pag. 17.

(*d*) Ibid. pag. 24.

(*e*) Ibid. pag. 28.

(*f*) Extant apud *Rymerum* T. II Part. 4 pag. 57.

(*g*) Ibid. pag. 58.

Digitized by Google

Ludovico imp. & reſponſum ejus in Angliam ad regem deferret. Præmio laborum promiſſa *Comitis Angliae* dignitas, quæ cum certis reditibus in heredes tranſiret.

Acceſſit anno ſequenti *Angliae Paris & Comitis Cantabrigiae* honor cum mille libratis terræ (*h*), tumque inducias inter Eduardum & Philippum Valeſium Guilielmus conciliavit, firmavit (*i*). De continuandis his induciis cum Valeſio tractandi poteſtatem ei deinceps largitus eſt Eduardus (*k*), ac vicecomiti Cantabrigiæ injuxit, ut Guilielmo noſtro, Cantabrigiæ comiti, de reditibus comitatus viginti libras annuatim exſolveret (*l*).

Illuſtre hoc Guilielmi quinquennium nos docent Britannorum annales & acta, in quibus memoria ejus florebit ad poſteros. Ludovicus cæſar vicariatum imperii Eduardo regi commiſſum quum a. 1341 aboluiſſet (*m*), Guilielmus tamen affini ſuo conſtanter adhæſit. Nam quadrienno poſt cum aliis Angliæ proceribus ad Ludovicum cæſarem profectus eſt, ut de novo foedere cum ipſo conveniret (*n*); uti mox cum Galliæ rege ejusdem Eduardi regis nomine iterum tractavit (*o*). An. 1347 Rainaldo III Gelriæ duci ætate minori tutorem præfecit & ſum-

Rr

(*h*) *Rymer* T. II. P. IV. pag. 74. & tom. III, P. I. pag 88. Comitis dignitas apud Anglos tum viguit. Eduardus III titulum *ducis* in regno ſuo introduxit, quum filium ſuum primogenitum Eduardum creaſſet Cornvalliæ vel Cronubiæ ducem, per ſertum, annulum & virgam auream. Primum hoc *ducis* medio ævo apud Anglos exemplum. Vid. *Camdenus* in *Britannia*, pag. 118, *Spelmannus* in *gloſſario* pag 192. *Seldenus* de *titulis honorum* exhibet diploma creationis pag. 506.

(*i*) *Rymer* pag. 83.

(*k*) An. 1341. Ibid. pag. 100.

(*l*) Ibidem pag. 111.

(*m*) *Rymer* T. II. P. 4, pag. 104. *Walſinghamus hiſt. Angliae* pag. 160

(*n*) Ibidem pag. 190.

(*o*) An. 1346. Ibidem pag 206.

Digitized by Google

ſummo id Eduardus cum ſtudio egit, ut Eliſabetham, marchionis filiam, conjugem duceret Rainaldus, repudiata Maria Brabantina, cum qua plures ante annos ſponſalia contraxerat. Eduardus rex & Guilielmus marchio indemnem ſe præſtituros eſſe Rainaldum profeſſi ſunt, ſi ob rupta ſponſalia vim intulerit Brabantinus. Sed in alia omnia diſceſsit Rainaldus; qui ſpreta Juliacenſi, cum Maria Brabantina matrimonium complevit (*p*). Ludovicus imperator his ipſis temporibus diem ſupremum obiit. Succeſſit Carolus IV gloriae & dignitatis Guilielmi ſtrenuus pariter novusque promotor.

Caroli IV imp. beneficia

Vetus Bataviæ, Zelandiæ, Friſiæ & Hannoniæ comitum proſapia a. 1345 interiit. Poſtremi comitis ſoror, Margaretha, Ludovici imp. uxor, comitatus hos tranſtulit ad Bavaricam domum. Quartam tamen eorum partem uxoris ſuæ nomine Guilielmus a Carolo IV in feudum obtinuit. Literæ inveſtituræ datæ ſunt Moguntiæ an. 1348 (*q*). Infelix hic ille annus eſt, quo Juliacum oppidum gravi terræ motu ſubverſum eſt (*r*), & ipſe Guilielmus cuſtodiæ mancipatus a filio Gerardo; Balduini Trevirenſis aliorumque procerum ope libertatem mox recuperaturus (*s*).

Cæſar mox conſiliarium intimioris ſui conſilii ipſum creavit, addito ſingulari privilegio, ut ſimili veſtitu quotidie uteretur

(*p*) *Pontanus hiſt. Gelricae* Lib. VII, pag. 257. *Rymer* T. III. Part. I, pag. 10.

(*q*) Eodem anno Balduinus Trevirenſis archiep. caſtrum *Wermich* in Juliacenſi ditione coëmit atque Wilhelmo noſtro in feudum perpetuum contulit. *Geſta Balduini* in *Baluz. miſcel.* T. I, p. 154. De præfectura Aquenſi, Kaiſerswerda, aliisque imperii pignoribus, a Carolo IV acceptis, vid. *Teſchenmacher annal. Cliviae*, *Jul. Mont.* pag. 398.

(*r*) *Magnum chronicon Belgicum* pag. 328.

(*s*) *Geſta Balduini* lib. III, cap. 9. Auctor horum geſtorum captivitatem Guilielmi marchionis in annum 1348 refert. *Pontanus hiſt. Gelricae* annum 1360 indicat; at Balduinus, cujus interventu libertatem recepiſſe ſcribitur Guilielmus, jam a. 1354 e vivis exceſſit; unde præferenda eſt anonymi narratio.

Digitized by Google

retur, quo utitur cæsar; promissa porro investitura primi, quod vacaturum sit ubicunque, feudi cæsarei, Austria, Bavaria, Misnia, Brandeburgico marchionatu, Saxonia & Tiroli exceptis. Chartam hanc Carolus dedit Agrippinæ Coloniæ an. 1349, d. x Febr. Diplom. num. VI

Tot beneficiis colophonem denique imposuit cæsar, *Ducem* quum creasset Guilielmum in iisdem comitiis Metensibus an. 1357, in quibus Auream Bullam imperii publicavit. Ita Trithemius (*t*). Diploma cæsareum hujus rei deperditum, nobis saltem inquirentibus nullibi proditum est. Anno sequenti literæ Ruperto seniori, electori Palatino datæ Trajecti ad Mosam, quibus Wilhelmus declarat, quod licet Carolus imp. ipsum „ tunc „ marchionem Juliacensem, ad altioris principatus gradum, „ videlicet ducem & principem Juliacensem, provexerit gratiose, „ ac dominatum in Falckenberg in verum comitatum de novo... „ converterit... prout hæc & alia in literis imperialibus super „ eo .. traditis plenius sunt expressa „ sua hac sublimatione nihil decessurum esse vinculo feudali, quo Palatinis electoribus fuerit atque manere velit cum suis successoribus adstrictus (*u*). Idem Rupertus senior cum suo ex Adolpho fratre nepote, Ruperto II, comitatum Nuvenariensem Wilhelmo nostro contulerat in feudum an. 1343, augmentum insigne beneficiorum veterum, quæ Juliacenses Palatinis accepta referebant & adhuc referunt (*x*). Dux

Obiit Guilielmus VII an. 1361, princeps cum majores suos tum successores longe præcellens virtutibus. Trithemius (*y*) eum ita Mors

Rr 2 de-

(*t*) *Chron. Hirsaug.* ad an. 1356. Aventinus, Trithemii coætaneus, lib. VII *annal. Bojor.* cap. 18 epocham marchiæ cum ducali confundit.

(*u*) Literæ hæ in codice diplom. *Teschenmacheri annal.* num. 144.

(*x*) Instrumentum Rupertinum in calce hujus dissertationis exhibetur ex autographo, num. V.

(*y*) *Chron. Hirsaug.* ad an. 1339. Guilielmi elogium extat quoque in literis Eduardi III regis ad Guilielmum filium datis an. 1366, apud *Rymer* T. III, P. II, pag. 112.

Digitized by Google

describit: „ In marchionem sublimatus fuit propter merita & „ fidem, quibus & imperatori gratus & cunctis principibus habe- „ batur honore dignus. Erat enim vir prudens, justus & pius, „ domi consilio circumspectus & in rebus bellicis longo exer- „ citio expertus.

Guilielmi uxor fuit Johanna, Guilielmi III Hollandiæ comitis filia, cujus soror Philippa Eduardo III regi Angliæ nupsit; altera Margaretha Ludovici Bavari imp. fuit uxor. Mater earum fuerat Johanna, Philippi Valesii, regis Galliarum soror. Affinitates hæ prosperos Guilielmi nostri successus multum promoverunt. Filios habuit tres, Gerardum, Guilielmum atque Reinoldum, & filiam Johannam. Gerardus atque Guilielmus in aulam Anglicam anno 1351 iter instituerunt. In literis, quibus securitatem itineris rex Angliæ præstitit, Gerardus vocatur *marchionis Juliacensis primogenitus, comes de Mountz & de Ravensberg* (z). Enimvero Gerardus conjugem duxerat Margaretham, Bergensis & Ravensbergensis comitatuum heredem, ex qua filium suscepit Guilielmum, qui primus Bergensium dux a Wenceslao imp. creatus est. Juliacensis autem ducatus post obitum Guilielmi VII, qui filio natu majori Gerardo fuerat superstes (a), in filium postgenitum Guilielmum tranſivit, post sexaginta demum annos ad Bergenses duces, Gerardi sobolem, rediturus (b).

AP-

(z) *Rymer* T. III. part. I, pag. 66. Gerardus hic an. 1345 subscripsit literis, quibus Guilielmus pater marchio Juliacensis castrum Lutzheim Johanni de Vorst in beneficium concessit. *Gudeni cod. diplom.* T. II, pag. 1100.

(a) Gerardus anno 1360 in singulari certamine periit, ab Arnulpho Blanckenheimensi dynasta cæsus *Butkens Trophées de Brabant* pag. 584.

(b) Gerardi nepos, Adolphus, Bergensis dux, Guilielmi VIII Juliacensis filio Rainaldo in ducatu Juliacensi successit an. 1423.

Digitized by Google

APPENDIX DIPLOMATICA.

I.

Maria Brabantina, Philippi III Audacis, Galliae regis, vidua, Godefridi Brabantini fratris hereditatem inter filias ejus dividit an. MCCCV.

MARIE par la grace de Dieu royne de France. A tous ceus qui orront & verront ces preſentes lettres ſalut. Sachent tuit, que en partage & en la diuiſion des ſucceſſions noſtre treſchier frere Monſieur GODEFFROY de *Brabant* iadis ſegneur d'*Arſcot*, & JEHAN de *Brabant* ſon filz jadis ſegneur de *Virſon*, faite ordenee & prononcee par nous entre MARIE Conteſſe de *Julers*, YSABEL fame GIRART de *Julers*, AALIS fame JEHAN de *Harecourt*, & BLANCHE fame BERTAUT de *Malines* filles & hoirs du dit Monſ. Godefroy, & ſuers & hoirs du dit Jehan de Brabant, les queles ou l'auctorité de leur mariz, & leur mariz meismes ſen eſtoient mis de haut & de bas en nous. Quant au deniers que le dit Monſ. Godefroy prenoit par an au *Louure* ſur noſtre ſegneur le roy deismes pronunciames & ordenamas que les diz deniers ſe partiront entre elles chief a chief. Item que la dite Marie Conteſſe de Julers aura la terre de *ſaint Truc* tout enterinnement ſans ce que ſes dites ſoeurs ne leurs mariz, ne leurs hoirs, ne ceus qui cauſe auront de eus ou de aucun de eus y puiſſent ne ne doiuent auoir ou demander partie a heritage ou a vie, & auſſi li demourront enterinnement les trois cens liures de rente que Monſ. Godefroy auoit ſur le conte de *Hennaut*, gicele maniere que la charge de ſiscenz & cinquante liures, que Henry de *Serruc* cheualier prent a ſa vie ſur les deniers de rente que le dit Monſ. Godefroy auoit au Louure a *Paris*, cherra ſur la dite Marie Conteſſe de Julers tant comme la partie de la dite rente ſe eſtent, & du remanant elle deliurera ſes autres partoniers. Item ordenames

que pour la reſon du chaſtel de *Mazieres* & de un fix qui eſtoient deu a la dite Marie conteſſe de Julers pour reſon de amneeſte, vint & cinc liures que Yſabel fame Girart de Julers deuoit prendre ſur ſa partie des deniers du Louure pour reſon de la monnoie de *Virſon* ſi comme ci deſſor eſt dit li demourront. Item ordenames que le droit & le prouſit de faire la monnoie a Virſon demourra à la dite Marie Conteſſe de Julers enterinnement, & pour reſon de ce chascune de ſes ſuers prendra chaſcun an vint & cinc liures tor, ſur ſa portion des deniers quelle prent au Louure a Paris, exceptée la part que la fame au dit Girart de Julers y deuoit prendre, la quelle partie pour le chaſtel & le fix de Mazieres demouront a la dite Marie conteſſe de Julers ſi comme deſſus eſt dit. Item ordenames que la dite Yſabel fame Girart de Julers aura les vint & cinc liures que Blanche fame Bertaut de Malines deuoit prendre au Louure pour la reſon de la monnoie de Virſon. Item ordenames que Marguerite fille iadis du dit Monſ. Godefroy ſeur de Legliſe de *Lonchamp* aura & tentra cent liures de rente que le dit Monſ. Godefroy li donna a ſa vie, & auecques ce ordenames, que Jehanne ſa ſuer fille au dit Monſ. Godefroy aura trois cens liure de terre pour reſon de ſa partie des dites auenues & eſcheoites, les queles cent liures dune part & trois cens dautre les dites Marguerite & Jehanne tendront toute leur vie & les prendront tous les ans des deniers du Louure, & celle qui furuiura lautre les tendra tout enterinnement tout le cours de ſa vie, & quant elles ſeront mortes toutes deus les cent liures demourront a heritage a la dite Egliſe de Lonchamp, & les autres trois cens liures reuendront entre les dites parties & ſeront parties egaulement. Et ce nous feſons ſcauoir a tous ceus aus quiex il put appartenir par ces preſentes lettres ſcelees de noſtre ſcel. Donné a *Paris* lan de grace Mil. CCC & cinc le mardi feſte S. Mahy (*c*) lapoſtre.

II.

(*c*) Id eſt, S. Matthæi apoſtoli, cujus feſtum an. 1305 incidit in diem Martis, XXI Sept.

Digitized by Google

II.

Ludovicus IV imp. Wilhelmum ex comite creat marchionem Juliacenſem, & jus praeferendi ſceptrum ceſari cum quatuor officialibus, moneta & ſilva illi concedit an. MCCCXXXVI.

LUDOVICUS quartus Dei gratia Romanorum imperator ſemper auguſtus. Univerſis ſacri Romani imperii fidelibus preſentes literas inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Auguſtalis ſublimitas que ex poteſtate deſuper ſibi tradita potens eſt rerum ordinem immutare, ſi hos quos ſanguinis generoſitas, morum honeſtas, actuum probitas dignos demonſtrant, amplis dotat honoribus, eos videlicet in ſuos & ſacri imperii principes procreando, per hec ipſius gloria & ſerenitas per cuncta mundi climata longè latéque claret clarius & refulget. Sane cum illuſtris WILHELMUS, qui cuiusque progenitores uſi ſunt hactenus & gauiſi comitatus titulo & honore, ex multis ſuis progenitoribus & cognatis de regali ſtirpe, & principum ſanguine proceſſerit & ſit ortus. notum eſſe volumus univerſis tam preſentis etatis hominibus quam future, quod eundem Wilhelmum, quem propter genealogie ſue, fidelitatis indefeſſe conſtantiam, grata ſervitia & accepta per eum nobis & imperio preſtita, & que adhuc preſtare poterit in futurum, merito fauore proſequimur ſingulari, de plenitudine noſtre imperatorie poteſtatis adhibitis ſolemnitatibus debitis & conſuetis in *Principem & Marchionem Juliacenſem, ac ipſius Comitatum in Marchionatum* fecimus & facimus, creamus & creauimus ipſum ſuosque poſteros & heredes ex eo legitime deſcendentes, in ſignum ſui principatus hoc officio honorantes & hac prerogatiua ſpecialis honoris omnibus aliis noſtris & imperii principibus preferentes, ut videlicet cum nos vel ſucceſſores noſtros parlamenta ſolemnia vel curias publicas habere, ad que vel quas noſtros & imperii principes ac fideles alios pro quacunque imperii neceſſitate vel utilitate duxerimus convocandos, ſeu

cum

Digitized by Google

cum pro exercendis actibus solemnibus, puta infeodatione principum vel eorum creatione de nouo & aliis consimilibus, indumentis regalibus vel imperialibus indui nos continget, cumque successores nostri in Romanos reges electi in opido *Aquisgrani*, in civitate *Mediolani* & in urbe *Rome* coronari debebunt, ipse vel sui heredes regie vel imperiali majestati assistere, & *sceptrum regale vel imperiale* pro augustalis culminis obsequio portare debeant & tenere. Preterea pro Marchionatus & principatus eorum obsequio atque usu ad instar aliorum principum nostrorum *quatuor officiatos* infra scriptos & eorum heredes, videlicet strenuos viros Theodoricum Schimman de *Aldenhouen* pro dapifero, Nyriconem de *Birgel* pro marscalco, Henricum primogenitum Henrici Pincernæ de *Froitzheim* pro pincerna, & Gerardum de Pomerio pro camerario. monetam etiam quam cudi & monetari facere poterunt & debebunt. cujus quidem monetæ maior denarius duodecim, minor vero denarius sex hallenses debet soluere & valere. nemus vulgariter dictum *der Reichs-Waldt* à nobis & imperio in feodum descendens, quod incipit apud monasterium sancti Cornelii, & protenditur usque ad castrum *Monioye*, sepedicto Wilhelmo marchioni suisque heredibus damus, assignamus, & de potestate imperialis celsitudinis deputamus. Volumus insuper ut omni iure, libertate & honore, quibus alii marchiones nostri & imperii principes quicunque usi sunt hactenus & gauisi, vel adhuc uti poterunt in futurum, sepedictus Wilhelmus marchio Juliacensis, suaque posteritas ex eo legitime descendens modo & forma similibus cunctis temporibus futuris sine quovis impedimento uti libere debeant pariter & gaudere. In cuius rei testimonium & robur perpetuum atque firmum presentes conscribi, & nostra bulla aurea, signoque nostro consueto iussimus communiri. Actum & datum in castris prope *Landowe* feria quarta post assumptionem beate Marie anno Dominice incarnationis millesimo CCC tricesimo sexto, regni nostri anno vicesimo secundo, imperii vero nono.

III.

Digitized by Google

III.

Rudolphus comes Palat. Rheni dignitatem Principis & marchionis, Wilhelmo Juliacenſi comiti collatam probat an. MCCCXXXIX.

NOS RUDOLFUS dei gratia comes Palatinus Rheni dux Bavariæ ſacrique imperii archidapifer. notum eſſe volumus uniuerſis quod ſublimationi & creationi illuſtris domini domini WILHELMI *comitis Juliacenſis in principem & marchionem*, ac aliis gratiis & libertatibus eidem per ſereniſſimum dominum noſtrum dominum LUDOVICVM Romanorum imperatorem factis & conceſſis, prout in litteris ſuis ſuper hoc traditis ſuis bullis aureis roboratis plenius continetur, ex certa ſcientia noſtra prebemus aſſenſum beneuolum pariter & fauorem harum noſtrarum teſtimonio litterarum. Actum & datum in *Franckenfurt* anno Domini M. CCC. XXXIX feria ſecunda proxima qua cantatur Judica. (*d*)

IV.

Carolus IV imp. Wilhelmo marchioni Juliacenſi quartam partem prouinciarum Hannoniae, Hollandiae, Friſiae atque Selandiae, Wilhelmi Hollandiae comitis morte apertam, in feudum hereditarium confert an. MCCCXLVIII.

WIr KARL von Gots gnaden Romiſcher Kunig zu allen ziten merer des Riches vnd kunig zu Beheim. Veriehen vnd tun kundt offentlich mit dieſem brieff allen den die in ſehent hörent oder leſent, das wir angeſehen haben magſchaft fruntſchaft vnd rechte

Ss liebe

(*d*) Eodem modo conſenſerunt Heinricus archiep. Mogunt. literis datis Francofurti die beati Gregorii 1339, Baldewinus archiepiſc. Trevirenſis, Johannes rex Bohemiae, Rudolfus dux Saxoniae, Ludovicus marchio Brandenb. omnes eodem die, id eſt, XII Mart. cum quo tum quoque convenit feria II ante Judica, in Rudolfi Palatini literis notata.

Digitized by Google

liebe die wir zu dem hochgebornen WILHELM Markgrafen von *Gülich* vnſerem furſten vnd vnſerem lieben neuen ingetragen haben vnd noch lieplich vnd fruntlichen tragen, vnd leihen im zu einem ewigen erblehen das vierteil der lande *Henigouwe*, *Hollant*, *Frieslant* vnd *Zelant*, die gehabt hat ſeliger gedechtnuſse WILHELM etwan Graf von *Hollant* vnſer lieber Nefe als verre als es an in vnd an ſein weip vervallen iſt, vnd vber das alle recht die wir haben zu dem viertheil die an vns von des Richs wegen vervallen ſin, die geben vnd verliehen wir im von ſunderlichen gnaden. Mit vrkund dis brieffs verſiegelt mit vnſſerm Kuniglichen inſiegel, der geben iſt zu *Meintze* nach Chriſtus geburt dreizehenhundert vnd in dem achten vnd viertzigſten jar an der mitwochen vor ſant Agneſen tag, in dem anderen iar vnſſerer Riche.

V.

Rupertus ſenior & Rupertus jun. comites Palatini Rheni, Wilhelmo marchioni Juliac. comitatum Nuwenar concedunt in feudum an. MCCCXLIII.

Ex autographo

WIr RUPRECHT der Elter -- vnd Wir RUPRECHT der Junger Herzoge ADOLFZ ſeligen ſun von Gotz gnaden *Pfallantzgraven uf dem Rine vnd Hertzogen zu Beygern.* Verjehen offenbar an diſem briefe: daz wir umbe ſunderlichen gunſt vnd fruntſchaft die wir han zu dem hochgeborn fürſten hern WILHELM Marggraven ze *Gülich*. . So haben Wir für vnz vnd unſer erben mit gutem vorrate unſer mage, ratz frunde vnd man, im vnd ſinen erben in hermerniſche ſeiner lehen . die er von vnz ze lehen hat laſs vnd lidig ze rehtem lehen gegeben vnd geben die Gravefchaft von *Nuwenar* ſo wie die gelegen iſt, mit allem irm zu gehörende nihit vſsgeſcheiden . . So wie maſi die ſelb Gravefchaft von vnz, von unſern altern ze lehen gehalten hat. vnd noch

noch heltet. vnd alle die reht die an vnz oder unſer erben von der vorgenanten Graveſchaft von Nuwenar in waz . . . wiſe daz ſi oder wer kommen. oder vallen möhte. . Vnd ſol der vorgenante Marggraue vnd ſine erben dieſelbe Grauefchaft von Nuwenar von vnz vnd unſern erben mit andern ſinen lehen halten vnd haben. . Vort ſo bekennen wir daz wir uf die vorgenannte Graveſchaft von Nuwenar vnd die lehenſchaft davon vnd alle die reht die an vnz vnd unſer erben erfallen mögen in vrber (*q*) dez vorgenanten Marggrauen vnd ſiner erben verzigen han vnd verzihen . . alſo daz wir wellen, daz man dieſelbe Graveſchaft ſo wie ez vorgeſchriben iſt von dem Marggraven vnd ſinen erben vorgenante ze rehten lehen enphahen vnd halten ſol zu eweclichen dagen. Vnd geben des zu eime waren vrkunde diſen brief beſigelt mit unſern groſſen ingeſigeln. . Der geben iſt ze *Cobelencie*, dez Jars da zalte nach Cryſtus geburde druzehen hundert Jar vnd darnach in dem driu vnd vierzigeſten Jaren an ſante Johannes abent Baptiſten dez heiligen zwelf botten.

VI.

Carolus IV imp. Wilhelmum march. Juliacenſem in amicum & conſiliarium intimum ſuſcipit, & ut eodem, quo caeſar, veſtitu utatur, largitur an. MCCCXLIX.

Wir CARLL von Goitz genaden Romiſcher Kunig zu allen zyten merer des Richs vnd Konig zu Behem, veriehen und thun kunt offentlich mit dieſem brieue allen den die in ſehen horen oder leſen, dat wir hauen angeſien die ſtede luiter truw, ind den getruwen willigen dienſt des hogeboren WILHELMS Marcgraven zu *Gülich* vnſers lieben neuen vnd furſten damit er vns von liebe vnd ſonderlicher fruntſchafft geehret hat, in der berichtegunge

S s 2

(*d*) Hoc eſt, in utilitatem, commodum aut emoluenmtum.

Digitized by Google

gunge ind fruntlicher vereinigunge die zwiſchen vns ind dem durchleuchtigſten furſten dem Konige von *Engellandt* vnſſerm lieben frunde geſchehen iſt, ind ouch in allen anderen ſachen die er mit fleiſsigen truwen mit groſſer laſt ind arbeit gen vnſeren ind des Richs Fürſten, Graven, Freien, Heren ind Stetten zu vnſern ehren geworben hat, die von ſynen wegen in vnſeren gehorſam bracht ind komen ſyn ind noch ſich erbeut mit voller bereitigkeit zu allen vnſern ſachen vorderlicher ind fruntlicher wan iemandt anders gethan hat vnder allen vnſern frunden ind getruwen. ind darumb nemen ind empfahen wir in zo eyme *beſonderen Fründe* ind zo eyme vnſeren ſonderlichen *heymelichen ind inneweudigen Rhate*, ind willen von vnſern kuniglichen genaden das er *vnſer kleider in glycher geſtalt als wir ſy haben zo vnſerem lybe mit vns tragen ind haben ſolle*, deweile wir leben, ind vnſer geſelle ſyn ind heiſchen ſolle, zu vrkunt ind verbuntenis rechter liebe ind warhafter fruntſchafft damit wir in begriffen haben ind ſtedeclich meinen wollen durch ſyner veſten truwen ind ſteter dienſte willen. Ind vber das globen wir feſtiglich mit vnſeren kuniglichen truwen, mit den wir dem heiligen Ryche verbunden ſyn ohne geferdt, das wir in widder allermenniglich die in ſelber ſyne landt ind lute verheren, verunrechtigen, oder ſuſt in eynige wyſs beſchuldigen wolten als offt als im des noit geſchiet, mit guten truwen bygeſtendig ind beholffen ſyn wollen, glicher wyſe als vns ſelber, vnd des nit laſſen durch iemantz wille wie er genent ſy. Were ouch das vns ind dem Rych einigerlei Furſtenthumb landt ind herrſchafft van doitswegen oder ſuſt in andere wege verviele, ſo globen wir das wir in damit vor allen anderen luiten niemantz viſſzunehmen verlehnen ind begaben wollen, ind in der geweldig machen mit vnſer kuniglicher gewalt, ohngeferdt, viſſgenomen den landen ind herrſchaften *Oeſterreich*, *Steyirn*, *Kernthen*, *Bayeren*, *Meiſſen*, *Brandenburg*, *Sachſen ind Tyrol*. Auch geloben wir im gutlich zu doen ſonderlich mit gaab, hilff ind rhat, ind mit allen anderen gnaden vor

aller-

Digitized by Google

allermenniglich vmb das er vns mehr truwen ind dienſtes erzeigt ind bewieſen hat wen iemantz anders. Darnach globen wir mit den vurgenanten vnſeren kuniglichen truwen das wir keine groſſe merkliche ſache in geynen dingen immer angreiffen vollenziehen oder enden wollen ind ſullen den mit ſynem beſunderlichen rhat. Ind darumb gebieten wir allen vnſern frunden ind getruwen die zu dieſemmahl durch vnſern willen thun ind laiſſen, oder in kunfftigen zyten thun ind laiſſen werden das ſie dem vurgenanten vnſerem lieben neuen ind Fürſten als vnſern lieben geſellen ind beſonderen heimlichen Rhate ehre ind wirde in aller ſtat ind zu allen ſtunden erbieten ſollen, ind im beigeſtendig geholffen ind furderig ſyn widder allermenniglich niemantz vſſzunemen, zu allen ſynen ſachen als offt des noit geſchiet, ind wen ſie des ermant werden gelicher wys als vns ſelber, wen alles das ſie gen im thun oder thun werden, achten wir ind meinen das es vnſeren koniglichen wirden geſchehen ſy vmb ſonderliche fruntſchafft ind ſtede liebe die wir zu im tragen, ind vmb getruwen ſteten dienſt ind fruntliche meinunge die er vns offentlichen ind alleweg erzeiget ind beweiſſet hat mit groſſen ſteden fleiſſe. Jnd des zu vrkunt ind zu gedechtnis geben wir dieſen brieff mit vnſerem kuniglichen inſiegel. Der gegeben iſt do men zalte nach Chriſti geburt dreuzienhundert ind in dem nuin ind viertzigſten Jair, in der ſtatt zo *Collen* an St. Scholaſtice tag der heiliger Jungfrauwen, im dritten Jair vnſer Ryche.

Digitized by Google

DISSERTATIO

de Evangelii D. Marci codice apud Venetos. (*e*)

Auctor

JO. DANIEL SCHOEPFLINUS.

Historia codicis.

Veneta divi Marci ecclesia, a patriarchali distincta, in thesauro suo codicem evangelii Marciani custodit, quem evangelistæ autographum esse vetus traditio est (*f*). Marcus Roma profectus Aquilejam ut redderet Christianam, Codicem hunc vel attulisse, vel Aquilejæ exarasse perhibetur. Andreas Dandulus, Venetorum dux an. 1338 electus in chronico suo (*g*) traditionem hanc refert, vetustioris chronici Gradensis ecclesiæ auctoritate innixus, cum quo chronicon Aquilejense consentit (*h*). Seculo quintodecimo Forojulienſis provincia cum Marciano codice pervenit ad Venetos.

Peregrinatores rerum curiosi eum avide quærunt, sed conglutinatum & in massam redactum inveniunt. Grandius Venetus, vir solide doctus, qui publico jussu inspexerat codicem, Gilberto Burneto, erudito Brittanno, an. 1685 professus est, non potuisse se divinare, græca an latina lingua scriptus sit codex (*i*). Maxi-

(*e*) Lecta Mannhemii d. 24. Maii 1769, in solenni academiæ Palatinæ panegyri.

(*f*) *Acta Sanctor. Bollandi* mensis April. tom. III. pag. 347.

(*g*) Lib. IV. cap. I. apud *Murator.* tom XII, pag. 13. Corpus D. Marci an. 828 Alexandria Venetias translatum, sub Justiniano duce. *Dandulus* Lib. IV, cap. 2. Lib. V, cap. 5. Lib. IX, cap. 9.

(*h*) *Bernhard. de Rubeis* in *monumentis ecclesiae Aquilejenſis*, append. num. 2.

(*i*) *Burnet voyage* de *France et d' Italie* pag. 25. Burnetus his a Grandio intellectis codicem neglexit.

Digitized by Google

SPECIMEN FRAGMENTI PRAGENSIS

Vol. III. ad pag. 326.

EVANGELII D. MARCI

Incipit Cap. 12. versu 21.

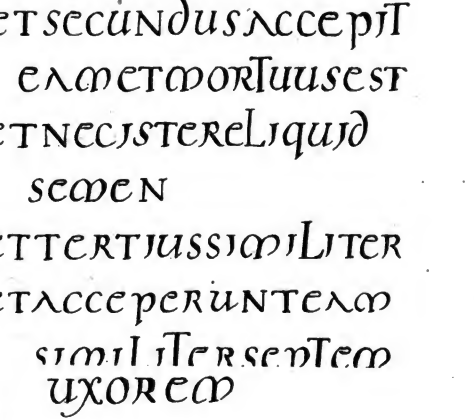

Weis J

Digitized by Google

Digitized by Google

Maximil. Miſſonius græca ſcriptum fuiſſe credidit (*k*). Bernard. Monteſalconius (*l*) & Scipio Maſſejus codicem latina lingua exaratum fuiſſe recte ſtatuerunt, at male conjectati ſunt, chartam ejus fuiſſe vel philyram, vel Nilo-Aegyptiacam, papyrus quæ proprie vocabatur, non Pergamenam membranam.

Equidem fragmentum hoc ſollicite examinans ab utroque diſſenſi, ſed judicium diſtuli, donec fragmentum, Pragæ quod ſervatum ſciebam, inſpiciendi mihi fieret copia. Undecim poſt annos (1738) illud tandem inſpexi, primamque ejus paginam ad amuſſim delinenavi. Delineationem diſſertationi ſub jungo. Poſt aliquot luſtra ſereniſſimus Palatino-Bipontinus princeps, Fridericus, Rei militari apud Bohemos præfectus, apographum totius fragmenti à capitulo metropolitanæ Pragenſis eccleſiæ dono accepit; qui illud Galeano principi, Galeanus auguſto noſtro Electori donavit. Fragmenti Pragenſis ope materiam, formam, omnemque indolem Veneti codicis corrupti cognoſcimus, qualis fuerat ante corruptionem. Conſervationem illius Carolo IV imp. debemus, qui Romanam petiturus coronam ex Bohemia appulit Utinum menſe Octobri an 1354 (*m*).

Urbs hæc carnorum Foro-Julienſis provinciæ, ab eo tempore, quo Aequileja ab Hunnis everſa, patriarcham accepit; hanc- Fragmentum Pragenſe.

(*k*) *Voyage d' Italie* Tom. I, pag. 212.

(*l*) *Diarii Italici* Cap. V, pag. 55. ait. „ Codex confectus ex philyra „ ſeu papyro Aegyptiaca multo tenuiore, quam codex Joſephi Medi- „ olanenſis. „ Intelligit codicem Mſ. Joſephi, qui in bibliotheca Ambroſiana ſervatur. Philyra tenuiſſima membrana eſt tiliæ inter corticem & lignum; ex qua veteres compoſuerunt chartæ ſpeciem, a papyro vel Niliaca charta diſtinct m. Mabillonius in *Itinere Italico* tom. I, pag. 31, evangelium St. Marci vidiſſe ſe ſcribit, ſed indolem ejus non deſcribit.

(*m*) *Matthaeus Villani* Lib. IV, cap. 27, & *Cortuſiorum hiſtoria* L. XI, cap. 1. Villanius apud *Muratorium rer. Ital.* T. XIV. Cornuſii ibid. tom. XII, pag. 943.

Digitized by Google

hancque dignitatem Nicolaus, cæſaris frater naturalis, tum occupabat. Cæſar theſaurum patriarchalis eccleſiæ inſpiciens, precibus ſuis facile obtinuit, ut quaterniones poſtremi duo diſtraherentur à codice, ſibique dono traderentur. Carolus Erneſto, eccleſiæ Pragenſis antiſtiti, literis, Feltriæ in marchia Tarviſina ſcriptis, donum annuntiavit his verbis: „ Invenimus librum „ evangelii S. Marci latinis literis in ſeptem quaternis propria „ ejusdem S. Evangeliſtæ manu conſcriptum: cujus duos „ quaternos ultimos inſtantia magnarum precum obtinuimus „ &c. (*n*).

Subjungit cæſar, Ludovicum de Hohenloh quaterniones propediem allaturum eſſe Pragam. Jubet, ut archiepiſcopus cum univerſo Pragenſi clero ad recipiendos eos procedat ex urbe. Recepti ſunt ſolennibus ceremoniis ac in altari majore cathedralis eccleſiæ reconditi, ubi hodieque ſervantur (*o*).

In fine fragmenti evangelii Carolus hæc manu ſua ſcripſit (*q*): „ Ego Karolus quartus Dei gratia Romanorum rex ſem„ per auguſtus & Boemie rex vidi librum euuangeliorum ſancti „ Marci de ſua propria manu ſcriptum integrum ab inicio usque „ ad finem, in ſeptem quaternis in poteſtate patriarche & eccleſie „ Aquilegienſis qui liber in dicta eccleſia fuit ſervatus a beato „ Her-

(*n*) Extant hæ literæ in *Bollandi actis ſanctorum*, tomo III. menſis Aprilis ad diem XXV, pag. 355. Error eſt in anno. Scriptæ enim non anno 1355, ſed 1354, in vigilia omnium ſanctorum anno nono regnorum. Nec recte hæc ordinat Bernhardus de Rubeis, in *monumentis eccleſiae Aquilej.* pag. 18. Solemnitas deſcripta in epiſtola ipſius Nicolai patriarchæ, de qua infra.

(*o*) Petrus Ludewigius credidit, Bohemicis bellis Pragenſe fragmentum periiſſe. Vide *Reliquias manuſcriptorum*, ab eo editas, tom. V, pag. 574.

(*p*) Notitiam hanc dedit, ſed non exacte. Montefalconius in *Diario Ital.* pag. 57. Ex autographo eam ipſo deſcripſi.

Digitized by Google

„ Hermacora & ab ecclesia Aquilegiensi predicta usque in ho-
„ diernum diem, qui videlicet beatus Hermacoras de manu be-
„ ati Marci eundem librum accepit, & a beato Petro per resig-
„ nationem & intercessionem sancti Marci recepit presulatum
„ predicte Aquilgiensis ecclesie optinui istos duos quaternos ul-
„ timos libri predicti, & alii quinque precedentes remanserunt
„ in ecclesia supradicta & hec scripsi manu mea propria anno
„ ab incarnato verbo millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto
„ in vigilia omnium sanctorum regnorum meorum anno nono.

„ Et Ego Marquardus Dei gratia episcopus Augustensis in
„ testimonium veritatis premissorum omnium manu mea propria
„ me subscripsi.

„ Et ego frater Egidius Dei gratia episcopus Vincentinus & co-
„ mes in testimonium veritatis premissorum omnium manu mea
„ propria me subscripsi.

„ Et ego Johannes gratia Dei Luthomischlienſis episcopus in
„ testimonium veritatis premissorum omnium manu mea pro-
„ pria me subscripsi.

Idem cæsar pro theca aurea, margaritbis ornanda, bis mille destinavit florenos. Reliqui quaterniones quinque in ecclesiæ patriarchalis thesauro remanserunt, donec Forojulienſis provincia, Aquilejensis ecclesiæ tum subjecta ditioni, sub Ludovico patriarcha una cum Aquileja, Foro Julio, Utino an. 1415 jure belli transierit ad Venetos, qui omnem fere Dalmatiam suo tum quoque subjecerunt imperio (*q*). Quinquennio post Marcianus codex Foro Julio ad Venetos translatus est. Docent hæc literæ, quas Thomas Mocenicus Venetorum dux, mense Majo an. 1420 ad proceres Forojulienſium civitatis perscripsit (*r*); in quibus

Fragmentum Venetianum.

Tt petit

(*q*) Marinus Sanutus in vitis ducum Venetorum, Italice scriptis, apud *Murator.* tom. XXII. *Sabellicus hist. rerum Venetarum* decad. II. Lib. IX, pag. 466. *Justiniani hist. Veneta* pag. 105.

(*r*) Literas has a Justo Fontaninio Montefalconius accepit, atque *diario*

petit, ut corpori D. Marci, quod Veneta reſpublica poſſidet, evangelium manu ejus propria ſcriptum, quod Forojulienſis eccleſiæ decanus tum temporis cuſtodiebat, jungatur (*s*). A decano hoc illud accepit Petrus Maceta (*t*), atque Venetias attulit. Injunxerat ei dux: „ut codicem ſubito, bene, ſecure, „ cum bona & diligenti advertentia portaret ad præſentiam ſuam, „ ponendo diligentem curam, ne modo aliquo devaſtetur, nec „ ſiniſtrum recipiat. „ Addit porro: „ Deliberavimus, quod dictum „ librum portare debeas usque Muranum prope Venetias, per „ unum milliare; & cum ibi eris, debeas librum prædictum noſtro „ poteſtati Murani conſignare, & nobis ſignificare adventum „ tuum, ut poſſimus providere &c. Ordinavimus etiam, quod „ barca una, per quam mittimus tibi has literas, te expectare „ debeat in Latiſana. „ Literæ hæ datæ ſunt ex palatio ducali die XIII Junii an. 1420. Omnis clerus & optimates Venetiis Muranum usque obviam iverunt codici, eumque inter ſonitus campanarum intulerunt in D. Marci baſilicam (*u*).

Theca, in qua codex ſervatur, deaurata eſt. Turris cum liliis, ut & civitatis Aquilegienſis inſignia, ei inſculpta ſunt. Unde nata opinio, a Patriarcha quodam ex Turrianorum gente codicem Venetis fuiſſe donatum (*x*). Sed illo tempore, quo codex ad

Italico inſeruit pag. 60. Benedictus de Capite ferreo, Romanus origine, patricius & conſervator urbis Forojulienſis tum erat.

(*s*) Cornelius à Lapide codicem an. 1472 ad Venetos perveniſſe, Miſſonius tum Aquilejæ in monialium S. Benedicti parthenone depoſitum fuiſſe, falſo crediderunt.

(*t*) Petrum hunc D. Barnabæ apud Venetos plebanum nonnulli perhibent. Vide *Bernardi de Rubeis monumenta eccleſiae Aquilejenſis*, Cap. II, pag. 9.

(*u*) Literas has Thomæ Mocenigi ad Petrum Macetam dedit Bernardus de Rubeis l. c. Macetam dux vocat prudentem & circumſpectum virum, fidelem noſtrum in civitate Auſtriæ.

(*x*) Franciſcus a Turre ex comitibus Vallis Saxiæ, Forojulienſis dynaſtæ, cæſareus ad venetos legatus, in epiſtola ad Ferdinandum archiducem

Digitized by Google

ad eos pervenit, patriarcha fuit ex Teccæ Wirtenbergicæ ducibus Ludovicus, perpetuus Venetorum hoſtis, patriarchatu ſuo expulſus (*y*).

Præcedentibus ſeculis plures Turriani patriarchatum Aquilejæ rexerunt. Ludovicus Turrianus, Nicolai ſucceſſor, diſſipati a deceſſore patriarchatus inſtaurator, magni animi princeps, reliquos mutilati codicis Marciani quaterniones ut inviolatos ſervaret, theca, ſuis inſignibus notata, eos muniviſſe videtur (*z*), quæ cum codice tranſivit ad Venetos. Ferdinandus archidux, Tirolenſium & anterioris Auſtriæ regens, an. 1564 ad cæſareum apud Venetos legatum, Franciſcum Turrianum, ſcripſit Praga, ut ex Veneto codice folium deſignari curaret. Legatus, in reſponſoria epiſtola de putredine ejus conqueſtus, nonniſi ſyllabas quasdam reſiduas archiduci deſignatas tuansmiſit. Hic legato reſcripſit, operam omnem impendat, codex ipſe a Venetis ut Pragam mittatur. Sed tulit repulſam (*a*).

Pragenſis Fragmenti formam ſi ſpectemus, quadrata eſt, ſimilis codici evangeliorum, quem Simeoniana Trevirenſium collegiata conſervat; ſimilis Theodoſiano apud Herbipolenſes codici, ut & codici Pſalmorum Coisliniæ bibliothecæ, quæ extat Lutetiæ (*b*); ſimilis Virgilio, quem Aſterius Apronianus anno 494 correxit, & Laurentiana Florentiæ bibliotheca oſtentat (*c*). Nec diſſimilis a Pandectarum Florentinorum codice, ex quo ſpecimem Forma

anno 1564 ſcripta Venetiis die XVIII. Junii apud *Montfaucon Diar. Ital.* pag. 58.

(*y*) Patriarchatum Ludovicus tenuit ab an. 1411. ad 1434.

(*z*) Præfuit hic Ludovicus Turrianus patriarcha ab an. 1358 usque ad 1364. *Ughelli Italia ſacra*, tom. V, pag. 110.

(*a*) Epiſtola apud *Montefalcon.* l. c. pag. 58.

(*b*) *Bibliotheca Coisliniana* à Montefalconio deſcripta pag. 242 ſq. ubi codicis utriusque ſcriptura expreſſa.

(*c*) Aeri inciſus cura Franciſci Foggini an. 1741.

Digitized by Google

edidit Brencmanus (*d*). Codices hos omnes in itineribus meis evolvi. Codex noſter ante diſtractionem ſeptem quaternionibus conſtitit, teſte Carolo IV, qui eum integrum & duas in partes vidit diſſectum. Duo quaterniones, quos ipſe cæſar accepit, ſedecim foliis conſtant. Fragmentum Venetum ergo quinque quaterniones, adeoque quadraginta folia conficiunt. Octo folia quaternionem componunt.

Omnis ergo notitia codicis Veneti ad quinque hæc momenta reducitur. I. Membranaceus fuit opiſtographus codex, utraque folii pagina ſcriptus. Singulæ paginæ duas continent literarum columnas. II. Literæ ejus ſemiunciales ſunt; formæ ſeculi ſexti. III. Idioma latinum ex verſione Hieronymi, quarto qui ſeculo floruit. IV. Forma codicis fere quadrata; longitudinis x pollicum, latitudinis ix. V. Codex nonniſi mutilus pervenit Venetias, locoque illatus humido, ſimulac ibi fuit repoſitus, putrescere coepit. Murus, in cujus apſide codex quieſcit, fluctibus Hadriatici maris ſemper lavatur. Beſſarionis cardinalis bibliotheca, multis voluminibus græcis mſs. conſtans, quam ille moriens anno 1472 Venetis reliquit, cameræ quoque humidæ illata, ſimile experta eſt fatum.

Codex Marcianus ab ipſo evangeliſta ſi exaratus fuiſſet, evangelium a tribus reliquis diſtinctum & ſeparatum ſcripſiſſet. Sed Venetum & Pragenſe exempla conjunctim nonniſi partem evangeliarii, ſeu unius codicis quatuor evangeliorum Forojulienſis compoſuerant, ex quo Marcianum detractum eſt. Codicem hunc in patria ſuo Forojulii Fontaninius vidit, viditque lacunam, ex qua detractum fuit evangelium Marci. Sed popularium ſuorum evitaturus invidiam, maluit exteri ut hoc argumentum pertractent, quod ille ipſe mihi non ſemel aperuit Romæ. Unde cum Monteſalconio quoque communicavit ea, quæ in diario ejus Italico reperimus.

RE-

(*d*) *Hiſtoria Pandectarum* pag. 155.

Digitized by Google

RESPONSUM

AD QUAESTONEM:

an & qualis fuerit Franciae ducatus,

Rhenenſis praecipue, à Carolingicae ſtirpis in Germania regnantis interitu usque ad Suevicam ſive Hohenſtauf. regum Germaniae periodum.

Auctor

GEORGIUS CHRISTIANUS CROLLIUS.

Pars I.

An fuerit peculiaris in Germaniæ regno Franciæ Rhenenſis provincia.

§. I.

Cum quæritur, an in Germaniæ regno inde ab ipſius incunabulis terræ Rhenanæ, quatenus eas in Germania ſuperiori ſive prima maxime Francorum populus, huiusque nobilis propago, Francos dico Salios, infedit, ſeparatam conſtituerint provinciam, quodammodo ſupervacanea opera videri poteſt, quam quis in hiſtoria populi victoris inde a primis ejus originibus diligentius repetenda, diverſis ejus ramis, agris, quos occuparunt, horumque variis finibus & acceſſionibus ceterisque viciſſitudinibue deſcribendis conſumere velit. Scilicet in diſputatione tam ſingulari multa jam pro cognitis habere licet, quæ ad uniuerſam populi iſtius notitiam faciunt, atque a viris eruditiſſimis, ex quibus Cluverium, Leibnitium, Gundlingium (*e*), Hertium, Eccardum(*f*),

(*e*) Gundlingii præclaras adverſus Leibnitium diſputationes vide in *Gundlingian.* P. I, VI & IX.

(*f*) In *Comm. de rebus Franc. Orient.* tom I. Lib. I, & II.

Digitized by Google

Jac. Car. Spenerum (*g*), Maſcovium (*h*) & Bunavium comitem (*i*) nominaſſe ſufficit, ſatis, quamvis varie, illuſtrata videntur.

§. II.

Guidonis Ravennat. teſtimonium

Ex auctoribus tamen veteribus, qui res ſeculum nonum, regni Germanici natale, antegreſſas prodiderunt, vel unicus Geographus Ravennas, quem hodie haud amplius cum Eccardo (*k*) ſeculi VII ſcriptorem exiſtimamus, ſed Muratorio docente (*l*) ſeculo VIII vel VIIII ſua compilaſſe & Guidonem fuiſſe vocatum nouimus, præ ceteris excitari meretur, quod is L. IIII, ſect. II oram cis & trans Rhenanam Francis habitatam diſerte *Franciam Rhinenſem* appellauit. Hæc autem, ſi Guidonem (*m*) audimus, Friſiorum & Alemannorum agris interjecta fuit, urbesque & loca Rheno vicina complexa eſt, e quibus ille tantum ea memorat, quæ in citeriori ora inde a ſuperioribus Moguntiæ partibus ad oſtia usque Rheni pariterque ad Moſam & Moſellam ſita fuerunt. Eodem auctore fluvii nobiliores Franciæ Rhinenſis præter ipſum Rhenum fuerunt *Logna*, *Nida*, *Dubra*, *Mouit*, *Rura*, *Inda*, *Arneſa*. Quis vero his vocabulis Loganam ſive Lanum, Nidam Wetteravicam, Tubarim, Moenum & Ruram, fluuios transrhenanos, atque cis Rhenum Indam, quæ hodie Dente vocatur, & Arneſam patrio ſermone Erff dictam, in pro-

(*g*) In præſtanti libro: *Nrotitia Germaniae antiquae L. IV, cap. V.*

(*h*) In hiſtoria Germanorum vernaculo ſermone ſcripta.

(*i*) Hiſtor. Cæſarum & imperii German. P. IIII, L. II, ſegm. XII.

(*k*) L. c. T. I, p. 902 - 912.

(*l*) Diſſ. chorogr. de Italia medii ævi ſect. II, pag. 9. in *Scriptt. rer. Ital.* tom. X.

(*m*) Ita Guido: „ Iterum ad frontem eiusdem Frigonum patriæ -- ponitur „ patria, quæ dicitur *Francia Rhinenſis*. In qua patria plurimas „ fuiſſe civitates legimus - id eſt juxta fluuium Rhenum Magutia cet.

Digitized by Google

prouincia Ripuariorum celebres notari neget (*n*)? Unde quidem patet, Guidonem Geographum non modo Franciam, quæ in tabula Peutingeriana a ſuperioribus Coloniæ partibus ad oram usque maritimam expreſſa videtur (*o*), ſiue quod Beſſelius abbas contendit (*p*), regnum Ripuariorum a Chlodovæo M. ſuo imperio adjunctum, ſed magnam quoque terrarum, quas Alemannis ab eodem rege ereptos & forte alias ſequiori ætate factas acceſſiones *Franciae Rhenenſis* nomine notaſſe, cum ejus fines vel ſupra Moguntiam porrectos fuiſſe dicat, Alemannos autem a Ripuariis Moſella ſiue Obringa diſterminatos fuiſſe inter omnes conſtet. Parum autem diligenter Guido Francorum ciuitates, quæ ipſo teſte ſupra Moguntiam ad Rhenum fuerunt multæ, ut Wormatia, Alta ripa, Spira, Alemannorum patriæ ſiue regioni adſcripſit, ratione ductus, quod Rhenus ipſe per Alemannorum fines defluat (*q*). Quamvis enim in hac ora ſuperiori poſt devictos Alemannos Francici juris facta quamplurimi Alemanni Francis mixti remanſiſſent, novos dominos, Saliorum coloniam, reve-

(n) Clar. *Bouquetus* in *ſcriptt. rer. Gall. & Franc.* T. I, pag. 119 not (*k*) nomina iſta fluviorum fluvios Loignon & Dubim in comitatu Burgundiæ, Nedam Gallicam, le Doux & Moſam ſignificare contendens, magnos ſine dubio errores erravit. Rectius conjecerat *Hertius* in *notitia regni Franc. vet.* Cap. I. §. V. ſed Dubra quæ fuerit, ipſum laret. Nos Tubarim eſſe credimus, niſi forte Rubra legi debeat, adeo ut per hanc fluvius Roer, qui prope Duysburgum Rheno miſcetur, quemadmodum per Ruram, fluvius homonymus in Moſam influens intelligendus ſit.

(o) Vide tabulam ab illuſtri Scheybio Viennæ 1753 editam ſegm. I & II.

(p) *Prodr. chron. Gottwic.* L. IV. art. *Ripuaria.*

(q) En verba Guidonis ſect. 24: „ Sunt & aliæ multæ civitates ante præ„ fatam Moguntiam, iuxta ipſum fluvium Rhenum ſitæ: ſed dum ipſe „ Rhenus per Almanorum venit terram, ideo non Francorum patrias „ nominaui. „ Quibuscum conferas, quæ ſect. 26. perhibet: „ In qua „ patria (Alemannorum) plurimas fuiſſe civitates legimus. Item iuxta „ ſupra ſcriptum Rhenum ſunt civitates, id eſt, Gormetia, quæ con„ finalis cum prænominata Maguntia civitate Francorum, item civitate „ Altripe, Sphira cet.

Digitized by Google

vereri edocti, rectius tamen veritati consuluisset Guido, si quibus agri novi Francorum ab agris Alemanorum inde a seculo VI angustatis distincti fuerint limitibus, pro juris Francici & Alemannici finibus distincte notasset. Neque igitur cum ob hanc causam, tum ob alia negligentius scripta, consultum videtur, testimonio scriptoris illius neque satis claro neque certo, in finibus, quibus & antiquior & recentior Francia Rhinensis circumscripta fuit, dignoscendis abuti. Nimirum hoc certe patet, Guidonem Franciam Rhinensem inferiorem sive antiquam cum superiori sive nova exalemannica in unum confudisse.

§. III.

Brevior notitia primorum populi Francici fatorum.

Itaque altius quædam, licet brevissimis, repetamus, quæ cum in vulgus quidem pleraque nota sint, ad intelligentiam eorum, quæ deinceps dicentur, faciliorem memorari merentur. Franci, populus ex pluribus gentibus minoribus, quæ iam inde a seculo III medio foederari coeperant, progressu temporis varie concretus, ex veteribus sedibus ad Salam Francicam, quas dein vacuas Thuringi occuparunt, Rhenum versus progressi, hoc flumine etiam paullatim superato partes Germaniæ inferioris non solum, quæ inter Rhenum & Visurgim, Frisiorum fines & Loganam fluvium, Alemannicæ regionis transrhenanæ terminum sitæ videntur, tenebant, sed etiam finibus suis in Galliam Belgicam, maxime Germaniam secundam, prolatis cis Rhenum Mosella fere disiungebantur ab Alemannis, per seculum V in Germania prima dominantibus. Divisi id temporis erant in duos maxime ramos, quorum alter cis Rhenum ad Mosam & Mosellam usque propagatus atque trans Rhenum etiam potens Ripuariorum nomen a veteribus Rheni olim præsidiariis relictum reperit, ex quo regnum peculiare in ista regione circa an. CCCCLXV condidisse videtur; alter vero nobilitate numerosa magnisque facinoribus clarior, Salios puto, quorum nobilissimi esse Ottone Frisingensi dicebantur Salici, ab Isala in Batavorum fines,

Digitized by Google

fines, Romanis primum amicus dein infeſtus, pedetentim verſus Camaracum ſeſe protulit, tandem Chlodovæo duce Romani imperii in Gallia reliquias delevit, regnumque Francorum & fundauit & mirabiliter auxit. Quo frequentius autem Franci ex ora Rheni inferioris transrhenana migraverant vel etiam digredi coacti erant, hoc facilius contigit Saxonum populo, ut illis ſuccederet, bonamque partem agrorum Francicorum inter Rhenum & Viſurgim occuparet, cum præſertim Angrivarii aliique a fœdere Francico ad ſocietatem Saxonum deſciuiſſent, certe in eorum nomen tranſiuiſſent, adeo ut quam Franci Ripuarii trans Rhenum tenebant regionem, inter Luppiam & Segam, de ea haud mediocris pars Saxonibus accederet.

Sed quam Franci trans Rhenum inferiorem paſſi erant deminutionem, eam poſt celebratiſſimam illam victoriam de Alemannis apud Tolbiacum reportatam abunde compenſarunt. Quum nimirum Alemanni, qui et in Germania ſuperiore ſive prima et jam ante trans Rhenum, quatenus certe limes Romani imperii transrhenanus extenſus fuerat, inde a Danubio inter Rhenum et Tubarim ſupra Mœnum usque ad Loganam per ſeculum V dominati erant (*r*), Francorum fortunæ in dies magis victricis invidentia ducti Ripuarios aggreſſi eſſent, hisque Chlodovæus cum Saliis ſuis auxilio veniſſet, contigit Francis, ut celeberrima illa victoria ad Tolbiacum de Alemannis reportata

(*r*) Cf. *Hertii notit. vet. Germ. pop.* P. III, cap. I, §. III in opuſc. vol. II, p. 64 ſq. *Brechenmacheri notit. Sueviae antiquae* §. CXVIII in *Wegelini theſ. rer. Suev.* T. I, p. 206 - 215 et *Schoepflini Alſat. illuſtr.* T. I, p. 248, 376 et 628. Alemanniam vero trans Rhenum Loganæ affinem fuiſſe, maxime confirmat *Ammianus Marcellinus hiſt.* lib. XVII, cap. I, qui munimentum Traiani *in Alemannorum ſolo conditum*, pro ſuæ ætatis rationibus dicit. Munimentum vero iſtud ſive vallum tranſibat Taunum montem, quem hodie Heyrich ſ. Einrich vocari harum rerum prudentes exiſtimant, atque ſic per Longaviam et Vederoviam ad Mœnum usque porrigebatur. Cf. *Beſſelium* l. c. L. IV, art. *Einriche*, & tabulam geogr. ducatus Auſtraſiorum.

Digitized by Google

hos repente ex Germania prima, et quæ huic trans Rhenum adverſa erat, regione repellerent, ſuæque ditioni agros olim Alemannici juris, quos Spirenſis, Wormatienſis et Moguntinæ ſacrarum diœceſium finibus ab utraque Rheni ripa, ſi ab Haſſia Ripuariæ parte diſcedas, diſterminatos ſequiori ætate videre licuit, ſubjicerent. Quo ex tempore hæc Francia adjecta exſtitit pars Franciæ Auſtraſicæ, eaque provincia fuit a Saxonum, Thuringorum, Alemannorum coarctatis terris, quin & Ripuariorum transrhenanis regionibus diſtincta. Unde jam diſcernenda venit Francia Rhinenſis antiqua, ad Rhenum inferiorem ab utroque latere patens jurisque Ripuarii, a Francia Rhenana nova ad Rhenum ſuperiorem, Alemannici ante juris, nunc Salici. Quamvis autem ſic provinciam hanc ex Alemannico Francicam cum Gundlingio (*s*) appellemus novam Franciam, eandem tamen jam olim, cum pars Thuringiæ auſtralis cis Werram, a Carolo M. in Francorum provinciam commutata, Franciæ novæ nomine diſtingueretur, Franciam antiquam dictam fuiſſe, docet Notkerus Balbulus (*t*); adeo ut quæ prius ad Rhenum inferiorem dicenda fuit Francia antiqua, jam antiquior dici mereatur. Ceterum, quæ modo diſſeruimus, vel pleraque in vulgus nota ſunt, neque probatione noſtra egent, vel deinde diligentius a nobis dicentur.

§. IV.

Diviſio populi Francorum in ſex tribus.

Parum autem diligenter animadverterunt recentiores hiſtorici diverſos Francorum ramos, quos tribus vocare nobis liceat, a ſcriptoribus veteribus diſtincte notatos. Scilicet hi diſcernunt Francos Ripuarios, inferiores, maritimos, Neuſtraſios, ſupe-

(*s*) Cf. egregiam reſponſionem ad Leibnitii reſponſum, de origine Francorum §. XLVIII - L in *Gundlingian.* partic. IX.

(*t*) *De geſtis Caroli M.* L. I, cap. XIX & XXI & L. II, cap. IX, in *Hahnii collect. monum.* T. II, p. 552, 555, 580.

Digitized by Google

ſuperiores & Auſtraſios. Atque jam hæc partitio tempore Chlodovæi M. obtinuiſſe videtur. Quemadmodum enim id temporis Franci Ripuarii inter Rhenum, Moſam & Moſellam, inſederant atque ſimul trans Rhenum in Haſſiam usque ſive Buchoniam (*u*) regnarunt, ita & Franci maritimi, qui in Morinorum regionem ſucceſſerant (*x*), ſuo gaudebant rege ſive principe, quem Charicum fuiſſe novimus. Inter hos & Ripuarios a Scaldi ad Moſam usque habitabant Franci inferiores, unde Brabantiam a Cosmographis dictam fuiſſe Auſtraſiam inferiorem tradit ſeculi XI ſcriptor, Nizo, abbas Mediolacenſis, qui quamvis ſubleſtæ alias fidei habeatur, in hoc tamen credendus eſt (*y*). Atque idem ſcriptor Lotharingiam provinciam olim Auſtriam ſuperiorem dictam fuiſſe teſtatur. Quod quidem hoc certius exiſtimari debet, quod & alii ſcriptores pervetuſti Francos ſuperiores in hac Auſtriæ parte habitaſſe confirmant (*z*), atque *Chronicon S. Dionyſii* (*a*) etiam fines ejus ita diſterminat, ut a Remorum urbe ad Metim

(*u*) *Gregor. Tur. hiſt. Franc.* L. II, c. 40.

(*x*) Cf. *Maſcovii hiſtoriam Germ.* P. II, p. 38. Francia autem maritima protendebatur a Scaldi verſus mare ad Sequanam usque; teſtantibus *Chronico Centulenſi* ad an. 787, in *Acherii ſpicil.* T. IV, p. 455 & *Anſcheri vita S. Angilberti*, in *act. Ss. ord. S. Bened.* P. I, ſec. IV.

(*y*) Is quidem in vita Baſini, archiep. Trevir. n. I, in *actis Ss. Bollandianis* d. IV Martii hanc notitiam quamvis mancam pandit: *Lotharengiam provinciam primum Auſtraſiam vel Auſteriam ſ. Auſtriam* ſuperiorem. *Brabantiam vero Auſtraſiam vel Auſteriam ſ. Auſtriam* inferiorem *nuncupatam tradunt coſmographi*; cf. eundem n. III. Cum Chlotarius II monarcha Dagobertum filium regni conſortem feciſſet, eique Auſtraſiæ regnum tradidiſſet, retinuit tamen ſibi *quod Ardenna et Voſagus verſus Neuſtriam et Burgundiam excludebant.* Cf. app. ad *Greg. Tur.* L. XI *hiſt. Franc.* Itaque ſilva Arduenna & Carbonaria limes auſtralis Francorum inferiorum fuiſſe videtur.

(*z*) *Aimoinus* mon. Floriac. in *geſtis Franc.* L. III, cap. LXVII, *Geſta regum Frauc.* usque ad Theodoricum II cap. XXVII ad an. 547, *Geſta Dagoberti I regis*, cap. XIV. *Bouquet ſcrippt.* T. II & III in indice geogr. ſub voce *Franci.*

(*a*) L. III, cap. 25, apud *Bouquetium* T. III, p. 246.

Digitized by Google

usque patuerint. Rorico tandem monachus (*b*) Rachnacharium regem, Chlodovæi M. cognatum ſociumque victoriæ de Romanis reportatæ, Francis ſuperioribus imperaſſe dicit. Ab his ſuperioribus autem Francis verſus occidentem diſtincti erant Franci Neuſtraſii, quorum rex Regnomir, frater Rachnacharii apud Cenomanniam (*c*) a Chlodovæo interfectus eſt; & verſus orientem ſive Rhenum Franci, qui Auſtraſiorum appellationem arctiori ſenſu conſecuti ſunt, colonia Saliorum in veterem Alemanniam a Chlodovæo transducta. Salii igitur omnes quinquepertiti fuere, Franci inferiores, quorum ductor Chlodovæus ceteros principes gentis ſuæ oppreſſit, maritimi, Neuſtraſii, ſuperiores & Auſtraſii ſive orientales (*d*). Poſtquam vero Chlodovæus M. univerſos Francos imperio ſuo ſubjunxerat, Francorum regnum ab ejus obitu inter filios diviſum in duas partes primarias, Auſtriam & Neuſtriam, diſtingui cœpit. Sive igitur hæ appellationes ad ordinem & tempus acquiſitionis, adeo ut Auſtraſia regionem prius poſſeſſam, Neuſtria vero, ſive Niuſtria regnum novum notet (*e*), ſive ad plagas reſpiciant, quæ utraque ſententia facile conciliari poteſt, hoc certum eſt, utroque nomine & regna, ex quibus conſtabat Francorum monarchia, & provincias arctioribus limi-

(*b*) *Geſt. Franc.* ad an. 509 ap. *Bouquet.* T. III, p. 19.

(*c*) *Neuſtriam, quo nomine,* (inquit auctor geſtor. conſulum Andegav. cap. IV in *Bouquetii ſcriptt.* T. IX, p. 29) *continetur, quicquid a Pariſiis et Aurelianis interiacet inter Ligerim et Sequanam inferius usque in Oceanum.* Poſtea etiam ducatus Cenomanici nomine veniſſe, conſtat inter omnes.

(*d*) Vide *chron. S. Dionyſii* L. VI, cap. 14 apud *Bouquet* T. III, p. 281. *Et li Francois Auſtraſiens, qui habitent vers le Khin es ſouveraines parties de Gales &c.* Auctor incertus fragm. hiſt. Alberti arg. chronico præfixi apud *Urſtis. ſcriptt.* T. II, pag. 74. ad an. 631 curate diſcernit Auſtraſios a Francis ſuperioribus; adde geſta regum Franc. cap. XXXVI ad an. 593, apud *Bouquet* T. II, p. 564.

(*e*) Albericus certe ad an. 644 *Neuſtriam* explicat per *novam Franciam.*

Digitized by Google

limitibus circumſcriptas venire. Quemadmodum igitur Neuſtriæ nomen denotabat tum regnum tripertitum, quod a Moſa flumine verſus occidentem per Francos inferiores, maritimos & Neuſtraſios pertingebat, tum provinciam inter Ligerim & Sequanam a Pariſiis & Aurelianis usque ad mare ſitam, eamque ipſam, a qua Neuſtraſiorum regnum nomen invenit (*f*); ita & Auſtraſia dicebatur vel regnum, quod a Moſa per Francos ſuperiores, Ripuarios & Auſtraſios trans Rhenum usque patebat, vel provincia a Francorum ſuperiorum & Ripuariorum regionibus diſtincta, eademque fere, quæ olim Germania prima vocata fuit (*g*); atque ſequiori ævo & *Franciae Teutonicae*, & *Franciae antiquae*, ratione Franconiæ habita, & *terrae Rhenanae* & *ducatus Auſtraſiorum* nominibus varie inſignita legitur (*h*). Ceterum hic non curamus varietatem finium, quibus Neuſtraſii ab Auſtraſiis fuerint diſterminati.

(*f*) Chron. S. Dionyſii Lib. I in *Bouquetii ſcriptt.* Tom. III, p. 159. „ *Quant li Francois orent conquis toutes ces provinces ; il les deviſerent* „ *en dui parties tant ſeulement. Cele partie qui eſt devers ſeptentrion,* „ *qui eſt encloſe entre Mueſe et le Rin, apellerent Auſtrie, cele qui eſt* „ *entre le Mueſe et Loire appellerent Neuſtrie*, & par ce non fu jadiz „ apelée Normendie, avant que Normant la preiſſent. *Cele partie de-* „ *vers Lyons, que li Borgoignon priſtrent, retint le non d'eulz; pour* „ *ce fu apelée Borgoigne.* Cf. Albericus monachus ad an. 513.

(*g*) Vid. paulo ante notam (*d*). Pergit autem chronographus S. Dionyſii de regno Auſtraſiæ, cujus ſedes erat Metis, his verbis : *Dient aucunes croniques, que celle terre fu aucune foiz apelée Loerainne, et que elle comprent toute avanterre* (ſuperiorem Franciam) *et toute celle premiere Alemaigne jusques au Rhin d'une part et d'autre.* (Franciam Rhenanam ſ. Auſtraſiam ſtricto ſenſu) *et une partie de Hongrie jusques aux marches d'Oſterice.*

(*h*) Quare *annales Nazariani* ad an. 788 Ingelheimium collocant in Francia. *Annaliſta Fuldenſis* ad an. 719 tres diverſos in Germania populos memorant, Thuringos, Haſſos & Auſtraſios, a Bonifacio archiepiſcopo converſos. *Annales Loiſeliani* ponunt ad an. 779 Wormatiam in Francia,

§. V.

Franciæ antiquæ ſ. Rhenanæ Auſtraſiorum a Francia nova ſ. Franconia diverſitas.

Itaque cum *Valeſio* (*i*) adfirmo, & regnum Auſtraſiæ, & quæ ejus pars fuit orientalis ad Rhenum ſuperiorem, Auſtraſiam ſive Franciam Teutonicam etiam Rhenum ſuperaſſe, & quidem quatenus vetus Alemannorum regio ſeculo V patuerat, hoc eſt ad ſeptentrionem verſus Loganam certe & ad orientem usque ad Tubarim aut certe ſilvæ Ottonicæ cacumina. Ab occidente autem hæc ipſa Auſtraſiæ Rhenanæ provincia a Francia ſuperiori, quæ pariter regni Auſtraſici pars fuit, per Vogeſum diſterminata fuit, quod egregio Ottonis Friſingenſis (*k*) teſtimonio infra adducendo confirmari poteſt. Atque hanc provinciam, quam Alemannis ereptam a ſuis Francis haberi voluit Chlodovæus, Franciam novam ſive adjectam dicere oportuit, uti ſic diſtingueretur ab antiqua Francia ad Rhenum inferiorem. Utraque & antiqua & nova cum Guidone Rauennate dicenda eſt, donec tandem terræ Rhenanæ nomen provinciæ ad Rhenum ſuperiorem adjectæ propria manſit. Quæ autem nova ſive adjecta ſic fuit Francia a Chlodovæo M. usque ad Caroli M. tempora, ea tum *antiquae Franciae* nomen reperit, ita ut quam ad Rhenum inferiorem prius a Francis habitam vidimus regionem, Franciam antiquiorem appellare debeamus. Evenit enim Carolo M. imperante, ut ea Thuringiæ auſtralis

cia, quemadmodum *Fuldenſes* ad annos 840, 865, 866, 874, 879, 885 Moguntiam, Francofurtum & Wormatiam urbes Franciæ, & quidem orientalis ſive auſtralis celebrant. Eberhardus dux Francorum, Conradi I regis frater, in vita *Johannis* abbatis Gorzienſis apud *Labbeum biblioth. mſctt.* tom. I, p. 768 Franciæ Auſtraſiæ & quorundam trans Rhenum locorum ducatum tenuiſſe dicitur. Cuno vero Wormatienſis dux Francorum ab ipſo Henrico II imp. vocatur *dux Auſtraſiorum*, in vita Adalberonis II epiſc. Metenſis in *Labbei biblioth. mſctt.* l. c. ſect. V, p. 674. Cf. *Reihe der Pfalzgrafen zu Aachen &c.* p. 14. Plura loca deinde dabimus.

(*i*) *Notit. Galliar.* p. 68 ſq.

(*k*) *De geſtis Frid. I imp.* L. II cap. XXVIII.

Digitized by Google

lis pars quæ cis-Werrana dicitur, rebellione Hartrati comitis feliciter ſuppreſſa, atque veteribus ejus colonis, Thuringos dico, magnam partem transductis, Francis auſtraſiis noviſſime adjiceretur (*l*), unde noviſſima hæc evaſit Francia, atque tum Franciæ novæ ſive contracte Franconiæ (*m*), tum Nuiſtriæ (*n*), tum Franciæ orientalis (*o*) ſive Auſtraſiæ (*p*) nomine ſtrictiſſime ſumendo vocari conſuevit. Itaque Franconia, quæ ſi reſpicias ad Franciam

(*l*) Novi quidem, *Eccardum* in *comm. de rebus Franc. orient.* L. XXII, §. IX, tom. I pag. 376 ſq. acceſſionem Thuringiæ cis-Werranæ ad jus Francorum jam an. 740 factam conjeciſſe. Verum ſcrupuli, quos *Gonnius* in *diſq. de ducatu Franc. orient.* Erlangæ an. 1756 edita § VII ſqq. adverſus iſtam opinionem movit, tanti mihi videntur, ut probabiliori conjecturæ, qua Thuringiæ partem illam Francici juris an. 786 factam ſtatuitur, teſtimonio fragmenti annalium Franc. ad h. a. in *Freheri corp. hiſt. Franc. vet.* maxime nixus, lubentius qualemcunque meum calculum adjiciam. Tum enim transportatis Thuringis poſſeſſiones vel agros eorum omnes infiſcatos eſſe, diſerte narrat annaliſta. Fiſcus autem hic quærendus eſt in terris Auſtraſiæ Rhenanis.

(*m*) Cf. *Eccardum* l. c. p. 377.

(*n*) Nuiſtria ſive Neuſtria enim, ſi Albericum ſupra ad §. III laudatum audiamus, notat novam regionem. Teſtamentum vero Caroli M. an. 706 ſcriptum omnino Franconiam hoc nomine ſignificare videtur. Carolus enim filius natu major habere debebat primum Franciam Neuſtraſiam & mediam & Burgundiam, præter id quod Ludovicus inde acceperat, deinde Alemanniam, excepta ejus parte auſtrali Pipino adſcripta, Auſtriam, Nuiſtriam, Thuringiam, Saxoniam, Friſiam & partem Bawariæ, quæ dicitur Northgow. Cum in numerum provinciarum Germanicarum etiam referantur Auſtria & Nuiſtria, dubitare haud licet, quin his nominibus deſignentur Francia Rhenana antiqua & nova Francia ſive Franconia. Hujus certe provinciæ marchionem Henricum *annaliſta Fuldenſis* ad an. 886 Niuſtriam tenuiſſe refert, in *Freheri ſcriptt. Germ.* T. I, pag 60. edit. Struv.

(*o*) Hoc vocabulo ſic reſtricto inter veteres ſcriptores potiſſimum utitur Ditmarus Merſeburgenſis, idem vero Francos Rhenanos vocat populum primarium, eorumque provinciam arcem regni. Vid. *Leibnitii ſcriptt.* T. I, p. 325.

(*p*) Cf. *Beſſelium* L. IV de pagis art. *Auſtriae pagus.*

Digitized by Google

ciam antiquam ſeu Ripuariorum ad Rhenum inferiorem, noviſſima eſt, in oppoſitione Franciæ Rhenanæ ſuperioris, cui Notkerus Balbulus jam antiquæ Franciæ nomen tribuit, nova cum eodem recte vocatur. Fines Auſtraſiorum transrhenanorum verſus orientem ſic promoti ſunt. Hinc Ludovico Pio imp. Eginhardus literis ad miſſum quendam regium ſive comitem datis (*q*) huic mandare debuit, ut comites Auſtriæ, Hattonem, Popponem & Gebehardum cet. convocaret, atque cum iis de rebus, quæ in Bavaria agerentur, deliberaret. Hatto autem iſte comes fuit Moguntinus & pagi Wormatienſis (*r*), Gebehardus provinciæ Loganenſis (*s*) & forte etiam Haſſiæ; Poppo, Henrici Francorum orientalium marchionis pater, comes pagorum Grabfeld, Tullifeld, Folckfeld, Gotzfeld & Weringau (*t*). Hinc etiam in partitione, quam idem imperator uxoris Judithæ conſilio inſtituit, referentibus annalibus Bertinianis ad an. DCCCXXXIX, ducatus Auſtraſiorum cum Sualafelda, Nordgowe & Heſſia (*u*) memoratur.

Haſſia, Francorum provincia a Francia rhneana & Franconia diverſa fuit.

§. VI.

Haſſiam una cum affini Longavia & Buchonia Francici juris provinciam fuiſſe, haud amplius eget demonſtratione, cum id ex

(*q*) Quas vide in *Bouquetii ſcriptt. R. Gall.* T. VI, *Eginh.* epp. n. LVII, p. 384.

(*r*) Jam ex *traditt. Fuld.* n. XXXVI, p. 20 & CLVI, p. 77, *Eccardi comm. de R. F. O.* p. 356 &c. *Origg. Bip.* P. I, p. 96 & *actis acad. Pal.* vol. I, p. 289 conſtat, Hattonem comitem Moguntinum & Wormatienſem ab anno 772 ad annum usque 802 obvium eſſe. Habebat is ſucceſſorem Robertum, a quo Robertus fortis, & ab hujus filio reges Francorum occidentalium orti ſunt. Cf. *Eccardi* l. c tom. II, p. 235. Iſtius vero Hattonis filium quoque puto fuiſſe hunc Hattonem Auſtriæ comitem. Cf. *Bouquet.* T. VI, pag. 372.

(*s*) Vide *Joannis ſpicil. I tabb. vett.* p. 439 ſq.

(*t*) Vid. *Gonne de duc. Fr. or.* §. 20, p. 439 - 440.

(*u*) Sic enim lectionem annalium Bertin. emendandam puto.

Digitized by Google

ex documentis fide digniſſimis ab aliis oſtenſum ſit (*x*). Sed nondum definire potuerunt hiſtoriarum ſcriptores, utrum illa ſeparata Francorum provincia fuerit, ſuamque peculiarem habuerit formulam, an vero pars Franciæ rhenanæ habenda ſit (*y*). Mihi vero prior ſententia magis cum veritate conſentire videtur. Regnum quidem Francorum Ripuariorum etiam trans Rhenum patuiſſe, apud omnes conſtat. Sed idem usque in Buchoniam, quo vocabulo maximam partem Haſſiæ comprehenſam fuiſſe obſervavit Beſſelius abbas, docet Gregorius Turonenſis (*z*). Haſſos etiam a Thuringis æque & Auſtraſiis rhenanis diſtinctos fuiſſe, innuit annaliſta Fuldenſis ad an. DCCXIX, atque poſtquam S. Bonifacii prædicatione converſi & Carolo M. de Saxonibus triumphante pariter a poteſtate paganorum circa annum DCCXXXX

(*x*) Cf. *Beſſelius* l. c. L. IV, p. 627 ſq. *Eſtor de antiqua Haſſiae formula* in *Kuchenbeckeri annal. Haſſ.* coll. II, diſq. 3. p. 352 ſqq.

(*y*) Fuere, qui Haſſiam Thuringiæ accenſerunt; alii eandem Franconiæ attribuerunt, denique Franciæ rhenanæ partem eam maluerunt alii, inter quos princeps eſt Eſtor l. c. qui vero ſimul contendit habuiſſe Haſſiam proprios ſuos dominos inde a Conradi II regis temporibus. Pluribus Haſſiam a ſubjectione ducum ab antiquo liberam peculiari diſſertatione demonſtrare ſtuduit Kayſerus, inque ejus ſententiam ivit auctor libri eriſtici: *Beurkundete nachricht von der Commende Schiffenberg*, P. I, §. I, not. c. p. 3 ſqq. ubi perſuadere conatur, Haſſiam vetus patrimonium familiæ Salicæ fuiſſe, atque paribus juribus ad familiam Ludovici Barbati perveniſſe. Hos auctores ſequitur Malletus in hiſtoria Haſſiæ P. I, ſect. V. Sed vereor, ne ab iisdem multa ad opinionem præconceptam ſtabiliendam dicta præter verum ſint; prout infra aliquoties obſervabimus.

(*z*) *Hiſt. Franc.* L. II, c. 40: *Cumque ille* (Sigebertus rex) *egreſſus de Colonia civitate, transacto Rheno, per* Buconiam *ſylvam ambulare diſponeret -- filius -- eum ibidem interfecit &c.* Unde jam illuſtriſſimus comes *Bünavius* in *hiſt. Germ. caeſ. et imp.* P. I, L. III §. CCXIII, p. 912, regnum Sigeberti regis Ripuariorum ad Fuldam usque & fines Thuringorum pertinuiſſe obſervavit; atque geographus Ravennas aliquam lucem accipere videtur.

Digitized by Google

liberati fuiſſent, denuo Francis additos & lege Salica donatos conjicit haud improbabiliter Eccardus (*a*). Ex eo certe tempore quamvis Haſſia Franciæ Germanicæ ſive Auſtraſiorum pars fuerit, propriam tamen ſuam formulam, eamque a Franciæ rhenanæ conditione diverſam, habuiſſe videtur; quæ ſententia cum viris harum rerum intelligentioribus probetur, nobis quoque præ ceteris arridet. Falſi enim ſine dubio ſunt, qui Haſſiam vel Thuringiæ vel Franconiæ vel Francicæ rhenanæ partem extitiſſe contenderunt. His autem fere finibus provincia Haſſorum circumſcribenda eſt; ut primum ex fluviorum originibus & decurſibus inter Dimolam & Adranam (*Eder*) atque poſt conjunctionem Adranæ & Fuldæ, Fulda deorſum ad Mundam ſive conſluentes Fuldæ & Wirrahæ fines Saxonum & Haſſorum terminentur, deinde hos a Thuringis ſeptentrionalibus & auſtralibus Wirraha ſeu Viſurgis disjungat; tum ſilva Speshard limes fuerit erga Franconiam, usque in Vederoviam pertinens, cujus partem mons Fugalesberg (*Vogelsberg*) Haſſiæ adjungit, ipſeque ad Loganenſem pagum ſuperiorem porrigitur. Trans Loganam Loganenſis pagi partem ſuperiorem complexa Haſſia ad ſilvam Weſterwald, quæ Longaviæ inferiori adſcribenda eſt, pertingit. Tandem ſilvæ huic conterminus mons Rothauer atque fluviorum verſus Rhenum & Viſurgim decurſus eo usque, unde cœpimus, Haſſos disjunxerunt a Saxonibus Weſtphalis. Quæ quidem finium deſcriptio cum enumeratione locorum, Haſſis attributorum (*b*) nitatur, facile longiori probatione ſuperſedemus, ne nimium a propoſito digrediamur. Verum Haſſia a Ripuariis diſtracta, his tamen, quæ trans Loganam ad Saxones & Rhenum usque pertinebat regio, quatenus diœceſeos Trevirenſis fuit, remanſiſſe videtur, usque quo veteri

(*a*) De *reb. Franc. O.* tom. I, p. 377.

(*b*) Quam vide in *prodr. chron. Gottwic.* L. IV, p. 627 ſqq. & Eſtoris *origg. juris publ.* L. I de Haſſiæ antiquæ formula, cap. I §. VII &c. p. 21-31.

Digitized by Google

veteri in regna Auſtraſiæ & Neuſtraſiæ diviſioni nova, quæ verſus ſeculum VIIII medium obtinere cœpit, derogatum eſt.

§. VII.

Partitio enim Francorum monarchiæ, quam Ludovici Pii imperatoris filii tres inter ſe anno IↃCCCXXXXIII Viroduni inſtituerant, quodam modo provinciarum erga ſe fines rationesque immutavit. Tum enim natæ ſunt trium regnorum certis finibus diſtinctorum, quorum neutrum ex altero pendere debebat, appellationes, *Francia occidentalis*, *media* (*c*) & *orientalis*; quorum ultimum præter Bavaros, Suevos, Saxones & Francos Auſtraſios transrhenanos (*d*) etiam Francos cisrhenanos, Spirgoviæ

Diviſio regni nova inter Ludovici Pii filios.

Xx 2 &

(*c*) Franciæ mediæ appellatio jam occurrit in diviſione a Ludovico Pio an. 835 inſtituta, vid. *Bouquet.* T. VI, p. 414, vi cujus Carolo Calvo filio attribuuntur *de iſta media Francia Warenſis, Ungenſis, Caſtrenſis, Portiano, Remegenſis, Laudunenſis, Moſellis, Treveris* pagi, qui omnes in Francia ſuperiori, a Rhemis ad Vogeſum usque extenſa, comprehendebantur.

(*d*) Si ad regni deſcriptionem an. 839 factam, quam annales Bertiniani referunt, (cf. *Obrechti prodr. rer. Alſat.* cap. VI, p. 46-48) reſpicimus, fere credendum eſt, pagum Wormatienſem & Spirenſem tum non comprehenſos fuiſſe ducatui Auſtraſiorum. Sic enim ibi recenſentur provinciæ: — *Ducatum Ribuariorum, Wormazfelda, Spirohgouui, ducatum Heliſatiae, ducatum Alamanniae, Curiam, ducatum Anſtraſiorum, cum Sunalafelda et Norogo Wiecheſſi, ducatum Toringubae, cum marchis ſuis, regnum Saxoniae cum marchis ſuis* — Pari modo ſcriptores veteres iſtius ævi orientalem Franciam a regionibus rhenanis disjungunt. Sic Ludovicus Pius an. 823 teſtantibus annalibus regum Francorum (in *Reuberi ſcriptt.* edit. Joannis p. 71) conventum habuit „*in* „ *quo non univerſae Franciae primores, ſed de orientali Francia, Ba-* „*joaria, Alemannia, atque Alemanniae contermina Burgundia et re-* „*gionibus Rheno adjacentibus adeſſe juſſi ſunt.* „ Hæ poſtremæ regiones fuere Wormazfelda & Spirenſis pagus ceterique Francorum rhenanorum pagi. Sed bene res ſe habet. Poſtquam enim Thuringia cisweranа ducatui Auſtraſiorum adjecta fuiſſet, ſenſim diſtingui cœpit hæc Fran-

& Wormazfeldæ incolas complectebatur. Francia quidem cis- & transrhenana harum provinciarum erat primaria, quippe quam habebat populus primarius, ceterorum victor, recte ideo Ditmaro vocata *arx regni* (*e*); atque hujus provinciæ metropolis ecclesiastica

Francia nova a Francia antiqua supra rhenum, ut quæ Austrasiæ pars trans Rhenum & versus orientem sita fuit, dicerētur Francia orientalis s. ducatus Austrasiorum; quæ vero cis Rhenum & ab occidente erat nobilior, Francia supra Rhenum s. rhenana vocaretur. Ita certe *Wippo* in *vita Conradi Salici* (in *Pistorii scriptt. rer. Germ.* T. III, edit. Struv. p. 463) „ *Ibi dum convenissent cuncti primates — cis et circa Rhenum „ castra locabant. Qui dum Galliam a Germania dirimat, ex parte „ Germaniae Saxones — Franci orientales, Norici, Alemanni con- „ venere. De Gallia vero Franci, qui supra Rhenum habitant, Ribua- „ rii, Lutharingi coadunati sunt.* „ Neque tamen ideo Francis rhenanis nomen Austrasiorum generalius omnino denegandum est, quippe cum olim Rhenus Austrasiam & Germaniam diremisse dicatur (vid. *chron. Divion. S. Benigni* ad an. 656 in *Acherii spicil.* T. I.) atque etiam sec. X Eberhardum ducem Franciæ Austrasiæ & sec. XI ineunte Conradum Wormatiensem, ducem Austrasiorum appellari, supra jam a nobis observatum sit. Erant certe teste eodem Wippone Cuno major Spirensis, & Cuno minor Wormatiensis *ambo in Francia Teutonica nobilissimi.* Hoc autem Franciæ Teutonicæ nomen proprium fuisse seculo XI terræ rhenanæ, docent *Lambertus Schafnab.* ad an. 1076 in *Pistorii scriptt.* T. I, ed. *Struv.* p. 412 & *Bertholdus Constantiensis* ad an. 1094 in *Urstisii scriptt.* T. I. Quemadmodum certe ille Franciam Teutonicam a Suevia, Bajoria, Saxonia & Lotharingia clare discernit, ita hic etiam clarius Franciam Teutonicam, cui juncta tum erat Alsatia, distinguens ab Alemannia rhenanas Francorum partes innuit.

(*e*) Vide *Ditmarum restit.* Lib. I in *Leibnitii scriptt.* T. I, p. 325: „ *Ea „ tempestate Conradus Francorum quondam dux egregius, et tunc Lu- „ dovici successor pueri, arcem tenebat regni.* „ Quæ verba chronographus Laurishamensis in *cod. Laurish. dipl.* Manhemii edito T. I, p. 109 sic interpretatur: „ *Cunradus vero, frater Eberhardi marchio- „ nis, orientalis regni partem circa Renum tenuit.* Ditmarus deinde l. c. „ Interea Conradus — fratri suo Eberhardo, populoque primario in „ unum collecto, consilium hoc dedit &c. „ Otto autem Frisingensis in *Gestis Frid. I imp.* Lib. I, cap. XII de Friderico Coelite loqueus cum Ditmaro & Wippone satis pulchre convenit: „ Ipse de Alemannia in „ Galliam, transmisso Rheno, se recipiens totam provinciam a Basilea usque

Digitized by Google

ſtica æque & caput regni erat Moguntia (*f*), palatium vero primarium, Francofurtum, ſuburbanum Moguntiæ metropolis (*g*), ex quo Germaniæ ſive Franciæ orientalis regnum extitit ſeparatum, atque primus rex, Ludovicus Germanicus, palatium Francofurtenſe præ ceteris adamavit, in quo ſedem ſigeret; qui quidem honos ipſi ſub regibus inſequentibus manſit atque prærogativam electionis regiæ conciliavit.

„ usque Moguntiam, ubi maxima vis regni eſſe noſcitur, paulatim ad „ ſuam inclinavit voluntatem. „ Quemadmodum dubitari nequit, Alſatas quoque nomine Francorum, qui ſupra Rhenum habitant, a Wippone deſignari, ita nec improbabile videtur, Alſatiam Ottonis Friſing. ætate cum Francia rhenana conjunctam fuiſſe, quod illuſtris *Schoepflinus Alſat. illuſtr.* T. II, p. 8. haud optimo negat jure.

(*f*) *Regino* ad an. 953: „ Tunc rex audiens Moguntiam metropolim Fran„ ciæ regiamque civitatem inimicis ſuis deditam &c. „ Acta ſynodi an. 1071 Moguntiæ habitæ in cod. Udalr. Babenberg. n. CXXIII apud *Eccardum corp. hiſt.* T. II, p. 112 ſq. ſic ordiuntur: — „Celebrata eſt „ ſancta ſynodus apud Moguntiam metropolim orientalis Franciæ, prin„ cipalem vero pontificii ſedem totius Germaniæ & Galliæ cisalpinæ; „ hanc vero clauſulam habent: „ Acta ſunt autem hæc apud Moguntiam „ metropolim orientalis Franciæ. „ Acta denique S. Albani martyris cap 26 in *Caniſii lect. antiq.* vol. IV edit. Basnagii p. 103, de Moguntia hæc habent: „ Caput eſſecta regni orientalium Francorum ac me„ tropolis Galliæ Germaniæque cunctarum urbium cisalpinarum. „

(*g*) *Annal. Metenſ.* ad an. 876, *Marianus Scotus* ad an. 875, *Regino* ad an. 876 vocant Francofurtum *principalem ſedem totius regni.* Palatium vero Francofurtenſe, cujus demum ab anno 794 mentio ſit, poſt exuſtionem palatii primarii Wormacienſis an. 791 factam, (vide *annal. Fuld.* ad h. a.) a Carolo M. primum fuiſſe exſtructum conjicio; unde Hugoni Flaviacenſi in chron. Virdun. ad an. 823 in *I. abbei bibl. nova mſct.* T. I, p. 119 vocatur *palatium novum.* Carolus M. primum ibi degebat hieme anni incuntis 794, ſynodum celebrabat, & diplomata dabat, quorum unum vide apud *Mabillonium* de *re diplom.* p. 503: *Actum Francono-furd palatio.* Antiquiora ejus veſtigia haud reperiuntur. Sed *Nodkerus Balbulus* L. II de *rebus bellicis Caroli M.* cap. XVI, de Carolo M. refert: *Oratoria nova ad Frankenofurd et Regeneſpurg admirabili opere* con-

§. VIII.

Franconiæ nomen advenit Franciæ orientalis proprium; & ejus reſpectu rhenana provincia dicta eſt occidentalis.

Franci orientales ſive Teutonici, populus Germaniæ primarius, tres quod ſupra demonſtravimus, inſedere provincias, quarum prima fuit antiqua ſive Auſtraſia rhenana, altera nova ſive Franconia, tertia Haſſia. Ex hisce cum rhenana provincia ex adverſo eſſet Franconiæ, illa quidem Francia occidentalis, hæc ſtrictius orientalis ſive auſtralis dicta fuit. Ita quidem utramque diſtincte appellat Otto M. rex in tabulis, quibus bona quædam monaſterii Hersfeldenſis per cambium accepta Magdeburgenſi eccleſiæ attribuit, anno DCCCCXXXXVIII a. d. III kal. Aprilis datis (*h*). Bona autem iſta fuere: in orientali Francia in villis Buochweride, Rizzeſtat, Karoldesbach, Swarzaha, Stillaha nominatis: et in occidentali Francia Erlibach, Bommaresheim, Suliburg, Furbach, Hurnaſſa &c. Quemadmodum Rizzeſtat in pago Gotzfeld, Karagoldesbach ſive Karoldesbach in pago Aſcfeld; Schwarzach in pago Ipfgau & Stillaha in Grabfeldia orientali ad rivulum cognominem haud procul a Smalcalda reperiuntur: ita Erlenbacum ſive ſuperius ſive inferius, Bomersheim, Seulberg in pago Nitehe in vicinia Homburgi ad montes & Fridbergæ, Fauerbacum & Hurnaſſa ſive Hurloff in Vederovia, adeoque in pagis Franciæ rhenanæ ſita fuerunt (*i*). Qui vero pagi olim

conſtruxit. Quando igitur *annal. Lauresh.* ad an. 823 memorant, Ludovicum Pium hiemaſſe *in eodem loco conſtructis ad hoc neceſſariis aedificiis novis*, hoc de amplificato palatio intelligendum eſt. Ceterum palatium Francofurtenſe primarium Franciæ Teutonicæ, æque & totius regni extitiſſe, ex quo Germania regnum evaſit peculiare, pridem oſtendit ſummus *Gundlingius* in *Gundlingian.* partic. XVIII diſſ. I. Conf. ill. *Olenſchlagers neue Erläuterung der G. B.* §. IX, p. 22 ſqq.

(*h*) Publicaverat eas *Leuberus* in *ſtapul. Saxon.* num. 1594; anno tamen 947 minus recte adſcripto, quem *Caſp. Sagittarius* in *antiq. Magdeb.* §. LVII, p. 28 ex inductione & anno regni Ottonis I docet, fuiſſe 948.

(*i*) Cf. *Beſſelium* L. IV, p. 709 art. *Nitehe.* Putat autem Hurnaſſa eandem

olim conſtituerint Franciam orientalem arctiſſime ſic dictam ſive Franconiam, Arnulfus rex in privilegio an. DCCCLXXXIX dato eccleſiæ Wirceburgenſi de decima tributi ex Francia orientali (*k*), ipſe prodidit. Cum enim Franci hi orientales, Thuringis, veteribus regionis incolis, mixti (*l*), æque & Slavi inter Mœnum & Radantiam habitantes tributum pendere tenerentur, facile patet, Franciæ orientalis incolas, ſerius ad Francorum provinciam relatos, libertate nativa & egregia haud fruitos eſſe, in qua Franci Salii, Rheni accolæ, a Chlodovæo in terras ante Alemannicas transducti gaudebant. Pagi vero, quorum incolæ dictum tributum pendere debebant, nominantur Waltſazzi, Tubargovia, Wingarteiba, Jaxtgovia, Mulachgovia, Neckergovia & Kochergovia, Rangovia, Ipfgovia, Haſagovia, Grabfeldia (orientalis) Tullifeld, Salgovia, Weringovia, Gozfeld & Badengovia (*m*).

§. IX.

Regulæ in deſcribendis provinciarum Germaniæ finibus.

Quemadmodum Romanis in more erat, ut ubi fluviis non terminabantur regiones, easdem munimentorum ſive vallorum lineis

dem vicum eſſe cum Hornau prope Kœnigſtein. Idem tamen art. *Wetereiba* obſervat ex traditt. Laureſham. & Fuldenſ. vicum *Hurloff* ad rivum cognominem dictum olim fuiſſe Hornaſſa ſive Hornaſſa.

(*k*) In *Eccardi comm.* de *R. F. O.* Tom. II, append. dipl. n. XXI, p. 495.

(*l*) Cum enim ſec. V medio Thuringi primum in hanc regionem, quam Franci deſeruerant, immigraverint, probabile eſt, reliquias Francorum in eadem ſenſim cum Thuringis coaluiſſe. Neque igitur, poſtquam ſeculo VIII hæc Thuringiæ pars addita fuit Franciæ auſtraſiæ, illius incolæ ad æqualem cum Francis rhenanis libertatem adſpirare audebant.

(*m*) *Eccardus* l. c. Lib. XXXI, §. CCCLXXIV, p. 712, eosdem pagos diœceſin Wirceburgenſem conſtituiſſe tradit, ac ſimul autumat Franciam hanc orientalem ſic dictam fuiſſe reſpectu Franciæ rhenanæ, quæ nunc media fuerit, cum Lotharingia Francia occidentalis vocaretur. Sed modo demonſtravimus, Franciam rhenanam reſpectu Franciæ novæ orientalis dictam quoque fuiſſe occidentalem; hæc vero fuit Teutonica; & Lotharingia dicitur occidentalis reſpectu totius regni orientalis Francorum.

Digitized by Google

lineis ſepirent (*n*), ita nec Germanis hæc prudentiæ ratio defuit, quam ipſa regionum natura ſitusque ſuadebat (*o*). Fluvios, montes, ſilvarumque tractus natura ipſis præſcribere videbatur agrorum fines. Sic Rhenus ſatis longo tempore terminus Galliæ & Germaniæ habebatur. Sed poſtquam Romanorum arma fines imperii, cui pridem ſubjecta erat Gallia, etiam trans Rhenum protuliſſent, atque præſertim Germaniæ ſuperiori ſive primæ trans Rhenum facta eſſet acceſſio, limite transrhenano opus erat, qui a Rheno paullo ſuper confluentes Lanæ, per Taunum montem cis-Loganenſem, hodie Heyrich dictum, atque Vederoviam Mœnum verſus dirigebat. Appellabatur ille munimentum Trajani, ejusque veſtigia in Longavia maxime inferiori & Vederovia hodie ſupereſſe videntur; unde clar. Eccardus quicquid intra hoc vallum jacebat terrarum, ad Moguntiacum pertinuiſſe ſtatuit (*p*). Pari inſtituto fines imperii Romani ultra Danubium promoti vallo obducebantur, ita ut agri decumates ab incurſionibus barbarorum tutiores exiſterent; atque hoc quidem vallum ex deſcriptione Dœderlini (*q*) a Pferingia ad Danubium ſupra Ratisbonam ad oppidum usque Dinckelsbuhl, indeque partim inter Cocharum & Jageſtam fluvios ad Nicrum ex adverſo Wimpinæ, partim ſupra Halam & Heilbrunnam ad Nicrum ducebat. Tum vero inter Nicrum & Mœnum media interjacens ſilva Odenwald limes a natura conſtitu-

(*n*) *Ælius Spartianus* in *Hadriano* cap. XII hoc confirmat: „Per ea tempora & alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non flu„minibus, ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus magnis, in modum „muralis ſepis, funditus jactis atque connexis, barbaros ſeparavit.„

(*o*) Cf. *Maſcovius* in libro: *Geſchichte der Teutſchen*, Lib. V, §. IX, p. 145. *Grupenius orig. Germ.* Germanis adſcribit, quicquid Romanis deberi primitus credunt alii, cap. II, §. III, p. 277.

(*p*) Diſſ. *de Apolline Granno Mogouno &c.* §. IX, p. 15.

(*q*) *Vorſtellung des alten Römiſchen Valli und Landwehre &c. ſo P. Æl. Hadrianus und M. Aur. Probus errichten laſſen &c.* 1731.

Digitized by Google

ſtitutus videri poterat. Mœno ſuperato incipiebat vallum ſive munimentum Trajani, quod ad Rhenum pertinuiſſe ante diximus. Sic etiam cis Rhenum Vogeſus Germaniæ primæ incolas a Mediomatricis & Treviris diviſit, uti dein Rhenanam provinciam a regno Lotharienſi & Weſtraſia. Quare Otto Friſingenſis epiſcopus (*r*) provinciam Rhenanam deſcribens convenienter ſatis id feciſſe putandus eſt. Sic enim ille ad an. CIↃCLVI: „ Inde ad „ partes Rheni ſe conferens (Fridericus I imperator) proximum „ natale Domini Wormatiæ celebravit. Ea namque regio, quam „ Rhenus nobiliſſimus fluvius — interſecat, ex una ripa Galliæ, „ ex altera Germaniæ limes — habet — ex parte Galliæ vici„ num Voſagum & Ardennam, ex parte Germaniæ ſylvas non „ mediocres, barbara adhuc nomina retinentes &c. „ Ego quidem hæc ſilvarum barbara nomina haud alia eſſe arbitror, quam quæ olim dicuntur Odenwald, Spechteshart, Fugalesberg, Weſterwald, Rothauer ceteraque. Quantumvis autem in latitudinem vergat montoſa regio, ſunt tamen ſumma ejus juga ab utroque latere ſic declivia, ut & torrentes, maxime qui liquatis nivibus turgent, & fluvii perennes utrobique decurrant; quas quidem ſummitates & natura limites fere ſtatuit, & populorum conſuetudo tales eſſe voluit. Hanc certe regulam ſervatam videmus in finibus deſcribendis, intra quos pacem publicam componere & munire conſueverant olim provinciarum Germanicarum proceres civitatesque (*s*). Tum diœceſium ſacrarum fines plerumque aptiſſimi videntur ad provinciarum & pagorum fines illuſtrandos,

(*r*) *De geſtis Frid. I imp.* L. I, cap. XIII.

(*s*) Exemplum ſuppeditet inſtrumentum pacis publicæ an. 1343 ab Alſatiæ inferioris dynaſtis & civitatibus initæ: „ Und ſoll der Landfrieden an„ gehn, obwendig Mülhauſen, hie diſer ſeits Rheins, die Schlicht „ (*locus, unde aquae in contrarias partes decurrunt*) herab auf die „ Selſe, vnd von Kentzigen jenſeit Rheins auch die Schlicht herab vntz „ auf die Olſe, vnnd jeder weder ſeits des gebürgs, als die fluſslauft „ gehen, gegen dem Rhein.

Digitized by Google

cum illæ ad vetuſtiores horum rationes accommodatæ primitus fuerint (*t*). Accidit tamen nonnunquam, ut inſequentibus temporum viciſſitudinibus finium diœceſanorum fierent immutationes (*u*), quas quo magis ex hiſtoriarum litterarumque monumentis cognoverimus, hoc facilius obvias in iſta obſcuritate, qua fines provinciarum antiqui teguntur, difficultates ſuperare contingit. Adſint tandem ſcriptorum mediæ ætatis veterumque chartarum teſtimonia, quæ de regionum & locorum confiniis loquuntur.

§. X.

Fines Franciæ rhenanæ verſus Alemanniam & Sueviam.

Hisce ex regulis curſim quidem, neque tamen precaria valde ratione fines provinciæ Francorum Rhenanæ ſive Teutonicæ ita obire animus eſt, uti appareat, qui illam conſtituerint pagi; cum ſic diſputatio noſtra dein facilius & clarius inſtitui queat. Itaque incipio a latere Germanico ſive finibus, quibus a ceteris Germaniæ transrhenanæ partibus fuit diſterminata, & quidem primum ab Alemannia verſus meridiem. Atque in his deſignandis illuſtris Schœpflinus (*x*) hoc integrior teſtis habendus, quod non tam conjecturis quam veritatis documentis fines Alemanniæ boreales, qui iidem Franciam a meridie terminarunt, illuſtrare aggreſſus eſt. Is vero Oſam rivum, quo Murga fluvius auctior in Rhe-

(*t*) Docet ſic ſumme venerabilis *Honthemius* de Trevirorum populo & diœceſi in *prodr. hiſt. Trev.* T. I.

(*u*) Sic Grevenſtein caſtrum cum vico Rotalben ante an. 1381 Metenſis diœceſis fuit, hoc ipſo autem anno Wormatienſi eccleſiæ adjecta eſt, quod tamen effectu caruiſſe videtur, cum illa etiamnum ad diœceſin Metenſem referri conſueverint. Quemadmodum Amorbacum ad ſilvam Odonicam ex Wirceburgenſi diœceſi in Moguntinam tranſierit, vide apud *Groppium* in *hiſt. monaſt. Amorb.* cap. II, §. I, p. 14 & 15. Quod ad diœceſin Moguntinam attinet, tantum illi acceſſit, quantum de Wormatienſi deceſſit, obſervante clar. *Lameio* in *deſcr. pagi Worm. act. acad.* T. I, p. 287.

(*x*) *Alſat. illuſtr.* T. I, p. 630. Cf. p. 675 &c.

Digitized by Google

Rhenum ex adverſo Suræ, fluvii finitoris, influit, terminum Alemanniæ & Franciæ rhenanæ indubitatum fuiſſe docet. Diſterminat idem fluviolus diœceſin Argentoratenſem cum Ortenavia a diœceſi Spirenſi. Progrediendo autem deorſum ad confluentes Oſæ & Murgæ, hæc ipſa Rhenum verſus limes ſit pagi Auciacenſis, Germanis *Uffgow* (*y*), qui Francicus eſt, ab Ortenavia. A fontibus Oſæ Schœpflinus quidem nos ad Enzam fluvium, tanquam limitem, ejusque oſtia ducit. Sed cum Hirſaugia ad Nagoldam, adeoque trans Enzam, teſte Henrico IV imperatore „ in „ provincia, quæ dicitur Theutonica Francia, in epiſcopatu Ne„ metenſi, in pago Wiringowe dicto, in comitatu Ingiresheim „ ſita fuerit (*z*); atque *Heimbogesheim*, in finibus pagi Wirmgau & a dextro latere fluvii Wirm ſitum, hodie *Heimſen*, in confinio Franciæ & Alemanniæ eſſe a continuatore Reginonis & annaliſta Saxone (*a*) dicatur, denique pagus Glemsgow, in quo villa Dicingon reperitur, ducatui Francorum attributus fuerit (*b*); fines Francorum Enzam longe tranſiiſſe atque pagos Wirmgove & Glemsgove comprehendiſſe, ſtatuimus. Excipit Glemsgoviam pagus Murachgow, ab utroque Nicri latere, maxime dextro, ſecus

(*y*) *Beſſelium* ex uno pago Auciacenſi duplicem feciſſe, varia ejus notatione Germanica deceptum, jam obſervavit *Schoepflinus* l. c. p. 675 ſq.

(*z*) Vid. *Beſoldi monum. Wurtemb.* p. 318.

(*a*) Videatur ille ad an. 965 in *ſcriptt. Piſtor.* edit. Struv. p. III; hic ad eundem annum in *Eccardi corp. hiſt.* tom. I, p. 307.

(*b*) Quam notitiam anno, poſtquam hæc lucubratus eram, repetere licuit ex *cod. diplom. Lauresham.* vol. III, num. 3614. „Die XIIII kalendas „ Maji anno XXVI Karoli imperatoris ego Geroldus dono ad ſanctum „ Nazarium &c. in ducatu Francorum in villa Ticingen, quidquid ha„ bere videor.„ Villam autem in pago Glemisgouue ſitam fuiſſe docet traditio vol. I, n. 56. Neque mirum videri debet, quod ſub Carolo M. ducatus Francorum memoratur, cum in ipſius tabulis etiam ducatus Moslinſe occurrat, annales Bertiniani ad an. 839 ducatum Auſtraſiorum nominent, atque eodem tempore Adelbertus Auſtraſiorum ducatum geſſerit. Vide *Nithardum de diſſenſ.* L. II, p. 94 & 95 edit. Kulpiſ.

Digitized by Google

Muram utrimque extenſus, quem quidem Beſſelius abbas diœceſi Wirceburgenſi adeoque Franconiæ adſcribere cupit, nos vero de utraque eximendum atque Franciæ Rhenanæ adſcribendum putamus, cum olim Spirenſi epiſcopo ſubeſſe Murgoviam didicerimus. Itaque ubi Murgovia verſus orientem finitur, conveniunt fines Franciæ rhenanæ, cujus pars fuit Murgovia, Franciæ novæ ſive Franconiæ, cujus pagus, teſte Arnolfo imp. fuit Cochengovia, & Sueviæ, ad quam pagus Virgunda, in ſilva cognomine ſitus, ſpectabat. Quos autem fines Francorum & Suevorum fuiſſe novimus, iisdem quoque diœceſis Conſtantienſis ſeparata fuit a Spirenſi & Herbipolenſi, quod in diplomate Friderici I imp. (*c*) de limitibus Conſtantienſis diœceſis diſerte his verbis docetur: „ Inprimis diſtinguentes terminos parochiæ inter Con„ ſtantienſem epiſcopatum & cæteros adjacentes — verſus aqui„ lonem vero inter epiſcopatum Wirtzburgenſem & Spirenſem „ usque ad marcham Francorum & Alemannorum. „ Marca hæc ſive terminus Francorum & Alemannorum, Suevorumque per ſylvas Murrhartum & Virgundam ita tranſibat, ut pars Francorum legibus ſubjaceret, pars ad Alemanniam ſive Sueviam referretur; quod binis regum tabulis, alteris Conradi II regis, alteris Henrici II egregie illuſtratur (*d*). Verum ego iſta confinia Francorum orientalium ac Suevorum prætereo, atque fines Murgoviæ noſtræ circumeundo inter declivia fluviorum, verſus Cocharum & Muram decurrentium, ad Nicrum ſupra Laufam revertor, veſtigiis valli Romani, a *Doederlinio* (*e*) deſcripti, a latere dextro relictis.

§. XI.

(*c*) *Piſtorii ſcript.* T. III, p. 695.

(*d*) In *Cruſii annal. Suev.* P. II, p. 188 ſq. & *Lünigii ſpicil. eccl.* contin. T. III, p. 120.

(*e*) Cf. illius *antiquitt. in Nordgavia detectas &c.* p. 64 ſq.

Digitized by Google

§. XI.

Inde vero Nicer Franciam rhenanam & Franconiam ita separat, ut quæ a latere dextro viſuntur, pars pagi Neccharienſis cum pago minore Sulmanachgowe, & Wingarteiba cum pago ſuo minore Scaphlenzgowe Franconiæ, a ſiniſtro pars pagi Neccharienſis citerior cum pagis Zabernachgowe, Gardachgowe & Elſenzgowe ad Franciam rhenanam ſpectarent. Deſcendendo igitur Nicrum pervenimus ad fines pagi Lobodunenſis (*f*). Quemadmodum hic diœceſi Wormatienſi continebatur, ita adfines illi Mœnum verſus pagi Moynachgowe & Plumgowe diœceſi Moguntinæ fuberant. Neque igitur dubium eſſe credo, quin quibus finibus olim diœceſis Herbipolenſis a Wormatienſi ſeparata fuit, iisdem Francia rhenana ſive occidentalis ab orientali diſtermi-nanda ſit, adeoque linea a Nicro inter Ebersbacum diœceſeos Herbipolenſis & Hirſchhornium diœceſeos Wormatienſis (*g*) juxta rivum Gaminesbach vel Vluina (*h*) verſus fluviolum Mudt, qui prope Miltenbergam, Tubargoviæ initium, Mœno miſcetur, ſive certe Mumilingam fluvium (*i*), ducenda ad limitem quam proxime accedat. Tubargovia autem, quam ſupra ex diplomate Arnulfino inter pagos Franconiæ retulimus, ſerius, credo, ad diœ-

Fines Franciæ rhenanæ verſus Franconiam.

Yy 3 ceſin

(*f*) Convenienter profecto clar. *Lameius* in *act. acad. Pal.* vol. I, p. 235 de illis dicit: „ Ad orientem montium, ex quibus Neccarus prope Hei„ delbergam erumpit, catena atque faſtigia, quorum fontes in Rhenum „ deſcendunt, Lobdengoviam terminarunt.

(*g*) Vide *Schannati hiſt. Worm.* p. 30. De Hedesbaco, villa cis rivulum Gaminesbach, vide ibid. p. 26.

(*h*) Præit nobis traditio Lauresh. 2893, vol. II, p. 601: *In pago Wingartheiba ſuper fluvio Neckere inter Gaminesbach et Vlvina ſilvam &c.* Sed Hirſchhornium trans Ulvinam ſitum eſt. Cf. Beſſelii mappam ducatus Auſtraſiorum.

(*i*) Fluviolum hunc poſteriorem, monente poſtea clar. *Kremero*, emendationis cauſa addendum puto. Herbipolenſis enim diœceſis fluviolum Mudt ſuperaſſe videtur.

Digitized by Google

cesin Moguntinam (*k*) accessit. Quemadmodum vero omnis ista regio, in qua finis utriusque provinciæ & diœceseos conveniunt, silva Odonewald continetur, ita facile sumere licet, fines hosce etiam in summitatibus montium, a quibus utrimque diffluunt aquæ, quærendos esse; quam quidem operam nunc suscipere non audeo.

§. XII.

Fines versus Hassiam, Westfaliam & Ripuariam transrhenanam.

Trans Mœnum fines Francorum occidentalium sive Rhenanorum, & orientalium fere e regione Miltenbergæ incipientes inter Moingoviam nostram & Waldsatiam Franconicam per silvam Spechteshardt, hodie Spessart, limitem Francorum & Bavarorum, ad quos a seculo X Franconia spectabat tanquam marchia septentrionalis (*l*), & quidem inter fontes fluviorum utrimque decurrentium, procedunt, tum vero montem Fugalesberg sive prætereunt sive transeunt. Atque hosce fines, quibus Wetteravia & Longavia inferior a Grabfeldia occidentali & Longavia superiori, Hassorum regionibus, distinguitur, legendo ad Loganam pervenimus, prope Giessam (*m*). Flumine Logana superato a latere sinistro Dillæ fluvii fines Longaviæ superioris Hassiacæ & inferioris, quam rhenanæ Franciæ adjectam putamus, sic inter rivos, qui hinc & illinc in Dillam vel Loganam illabuntur, persequimur, usque quo ad montem Rothauer perveniamus; qua in regione Loganæ, Dillæ & Segæ fontes emanant. Tandem juxta Segam versus

(*k*) Vide vener. *Würdtweinii diœc. Mogunt.* comment. IV, cap. II, p. 653 &c. quo decanatus in Tubargovia diligenter illustratur ex monumentis inde a seculo XIV repetitis.

(*l*) *Adelboldus* in *vita Henrici II imp.* apud *Leibnitium scriptt. Brunsv.* tom. I, p 437. Cf. *Pfeffelii* disp. egregiam de finibus Nordgaviæ Bavaricæ in *commentt. acad. Boicæ* §. IX &c. p. 162 &c.

(*m*) Eo usque enim pertinebat diœcesis Trevirensis, cui suberat tota provincia Loganensis inferior, olim Ripuariorum, sed ab incunabulis regni Germanici ad ducatum Franciæ Teutonicæ adjecta.

Digitized by Google

verſus occidentem ſive Rhenum progrediendo fere in ipſis terminis Franciæ rhenanæ, Weſtphaliæ & Ripuariæ verſamur. Beſſelius tamen abbas obſervat (*n*), propius ad Rhenum pagum Ripuariorum transrhenanum Segam auſtrum verſus ſuperaſſe, adeo ut fluvius Weda, quem pagi Engers terminum facit, Franciam quoque noſtram a Ripuaria diſterminaſſe videatur.

§. XIII.

Fines cisRhenum verſus Lotharii regnum.

In Germania cisrhenana Moſella, vel potius Aara, Ptolemæi Obringa, utriusque Germaniæ, ſuperioris & inferioris, primæ & ſecundæ limes fuit, ſed neſcio an fuerit Ripuarii regni & Alemanniæ cisrhenanæ, quæ poſt victoriam Tolbiacenſem Salici juris facta eſt. Neque enim provincia Wormatienſis cum pago Navenſi fines Moguntinæ diœceſis, quæ quidem cis Rhenum ſenſim a Wormatienſi abſtracta, inter Heimbacum inferius & Baccharacum Trevirenſi contermina fuit, ſuperaſſe videtur (*o*). Poſtquam certe per pactum Virodunenſe ad regnum Franciæ orientalis tres pagi cis Rhenum, Spirenſis, Wormatienſis & Nauenſis, qui etiam marca Moguntina dici conſueverat (*p*), acceſſerunt, pagus Trachgovia ſive Trechira, qui angulum inter Rhenum & Moſel-

(*n*) L. IV art. *Ripuaria* & *Weſtfala.*

(*o*) Notitiam diœceſium, cum hæc primum ſcripſiſſem, maxime repetebam ex indice illo celebratiſſimo, quamvis pluribus mævis contaminato, quem vulgo vocant *Chamoiſianum: Liſte des lieux compris par la derniere clauſe du 4 article du Traité de Riſwik.* Vide eum in *Cortreii corp. juris publ.* tom. I, part. III. Nunc vero curas ſecundas adhibenti opportunius auxilium adfert vener. *Würdtweinii dioec. Mogunt. in archidiaconatus diſtincta &c.* quam vide inprimis comment. I, §. II & III, p. 58 ſqq.

(*p*) Cf. *Beſſelium* L. IV, p. 684, qui tamen marcæ Moguntinæ amplitudinem haud ad pagi Nauenſis ambitum accommodavit.

Digitized by Google

Moſellam efficit (*q*), regno Franciæ mediæ relictus eſt. A dicto igitur limite diœceſium, atque Navenſis pagi Trachgoviæque, exorſis fines diœceſium Moguntinæ & Trevirenſis porro obeundi ſunt, ſic ut occidentem verſus progredientes per ſilvam *Sane* inter Caſtelhunium Trevirenſis, oppidaque Simeram & Kirchbergam, utraque Moguntinæ diœceſis, montium juga ſumma ſive fontes fluviorum utrobique in Navam & Moſellam deproperantium luſtremus, dein ubi fere eam ſilvæ dictæ partem, quæ Trevirenſi diœceſi ſubdita appellatur Trevirenſibus *Ider* (*r*) attingimus, inter hanc & judicium Rhunenſe, præfecturamque Rhingravicam Wildenburg, quæ Moguntinæ diœceſis ſunt, pergamus ad Navam atque bannum curiæ in Ider (*s*), qui diœceſis Trevirenſis eſt tanquam oram aliquam legendo, paullo infra Superiorem Lapidem,

(*q*) Ex locis a Beſſelio recenſitis colligere licet, pagum Trigorium ſive Trachari pertinuiſſe ad fluvium usque Deim, qui a Caſtelhunio verſus Moſellam decurrit, eique prope arcem Treis miſcetur. Fuit autem pars regionis montoſæ & ſilveſtris, quam Hundesruche dicunt, inde a Birkenfelda ad Confluentes usque inter Moſellam & Navam pertinentis. Pagus vero Hundsruche arctioribus finibus circumſcriptus affinis fuit Trachgoviæ, pago Navenſi & pago Trevirorum Moſellano.

(*r*) *Trithemius* in *chron. Hirſaug.* ad an. 1504, tom. II, p. 610, edit. 1690, ſilvam Sane a Rheno inter Bingium & Baccharacum initium ſumſiſſe, & per comitatum Spanheimenſem Cynonotosque Trevirenſes & Lotharingos porrigi in fines Metenſium notat, ſimulque obſervat eam nemoris partem, quæ ſub Moguntina continetur diœceſi, Saonum, illam vero, quæ Trevericæ diœceſis eſt, *Hydorum* (Yder) vocari.

(*s*) Ad quem teſtantibus literis reverſalibus Philippi de Duna, domini de Lapide, an. 1320 datis, ſpectabant villæ Yder, Hettelrod, Hezerten, Muckenrod, Alckenrod, Diffenbach & Kirswiler, in aliis vero an. 1349 datis ita circumſcribitur: *Tder ban — wiht vnd lang als verre als herna geſchrieben ſteit, anegans von der Nahe, do die Tder ingeit wider uf bis an die Singesbach vnd die Singesbach vf bit an den Borgberg vberal von dem Borgberge bit an den gehawen ſtein vf der Tder vnd die Tder wieder in bit uf die Nahe.*

Digitized by Google

dem, Navæ appoſitum, eundemque Trevirenſis diœceſis ad ipſam Navam deſcendamus. Cis fluvium vero hunc diœceſium Moguntinæ ac Trevirenſis, adeoque pagorum Navenſis & Trevirenſis limites, inde fere ex adverſo Superioris Lapidis per ſilvam Winterhauch verſus Baumholderam, quæ diœceſi Moguntinæ olim paruit æque & Lichtenberga, dirigunt; deinde a Baumholdera ad confinia diœceſium & pagorum Navenſis, in quo ſita fuere *Oſterna inferior*, hodie Niederkirchen, & *Owinbach*, hodie Ombach, ac Wormatienſis, ad quem referenda eſt præfectura Kibelbergenſis (*t*) & Bleſinſe, cui oppidum S. Wandalini Breitenbacum, Mora Silveſtris & Vogelbacum, vici diœceſeos Metenſis, attributi fuere. Linea igitur inter hæc loca producenda eſt per montium cacumina ad villam usque Bruchmuhlbach, in qua diœceſis Metenſis & Wormatienſis convenere. Inde ſecundum rivorum ex montibus ſummis oriundorum fontes devenimus ad confinia pagi Bleſenſis & Spirenſis. Hactenus ad fines pagorum cisrhenanorum, quos Franciæ Teutonicæ ſive Rhenanæ partes ab incunabulis regni Germanici fuiſſe conſtat, diſterminandos limitibus diœceſium, tanquam auxilio, uſi ſumus. Neque enim dubitari debet, quin pagus Navenſis idem ſit, quem Annaliſta Bertinianus, Regino ceterique ad annum DCCCXLIII pagum Maguntiæ adjacentem dixerunt. Quum ille alias pars Wormazfeldæ fuerit (*u*), haud mirari quisquam debet, quod in diviſione regni an. DCCCXXXIX facta ſigillatim haud memoretur. Referunt enim annales Bertiniani, quod ad has partes attinet, tantum *ducatum Ribuariorum, Wormazfelda, Spirohgouwi*. Eadem de cauſa pago-

(*t*) Vide *Schannati hiſt. Wormat.* p. 34.

(*u*) Cf. ampl. *Lamii deſcr. pagi Wormat.* §. X, XI & XVIII. Adde donationem Hererici viri illuſtris, abbatiæ Prumienſi an. 870 factam, in *Martenii & Durandi coll. ampl.* T. I, ubi: *Villa Winundasheim infra pagum Naagao in confinio ſeu pago Wirmacenſe ſuper fluvium Elera.* Villa vero hæc Winsheim prope Hüffelsheim haud procul a Sponhemio trans Navam ſita eſt.

Digitized by Google

rum Trachgau & Hunsruche, quos Lotharienſis regni pagos minores ſub aliis majoribus latere exiſtimandum eſt, nulla mentio fit in diviſione regni Lotharingici an. DCCCLXX facta (*x*). Quemadmodum enim pagus minor Hundesruche comprehenſus fuit ſub comitatu ſeu pago Trevirorum Moſellano, quem ipſum partem ampliſſimi pagi Bedenſis fuiſſe arbitramur (*y*): ita Trachgovia, vel eodem referenda eſt, vel unus de quinque Ripuariorum comitatibus fuit. Vigebant certe Ripuariorum leges in Bopardia, Trachgoviæ oppido (*z*). Utrum vero univerſus pagus Navenſis cum Wormatienſi agro Ludovico Germanico attributus fuerit, necne, dubitari quodammodo poteſt. Anno enim DCCCLIII Lotharius I imperator fratre ſuo Ludovico deprecante, hujus ipſius vaſallo Hererico quatuor ſervos, quos antea Adelhardus comes Trevirorum in beneficium poſſederat, in dicta villa Wimundesheim donavit. Verum quicquid ejus ſit, pagus certe Navenſis, quatenus juri diœceſano Moguntini archiepiſcopi ſubditus fuit, haud ad Lotharienſe, ſed orientale regnum ſpectavit, docente quadam tabula an. DCCCCXVIII data, qua Ruothardus vir illuſtris villam Oſterna in pago Navenſi abbatiæ S. Remigii Cuſſelanæ tradidit. Data enim eſt *ſub die XVIII kal. Febr. an. VII regnante Domino Kuonrado in orientali Francia rege feliciter.*

§. XIV.

Fines verſus Weſtraſiam & Alſatiam

Weſtraſia, provincia Metenſis diœceſis, regni Lotharienſis olim portio, quam cum Alſatia retinuerat, ex mea quidem opinione,

(*x*) Quam vide apud *Calmetum hiſt. Loth.* tom. II probatt. p. CXL ſq. edit. nov. *Conringium de finibus imp. Germ.* lib. I, cap. VII, §. 2 aliosque.

(*y*) Conf. deſcriptiones horum pagorum apud ſumme ven. *Hontheimium* in *hiſt. Trev. diplom.* T. I, ſec. VII præmiſſas §. XIV - XVI p. 61 - 66.

(*z*) Vide clariſſimi *Patrickii* diſſ. de immediata vicinitate ducatus Ripuariorum & Wormazfeldæ &c. in collectionis, quæ inſcribitur: *Beiträge zur ſittenlehre &c. und geſchichte aus den weſtl. gegenden Teutſchlands*, faſc. I, p. 7, §. 2.

Digitized by Google

nione, Conradus I rex, oppoſita fuit Auſtraſiæ rhenanæ. Quibus igitur limitibus pagus Weſtraſiæ Bleſenſis a pago Auſtraſiæ Spirenſi diſterminatus fuit, eosdem inde a termino, quem ſupra reliquimus, ſecundum fontes fluviorum utrimque decurrentium & diœceſium confinia perſequamur. Linea nimirum a vico Bruchmuhlbach ſic ducta, ut villas Quidersbach, Kirchenarmbach, caſtrum Wilſtein cum villa Tribſtatt ad Wormazfeldam attinentia prætereamus, pervenimus ad confinia pagi Bleſenſis & Spirenſis, quæ inter Grevenſteinium caſtrum, Metenſis olim diœceſis, & Hochſtett Spirenſis, deinde inter Rodalbam & Caldenbacum, tum Pirmaſenſam inter & fontem Quiſagæ, hinc inter Drulbam vicum, fonti Drualbæ vicinum, & Tan caſtrum, tandem ad fontem Suræ fluvii prope Fiſchbacum Silveſtre ducunt. Suram autem, quæ e regione Murgæ & Oſæ Rheno miſcetur, limitem facere jubent rationes graviſſimæ (*a*), quibus illuſtris Schœpflini de ampliandis Alſatiæ finibus placita derogare nequeunt. Tantum enim abeſt, ut Quiſaga limes Alſatiæ borealis haberi queat, ut ne quidem Lutra, quem fluvium Herzogius (*b*) ſtudio ſuo chronographico haud vero Alſatiæ fecit finem, Nordgoviam Alſaticam determinaret, quod quidem ſatis ſuperque patet cum ex locorum inter Lutram & Selſam ſitorum eorumque pago Spirenſi attributorum notitia (*c*), tum ex advocatiæ Spirgoviæ provincialis finibus, quos hic luſtrare nimis longum foret. Sed adſunt breviora antiquitatis teſtimonia. Scilicet a latere dextro & Alſatico Suræ porrigitur Silva Sancta ſive foreſtum Hagenovienſe ad Motram usque. Atque in hac ſilva ſitum erat monaſterium S. Walpurgis,

(*a*) Quas maximam partem explicavit jam pater quondam meus, *Jo. Phil. Crollius* in *orat. de Anvilla* p. 32-48.

(*b*) Ipſe enim in *chronico Alſatiae* lib. III, cap. II Selſam, Suræ vicinum rivulum, limitem Alſatiæ habendum eſſe innuit.

(*c*) Cui ſupplementa ſcripſit pater meus l. c. ex documentis Spirenſibus.

Digitized by Google

quod Otto Frisingensis (*d*) *in terminis Alsatiae* positum fuisse dicit. Consentit cum scriptore gravissimo Richerius chronici Senonienfis auctor (*e*); cum narrat: „B. Deodatus ad quendam locum per„ venit, qui Theutonico idiomate Helygevorst, Latine sancta silva „ vocitatur, juxta oppidum, quod Hagenowia dicitur, in finibus „ Alsatiæ situm.„ Neque nobis obstat Selsa, quam Adelboldus aliique scriptores, æque & vetustiora monumenta, in Alsatia ponunt; quum illam seculo XIV Rhenus absorpserit, adeoque nova Selsa a veteri bene distinguenda sit. Quodsi denique limites juris Wildfangiatus (*f*) & quos in privilegio Palatino de protectione fabrorum ahenariorum (*g*) diserte notatos legimus, cum hisce conferamus, non solum Franciæ rhenanæ erga Alsatiam, sed universæ provinciæ fines egregie, quod dicunt, a posteriori demonstratos videbimus. Verum commentationes hujus fines haud patiuntur, ut uberiores hac in materia simus, monentque ut ad alia festinemus.

§. XV.

Franciæ rhenanæ pagi

Itaque ex dictis patet, Franciæ rhenanæ accensendos esse pagos, qui sequuntur: I in Germania cisrhenana Spirigoviam, Wormazfeldam, pagumque Navensem. II in Germania transrhenana inter Rhenum, Segam & Mœnum, Rhingaviam inferiorem, pagum Einrich, Longaviam inferiorem cum pago minori Heygere, Vederoviam, Niedgoviam, Kunigessundra, & partem Moin-

(*d*) *De rebus gestis Frid. I imp.* lib. I, cap. xxxix.

(*e*) Lib. I, cap. v in *Acherii spicil.* tom. II, p. 606.

(*f*) Cf. *acta comprom.* in *causa juris Wildfang.* quæ Manhemii an. 1738 denuo excusa sunt, inprimis p. 37.

(*g*) Vid. *Hertling de regal. Palat.* §. IX, regale IX, p. 44 sq. Cf. diss. de origine comitatuum Palatinorum provincialium sect. III, §. II in *actis acad. Boicae* vol. IV, p. 143 sq.

Digitized by Google

Moingoviæ a latere Mœni dextro. III inter Rhenum, Mœnum & Nicrum, ſilvamque Odonicam partem Moingoviæ cum Plumgovia, Bachgovia & Rottgovia, Rhenenſem ſuperiorem ac Lobodunenſem, qui etiam Nicrum ſuperat. IV inter Rhenum, Nicrum atque Alemanniam Sueviamque, partem Lobodunenſis, Craichgoviam cum parte Neckergoviæ a latere fluvii ſiniſtro ſita, Elſenzgoviam, Anglachgoviam, Salzgoviam, Pfunzingoviam, Albegoviam, Uſgoviam, Encingoviam, utramque Wiringoviam, Glemsgoviam, Zabernachgoviam & Gardachgoviam. V tandem trans Nicrum pagum Murachgowe, tanquam marcam aliquam inter Francos orientales & Alemannos.

Pars II

De forma et habitu provinciarum Germaniae Francicarum, maxime Franciae Rhenanae.

§. XVI.

Poſtquam Pipinus Nanus, ejusque filius Carolus M. reges, ducibus, qui populorum principes, quamvis regum ligii, eſſe videbantur, novæque familiæ regnatrici parere magno recuſaverant opere, abrogatis, per comites ſuos ac miſſos de palatio, dein procuratores cameræ, provincias Germaniæ regere inſtituiſſent: manſit hæc provinciarum formula, qua regibus nullo alio intermedio principe parebant, per ſeculum fere nonum, etiam poſt diviſionem monarchiæ in tria regna Viroduni factam. Atque horum trium regnorum, quorum neutrum alteri obnoxium eſſe debebat, principes ſummi a populo victore & primario, qui in varias tribus tanquam ramos diviſus victis populis dominabatur, reges Francorum dicebantur (*h*). Carolus quidem Calvus, rex

Imperium Francorum tripertitum inter filios Ludovici Pii

(*h*) Dicuntur tales ſcriptoribus veteribus. Ipſi vero in chartis ſuis regis titulum ſimpliciter adhibere conſueverunt, omiſſo Francorum nomine, quod

Francorum Neuſtraſiorum ſive occidentalium, præter Neuſtraſiam provinciam proprie ſic dictam, fortitus erat Aquitaniam, partem Burgundiæ, Septimaniam & Marcam Hiſpanicam; atque Britanniæ duces clientelam apud eundem profiteri debebant. Neuſtria autem, quippe quam incolebant Franci liberi, provincia erat primaria, regni arx, toti regno occidentali nomen impertiens. Hujus æque & totius regni caput ſive palatium primarium Lutetia erat Pariſiorum, conſtituebat illa peculiarem ducatum, quem qui obtinebant, abbacomites, marchiones, denique duces Francorum vocari conſueverunt, atque præter comitatus plures, abbatias locupletiſſimas, maxime S. Martini, ſibi commendatas habebant; principes a rege primi, locumtenentes regum & tutores minorum, denique regni ipſius, exſtincta regnante familia, heredes, fæpiusque æmuli.

Lotharius I fratrum natu maximus, etiam regnum Franciæ mediæ ſortitus, hoc ipſum ita inter filios diviſit, ut Carolus natu minimus provinciam haberet, Lotharius vero II Franciam, quæ dein dicta fuit *Lotharii regnum* (*i*) atque etiam, quod Lotharius I imperatoris Romanorum dignitatem una geſſerat, *Franciae Romanae*

quod quidem ita inter eos conventum fuiſſe videtur, ut ne quis eorum ſibi uni imperium in Francos præſumere velle videretur. At in ſubſcriptione annorum regni diligentius additum legimus: *in Francia*, *in Francia orientali*. Nolim vero omnia iſta diplomata regum noſtrorum, qualia maxime in *Miraei cod. piar. don.* occurrunt, ſuſpecta haberi, in quibus reges Francorum, Francigenum &c. vocantur. Suppetunt enim pariter in Francia occidentali nonnulla, quamvis rariora, in quibus Carolus Calvus dicitur rex Francorum (& Aquitanorum). Cf. *Bouquetii ſcript. rer. Gall.* T. VIII. Atque tabula pacti Bonnenſis an. 921 inter Henricum regem & Carolum Simplicem initi diſerte illum vocat regem Francorum orientalium, hunc occidentalium, in *Cheſnii ſcriptt.* tom. II, p. 587 & *Bouquetii* l. c. T. IX, p. 323. De Ottone I rege & imp. vide *prodr. chron. Gottwic.* L. II, cap. III, §. XIII, p. 165 - 167.

(*i*) Loquimur cum *annal. Bertin.* ad an. 855 & 856, Andrea presbytero, ſcriptore ſeculi IX Italo, quem primum edidit *Muratorius antiqq. Ital.* tom. I, p. 42.

Digitized by Google

manae (*k*) appellatione nonnunquam insignita est. Parebant igitur Lothario imperatori, Franciæ mediæ regi, maxima pars Francorum superiorum, inferiorum & Ripuariorum, prætereaque Burgundiæ pars maxima & Provincia. Ripuariæ autem summus honos fuit, quippe in qua sita erat palatium primarium Aquisgranense, quemadmodum antea Metis caput fuerat regni Austrasiæ; atque hujus dignitatis prærogativum fuisse videtur, quod Ripuarium erat natale solum familiæ Carolidarum, a Pipino Heristallio oriundorum (*l*).

Ludo-

(*k*) Hoc nomine insignitum fuisse regnum Lotharii, docet nos *Luitprandus* Ticinensis diac. in *hist.* cap. VI, ubi de Widone, Franciam Romanam h. e. Lotharingiam appetente præclara narrat. Unde fortassis defendi potest titulus, quem Conradus I diplomate Fuldensi sibi sumit regis *Romanorum & Francorum*, apud *Browerum antiqq. Fuld.* L. II, cap. VII, p. 123, & *Schannatum traditt. Fuld.* n. 558 p. 229. Non solum enim, quod pridem constat, Alsatiam a Lotharii regno avulsam, sed & Westraviam, regionem Alsatiæ, Franciæ rhenanæ & ducatui Mosellanico intermediam, a Saræ fontibus ad ejus cum Mosella confluentes usque porrectam, adeoque haud mediocrem partem Franciæ Romanæ sive Lotharingiæ tenuit.

(*l*) Pipinum de Landis Francos inferiores, *populum inter Carbonariam silvam & Mosam fluvium & usque ad Frisionum fines vastis limitibus habitantem* sub sua potestate habuisse, atque hunc ducatum per ipsius filiam heredem, Beggam, Ansigisi uxorem, ad Pipinum de Heristallio, Austrasiorum ducem & majorem domus transisse, docent *annales Metenses* ad an. 687, aliique auctores, quos laudavit perillustris comes *Bunavius* in hist. Germ. cæs. & imperii T. II, L. I, p. 185. Hic ipse vero Pipinus Heristallius, ejusque filius Carolus Martellus ac nepos Pipinus Nanus avitum tenebant ducatum Austrasiorum, quo nomine id temporis etiam Ripuarii & cis & trans Rhenum habitantes comprehensi fuere. Cf. *chron. Moissiacense* sub Constantino, Constantini filio, & *annal. Metens.* ad an. 687. Unde *Francopolita* scriptor personatus, in libello egregio, Germanice scripto de veteri Austrasiæ regno §. VI, p. 35 principatum majorum Carolingorum in regione, quæ Mosam & Rhenum interjacet, tum in Germania transrhenana, in Hassia & Franconia probabiliter quæsisse videtur. Idem enim scriptor gravissimus ostendit §. XV, etiam transrhenanas Germaniæ provincias Austrasiæ regno accenseri

Digitized by Google

Ludovicus tandem Germanicus ſortitus erat regnum Francorum Auſtraſiorum cis & trans Rhenum, populi primarii, dein partem Ripuariæ Franciæ transrhenanam, cum Haſſia, Franciam novam ſive auſtralem ſtrictius dictam; tum Saxoniam, Bavariam, Alemanniam ceterasque regiones. Provincia autem, quam habebat Saliorum gens, Rhenana, omnium princeps, univerſo Germaniæ regno nomen Franciæ orientalis impertita eſt. In ea videbatur metropolis, æque & palatium primarium, uti provinciæ Rhenanæ, ita totius orientalis regni. Qui a rege proximi erant, populi principes dicebantur, procuratores, duces, marchiones, comites potentiſſimi Francorum; quemadmodum reges ipſi Francorum reges vocabantur. Sed hæc ſigillatim diſputanda ſunt.

§. XVII.

Reges Germaniæ ſummi Francorum duces

Itaque reges noſtri erant primi duces ſive principes ſummi Francorum, a quibus ortum erat regnum; ita ut qui Francorum principatum tenerent, reges totius Germaniæ omniumque ejus populorum haberentur. Quamvis etiam poſt obitum Conradi I regis ſumma regni Teutonici, quæ hactenus penes Francos fuerat, ut verbis utar annaliſtæ Saxonis, ad Saxones tranſiiſſe videretur, conſtat tamen ex hiſtoria inaugurationis Henrici Aucupis ejusque filii Ottonis Magni, eos ab exercitu Francorum deſignatos fuiſſe reges, atque Ottonem, qui fuerat Saxonum dux, etiam a Francis ſalutatum novi ducis titulo imperium omnium Francorum accepiſſe, quemadmodum hæc diſerte teſtatur Witichindus Corbejenſis (*m*). Ipſis igitur e Saxonibus lectis regibus majeſtatem

cenſeri ſolitas fuiſſe. Denique multitudo fundationum ſacrarum, quas principes regesque Carolidæ & cis & trans Rhenum in Auſtrafico ſolo de patrimonio ſuo inſtituerunt, clariſſime demonſtrat, illam regni Auſtraſiæ partem, quæ Francia antiqua & Ripuaria dicebatur, natalem horum principum fuiſſe.

(*m*) *Annalium* lib. II ab initio, in *Meibomii ſcriptt.* tom. I, p. 642 & *Annaliſta Saxo* ad an. 936 apud *Eccardum* tom. II, p. 258.

Digitized by Google

tem regiam conciliabat ducatus Francorum, isque ſummus (*n*); qua de re poſt Gundlingium (*o*) haud facile quisquam recentiorum ſcriptorum melius diſputavit perilluſtri Senckenbergio (*p*), adeo ut longiori diſputatione ipſe ſuperſedere queam. Regibus vero, tanquam Francorum ducibus, proprio jure devinctæ erant provinciæ Francorum, maxime Auſtraſiorum ſive ſupra Rhenum habitantium. Fruebantur reges in omnibus ceterorum populorum provinciis, etiam cum in ducatus redactæ fuiſſent, fiſco regio prædiisque dominicis; Francorum vero provinciæ totæ juri regio ita addictæ erant, ut Franci ipſi, libertate egregia præ ceteris populis fruentes, nemini ſubeſſent, niſi regi. Neque tamen hæc Franciæ Teutonicæ formula usque omnino eadem fuit, quod dein diligentius diſputabimus. Denique hic opportunum videtur, celebratiſſimum Ekkehardi junioris, ſcriptoris ſub Henrico IV cæſare haud ignobilis (*q*) teſtimonium de formula Franciæ, quæ fuerit ſub finem ſeculi IX, Arnulfo regnante & ſequiori ævo, excitare: „ Nondum adhuc (illo tempore) Suevia in ducatum „ erat redacta, ſed fiſco regio peculiariter parebat, ſicut hodie „ & Francia. Procurabant ambas cameræ, quos ſic vocabant, „ nuntii. Franciam Adalpertus & Werinhere, Sueviam autem „ Pertolt & Erchinger fratres.

(*n*) Ne quis me *ſummi ducis* nomine abuti exiſtimet. Ipſe enim Ludovicus IV imp. in diplomate an. 1338 ſcripto, apud *Joannem* in *Spicil. I tabb. vett.* dipl. miſc. n. XXVI, p. 493 illo uſus eſt, cum Godfrido comiti Arnsbergenſi *jus primam pugnam habendi* tribuit, *quando regem vel imperatorem Romanorum, vel ſummum ducem Weſtphalie* infra terminos *Reni & Weſere pugnare vel bellare continget.*

(*o*) *Gundlingian.* P. XVIII Diſſ. I de Francofurto &c. §. I-IV, p. 205 ſqq.

(*p*) In libello, quem inſcripſit: *Gedanken von dem jederzeit lebhaften gebrauch des uralten deutſchen bürger- und ſtaatsrechts &c.* cap. III p. 105 ſq. & p. 169.

(*q*) *De caſibus mon. S. Galli*, in *Goldaſti ſcriptt. Alem.* edit. Senckenberg. tom. I, part. I, p. 15.

Digitized by Google

§. XVIII.

Francorum procuratores & præſides, regum vicarii

Quum vero reges in provincias, quibus haud præfecti erant duces, miſſos ſuos vel procuratores, præſidum ſive marchionum nomine ſepius inſignitos, ablegare conſueverant, qui vel ceteris comitibus præeſſent, vel jura ſibi reſervata adminiſtrarent, imperio Carolidarum verſus ſeculi IX finem ac ſub initium ſequentis attenuato, poteſtas illa major ſive miſſatica marchionum ſenſim in ducatum mutata eſt. Qua de cauſa dein reges poteſtati ducum, auctoritatis regiæ æmulorum, circumſcribendæ ſuisque juribus melius tuendis comites de palatio ſive palatinos, tanquam præſides regios univerſales, præterque eos etiam præſides particulares inſtituerunt (*r*), in quorum locum ſuccedente tempore & fiſco regum imminuto advocatos provinciales & civitatum ſuffectos videmus. Quæ cum ita ſint, dubitari nequit, quin provincia Franciæ Teutonicæ ceteræque regiones fiſco regio addictæ etiam ſuos præſides olim veneratæ ſint, regum nempe locum tenentes ſive legatos, qui regibus abſentibus imperium exercuere vicarium, præſentibus autem adfuerunt judices ſupremi, Palatino honore præ ceteris ducibus tandem illuſtres. Teſtatur hoc ipſum laudatus ante Ekkehardus junior, ipſosque etiam Franciæ præſides ſive cameræ nuntios nominat, Adelbertum Auſtraſiæ orientalis marchionem, & Werinherum Auſtraſiæ occidentalis ſive Rhenanæ procuratorem. Illius quidem, Adelberti marchionis, pater Henricus eandem præfecturam adminiſtraverat, marchionis titulo illuſtris, æque ac filius, qui an. DCCCCVII violenta morte occubuit (*s*).

§. XIX.

(*r*) Vid. differt. *de origine et officio comitum Palatinorum provincialium*, in commentt. acad. Boicæ tom. IV, ſect. III, p. 102.

(*s*) Cf. noſtram ſeriem comitum Palat. Aquisgranenſium illuſtratam, partic. II, p. 75-77.

Digitized by Google

§. XIX.

Francia nova, poſt Adelberti marchionis occaſum, aliam induit formam. Tum enim bona ejus fiſco regio addicebantur (*t*), tum præfectura ſive marchia Franconiæ adjecta Bavariæ eſt, cum Ludovicus Inſans eam Luitboldo marchioni, cognato familiæ regiæ, ducique id temporis fortiſſimo, tradidiſſet (*u*), atque eandem Luitboldi filius, Arnulfus Boiorum dux, tenuerit; quo ex tempore Franconiam ſive Franciam orientalem Bavaria, figillatim Nordgovia, cujus fines ſic ampliores extiterunt, ſuo ambitu & nomine comprehendere cœpit; quod quidem tam ſolide more ſuo probavit illuſtris Pfeffelius (*x*), ut nulli ſcrupuli ſupereſſe queant; idemque evicit, Norgoviam cum Franconia poteſtati marchionum ſtirpis Babenbergicæ a ſeculo X medio ad medium usque ſeculum XI ſubditam, atque hos Bojorum ducibus obſtrictos fuiſſe (*y*). Ultimus eorum Otto Suinfurtenſis, an. MXLVII, ab Henrico III cæſare ducatum Sueviæ adire juſſus, decem poſt annis vita exceſſit absque heredibus maſculis. Quamvis autem ejus filiæ hereditatem patris diviſiſſent, atque primum natu maxima titulum marchionis cum parte hereditaria marito ſuo

Formula Franconiæ antiquior

(*t*) *Annal. Metenſ.* ad an. 907: *Facultates et poſſeſſiones ejus in fiſcum redactae ſunt, et dona regis inter nobiliores quosque diſtributa.*

(*u*) *Hermannus contr.* ad an. 907 tradit, non Hattonem ſolum, ſed & Luitbaldum, regi auctores fuiſſe Adalberti ſeverius puniendi; in *Piſtorii ſcriptt. R. G.* tom. I, p. 255. Eundem Luitboldum Bojorum præſidem ſive marchionem ad annum ſequentem Lambertus Schafnaburgenſis vocat *ducem Thuringorum*, quæ quidem appellatio ſcrupulum movit eruditis, ſed, credo, referri poteſt ad præfecturam Franciæ olim Thuringicæ ſive Franconiæ, quæ ipſi ante annum conceſſa fuerat. Sub ejus filio Arnulfo duce nexus Bavariæ & Franconiæ clarior exiſtit.

(*x*) In comment. acad. Boicæ vol. I §. X & XI, p. 163 ſqq. & vol. II, præſertim §. VI & XV ſq. p. 207.

(*y*) Vide præter diſſ modo laudatas ejusdem auctoris præſtantes commentarios de veteribus marchionibus Nordgoviæ.

Digitized by Google

Hermanno de Abenberg attuliſſet, dein utroque defuncto natu minima ejusdem dignitatis heres facta hanc ad poſteros ſuos Vohburgios marchiones propagaſſet, haud tamen recentiores iſti marchiones præfecturam totius Franciæ orientalis gerere viſi ſunt. Atque veriſimile fit, Henricum III imp. cum Ottonem de Suinfurt ducis honore auxiſſet, præfecturam Franconiæ jure Boico jam exemtam ſibi regioque fiſco denuo addixiſſe (*z*). Id temporis epiſcopi Herbipolenſes poteſtatem judiciariam, quæ ante penes marchiones fuerat, ſive judicium provinciale jam ſuum etiam ultra fines diœceſis ſuæ proferre ſtuduerunt (*a*). Anno certe MLII Hartwicus epiſcopus Babenbergenſis coram Leone pontifice Romano, Henrico III cæſare & quamplurimis utriusque ordinis principibus querimoniam de eo habuit, quod Adalbero epiſcopus in jura Babenbergenſis invaderet, quod factum excuſans Adalbero promittere debuit, ſe deinceps haud præſumturum eſſe, quicquid jurisdictione civili & ſacra Babenbergenſi adſtrictum ſit (*b*). Quemadmodum igitur ducatus Herbipolenſis in Franconia natales probabiliſſime ad iſtud tempus referendi ſunt, ita

(*z*) Quod in proluſione lætitiæ Bipontinæ an. 1769 actæ, de connubiis principum feminarum ſtirpis Francicæ Rhenanæ &c. §. II probabiliter conjeciſſe mihi videor.

(*a*) Illuſtris Pfeffelius origines ducatus Herbipolenſis, æque & Burggraviatus Norimbergenſis, in annum 1057, quo Otto Suinfurtenſis, ex marchione Franconiæ dux Sueviæ, absque heredibus maſculis defunctus ſit, collocat. Ego vero easdem altius repetere malim ab anno 1047, quo Otto præfecturam Franconiæ cum ducatu Sueviæ commutare juſſus eſt. Quum antea ſimili ratione Otto comes Palatinus Aquisgranenſis an. 1044 ducatu Sueviæ auctus ſuiſſet, dimittere eum opportuit comitatum Palatinum, quippe qui tum ceſſit Henrico II, ipſius patrueli. Alia taceo exempla.

(*b*) Vide *Hofmanni annales Bamberg.* in *Ludewigii ſcriptt. Wirceb.* p. 72 ſq. Itaque clar. *Gonne* in Diſq. de *ducatu Franciae orientalis* §. XXXIX, p. 88, quamvis non ad Ottonis Suinfurtenſis, creati jam ducis, deceſſum de præfectura Franconiæ, attenderit, acute rem ediſſeruit, cum inquit:

ita certius etiam eſt, nomine illo nihil niſi judicium provinciale Herbipolenſis diœceſis deſignari. Quum vero Henricus IV cæſar Franciam orientalem, cujus præfecti olim marchiones veriti erant Bojorum duces, aliquamdiu fiſco regio addictam, tandem ducatus nomine genero ſuo Friderico I Suevorum duci regendam commiſiſſet, atque in patris locum filius alter Conradus ſucceſſiſſet, Henricus V cæſar, Conradi Francorum ducis avunculus, anno MCXVI, cum Erlungus epiſcopus a fide ſibi debita deſciviſſet, oblata ſibi facultate injuriam ulciſcendi uſus, dignitatem judiciariam, quam epiſcopi in omnibus bonis eccleſiæ ſuæ & in omnes ejus homines per totum Franciæ orientalis ducatum tenebant, epiſcopo ademit, & Conrado, qui jam provinciæ ducatum habebat, tradidit (*c*). Quamvis autem idem cæſar quadriennio poſt jurisdictionem iſtam epiſcopo reddiſſet (*d*), veſtigia tamen etiam ab anno MCXX reperiuntur clariſſima auctoritatis ducalis, qua Staufenſes principes in univerſa Franconia polluerunt (*e*).

inquit: „Ad hæc itaque Henrici II & Conradi II tempora tantum abeſt, „ ut de ducatu Franciæ orientalis, epiſcopis Wurzburgenſibus acqui„ ſito conſtet, ut ne jurisdictio quidem eisdem per omnia eccleſiæ bona „ inque omnes eccleſiæ homines ceſſiſſe pro certo aſſeri poſſit. Eveniſſe „ tamen paulo poſt hæc ipſa tempora mutationem quandam, atque jam „ demum epiſcopos in ſuos jurisdictione quadam cœpiſſe gaudere, „ omnino concedendum videtur, quanquam de titulo, quo illam acqui„ ſierint, accurate non conſtet.

(*c*) Jam antea Fridericus I dux Suevorum æque & Francorum ab epiſcopo Herbipolenſi tenebat feuda ſatis ampla, ex quibus in ſalutem animæ fratris ſui Ludovici, comitis Palatini, per Franconiam an. 1103 & ſeq. cœnobio S. Stephani Herbipolitano donum obtulit, teſtibus chartis in *Schannati vindem. liter.* coll. I, p. 62 ſq.

(*d*) Vide chartam reſtitutionis in *Leucfeldii antiq. Poeld.* p. 253, *Lunigii archiv. imp.* part. ſpec. cont. I forti. III, p. 325 & Germanice verſam apud *Laur. Frieſe* in *ſcrippt. Wurceburg.* p. 493.

(*e*) Memorabile inprimis eſt, quod Ruggeri mortuo Erlungo in epiſcopum electi patrocinium etiam adverſus avunculum regem ſuſceperunt fratres, duces

Scilicet ducatus Franconiæ a dicto Conrado, dein rege, tanquam hæreditas ad filium ipſius, Fridericum Rothenburgium, delata, hoc absque liberis mature defuncto an. MCLXVII ad Fridericum I imperatorem cum ducatu Sueviæ devenit, inque diviſione patrimonii inter hujus filios facta quarto eorum Conrado obtigit (*f*). Tandem jura ducalia Franconiæ ultimo Staufenſium Conradino ceſſerunt, cujus donatione feuda Bambergenſia cum dapiferatu hujus eccleſiæ, aliaque prædia illuſtria in Nordgovia adeptus Ludovicus Severus, comes Palatinus, dux Bavariæ, poſteritati ſuæ transmiſit.

§. XX.

Status provinciæ Haſſorum antiquior

Diximus ſupra, provinciam Haſſorum de veteri Ripuariorum regno dejunctam, atque præter Haſſiæ pagum ſtrictius dictum, Buchoniæ, Longaviæ ſuperioris, Vederoviæ ex parte & Angariæ regiones complexam Francici quidem juris (*g*), neque tamen partem

duces Fridericus Suevorum & Conradus Francorum. Cf. *annal. Saxonem* in *Eccardi corp. hiſt.* T. I, p. 647. Iidem principes tenebant Norimbergam oppidum & caſtrum, teſtante *Ottone Friſingenſi* de *geſtis Frid. I imp.* L. I, cap. XVI. Conradum quoque ante quam regnum adeptus, comitatum Cochengaviæ, qui verſus Sueviam Franconiæ limes erat, tenuiſſe conſtat ex charta apud *Schannatum vind. liter.* coll. II, p. 44 ſq. Ampliſſimæ tum donationes, quibus Conradus rex ejusque filii monaſterium Ebracenſe locupletarunt, Gertrudis reginæ & filii Friderici ducis habitatio frequens ac ſepultura in eodem monaſterio, de qua vide *notitiam mon. Ebracenſis* p. 16-19, denique ſepultura Conradi regis Bambergæ facta, cetera totidem ſunt ſignificationes caritatis, qua Franciam orientalem, ſuam provinciam, complexi ſunt, æque & opum, quas in eadem habuerunt.

(*f*) Quod ex *Ottonis* de *S. Blaſio* append. ad *Ottonem Friſing.* cap. XXI collato cum loco in *Güntheri Ligurino* L. I, 82 &c. cognoſci licet.

(*g*) Cf. *Beſſelii chron. Gottwic.* L. IV, art. *Haſſia* p. 627 &c. Addo autem inprimis, quod Münda oppidum ditionis hodie Hanoveranæ ſita dicatur *in terra Franconiea, jure Francorum frui et potiri* in privil. Ottonis ducis Brunſuic. an. 1246 in *Eccardi comm. de R. F. O.* Tom. I, p. 936.

Digitized by Google

partem ducatus Auſtraſiorum Rhenani fuiſſe. Habuit certe Haſſia, dum Franconia & Francia Rhenana ſuos verebatur principes, regum vicarios ſive cameræ nuncios, Adelbertum marchionem & Werinherium, utrumque Hattoni, præſuli Moguntino, gravem odioſumque; habuit, inquam, Haſſia, tertia Francorum Teutonicorum regio, tum ſuum præſidem, ſeu comitem Francorum majorem, regis vicarium. Loquor nimirum de Conrado ſeniore, Conradi regis patre, quem Arnulfus rex in præcepto Fuldenſi an. DCCCLXXXXVII ſcripto (*h*) & comitatus binos, Haſſiæ atque Angrariæ tenuiſſe, & beneficia in pago Eichesfelden habuiſſe, Regino autem Prumienſis ad annum DCCCCV in Heſſia, in loco qui dicitur *Frideslar*, cum magnis militum copiis reſediſſe teſtantur. Atque ego auguror, Conradum hunc, cum ducatum Thuringiæ an. DCCCLXXXXII ſibi ab Arnulfo rege traditum eodem anno rurſus dimitteret, Haſſiæ præſidatum adminiſtrare maluiſſe, quippe quæ provincia ſolo ipſius natali, Longaviæ inferiori, prædiisque avitis vicinior erat. Ortus nimirum ſtirpe Salica, Longaviæ, maxime inferioris, incola, natusque patre Udone comite, quem Gebehardi, Longaviæ tempore Ludovici Pii imp. rectoris, filium fuiſſe atque cum fratribus Berengario comite & Waldone abbate S. Maximini a Ludovico Germanico rege ob infidelitatem honoribus exutum, ſed reſtitutum, hujus filio Ludovico juniore rege gratia floruiſſe alibi demonſtrabimus (*i*). Conradus vero, quem

(*h*) *Traditt. Fuld. Schannati* n. DXLI, p. 219.

(*i*) In *Origg. Bipp.* P. I, cap. III, §. VII p. 101 jam ſuſpicatus eram, Gebehardo Longaviæ comite Conradum ſeniorem cum fratribus natum eſſe. Ex quo autem mihi tabulæ fundationum & monaſterii Kettenbach ad fluviolum Ardam in pago Logonenſi inferiori a Gebhardo comite an. 845 conditi, & eccleſiæ Gemunde prope Weſterburgum in eodem pago ab eodem comite an. 878 confirmatæ obtigerunt, didici, Gebehardo comiti Longaviæ inferioris filios fuiſſe Vdonem comitem, Bertulfum jam an. 878 defunctum & Berengarium comitem. Poſterioribus lite-

quem Longaviæ comitatum poſt patrem avùmque tenuiſſe credimus, comitatibus Haſſiæ & Angariæ auctus, atque tum Amulfi & Ludovici infantis regum, neſcio quo gradu, cognatorum gratia ſingulari, tum Hattonis, præſulis Moguntini, primarii reipublicæ adminiſtri, amicitia ſubnixus, cum fratribus Gebhardo, Vederoviæ & Rhingaviæ ſuperioris præſide, comiteque palatii, Eberhardo comite, ac Rudolfo præſule Herbipolenſi, poſtquam Werinherus comes Wormacienſis ac Spirenſis, Franciæque Rhenanæ procurator Hattoni inimicus, obierat, principatum in populo ſive exercitu Francorum quærere, atque ſic inimicitias bellaque cum Adelberto marchione, Francorum procuratore, quem pariter Hatto oderat, gerere cœpit, ſed an. DCCCCVI a. d. III kal. Mart. prælio infelici ad Friteslariam cecidit. Narrat hunc caſum Hermannus Contractus his verbis: „Adalbertus, nobilis & belli„ coſus de Babenberg, Cunradum æmulum ſuum, victum pugna „ cum aliis multis peremit.„ Atque hunc ipſum, quem ſcriptor graviſſimus *aemulum Adelberti* procuratoris vocat, Hugo Flaviniacenſis (*k*) diſerte nominat *ducem*. Neſcio an temere nimis exinde conjiciam, Conradum ſeniorem jam cum rectoratu Haſſiæ conjungere cœpiſſe Francorum principatum, qui adhuc penes Salicam fami-

literis cum præter filios Vdonem & Berengarium comites etiam ſubſcripſerint Waldo S. Maximini abbas & Erneſtus comes, filius credo Ernuſti ſummatis inter omnes optimates, adeoque affinis & Carolomanni regis & ipſius Gebhardi comitis, penitus mihi perſuaſum habeo, iſtos Gebehardi filios Vtonem & Beringarium comites, eosdem eſſe cum Vtone & Beringario comitibus, quos cum Erneſto ſummate, cujus nepotes fuerant, a Ludovico Germ. rege an. 861 exauctoratos cum Waldone abbate fratre in aulam Caroli Calvi regis feceſſiſſe, atque dein 866 Ludovici Junioris regis a conſiliis fuiſſe annaliſta Fuldenſis & Bertinianus narrant. Atque ipſe Vdo comes liberalis in eccleſiam a patre inſtitutam, procul dubio pater exſtitit Conradi ſenioris Haſſiæ comitis.

(*k*) *Chron. Virdun.* ad an. 904 *in Labbei bibl. mſc.* T. I: „Anno 904 fuit „ bellum inter Conradum ducem & Adalbertum, in quo Conradus ceci„ dit &c.

Digitized by Google

familiam comitum Wormacienſium ac Spirenſium fuerat, eidemque poſt obitum Werinheri cameræ nuntii ademtus videtur, & demum poſt annum DCCCCXXXX denuo delatus eſt. Notum enim eſt, cameræ nuntios illorum temporum non ſolum comitis titulo gaviſos eſſe, ſed ſubinde etiam duces ab optimis ſcriptoribus appellari (*l*). Sed ad Haſſiam redeamus, cuius præfecturam habuit Conradus comes. Atque hic ego mirari debeo, eruditorum neminem adhuc explicare auſum eſſe, qua ratione iſte Haſſiæ præſes etiam comitatum Angrariæ habere potuerit, cum Angraria tertiam Saxoniæ univerſæ regionem conſtituerit. Neque ego, qui ſupra ſubtimidus fines Haſſiæ ultra origines rivorum in Adranam fluvium incurrentium protendere dubitavi, jam eos cum Spenero, Eccardo, ac Bunauio comite (*m*) ad Dimolam usque vel ultra eam prorogandos confidentius exiſtimo. Memini etiam Ampſivarios, qui dein dicti ſunt Angrivarii, primum in Francorum ſocietatem coiviſſe, ſeculo autem V medio Saxonibus fœderatos extitiſſe (*n*), atque ab eo tempore limites Saxonum & Francorum in Angrivariis ad utramque Viſurgis ripam habitantibus incertos fuiſſe (*o*), ita ut Saxones & Franci ſæpius de iis decertandi anſam arriperent. Vnde, credo, fieri potuit, ut pars Angrivariorum etiam poſtquam ad fœdus Saxonicum acceſſiſſent, Francorum ſive Haſſorum principum reverentiam haud deponeret. Atque cum illi

(*l*) Sic *Hermannus contr.* ad an. 911 Burchardum ducem Alemanniæ occiſum eſſe, ac dein Erchingerum invaſiſſe ducatum refert, & ad an. 917 eundem Erchangerum appellat ducem.

(*m*) Illo in *notit. Germ. med.* cap. IV, p. 409. iſto in *comm. de R. Fr. Or.* Tom. I, p. 619, hoc in *hiſt. imp. Germ.* Tom. IV, p. 360.

(*n*) Cf. *Speneri notit. Germ. ant.* L. IV, p. 341, 345 & 366, *monum. Paderborn.* p. 132 ſq.

(*o*) Quod *poeta anonymus Saxo* tradit ad an. 777. Cf. Beſſelium de pagis L. IV, art. Haſſia p. 628.

Digitized by Google

æque & ceteri Saxones imperio regum Saxonicorum elati ſeſe auctoritati præſidis Haſſorum ducisque Francorum ſubducere molirentur, ortæ ſunt graviores controverſiæ, quas dein attingemus. Neque igitur puto, pagum Heſſi Saxonicum ſive potius Angarienſem primitus disjunctum fuiſſe a pago Heſſiæ Francorum (*p*), ſed utrumque comitibus Haſſiæ ſubfuiſſe ſtatuo, antequam de finibus Haſſiæ diminutio facta eſt.

§. XXI.

Sub Conradi ſenior. filiis

Reliquit Conradus ſenior Haſſiæ præſes tres filios, honorum & prædiorum heredes, Conradum, Eberhardum & Ottonem. Conradum quidem extitiſſe ducem Francorum, antequam rex crearetur, certo affirmant Witechindus Corbeienſis, Dithmarus Merſeburgenſis, chronographus Saxo, Hugo Flavinia-cenſis, ceterique ſcriptores fide digniſſimi (*q*). Præter hunc Francorum omnium ducatum, quem genti Salicæ Wormatienſi abrogatum ſibi jam vindicavit familia, quam Haſſiacam dicere placet, neſcio an Conradus junior etiam paternum Haſſiæ provinciæ præſidatum acceperit; quod plerisque rerum Haſſiacarum ſcriptoribus placet (*r*). Mihi quidem veriſimilius eſt, Conradi fratrem Eberhardum præfecturam Haſſiæ geſſiſſe. Is certe, cum frater regiam dignitatem adeptus eſſet, comitatum pagi Pernuſſa in regione Heſſorum tenuit (*s*); atque regnante jam Ottone lites

(*p*) Quod *Beſſelius* contendit l. c. p. 626 art. *Heſſiga*, *Eſſor* autem in *origg. iuris publ. Haſſ.* L. 1, cap. I, §. V & in *elect. juris publ. Haſſ.* p. 17 ſq. haud improbabiliter negat.

(*q*) Non eſt, quod ſingula teſtimonia excitemus, cum ſint notiſſima.

(*r*) *Kuchenbecker* in *anal. Haſſiacis* coll. IV, p. 257 & *Mallet hiſt. Haſſ.* T. I, ſect. V, qui Conradum regni potitum fratribus Eberhardo ducatum Francorum, Ottoni Haſſiam tradidiſſe conjicit.

(*s*) Vide chartam Guntbaldi presbyteri anno 913 ſcriptam in *origg. Guelf.* T. IV, opuſc. I de ſtemmate Gibellino p. 276. Situm pagi Bernuſſe incertum

lites cum Saxonibus ſuſcepit, quæ clariſſimo ſunt indicio, ipſum Haſſiæ & Angrariæ comitatus habuiſſe affines Saxoniæ. Ita enim Witichindus eas deſcribit: „ Ceſſantibus autem bellis ex„ ternis, ciuilia oriri cœperunt. Nam Saxones imperio regis „ facti glorioſi, dedignabantur aliis ſeruire nationibus, qnæſtu„ rasque, quas habuere, ullius alius, niſi ſolius regis gratia „ habere contemſerunt. Vnde iratus Everhardus contra Bru„ ningum collecta manu ſuccendio tradidit ciuitatem illius, „ vocabulo Elveri (vel Elmeri) interfectis omnibus eiusdem „ civitatis habitatoribus.„ Mitto cetera, quæ refert Witechindus, cum illa jam abunde demonſtrent, rem geſtam eſſe in Angrariorum finibus, in quibus ſita fuit ciuitas Elmeri, hodie *Helmeren*, haud procul a Weſelburgo in epiſcopatu Paderbornenſi, Saxonicosque præfectos in hac prouincia in clientela Eberhardi Ducis, tanquam præſidis Haſſiæ & Angariæ, fuiſſe. Auctus vero idem Eberhardus honore ducis Francorum Auſtraſiorum ſive Rhenanorum principatum inter Francos regnante Henrico Aucupe laudabiliter tenuit, deiu vero Ottone imperante maximas fecit turbas & ſeditiones, donec tandem an. DCCCCXXXVIII cum rebellionis ſocio Giſelberto, Lothariŋgorum duce, vitam cum honoribus perdidit. Quo facto ducatus Francorum rediit

certum relinquit *Beſſelius* l. c. p. 558. *Eſtor* confidentius in *origg. jur. publ. Haſſ.* L. I, p. 23 ſe inveniſſe autumat in ſatrapia Waltcappel; ſed longiſſime aberrat. Situs enim fuit ad dextram Loganæ fere inde ab eius fontibus, nomenque habuit a fluvio Pernuff hodie *Perff*, per dicœceſin minorem Breidenbacenſem in Loganam defluente. Non ſolum vero dictam dicœceſin, ſed & partem comitatus Witgenſteinenſis comprehendit, quin etiam in terras hodie Dillenburgicas pertinuiſſe videtur. Hoc ſcilicet in tractu invenias villas Breidenbach & Gladenbach, quas Guntbaldus pago Bernuſſe aſſignat, villam *Heſſlinbach*, quam memorat Eberhardus monachus in ſummariis traditt. Fuld. apud *Schannatum* p. 306, ad rivum Panſe, hodie Heſſelbach Denique *Mawentelina* villa in pago Pernaffa, quam referunt traditt. Laurish. in *cod. Lauresh. dipl.* T. III, p. 168, crediderim eſſe *Manteln* villam hodie in præfectura Dillenburgica Ebersbach ſitam.

Digitized by Google

ad familiam Wormatienſium comitum, Haſſia per plures comites a regibus inſtitutos regi cœpit, imo & prædia Eberhardi fiſco regio addicta fuiſſe videntur (*t*). Eccleſiam certe Wilinaburgenſem, quæ in patrimonio Conradi regis ejusque parentum fuerat, regii juris factam eſſe, ex chartis Ottonis III imp. cognoſcimus (*u*). Quod quidem mirum videri poteſt, ſi fratrem Conradi quondam regis & Eberhardi ducis, Ottonem, poſteros reliquiſſe, Haſſiacæ præfecturæ & prædiorum gentilitiorum heredes, cum ſcriptoribus Haſſis (*x*) præſumere velimus. Verum cum Otto poſt annum DCCCCXII, quo a fratre Conrado rege comes Longaviæ, neſcio ſuperioris an inferioris, dicitur (*y*), neque in Longa-

(*t*) Vnde puto, Fritislariam, ſedem quondam præſidum Haſſiæ, palatii regalis honore ornatam eſſe, quippe in quo Otto M. placitum celebrauit an. 953, ut cetera teſtimonia omittam, quæ vir quondam clar. L. H. *Schminke* in *antigq. Fritislar.* p. 44-47 collegit, ſed parum probabiliter alio detorquere ſtuduit. Atque Caſſellas, quo in oppido commoratus erat Conradus I rex, etiam frequentarunt Otto I & Henricus Sanctus impp. Cf. *Kuchenbeckerum* l. c. p. 258-261. Ne dicam de Confugia ſive Kaufungen oppido, quod abbatia a S. Cunegunde fundata celebrius evaſit. Vid. in *anal. Haſſ.* coll. III, diſſ. VI notitia originis monaſterii Kauffungen O. S. B.

(*u*) Vide diplomata Ottonis III an. 993, 999 & 1002 data in *orig. Guelf.* T. IV, p. 282 & cf. *Beſſelii prodr. chron. Gottwic.* L. III de palatiis, cap. CXXIV, p. 251 ſq.

(*x*) Scil. *Kuchenbechero anal. Haſſ.* coll. IV, p. 257. *Eſtore* in *Diſq de formula antiqua Haſſiae*, coll. II anal. Haſſ. p. 357 & coll. VII diſq. VI de origine veterum Haſſiæ comitum, §. 8, p. 145, tum in *origg. jur. publ. Haſſ.* p. 75-79, cujus ſententiam probare quoque videtur ipſe *Koelerus* in *notitia procerum S. R. I.* Imhofiana p. 316, ſequiturque *Malletus* l. c.

(*y*) Illud quidem placet doctiſſimo *Schannato* in *deſcr. Buchoniae veteris* p. 384; qui primus Ottonem hunc fratrem regis Conradi in lucem protulit edito diplomate, quod legitur in *tradit. Fuld.* num. DI.II, p. 227. Novum vero teſtimonium ſive documentum produxit ex chartulario mſ. Wormatienſi ill. *Scheidius origg. Guelf.* T. IV, opuſc. I, p. 280. Memo-

Digitized by Google

Longavia, neque in Haſſia amplius occurrat, quin in Longavia is brevi poſt ſucceſſorem habuerit Hermannum comitem (*z*), atque Eberhardus dux etiam poſtea Haſſiæ præſes fuerit, nullæ ſuppetunt rationes, ob quas ad Ottonis poſteros Haſſiæ præfecturam propagatam exiſtimemus. Quin necrologium Fuldenſe memorat ſub ipſum annum DCCCCXII obitum Ottonis cujusdam comitis (*a*), quem cum fratre Conradi regis & Eberhardi ducis eundem eſſe facile crediderim.

§. XXII.

Tenebræ max. poſt Eberhard.

Lucem hanc aliquam, quæ Eberhardi ducis rebellis fato exſtincta eſt, ſequuntur tantæ in hiſtoria Haſſiaca tenebræ, ut recentiores ſcriptores, cum nihil certi viderent, ſomniandi licentia abuterentur, ad origines Ludovici Barbati, cujus poſteri tandem Haſſiæ principatu potiti ſunt, ex familia Conradi I regis Salica deducendas. Loquuntur chartæ veteres & prædia Conradigenarum in Haſſia & Longavia poſt fata Eberhardi ducis in regum manibus fuiſſe, & comites in regione Heſſorum regibus paruiſſe, nullo præſide ſeu comite provinciali in-

Momorat autem ibi Conradus rex *curtem Rehtenbach in pago Logeneha in comitatu Ottonis, germani noſtri &c.* Curtis iſta in præfecturæ Huttenbergenſis parte Naſſovica conſpicitur. Mirum, quantum illuſtris Eſtor l. c. perturbaverit res ad Ottonem hunc ſpectantes, cum eum non ſolum Haſſiæ, ſed etiam Vederoviæ, quin Wormatienſi pago præfuiſſe velit, atque ſic cum Vdone, ipſius patrueli, Gebhardi comitis filio, confuderit, alia pro lubitu conſinxerit.

(*z*) Cf. *traditt. Fuld. Schannati* n. DLVII, p. 229. *Eſtor* hunc Hermannum facit filium Ottonis, neque vero perpendit rationes chronologicas, quæ prohibent, ne Ottoni id temporis filium fuiſſe credamus puberem. Ceterum de Hermanno iſto comite vid. *Reinhardi juriſtiſch-hiſtoriſche ausführungen* tom. II, p. 95.

(*a*) *Schannati hiſt. Fuld.* probatt. p. 471, itidemque in excerptis necr. Fuld. apud *Leibnitium ſcriptt.* T. III, p. 763.

Digitized by Google

termedio (*b*). Ipſe auctor notitiæ diplomaticæ de commenda ordinis Teutonici Schiſſenbergenſi prope Gieſſam (*c*), quamvis egregie ſtatum Haſſiæ veteris & mediæ, æque & Thuringiæ, illuſtraverit, per totum tamen temporis ſpatium, quod ſeculi X initia & Ludovicum Barbatum intercedit, certas notitias deſiderans, lacunas conjecturis explere anniſus eſt, quæ probabilitate deſtituuntur. Quodſi enim is primum univerſam Longaviam & Vederoviam provinciæ Heſſorum adjectam fuiſſe vult, magnopere a vero aberrare videtur. Certum enim eſt, veteres comites Arnſteinenſes ad Loganam inferiorem, ex quibus Ludovicus ſenior jam ſeculo XI vixit (*d*), & advocatiam provincialem civitatum immediatarum, Boppardiæ, Veſaliæ ſuperioris, S. Goaris, Lonſtenii utriusque, Confluentium, ceterarumque in Rhenana Francia ſitarum, & comitatum pagi Einrich tenuiſſe (*e*). Quemadmodum vero illam habuerunt a regibus, ita comecia Einrich, quæ ab iis hereditate venit ad Iſenburgios dynaſtas, dein jure emtionis tranſiit ad Naſſovios & Catimelebocenſes comites, beneficium fuit archipalatinum ſive ducum olim Franciæ Rhenanæ; ne dicam de prædiis illorum comitum in pago Wormatienſi; unde rectius illorum conjunctio cum

(*b*) Tales exiſtimo fuiſſe hoc ſeculo comitem *Elli* in pago Haſſonum, in cuius comitatu ſita fuit curtis regia Rosbach, an. 966 in *Leuberi diſq. de ſtapula Saxonica* num. 1606, & Thancmarum comitem, quem bina diplomata regia an. 994 referunt in *cod. probb. Wormat. Schannati* p. 32 ſq.

(*c*) P. II, ſect. V, p. 73 - 81, & p. 154 &c.

(*d*) Cf. vitam Ludovici comitis & fundatoris in Arnſtein, in *Honthemii prodr. hiſt. Trevir* p. 709. Vixit vero Ludovicus ſenior usque ad annos 1107 & 1108, vide *hiſt. Trev. dipl.* p. 484.

(*e*) Quod confirmat biographus modo laudatus, qui ſec. XII vixit, l. c. p. 711.

Digitized by Google

cum Francia Rhenana ejusque principibus conjicitur (*f*). Atque eadem ratione comitatus Wedenſis, Sainenſis, advocatiæ olim Molbergicæ, dein Naſſovicæ pagi Heyger & judicii Ebersbach prope Dillenburgum, caſtrum Bracht comitum a Wilnau ex Decienſibus oriundorum, quæ omnia in pago Loganenſi inferiori ſita fuere, beneficia olim ſunt Archipalatina; pariterque a comitibus Rheni Palatinis antiquitus pependerat Nuringenſis comecia Vederoviæ, ut cetera omittam, quæ abunde probant, Haſſiæ ſive præfecturam ſive comitatum haud in Longaviam inferiorem, Engrisgoviam ad Rhenum, Einrich pagum, Vederoviam univerſam ceterosque Rheno ac Mœno contiguos pagos pertinuiſſe. Alia autem ratio fuit Longaviæ ſuperioris, quam Haſſorum provinciæ partem fuiſſe pridem eruditi obſervarunt (*g*). Deinde, quod alterum eſt, præter omnem veritatem ſumſerunt illuſtris Eſtor, ejusque ſequaces (*h*) familiam ducum Franciæ Rhenanæ Wormatienſem a fratre Conradi I regis ſatam

(*f*) L. c. p. 711 & 712, ubi etiam diſcimus, fundatorem Ludovicum juniorem de Arnſtein, Friderici II ducis Staufenſis conſanguineum & amiciſſimum fuiſſe. Pariterque eiusdem Ludovici conſanguineus fuit Otto de Reueningen, fundator cœnobii gratia Dei prope Calbam, vide *Leuckfeldii antiqq. Praemonſtr. de mon. Gratia Dei* §. 12, p. 17 ſq. Otto hic, quem *chronicon montis Sereni* in *Hofmanni ſcriptt. Luſat.* T. IV, p. 35 ad an. 1131 vocat comitem de Crudorf, biographo Ludovici Arnſteinenſis teſte *nobilis* fuit *ac generoſa Saxonum proſapia deſcendens.*

(*g*) Præter argumenta, quibus uſi ſunt Beſſelius, aliique a locis iisdem, quæ tum in regione Heſſorum, tum in Longavia ſuperiori ſita dicuntur, obſerves velim ſitum pagi Pernuſſe in regione Heſſorum, quem ſupra declaravimus.

(*h*) *Origg. iur. publ. Haſſ.* L. I, cap. IX in *electis iuris publ. Haſſ.* p. 79. *Diſſ. de originibus comitum Haſſiae veterum* in *analect. Haſſ.* coll. VII, n. VI tab. geneal. ad p. 144, *Petri de Advocatis cogitt. de advocatia Fuldenſi* §. VI in *analect. Haſſ.* coll. III, p. 216 ſq. auctor notitiæ dipl. de commenda Schiffenbergenſi P. II, p. 75-77, *Mallet hiſt. Haſſiae* T. I, ſect. V & VI.

Digitized by Google

tam fuiſſe, atque adeo Conradum II, quem Salicum dicunt, antequam adeptus eſſet regnum, comitatum Haſſiæ provincialem tenuiſſe jure hereditario, eumque dein cum prædiis in Thuringia Ludovico Barbato contuliſſe. Diſerte enim Wippo, Conradi Salici biographus graviſſimus, tradit, ipſum parum beneficii & poteſtatis tenuiſſe, atque Sigibertus Gemblacenſis eundem ideo egregiæ libertatis virum appellat, quod nunquam ſe ſubmiſerat alicujus ſervituti. Atque is igitur neque ducatum Francorum, qui hereditate paterna ad ipſius patruelem, Cunonem juniorem Wormatienſem venerat, neque præfecturam Haſſiæ, quæ nequidem penes ejus majores fuerat, habere viſus eſt, ſed *in propriis bonis* tantum, teſtante Wippone, *nemine* fuit *inferior* (*i*).

Neque, quod tertium eſt, ſatis apte mihi concludere videntur originum Haſſiacarum illuſtratores, cum ex prædiis, quibus Ludovicum Barbatum eiusque poſteros in Haſſia ditatos vident, comitatum provincialem colligere volunt. Eo certe tempore, quo Ludovicum Barbatum comitatu patriæ ſeu provinciali Haſſiæ jam auctum fuiſſe præſumunt, præter Geronem ſive Gerhardum, Haſſiæ comitem (*k*) eundemque Fuldenſis eccleſiæ advocatum (*l*) reperimus etiam illuſtrem Haſſiæ comitem Werinherum (*m*), utrum-

(*i*) *Wippo* in ſcriptt. Piſtorianis edit. Struv. T. III, p. 465.

(*k*) In *Schannati probb. Wormat.* n. LVIII, ad an. 1044, *Criſtinehuſen — in pago Haſſia et in comitatu Geronis comitis;* villa mihi ignota neque ab *Eſtore* in *origg. jur. publ. Haſſ.* p. 76 indicata.

(*l*) Quem in traditt. Fuldenſibus ab an. 1048 ad annum usque 1079 obvium *Schannatus* in ſerie advocatorum Fuldenſium refert *hiſt. Fuld.* p. 76. Comites autem Ziegenhainios non ſolum advocatiam Fuldenſem geſſiſſe conſtat, ſed comites quoque Heſſiæ dictos fuiſſe, novimus ex ſcriptoribus veteribus Sic Gozmarus, Ziegenhainius comes, qui an. 1185 in curia regia Erfurti cum aliis miſerabiliter periit, in additt. *Lamb. Schafnab.* p. 430 ed. Struv. dicitur *comes Heſſiae.*

(*m*) *Cod. probb Worm.* ad an. 1043 n. LVII. p. 53 — *bonum in loco, qui dicitur Iringeshuſen — ſitum in pago, qui vocatur Haſſa et in comitatu*

utrumque poſt annum MXXXX. Quemadmodum autem hujus Werinheri patrem in alio Werinhero comite, Conradi II regis primicerio & ſignifero, an. MXL in expeditione adverſus Bohemos occiſo (*n*) videre mihi videor, ita probabilius forſan conjicio, Werinhero illo Haſſiæ pagi comite natum eſſe Werinherum comitem, quem Lambertus Schafnaburgenſis ad annum MLXIII ſecundas poſt Adelbertum archiepiſcopum Bremenſem apud Henricum IV regem juvenem partes egiſſe dicit, juvenem tam ingenio, quam ætate ferocem (*o*). Convenit nimirum in Haſſiæ comitem, quod iſte Henrici regis amicus villam Kirchberg, Herzfeldenſis eccleſiæ prædium, injuſtis precibus a rege impetraſſe dicitur (*p*); atque eodem tempore traditio quædam Fuldenſis ſiſtit Werinherum, in Haſſia provincia comitem (*q*). Sed is jam an. MLXVI vitam cum villa Kirchberg dimiſit (*r*). Neque ego dubitem, ex eadem gente & patria potius, quam cum Trithemio, fallaci nimium rerum genearchicarum interprete, ex Sue-

mitatu Werinheri comitis. Sita autem eſt hæc villa infra Caſſellas in ipſo Haſſiæ pago Francico. Aliam chartam an. 1045 datam, quæ *prædium Vanaha in pago Heſſin atque in comitatu Wherinheri comitis, ſcilicet Magonos dicto, ſitum* refert, *Schöpfius* in *Vetteriba illuſtrata* p. 82 deſcripſit, verum pro more ſuo ad alia digrediens nihil ad illuſtrandum & locum & comitatum Werinheri attulit.

(*n*) *Lambert. Schafnab.* & *annal. Saxo* ad an. 1040. Cf. *Wippo in Piſtorii ſcriptt.* T. III, p. 467.

(*o*) *Lambert.* in *Piſtorii ſcriptt.* T. I, p. 330.

(*p*) Idem ad an. 1064, p. 332. Habuit is etiam propinquum cognominem, cui a rege epiſcopatum Argentoratenſem impetravit an. 1065.

(*q*) *Schannati traditt. Fuld.* num. 693 p. 256 ad annum 1061: *tale prædium, quale in provincia Haſſia, in comitatu Werenheri — in caſtello Bingenheim tradiderunt.* Buninghemium eſt prope arcem Schoneberg, haud procul ab oppido Hofgeyſmar.

(*r*) *Lambertus* l. c. p. 334. Kirchbergam invenio haud procul a caſtro Gudensberg. Sed plures ſunt villæ hujus nominis.

Digitized by Google

via arceſſere Werinherum comitem, fundatorem monaſterii Breidenavienſis, ad confluentes Adranæ & Fuldæ ſiti, prædiisque inter Rhenum, Mogonum & Wirram opulentum, absque heredibus ante annum MCXXIII defunctum (*s*). Quicquid ejus ſit, ſeculi XII initio comitatum pagi Haſſiæ, qui fere cum inferiori Haſſia convenit, poſſedit Gyſo quidam Heſſiæ comes, cujus viduam Hedvigem Henricus I Raſpo, Ludovici Barbati nepos, ante annum MCXXX, filiam vero heredem cognominem Ludovicus comes Thuringiæ, Henrici frater, duxit, quibus nuptiis tantam gratiam apud Lotharium cæſarem, ſive Richenzam imperatricem, cujus propinqua erat Giſonis filia Hedwigis, invenit Ludovicus, ut in locum Hermanni de Winzenburg, landgravii Thuringiæ, ſuffici mereretur. Atque ab eo demum tempore comitatus Haſſiæ quidam, is nimirum, qui caſtro Gudensberg, tanquam capiti conjunctus erat, deveniſſe videtur ad Ludovicum III Giſonis generum & landgraviorum Thuringiæ primum, ejusque filios, quorum natu ſecundus Henricus II Raſpo comes Heſſiæ in chartis vocatur (*t*), primogenitus autem Ludovicus II landgravius fratre mortuo eundem tenuit comitatum (*u*). Hinc incrementa in dies cepere Landgraviorum opes in Haſſia: bellis feliciter geſtis cum Moguntinis (*x*), qui adhuc in utraque Haſſia domi-

(*s*) In charta confirmationis an. 1123 factæ ap. *Guden. cod. dipl.* T. I, p. 60 &c. & in *Schminckii monum. Haſſiac.* P. IV, p. 653. vocatur ſimpliciter *felicis memoriae comes Wernherus*, ejusque conjux vidua, *Giſela*, ſola voluntatem mariti ita adimplevit, ut ne veſtigium quidem appareat liberorum.

(*t*) Cf. *Guden. cod. dipl. Mog.* T. I, ad an. 1149 & ad an. 1151, T. II, p. 502 ibique notata.

(*u*) *Kuchenbeckeri tract. de officiis hereditariis aulicis Haſſiae* adj. p. 2.

(*x*) De quibus conſulantur *Variloquus Erfurtenſis* ad an. 1165 in *Menckenii ſcriptt. rer. Germ.* T. II, p. 478, & *addit. ad Lamberium Schafnaburg.* an. 1186.

Digitized by Google

dominari visi erant (*y*), novis conjugiis (*z*), gratia cæsarum, ceterisque rationibus, quibus uti solent potentes (*a*), patrimonium dominiumque ita auctum, ut seculo jam XIII ineunte in

(*y*) Difficile est, origines imperii civilis præsulum Moguntinorum in Hassia definire. Haud enim ego ausim excitare testem auctorem historiæ de landgraviis, quem fabulosum hac in re esse contendunt, atque nescio, an plus justo increpant auctores recentiores, qui de rebus Thuringicis & Hassiacis scripserunt. Is vero Thuringiam & Hassiam ab Ottone I imp. commendatam filio ipsius Wilhelmo archiepiscopo Moguntino, & ab eo tempore per LXX annos usque ad Conradi Salici tempora rectam fuisse per præsules Moguntinos tradit. Quod ad Thuringiæ præfecturam attinet, sine dubio falsus est scriptor, qui Moguntinam ecclesiam amplissimis prædiis in Thuringia auctam videns, donationem Thuringiæ omnis commentus est. De Hassia magis dubitari potest, in qua Moguntini non solum prædiis opulenti erant, quibus vicedominos præficere consueverunt, sed ipsos quoque comitatus tenebant ab imperio. Unde enim comitatus pagi Hassiæ, quem a sec. XII habebant landgravii Thuringiæ, beneficium fuisset Moguntini? unde factum esset, ut comites Amœneburgenses, Battenburgenses, Merenbergii dynastæ, qui omnes per Hassiam superiorem comitatus olim habebant, Moguntinos præsules jugiter venerentur? Neque tamen ideo existimamus Moguntinos Hassiam omnem suæ fidei commendatam habuisse, cum & Ziegenhainii comites regis & imperii nomine bonam provinciæ Hassorum partem rexerint, & comitatus Bomeneburgensis ad Werram penes familiam Northeimensem beneficio regio fuerit. Tanta nimirum ab interitu Eberhardi ducis rebellis, Hassiæque præsidis extitit reipublicæ in Hassia mutatio, ut qui olim per Hassiam & Angariam pertinebat præsidatus, in plures comitatus minores discerptus videatur.

(*z*) Animum hic maxime intendo ad conjugium, quod Fridericus Ludovici Ferrei, landgraviorum secundi, filius junior cum herede comitissa de Ziegenhain iniisse videtur Schminckio, cujus observationem de Friderico isto, qui falso sator comitum de Ziegenhain habitus est, vide *monum. Hassiac.* vol. III, p. 330 sqq.

(*a*) Sic Reichenbacum, a quo castro jam sec. XII comites in Hassia illustres cognominari cœperunt, nescio, qua ratione in potestatem landgraviorum venit. Cf. *annal. Hass.* coll. III, p. 4 & *monum. Hass.* vol. II, p. 326. De variis Hassiæ accessionibus vide *Estorem* in *elem. jur. publ. Hass.* cap. II, p. 9 sqq.

Digitized by Google

Haſſia novus exſurgeret principatus (*b*), inſtar novi ſolis minora lumina obſcurans. Hinc id temporis Hermannus junior dignitati landgravii Thuringiæ addebat titulos non modo comitis Heſſiæ, ſed & ſuperbiorem domini terræ prope Laginam (*c*); quorum ille deſignabat comeciam, Germanice *landgericht*, in pago Haſſiæ Francico, eamque caſtro Gudensberg nexam (*d*), hic vero hereditaria bona in pago Loganenſi ſive ſuperiori Haſſia. Tantum igitur abeſt, ut comitatus iſte Haſſiæ vel patrimonialis fuerit, vel ad univerſam Haſſorum provinciam pertinuerit, ut potius beneficiario jure penderet primitus ab eccleſia Moguntina, & præter landgravios Haſſiæ comites florerent Ziegenhainii, Battenburgenſes (*e*), Hollintenſes (*f*), Amœneburgenſes (*g*) ceteri, in

(*b*) Jam an. 1241 Henricus Raſpo, landgraviorum ultimus, titulis landgravii Thuringiæ & comitis Palatini Saxoniæ addit *et princeps Haſſiæ.* Vide chartam in *Liebenii ſpicilegio ad vitam Henrici illuſtris* § 27 p. 50 ſq.

(*c*) Vide chartas in *origg. Guelf.* T. IV, præf. p. 73 & 75.

(*d*) *Cod. dipl. Mog.* T. I, n. CCCXI, p. 703. Cf. elogium juratum ſuper diviſione Haſſiæ an. 1314 ſcriptum in *ſylloge I diplom.* p. 599. Unde patet Haſſiam ſuperiorem convenire cum dominio landgraviorum in pago Loganenſi, inferiorem vero eſſe eundem cum pago Haſſiæ proprie ſic dicto, cujus caput fuit caſtrum Gudensberg, a quo olim dicti ſunt comites Haſſiæ.

(*e*) Quam partem pagi Loganenſis rexerint comites Battenburgenſes, qui cum Witgenſteiniis ab eadem ſtirpe proceſſerunt, videre licet ex charta an. 1238 ſcripta in *cod. dipl. Mog.* T. I, n. CCXXII p. 547 ſq.

(*f*) Comites hi, quos cum Ziegenhainiis ejusdem generis fuiſſe ſuſpicor, denominabantur a caſtro Hollente ſive Hohenlinden inter Wetteram oppidum & Biedencap quondam ſito, atque a Sophia landgravia an. 1247 diruto. Cf. *chron. Riedeſel.* ad an. 1247 in *anal. Haſſ.* coll. III p. 7 & ex eo *Gerſtenbergerus* ad d. a. in *monum. Haſſ.* vol. II, p. 413. Obvius in chartis ſec. XII eſt Boppo comes de Hollinte, frater comitis Godefridi de Wegebach ſive Webach. *Gudenus cod. dipl. Mog.* T. III, p. 1069.

(*g*) Godefridum comitem de Amœneburg an. 1147 - 1152 *Gudenus cod. Mog.*

Digitized by Google

in obſequio Moguntinæ eccleſiæ omnes. Quis denique neſcit, Bomeneburgum caſtrum cum Eſchwege oppido & univerſo comitatu Werrano, ſec. XI & XII ad Northeimenſium comitum familiam illuſtriſſimam, Angariæ principatu non modo, ſed prædiis etiam in Haſſiæ pago inter Dimolam & Adranam fluvios potentem, pertinuiſſe, atque poſt obitum Sigefridi comitis de Bomeneburg partim ad imperium rediiſſe (*h*), partim ad heredes patrimonii Northeimenſis perveniſſe, antequam cum Haſſiæ comitatu unirentur (*i*).

§. XXIII.

De ſtatu antiquiori Franciæ Rhenanæ ejusque procuratoribus.

Francia Rhenana, tertia eaque primaria Franciæ Teutonicæ pars, atque arx regni ipſa (*k*), veſtigiis plena eſt, quæ quidem, quod ad primam regni Germanici ætatem attinet, vetuſtate aliquantum exeſa videntur, ſed inde a ſeculo IX exeunte clariora extant, ad memoriam præſidum ejus, locumtenentium regis

Mog. T. I, in elencho præfectorum Haſſiæ p. 987 obſervavit quidem, ſed Bopponem non vidit in *probb. hiſt. Fuldenſis* p. 191 obvium.

(*h*) Non ſolum Bomeneburgum in jus imperatoris & imperii devenit, quod jam vidit illuſtris *Scheidius* l. c. p. 531, ſed etiam villa Eſſchenewiege regii juris facta, anno autem 1251 ab Ottone puero duce Brunſuicenſi expugnata eſt teſtante anonymo auctore chron. Erford. in *Schannati vindem.* coll. I, p. 104.

(*i*) Quippe notum eſt, quomodo Albertus Dux Brunſuicenſis an. 1264 pro recuperanda libertate octo munitiones de patrimonio ſuo ad Werram Henrico illuſtri landgravio dimittere coactus fuerit, atque hic dein Henrico Infanti illas Haſſiæ nectendas tradiderit.

(*k*) *Ditmarus Merſeb. reſtitutus chron.* lib. I, p. 325 eam ſic deſignat: „ Ea tempeſtate Conradus, Francorum quondam dux egregius, & tunc „ Ludovici ſucceſſor pueri, *arcem* tenebat *regni.* „ Simili ratione chronographus Laurishamenſis in *cod. Laurish. dipl.* T. I, p. 109 dicit: „ Conradus vero frater Eberhardi marchionis, *orientalis regni partem* „ *circa Rhenum* tenuit. „ Scilicet antea de regno occidentali Galliarum locutus erat ſcriptor, cui ex adverſo orientale regnum in partibus Rheni fundatum erat.

Digitized by Google

tanquam ducis Francorum ſummi, fixa. Quemadmodum vero populus Francorum primarius ceteris non ſolum populis, quos ſibi ſubjugaverat, Alemannos puto, Bavaros & Thuringos, ſed etiam ipſis Saxonibus, populo devicto ſed æmulo, præſtare debuit; ita Francorum, maxime ſupra Rhenum habitantium, proprincipes non modo pari cum ceteris populorum ducibus, ex quo hi reſurrexere, honore fruebantur, ſed eos etiam præire conſueverant. In exercitu enim Francorum eorumque ducibus quærendi erant, deficiente familia regnatrice, qui in ejus locum ſuccederent, candidati, ut ita dicam, regiæ dignitatis. Quare etiam potentiſſimus Saxonum & Thuringorum ſeptentrionalium ſive marchio ſive dux, Otto illuſtris, affinis Ludovici II regis, matre principe Franca natus, ipſeque feminæ illuſtris Francicæ connubio virtutibusque ſuis acceptus populo Francorum tantopere exſtitit, ut ei, ſi fidem habeamus ſcriptoribus Saxonicis (*l*), regnum exſtincta Carolidarum Germanicorum familia deferrent. Atque is nihilo ſecius prudentia & æquitate ductus rariori Conrado, egregio Francorum duci, qui modeſtius ipſi prærogativam ſuæ voluntatis dederat, primas conceſſit, ſeu potius reddidit. Conradi quidem regis frater, Eberhardus, Francorum jam dux ſeu marchio, adeoque heres ſive vicarius regiæ dignitatis, poſt fratrem regnum aditurus, ægre primum, at recte tandem a fratre moribundo, ſalutis publicæ amantiſſimo, perſuaderi ſibi paſſus ceſſit Henrico Saxonum duci, prudentia & fortitudine claro, atque apud omnes gratioſo, eique Francis ſuis ſuffragantibus honorem regium detulit. Sed memorabilis quoque eſt oratio Giſelberti, Lotharingorum ducis, qua Eberhardum ducem adverſus Otto-

(*l*) *Ditmarus* l. c. pergit: „ Conradus — quem ob meritum ſui *Otto* „ prædictus ab omnibus regni principibus in regem electus, *ſibi quaſi* „ *ad hoc indigno* præpoſuit, ſeque cum filiis fidei ſuæ ac poteſtati ſub„ diderat. „ Conſentiunt Witichindus Corbeienſis aliique. Verum Witichindus pigmentata oratione uſus eſſe æquo lectori facile videatur.

Digitized by Google

Ottonem regem exacuere ſtuduit, cum ipſi exprobraret, *cur honorem ſuum alieno dediſſet*, unde Eberhardus, qui in fide Henrici regis manſerat; ejus filio Ottoni, regi Saxonico, rebellare in animum induxit, narrante Ekkehardo juniore, monacho S. Galli (*m*). Quum poſtea Otto III imp. absque heredibus decedens regnum reliquiſſet vacuum, inter ejus æmulos Henricus dux Bajoariæ, Henrici I regis pronepos, nulli cedere voluit, niſi Ottoni Wormatienſi, duci Francorum & Carinthiæ. Verum hic, quamvis & regalis Francorum princeps eſſet & Ottonis M. ex filia nepos, Henrico, regia ſtirpe prognato per mares, honorem regium ſingulari modeſtiæ exemplo adjudicavit. Neque vero niſi coactus tandem ceſſit jure regni appetendi Hermannus II Suevorum dux, idemque ex Francorum principibus oriundus, qui præter Alemannos Suevosque etiam Alſatas, & partem Francorum Teutonicorum ſibi faventes habuerat (*n*). Defuncto tum pariter Henrico II imp. absque filiis regni heredibus, uterque Chuno, major & minor, ambo in Francia Teutonica nobiliſſimi, ex duobus fratribus nati, atque Ottonis Wormatienſis nepotes, digniſſimi erant, qui ad regnum adſpirarent. Minor quidem, qui patris cognominis in ducatum ſucceſſerat, atque ſic Francorum dux ſalutabatur, majori præditus erat poteſtate & potentia; major autem præſtantior virtute, tandem cedente & comprobante Cunone minore, regni compos factus eſt. Quam ſingularis autem Francorum principum ratio habita olim fuerit in eligendo rege, videre licet in diſſidiis gravioribus inter Henricum IV regem & Saxones agitatis. Hi enim eo tandem irarum proceſſerunt, ut alium in Henrici locum ſuffici vellent regem; quare, ut Lambertus Schafnaburgenſis ad annum MLXXIII narrat, „Saxones crebris „ lega-

(*m*) Lib. de *caſibus mon. S. Galli* cap. V in *Goldaſti ſcriptt.* edit. Senkenberg. T. I, p. 30. (b)

(*n*) *Adelboldus* in *vita Henrici S. imp.* cap. 6, in *Leibnitii ſcriptt.* T. I, p. 432.

Digitized by Google

„ legationibus urgebant *principes Rheni*, ut vel ſibi conſtituendi „ regis copiam facerent, vel ipſi quomodo *et dignitate* & multi„ tudine *ſuperiores* eſſent, quemcunque vellent, Saxonibus ſuf„ fragium ferentibus, eligerent & conſtituerent.„ Itaque tum quidem electio potiſſimum erat penes Francos, ſuffragabantur Saxones, ceterique populi acclamabant. Atque cum tandem Rudolfus dux Suevorum, affinis quondam Henrici IV regis, a factioſis principibus eligeretur, inviſus videbatur Francis, quod eſſet *indigena Sueviae*, *quae regalis omnino ſtemmatis eſt aliena*, prout indicant ſcriptores, & chronographus Saxo & Conradus abbas Urſpergenſis, Suevus. Quin ipſe Hermannus Lucelburgenſis, Salica Lotharingorum principum ſtirpe oriundus, qui & genere & virtute & opibus nobiliſſimus habebatur, cum volentibus ſic Saxonibus & Alemannis regium nomen, Rudolfo cæſo, ſumſiſſet, deſpectus fieri cœpit tum ſuis, tum alienis (*o*). Neque enim is erat princeps Franciæ Teutonicæ, neque a principibus Rheni lectus. Quum tandem Henrico V cæſare, Salicorum Franciæ Rhenanæ principum ultimo, fatis functo, & doloſius agente Adalberto, primate Franciæ Moguntino, Lotharius, dux Saxonum, rex ſalutatus fuiſſet, *indignati Francigenae*, quod ait Helmoldus (*p*), „ virum Saxonem elevatum in regnum, conati „ ſunt alium ſuſcitare regem, Conradum videlicet, conſobrinum „ Henrici cæſaris.„ Tantopere igitur juris ſui retinentes erant Francorum proceres populusque, ut etiam Lotharium, quamvis de gente comitum Palatinorum Ripuariæ ortus eſſet, & abnepos Ottonis II quondam imperatoris (*q*), contemnere velle viderentur. Meliori autem jure niti ipſis videbatur Conradus dux Fran-

(*o*) Cf. *chronogr. Saxo* ad an. 1082 in *Leibnitii queſt. hiſt.* vol. I, p. 264 Eadem verba referunt annaliſta Saxo & Conradus Vrſp. ad an. 1082.

(*p*) *Chron. Slavorum* cap. XLI in *Leibnitii ſcriptt.* T. II, p. 574.

(*q*) Cf. ſeriem illuſtratam comitum Palat. Aquisgran. p. 45 ſq. & p. 107 &c.

Digitized by Google

Francorum, cui lubens assurgebat frater natu major, Fridericus dux Alsatiæ & Sueviæ. Quamvis enim uterque Suevicæ originis esset, natus tamen erat patre Friderico, Henrici IV regis genero, eodemque duce Francorum æque & Suevorum (*r*), atque heres legitimus & regiæ dignitatis & patrimonii Salici in provincia Francorum maxime Rhenana existimabatur. Superavit tandem Staufensium regii generis principum dignitas invidiam, qua aliquo tempore conflictata erat. Non ferentes enim, inquit continuator Anselmi Gemblacensis (*s*) ad an. MCXXXVIII, „ principes Teutonici regni (hoc est, Franci) aliquem extra„ neum a stirpe regia sibi dominari, regem constituerunt sibi „ Conradum, virum regii generis. „ Quis jam non putet, recte a nobis laudari Francos, populum primarium, penes quos erat honos imperii, ad ipsius præsides ita pertinens, ut & essent & viderentur regales.

§. XXIV.

Collatio cum ducatu Francor. in Gallia

Simili ratione duces Francorum Neustrasiorum in Gallia honore suo subinde commendati exstitere, & ad tutelam regni regumque puerorum agendam, & ad regiam dignitatem deficiente regia stirpe capessendam, ex quo Robertus Fortis, dux & marchio Francorum, ducatum regni genti suæ intulit (*t*). Filios quidem cum reliquisset parvulos, Odonem & Robertum, horum

(*r*) Quod confirmatur testimonio liter. fund. Lorchensis an. CIↃCII, jam a summo *Koelero* in *diss. de fam. aug. Stauf.* p. 6, n. 4 adducto. Fridericus dux Suevorum scilicet in illis etiam Francorum ducis titulum gerit. Ducatus hic Francorum deinde ad filium alterum Conradum pervenit, quemadmodum filius major Fridericus ducatum Suevorum hereditate consecutus erat.

(*s*) In *scriptt. Pistor.* edit. Struvii T. I, p. 959.

(*t*) *Annales Met.* ad an. 861. Existimo autem, Robertum Fortem primum esse, qui primatum palatii sive regni cum marchia Neustriæ conjunxerit.

Digitized by Google

nomine ducatum Francorum inter Sequanam & Ligerim ſuſcepit frater uterinus, Hugo abbas & marchio (*u*), atque non ſolum Carolo Calvo & Ludovico Balbo imperantibus regni ducatum poſt reges adminiſtravit, ſed & tutor regum Ludovici & Carolomanni, filiorum Ludovici Balbi, regnique defenſor exſtitit, quin utroque præmature exſtincto, in regni regimine ita ſucceſſit, ut diademate quidem regni non uteretur, quo Franci Neuſtraſii tum Carolum Craſſum Germaniæ regem cinxere, ſed Carolum Simplicem puerum ſecum ſervaret, regno aliquando augendum (*x*). Quum Hugo dux & abbas anno DCCCLXXXVII obiiſſet, ſucceſſit in ejus locum Odo, Roberti Fortis filius, qui poſt Welfigenas comitatum Pariſiorum adeptus erat, jam dux Francorum tutorque regni & Caroli Simplicis pueri futurus. Atque is etiam poſt fata Caroli Craſſi imp. abdicati rex ipſe præterito Carolo Simplice conſtitutus fratri Roberto ducatum Francorum cum comitatu Pariſiorum dimiſit. Neque vero opus eſt, enarrare, quomodo Franci deſerto Carolo Simplice rege Robertum ducem denuo elegerint regem; eoque cæſo filius Hugo M. dux Francorum faſces ſibi oblatos ipſe recuſans, quod ætatem ſuam illis nondum aptam viderat, affini ſuo Rudolfo Burgundiæ duci conciliaverit, & ſic regnum ad extraneum translatum fuerit; qua ratione ab ejus obitu filium Caroli Simplicis Ludovicum Transmarinum in regnum revocaverit Hugo M. dux Francorum, atque tandem hujus filius Hugo Capetus dux an. DCCCCLXXXVII regnum

(*u*) Ibidem ad an. 867.

(*x*) *Chron. Senonenſe S. Columbae* ad an. 881 de Hugone abbate principe apte ſic loquitur: „ Qui monarchiam clericatus in palatio obtinens, „ ducatum etiam regni poſt regem nobiliter adminiſtrabat. „ Reliqua, quæ de eo dicimus, nituntur fide chronici Turonenſis, geſtorum conſ. Andegav. cet. cf. *Bouquetii ſcriptt.* T. IX, p. 29, 40, 47, & ſunt notiſſima; denique teſtem habemus ipſum Carolomannum regem, qui Hugonem abbatem vocat tutorem noſtrum ac regni noſtri maximum defenſorem in privilegio Aurelianenſi an. 883 apud *Bouquetium* l. c. p. 431.

Digitized by Google

regnum Francorum de progenie Caroli in ſuam tranſtulerit. Puto autem, ex hac collatione etiam dignitatem ac prærogativam ducum Auſtraſiæ ſive Franciæ Teutonicæ Rhenanæ in Germania, tanquam natorum regni tutorum & heredum illuſtrari. Verum oſtendendum eſt, quando primum hi Francorum proprincipes in provincia Rhenana reperiantur, & an jure duces Francorum, qui ſupra Rhenum habitant, appellentur.

§. XXV.

Ratio provinciarum regendi a Carolo M. inſtituta

Quamdiu reges Carolidæ regnum Franciæ orientalis ad normam & exemplum Caroli M. gubernabant, in ſingulis provinciis comites & juri dicundo & fiſco procurando præerant, ita ut ſeniorem præter regem vererentur nullum. Provinciis vero remotis & limitaneis præficiebantur ſigniferi & marchiones, majori adeo poteſtate præditi, quam alii pagorum comites. Tum in omnes provincias ſive legationes mittebantur ex palatio vel ex camera regis adminiſtri reipublicæ, quos, miſſorum dominicorum & cameræ nunciorum titulis inſignes, vel recuperatoria judicia inſtituiſſe vel regios reditus procuraſſe, in vulgus notum eſt. Verum hæc officia haud prius perpetua evaſerunt, neque poteſtas miſſorum prius poteſtate marchionum militari aucta eſt, quam cum regum auctoritate decreſcente, illi, qui ejusmodi poteſtate gaudebant, ſive libere ſive licenter ea uti cœpiſſent, quod ſeculo IX exeunte contigiſſe conſtat (*y*). Supremum vero judicium ſemper erat penes regem, cujus locum tenebat comes palatii primarius, præſes aulicus. Denique tempore belli comites, qui illi gerendo præficiebantur, ſæpius ducali titulo ornatos videmus, ſed duces hi militares nondum ea poteſtate utebantur, quam ſibi marchiones perpetua poteſtate miſſatica eminentes in provinciis

(*y*) Diligentius hæc explicavi in diſſ. de origine comitum Palatinorum provincialium, ſect. III, cap. III ſq. quæ legitur in *comment. academiae Boicae* vol. IV, p. 106 ſqq.

Digitized by Google

vinciis limitaneis Saxonum, Bavarorum & Thuringorum arripuere, duces inde salutati. Exemplis jam hæc probemus ex Francia Austrasiorum sive Teutonica repetendis.

§. XXVI.

Sub Ludovico Germanico servata.

Paulo ante divisionem monarchiæ Francorum in tria regna factam, cum Lotharius, Ludovici Pii filius maximus, solus dominari gestiret, ab ejus partibus adversus Ludovicum Germanicum stetisse videmus Adelbertum, quem Nithardus abbas (z) comitem Metensium ducemque Austrasiorum vocat, ac Fuldenses traditiones etiam in provincia Rhenana opulentum prædiis sistunt (a). Verum quum dux ille in prælio adversus Ludovicum Germ. an. DCCCXXXXI a. d. III id. Maji in pago Rhenensi cæsus (b) huic regi inimicissimus fuerit, facile colligi potest, filios ejus, si quos habuerit superstites, apud regem Germanicum gratia caruisse. Quodsi autem testimonio Conradi III regis in privilegio alias egregio, an. MCXXXXIV scripto (c) quo ecclesia

(z) *De dissens. fil. Ludov. Pii* L. II in *Schilteri scriptt. R. G.* p. 94 sq.

(a) *Trad. Fuld. Schannati* n. CCCCXLVII, p. 179. Adalbertus nimirum Fuldensi monasterio, cui tum præerat Rabanus abbas, partem villæ Waldaffa, hodie Walluf, in pago Kunigeshundra, & sex mansos regales cum vinea in Cobolence largitur; cujus liberalitatis causa fuit, morbus, quocum per annum 840 integrum conflictatus erat Adalbertus comes, teste Nithardo. Rabanus abbas se tum in partes Lotharii imp. quas maxime tuebatur in provincia Rhenensi Adalbertus, pertrahi passus est. Eundem Adalbertum in agro Wormatiensi etiam a rege beneficia tenuisse, quæ Ludovicus Pius ipsi gratificans in proprietates convertit, docet charta ipsius cæsaris in *Joannis spicil. I tabb. vett.* dipl. msc. n. II, p. 441. Neque jam dubito, eidem Adalberto comiti adscribere donationem prædiorum in pago Wormatiensi an. 827 monasterio Hornbacensi factam, in *actis acad. Pal.* vol. I, p. 295 sq.

(b) Cf. *annal. Fuldenses* ad an. 841, & Nithardus supra laudatus.

(c) In *actis acad. Pal.* vol. I, p. 297 sqq.

Digitized by Google

cleſia S. Saturnini in Dreiſa, pagi Wormatienſis villa, Ludovici Germanici tempore per Nantharium quendam ducem fundata, atque jam ſec. XII ſub Friderici ducis Suevorum & Theodorici landgravii Alſatiæ tutela poſita (*d*) inſtauratur, fides omnino habenda, neque potius exiſtimandum eſt, referri verba regis ad monachorum ſuos fundatores ſæpius mirum quantum extollentium tabulas commentitias, ſeculo IX & regnante Ludovico Germanico obvium habemus ducem Nantharium, eumque prædiis in pago Wormatienſi, quorum partem ad fundandum parthenonem liberaliter contulit, locupletem. Quamvis autem Nantharii nomen in nobilibus familiis iſtius ætatis atque provinciæ haud infrequens ſit (*e*), atque non ſolum in vicino Lotharii regno Nantharius comes id temporis occurrat (*f*), ſed etiam in traditionibus Laureshamenſibus Nantharius, filius Werinheri, quod poſterius nomen familiare fuit Salicis, memoretur (*g*), denique Nantharii comitis tutelæ etiam abbatia Cosla cum bonis eccleſiæ

(*d*) Conſiderantibus nobis, hanc eccleſiam non modo in tutela Friderici Staufenſis & Theodorici landgravii fuiſſe, ſed etiam liberalitatem Beatricis & Mathildis, Tuſciæ marchioniſſarum, expertam eſſe, videtur omnino partim ex hereditate Salica Spirenſi ad Staufenſes principes, partim per Mathildem, primum Conradi Wormatienſis Francorum ducis, dein Friderici Lotharingiæ ducis uxorem, ad landgravium Alſatiæ Theodoricum tandem perveniſſe. Conf. ill. *Schöpflini Alſ. illuſtr.* T. II, p. 484 & tab. ad p. 474.

(*e*) An. 822 jam occurrit *actor dominicus fiſci Franconofurd nomine Nantcarius* in *origg. Bipont.* P. I, cap. III, p. 98. Verum iſta ætas non convenire videtur in fundatorem Monaſterienſis eccleſiæ in Dreiſa. Actores ceterum dominicos ex ordine nobilium fuiſſe, ſæpiusque una comitatum tenuiſſe, non eſt, quod pluribus probemus.

(*f*) Nantharius comes, miſſus Lotharii regis in *annal. Bertin.* ad an. 863.

(*g*) *Cod. Laurisham. dipl.* T. I, p. 312 ſq. n. CCXIV ad an. 785 & p. 470 ſq ad an. 792.

Digitized by Google

S. Remigii in Voſago Nohgavienſi commendata fuerit (*h*); hæc omnia tamen haud ſufficere videntur, quo incognitum alias in hiſtoria ejus ævi Nantharium, comitatum, ne dicam ducatum, in Francia Rhenana habuiſſe præſumamus. Obſcuritate igitur involutus maneat Nantharius dux, donec lumine monumentorum vetuſtiorum caret (*i*). Longe majore jure etiam vetuſti auctores (*k*) Henrico, comiti Franciæ orientalis, atque Ludovici junioris & Caroli Craſſi regum principi militiæ, nomen ducis & marchenſis Francorum tribuunt; verum ducatus iſte mere militaris nulla ratione pertinet ad Franciam Rhenanam, in qua ille nullum comitatum, nedum præfecturam adminiſtravit (*l*).

Quum Ludovicus Germanicus rex anno DCCCLXXIV in palatio ſuo Ingelnheimio cum majoribus regni conſediſſet ad cauſam majorem, litem inter primatem Moguntinum & abbatem Fuldenſem de decimis in Francia & Thuringia diſterminandam, poſt ſacri ordinis proceres haud alii majores regni memorantur, quam comites, inter quos primatum tenebat comes palatii ſive auli-

(*h*) *Frodoardi hiſt. Rem.* L. III, cap. 26. Ante Nantharium comitem defenſor bonorum iſtorum erat Liutbertus, archiep. Moguntinus, poſt illum vero comes Navenſis pagi Manigaudus cet. l. c. L. IV, cap. 6.

(*i*) Neque etiam Conradinum privilegium omni ſuſpicione carere videtur, quamvis ipſo autographo, quod vidi, nihil ſit elegantius atque ad veri ſpeciem aptius. Quid enim ſibi vult inter teſtes Godefridus provincialis comes de Thuringia? cum ab an. 1143 Ludovicus Puer hoc titulo conſpicuus ſit in diplomatibus atque matrem ſuam habuerit tutricem, cf. *Tenzelii ſuppl.* II *hiſt. Gothanae* p. 464 ſq. & *Gudenus cod. dipl. Mog.* T. I, p. 135 ſq. Taceo jam alia.

(*k*) Regino Prumienſis, annales Metenſes cet. eum vocant ducem ad an. 881 - 886. Annaliſta Vedaſtinus ad an. 848 *ducem Auſtraſiorum.* Miſſus nimirum erat ex Francia orientali ad Neuſtriam adverſus Normannos tuendam; unde annales Fuldenſes ad an. 886 eum dicunt *marchenſem Francorum, qui in id tempus Niuſtriam tenuit.*

(*l*) Habuit autem comitatum ſive præfecturam in Franconia, cf. *Eccardum de R. F. O.* Tom. II, p. 687 ad an. 886.

Digitized by Google

aulicus præfes (*m*): *comites vero Erluvin aulicus praefes, Liuthere comes* pagi Lobodunenfis (*n*), *Friderath comes, Vdalrich comes, Manegolt comes* pagi Wormatienfis & Navenfis (*o*), *Kriſtan comes* pagi Grabfeld (*p*). Nondum igitur illo tempore forma reipublicæ apud Francos mutata erat, nulla certe veſtigia ducum; quin nequidem ante Caroli Craſſi aut Arnulfi tempora cameræ nuntios Franciam rexiſſe credibile eſt, cum & hi poteſtate fere non a ducibus diverſi fuiſſe poſtea videantur.

§. XXVII.

Cameræ nuntii

At poſt Ludovici Germanici ex hac vita diſceſſum ſenſim immutari cœpit formula Franciæ Teutonicæ, maxime cum illi Francorum primores, qui olim Lotharii fautores & Ludovico Germanico adverſi viſi ſunt, partim per conjunctionem regni Lotharienſis cum Germanico factam, partim Ludovici junioris regis, qui olim cum patre diſſenſerat, gratia rediiſſent in provinciam Rhenanam aulamque regum. Redux in Longaviam Gebhardi comitis potentiſſimi filius Vdo cum fratre Berengario, poſteros reliquit, quos ad ſummos mox honores adſcendiſſe, atque tam tam in Rhenana provincia quam in Haſſia poteſtatem antea inuſitatam arripuiſſe ſupra demonſtravimus, & dein denuo videbimus. Redux in cisrhenanos pagos Franciæ Teutonicæ Werinhe-

(*m*) Vide tabulam regiam in *Schannati dioec. Fuld.* p. 239 n. VIII. Multis quidem argumentis impugnavit illius fidem *Eccardus* in *animadv. hiſt. et crit.* § XV, p. 23 - 25; verum ea egregie refutavit *Schannatus* in *vindiciis arch. Fuld. dipl.* p. 72 - 74.

(*n*) *Lameji deſcr. pagi Lobod.* in *act. acad. Pal.* vol. I, p. 239.

(*o*) Cf. Ejusdem *deſcr. pagi Wormat.* l. c. p. 290.

(*p*) *Traditt. Fuld.* ad an. 857 & 874.

Digitized by Google

rinherus, in illis æque & in Lotharingia prædiis dives (*q*), inter primates Francorum mox eminuit, comitis illuſtris titulo ſplendidus (*r*) atque Franciæ cisrhenanæ præſes (*s*), ſator familiæ Salicæ Wormatienſis ac Spirenſis (*t*). Adjuvabat primates Francos, majoris jam potentiæ æmulos, Caroli Craſſi tum imbecillitas tum in ceterorum regnorum curas diſtractio, nec non Arnulfi regis reverentia, ut ita dicam, erga hos, qui coronam ipſi nil tale exſpectanti impoſuerant. Itaque exeunte ſeculo IX Francia omnis Teutonica ſuos revereri cœpit præſides ſive cameræ nuntios, quemadmodum Alemannia. Atque horum præſidum auctoritas haud inferior viſa eſt illa, quam in ceteris provinciis marchiones ſuam fecerunt. Neque enim illi ſolum fiſcum regium procuraſſe, ſed judices etiam egiſſe exiſtimandi ſunt, unde Bertholdus & Erchingerus, quod ſupra jam notavimus, a ſcriptoribus ducum axiomate inſigniri conſueverunt, & præſides Franciæ orientalis plerumque marchiones vocantur. Crevit æmulatio primatum Francorum, cum poſt Arnulfi obitum Ludovicus Inſans vix tandem rex ſalutatus ſub tutela ageret. Primatum Francorum ſacrum eo tempore tenebat Hatto, Moguntinus præſul, vir magni animi atque conſilii. Is vero non contentus honore primatis ſacri, etiam principum Francorum fortunæ

(*q*) An. 865 Lotharius II rex Lotharingiæ monaſterio Hornbacenſi in pago Bleſenſi decimam picis regiam in Rymilingas *maxima fui ſenioris Warnarii fidelitate permotus* denuo largitus eſt; cf. *origg. Bipp.* P. I, cap. II, p. 53 & cap. III, p. 108 ſqq.

(*r*) Vide ſtatutum ejus Hornbacenſe in *origg. Bipp.* P. I, cap. III, p. 93; quod ibidem minus recte ad Caroli M. tempora retuli, cum potius an. 886, ultimo Caroli Craſſi, ſcriptum fuerit, quo ſumto omnis interpolationis ſuſpicio ab illo rurſus amovetur.

(*s*) Cf. *origg.* l. c. p. 109. In hunc enim cadere puto Ekkehardi junioris monachi S. Galli teſtimonium ſupra jam allatum.

(*t*) Ibidem P. I, tab. geneal. ad cap. III; quæ tamen aliqua emendatione opus habet.

Digitized by Google

tunæ invidere visus, lites cum iis alebat, quæ fere ipsi periculosæ exstiterant. Procurabant tum Franciam orientalem sive Franconiam Adalbertus marchio, occidentalem sive Rhenanam Werinherus comes, qui, teste Ekkehardo juniore, S. Galli monacho, *Hattonem perdere molirebantur.* Verum Hatto præsul, Ludovici regis pueri tutelam agens, ea felicitate usus est, ut quos habebat æmulos comites, juribus regni vindicandis plerumque magis intentos, iis se liberatum cerneret. Cognitum est enim, quo casu ceciderit Adelbertus marchio; alter vero, Werinherus, testante Ekkehardo, *morbo* jam ante *obierat.* Haud equidem scriptores tradiderunt, quis in Werinheri comitis, procuratoris regii per Franciam Rhenanam, locum suffectus fuerit. Verum ex ipsa rerum, quæ tum evenerunt, facie colligere licet, Hattonem archiepiscopum, quo magis infensos habebat Francorum procuratores, Werinherum & Adelbertum, hoc diligentius sibi devinxisse comites Longaviæ, Hassiæ & Vederoviæ fratres. Quemadmodum hi jam sub Arnulfo ad summos honores adscenderant, atque Conradus senior non modo ducatum Thuringiæ, dein Hassiæ præfidatum, sed & ejus frater Gebhardus officium comitis palatii supremum (*u*) tenuit, ita &c. Ludovicum Infantem Hattone adjuvante experti sunt amicissimum (*x*); adeo ut nullus dubitem, quin Hattonis consilio principatus Fran-

(*u*) In *traditt. Fuld.* n. DXXVIII, p. 214 legitur charta an. 889 data, quæ comitem Gebhardum munere comitis palatii fungentem sistit: *et Gebehardus comes regale adimplens consilium et consensum, imo jussum tradidit.* Inter testes ipsius traditionis in placito regio Francofurti peractæ leguntur comes pagi Wormatiensis ac Spirensis Walaho, Conradus senior Hassiæ comes, Gebhardi frater, Luitfridus, comes Lobodunensis, Eberhardus comes, credo Longaviæ fraterque Gebhardi &c. Simili munere fungitur Gebhardus extremo vitæ suæ anno 910. Cf. l. c. n. DXLIX, p. 225.

(*x*) Vnde in chartis regiis identidem vocantur *illustres comites, venerabiles comites, amabiles nepotes, egregii duces* cet. Post obitum Zuentebaldi

corum poſt Werinheri obitum ad gentem Salicam, ſibi amiciorem, delatus fuerit, eaque de cauſa lites maxime inter hosce comites & Babebergenſes marchiones exarſerint. Werinherus quidem haud alius eſſe poteſt, quam qui an. DCCCXCI comitatum pagi Wormatienſis Navenſem tenuit (*y*) atque ſic Hattonem vel maxime urgere valuit. Videtur autem iſte Werinherus, nepos Hererici, in comitatu pagi Wormatienſis Nahgovienſi ſucceſſiſſe Megingaudo ſive Manigoldo comiti, quem ducis elogio ornant ſcriptores Trevirenſes & S. Maximini (*z*). Eodem tempore, quo Werinherus comitatum Navenſem adminiſtravit, vel etiam ante comitatum Wormatienſem rexit Walaho abbas comes, quem reperio ab an. DCCCLXXXVIII ad finem usque ſeculi, eundemque ſimul pagi Spirenſis & Encegoviæ comitatus, quin etiam Salicam abbatiam Hornbach in pago Bleſenſi tenuiſſe produnt monumenta vetera (*a*), unde eum cum

boldi R. Lotharingiæ Conradus & Gebhardus fratres auctı ſunt beneficiis abbatiæ S. Maximini & Horreenſis, cf. *Eckhard* de *R. F. O.* p. 808 - 824 ſq. & 829.

(*y*) *Schannati* cod. probb. Worm. n. X.

(*z*) *Martène coll. ampl.* T. I, p. 191. Megingaudus nimirum occurrit ab anno 870 ad an. 889 comes pagi Navenſis, qui pars fuit Wormatienſis, cf. ill. *Lameji* deſcr. pag. Worm in *act. acad. Palat.* vol. I, p. 290; mihi vero videtur ante vitæ finem alios comitatus in diœceſi Trevirenſi cum abbatia S. Maximini conſecutus comitatum pagi Navenſis Werinhero reliquiſſe; cf. *Honthemii hiſt. Trev. dipl.* T. I, p. 226. Nolim vero ego Megingaudum comitem Nahgovienſem ſive Wormatienſem 870 - 889 diverſum facere ab illo, qui Meinfeldiam Ripuariæ pagum an. 888 cum abbatia S. Maximini tenuit atque an. 892 occiſus eſt. Denique facile ego crediderim, Megingaudum hunc comitem, nepotem Odonis Francorum Neuſtraſiorum regis, æque & Robertum Fortem, ſatorem generis Capetingici, oriundum fuiſſe comitibus Moguntinis pagique Rhenenſis.

(*a*) Non pagum Enrichgowe, quod Helwichius in antiqq. Lauresh. ſcripſerat, ſed Encichgowe, Craichgoviæ affinem, Walahoni comiti ſubfuiſſe docet charta Laurisham. an. 902 in *cod. Lauresh. dipl.* vol. I, n. LVI.

Digitized by Google

cum filio Burchardo comite Wormacienſi (*b*) ac duce Thuringorum (*c*) familiæ auguſtæ Salicæ inſerendum duximus. Neque vero iſtos comitatus ſolum, ſed & alios quamplures provinciæ Rhenanæ procuratoribus Francorum proprios, atque ſic eorum poteſtatem ducali parem extitiſſe, dein videbimus.

§. XXVIII.

In cameræ nuntii locum ſuccedit dux Francorum.

Poſt Werinheri, cameræ nuntii, qui Franciam Rhenanam procuraverat, obitum, quem clariſſimus ab Eckhart in annum DCCCXCVII ponit, quod ex eo tempore inimicitiæ inter Babenbergenſes & Haſſos comites agitari cœptæ ſunt, absque dubio Hatto præſul effeciſſe videtur, ut principatus Francorum deferretur ad Conradum ſeniorem Haſſiæ comitem, Thuringiæ ante ducem, eundemque in provincia Rhenana opulentiſſimum. Is certe æmulus exſtitit Adelberti marchionis, atque poſt obitum Arnulfi cæſaris ſociata cum Hattone tutela regni regisque pueri functus in chartis regiis ſubinde memoratur, cujus & Hattonis conſultu res actæ ſint (*d*). Quin etiam cum Conradus ſe-

(*b*) Vide chartam Ottonis III imp. an. 994, quæ ad Ludovici Infantis præceptum ſeſe refert in *Gudeni cod. dipl.* T. I, p. 367.

(*c*) Cf. *Eckhardi comm. de R. F. Or.* p. 772.

(*d*) In privilegio Corbejenſi Ludovici regis an. 900 in *monum. Paderborn.* p. 105 ſq. ſolius comitis Conradi ſit mentio: *Per interventum venerabilis ac dilecti* comitis *Conradi.* Eundem in modum loquitur charta Laurisham. *cod. dipl* vol I, n. LV. Alia ejusdem anni, qua abbatias S. Apri & S. Germani eccleſiæ Tullenſi ſubjicit, in *Martenii theſ anecd* T. I, p. 60, hanc formulam refert: *Conſultu fidelium noſtrorum Athonis venerabilis archiepiſcopi et Conradi dilectiſſimi comitis.* Nihil certe dici potuit aptius ad caritatem tutoris ſignificandam Eodem Conrado & Geberardo illuſtribus comitibus ſuggerentibus an. 902 eccleſiæ Trevirenſi comitatum Trevirenſem cet reddit, apud *Honthemium hiſt. Trev. dipl.* T. I, p. 253. Confer *traditt. Fuld Schannati* p. 221 ſq. ubi Conradus & Gebhardus comites cum Hattone præſule regi ſuo adſunt ejusque

nior, quem ducis titulo etiam a ſcriptoribus ornari ſupra diximus, vitam in prælio infelici ad Fritislariam an. DCCCCVII perdidiſſet, ipſius filius natu major, Conradus, ducatum Francorum cum Haſſiæ præfidatu conjunctum tenuit, atque collegam Hattonis in tutela regni egit, quod vel ex unis literis patet, quibus Ludovicus puer rex Conrado comiti, fundatori eccleſiæ Limburgenſis ad Lanum, *rogatu atque conſultu fidelium noſtrorum* Hattonis videlicet archiepiſcopi & ſpiritualis patris noſtri, *nec non Chuanrati egregii ducis et fidelis nepotis* noſtri, curtim regiam Brechene in Longavia inferiori donat (*e*). Quum autem poſt tot tamque gravia monumentorum ac ſcriptorum veterum teſtimonia, quæ jam ſupra excitavimus, dubium ſupereſſe debeat nullum, quin Conradus junior poſt patrem cum Haſſiæ præfectura etiam Francorum omnium habuerit ducatum, exiſtimandum eſt, comites majores Wormatienſes ac Spirenſes caruiſſe tum principatu, quem Werinherus cameræ nuntius ſeculo IX exeunte cum Adelberto marchione habuiſſe viſus eſt. Sed curatius jam de ducatu Francorum, & principibus, qui eum habuere, diſputemus.

§. XXIX.

De ducibus Francorum

Itaque jam ſub Ludovico puero epocham ponimus ducatus Francorum in Francia Rhenana orti. Cum enim ante obti-

que literas ſubſcriptione firmant. Veruntamen ſuſpicor, regem puerum in ceteris provinciis, v. c. Bavaria, proceribus majoribus tanquam conſiliariis regni tutoribus uſum eſſe, maxime Luitboldo comite, Bavariæ marchione, propinquo ſuo.

(*e*) In *Honthemii hiſt. Trev. dipl.* T. I, p. 258. Adde aliam chartam ex illuſtriſſimi *Buati origg. Boicae domus* T. II, append. monum. n. III ad an. 903, in qua his verbis ejus mentio fit: *Et Cuonradi comitis noſtri atque propinqui.* Anno tandem 911 per interventum *Chuonradi et Eberhardi venerabilium comitum atque amabilium nepotum* presbytero cuidam quasdam villas donat, in *Eccardi comm. de R. F. O.* T. II app. dipl. Wirceburg. p. 897 ſq.

Digitized by Google

obtinuerit in ea miſſatica cameræ nuntii poteſtas, videmus jam Francorum principes a rege proximos, qui ducatum exercitus Francorum tanquam ſigniferi, & palatii ſupremi præfecturam tanquam comites gerebant, advocatias regiarum abbatiarum, eccleſiarum, civitatum & pagorum comitatus, denique partem regni circa Rhenum poſſidebant. De ducatu Francorum in Neuſtria ſimilia tradunt geſta conſulum Andegavenſium, ex quibus ejus deſcriptionem (*f*), quantum ad illuſtrationem pertinet, mutuamur: „Poteſtas illa, quæ ſuo tempore (Hugonis abba„tis) cum reverentia pia & humilitate abba comitatus eſt dicta, „a ſucceſſoribus vero ejus in arrogantius vocabulum, quod eſt „ducamen, mutata; adeptus eſt princeps ille item in præ„mium & honorificentiam pro labore ſuo partem terrarum in „regno, quod factum eſt per epiſcopos & nobiles totius regni; „qui ei volente & concedente Carolo rege puero dederunt Neu„ſtriam; quo nomine continetur, quicquid a Pariſiis & Au„relianis interjacet inter Ligerim & Sequanam inferius usque „in Oceanum. Iſte itaque tractus cum ei datus eſſet ad in„tegrum cum comitatibus & civitatibus & abbatiis caſtellis„que, præter epiſcopatus ſolos, qui in regia dominicatura re„tenti ſunt, voluit comites reliquosque proceres ſuos animo„ſiores & fortiores ad propugnandam regionem efficere, ideo„que omnes aut muneribus aut honoribus ampliavit.„ Atque ad ſimilitudinem ducis Francorum Neuſtraſiorum fere ex iisdem rationibus exortus eſt in Auſtraſia Rhenana ducatus, quem primum genti Conradi ſenioris, Haſſiæ præſidis proprium, dein familiæ Salicæ Wormatienſi collatum ſeries ducum jam illuſtranda docebit. Prima quidem veſtigia principatus Francorum poſt cameræ nuncios abrogatos reperimus in Conrado ſeniore Haſſiæ præſide, & Loganenſis provinciæ dynaſta locupletiſſimo; verum cum is æmulum habuerit Adelbertum, neque hic paſſus

(*f*) In *Bouquetii ſcriptt. R. G.* T. IX, p. 29.

Digitized by Google

ſit, ut ab illo auctoritate ſuperaretur, tandem etiam victus ceciderit, epocham ducatus Francorum in unum de proceribus Francorum collati ſtatuendam arbitror in ipſo caſu, quo Adelbertus marchio oppreſſus vitam cum honoribus judicio principum perdidit. Tanta autem tum fuit reipublicæ perturbatio, ut ejusdem veſtigia quoque in chronicis auctorum ejus ætatis expreſſa dicere oporteat cum illuſtriſſimo Bunavio comite (*g*). Tam jejuna ſunt tamque conſuſa, quæ ab iis nobis traduntur. Itaque tantum narrant, redacta in ſiſcum regium fuiſſe prædia Adelberti perdueliis, ejusque honores, dono regis, nobilioribus quibusque diſpertitos eſſe (*h*). Supra jam oſtendi, Luitboldo Bavarorum præſidi ceſſiſſe marcam Franconiæ. Eodem modo auctus eſt Burcardus, Thuringorum dux, comitatu pagi Grabfeld orientalis (*i*). An vero Conradus, filius interfecti Conradi ſenioris, cujus mortem ultum iverat ipſe rex, Conradus inquam comes inter nobiliores nobiliſſimus, regi propinquus & cariſſimus, ſolus non ornatus diſceſſerit? An is, cui Ludovicus rex ipſe egregii ducis titulum impertitur, quem veteres ſcriptores uno ore ducem Francorum, antequam rex crearetur, fuiſſe ferunt, qui cum patruo Gebhardo in placito regali omnibus comitibus Francorum anteit (*k*) atque principis regalium decretorum munere fungitur (*l*), non ceteros Francorum proceres dignitate ac poteſtate longe ſuperare non videatur? Quodſi denique perpendamus, quæ Conradus rex moriens fratrem Eberhar-

(*g*) *Hiſtoria caeſar. et imp.* P. IV, p. 177 ad an. 905.

(*h*) *Regino Prum.* ad an. 905, *annal. Saxo* ad an. 906.

(*i*) Marchionem Adelbertum Grabfeldiæ comitem ſiſtunt *traditt. Fuld.* ad an 889 & 901. Burcardum vero Ludovici regis tabula an. 908 data in *Eccardi comm. de R. F. O.* T. II app. dipl. p. 898.

(*k*) Vide chartam in ipſo placito Forchemienſi, quod Adelberto ferale fuit, ſcriptam in *traditt. Fuld.* n. DXLV, p. 222.

(*l*) Cf. Hattonis archiepiſcopi traditionem ſollemnem l. c. n. DXLIX, p. 225.

Digitized by Google

hardum ducem monuit, facile nobis perſuademus, ducatum Francorum in regno orientali æque fuiſſe realem & in occidentali. Ita vero illum inducit loquentem Witichindus Corbeienſis: „Sunt „ nobis, frater, copiæ exercitus congregandi atque ducendi: „ ſunt urbes & arma, cum regalibus inſigniis & omne, quod „ decus regium depoſcit, præter fortunam atque mores.„ Nemo non videt, hæc verba unum Eberhardum fratrem attingere, neque ad ipſum regem pertinere, quippe qui, Witechindo ipſo teſte, „ erat vir fortis & potens, domi militiæque optimus, „ largitate ſerenus & omnium virtutum inſigniis clarus (*m*). „ Fratri vero Eberhardo deeſſe videbatur prudentia, dignitas atque ſeveritas cum modeſtia, denique regius decor. At habebat tamen Eberhardus copias exercitus congregandi, urbes & arma, tanquam dux Francorum; ideinque regiæ dignitatis pignora habiturus erat regis heres. Hæc igitur rex fratrem deferre juſſit Henrico Saxonum duci, quem ſic, narrante Luitprando (*n*), *heredem, regiaeque dignitatis vicarium* conſtituit fratris, ducis Francorum, loco.

§. XXX.

Itaque haud dubie ſumimus, regnante Conrado proximum ab illo principem Francorum fuiſſe Eberhardum fratrem, atque eandem dignitatem obtinuiſſe regibus Henrico I & Ottone I cæſare. Quum hujus loci non ſit, hiſtoriam ducatus & principum, qui illum tenuere, adornare, ſatis eſt, ſeriem ducum ita illuſtrare, ut aliquando conſtet, ducatum Francorum revera fuiſſe. Eberhardus

Eberhardus Francorum dux & marchio 912-939.

(*m*) Addit annal. Saxo: „ Adeo ſtuduit publicæ utilitati, ut hanc quoque „ in hoſte, quæ tamen rara virtus eſt, comprobaret. „ Conſentit Reginonis continuator ad an. 919: „Cunradus rex obiit, vir per omnia „ manſuetus, prudens & divinæ religionis amator — Multis tamen „ laboribus, ad paucos, quos regnavit, annos, eſt a Bavaris, Alemannis & Saxonibus ſibi rebellantibus fatigatus, quos ante obitum ſuum, „ Deo propitio, ſuperavit. „

(*n*) *Hiſtor.* L. II, cap. II in *Reuberi ſcriptt. R. G.* ed. Joannis p. 155.

Digitized by Google

hardus quidem, quod brevibus commonefacere liceat, in veteribus ſcriptorum & tabularum monumentis, tum ſimpliciter *comes* (*o*) ſive *dux* ſive *marchio* (*p*) tum cum additamento *comes de Francia*, *potentiſſimus de Francia*, *comes palatii*, *dux Francorum*, *dux Franciae Auſtraſiae* cet. vocatur. Atque hæc poſtrema provinciæ ſignificatio, quam auctori vitæ S. Johannis Gorzienſis abbatis graviſſimo (*q*) debemus, nullum dubium relinquit, quin ducatum Franciæ Rhenanæ tenuerit. Diſerte enim ille conjungit utramque Rheni oram: *Eurardus Franciae Auſtraſiae et quorundam trans Rhenum tenebat locorum*, quemadmodum *Giſlebertus ducatum regni Lotharii*. Confirmat noſtram, quam ſupra jam expoſuimus de Franciæ Auſtraſiæ ſitu ſententiam Witechindus Corbejenſis, qui de utroque duce Eberhardo & Giſelberto refert: „Nec contenti regno occidentali ſolummodo in Rheni „orientalem agrum depopulandum cum exercitu demerguntur.„ Vnde Eberhardus dux maxime cis Rhenum Francis præfuiſſe videtur; idem vero etiam trans Rhenum potens fuit, quod de ejus poteſtate in Haſſia maxime intelligendum puto. Quodſi autem

(*o*) Quod nemo miretur, qui ab iisdem ſcriptoribus Giſelbertum Lotharingiæ, Ottonem Saxonum, & Luitboldum Bavarorum duces etiam comites appellari meminerit.

(*p*) Videas teſtimonia auctorum collecta in *Pfeffingeri vitr. illuſtr.* T. I, p. 941 ſq. & T. II, p. 370 ſq. Adde ſeriem meam comitum Pal. Aquisgran. illuſtratam §. 2 p. 13 ſq. Accidit vero in teſtimonio chronographi Laureshamenſis: *Cunradus vero frater Eberhardi marchionis orientalis regni partem circa Rhenum tenuit*, ut perverſo diſtinctionis ſigno male conjungerentur vocabula marchionis orientalis, atque ſic celeb. *Eckhartus* in *comm. de R. F. O.* T. II, p. 830 eo delaberetur, ut Eberhardum Adelberto marchioni Franconiæ ſuſpectum eſſe crederet. Rectius orientalis regni appellatio alias confucta hic ſumitur, cujus partem tantum, quod duces provinciarum reliquarum ſibi habuit rebelles, Conradus rex tenuit circa Rhenum. Ipſe autem rex fratrem ſuum diſerte vocat marchionem absque adjectione in charta, an. 914 ſcripta, quæ legitur in *cod. Lauresh.* vol. I, n. LXII, p. 111.

(*q*) In *Labbei bibl. mſſ.* T. I, p. 763.

Digitized by Google

tem porro ad Witichindi, quocum & alii ſcriptores conſentiunt, attendamus verba: „ nam ea tempeſtate rex erat pugnans contra „ Briſag & alias urbes, quæ erant Eberhardi ditionis (*r*) „ fere conjicimus, Eberhardum cum ducatu Auſtraſiorum Alſatiam, nec ſcio, an partem de Lotharingia avulſam (*s*), quæ dicta eſt Weſtraſia, tenuiſſe, atque ſic honorem marchionis meruiſſe, quippe quo titulo eum ornavit ipſe rex frater an. DCCCCXIV. Opus certe habuit Francia Teutonica propugnatore adverſus Carolum Simplicem, Gallorum regem, Lotharingiæ æmulum. Quodſi tamen hæc tituli marchionis, quo illuſtris fuit Eberhardus, explicatio haud ſatis firmo argumento niti videatur, nihil ſupereſt, quam ut illum adhibitum eſſe exiſtimemus ad poteſtatem miſſaticam regiæ vicariam indicandam, qua etiam Saxoniæ, Bavariæ & Lotharingiæ primos duces ſive comites potentiſſimos ſuum ducatum muniiſſe & auxiſſe docet hiſtoria. Sive igitur Eberhardum conſideremus tanquam regis locum tenentem in placitis regiis, dici meretur comes potentiſſimus, comes palatii; ſive

(*r*) Conf. ill. *Schoepflini Alſ. illuſtr.* T. I, p. 678.

(*s*) Teſtante certe chronico brevi S. Galli ad an. 912 in *Cheſnii ſcriptt. rer. Gall.* T. III, p. 466 & *Bouquetii ſcriptt.* T. VIII, p. 101, *ipſo anno Francos, qui dicuntur Lotharingi, hoſtiliter invaſit* Conradus. Neque expeditio Caroli Simplicis poſt obitum Conradi regis adverſus Germanos, quam memorat Reginonis continuator ad an. 923, alio conſilio inſtituta mihi videtur, quam ad occupandam cum Alſatia illam Lotharingiæ partem, quæ Auſtraſiæ Rhenanæ confinis dici cœpit Weſtraſia. Carolus Alſatiam & partes illas Franciæ juxta Rhenum usque Moguntiam ſibi uſurpaturus, usque Patennicheym villam juxta Wormatiam hoſtiliter pervenit. Vnde fidelibus regis Heinrici Wormatiæ coadunatis, aliter quam decuerat regem, aufugit. Factum autem hoc eſſe tribus ante annis, non modo colligitur ex *Hermanno contr.* ad an. 920: *Carolus rex Galliae in Franciam* venit, ſed clarius etiam docet *Frodoardus chron. Remenſ.* ad an. 920, ubi de Erlebaldo comite pagi Caſtricenſis in Gallia, & Caroli Simplicis aſſecla narrat: „ Qui Erlebaldus profectus „ ad regem, qui tunc morabatur in pago Wormacenſi, ſedens contra „ Heinricum principem transrhenenſem, ibi ab hoſtibus regis ſibi ſuper„ venientibus interfectus eſt. „

eum exercitui Francorum præfectum videamus, dux Francorum recte vocatur; sive denique cetera ejus jura, quæ potestate missatica continentur (*t*), spectemus, marchio Francorum appellandus fuit. Neque vero Eberhardum sive ducem sive marchionem Francorum minori jure ducalem honorem gessisse, quam ceteros ejus ætatis duces, non modo ex unanimi scriptorum testimonio, sed vel maxime ex eo etiam colligimus, quod is in sollemni coronatione Ottonis I regis munere dapiferi functus sit. *Duces* enim, teste Witichindo, *ministrabant*. Denique Eberhardus, qui Henrico regi fidem usque servaverat, sub initium regni Ottonis I perduellionis reus jam anno DCCCCXXXVII ducatum amisit, quod Ditmarus Merseburgensis his verbis subindicat: „ Eberhardus dux, regi diu infidelis, degradatus est. „ Sed regi anno sequenti supplex factus, postquam brevi tempore exilium passus esset, in pristinam dignitatem teste Witichindo restituitur. Verum denuo adversus Ottonem gravia bella movens cum socio Giselberto Lothariorum duce anno DCCCCXXXIX peremtus cecidit. Itaque jam dispiciendum, quis ei in ducatu Francorum successerit.

§. XXXI.

De Conrado Wormatiensi duce, ceterisque Francorum principibus.

Quum Eberhardus dux honorem cum vita dimisisset, inter Francici nominis principes eminebant illius patrueles, Udo comes Vederoviæ & Rhingoviæ, ac Hermannus Suevorum dux, fratres, quorum pater Gebhardus sub Arnulfo & Ludovico Infante regibus comitem palatii inter Francos egisse visus est, Conradus porro Curcipoldus comes Lougaviæ inferioris (*u*); atque hos tres

(*t*) Cf. diss. meam de origine & formula comitatuum Palatinorum in comm. Acad. Boicæ vol. IV, p. 106 sqq.

(*u*) *Luitprandus hist.* lib. IV, c. x in *Reuberi scriptt.* ed. *Joannis* p. 189: „ Habuerat plane rex nonnullas maximas & fortissimas copias, & earum duces, Hermannum scilicet Suevorum ducem fratremque ejus „ Udo-

tres ex familia Longavico-Vederovica oriundos fuiſſe conſtat. Præter hos in Auſtraſia cisrhenana tum propter majores Salicos, tum ob virtutem ſingularem ſplendidiſſimus erat Conradus Wormatienſis, Werinheri comitis filius, ac Werinheri olim Francorum procuratoris nepos. Hic quidem comitatus Navenſis, Wormatienſis & Spirenſis pagorum poſt patrem & avum regebat, atque Eberhardi ducis in locum ſucceſſiſſe vulgo putatur (*x*). Hermannus ab anno DCCCCXXVI jam ducatum Sueviæ adeptus erat; frater vero natu major, Udo, in Francia ampliſſimis beneficiis & præfecturis potens, hæc ipſa inter filios rege permittente diviſit, quod Reginonis continuator ad an. DCCCCXLIX docet. Hic enim Udo comes præ ceteris amicus (*y*) & fidelis Ottonis regis in periculoſa rebellione Giſelberti & Eberhardi ducum, cum fratre Hermanno & patrueli Conrado Curcipoldo regias partes fortiſſime ſecutus erat; unde ipſe & frater a Liutprando & Conrado Urſpergenſi dicuntur duces copiarum maximarum & fortiſſimarum regis. Etiam poſt compreſſos iſtos tumultus, quum Henricus frater regis in gratiam receptus denuo novas res moliturus fuiſſet, adfuere regi Francorum proceres, Hermannus & Udo, fratres, cum Conrado Ruſo Wormatienſi,

„ Udonem, atque Conradum cognomine Sapientem. „ Cf. *contin. Regin.* ad an. 948. Hunc vero Conradum Sapientem a Wormatienſi Conrado, filio Werinheri comitis, diverſum atque potius pro illo Longaviæ comite etiam dicto Curcipold habendum eſſe, jam clar. *Koelerus* in *diſſ. de fam. aug. Franc.* tab. I, p. 9, n. 18 ex loco *Ekkehardi jun. de caſ. S. Galli* cap. V, p. 61, qui omnino non ad Conradum Wormatienſem referri poteſt, acute collegit.

(*x*) Præter *Pfeffingerum Vitr. illuſtr.* T. II in ſerie ducum Franconiæ atque Lotharingiæ ill. *Schoepflinus* in *Alſat. illuſtr.* T. II, p. 602 ſq. gravibus afferit argumentis, illum fuiſſe Francorum ducem, cf. *Lameji deſcr. pagi Worm.* in *actis acad. Pal.* vol. I, p. 292 ſq.

(*y*) Hoc nomine commendatur a *Ditmaro Merſeb.* lib. II *chron.* p. 338 edit. *Leibnit.*

Digitized by Google

operamque in conjuratorum manu opprimenda præſtitere (*z*). Neque igitur dubitari debet, quin Otto rex principes hoſce ſibi fideliſſimos, quorum conſilio & fortitudine regnum ſervaverat, atque in poſterum tuiturus erat, ampliſſimis honeſtaverit muneribus. Quare tum ducatui Alemannico adjectam fuiſſe exiſtimo Alſatiam, provinciam Eberhardi ducis caſu vacuam (*a*). Udo, Vederoviæ & Rhingoviæ cet. comes, quibus beneficiis & præfecturis auctus fuerit, obſcurum videri poteſt, niſi Haſſiam ipſi attributam conjicias. Quum enim ſuperſtites habuerit filios Udonem, Conradum & Heribertum, atque ex his Heribertus Vederoviæ (*b*), Conradus Rhingoviæ comitatum (*c*) tanquam hereditate acceperit, nil ſupereſt, quam ut Udoni, natu maximo, quem ſcriptores non modo comitis ſed etiam ducis nomine inſigniunt (*d*), præfecturam, quam extra Haſſiam invenire difficile fuerit, aſſignatam credamus. Sed miſſis principibus Francorum Vederovicis de Conrado Wormatienſi, cognomine Ruſo, videamus. Is quidem non ſolum paucis poſt annis ducatum regni Lotharingiæ filiamque regis Luitgardim uxorem accepit, ſed jam ante in Francia Rhenana, in qua avitos comita-

(*z*) Cf. *annal. Saxo* ad an. 943, p. 272. Verum quæ ibi narrantur, jam an. 940 geſta fuere, quod ex ſerie antecedenti colligere licet, cum ad an. 942 referantur fata Eberhardi & Giſelberti ducum, quæ jam triennio ante eveniſſe conſtat.

(*a*) Hermanni I certe gener, heres & ſucceſſor Ludolfus, Ottonis cæſaris filius, cum ducatu Alemanniæ etiam Alſatiam habuit, quod charta an. 951 ab illuſtri *Schoepflino Alſat. illuſtr.* T. II, p. 541 laudata teſtatur. Antea vero Eberhardum ducem tenuiſſe Briſacum, Alſatiæ propugnaculum, tradunt Luitprandus, Conradus Vrſpergenſis, ceteri.

(*b*) Vid. *Guden. cod. dipl.* T. I, p. 351, ubi pagus Kinzichgow, qui pars fuit majoris pagi Vederoviæ, comitatui Heriberti ſubfuiſſe dicitur.

(*c*) Cf. clar. *Lameji deſcr. pagi Rhenenſis* in *actis acad. Pal.* vol. II, p. 185.

(*d*) *Ditmarus Merſeb.* L. III, p. 316 & *annal. Saxo* ad an. 982, exſtitit autem Udo II dux, pater Hermanni II, Suevorum ducis.

Digitized by Google

comitatus Navenſem, Wormatienſem & Spirenſem habuerat (*e*), amplioribus auctus beneficiis fuiſſe videtur; cum etiam Nitenſis pagi, in quo ſitum fuit Francofurtum, palatium primarium, comitatum tenuiſſe ad an. DCCCCXXXVII cognoſcatur (*f*). Quin auctor Spirenſium epiſcoporum hiſtoriæ ſatis probatus, Philippus Simonis (*g*), qui notitias ſuas ex veteribus chartis æque & ſcriptoribus compilavit, Conradum hunc a rege in beneficium accepiſſe tradit Germersheimium, Spiram, Wormatiam, Altzheimium, Oppenheimium, Moguntiam & Crucinacum, cum pluribus aliis caſtris & prædiis; quod quidem ſi cum veritate conſentiret, facile nobis perſuaſum habeamus, illum præ ceteris ducatum Francorum Auſtraſiorum meruiſſe. Moguntiam quidem in illius poteſtate fuiſſe, atque cum rebellis adverſus ſocerum regem factus ex Lotharingia confugiſſet, an. DCCCCLIII ab ipſo rege Ottone oppugnatam fuiſſe novimus (*h*). Neque tamen, niſi poſt obitum Friderici præſulis Moguntini, quo utebatur aſſecla Conradus dux, Otto cæſar urbe potitus eſt. „ Mo„ gontia, inquit annaliſta Saxo (*i*), poſt annum & dimidium „ regi tradita cum omni Francia; filius & gener in gratiam „ ſuſcepti ſunt. „ Quamvis autem Moguntia civitas fuerit regalis, verita tamen eſt duces regis vicarios, æque & omnis Francia. Similiter Wormatia paruit Conrado, qui ibidem Avares a ſe in auxilium vocatos laute excepit, muneribusque auri & argenti

(*e*) Cf. præſtantiſſimi *Lameji deſcr. pagi Worm.* in *act. acad.* vol. I, p. 292. Adde *origg. Hipp.* P. I, p. 112-114.

(*f*) In tabula regiæ donationis, quæ villam *Seggibach in pago Nithegouwe* in *comitatu Cuonradi ducis* ſitam dicit, cf. *Euri vorrechte der alten königl. Bannforſte &c.* 1744 cod. probb. n. I.

(*g*) *Hiſt. beſchreibung aller biſchöfe zu Speyer* p. 24.

(*h*) Cf. *Frodoardum* ad an. 953 p. 155. ſq. & *annal. Sax.* a. d.

(*i*) Ad an. 954 p. 292, edit. Eccard.

Digitized by Google

argenti plurimum donavit, teſte Witichindo Corbejenſi (*k*). Clarius autem Ditmarus Merſeburgenſis docet, *Wormatiam fuiſſe ſub lege ducum ſuorum* (*l*). Quod ad Spiram attinet, habemus teſtimonium omni exceptione majus, quod ipſius Conradi ducis donatio eccleſiæ Spirenſi an. DCCCCXXXXVI facta præbet (*m*). En argumentum ejus, quod Joannes de Mutterſtatt, chronographus Spirenſis, ipſis chartæ verbis ſic elocutus eſt (*n*): „Reginbaldus XVII Nemetenſis epiſcopus reſedit in ea annis XV. „ Conradus dux filius comitis Wernharii pro remedio animæ „ & parentum ſuorum ad altare genitricis Dei conſtructum in „ urbe, quæ Nemetis vel Spira vocatur, cuncta mancipia cum „ eorum procreationibus, quæ in eadem civitate habebat, & „ monetam, quæ tota ſuæ ſuccubuit proprietati, item medietatem theolonei, item denarios ſalis, item denarios picis, „ denarios vini ceteramque omnem poteſtatem temporalis juriſdictionis intra eandem civitatem & extra, quæ parentibus „ ſuis & ſibi ex regali tradicione & donacione in proprietatem „ donacionis ſuccubuit, præfato Reginbaldo epiſcopo ceterisque „ poſt eum illius pontificalis ſedis ſucceſſoribus ad æternum „ donum cum hereditario jure donavit anno Dominicæ incarnationis DCCCCXLVI regnante rege Ottone primo. „ Quam potenter jam Conradi ducis pater Werinherus Spiræ egerit, vel ex eo intelligi poteſt, quod is cum fratre, ni fallor, Conrado comite Navenſi, Einhardum epiſcopum Spirenſem excæcari juſſit.

(*k*) *Annal.* L. III p. 654 edit. Meibom.

(*l*) Vide carmen L. V *chronici* ſubjunctum p. 375 edit. Leibnit.

(*m*) Vid. *Eiſengreinii chron. Spir.* L. X, fol. 168.

(*n*) In *Senckenbergii ſelect. juris et hiſt.* T. VI, p. 154. Chartam ipſam legas ſupra pag. 265.

Digitized by Google

juſſit (*o*). Itaque cum ex dictis appareat, Conradum Werinheri filium, eumque Lotharienſium ducem, auctoritate valuiſſe apud Moguntinos, Wormatienſes ac Spirenſes, ducali, atque hujus poteſtatis veſtigia dein clariora apparitura ſint; nulli dubitamus, quin is plura, præter illas urbes, caſtra villasque in Francia Auſtraſiorum Rhenana hoc nomine tenuerit, unde Otto rex an. DCCCCLIII, antequam Moguntiam, rebellionis ſedem, progredi poſſet, *obvias urbes partis adverſae*, hoc eſt Conradi ducis, capere neceſſe habuit (*p*). Quum tandem eodem anno Conradus dux Lotharienſis quidem regni ducatu abdicatus fuiſſet, anno tamen ſequenti ſe & urbem Moguntiam cum omni Francia tradens iram regis ſic placavit, ut vita, patria & prædio contentum (*q*) ſe fore polliceretur. Itaque retinuit patriam, hoc eſt ducatum Francorum, cum patrimonio ampliſſimo, comitatus, urbes & caſtra, cum prædiis per omnem Auſtraſiam diſſitis, quo ex tempore bis fidelem operam regi ſocero præſtitit tanquam dux Francorum, primum Geroni Thuringorum marchioni ſive duci in auxilium adverſus Slavos cum exercitu Francorum miſſus (*r*), dein in pugna celebratiſſima adverſus Hunnos, quæ ipſi *rectori et procuratori Francorum*, *imperii ſignifero*, victoriæ auctori, tandem fatalis extitit (*s*). Sepulturam invenit Wormatiæ, quemadmodum biennio ante Luitgardis uxor Moguntiæ.

§. XXXII.

(*o*) Teſte *annaliſta Saxone* ad an. 913. Similem vindictam exercuit poſtea Henricus I Bojorum dux in Salisburgenſium præſulem, in eoque ſe jure uſum eſſe ſuo etiam moribundus exiſtimavit. Cf. eundem annal. ad an. 955 p. 295.

(*p*) *Annal. Saxo* ad an. 953 p. 286.

(*q*) *Contin. Regin.* & *annal. Saxo* ad an. 954.

(*r*) *Annal. Saxo* l. c. p. 292: „Eo anno Slavi, qui dicuntur Vehrei, a „ Gerone cum magna gloria ſunt devicti, cum ei præſidio eſſet dux „ Conradus a rege miſſus &c.

(*s*) Cf. *Witichindus Corbejenſis* L. III, p. 656, *Ditmarus Merſeb.* L. II, p. 332 &c.

Digitized by Google

§. XXXII.

De Ottone Wormatienſi Francorum duce.

Conradus dux ſuperſtitem habuit filium Ottonem, vulgo Wormatienſem, fere tum ſeptennem, natum quippe ex Luitgarda, Ottonis regis filia, quam anno DCCCCXXXXVII Conrado nupſiſſe refert continuator Reginonis. Neque vero propinquiorem habuit ipſo rege, avo materno, ejusque filio naturali Wilhelmo, præſule tum Moguntino & Francorum primate. Quare cum non ſolum priſco more epiſcopi maxime tutelam procerum impuberum in ſua diœceſi agere conſueviſſent, quod vel ipſa regum impuberum hiſtoria comprobat, ſed & eidem Guilielmo Otto I cæſar regis pueri Ottonis II regnique tutelam anno DCCCCLXI ſe abſente commendaſſet, haud video aptiorem Ottonis ducis pueri tutorem, quam iſtum ipſius avunculum, Wilhelmum Moguntinum. Habuit autem procul dubio præter eum ex ordine civilium virorum bajulum, qui & puerum ad artes militares ceterasque inſtrueret, & ejus vice comitatus regeret avitos. Ita quidem Otto, filius Conradi ducis, anno DCCCCLVI (*t*), cum vix octo annorum eſſet puer, memoratur comes pagi Navenſis. At paulo poſt in eodem comitatu reperias Emichonem comitem (*u*) vaſallum, quem comitis potentiſſimi ſive ducis vices egiſſe, alibi oſtendimus (*x*). Atque is Emicho primus eſt inter comites cognomines, qui ab eo tempore comitatum Navenſem rexerunt; a quibus ipſis deſcenderunt tum comites Sylveſtres, tum Leiningenſes, qui comecias ſuas ſive

(*t*) Cod. probb. *hiſt. Worm.* n. XXIII, p. 20 ad an. 956, & in *origg. Guelf.* T IV, p. 292. Dicitur autem in illa: „ In pago Nahgowe, in „ foraſto noſtro Waſago nominato, in comitatu Ottonis, filii Cuonradi „ ducis.

(*u*) Cf. *Honthemii hiſt. Trev. dipl.* T. I, p. 292 & 304.

(*x*) Diſſ. de comitibus Veldentinis §. IV, in *actis acad. Pal.* vol. II, p. 252 ſq.

Digitized by Google

ſive judicia provincialia, illi quidem in pago Navenſi, hi in agro Wormatienſi, a comitibus Rheni Palatinis, ducum in Francia Rhenana ſucceſſoribus, beneficiaria lege tenent. Quid igitur obſtat, quo minus Emichonem, comitem pagi Navenſis vicarium & vaſallum, ducis Ottonis bajulum fuiſſe, deque eo adeo meritum eſſe exiſtimemus, ut poteſtatem vicariam poſteris ſuis quaſi hereditatem reliquerit. Otto dux, annis major factus, indies virtute & honore illuſtrior evaſit. Anno DCCCCLXXVIII, cum triginta annorum ætatem attigiſſet, dux Carinthiæ, adeoque poteſtatis regiæ in Italia propugnator conſtitutus eſt (*y*), neque tamen ſic ducatum Francorum, & qui ei conjuncti erant, comitatus provinciæ Rhenanæ ex ſua dimiſit poteſtate. Chartæ enim veteres, & dum ille Carinthiam tueretur, & poſtea ſcriptæ, Ottonem ducem ſiſtunt Wormatienſis, Spirenſis, Craichgoviæ & Elſenzgoviæ pagorum comitem majorem. Hinc eo magis apparet, jam tum pagorum horum adminiſtrationem committi debuiſſe vicarijs comitibus, quales non in Navenſi modo, ſed & in Wormatienſi comitatu ceterisque id temporis reperias (*z*). Quod ad pagum Wormesfeld attinet, habuit illum Otto dux, cum Carentanis jam præeſſet, teſte charta Ottonis II imp. (*a*).

(*y*) Cf. *Frölichii archontol. Carinth.* P. II, cap. I, p. 10 ſqq.

(*z*) Comitatum Wormatienſem ſub Ottone duce tenuit Zeiſolfus comes, cf. *Lameji deſcr. pagi Worm.* l. c. p. 294, Spirenſem Hugo & Wolframus, cf. *Crollii* patris *oratt. de Anvilla* p. 6 ſq.

(*a*) Jam in *origg. Bipp.* P. I, p. 63 obiter memorata. Necdum enim ipſius chartæ, ſine die & conſule ſcriptæ, copia mihi erat, qua perſpecta patuit, eam non Ottoni M. ſed vel filio Ottoni II, vel nepoti Ottoni III tribuendam eſſe. Quodſi illud probetur, data fuit charta inter annum 978 & 983; ſin hoc, inter annum 997, quo Otto dux in Carinthiam rediit, & 1002, quo Otto imp. d. 24 Jan. e vivis exceſſit. Ottonem II ipſe Otto III in alio privilegio Hornbacenſis eccleſiæ inter reges beneficos nominat; haud vero aliud haberemus liberalitatis documentum ab iſto

Atque ejusdem cæſaris privilegium Wormatienſe an. DCCCCLXXIX conſcriptum (*b*) docet, Ottonem Wormatienſem in ipſa urbe Wormatia ejusque ſuburbio tertiam partem banni & toleti beneficio regio ad id temporis usque tenuiſſe. Spirenſem vero pagum ſub poteſtate Ottonis idem cæſar ponit in tabula, donationem Cononis comitis eccleſiæ Spirenſi factam confirmante anno DCCCCLXXXII (*c*). Tenuit præterea dux noſter comitatum pagorum Elſenzgowe & Creichgowe, teſtante diplomate Ottonis III regis pueri an. DCCCCLXXXV (*d*). Quinque igitur pagorum, Navenſis, Wormatienſis, Spirenſis, Craichgoviæ & Elſenzgoviæ comitem, atque in ipſa Wormatia fiſci regii procuratorem oſtendunt tabulæ Ottonem Carentinorum ducem, eundemque Veronæ marchionem; unde facile colligimus, eundem Francorum Rhenanorum potentiſſimum fuiſſe comitem ſive ducem: quo ipſum quoque titulo diſerte inſignit chronographus Saxo (*e*). Anno

iſto profectum, niſi donatio villæ Quidersbach ad ipſum referenda ſit. Eſt ejus excerptum: — „ Otto divina favente clementia imperator augu„ ſtus — patere volumus, qualiter nos æquivoci noſtri ac fidelis Otto„ nis Carientinorum videlicet ducis interventu ad eccleſiam ſanĉti Fir„ minii, quæ eſt in caſtro Hornbach conſtructa, cui etiam ſub præſenti „ tempore Adalbertus venerabilis abbas præeſſe videtur, noſtræ pro„ prietatis ſex manſos regales, in villa Quideredesbach nominata ſitos, „ in comitatu ipſius præfati Ottonis, & in pago Wormesfeldt vocato ja„ centes — in proprietatem tradidimus. „

(*b*) Quod legas in *origg. Guelf.* T. IV, p. 296 & *Moritzii* comm. hiſt. dipl. de origine civitatum imperii &c. Germanice ſcripta p. 279.

(*c*) In *Alſatia diplom.* P. I, n. CLXIII, p. 131 ſq.

(*d*) Quod exhibent *Schannatus* in *cod. probb. Worm.* n. XXIX, p. 25 ſq. rectius vero *Scheidius* in *origg. Guelf.* T. IV, p. 286.

(*e*) Ad an. 984 in *Leibnitii acceſſ. hiſtor.* P. I, p. 197: „ Illa vero (Adel„ heida imperatrix avia Ottonis III) — cum nuru ſua imperatrice Theo„ phana matre regis, nec non illuſtri abbatiſſa Machthilde filia ſua, „ amita ejusdem infantis regis, comitantibus fratre ſuo rege Burgundiæ „ Con-

Digitized by Google

Anno autem dicto LXXXV amore pacis ſponte ſua ſeſe ducatu Carinthiæ, quem recepturus erat Henricus minor ex Bavaria in Carinthiam revertens, abdicavit (*f*). Eodem anno Otto III rex, pacato regno, curiam Quedlinburgi in feſto Paſchatis celebravit, in qua regni proceres fidem jurarunt, ducesque quatuor miniſtrarunt regi puero, *Henricus ad menſam*, *Conradus ad cameram*, *Hecil ad cellarium*, *Bernhardus equis praefuit* (*g*). Conradum equidem Alemannis & Suevis, ac Bernhardum Saxonibus præfuiſſe cum ducali poteſtate conſtat, at de Henrico & Hezil ducibus, qui fuerint, inter eruditos nondum convenit. Henricum dapiferi munere functum plerique contendunt fuiſſe ducem Bavariæ reſtitutum, Henricum aliis rixoſum, aliis pacificum dictum, Henrici I regis nepotem; quod probamus, cum regii generis principi jam reconciliato prærogativam quandam tribuendam cenſemus, facile ceteri duces conceſſiſſe videantur. De Hezilone magis dubitatur. Tolneri quidem ſententia (*h*) qui hoc nomine Ezonem, Ezilonem comitem Ripuariorum Palatinum ſignificari vult, merito rejicienda eſt, quum Ezonis pater Hermannus ipſe pacis, inter regem & Henricum Bavariæ ducem conciliandæ, auctor tum adfuerit, neque comitis Palatini filio locus inter duces concedi queat. Itaque alii, ex quibus Maſcovium (*i*) nominaſſe ſufficiat, Henricum minorem, Carinthiæ ducem, ſub nomine Hezil latere putarunt; cui quidem

„ Conrado, & *duce Francorum*, *ejus aequivoco* — convenere. „ Ita„ que Otto Carinthiæ dux & marchio Veronenſis a ſcriptore graviſſimo vocatur dux Francorum.

(*f*) *Froelich* l. c. P. II, cap. I, p. 11 ſq.

(*g*) *Ditmarus Merſeb.* L. IV, p. 349, ed. Leibnit. & *annal. Saxo* ad an. 985.

(*h*) *Hiſt. Palat* cap. IX, p. 247.

(*i*) In *comm. de R. I. G.* T. I, p. 148.

ſententiæ lubens calculum adjicerem, niſi honorem aulici officii tantummodo ducibus populorum primariis, quales erant Bavariæ, Sueviæ, Saxoniæ & Francorum duces, proprium olim, adeoque Carinthiam illius exſortem fuiſſe arbitrarer. Accedit, quod Henricus minor neque a Ditmaro, neque ab annaliſta Saxone unquam Hezil appelletur. Quare probabilior tandem Kœleri (*k*) ſententia videtur, qui Ottonis ducis Francorum Wormatienſis filium natu majorem Heinricum, a Wippone Hezil dictum, pincernæ officio functum eſſe patris abſentis nomine exiſtimat (*l*). Illum jam tum cingulo militari uſum fuiſſe (*m*) credimus, cum & patre novendecim annorum natus eſſe potuit, & ipſe id temporis conjugem duxiſſe videatur Adelheidim Alſaticam, ex qua, cum juvenis vita defunctus eſſet (*n*), tres liberos reliquit. Eodem illo anno poſt ſolemnitatem Quedlinburgi celebratam die duodecimo rex puer Duisburgi præſentem habuit Ottonem ducem, quippe quo, æque & Theophania matre tutice

(*k*) In *diſſ. de fam. aug. Franc.* probatt. ad tab. II, n. 6, p. 15.

(*l*) Adde Senkenbergium in tractatu vernaculo de uſu ſemper vigente juris publici antiqui &c. p. 168.

(*m*) Sic v. g. Fridericus de Rotenburg, Conradi III regis filius, anno jam XIII ætatis cingulum accepit militare, teſte *Radevico de geſtis Frid. I imp.* Lib. I, cap. VI ad an. 1157.

(*n*) Clar. Kœlerus eum anno 989 obiiſſe autumans provocat ad Necrol. Fuldenſe, quod ad annum dictum refert: *Heinrichus aux.* Neſcio autem, an non rectius Henricus minor, Carinthiæ dux, intelligendus ſit, cum ab eo tempore alter Henricus, Bojorum dux, Carinthiam recuperaſſe videatur, cf. *Hundii metrop. Salisb.* T. I, p. 93 edit. Gewoldi. Hinc arbitror, doct. *Froelichium* in *archontol. Carinth.* P. I, p. 16 & P. II, p. 12 ſq. nodum in ſcirpo quæſiviſſe, cum probare conaretur, Henricum minorem anno demum poſt Henricum Rixoſum, Bojorum ducem, obiiſſe, incertos ſcriptores ſecutus. Plane vero non audiendum exiſtimo clar. *Grunerum* in diſſ. de Henrico minore *opuſc. hiſt. Germ.* vol. I, cum eum ad an. 1017 usque vixiſſe velit, atque cum Henrico Suinfurtenſi eundem faciat.

Digitized by Google

trice ac Williginſo præſule Moguntino ſuadentibus eccleſiæ Wormatienſi non ſolum partem in bannis & toletis regiam, quam ante VI annos ipſe dux dimiſerat, ſed & jura comitatus in prædiis eccleſiæ confirmavit (*o*). Quamvis autem ſic eccleſia Wormatienſis egregie aucta fuerit, haud tamen omnis in ipſam auctoritas ducis ſive comitis potentiſſimi deſiit, quippe cui relinqui debuit bannus ſanguinis (*p*), ut cetera majora jura taceam. Biennio poſt Otto dux, ſuadente uxore Juditha & conſentientibus filiis, Henrico, Brunone & Cunone, monaſterium S. Lamberti in Grevenhuſen prope Neoſtadium ad Hartam liberaliſſime inſtituit, ſimulque edixit, ut advocatiam loci ſemper familiæ ſenior teneret. Reponimus nimirum hanc fundationem, cujus apographa referunt annum ſeculi decimi LXXVII (*q*), in annum LXXXVII; quocum conſentit indictio XV (*r*). Teſtes ſubſcripſere comites Guido, Wolframus, Ludolt, Zeiſolfus, ceteri, quos ducis vaſallos exiſtimo, cum Wolframum poſt Hugonem in pago Spirenſi, & Zeiſolfum in Wormatienſi egiſſe; utrumque autem pagum jure avito duci ſubditum fuiſſe, ſupra jam obſervatum ſit. Tales certe vicarios comites deſiderabat & amplitudo ducis per omnem Franciam potentis, & ejusdem crebra abſentia rerumque foris gerendarum cura. Anni inſequentis LXXXVIII kalendis Januariis adfuit dux noſter regi puero

(*o*) Cf. *Schannati cod. probb. Worm.* n. xxx, p. 26 ſq.

(*p*) Vid. eundem l. c. n. LXIII, p. 57 & cf. *origg. Bipp.* P. I, p. 246-248.

(*q*) *Phil. Simonis* in *hiſt. epiſc. Spir.* p. 30 ſq. verſionem diplomatis valde mendoſam edidit. Excerptum vero literarum fundationis publicavit *Guillimannus* in *diſſ. de ſtemmate Conradi Salici* p. 12, in *Senckenbergii ſelect juris et hiſt.* T. III recuſus p. 232 ſq. Tota tandem, ſed pariter mendis contaminata prodiit in ſcripto eriſtico, quo Spirenſes jura ſua in villis S. Lamperti & Grevenhauſen probare eniſi ſunt, anno 1753 edito, probb. n. I. Omnes hæ editiones falſo præferunt annum 977.

(*r*) Neque profecto an. 977 Otto dux habuit liberos tam adultos, ut eorum conſenſum laudare poſſet.

Digitized by Google

Francofurti agenti (*s*), pariterque cum filiis Henrico & Cunone, comiteque Palatino Hermanno an. DCCCLXXXIX, die IV kal. Octobr. Laureshami regi auctor fuit, ut donationem quandam Laureshamenſibus factam firmaret (*t*). Neque poſtea redit Henrici, filii natu majoris, inter vivos memoria. Redit autem Otto pater hoc ſplendidior in veteribus memoriis, cum non ſolum Henrico Bavarorum & Carentinorum duce an. DCCCCLXXXXV mortuo, Carinthiam & marchiam Veronenſem denuo a Bavaria disjunctam acceperit propugnandam (*u*), ſed etiam Ottone III cæſare in Italia d. XXIV Jan. an. MII absque heredibus mortuo, inter principes regni æmulos princeps habitus fuerit, cui uni vel ipſe Henrici I regis pronepos Henricus, Bojorum dux, cedendum arbitraretur. Sed Otto dux, ſapientior ceteris, regiam dignitatem recuſavit, ſuoque ſuffragio effecit, ut Henricus S. præ ceteris regnum conſequeretur. Atque novus cæſar eodem duce utebatur ad Carinthiam & marcam Veronæ tuendam, quippe quæ provincia vel maxime ad Italiæ regnum conſervandum opportuna erat. Anno autem ſupra millenarium tertio, cum Henrico cæſari viam in Longobardiam muniturus atque Harduinum regni æmulum adpugnaturus eſſet, rem infeliciter geſſit, quod neque ſatis valebat copiis Teutonicis, neque Itali, quod promiſerant, in auxilium advenere (*x*). Itaque ab Harduino oppreſſus fugam arripere coactus fuit. Anno tamen ſequente rem perditam reſtituiſſe videtur, cum Ditmarus Carentinorum virtute aditum in Italiam regi denuo apertum fuiſſe laudabundus referat. Denique hic ſcriptor graviſſimus, ſub finem libri V chronicorum ſuorum teſtimonium omni exceptione majus præbet,

(*s*) *Cod. probb. Worm.* n. XXXI, p. 28.

(*t*) *Cod. Laureſham. dipl.* vol. I, n. LXXXIII, p. 141.

(*u*) Cf. *Froelichium* l. c. P. I, p. 16 & P. II, p. 13 ſq.

(*x*) Narrante *Ditmaro* l. c. p. 370 ſq.

Digitized by Google

præbet, Wormatienſes ad ſeculi usque XI initium poteſtatem ducis veneratos eſſe. Ita enim in carmine ſubjuncto canit:

Vrbs Wormacenſis gaudet temporibus iſtis
Libertate ſua, cujus manebat in umbra
Haſtenus atque ducum fuerat ſub lege ſuorum.

Quid vero clarius dici potuit, ut Wormatiam civitatem fuiſſe præfectoriam exiſtimemus. Poteſtas vero ducis in hanc urbem magnopere diminuta eſt, cum Otto dux ſibi perſuaderi paſſus eſſet, ut domum ſuam, quod palatium ducale dixeris, cum toto prædio ſuo cæſari Henrico, acceptis aliis bonis, traderet, epiſcopo & eccleſiæ Wormatienſi dein concedendam (*y*). Vnde cum epiſcopus aulam ducalem in eccleſiam collegiatam S. Paulo ſacram commutaſſet, idem Ditmarus canit:

Aula ducis, Domini domus eſt, jam præedia Chriſti,
Et judices varios nunc deprimit illos.

Vehementer autem hac acceſſione epiſcopus non modo gaviſus, ſed & ad civium libertatem præter ſas imminuendam abuſus eſt. Nihilominus non omnem poteſtatem civilem comitum regiorum, quippe adverſus quam idem epiſcopus ſibi duodecim poſt annis novum præſidium parare ſtuduit, abrogatam eſſe Wormatiæ, jam ab aliis ſatis ſuperque demonſtratum eſt (*z*). Diem tandem obiit ſupremum Otto dux Francorum & Carinthiæ d. II. non. Novembr. an. MIV (*a*), quod generis Salici illuſtratores præteriiſſe video. Atque ſtatim anno inſequenti filium ejus Con-

(*y*) An. MII, V non. Oct. diploma regium in *cod. probb. Worm.* n. XLI, p. 35.

(*z*) Legas, quæ poſt *Moritzium* diximus in *origg. Bipp.* P. I, p. 248-251.

(*a*) Sic diſerte habet necrologium Fuldenſe, *Schannati hiſtoriae Fuldenſi* ſubjunctum p. 477. Conſentiunt necrologium Moguntinum in *Schannati vindem. liter.* coll. I, p. 4, & necrol. S. Maximini in *prodr. hiſt. Trevir.* p. 991, ubi emendanda eſt nota, quæ diem hunc emortualem ad Ottonem Suevorum ducem an. 1057 defunctum falſo refert.

Digitized by Google

Conradum utriusque ducatus, & Auſtraſiorum & Carinthiæ, heredem videas.

§. XXXIII.

De Conrado III Wormatienſi, duce Francorum & Carinthiæ

Succeſſit Ottoni in ducatu Francorum, non, quæ vulgaris eſt opinio (*b*) erronea, ex filio natu majore Henrico ſeu Hezilone, ante ipſum demortuo, nepos Cuno Spirenſis ſive Conradus, quem Salicum dicunt, ſed lege ſenioratus, filius alter Cuno ſive Conradus Wormatienſis. Atque iſta cognomina Spirenſis & Wormatienſis nobis quidem ſubindicare videntur rationem in dividendis prædiis habitam. Spiræ potens erat Conradus Salicus, Hezilonis filius egregiæ libertatis, quippe qui nunquam ſe ſubmiſerat alicujus ſervituti; unde jure colligimus, eum ducatus exſortem fuiſſe (*c*); Conradus autem, Hezilonis frater, in agro locupletatus maxime Wormatienſi, utrumque ducatum patris obitu vacuum accepit. De ducatu quidem Carentinorum, cui conjuncta erat marca Veronenſis, nemo dubitat (*d*). Neque minus dubitari debuit de ducatu Franciæ Rhenanæ ſive Auſtraſiorum, quem pater in Carinthia agens filio jam commiſiſſe videtur. Anno enim DCCCCLXXXXVI Otto

(*b*) Cl. *Pfeffingeri Vitr. illuſtr.* T. II, p. 475. Sed eam merito in dubium vocavit *Schoepflinus Alſat. illuſtr.* T. II, p. 604.

(*c*) Atque hoc clariſſime prodit *Hippo* in *Piſtorii ſcriptt.* T. III, ed. Struv. p. 465, his verbis electionem Conradi Salici celebrans: „Credo quidem „huic electioni cœleſtium virtutum favorem non deeſſe, cum inter „ſingularis potentiæ viros, tot duces & marchiones, absque invidia, „ſine controverſia is eligeretur, qui genere & virtute, atque in pro„priis bonis nemine eſſet inferior, tamen de republica, ad comparatio„nem talium virorum, parum beneficii & poteſtatis habuit.„ Atque idem Conradi cæſaris biographus graviſſimus alterum Chuonem Wormatienſem, de quo § ſeq. dicemus, Salici patruelem diſerte dicit fuiſſe ducem Francorum, quo nomine & Otto Wormatienſis, avus, ab eodem inſignitur p. 463.

(*d*) Denuo id demonſtratum dedit *Froelichius archontol. Carinth.* p. 19.

Digitized by Google

Otto III cæſar Williſiſo archiepiſcopo Moguntino ejusque ſucceſſoribus cum conſenſu Conradi ducis contulit foreſtum, quod inter Bingam & Baccharacum, Rhenum flumen & rivum Dadilebach, hodie Gildebach ſitum fuit (*e*). Itaque hoc foreſtum ad id usque temporis ditioni ducis ſubditum fuit. Ejusdem Williſi, cujus cura monaſterium Diſibodenbergenſe reſtitutum eſt, tempore (*f*) „ dux Cuno de Beckilnheim & uxor ejus „ Jutta, divitiis, potentia & nobilitate præcipui, ob remedium „ animarum ſuarum, pro recordatione filie ſue Ude, jam ibi„ dem defuncte, inſtinctu & rogatu ejusdem venerabilis archi„ epiſcopi, duos agros ---- ſalice terre, & duos manſos ---- „ in villa Boys S. Diſibodo in proprietatem contradiderunt „ unde non ſolum diſcimus, Beckelnhemium, pagi Navenſis caſtrum, quod poſtea cum omni ducum hereditate ad familiam auguſtam Spirenſem pervenit (*g*), ſedem præbuiſſe duci Conrado inde etiam cognominato, ſed ipſum quoque habuiſſe primum uxorem Juttam, ex eaque genuiſſe filiam Utam, Beckelnhemii mortuam. Illa vero cum dein quoque obiiſſet, tranſiit ad ſecundas nuptias cum Mathilde, Hermanni II Suevorum ducis & Gerbergæ Burgundicæ filia; quas cum ob conſanguinitatem reſcindi cuperet Henricus II imperator, magna in concilio Tremonienſi nationali an. MV (*h*) ea de re exſtitit contentio. Atque tum Henricus imp. narrante biographo Adalberonis, epiſcopi Me-

(*e*) Vide traditionem regiam in *Gudeni cod. dipl. Mog.* T. I, p. 14.

(*f*) Cf. literas Adelberti I archiepiſcopi Moguntini an. 1128 datas, in *Joannis ſpicil. tabb. & liter. veter.* chartul. Diſibodenb. n. V, p. 104. Locum hunc præteriit *Koelerus* in *diſſ. de fam. aug. Francica* ad illuſtrandam magis Conradi Wormatienſis familiam egregie facientem.

(*g*) Cf. clar. *Kremeri hiſt. geneal. comitum Sponhem.* vol. I, p. 126 not.

(*h*) Vide *Ditmarum Merſeb.* qui lib. VI *chron.* p. 380 decreta ſynodi non. Jul. 1005 facta refert.

Digitized by Google

tenſis (*i*), his Conradum ducem præſentem inſignivit verbis: „ Conradus, dux Auſtraſiorum, conſanguinitate nobis, & qui„ cunque in tota patria nobiliores ſunt, cunctis affinitate con„ junctus, uxorem duxit ſic ſibi propinquam, ſic proximam &c. „ Fruſtra vero tentavit imperator, quocum plerique epiſcopi faciebant, ducem Conradum, utpote qui amicorum potentia æque & ſua eſſecit, ut ſacra ſynodus in ſeditionem abiret, illiusque judicium diſturbaretur, conjugemque adeo Mathildem, dum viveret, retinuit. Ex hac vita autem mature deceſſit prid. eid. Dec. MXII (*k*) neque ſic multa rerum a ſe geſtarum monumenta reliquit. Reliquit tamen ducatus Rhenani heredem ex conjuge altera, Conradum juniorem, Wormatienſem, de quo jam dicemus.

§. XXXIV.

De Conrado IV Wormatienſi, duce Francorum, Alſatiæ & Carinthiæ.

Conradus, inquam, Wormatienſis, dux Francorum, excluſo ſemel fratrueli majori Cunone ſive Conrado Spirenſi, ducatus heredem reliquit filium Conradum IV, ſive Cunonem Wormatienſem minorem, quamvis impuberem, quem Wippo (*l*) & Otto Friſingenſis (*m*), teſtes omni exceptione majores, ceterique bonæ

(*i*) *Labbei biblioth. mſct.* T. I, ſect. V.

(*k*) Cf. *Koeleri fam. aug. Franc.* probb. tab. II, n. 9, p. 18 ſq.

(*l*) L. c. p. 462 inter duces, qui an. 1024 provinciis præfuere, obvius eſt *Cuno Wormatienſis, dux Francorum;* p. 471 idem dicitur *Chuno*, dux *Franciae*, p. 473 *Chuno dux Wormatienſis., patruelis imperatoris*, p. 474 „ Imperator vero deſcendens per Rhenum in Franciam venit, „ ibique dux Chuono, patruelis ejus, prius rebellis, ſe reddidit; „ & p. 483 in carmine lugubri: *Ruit Chuno dux Francorum.*

(*m*) *Chron.* lib. VI, cap. XXVIII p. 132 „ Conſanguineus regis Conradus „ Vangionum, & Erneſtus privignus ejus Suevorum ſive Alemanno„ rum duces, regi cum multis aliis rebellare tentant. „ Paulo ante Conradi hujus avum Conradum vocaverat Wormatienſium ducem; cap. XXXI, p. 134: mortui *ſunt ibi — Cono Francorum dux.*

Digitized by Google

næ fidei ſcriptores (*n*) vocant tum *Francorum*, tum *Franciae*, tum *Wormatienſium* ſeu *Vangionum* ducem. Wippo etiam patruelem ſuum, Cunonem majorem, nulla præditum poteſtate, potentia ſuperaſſe tradit (*o*). Ducatum vero Carentanum præterito Conrado puero Henricus S. imperator conceſſit Adalberoni Eppenſteinio; unde cum annis major factus eſſet, a patrueli ſuo Cunone majore adjutus anno MXIX armis cum Adalberone æmulo de ducatu iſto decertavit, eo tamen poſtea per VI fere annos caruit, quousque tandem a patrueli, jam rege, paternum ducatum *in Carentano et in Hiſtria*, *quem Adalbero habuerat*, recepit anno MXXXVI (*p*). Neque vero ſolum paterna hereditate opulentus exſtitit, ſed & materna. Mathildis enim mater, Hermanni III ducis Sueviæ & Alſatiæ, an. MXII absque prole deſuncti, ſoror natu major, acceptum ex fraterna hereditate ducatum Alſatiæ filio Conrado reliquit (*q*), quemadmodum altera ſoror Giſela Alemanniæ ſive Sueviæ ducatum conjugi ſuo Erneſto, ante Palatino Sueviæ, attulit. Itaque Conradus junior, Wormatienſis, dux fuit Francorum, Alſatiæ & ab anno MXXXVI etiam Carinthiæ. Miſſis jam rebus ab eo varie geſtis tantum addimus, ipſum d. xx Aug. an. MXXXVIII brevi poſt patruelem ſuum Conradum regem mature improlem deceſſiſſe; unde omnis ejus hereditas ad agnatam familiam cæſaream, ejusque ſeniorem Henricum III regem pervenit.

(*n*) *Sigebertus Gembl.* & *Albericus* ad an. 1024 eum vocant ducem præpotentem, hic etiam ad an. 1039 Francorum ducem.

(*o*) L. c. p. 464 *In his duobus, id eſt, in majore Chunone et juniore diu pendebat reliqua nobilitas: et quanquam majorem Chunonem ſecretiori conſilio et avido deſiderio propter virtutem et probitatem illius pene omnes eligerent, tamen propter junioris potentiam --- animum ſuum ingenioſe quisque diſſimulabat.*

(*p*) Cf. *annaliſtam Saxonem*, ceteraque teſtimonia apud *Froelichium* l. c.

(*q*) Cf. *Schoepflini Alſat. illuſtr.* T. II, p. 545.

Digitized by Google

§. XXXV.

Reges Franciæ Rhenanæ heredes, & ducatus Francorum cum regia dignitate unitus.

Exſtincta ducum Wormatienſium familia Franciam omnem ad reges, ex Spirenſi familia ortos, tanquam proximos heredes deveniſſe, atque ſic ducatum Francorum, & quæ ei conjuncta erant jura, majeſtati regum & fiſco regio coaluiſſe, teſtimonio ſuo docet Ekkehardus Junior, qui iſto ſeculo vixit, Alemanniæ antiquiorem formulam illuſtrans ex ea, quæ ab anno MXXXIX obtinere cœpit in Francia Rhenana: *Nondum*, inquit, *adhuc illo tempore Suevia in ducatum erat redacta, ſed fiſco regio peculiariter parebat, ſicut hodie et Francia.* Itaque & novior hæc Franciæ noſtræ facies accommodatior exſtitit ad illum ſtatum, quo ſeculo IX exeunte fuit, antequam duces in locum miſſorum ſeu procuratorum cameræ ſufficerentur. Fuere quidem ex eruditis, qui vulgato illo Ekkehardi teſtimonio ſe induci paterentur, ut ducatum Franciæ Rhenanæ unquam fuiſſe negarent. At illi varias hujus provinciæ ejusque formulæ periodos haud animadvertiſſe videntur. Scilicet ad ſeculi usque X initium ſiſco regio paruit, atque miſſis regiis ſive cameræ procuratoribus & comitibus Palatii commiſſa fuit; inde vero ab ineunte ſeculo X revereri cœpit præſides regios, ducum honoribus & prærogativis præ ceteris omnibus Germaniæ principibus illuſtres. Tales certe fuere poſt Conradum ſeniorem filii Conradus I, dein rex, & Eberhardus, poſt cujus fata ducatum Francorum adeptus eſt Conradus II Wormatienſis, idemque dux Lotharingorum, illumque tanquam hereditatem reliquit poſteris. Itaque ipſum ſecutos videmus filium Ottonem Wormatienſem, eundemque Carinthiæ ducem, tum nepotem Conradum III Wormatienſem, ſimul Carinthiæ ducem, denique pronepotem Conradum IV Wormatienſem, ducem ſimul Alſatiæ & Carinthiæ. Hos, inquam, principes venerata eſt Francia Rhenana tanquam præſides regum vicarios, ſigniferos atque primates Francorum omnisque regni civiles. Verum exſtincta eorum familia denuo mutationem paſſa eſt

Digitized by Google

eſt Francorum respublica, tertiaque ſic ejus periodus orditur, ut ducum poteſtatem juraque, quæ regibus ceſſerant, ab his partim vindicata, partim diſtributa videamus. Neque enim male me olim conjeciſſe (*r*) puto, reges ab eo tempore poteſtatem comitum Palatinorum Aquisgranenſium, quæ finibus Ripuariæ circumſcripta videbatur, adeo amplificaſſe, ut judices Palatini omnium Francorum exiſterent; quod quidem Henrici Lacenſis & Sigefridi Ballenſtadienſis, maxime vero Godfridi Calwenſis & Hermanni de Stableck hiſtoria confirmare videtur. Ad iſcum regium in partibus Rheni adminiſtrandum conſtitui jam cœperunt advocati regii, qui & judices emunitatis & bonorum regiorum procuratores eſſent. Tales certe ab eo tempore conſpicui ſunt in Spirgovia (*s*), Vederovia (*t*), & Alſatia (*u*). Similem provinciam in pago Wormatienſi ſuſtinuiſſe videntur

(*r*) In ſerie illuſtrata comitum Palatinorum Aquisgran. &c. p. 66, 205 ſqq.

(*s*) Talem exiſtimo fuiſſe Hugonem Spirgoviæ comitem, qui in charta Selſenſi an. 1051 occurrit, in *Alſatia diplom.* n. ccx, p. 167, & Egbertum comitem Spirenſem, qui an. 1109 in palatio Spirenſi regio reſedit, cf. *Lehmanni chron. Spir.* L. IV, cap. VII. Neque quis objiciat, illos comites dici, non advocatos. Promiſcua enim hæc tum fuere vocabula. Privilegio regio an. 1114 de cenſu judæorum in Spira fratribus eccleſiæ Spirenſis ſolvendo poſt Hermannum marchionem & Godefridum Palatinum ſubſcripſit *Ekbertus advocatus in vice Egenonis pueri advocati*; unde non ſolum colligimus, comites id temporis revera fuiſſe advocatos provinciales, ſed Ecbertum quoque tutorio nomine advocatiam geſſiſſe.

(*t*) Huc referendus forte Udalricus, advocatus regis, qui in charta regia an. 1064 apud *Gudenum cod. dipl. Mog.* T. I, n. XIV occurrit, & bannum de prædio quodam in pago Wetereiba in comitatu Bertholdi acquiſiviſſe dicitur. Clar. *Bernhard* in *antiqq. Wetterav.* L. III, cap. 1, p. 214 Udalricum hunc ad majores Minzenbergiorum referendum putat. Atque mihi videtur idem eſſe cum Udalrico de Coſtheim, de quo Henrici IV regis familiari *Lambertus Schaffn.* ad an. 1073 plura habet.

(*u*) Advocatos Alſatiæ a ſeculi XII initiis repetit ill. *Schoepflinus Alſat. illuſtr.* T. II, p. 558 &c.

Digitized by Google

Bolandii, miniſteriales regni (*x*). Atque dynaſtæ de Hagen, dein de Minzenberg dicti, pari munere gaviſi ſunt, curamque foreſii regii Dreyeich in Rhingovia geſſerunt (*y*). Supremum vero officium, quod Francorum duces in curiis regum ſollemnibus adminiſtrare conſueverant, cum honore ſigniferi ſive ducis Francorum ſummo tandem ad Stauſenſes, Suevorum duces, tanquam regum Salicorum proximos heredes veniſſe, jam curatius probabimus.

§. XXXVI.

Ducatus Franciæ Rhenanæ ſub regibus, maxime Henrico V imminutus; quodammodo reſtitutus in Stauſenſibus principibus.

Henricus III cæſar, Conradi Salici filius, ducatum utrumque & Franciæ Rhenanæ & Alſatiæ, morte propinqui ſui, Conradi IV ducis, vacuum cum fiſco regio conjunxit. Idem vero etiam, qua erat mente imperii augendi avida, Franconiam hactenus a marchionibus adminiſtratam, cum anno MXLVII Ottonem marchionem ducatu Suevorum ornaſſet, fiſco addixiſſe mihi videtur (*z*). Henrici III filius, Henricus IV, tres iſtas Francorum regiones pariter tanquam regium habuit patrimonium, quod teſtimonium Ekkehardi junioris ante adlatum clariſſime innuit. Verum conſtat quoque, quam prodigus patrimonii fuerit rex iſte, cum ſe regnumque hominibus ſacri ordinis lacerandum tradidiſſet, quantumve epiſcopi regnantes privilegiis, quorum conſcribendorum erant miri artifices, uſurpationem jurium

(*x*) Hi quidem ab anno demum 1129 inclarescunt, cf. *geneal. dom. Falckenſtein.* tab. I, probb. n. 1. Anno autem 1156 Wernherus de Bolandia judex pacis publicæ in agro Wormatienſi fuit, cf. *Schannati cod probb. Worm.* n. LXXXI, p. 75 ſq. Forte Wernherus comes civitatis Wormatienſis an. 1106 ex eadem gente oriundus fuit, cf. *Schannatum* l. c. n. LXVII ſq. p. 61 ſq.

(*y*) Cf. excell. *Burii behauptete vorrechte &c.* p. 17 ſqq.

(*z*) Vide, quæ hanc in rem diſputavi in comment. de nuptiis feminarum principum Francici generis &c. §. 3, p. 6 ſq.

Digitized by Google

rium & prædiorum regiorum ſancire ſtuduerint (*a*). Exemplo ſit vel una Spirenſis eccleſia. Ut enim dona taceam, quæ Sigebodo & Conradus epiſcopi ab Henrico III cæſare optata tulere (*b*), Henricus IV anno MLVII Conrado epiſcopo prædia duo, Eppingam in Craichgovia & Herxhemium in Spirgovia contulit; in gratiam Einhardi præſulis plures donationis tabulas conſcribi curavit, quibus ſubnixi Spirenſes jura in Crucenacum, villam regiam (*c*), foreſtum Luſshard (*d*), monaſterium regum patrimoniale S. Lamberti in Spirgovia (*e*) ſibi tributa contendunt. Similiter Rudigero præſuli ſalicam abbatiam Hornbach (*f*), præpoſituram Naumburgenſem in Vederovia (*g*), monaſte-

(*a*) Exempla talium largitionum quædam refert chronographus Laurishamenſis in *cod. Laurish. dipl.* vol. I, p. 179 & *Lehmanni chron. Spir.* L. V, cap. 24 & 41.

(*b*) Cf. Jo. *Sifridi de Mutterſtatt chron. Spir.* in *Senkenbergii ſel. juris et hiſt.* T. VI, p. 162 ſqq. *Phil. Simonis* in *chron. epiſc. Spirenſ.* p. 42-56.

(*c*) Vide cel. *Kremeri hiſt. geneal. Sponhem.* vol. I, P. I, probb. n. II. Habet autographum harum literarum, quod in tabulario Bipontino latet, aperras notas falſitatis. Quæ enim membrana ante præcepto Henrici III cæſaris inſcripta erat, a malo artifice ita, credo, pumicata fuit, ut novas easque confictas literas Henrici IV ſuperinducere poſſet. Atque ita ſuperinduxit, ut nova Sigehardi cancellarii ſubſcriptio cum textu diplomatis eadem linea procederet, antiquior autem cancellarii ſubſcriptio: *Theodericus cancellarius vice Bardonis archicancellarii recognovit*, majuſculis literis loco conſueto expreſſa relinqueretur. Relictum pariter Henrici III cæſaris monogramma, idemque male confictum, cum ſigillo adulterino ejusdem cæſaris; adeo ut hæc tabula duplicatam teſtetur fraudem.

(*d*) *Jo. Sifridi chron. Spir.* l. c. p. 164.

(*e*) Cf. deductionem jurium Spirenſium in villas Grevenhauſen & S. Lamperti an. 1753 editam; docum. n. II, p. 3 ſq.

(*f*) Cf. quæ in *origg. Bipont.* P. I, p. 72 ſqq. & p. 115 ſq. diximus.

(*g*) *Bernhardi antiqq. Wetterav.* de præpoſitura Naumburgenſi c. III, p. 9 ſqq.

Digitized by Google

naſterium Koſſingen, villas Spiram, Waiblingam & Winterbacum, jurisdictionem denique in Judæos Spirenſes conceſſiſſe (*h*) fertur. Mitto cetera & præſertim, quo modo eccleſia Spirenſis patrimonium comitum Craichgoviæ ſibi comparaverit (*i*). Sic etiam præſules Wirceburgenſes non modo inſignibus aucti ſunt beneficiis, ſed etiam arrogatam ſibi poteſtatem ducalem judiciariam identidem fines diœceſeos ſuæ egredi juſſerunt (*k*). Neque igitur mirari debemus, quod tanta de patrimonio regum Salico facta ſit diminutio, ut fere omnis priſtinæ provinciarum Francicarum formulæ interiret memoria. Quum vero ſub eodem cæſare Henrico IV respublica ſenſim in maximam incidiſſet perturbationem, & ubique ſeditiones, coitiones, bellaque civilia exorta eſſent, tandem regi periclitanti fere unus aderat Fridericus de Stauſen, dux fortiſſimus, cui ob fidem præſtitam rex cum filia ſua Agnete Suevorum conceſſit ducatum. Jam hujus deceſſor Rudolfus, Suevorum dux, regi adfinitate conjunctus, dum fidem ipſi ſervaret, non modo Suevis, ſed univerſo exercitui regio, adeoque & Francis imperaverat (*l*). Quum enim olim fecundas poſt Francos, populum primarium, partes obtinerent Saxones, Henricus rex jam hisce inſenſus „ volebat, ut ait Lambertus, „ deletis usque ad internecionem Saxonibus „ loco eorum, gentem Suevorum conſtituere. Hæc enim illi „ gens erat acceptiſſima, & eorum plerosque ampliſſimis hono„ ribus extulerat, & primos in palatio fecerat (*m*). „ Hinc jam

(*h*) *Jo. Sifridr. chron.* l. c. p. 165 ſq.

(*i*) Cf. eundem p. 167 ſq.

(*k*) Quod jam ſupra §. XIX enarravimus.

(*l*) Teſtimonium præbet pugna prope Hohenburgum ad Unſtrutam an. 1075 VI id. Jun. commiſſa, in qua Rudolfus dux primas, adeoque ſignifer Francorum partes ſuſtinuit; cf. *Lambertus* ad h. a. p. 387 ed. Struv.

(*m*) Ita loquitur idem *Lambertus* ad an. 1073, p. 355.

Digitized by Google

jam tum ex antiquitate obſcura fictis rationibus repetebant neſcio quam prærogativam, ex qua Suevis prima acies adſignanda ſit (*n*). Novam ſigniferi regii dignitatem, quæ Suevorum duci ſic tributa videbatur, præclare tuitus eſt poſt Rudolfum Fridericus Stauſenſis. Verum quod Franci, a quibus regnum omne oriundum fuit, princeps populus haberetur, novus dux præter ducatum Sueviæ etiam titulos & honores ducis Francorum (*o*) cum Franconia, tanquam parte Franciæ, conſecutus eſt (*p*); Franciam Rhenanam vero rex ſuam quoque deinceps eſſe voluit.

§. XXXVII.

Fridericus dux Suevorum & Francorum ejusque filii Franconiæ & Rhenanæ Franciæ heredes.

Fridericus igitur, dux Sueviæ & Francorum in Franconia, provincias filiis, Friderico Cocliti & Conrado V, dein inter reges hujus nominis tertio, reliquit; atque cum ille Sueviam adeptus eſt, tum hic Franconiam accepit. Conradi heres, fillus Fridericus de Rothenburg, ipſe improlis obiit; quo defuncto Franconia ceſſit patruo Friderico I cæſari, qui eam filio natu quarto Conrado V attribuit; quo pariter defuncto Franconia denuo cum Sueviæ

(*n*) Teſte eodem *Lamberto* l. c. p. 387. Acies certe prælii an. 955 adverſus Hunnos commiſſi teſte Witichindo Corbeienſi & annaliſta Saxone ad h. a. in octo legiones diſtributa clariſſime oſtendit, primas partes haud datas fuiſſe Suevis. Scilicet tres priores legiones direxere Bajoarii, quippe quorum maxime intererat, Hunnos ſibi affines arcere. Quartam ordinabant Franci, quorum procurator & rector erat dux Francorum Conradus, ſignifer regius. Quinta erat maxima, eaque regem ipſum habebat ſummum ducem. Sextam demum & ſeptimam conſtituere Suevi, quibus præfuit Burchardus dux, in octava erant Bohemi. Similiter in pugna ad Unſtrutam an. 1075. Rex erat in quinta legione, ex lectiſſimis conſlata militibus. Regiam ſic legionem cum legione Francorum medium agmen obtinuiſſe, ceteros populos in alis conſtitutos videmus.

(*o*) Titulum hunc diſerte expreſſum videmus in literis fund. mon. Laureacenſis apud *Beſoldum docum. rediv.* p. 713.

(*p*) Cf. comm. meam de nuptiis feminarum principum &c. §. 3, p. 7.

Digitized by Google

ducatu unita manſit Staufenſi familiæ, quousque hac deleta reliquiæ jurium ducalium ceſſere Ludovico Severo, comiti Palatino Rheni, quod ſupra jam diximus (*q*). Verum Fridericus I Staufenſis etiam ideo principatum quendam Francorum meruiſſe videtur, quod ducatum Alſatiæ, ante a Conrado Wormatienſi, duce Francorum, poſſeſſum, cum Suevia habuit (*r*). Atque hanc Francorum provinciam cum Sueviæ ducatu reliquit filio natu majori Friderico II Cocliti, cujus in locum ſucceſſit Fridericus III dein cæſar. Sic prærogativa dignitas principis Francorum primarii diviſa erat inter Staufenſes principes, qui ob id ipſum extincta Salicorum cæſarum familia, cum eſſent ultimi cæſaris Henrici V ex ſorore nepotes, heredes regiæ dignitatis, certe primi inter regni æmulos habebantur. Atque iidem cum eſſent heredes Franciæ Rhenanæ, provinciæ jam LXXXV abhinc annis regiæ, non tam ab avunculo Henrico V cæſare ſcripti, quam nati, gravis ipſis controverſia intercedere cœpit cum Lothario, duce Saxonum, quem artificiis Adelberti I præſulis Moguntini Staufenſibus principibus maxime infenſi, regem lectum fuiſſe conſtat. Contigit tamen illis, ut & Franciæ Rhenanæ provinciam ſibi vindicarent, & regia dignitate augerentur, quam quaſi hereditatem transmittebant poſteris. Sed abſtineo a curatiori harum rerum explicatione, quippe quæ fines quæſtionis propoſitæ excedere videatur.

Pars III

De formula ducatus Franciae Rhenanae.

§. XXXVIII.

Generatim de ducib. Germ.

Si quidem verum eſt, quod hactenus probare conniſus ſum, fuiſſe olim in Germaniæ regno provinciam Francorum peculiarem,

(*q*) § XIX, cf. comm. modo citatam p. 7 ſq. p. 22 ſq. & *Gonnium de ducatu Franconiae* p. 103 ſq.

(*r*) Cf. comm. de nuptiis &c. p. 14 ſqq.

Digitized by Google

rem, quam Rhenanam dicere & primariam inter provincias a Francis Teutonicis habitatas exiſtimare licet, atque in hac ipſa Francia Rhenana eminuiſſe principes, nomine ducis Francorum ſeu Auſtraſiorum illuſtres; quæſtio exiſtit, *quibus juribus hi duces in provincia Rhenana gauiſi olim ſint, ſive quae formula ducatus fuerit.*

Honorifica ducis appellatio, qua principes a rege proximi olim fuere diſtincti, inde a quo duces in Germaniæ provinciis reſurrexere, variam habuit notationem. Fuere enim duces, ut cum veteribus loquar ſcriptoribus, alii *reales*, alii *nominales*. Hi quidem neque ducatum habere, neque honoribus ducum propriis gaudere viſi ſunt; ſed vel appellationem ducis tanquam monumentum ducatus olim, vel a ſe vel a majoribus poſſeſſi, retinuerunt, vel etiam a regibus ſumere juſſi ſunt; quales Zaringiae & Meraniæ duces fuiſſe conſtat.

Dux realis, ſi vocem ſpectemus, qua latiſſime patet, idem erat ac populi in exercitum congregati dux bellicus; unde etiam comites ducis appellatione haud immerito honeſtatos eſſe conſtat. Verum talis præfectura, quæ ad bellum una referebatur, haud erat perpetua. Fuere autem alii, iique perpetui duces, qui non ſolum ſummam belli alicujus adminiſtrarent, ſed etiam populo alicui ita præeſſent, ut tum jus belli etiam ſuis auſpiciis gerendi haberent, tum & in pace principatum quendam tenerent. Tales fuere olim duces populorum ſive exercituum ſingulorum regni Germaniæ, eandem perſonam tuentes in populo ſuo, quam rex in univerſo regno. Ita duces Saxonum, Bavarorum, Suevorum ſeu Alemannorum, ceteri, in quibus exemplum regis videbatur. Atque cum ipſi eſſent principum primi ſive a rege proximi, præpoſitos eos videmus officiis aulæ & regni, unde *ducès Palatini* vocari meruerunt. Eosdem jure vocare liceat *duces primarios*.

Fecit dein tum populorum & provinciarum, quas habebant, amplitudo, tum harum ſitus finiumque ratio, tum tranquillitatis publicæ regnique ſalutis cura, ut præter illos primarios popu-

lorum ducatus etiam alii exiſterent, quos ſecundarios nominare fas ſit. Tales certe fuerunt ducatus Carinthiæ, Auſtriæ & Brunſuico-Luneburgicus cet. Nimiæ nimirum opes ducum Bavariæ & adjacentium regionum, quæ ipſis etiam regibus periculoſa videri poterant, maximum momentum in tuenda Carinthia, & quæ ei conjuncta erat marca Veronenſi, per quam aditus in Italiam patere debebat, poſitum, poſtulaverant, ut Carinthia a Bavarico regno disjuncta proprio duce, in quo vel maxime confiderent reges, gubernaretur. Neque eſt, quod rationes, ob quas Auſtriam terrasque Brunſuicenſes in ducatus erigi placuit, omnibus ſatis ſuperque cognitas pluribus attingamus. Hi vero duces, quamvis haud minori jure & libertate in provinciis ſuis fruerentur, quam duces Palatini (*s*), imo & ſingularibus augerentur juribus, carebant tamen honore principis officiorum, ceterisque ei conjunctis juribus præcipuis. Itaque, cum ſic ducibus populorum primariis inferiores videantur, recte eos ſecundarios duces eſſe puto.

§. XXXIX.

Ducum primariorum poteſtas inſolentior circumſcripta.

Redeo jam ad duces populorum & regnorum, ex quibus concreta erat civitas regni Germanici univerſa, primarios. Hi cum vergente Carolidarum in Germania imperio primum ſeſe extuliſſent, miſſaticam æque & militarem poteſtatem per totam provinciam exercere cœperant, dein extincta Carolidarum familia liberiori in dies poteſtate apud ſuos regnare moliebantur, neglecta regis novi, quem ante ſuum fere viderant æqualem, majeſtate. Neque illi, quos regiis provinciis præfuiſſe videmus, procuratores

(*s*) Utimur hac appellatione poſt Fridericum I imperatorem, qui in diplomate erectionis ducatus Auſtriaci an. 1156 dato ſic loquitur: „Si quibusvis curiis publicis imperii dux Auſtrie preſens fuerit, unus de Pa„ latinis archiducibus eſt cenſendus, & nichilominus in conſeſſu & in„ ceſſu ad latus dextrum imperii poſt electores principes obtineat pri„ mum locum.

Digitized by Google

res fiſci ſive cameræ nuntii, imperium regis, quod decebat, ſatis vereri geſtiebant. Exempla turbarum inde oriundarum præbet jam regnum Ludovici IV impuberis. Conradus I rex, fortiter quidem jura regni vindicare adverſus illos conniſus eſt, ſed Henrico demum regi effrenatam ducum audaciam refringere, eorumque poteſtatem juſtis limitibus circumſcribere contigit. Hic nimirum poteſtatem miſſaticam, quam cunctam ſibi ſumſerant marchiones ducesve populorum, ita bipartitus eſt, ut relicta una ducibus parte alteram mandaret novis officialibus regni, quos iſta ætas comites Palatinos dicere conſuevit. Atque hi provinciarum correctores quamvis ducibus cederent honore, ita munere ſuo fungi debebant, ut a rege uno penderent, atque ephori ducum eſſent. Sic duces quidem, præterquam quod officium comitis in pagis ſibi aſſignatis adminiſtrarent, imperium militare totius populi cum tranquillitatis publicæ tuendæ cura retinebant, tanquam proprium & peculiare ducatus inſigne, inque placitis provincialibus principatum quendam obtinebant, adeo ut a rege proximi haberentur, & eandem fere in populo aliquo ſuſtinerent perſonam, quam reges, duces ſummi omnium regni populorum, ubique tueri debebant. Comites autem Palatini erant fiſci regii per provinciam ſparſi procuratores ſummi, & cauſarum regiarum cognitores, procerum ceterorumque, qui a poteſtate ducum exemti erant, judices, cauſarum capitalium prætores & ſculteti generales, qui a latere ducum, eorumque abſentium vicarii eſſent per omnem provinciam. Quemadmodum duces erant regum ſimulacra, ita comites hi Palatini provinciales imaginem comitis Palatii ſupremi referebant. Tales fuere duces Bavarorum, Alemannorum ſeu Suevorum, & Saxonum inde ab inſtitutione comitum Palatinorum per Henricum I regem, ejusque filium Ottonem I cæſarem facta (*t*).

(*t*) Cf. quæ pluribus eam in rem diſputavimus in diſſ. de comitatibus Palatinis provincialibus ſect. III, quæ legitur in commentariis acad. Boicæ vol. IIII, p. 1ca ſqq.

Digitized by Google

Antequam in provinciis inſtituti eſſent comites Palatini, maximeque in Lotharingiæ regno ad ejus in duos ducatus diviſionem usque, duces plena & indiviſa poteſtate miſſatica præditos videmus. Tales certe fuere Giſelbertus, Otto Virdunenſis, Henrici pueri tutor, Conradus Wormatienſis & Bruno, archiepiſcopus Colonienſis (*u*). Ad eandem auctoritatem adſpiravit Henricus Auceps, dux Saxonum & Thuringorum, qui primus libera poteſtate regnaſſe in Saxonia dicitur, cum invito rege, qui duplicem ejus ducatum disjungere atque Saxoniam ipſi tantum relinquere cupiebat, utrumque retinuiſſet. Pari modo Arnulfus dux Bavariæ & circumjacentium regionum, in quibus etiam Francia orientalis ſive nova fuit, poteſtatem imperii regii æmulam ſibi arrogare, quamvis haud proſpero eventu, molitus erat. Verum Henrico I & Ottoni I regibus maximis dicto magis audientes fieri cœpere duces, neque his dein alia poteſtas conceſſa fuit, quam quæ partim imperio regum & æmula comitum Palatinorum poteſtate, partim juribus ac libertate procerum provincialium magis minusve circumſcripta eſſet.

§. XL.

Quæ fuerit formula Ducatuum ab inſtitutis comitibus Palatinis?

Itaque ex eo tempore duces habebant poteſtatem limitatam, officio ducali regum beneficio præpoſiti. Judiciaria in pagis poteſtas penes comites erat, qui officium judicis, æque & duces ſuam poteſtatem, a rege ipſo habebant. Veruntamen comites alia ratione ducem ſuum reſpicere debebant. Scilicet is imperium militare adminiſtrabat, cujus juſſa ſequi decebat comites, dynaſtas, militesque omnes. Dux erat ſenior provincialium, atque hi, cujuscunque eſſent ordinis atque conditionis, illius ligii, hoc eſt, fœdere ipſi junĉti inæquali. Tantum vero abeſt ut hæc

(*u*) Ita jam exiſtimarunt *Bloudellus* in *pleniori aſſertione geneal. Francicæ* p. 270, & *Gundlingius* in diſſ. de *ſucceſſione feminarum principum in Gallia Belgica* §. XX, quam vide in *Gundlingian.* partic. 40, p. 488 &c.

Digitized by Google

hæc clientela, quam barbaro ligietatis vocabulo olim designabant, comites faceret ducibus obnoxios, ut nequidem horum vasalli existimandi sint. Tantummodo ducem in bellum proficiscentem sequebantur, eique dicto audientes erant adversus omnes præter regem suosque dominos, quibus lege beneficiaria arctius devincti erant. Nihilo tamen minus etiam in pace dux videbatur populi princeps. Is enim vi potestatis suæ, quæ per totam patebat provinciam, placita agebat provincialia, convocabat proceres, quibuscum de rebus ad salutem communem pertinentibus deliberaret, consultis addebat auctoritatem, pacem publicam atque supremam civitatis disciplinam custodiebat. In placitis autem, quando sententia maxime de reis capitalibus ferenda erat, assidebat duci comes Palatinus, quemadmodum quilibet comes in suis placitis proximum a se habebat vicarium sive sculdasium, qui ipsi assideret judex. Præter istam potestatem, quam in universo populo dux habebat, idem quoque pagis cum potestate comitis præesse poterat, atque sic simul erat comes. Eidem tutela ecclesiarum & præfectura civitatum, quæ quidem non immunes seu regiæ erant, commissa videbatur. Denique a regibus prædia & castra habebat beneficiaria, quorum ususfructus ducatui conjunctus erat. Ab ejus imperio qui immunes erant proceres, sive sacri sive civilis ordinis, atque civitates, ad comitem Palatinum, advocatos ceterosque officiales regios respiciebant; quoniam comes Palatinus fisci regii procurator judexque emunitatum summus in provincia erat, a quo majores villarum, actores dominici, ceterique juris regii procuratores pendebant. Neque vero solum reges in provinciis prædia ampliſſima, sed jura etiam illustria sibi reservata habebant, quæ tum per comites Palatinos, tanquam legatos suos perpetuos, tum ipsi exercerent. In horum quidem numerum referri debet inprimis jus regium in ecclesiasticis, quod nonnisi singulari regum beneficio sive indulgentia acceperant Arnulfus, dux Bojorum, & Henricus Leo, dux Saxoniæ & Bavariæ. Haud vero

opus

Digitized by Google

opus est, omnia hæc sigillatim demonstrare, cum cuique rerum Germanicarum haud ignaro satis superque probata sint.

§. XLI.

Ducum primariorum honores juraque eximia.

Duces igitur provinciales sive populorum, quorum indolem modo adumbravimus, principes erant a rege proximi, ideoque eximio honore & jure præ ceteris fruebantur. Administrabant illi suprema aulæ officia, quæ ad dignitatem regni majorem pertinebant, dapiferi, pincernæ, marescalli & camerarii, atque his primariis regni muneribus & in coronatione & in ceteris curiis maxime sollemnibus regum fungebantur. Tempore interregni duces populorum nati videbantur interreges sive vicarii, quilibet in sua provincia. In eligendo rege maxima eorum erat auctoritas, quippe cum prætaxatores & electores primarii essent, singuli cum suo exercitu sive populo deliberabant de eligendi persona, tandemque suorum suffragia pronuntiabant. Cum reges impuberes essent minoresve annis, regni procuratio ad illos spectabat tanquam tutores consiliarios, maxime in sua cujusque provincia. Ducum aula, quemadmodum illa regum, splendebat officiis, quibus præponebantur comites ac dynastæ. Denique cum in regnis sive provinciis singulis salutarentur tanquam regum vicarii, facile ad honores fere regios obrepere visi sunt (x). Sed mitto jam singula jura, quibus præterea gaudere poterant duces. Quem vero principem reges honoribus auxerant ducalibus, is ipse ducibus primariis accenseri cœpit; cujus rei exemplum præbet illustrissimum Albertus Ursus, marchio septentrionalis & marchiæ Brandenburgensis auctor, qui in compensationem ducatus Saxoniæ sibi a Conrado II cæsare concessi, sed statim amissi, honores accepit ducales, suisque posteris transmisit.

§. XLII.

(x) Quantum honoris sibi sumserit Hermannus de Stubeckeshorn, dux Saxonum, vide apud *annal. Saxonem* ad an. 969.

Digitized by Google

§. XLII.

Præmiſſo hoc diſcrimine variarum notionum, quæ uno vocabulo ducis ſignatæ olim ſunt, demonſtrare jam aggredior, duces Francorum, quos per totum ſeculum X, & usque ad annum XXXIX ſeculi XI eminuiſſe, tum poſt intervallum quinquaginta fere annorum reſtitutos videmus, haud fuiſſe honorarios ſive nominales, ſed veros ac reales. Summus quidem Kœlerus in diſſertationis egregiæ de familia auguſta Franconica præloquio unquam ducatum Wormatienſem extitiſſe negans, nobiliſſimos Francorum intra civitatem Wormatiam habitantes ducis titulum & dignitatem aliunde retuliſſe putat, ut Conradum Wormatienſem, qui a ducatu Lotharingiæ ducis titulum retinuerit, ac veluti gentilitium elogium & honorem poſteris reliquerit; quemadmodum dux Sueinfurti, dux de Rotenburg, quamvis æquivoco ducatu caruerint, veteribus celebrentur. Eundem fere in modum differit illuſtris Olenſchlagerus (*y*), cum Franciam Rhenanam olim provinciam, quam ſua poteſtate continuerint duces, fuiſſe pernegat, atque titulum ducis Francorum, quo inſigniti leguntur Conradus I, dein rex, Conradus Sapiens & Conradus Junior, tantummodo ad imperium militare aliquod referri aſſerit, faciliusque etiam probari poſſe putat, titulum illorum ducalem ſive a Lotharingiæ, ſive a Carinthiæ ducatibus remanſiſſe ipſis, adeo ut tantum honoris cauſa ob ducatum a majoribus poſſeſſum, quemadmodum Zaringii, duces dicti videri debeant. Verum, quod pace tanti viri dixerim, hac ratione minime patere quivis videt, cur Conradus I non ſolum ab ipſo deceſſore ſuo, Ludovico rege, *egregius dux*, ſed etiam conſentiente ſcriptorum veterum teſtimonio diſtinctius *Francorum dux* vocetur. Cur illius frater & ſucceſſor Eberhardus ab omnibus

Duces Francorum fuere primarii

Kkk

(*y*) In nova illuſtratione A. B. Germanice ſcripta §. XIX, p. 59 not. §. XXXIII, p. 118 & §. XLII, p. 149 ſq.

Digitized by Google

bus ſcriptoribus usque fide digniſſimis dux Francorum nominetur, qui a biographo Johannis Gorzienſis abbatis graviſſimo diſerte ducatum Franciæ Auſtraſiæ & quorundam trans Rhenum locorum tenuiſſe dicitur. Simili modo Conradus III Wormatienſis anno MV appellatur dux Auſtraſiorum, ejusdemque & pater Otto Wormatienſis, & filius Conradus IV junior a graviſſimis ſcriptoribus non modo duces Francorum nominantur, ſed & in Francia Teutonica, hoc eſt, Rhenana, floruiſſe poteſtate feruntur. Quodſi iſte ducatus ſive Francorum ſive Auſtraſiorum, quo ornati videntur per CXL fere annos, ad imperium militare ſolummodo referri dicitur, haud ego video, quam notionem vocabulo ducis tribui velint viri eruditi. Duces enim inde ab origine ſua poteſtatem ſuam acceptam retulerunt imperio militari, atque in hoc maxime cernebatur vis ducalis. Omnes nimirum populorum Germaniæ duces primarii habebantur duces exercituum, & rex erat dux ſummus univerſi exercitus. Neque vero Eberhardus dux ſolum habebat, ut verbis Conradi regis utar, copias exercitus congregandi & ducendi, ſed etiam urbes & arma. Conradus II Sapiens Spiræ habuit monetam, teloneum, decimas, cunctamque judiciariam poteſtatem. Pariter filius ejus Otto dux Wormatiæ, quæ civitas, teſte Ditmaro epiſcopo, ſub ducum lege ſuorum fuerat, regia parte telonei & banni fruebatur, atque palatium cum pertinentiis ampliſſimis habebat. Conradi III ducis conſenſu opus erat, cum Otto III imperator Willigiſo archiepiſcopo Moguntino foreſtum regium in provincia Rhenana largiretur. Tenebant principes iſti comitatus pagi Wormatienſis & Navenſis, Spirgoviæ, Craichgoviæ, Elſenzgoviæ, hosque pagos per comites vicarios curabant regendos, tenebant caſtella in eadem provincia, ut Limburgum, quod Conradus II rex in cœnobium convertit, & Beckelnheimium, a quo Cuno ſive Conradus III dux etiam nomen reperit. Inſtituebant in illa non ſolum eccleſias & monaſteria, ſed etiam, quod infra oſtendemus, advocatias eccleſiarum majorum gerebant. Quin, quod

Digitized by Google

quod familiam ducit, & Eberhardum ducem, & Ottonis ducis abſentis filium natu majorem Hezilonem, ſummis officiis aulicis, quæ nonniſi ducibus populorum primariis videbantur propria, functos eſſe cernimus. Neque igitur nos turbat comitis appellatio, qua & Conradum I & ejus fratrem Eberhardum nonnunquam inſignitos legimus, cum titulus comitis olim tanto fuerit in honore, ut duces, quippe qui perſonam comitis ſimul ſuſtinere viſi ſunt, illum haud dedignarentur (z), quemadmodum comites, ubi exercitum ducere juſſi ſunt, ducis elogio ornatos paſſim reperimus. Eberhardus I quidem ſubinde comes vocatur, ſed is erat *comes potentiſſimus de Francia*, *comes Palatii*. Quæ appellationes tantum abſunt, ut minorem illius dignitatem innuant, quam ducalem, ut potius principem inter omnes præcellentem deſignent. Sed ducatus Wormatienſis, inquiunt, illis temporibus inauditus fuit. Atque facile concedimus, appellationem iſtam haud ſatis aptam eſſe ad ducatum Francorum ſive Auſtraſiorum deſignandum, quippe cum illa ſit impropria & a ſede ducum petita. Rectius vero Wippo, homo aulicus & ſcriptor coævus, de Cunone minore, eoque nondum Carinthiæ duce, dicit: *Cuno Wormatienſis, dux Francorum.* Cum igitur Conradus Sapiens, ejusque poſteri, Otto, Conradus III & IV, pater & filius, a ſede ſua principe, quam Wormatiæ habuerant, cognomen traxere, conſuetudo ſcriptorum, qua duces Wormatienſes ſive Vangionum vocati ſunt, minime valere debet, ut principes illos veros fuiſſe duces Francorum inficiemur, quod Wormatienſis ducatus fuerit nullus, ſed Wormatienſis pagus formulam comitatus habuerit. Quis enim Hermannum de Stubeckes-

(z) Vide chartas, in quibus Giſelbertus Lotharingorum dux nominatur comes in *Honthemii hiſt. Trev. dipl.* T. I, p. 268 ſq. Sic etiam Hermanno Contracto Henricus I Saxonum dux vocatur *Henricus comes, natione Saxo*, & Giſelbertus dux *Giſelbrachtus comes Lothariorum*, ut alia exempla taceam.

Digitized by Google

beckeshorn, Rudolfum de Reinfelden, Ottonem de Suinfurt, Fridericum de Staufen, denique Fridericum de Rothenburg veros fuiſſe duces Saxonum, Suevorum & Franconiæ negaverit, quod ſæpius a ſcriptoribus a caſtris ſuis ſive ſede avita cognominati fuerint. Fridericum enim de Rotenburg verum fuiſſe ducem Franconiæ nemo ambiget, qui ſupra dictorum ſive potius ſcriptorum & monumentorum veterum rationem habuerit.

§. XLIII.

Ducatus Francorum auctoritatibus confirmatur & porro vindicatur.

Francia igitur Rhenana ſive Auſtraſiorum ſuos habuit duces, neque nomen ducatus Francorum, quamvis poſt cæſarum Salicorum exſtinctionem & per diviſionem inter illorum heredes, Staufenſes principes, denique regia horum liberalitate hujus provinciæ ſtatus egregie imminutus fuerit, ita omnino interiit, ut cum reliquiarum veteris ducatus heredes, comites Palatini ad Rhenum dici cœpiſſent, etiam ſeculo XIV haud incognitum fuerit. Henricus enim Rebdorfius, ſcriptor haud incelebris, diviſionem terrarum inter Ludovicum Bavarum cæſarem ejusque ex fratre nepotes, Ticini an. MCCCXXIX factam, his verbis refert (*a*): „Anno regni ſui decimo quinto de Italia reverſus „eſt in Alemanniam, & tunc ducatum Francorum (ac) Ba„variæ, quem antea poſt expulſionem & obitum fratris ſui „Rudolfi pro majori parte ſolus occupaverat, cum filiis ejus„dem fratris, Rudolpho & Ruperto, diviſit, quibus ceſſerunt „oppida circa Rhenum„ cet. Nemo non intelligit, ducatum Francorum eundem eſſe cum provincia Palatina Rhenana (*b*). Quodſi

(*a*) *Annal.* ad an. 1329, in *Freheri ſcriptt. R. G.* Tom. I, ed. Struv. p. 614.

(*b*) *Aventinus annal.* L. VII, cap. XVII, §. 20 haud ſatis curate ducatum Francorum diſtinguit a Palatinatu Rhenano, illumque cum Palatinatu ſuperiori, Boiariæ parte, eundem facit. Sed ſcriptor antiquus Palatinatum Rhenanum, quem ſigillatim haud nominat, vocabulo ducatus Francorum complexus eſt; atque lectio Henrici Rebdorſii reſtituitur interjicienda copula &.

Digitized by Google

Quodſi veritas rei evidentibus argumentis confirmata, neque ſatis probabiliter impugnata, opus haberet auctoritatibus, Kœlero, Olenſchlagero, magni nominis viris, ceterisque, qui in eandem ſententiam iverunt, Gundlingios (*c*), Senckenbergium (*d*), Schœpflinum (*e*), ne dicam Pfeffingerum (*f*) aliosque opponere poſſemus. Putat denique Olenſchlagerus (*g*), provinciam Rhenanam, quæ a Lotharingia, quoad Moguntina diœceſis pateat, ad Tubarim usque, Franconiæ limitem, extenſa ſit, atque terras hodie circulo Rhenano ſuperiori attributas, magnamque circuli electoralis partem complexa ſit, hoc magis olim a duce immunem cenſendam eſſe, quod antiquitus inſigni libertate gaviſa ſit. Verum hoc argumentum minus firmum nobis videtur, cum libertas illa Rhenanorum Francorum, quæ omnino major erat libertate ceterorum populorum, tantum ad circumſcribendam ducis poteſtatem valuiſſe dicenda foret. Etiam in ceteris provinciis proceres ſive ordines majori minorive libertate fruebantur, quam infringere ducibus haud licebat. Atque cum Francia Rhenana regem ſuum habuerat ſummum ducem, tum rex in eadem ſibi olim adjunxerat legatum ſive comitem Palatii, eumque honoribus ducalibus illuſtrem. Decebat certe, Francorum proprincipem, tanquam a rege proximum, ceterorum populorum principes anteire. Duces Saxonum, Bavarorum

(*c*) Cf. *Gundlingii* diſſert. *de ſtatu reip. Germ. ſub Conrado I*, §. 6, maxime vero *Gundlingian.* P. XVII diſſ. 2, p. 187 ſq. Atque jam ante *Tenzelius* in ſermonibus menſtruis an. 1696 exiſtimaverat, Conradum Palatinum ejusque generum Henricum Brunſvicenſem quodammodo in jura veterum ducum Franciæ Rhenanæ ſucceſſiſſe.

(*d*) In commentatione de vivido ſemper uſu juris Germ. cap. III, p. 174 ſqq.

(*e*) *Alſat. illuſtr.* T. II, p. 601 ſqq. cap. X tot.

(*f*) *Vitriar. illuſtr.* T. II, lib. I, tit. XVI, ſect. V, p. 369 ſqq.

(*g*) In nova illuſtr. A. B. §. XIX, p. 58 ſq.

Digitized by Google

rum & Alemannorum ſeu Suevorum facti tandem ſunt duces provinciarum, quas ſi quis ideo territorium clauſum dicere velit, is magnopere jus publicum antiquum recentioribus figmentis contaminare cupit. Franci vero pro libertate ſua præter regem habebant ducem ſuum, quem merito *regalem* (*h*) dicimus.

§. XLIV.

Diſcrimen ducis Francorum a reliquis populorum ducibus.

Quemadmodum ſcilicet ducum provincialium poteſtas adverſaria quadam comitis Palatini, tanquam legati perpetui, inſpectione coerceri debebat, ita majeſtas regis, tanquam ſummi ducis, coarctabat poteſtatem ducis Francorum, qui illius erat quaſi ſculdaſius ſummus ſive palatii comes; ſigniferi ſimul Francorum ſive ducis perſonam ſuſtinens, honoribusque ſic eminens ducalibus, ut ceteros duces, niſi regio ſanguine creti eſſent, anteiret (*i*). Poteſtas igitur militaris, quam dux Francorum habebat, imperio regis tanquam ducis ſummi ſubdita, haud æque libera

(*h*) Reſpicimus ad inſignem locum *Gregorii Turon.* L. II, cap. 9, in quo de antiquiſſimis Francorum principibus diſputat, p. 52 edit. Pariſ. 1610. Ita vero ille, cum ex Sulpicio Alexandro Marcomerem & Sunnonem Francorum regales adduxiſſet, ſubjungit: *Cum autem eos regales vocet, neſcimus utrum reges fuerint, an vices tenuerint regum.* Hoc magis autem cenſeo, *regalem* hoc poſteriori ſenſu accipiendum eſſe, quod ipſe Gregorius tandem reges Francorum nullos a ſcriptoribus antiquiſſimis nominari obſervavit. Luculentius vero Burcardus, Fulconis Boni, comitis Andegavenſis filius alter, quem Hugo Capetus, jam ex duce Francorum rex, comitem Pariſinum & ſeneſchallum Franciæ creaverat, factus eſſe dicitur *comes regalis.* Cf. Odonis Foſſatenſis vitam Burchardi venerabilis comitis Pariſienſis in *Bouqueti ſcriptt. R. Gall* T. X, p. 250, atque ſic Francorum dux fuit regalis, ſive regiæ dignitatis vicarius.

(*i*) Quis hoc negare auſit de Conrado I, Eberhardo, Conrado II & Ottone Wormatienſi? Conradus autem IV, teſte Wippone, primus inter principes ſeculares elegit patruelem ſuum Conradum Salicum. De Conrado Staufenſi canit Guutherus poeta: *Fit prior in ducibus ſemper, primusque ſedebat.* Sic etiam Conradus, magnus comes Palatinus Rheni, Guilielmo Neubrigienſi dicitur *vir ſummae poſt imperatorem amplitudinis.*

Digitized by Google

libera erat, ac potestas ceterorum ducum, sed tamen hoc eminentior, quod præerat Francis (*k*). Rex tanquam dux summus jure belli in provincia solus pollebat, dux autem ille regis erat locumtenens, atque, ut uno verbo omnia complectar, magnus seneschallus regis, regnique universi. Hinc jubente rege aderat ceteris ducibus vel marchionibus, ubi periculum erat belli, auxiliator cum Francis suis; hinc mittebatur in provincias, maxime illas, quarum pacatio & conservatio valebat ad regis regnique salutem tuendam, ut & discordias componeret tanquam comes palatii, & fines adversus hostes tueretur. Hinc Eberhardum ab Henrico I rege ad Lotharingiam pacandam missum, Conradum Sapientem, tanquam Francorum ducem, Lotharienſi regno præfectum, Ottonem, ejusque filium ac nepotem, Conrados, legatione perpetua Carinthiæ, finiumque regni tuendorum auctos videmus. Cum principes isti, quod Francorum signiferi regiique legati erant, præ ceteris ad hasce legationes obeundas legi consueverant, tum reges forte sua multum interesse arbitrati sunt, duces, quorum magna esse debebat auctoritas apud Francos, longius ex ea provincia abesse, in qua ut plurimum degere atque regnare ipsi gestiebant. Itaque ad exemplum regis, qui antiquitus omnes regni provincias obire debebat, Francorum duces, comitesque palatii huc illuc ablegabantur, ut regis vices obirent, donec tandem extincta cæsarum Salicorum familia, & regnantibus Staufensibus, ad quos Francorum ducatus hereditate venerat, provincia Rhenana sensim in aliam mutari formam cœpit.

§. XLV.

Speciatim de juribus & honoribus ducum Francorum

Duces Francorum non Francis solum præfuere, sed hoc ipso exercituum Germanicorum duces primi, sive ut vetustiori voca-

(*k*) Quam enim dignitatis prærogativam teste Lamberto Schafnab. ad an. 1073 concedebant Saxones Rheni principibus, ea vel maxime conspicienda fuit in duce olim Francorum, æque & in primate Francorum sacro.

Digitized by Google

vocabulo utar, primi ſigniferi & regis & regni extiterunt. Tali perſona indutus cernitur Eberhardus dux, quem frater rex alloquens dicit: *Sunt nobis copiae exercitus congregandi;* quem poſt fratris obitum „ congregatis principibus & natu majoribus exercitus „ Francorum, in loco, qui dicitur Fridisleri, deſignaſſe Henri„ cum Saxonem regem coram omni populo Francorum atque „ Saxonum„ narrat Witichindus. Cum idem adverſus Ottonem I regem rebellis extitiſſet, chronographo Quedlinburgenſi teſte, magnas copias congregare potuit: „Eberhardus dux Fran„ corum atque Giſelbrachtus, comes Luthariorum, congregato „ neſando exercitu transeuntes Rhenum maximam partem regni „ depopulati ſunt„ Qui deinde in ejus locum ſuffectus cernitur, Conradus II Wormatienſis, clariſſime ab auctoribus, quos ſupra nominavimus, dicitur *dux, procurator et rector, ſignifer Francorum.* Ducatu quidem Lotharingiæ orbatus, ſed patria, hoc eſt, Francorum ducatu, contentus cum nova erga regem pietate deſungi vellet, in prælio illo acerrimo adverſus Hungaros aciem Francorum eduxit, quemadmodum Burcardus dux Suevos ſuos, & Henrici ducis Bavariæ tum ægrotantis locum tenentes, produces tres, Bavarorum legiones. Quæ teſtimonia, ut alia mittam, cum clariſſima ſint, adverſarii ducatum Francorum militarem principibus noſtris abrogare non audent. Verum dux verus omnis, ſi originem ſpectemus, populo ſuo in exercitum congregato cum imperio præfuit, atque hoc tanquam proprium ducis ita extitit, ut in conferendis ducatibus inſigne militare adhiberetur, vexillum ſive haſta ſignifera. Quum vero reges ipſi ab anno MXXXIX ducatu Franciæ Rhenanæ potiti eſſent, pro arbitrio ſuo ſigniferos Francorum conſtituere, qui vices ducis agerent (*l*). Delata tandem ad Staufenſes principes hereditate cæſa-

(l) Sic anno 1040 Werinherum, primicerium & ſignifernm regis, comitem, ni fallor, Haſſorum, cecidiſſe referunt ſcriptores. In prælio an. 1080 adverſus Rudolfum Suevum commiſſo Godefridus dux Lotharingorum vexilliferi partes ſuſtinuit, cf. *Pfeffingeri Vitr. illuſtr.* T. III, p. 957.

Digitized by Google

cæſarum Salicorum, illi denuo honore ducis Francorum ſive ſigniferi primi aucti videntur; quod quidem de Conrado, altero Friderici Staufenſis ducis Suevorum filio, & duce Francorum, diſerte teſtatur Guntherus poeta Ligurinus verſibus illis celebratiſſimis:

Regnat Lotharius, Conradus amicus habetur
Summus & imperii ſignifer ipſe fuit.

Conradi hujus, dein regis, ex fratre nepos, idemque frater Friderici Ahenobarbi cæſaris, Conradus dux, qui primus reliquias ducatus Francorum Rhenani cum comitatu palatii ad Rhenum ab anno MCLVI conjunxit, biennio poſt in bello, adverſus Mediolanenſes in Italia geſto, princeps in prælium ibat (*m*), vel nomine ducis Franconiæ & Sueviæ tum minoris, Friderici de Rothenburg, patruelis ſui, vel quod magis credam, ſuo quodam prærogativo honore ſubnixus. Vnde haud dubito, officium vexilliferi, quod dynaſtæ & advocati de Plauen, etiam ſub finem ſeculi XIII a comitibus Rheni Palatinis, tanquam heredibus ducatus Francorum Rhenani, beneficii loco tenuere, huc re-

(*m*) Quod Vincentius, canonicus Pragenſis in *Dobneri monum. hiſtor. Bohem.* P. I ad an. 1158, p. 57 teſtimonio ſuo, quamvis contaminato, firmat. Is enim l. c. comitem Palatinum, quem ante p. 55 *Conradum* recte nominaverat, Ludovicum vocat, deque eo dicit: „ qui in prima „ fronte militiæ ex antiquorum ſucceſſorum ſuorum dignitate — Sue„ vorum armata militia — in campeſtria progreſſus ſit „ Poſtquam nimirum Staufenſes principes, ex Suevia oriundi, ducatum Francorum cum ducatu Sueviæ adepti erant, factum eſt, ut nomine Suevorum ipſi etiam Franci indigitarentur, atque etiam duces Franconiæ in appellatione ducis Suevorum gauderent, quod pluribus obſervavi in comm. de nuptiis feminarum principum Salicarum &c §. 6, p. 24. Quodſi igitur Vincentius Pragenſis l. c. Conradum *Palatinum comitem de Suevia* vocat, adjectio hæc ad illius natales referri debet, eundemque deſignat, quem p. 55 *Palatinum comitem de Rheno* dixerat. Omnino autem præter verum ill. *Olenſchlagerus* l. c. p. 150 not 9 afferit, Conradum comitem Rheni Palatinum etiam Palatinatum Sueviæ tenuiſſe. Hunc certe iſto tempore habuerunt Tubingenſes comites.

Digitized by Google

ferre (*n*). Debebant illi vi hujus officii in curiis & expeditionibus regum ſequi comitem Palatinum Rheni, tanquam ſeniorem ſuum, qui primus ſignifer imperii olim habitus eſt.

§. XLVI.

Dapiferatus.

Quemadmodum igitur dux Francorum in bello ducis primi ſive magni ſeneſchalli officio fungebatur, ita idem in aula munus ſummi dapiferi adminiſtrabat (*o*): *Eberhardus menſae praerat.* Cum hæc ſuprema palatii officia nonniſi ducum primariorum propria antiquitus fuere, adeo ut inde vocarentur *Palatini archiduces*, tum dux Francorum præ ceteris eminebat honore dapiferi, qui illuſtrior videbatur, & officio ſupremi ſeneſchalli conjunctus erat (*p*). In curia quidem an. DCCCCLXXXV celebrata Henricus, dux Bavariæ, ex communi recentiorum opinione, tanquam princeps regalis ſive regii generis, munere dapiferi, pincernæ autem Hezilo ſeu Henricus Spirenſis, nomine patris ſui Ottonis Wormatienſis, Francorum ducis, ſunctus eſſe exiſtimatur, necdum ipſe ſupra huic ſententiæ refragari auſus ſum. Quum vero non ſolum Henricus iſte Spirenſis, Ottonis filius, a Wippone *Hezil* appelletur, ſed & Henricus Rixoſus, Bojorum dux,

(*n*) In ill. *Piſtorii amoenit. hiſt. jurid.* p. 2239 literæ beneficiariæ a Rudolfo Palatino kal. Jan. an. 1298 conceſſæ leguntur, ex ipſo autographo excuſæ, ex quibus indubitate colligimus, Plauenſes dynaſtas officium hoc vexilliferi a Palatinis, tanquam ſummis imperii ſigniferis, tenuiſſe. Cf. ampl. *Fladii* binas commentationes de vexilliferatu dominorum de Plauen, beneficio Palatino, vernaculo ſermone ſcriptas 1750 & 1753.

(*o*) Pariter Galliæ ſeneſchallus in prælliis ſigniferi, & in coronatione regum dapiferi honorem adminiſtrabat, quod teſtatur *Rudolfus de Diceto* ad an. 970; cf. *Buri* illuſtr. juris feud. in catalogo officialium illuſtrato voce *ſeneſchallus* p. 335, & *Bouquetii ſcriptt. R. G.* T. X, p. 248 ſq. Ne dicam de privilegio Alphonſi regis an. 1258 Friderico I, duci Lotharingiæ, dato, quo is ſummus ſeneſchallus in aula citra Rhenum & dapifer conſtituitur.

(*p*) Vid. *Senkenbergii* comm. de uſu vivido juris Germ. p. 164 ſq.

Digitized by Google

dux, diſerte ab Ottone Friſingenſi nomine Hezilonis deſignetur (*q*), pari forſan jure ſumere licet, Henricum Spirenſem dapiferi & Hezilonem Bavarum pincernæ officium adminiſtraſſe; atque hæc ſententiæ commutatio probabilior videri poteſt conſiderantibus, officium pincernæ ducum Bavariæ certe deinceps proprium fuiſſe (*r*), quippe a quibus illud ad Bohemiæ reges translatum videtur, cum Henricus Leo utrumque & Saxoniæ, cui officium mareſchalli inhærebat, & Bavariæ ducatum habuiſſet, ac ſeculo ſequenti Bavariæ duces Palatinatu Rhenano, & qui ei conjunctus erat, dapiferatu potiti eſſent. Officium ſcilicet dapiferi cum ducatu Francorum ad Stauſenſes principes, Sueviæ duces, qui ſic facile munus camerarii marchioni Brandenburgenſi, honoribus ducalibus aucto, conceſſere, perveniſſe, documento eſſe poteſt dapiferatus Bambergenſis illorum proprius, quamvis factum ſit, ut uterque dapiferatus inde a ſeculo XII medio ad Conradini usque necem diſtraheretur; ille quidem imperii penes comites Palatinos Rheni eſſet, hic vero Bambergenſis a Suevorum ducibus ob beneficii amplitudinem retineretur, quousque utraque dignitas denuo unita eſt. Otto certe illuſtris, primus ex Boica gente comes palatii, honore archidapiferi functus eſt in coronatione Wilhelmi regis (*s*). Verum abſtineo a diligentiori hujus materiæ tractatione, qua facile evinci queat, officia regni haud æque, ac vulgo putantur, mobilia fuiſſe.

(*q*) In *chron.* L. VI, cap. 27, p. 131.

(*r*) Quod codices antiquiores ſpeculi Suevici confirmant. Vide variantes lect. in edit. Schilteri p. 71, n. 6.

(*s*) Teſtante magno chronico Belgico ex Emundo Dintero, in *Piſtorii ſcriptt. R. G.* Tom III ed. Struv. p 243. Neque igitur notitia hæc coronationis, quam quoque prodidit Trithemius, cum Ludewigio in comm. ad A. B. Tom. II, p. 661 pro fabula Hirſaugienſi haberi debet.

Digitized by Google

§. XLVII.

Dux Francorum aut eligendus maxime in regem, aut præcipua auctoritate in rege creando præditus fuit.

Regno vacante vel regibus absque herede dignitatis fuæ defunctis, Francorum duces inter candidatos regni habitos fuisse principes, superius diximus (*t*). Erant nimirum regales, hoc est, ut cum Conrado I rege sive ad ejus sententiam dicente Luitprando, episcopo Cremonensi (*u*) loquar, *heredes regiaeque dignitatis vicarii*. Quodsi vero alii duces sive principes loco nostrorum eligerentur, summa tamen electionis maxime penes ducem, æque & primatem sacrum Francorum fuisse dignoscitur. Cum enim, teste Lamberto Schafnaburgensi, scriptore gravissimo, ipsi Saxonum proceres se principibus Rhenensibus non multitudine solum, sed & dignitate inferiores profiteri, ad eosque adeo regis electionem referre haud gravati sint (*x*), cum regnum a Francis oriundum fuerit, atque rex in terra Salica eligi antiquitus consueverit, denique omnia, quæ ad electionem & inaugurationem regis pertinerent, Francicorum morum indolem referrent: decebat certe principem Francorum haud minus, quam primatem populi primarii omnisque Germaniæ sacrum, electionis negotio non solum interesse, sed etiam præesse. Eberhardus sane, dux Francorum, fratris regis ultima admonitione permotus, cum honorem suum cessisset Henrico Saxonum duci, „ congregatis principibus (verbis utor Witichindi) & natu ma„ joribus exercitus Francorum in loco, qui dicitur Fridisleri, „ designavit eum regem, coram omni populo Francorum atque „ Saxonum. „ Otto Wormatiensis, Francorum dux, teste Ditmaro Merseburgensi, „ cum post mortem cæsaris (Ottonis III) „ ab Henrico tunc duce (Bavariæ) in regem eligeretur, tan„ tum hoc onus humiliter excusans, eundem primo per inter„ nuntios,

(*t*) §. XXIII.

(*u*) *Histor.* L. II, cap. VII, in *Reuberi scriptt. R. G.* edit. Joannis p. 155.

(*x*) Vid. supra pag. 392 init.

Digitized by Google

„ nuntios, ac per ſe ipſum, quaſi ad hæc aptiorem, ſibi præ-
„ poſuit. „ Luculentius documentum nobis præbet hiſtoria elec-
tionis Conradi Salici, a Wippone diligentius ſcripta. Cum enim uterque regni æmulus, Cuno minor dux Francorum & Cuno major, ejus patruelis, ambo in Francia Teutonica nobiliſſimi, tandem inter ſe conveniſſent, aggrediebantur demum ad electionem. „ Ad extremum vero (inquit ſcriptor ille) conti-
„ git, ut ipſi inter ſe convenirent quodam pacto, in tam dubia
„ re ſatis convenienti, ut ſi quem illorum major pars populi
„ laudaret, alter eidem ſine mora cederet. — Hinc — conſe-
„ dere principes, populus frequentiſſimus aſtabat — archiepiſco-
„ pus Moguntinenſis, cujus ſententia ante alios accipienda fuit,
„ rogatus a populo, quid ſibi videretur — laudavit & elegit
„ majoris ætatis Chunonem. — Hanc ſententiam ceteri archi-
„ epiſcopi & reliqui ſacrorum ordinum viri indubitanter ſeque-
„ bantur. Junior Chuno paululum cum Lotharingis placitans,
„ ſtatim reverſus, maximo favore illum ad dominum & regem
„ elegit ; quem rex manu apprehendens, fecit illum confedere
„ ſibi. Tunc ſinguli de ſingulis regnis eadem verba electionis
„ ſæpiſſime repetebant : fit clamor populi, omnes unanimiter
„ in regis electione principibus conſentiebant. „ Itaque princeps inter duces ceterosque proceres civiles ſuffragium ferebat dux Francorum. Poſt electionem Lotharii Saxonis, ſubdole peractam, Fridericus Cocles, dux Suevorum & ſenior coheredum Franciæ Rhenanæ, qui ab avunculo regalia acceperat, una cum aliis proceribus fratrem ſuum, Conradum, regem creavit, qui cum ipſe dux Francorum eſſet, tum quidem cedere coactus, tandem vero poſt Lotharii obitum fere ex una voluntate Friderici fratris, abſentibus etiam Saxonum principibus, denuo electus eſt.

Poſtquam autem honores ducis Francorum ad comitem Palatinum Rheni, Conradum Franciæ Rhenanæ coheredem, ejusque ſucceſſores tranſierunt, prærogativa Palatinorum Rheni prin-

cipum illuſtrioribus etiam documentis demonſtratur (*y*). Primum quidem exhibet hiſtoria electionis ab obitu Henrici VI inſtitutæ, quam pari diligentia ac fide expoſuit Rogerius de Hovedeno, ſcriptor Anglus (*z*). Palatinus quidem Rheni, Henricus Brunsvicenſis, præ ceteris ſpem potiendi regni habere potuit. Verum cum idem ab expeditione in Syriam nondum redux eſſet, ejusque avunculo, Anglorum regi, periculoſum videretur, Palatini adventum exſpectare, quod Philippus Staufenſis omni ratione regnum ambiret, res eo deducta eſt, ut Palatini frater, Otto Brunſuicenſis, eligeretur. Quid tum in eligendo rege moris fuerit, his ſcriptor vetuſtus enarrat verbis: „Eſt autem ſcien„ dum, quod in electione Romanorum imperatoris taliter proce„ dendum eſt. Defuncto itaque imperatore, archiepiſcopi, epiſcopi, „ abbates, duces, comites & omnes ceteri magnates Alemanniæ, „ in unum convenientes, debent duodecim viros eligere commu„ niter, & eos præſentare archiepiſcopo Colonienſi & archiepi„ ſcopo Moguntino, & duci de Saxonia & comiti Palatino de „ Rheno, & quemcunque illi quatuor elegerint, erit rex Ale„ mannorum.„ Itaque Colonienſis archiepiſcopus ſuo & Moguntini tum abſentis nomine cum aliis principibus utriusque ordinis elegit Ottonem & coronavit. „Henricus vero, dux Saxo„ niæ, comes etiam Palatinus de Rheno, frater prædicti Otto„ nis, poſt reditum ſuum de terra Syriæ ratum & gratum habens, „ quod

(*y*) Quæ celeb *Ludewigio* in ſuo ad A. B. commentario vol. I p. 170 ſqq. maximi momenti viſa ſunt. Neque ill. *Olenſchlagerus* in nova illuſtratione A. B. quamvis alias ad augenda jura primatis Francorum & omnis Germaniæ ſacri jura ingenioſus ſit, iſtam Palatini olim prærogativam negare audet p. 12 & 116. Cum vero auctoritatem Palatini comitis in eligendo rege a ſeſquiſeculo demum ante A. B. obtinuiſſe credit, quod is ope banni contumaciam coercere potuerit, ſatis pro arbitrio agit; cum hæc ipſa ratio illam a ſeculi X initiis fere neceſſariam fuiſſe doceat, atque hiſtoria haud levia ejus documenta ſuppeditet.

(*z*) *Annal. Angl.* in vita Richardi ad an. 1198, p. 775 &c. cf. *Pfeffingerii Vitr. illuſtr.* T. I, p. 146 (*b*).

Digitized by Google

„ quod de fratre ſuo factum erat, electionem ſuam confirmavit. „ Poſtquam deinde, cum Henrici Palatini filia, eaque fratris, Henrici junioris, herede, Agnete Palatinatus Rheni ad Ottonem illuſtrem, Bavariæ ducem, tranſiiſſet, hic duplicem perſonam in eligendis regibus ſuſtinuit, ipſo his verbis teſtante (*a*): „ Vellem „ utrique voci renuntiare, videlicet palatii & ducatus, & dare „ ſuper hoc eccleſiæ pro me & heredibus publicum teſtimonium. „ Quanta autem fuerit etiam id temporis prærogativa Palatini, ipſe pontifex ſummus, Urbanus IV, in literis ad Richardum regem prid. kal. Sept. an. MCCLXIII datis (*b*) egregio docet teſtimonio: „ Et archiepiſcopum Maguntinum & comitem Palati- „ num Rheni vel ipſorum alterum, altero nequeunte, vel forſi- „ tan non volente, pertinet ad electionem ipſam celebrandam „ diem præfigere, ac cæteros electores principes convocare. „ Conſpirat præclare jus provinciale Alemannicum (*c*) æque & Saxonicum, quippe quod utrumque docet, Moguntinum præſulem ſub pœna excommunicationis, & comitem Palatinum Rheni ſub pœna banni diem electionis indicere debuiſſe. Itaque perilluſtris quondam Ludewigius (*d*) recte jus convocandi electores olim penes Palatinum Rheni, quod is inſtar ducis Franciæ fuerit, regiæque dignitatis vicarius, fuiſſe pronuntiavit. Atque unde factum foret, ut ſæpius electores uni Palatino facultatem deligendi regis deferrent, niſi illius auctoritas antiquitus extitiſſet ſingularis. Habuit

(*a*) In reſponſo, quod legato pontificio, Alberto Bohemo dedit; vid. Jo. Aventini excerpta ex Alberti Bohemi actis in ill. *Oefelii ſcriptt. Boic.* T. I, p. 788. *Gewoldus* quidem negaverat, Palatinos Rheni principes ante conjunctionem Palatinatus cum Bavaria, dignitatem electoriam habuiſſe. Hodie talia dixiſſe pœniteat.

(*b*) In *Du Mont corp. diplom.* T. I, n. CCCCXVI, p. 217.

(*c*) Vide illud cap. XXXI in *corpore juris Germ. Senckenbergiano* tom. II, p. 48.

(*d*) L. c. p. 170 ſqq.

Digitized by Google

Habuit certe idem jus de electione controversa decidendi, cui conjunctum fuisse videtur jus reges electos proclamandi.

§. XLVIII.

Dux Francorum interrex seu vicarius imperii

Dux Francorum erat regiæ dignitatis vicarius vacante imperio, sive interrex. Haud equidem hujus loci est amplior eorum confutatio, qui jus vicariatus imperii in palatio nescio quo fundatum esse, sibi aliisque persuadere gestiunt. Sic certe lubricum & instabile videatur fundamentum vicariatus Saxonici, cum intelligi fere nequeat, qua ratione Palatinus Saxoniæ, qui duce Saxonum, imo & marchionibus videbatur inferior, ad altius imperii fastigium emergere debuerit. Neque ego video, quem illi sic interregem esse velint, & a morte Ludovici infantis, & a Conradi I obitu, & in Saxonia defuncto Henrico I rege, cum is primus Palatinatuum provincialium in Suevia & Bavaria conditor fuerit, atque in Saxonia demum Otto I cæsar ducatu dimisso, inque Hermannum Billungum translato comitem instituisset Palatinum (*e*). Quam denique prærogativam comiti Palatino Saxoniæ præ ceteris Palatinis, Sueviæ & Bavariæ, jure tribuere queant, difficile est explicatu, cum præsertim Palatinatus Bavariæ ab anno MCCXLIX ducatui denuo adjunctus fuerit (*f*). Unde alii mihi videntur probabilius originem vicariatus a ducatu repetere, quamvis & sic objici queat, duces Bavariæ vicaritatus imperii exsortes fuisse. Quare tandem alii ad officia summi dapiferi seu senescalli & marescalli confugiunt, ex iisque intelligi putant, quare Palatinus Rheni sive dux Francorum & dux Saxonum interreges evaserint; neque ego vereor, utramque conjungere sententiam. Ducatus nimirum parens est officii summi. *Quatuor duces ministrabant.* Itaque dux Francorum senescallus extitit,

(*e*) Cf. nostram de origine Palatinatuum provincialium disputationem in commentt. acad. Boicæ vol. IV, p. 115 - 137.

(*f*) Cf. illustris *Pfeffelii* specim. sigill. Bavar. illustr. ibid. vol. II, p. 81 sq.

Digitized by Google

extitit, qui in coronatione regum dapiferi partes ageret, in bello autem Francis cum imperio præesset signifer; neque archimareschallus non habuit ab incunabilis regni destinationem bellicam, quippe qui *equestri ordini et eligendis locandisque castris praerat;* adeo ut alter imperii vexillifer, habita maxime Saxonum ratione, salutandus esset. En igitur duos imperii signiferos supremos, primum Francorum, alterum Saxonum. Quis vero nescit, regni Germanici indolem primitus fuisse militarem, Francis Saxones æquo fœdere junctos, ita ut illi haberentur primarii, ceteros denique populos Francis, Thuringos etiam ex parte Saxonibus paruisse? Quemadmodum igitur reges omnium, maxime Francorum & Saxonum, fuere duces summi, ita decebat præ ceteris Francorum & Saxonum, populorum principum, signiferos vacante regno imperium regni vicarium administrare. Neque nos commovere debet, quod in coronatione Ottonis I Arnulfus Bavariæ dux officio mareschalli functus est. Ipse enim Saxonum dux Otto regiam dignitatem adeptus erat, & qui ejus vices in Saxonia agebat, Sifridus, tum belli causa absens agebat. Itaque narrationi de quatuor ministeriis Witichindus Corbejensis statim subjungit: „ Sifridus vero, Saxonum optimus „ & a rege secundus, gener quondam regis, tunc vero affi„ nitate conjunctus, eo tempore procurabat Saxoniam, ne qua „ hostium interim irruptio accidisset, nutriensque juniorem Hen„ ricum secum tenuit. „ Jam igitur patet, Arnulfum vice ducis Saxoniæ officium mareschalli administrasse, fuumque adeo pincernæ obeundum reliquisse Suevorum duci, qui pariter camerarii munus tum concedebat Lotharingorum duci. Verum postquam Otto M. novum Saxoniæ ducem præfecisset Hermannum Billingum, hujus filius *Bernhardus equis praefuit*, adeoque munus proprium ducis Saxoniæ obiit. Sic igitur dux Saxonum interrex erat in omnibus provinciis, in quibus vigebat jus Saxonicum, hoc est, in Saxonia & Angaria, tum orientali tum occidentali, ac Thuringia septentrionali. Potestas autem vica-

ria ducis Francorum patebat per Franciam Rhenanam non ſolum, ſed & per ceteras regiones, in quibus Francorum jus obtinebat, denique per provincias Francis ſubjectas, adeoque & Sueviam & Bavariam (*g*). Quodſi quis hasce juris vicarii origines ex conjuncta ſtirpe ducatus & officii ſummi, quod penes Francorum & Saxonum duces extitit, repetundas in dubium vocare velit, is tamen opinioni illorum accedat oportet, qui rationem vicariatus a ducatu arceſſendam ducunt. Neque ſic minus intelligitur, qua ratione jura vicarialia ducum Franciæ Rhenanæ & Sueviæ concreverint in Stauſenſibus principibus, atque dein ad comites Rheni Palatinos, tanquam illorum heredes, pervenerint. Friderico certe Cocliti Henricus V cæſar moriens rempublicam tuendam, hereditatem reginamque cum regalibus Triſelſæ cuſtodiendis reliquit ſive commiſit (*h*). Anno autem MCLX Fridericus I imperator, in obſidione Mediolani occupatus, teſte Alberico, „ deſignavit, ſi forte decederet, duos „ imperatores, filium Conradi prædeceſſoris ſui, & poſt eum, „ Henricum ducem Saxoniæ. „ En igitur duos imperatores vicarios, Fridericum de Rothenburg, Francorum ac Suevorum ducem,

(*g*) Sunt quidem, qui Bavariam a vicariatu Palatino ſive Francico olim exemtam fuiſſe, haud omnino improbabiliter contendant, cf. *Ludewigii* comm. ad A. B. Tom. I, p. 508 - 54. Contrariam vero ſententiam munire licet ipſius Rudolfi I regis tabulis, quibus Ludovico Severo, Palatino Rheni, adminiſtrationem ducatuum Auſtriæ & Stiriæ commendat, „ quod vacante imperio principatus, terras, poſſeſſiones & alia jura „ imperii cuſtodire debeat, quousque Romano imperio de principe ſit „ proviſum. „ Jam cum Auſtria olim pars fuerit Bavariæ, dicta ratio etiam ad jus vicarium Palatini comitis aſſerendum facere videtur. Ceterum cuſtodiam jurium regiorum ad ſeneſchallum maxime ſpectaſſe, colligere licet ex eo, quod pariter ad Delfinum, magnum regni Arelatenſis ſeneſchallum, pertinere dicitur *jurium imperialium obſervatio et imperii obviare jacturis et periculis*. Vid. *hiſt. Delphin.* Tom. II, p. 365 chartam an. 1138. Quando autem hæc cuſtodia magis neceſſaria fuit, quam vacante imperio?

(*h*) Teſte *annaliſta Saxone* ad an. 1125.

Digitized by Google

ducem, & Henricum, ducem Saxonum. Friderico illo dein immatura morte defuncto prærogativum jus vicariale cum ceteris honoribus ducalibus advenit Conrado Palatino Rheni, cæsaris fratri, & *post ipsum summae amplitudinis*. Facit autem tum interregni raritas, tum scriptorum negligentia, ne quis plura exempla vicarii imperii desiderare debeat, quæ demum a conjunctione Palatinatus Rhenani cum Bavaria frequentari cœperunt, atque cum in vulgus nota sint, hic præterire licet (*i*).

§. XLIX.

Honore quatuor officiorum aulicorum ipse dux splendebat

Quamvis ab antiquissimis temporibus proceres Germaniæ majores ac dynastæ potentiores splendorem aulæ regiæ etiam assumendis officiorum præfectis æmulati sint, præcipuum tamen hoc habuisse videntur duces, ut cum essent regum simulacra, meliori jure honoribus regiæ domus superbirent, atque officiales haberent altiori loco natos, eosque ministerialibus imperii comparandos (*k*). Concedunt hoc non solum fere omnes, qui aliquid vident in antiquitate Germanica, sed ipse etiam Ludovicus imperator in privilegio ducali Reinoldo, Geldriæ comiti, concesso (*l*) clare docet, ad ducatuum & principatuum splendorem, more imperii, quatuor officia aulica eaque hereditaria, dapiferi, marescalli, pocillatoris & camerarii pertinuisse. Itaque duces Francorum eum quoque aulæ suæ splendorem obtinuisse recte arbitramur, quo ceteri duces atque principes tum sacri tum civilis ordinis celebrari consueverunt. Facit quidem illo-

(*i*) Exemplis vicariatum Palatinum denuo confirmavit ill. ab *Harpprecht* in diss. de vicariatu imperii, qui legitur in archivi judicii cameralis parte IV.

(*k*) Quantum certe arrogaverit sibi Hermannus I Saxoniæ dux, testimonio esse potest, quod de eo narrat *annalista Saxo* ad an. 969.

(*l*) Vide illud in *Leibnitii cod. jur. gentium*, P. I, p. 151 & *Miraei opp. diplom.* tom. I, p. 450.

Digitized by Google

illorum temporum, quibus duces Francorum non re ſolum, ſed nomine ſeſe extuliſſe videmus, obſcuritas, quo minus ille ipſorum ſplendor nobis hodie luceat. Verum ſuperſunt tamen veſtigia, ex quibus officiorum aulicorum ſignificatio eluceat. Conradus certe, primus ex gente ducum Franciæ & Sueviæ Staufenſi, qui Palatinum nomen terris Auſtraſiæ Rhenanæ attulit, ſuos habuit miniſteriales in hac ipſa provincia, in qua honores ducales & ipſe obtinuit & ſucceſſoribus, Palatinis Rheni comitibus, reliquit. Inter eos maxime cognitus eſt Eberhardus de Erbach ſive Erpach (*m*), cujus antiqui officii veſtigium remanere videmus in pincernatu hereditario, quem etiamnum a Palatinis Rheni principibus habent comites ac dynaſtæ Erbacenſes. Ad eandem fere antiquitatem adſcendit notitia dapiferorum de Alceja (*n*), quos æque & illos ex ordine dynaſtarum fuiſſe novimus. Neque officium mareſchalli, quod Wildgravii una cum landgravia ſive comitatu ſuo a Palatinis Rheni olim tenent (*o*), ab iſta antiquitate remotum eſt. Qui tandem fuerint camerarii Palatinorum, tanquam ducum Franciæ, obſcurum eſt, niſi comites de Nuringen, qui comeciam Vederoviæ a Palatinis olim tenuerunt, iſto officio ornatos fuiſſe ſuſpicemur (*p*). Manifeſtum

(*m*) Quem ipſius Conradi tabulis an. 1184 ſubſcripſiſſe, videre licet in *Gudeni ſyll. diplom.* n. XIII, p. 34. Conf. quæ de eo narrat chron. Laureſham. in *cod. Lauresh. dipl.* vol. I, p. 254.

(*n*) Cf. literas Henrici junioris, Palatini Rheni, an. 1213 datas apud *Gudenus* l. c. p 84 inter teſtes: *Il'ernherus dapifer de Alceie.* An Marquardus de Anewilre & ejus filius Theodoricus de Huſen, dapiferi, eodem ante illum munere præditi fuerint, incertum relinquo. Habuerunt certe iſtud hereditario jure dapiferi de Alceja, quousque gens hæc floruit; qua exſtincta eo ornati fuere domini de Hirſchhorn.

(*o*) Vide quæ de eo notavimus in diſſ. de com. Veldentiæ in *actis acad. Pal.* vol. II, §. IV, p. 253.

(*p*) Quod alibi forſan probabimus, cum de eo diſputare nunc nimis longum foret.

Digitized by Google

ſtum vero eſt, officiales hoſce hereditarios, in Francia Rhenana conſpicuos, eosque ex ordine dynaſtarum & comitum, natales ſuos haud ad Palatinatum Ripuariorum Aquisgranenſem, quem Conradus cum hereditate ſua in Francia Auſtraſia conjunxit, ſed ad ducatum Francorum in eadem referre. Quemadmodum longior diſputatio de officiis hisce hereditariis Palatinatus Rhenani fines hujus commentationis excedit, ita maxime opto, ut a viris rerum Palatinarum peritioribus materia, quæ ad illius ſplendorem pertinet, in lumine collocetur.

§. L.

Dux Francorum advocatus generalis eccleſiarum majorum

Ad formulam ducalis imperii attendentes vel maxime eam in tutela provinciæ armata, quam advocatiæ nomine appellari conſtat, adeoque etiam in advocatia & eccleſiarum & civitatum poſitam videmus. Quod quidem ducis officium tanti viſum eſt, ut cum plurimis advocatiis ſpecialibus, tum generali per omnem provinciam polleret, honorifice diceretur advocatus principalis (*q*), univerſalis tutor, cuſtos ac defenſor vaſallorum, civitatum, oppidorum, terrarum & omnium jurium imperialium (*r*). Neque igitur dubito, magnum ducatus Rhenani decus in advocatia eccleſiarum majorum Franciæ Auſtraſiæ omnis ponere. Verebatur certe Moguntina eccleſia ſeculo X *potentem*

(*q*) Vide diploma regis Adolfi an. 1294 datum, quo Johannem Lotharingiæ, Brabantiæ & Limburgi ducem conſtituit „ advocatum principalem „ & rectorem & judicem generalem in aquis & in terris, ad exercendum omnia, quæ pacis obſervantiam reſpiciunt & ad advocati principalis officium pertinere noſcuntur — a partibus circa fluvium Mofellæ usque ad partes maris, quod Zee vocatur, & ex parte Rheni „ altera verſus Weſtphaliam &c.„ in *Butkenſii trophaeis Brabant.* T. I, probatt. p. 117.

(*r*) Cf. *Edmundum Dinterum* L. V, cap. I ad an. 1255 apud *Butkenſium* l. c. p. 95.

Digitized by Google

fuum advocatum, eumque placita agentem (*s*). Quis vero potentior duce in hac ipſa provincia? Fridericus quidem Cocles, dux Suevorum, Franciæ Rhenanæ heres, an MCXXXVIII, cum electioni novi præſulis Moguntini adeſſet princeps & auctor, inſigne juris advocatitii documentum edidit (*t*). Atque idem cum fratre Conrado, Francorum duce, ſimilem auctoritatem avunculo ſuo, regi Henrico V, in conſtituendo Wirceburgenſi epiſcopo ad tuendam electionem oppoſuerat (*u*). Neque igitur miramur, quod Conradus Staufenſis, Palatinus Rheni, antiquum jus in eligendo novo præſule Moguntino cum landgravio Thuringiæ, quem alterum Moguntinæ eccleſiæ advocatum dixeris, obtinere ſtuduit (*x*). Quod autem duces Francorum advocatiam principalem eccleſiæ & Spirenſis & Wormatienſis olim tenuerint, vel ex eo certiſſime colligimus, quod illa cum hereditate Salica ad Staufenſes principes pervenit. Spirenſem quidem ſibi retinuit Fridericus Ahenobarbus, idemque dein imperator, quem cum filio Henrico VI rege an. MCLXXXVIII advocati partes ſuſtinuiſſe profitetur ipſe epiſcopus Spirenſis (*y*). Wormatienſis autem tutela cum beneficio inſigni, caſtro oppidoque Heidelberg, & comecia Stalbohel hereditate accepit Fridericæ cæſaris frater, Conradus Palatinus Rheni, ſuisque ſucceſſoribus trans-

(*s*) *Gudeni cod. dipl. Mog.* tom. I, n. V, p. 8.

(*t*) Teſte *Ottone Friſingenſi de geſtis Frid. I*, lib. I, cap. XXII, p. 418.

(*u*) Narrante *annaliſta Saxone* ad an. 1122 p. 647.

(*x*) Vid. additiones ad *Lamb. Schafnab.* an. 1160, p. 428, in *Piſtorii* T. I ed. Struv.

(*y*) Cf. *Lehmanni chron. Spirenſe* L. V, cap. LXV ſub Ulrico II epiſcopo, ibique literas, ex quibus hæc verba excerpere liceat: „ Conſulentibus „ & approbantibus præfatis principibus, ſcilicet domino imperatore & „ ejus filio glorioſiſſimo rege eo tempore exiſtentibus eccleſiæ Spirenſis „ advocatis. „

Digitized by Google

transmiſit (*z*). Neque tamen ſic eccleſiæ iſtæ caruere advocatis ſpecialibus, qui comitis ſive judicis officio in quovis epiſcopio fungerentur. Urbium denique, Wormatiæ, Spiræ, ceterarum advocatias obtinuiſſe duces noſtros, nemo facile dubitaverit, qui ea, quæ ſupra de Conrado Wormatienſi, ejusque filio Ottone, ducibus Francorum, diſputavimus, recordari velit.

§. LI.

Cum duces noſtri Francorum fuiſſent ſigniferi, hoc ipſo illi in tutela & clientela ſua habuiſſe exiſtimandi ſunt opifices armorum, qui armaturæ olim conſueta genera, loricas, ſcuta, galeasque fabricabantur, maximeque a nobiliſſimo capitis munimento, galea ſive caſſide, Germanis *kaſſila*, ſive *keſſel* (*a*) dicebantur *keſſeler*, quo nomine ſequior ætas fabros quoscunque ahenarios complexa eſt. Atque etiamnum iſti miniſteriales Palatini comitis habentur ejusque ſunt in tutela, ubicunque per omnem Franciæ Rhenanæ tractum, ſive in ipſa Palatina provincia, ſive in aliorum principum ceterorumque territoriis habitent (*b*). Originem vero indolemque horum fabrorum primitus

Protector fabrorum ahenariorum per omnem Franciam

(*z*) Ita equidem Henricus Wormatienſis in literis clientelaribus an. 1225, Ludovico I Bojorum duci, eidemque Palatino Rheni conceſſis apud *Freherum origg. Pal.* P. I, cap. x, p. 81: „ Quia vobis commiſit domi„ nus poteſtatem & dominæ A. uxori filii veſtri, per quam Worma„ tienſem eccleſiam juvare poteſtis, & ei aſſiſtere in ſuis neceſſitati„ bus, ut ad auxilium & conſilium tam noſtrum quam ejusdem eccleſiæ „ tam vos quam ſucceſſores veſtri & dominæ A. — ſitis perpetuo obli„ gati & vobis & ſucceſſoribus dictis in feodum conceſſimus &c. „

(*a*) Cf. *Wachteri gloſſ. Germ.* ſub voce *Keſſel.*

(*b*) Cf. *Pfeffingeri Vitr. illuſtr.* T. III, p. 913 - 916 & perill. quondam Ictı Heidelbergenſis, *J. F. Hertlingii diſſ. de regalibus Palatinis*, 1734 editam, §. IX. Privilegia cæſarea & ipſius Palatini Caroli Ludovici electoris integra edidit *Thulemarius de oblatione* cap. XVIII, §. 46, p. 271 - 280.

Digitized by Google

tus militarem subindicat clare satis etiam hæc protectorii lex, ipsis inter alias conditiones lata, ut in securitate burgorum ac terminorum, ubi habitent aut sedem fortunarum suarum habeant, quando id necessitas postulet, defendenda adesse debeant; cujus officii sui pretium olim ferunt facultatem privam exercendi rem ahenariam in terris clientelæ Palatinæ attributis. Sunt quidem, qui hanc fabrorum ahenariorum tutelam ad officium archidapiferi aulicum, Palatinis comitibus olim proprium, referre malint (*c*). Sed facit ipsa illorum destinatio bellica (*d*), dapiferalis officii cum imperio signiferi bellico antiquissima conjunctio, denique hujus clientelæ analogia cum illa buccinatorum bellicorum, quæ penes Saxonum duces eosdemque marescballos antiquitus est (*e*), ut originem tutelæ fabrorum ærariorum militarem a ducatu ipso Francorum repetamus.

Videamus jam, qui fuerint olim & etiamnum sint termini hujus clientelæ. Hæc autem in privilegio Ruperti cæsaris memorantur loca terminalia: „a Sura fluvio, Alsatiæ limite boreali, „ versus Lutram cæsaream, a Lutra versus Kirnam ad Navam, „ a Kirna peragrando silvam Sane versus Confluentes Rheni ac „ Mosellæ, a Confluentibus Rhenum transeundo ad Montaborem „ usque, a Montabore ad Fridbergam, civitatem imperii, a Frid-

„ berga

(*c*) Satis certe confidenter ita pronuntiavit celeb. *Buderus* in *diss. de protectione opificum speciali &c.* quæ est quarta in ejus *symmictis observatt.* lib. II, vide p. 37. Neque vero privilegia cæsarea quicquam continent, quod opinioni isti faveat.

(*d*) Quæ ex protectorio ahenariorum Hohenloico confirmatur. Vi illius enim obligati erant domino beneficiario ad hæc præstanda servitia, ut eum, ubi diffidatus esset, per quatuordecim dies in expeditione hostili propriis sumtibus sequerentur, sin autem expeditio longius duratura esset, tum sumtibus domini alendi militarent adversus omnes, nisi quibus ante fide & sacramento obstricti fuissent; cf. ampl. *Hanselmanni* demonstrationem diplomaticam superioritatis territor. Hohenloicæ &c. P. I, p. 139.

(*e*) Cf. *Reinhardi diss. de offic. imp. Saxonicis* sect. II §. XV, p. 140 sqq.

Digitized by Google

„ berga ad Gelnhuſam, inde ad Miltenbergam Mœno vicinam, „ hinc ad Dunckelsbohel, a Dunckelsbohel ad Enzam fluvium, „ ab Enza ad Murgam fluvium, a Murga ad litus Rheni, e re„ gione Suræ ad Rhenum.„ Qui hoſce clientelæ Palatinæ fines cum illis, quibus Franciam Rhenanam ſupra diſtermiſtare conati ſumus, diligenter conferre velit, næ is delectabitur intelligendo, quam bene utraque terminatio conſpiret, atque altera alteram illuſtret. Conſpirat porro non modo cum ea, ſed notitiam quoque finium, quibus Francia Rhenana a Franconia ſive Francia orientali diſtincta fuit, inde a Miltenberga ad Dinckelsbohelam usque, egregie ſupplet terminatio clientelæ fabrorum ahenariorum, quam a Palatinis Rheni beneficii loco habent Zobelii de Gibelſtatt per Franconiam (*f*), quamve comites Hohenloici eidem adfinem habuere (*g*). Cum enim Staufenſes principes ducatum Franconiæ etiam ante, quam Franciæ Rhenanæ hereditatem adiiſſent, liberalitate regia nacti eſſent, intelligitur, qua ratione Conradi, Palatini ad Rhenum, ſucceſſores etiam clientelam fabrorum ahenariorum in Franconia, extincta familia Staufenſi, adepti ſint. Cum pariter ſupra oſtenderimus, ducatum Alſatiæ ſub Conrado IV juniore Wormatienſi, Francorum duce, cum ducatu Franciæ Rhenanæ conjunctum fuiſſe, atque dein utramque provinciam

(*f*) Quos de Zobeliorum privilegio laudavit auctores *Hertlingius* l. c. p. 48, ii tantum generatim, nec diſtincte de eo loquuntur. Clariſſimo autem *Kremero*, hiſtoriographo Palatino, mihi amiciſſimo, curatiorem ejus debeo notitiam, ex privilegio Ludovici Barbati electoris an. 1410 repetitam. En ambitum terminalem protectionis fabrorum Franconicæ: „ A Miltenberga ad Gelhuſam, hinc ad Bruckenoviam, inde ad Biſchofs„ hemium, itide Fladungam, tum Meinungam, Sluſſingam, Auſteltam, „ Seslachium, Ebern, Eltmann, Ebracum, Sluſſelfeldam, Windshe„ mium, ponticulum Oſthemenſem, inde ad Dunckelsbuhel, inde ad „ Heylpronnam, inde ad Mosbacum, tandem a Mosbaco ad Miltenber„ gam. „

(*g*) Fines hujus diſtrictus expoſuit *Hanſelmannus* l. c. unde eos excerpſit *Buderus* l. c. p. 42 ſq.

ad Stauſenſes tranſiiſſe, fortaſſis etiam ratio manifeſta eſt, ob quam Palatini comites noſtri in Alſatia & Brisgovia clientelam fabrorum cuprariorum habuerint, equeſtri familiæ de Rathſamhauſen in ſubfeudum conceſſam (*h*).

§. LII.

Prænonenda de comitatu palatii Rhenano

Supra probavimus (*i*) ſummam palatii comitivam ſeculo IX exeunte jam in gente illuſtriſſima Salicorum Vederovienſium Haſforumve conſpicuam eſſe. Gebhardus certe, comes Vederoviæ ſeu Franciæ antiquæ clariſſimus, munere comitis palatii functus eſt; atque ejus fratruelis Eberhardus, Francorum dux, etiam comitis potentiſſimi Franciæ titulo ornatur, qui quidem plenius cognoſcitur ex eo, quod eundem ſcriptores boni (*k*) comitem palatii appellent. Neque dubium eſt, quin ejus ſucceſſores, Francorum duces, ex familia Wormatienſi, quemadmodum in exercitu, ſic in Palatinis placitis primas tenuerint. Præter ipſos enim haud extitiſſe in Francia Rhenana, qui ad hunc palatii principatum aſpirare auderent, facile mihi quisque dabit, cum præſertim & ipſi comitatus majores Franciæ tenuerint, & ceteros comitibus minoribus beneficii loco conceſſerint, quod infra

(*h*) Paucis eam attigit vir immortalis, *Schoepflinus*, in *Alſat. illuſtr.* T. II, p. 713, §. 584, ubi Johannem de Rathſamhuſen feudum ahenariorum an. 1361 primum acquiſiviſſe docet. Docuit autem me laudatus Kremerus, in literis feudalibus a Ruperto cæſare an. 1399 Ludelmanno Rathſamhuſio datis fines ejus brevibus ſic deſcriptos legi, ut ſilva Hagenoenſi, verſus ſeptentrionem, & verſus auſtrum Hauenſteinio ſive Petra Pertuſa ſupra Baſileam, ab occidente Vogeſi, ab oriente Silvæ Nigræ dorſo terminentur. Atque iidem fines fuere ducatus Alſatiæ veteris, cf. *Schoepflinus* l. c. tom. I, p. 631, §. XXI.

(*i*) Vid. §. XXVII, p. 401.

(*k*) *Sigebertus Gemolac.* ad an. 928, *Albericus* ad eundem annum p. 275. Unde Aventinus Eberhardum ſubinde vocat præfectum prætorio Francorum.

Digitized by Google

fra exemplis comprobabimus. Atque nescio an ipsum illud senescalli supremi officium, quatenus in aula versabatur, ad unam regiæ mensæ præpositurum referenda sit, cum sciamus, etiam appellationem illius Germanicam, *Truchses* sive *Drotset* sæpius, imo primitus adhibitam esse ad præpositurum palatii sive tribunalis designandam (*l*).

Sed quid opus est verborum testimoniis, cum tot rerum documenta adsint, quibus duci Francorum, ejusque heredi, comiti Palatino Rheni, summum judicis imperii officium vindicari queat. Ante vero quam ea enumeremus, præmonendum censemus, quod ad rem cognoscendam pertineat atque sententiæ nostræ iniquam interpretationem cavere possit. Scilicet ipsi sæpius jam observavimus, duces nostros, quos judicio principum sive curia regali ceu proximos a rege præsidere decebat, ob honorem locumtenentis regii, quem simul sustinebant, sæpius ad exteras provincias tuendas, bellaque gerenda cum potestate ducis ablegatos, adeoque a curia regali absentes fuisse; quo factum est, ut cæsares illorum vices aliis, vel filiis, iisque regni heredibus, vel probatissimo cuique inter principes, quin comiti Palatino Francorum Aquisgranensi, ubi placita celebrabantur regia, mandarent (*m*). Atque cum ducatus Francorum post obitum Conradi Wormatiensis ad regem Henricum III hereditate venisset, necesse videbatur, alios subinde provinciæ comitis palatii vacuæ alligare. Unde haud improbabile est, Henricum de Lacu, comitem Palatinum Ripuariorum, etiam partes præsidis curiæ

(*l*) Celeb. *Eccardus* in *comment. crit. in catechef. Theotisc.* p. 130 dilucidius originem vocabuli *Drotset* ita explicavit, ut idem sit ac dominicus præpositus; quam derivationem licet ill. *Buri* in illustratione juris feudalis ad *Schilterum* p. 275 voce *dapifer* comprobare nolit, suo tamen suffragio confirmat vir summi nominis, *Koelerus* in *notitia historica de officiis hereditariis provinciarum Brunsvico Luneb.* §. XX, p. 52 sq.

(*m*) Cf. quæ diximus in serie illustrata comitum Palatinorum p. 66 sq. ac novissime in præf. ad historiam Godfridi Calvensis p. 174.

Digitized by Google

imperialis sive comitis Francorum Rhenanorum administrasse, atque inde cognomen *Rheni* titulo adjunxisse. Neque similem honorem Sigefrido ejus privigno heredi, qui se comitem Palatinum Francorum appellavit, adscribere dubitamus. Verum quum is cæsari rebellis cecidisset, haud equidem filiolo Wilhelmo comitatus Ripuariorum Palatinus hereditarius ereptus videtur, sed Godfrido Calwensi comiti mandata est provincia Francica, quippe penes quem curiæ imperialis præsidium fuisse, diserte testatur chronographus Laureshamensis (*n*). Sic vero officium comitis palatii a ducatu Francorum militari, qui in Stausensibus principibus restitutus fuit, aliquamdiu abstractus est arbitrio regum, usque quo tandem post Salicorum cæsarum extinctionem, Lothario II regnante, Conradus Stausensis, Francorum dux, munus comitis palatii sive præsidis curiæ imperialis denuo sibi vindicavit. Atque hujus ex fratre nepos, Conradus comes Palatinus, summæ post imperatorem amplitudinis vir dici non meruisset, nisi is cum comitatu Palatino Aquisgranensi supremam comitis Palatini dignitatem olim ducum propriam conjunxisset, a qua heredes ejus merito scriptori vetusto dicuntur magni comites Palatini de Rheno. Quantumvis autem reipublicæ Germanicæ, maxime judiciariæ, forma pedetentim ac novissime constituto a Friderico II cæsare judice aulico, quem recte vicarium comitem palatii dixeris, mutata fuerit, superstes tamen mansit dignitas suprema comitis palatii, quam illustrioribus juribus ac prærogativis etiamnum eminentem habet comes Palatinus Rheni, quod brevibus jam declarabimus.

§. LIII.

Jura ad comitatum palatii referenda

In deducendis vero juribus ex suprema palatii comitiva, ducum Franciæ Rhenanæ propria, ordinem sequemur, quo munus comitis Palatini generatim descripsimus, ejusque functiones dispo-

(*n*) Vide comm. de Godfrido Calwensi §. 13, p. 205-209.

Digitized by Google

diſpoſuimus in commentatione de origine Palatinatuum provincialium (o). Scilicet comes Palatinus omnis primum erat *Palatinus judex* in provincia, ſive regius judex omnium, qui a ducum comitumve poteſtate judiciaria exemti, regioque tantum juri devincti erant, inque cauſis, quas reges ſibi reſervaverant; deinde vicarius ſive *Scultaſius* ſummus duci in placitis provincialibus aſſidens, ejusque abſentis locum tenens; tum advocatus generalis bannum regalem ſive ſanguinis exercens; tandem ſummus ſiſci regii per provinciam totam procurator. Qua vero poteſtate quadripartita comites Palatini in provinciis ducalibus præditi erant, eadem comites palatii ſive duces Francorum in provincia regali eminuiſſe nemo dubitaverit. Quin duces Francorum ſive comites palatii primarii majorem etiam in modum jura iſta habuiſſe, quam comites Palatinos, qui illius imaginem in provinciis ceteris repræſentabant, facile eſt intellectu. Quum enim duces noſtri provinciæ, regibus tanquam ducibus Francorum ſummis addictæ, cum poteſtate Palatina præeſſent, atque curiæ regalis præſides haberentur ſummi, non ſolum Francorum populi victoris ac primarii, ſed univerſi etiam regni judices ſupremi olim fuere.

§. LIV.

Primum igitur dux Francorum Rhenenſium judex Palatinus ipſorum erat. Hinc dubio procul iſti ſive duces ſive comites Palatii a ſeculo X tenuere comitatus ſeu judicia provincialia in pagis Franciæ Rhenanæ, Spirenſi, Wormatienſi, Navenſi, Longavia inferiori, Nidenſi, Vederovia, Craichgovia & Elſenzgovia, ceterisque, quos vaſallis ſuis beneficiario nomine conceſſerunt, quemadmodum jam ſupra in ſerie hiſtorica ducum Franciæ Rhenanæ probavimus. Neque vero obſcuritas vetuſta- Judicia provincialia

(o) In commentariis academiæ elect. Boicæ vol. IV.

Digitized by Google

tis amica, ſterilitas ſcriptorum, qui res ſcitu digniores memoriæ traderent, atque etiam monumentorum ſeu chartarum veterum diſturbatio, denique inſcitia, quæ etiamnum antiquitatis reliquias delitescere jubet, haud, inquam, ea cuncta patiuntur, ut frequentiora veſtigia poteſtatis judiciariæ ducum noſtrorum in ceteris Franciæ Rhenanæ pagis demonſtremus. Relinquamus igitur ætati futuræ ſpicilegii largioris fructum. Nullam vero cauſam, præter iſtam Palatii comitivam, ſubeſſe facile nobiscum arbitrabuntur lectores in eo, quod plerique comitatus Franciæ Rhenanæ a Palatinis Rheni comitibus dati olim ſint beneficio. Simili certe ratione comitatus Ripuariorum plerique cum plurimis advocatiis pertinuerant ad comites Palatinos Aquisgranenſes, ab iisque ad alios beneficiaria lege venerunt (*p*). Cum uberior hujus loci tractatio materiam peculiari libello poſſit præbere ampliſſimam, nonniſi breviter comitatus illos clientelæ Palatinæ percurrere licet, neque tamen minus ſperare, hoc ſatis fore ad origines illorum ad comitivam Palatii, quam habuere duces Francorum, referendas. In agro Wormatienſi comites Liningenſes antiquitus judicium provinciale ſeu comeciam cum jure conducendi a Palatinis Rheni comitibus habuere (*q*). Atque in

(*p*) Cf. ſeriem illuſtratam com. Pal. Aquisgran. p. 26 ſq. & genealogiam adjunctam ſub Hermanno I, & literas Wilhelmi Juliacenſis reverſales an. 1230 in *Tolneri cod. dipl.* n. LXXXII, p. 69.

(*q*) In literis maxime reverſalibus comitum Liningenſium, quales deductioni & demonſtrationi juris Lininga-Dachsburgici in landgravii Heſſonis hereditatem inter probationes n. 6 & 8 ſubjunctæ leguntur, ſeudum Palatinum antiquum eſſe dicitur comecia Liningenſis cum tribus judiciis provincialibus, quæ a mallis antiquioribus appellantur 1) in Stahelhel, inter Wormatiam & Spiram. 2) in Kaldenberg, ad Primiam fluvium prope Wachenhemium, 3) ad Stolen ſive in Stamp, inter Staufam caſtrum & Alſingebornam villam. Ab hisce autem judiciis diverſam comeciam Liningenſem, atque hujus ſedem Ogershemium fuiſſe, pluribus docetur in hiſtoria ſucceſſionis Liningenſis ab an. 1237 ad an. 1566 deducta & probationibus ampliſſimis munita, quæ prodiit an. 1749, vide

Digitized by Google

in eodem pago comeciam peculiarem ſeu judicium Pfeſſingen prope Durckhemium ab iisdem principibus olim tenuerunt comites Weſtraſiani de Hohenburg (*r*). Pari ratione landgraviatus ſive comecia Wildgraviorum, quæ ad pagum Navenſem relata, atque a quatuor mallis, quos judicium provinciale perambulare ſolebat, quadripartita nobis videtur, antiquum eſt comitum Palatinorum Rheni beneficium (*s*), æque & officium mareſchalli terræ Palatinæ hereditarium. Veldentini autem comites, cum Wildgraviis communi ſtirpe veterum comitum pagi Navenſis

vide probat. XXIII, & cf. chartam venditionis oppidi Agersheim an. 1323 factæ, quam hiſtoriæ Rudolfi I Palatini & Ludovici cæſaris adjecimus in comm. acad Boicæ vol. III p. 126 &c. n. x; unde colligere licet, judicium provinciale Liningenſe univerſum quadripartitum a quatuor mallis, ubi id agebatur, extitiſſe.

(*r*) Vide ſententiam parium curiæ Palatinæ an. 1389 latam de comecia Pfeſſingen in ſcripto eriſtico, quod exceptiones comitum Liningenſium Weſterburgicorum in cauſa hereditatis ab Heſſone landgravio relictæ exhibet, probatt. n. 13, p. 16. Ultimo autem comite Hohenburgenſi, Johanne, abſque heredibus maſculis circa annum 1440 defuncto comecia Pfeſſingen rediit ad Ludovicum, electorem Palatinum Pendebant ab hac comecia curtes Schonenberg & Quidersbach cum hominibus S. Pirminii, quas cum variis decimis in iſtis aliisque locis, ceterisque juribus ab Hohenburgenſibus comitibus in ſubfeudum habuere dynaſtæ Dunenſes, domini de Oberſtein.

(*s*) Cf. quæ ex tabulis veteribus eam in rem obſervavimus in comm. de comitibus Veldentinis, §. IV, not. (b) in *actis acad. Pal.* vol. II, p. 253; ubi diſtinctam cognoſcas comeciam Flanheim a ceteris judiciis majoribus eidem conjunctis, in Rhunen, in Syende. Obſcurius vero eſt, quæ fuerit quarta ſedes judicii provincialis. Neſcio enim, qua ratione cum monumentis beneficii Palatini certiſſimis conciliari queant literæ feudales, quibus Ludovicus Bavarus cæſar an. 1318 Johanni wildgravio Dunenſi comeciam provincialem inter Moguntiam & Treviros ſitam, ſigillatim judicium in Spizheim an der Locher, tanquam feudum imperii confert, in *Lunigii archiv. imp.* ſpicil. fæcul. P. II, p 1919. Ceterum inter judicia majora comitum Silveſtrium etiam extitiſſe Offenbacenſe, colligi queat ex notitia, quam ill. Kremerus in hiſtoria gentis wild- & Rhingravicæ p. 21 not. 4 communicavit.

Digitized by Google

venſis orti, a Palatino comite habebant comeciam caſtro Lichtenberg conjunctam cum terra S. Remigii, binisque curtibus Boſenbaco & Nerzvilla cet. (*t*). In eodem pago Navenſi comites Sponheimii a Palatinis comitibus lege beneficiaria tenebant bannum ferinum ſive jurisdictionem foreſtalem in ſilva Sane cum ceteris juribus locisque (*u*).

Alia autem ratio fuit pagi Spirenſis, cujus comitatum, æque & advocatiam eccleſiæ majoris Spirenſis, uti familia Salica Spirenſis, eaque cæſarea, atque hac exſtincta Staufenſes principes, pariter regnum adepti, ſibi retinuerant, ita illum per ſuos comites ac procuratores adminiſtrandum curarunt; unde factum, ut cum Staufenſis familia regno excidiſſet, inde ab interregno reges Spirgoviæ præficerent advocatos provinciales, qui quicquid regii juris in illa ſupererat, procurarent. Verum frequentibus bonorum imperii alienationibus atque oppignerationibus terrarum & jurium in Spirgovia imperialium, a Ludovico Bavaro & Carolo IV cæſaribus in gratiam Palatinorum comitum factis, advocatia iſta ſenſim debilitata, tandem extincta inque jus Palatinum converſa eſt (*x*).

Veniamus jam ad pagos transrhenanos, eorumque comitatus. Atque ſic prætermiſſo pago Rhingaviæ inferioris, qui cum juris olim eſſet Moguntini, comitibus Rheni paruit tanquam miniſterialibus Moguntinis (*y*), occurrit primum Einrichia ſive

(*t*) Vid. comm. de comit. Veldent. §. VIII, p. 263.

(*u*) Literæ feudales loquuntur præterea piſcationem fluminis Navæ, quartam partem oppidi Kirchberg, villasque Süffersheim & Leubersheim.

(*x*) Cf. ill. *Schoepflini Alſatiam illuſtr.* T. II, p. 607 ſq.

(*y*) Uti vel ex eo patet, quod comites Rheni frequentius in tabulis occurrant inter miniſteriales, atque titulo vicedomini nonnunquam ornentur. Quamvis autem comeciam Rhingaviæ haberent a Moguntina eccleſia, bannum tamen recipiebant a rege, Cof. jura ſucceſſ. illuſtriſſ. Lœwenhauptiorum in dynaſtiam Bretzenheim an. 1745 adj. num. I, & vide Embrichonem ringravium ac vicedominum in *Joannis ſcriptt. Mog.* T. II, p. 688, 760 &c.

Digitized by Google

ſive pagus ſive provincia, cujus comitatum a Ludovico, ultimo comite Arnſteinenſi, reſignatum conſobrino & heredi ſuo Reimboldo domino de Iſenburg, atque ab hoc comitibus Naſſoviis & Catimelibocenſibus venditum (*z*), a comite Palatii ſive duce Francorum pependiſſe ex eo colligimus, quod comecia iſta provincialis pagi Einrich, quæ cum inter Naſſoviorum & Catimelibocenſium comitum familias communis eſſet, a quatuor condominis dici cœpit judicium quatuorvirale (*Vierherrengericht*) uti olim, ita etiamnum beneficio Palatini comitis ad Rhenum accepta feratur (*a*). Comitatus vero Sainenſem & Wedanum, quem utrumque pago Engers comprehenſum videmus, clientelæ Palatinæ fuiſſe nemo ignorat (*b*). Comitatum Heyger ſeu jurisdictionem pagi minoris Heyger, cum judicio Ebersbach & advocatia Selbach a Palatinis noſtris habebant antiquitus Molſpergii dynaſtæ in Longavia, quoad eum pari lege acceperunt Naſſovii comites (*c*). Sic & comitatus Solmenſis, quem ex comitatu Ardgoviæ, pagi minoris ad Longaviam inferiorem referendi, ortum eſſe credimus, beneficiaria lege a Palatinis comitibus pendet (*d*).

(*z*) Teſte biographo vetere Ludovici Arnſteinenſis in *Honthemii prodr. hiſt. Trevir.* P. II, p. 711.

(*a*) Cf. illuſtris quondam *Reinhardi* comm. hiſtor. jurid. vol. II, diſſ. 12, p. 274, celeb. *Eſtoris origg. jur. publ. Haſſ.* Lib. I, cap. VIII, in *elect. jur. publ. Haſſ.* p. 70, & *Tolneri hiſt. Pal.* p. 38, n. 6.

(*b*) De comitatu Sainenſi vide *Freheri origg. Pal* P. II, p. 27 ſq. & ſolidam informationem de indole comitatus Sainenſis an. 1745 editam, cap. III, p. 10 ſqq. Wedanum vero comitatum fuiſſe beneficiarium, pariter ex literis feudalibus, quales & mihi ad manus ſunt, jam obſervavit *Freherus* l. c.

(*c*) Cf. *Tolneri hiſt. Pal.* p. 38, n. 3-7. Laudatas vero ibi tabulas ex tabulario Dillenburgenſi liberaliſſime mecum communicavit vir perill. ab *Erath*, ex quibus venditor fuit Gyſo de Molleſperg cum filiis Johanne & Gyſone.

(*d*) Vid. *Freherum* l. c. & cf. deductionem Palatinam, quæ in cauſa Wedana prodiit Heidelbergæ 1661.

Digitized by Google

De comitatu veteri Nuringenſi (*e*), qui Vederoviam & fortaſſe Nidegoviam primitus perambulavit (*f*), probe vero ab advocatia imperiali Vederoviæ diſtingui debet (*g*), ſuperſunt literæ clientares ſeculi XIII, quæ illum olim Palatino juri alligatum fuiſſe ſignificent. Scilicet iſtam comeciam provincialem ab Ottonis de Hammerſtein, comitis Vederoviæ, ultimi ex familia Salica Vederovienſi, obitu, qui an. MXXXVI accidit, ducatui, credo, Francorum adjunctam, acceperunt primum comites dicti a caſtro ſuo vel mallo Nuringen in Nidegovia; dein his extinctis circa an. MCLXX Minzenbergii dynaſtæ, iique ſimul advocati & procuratores foreſti regii Drieich, occuparunt (*h*); tandem poſt hujus gentis interitum inter heredes Minzenbergiorum dynaſtæ Falkenſteinii obtinuere ſec. XIII. In Nidgovia porro Palatinos comites verebantur dominos ſuos Homburgi montani poſſeſſores (*i*) quem-

(*e*) Diſputarunt de indole hujus comitatus duumviri, de re hiſtorica optime meriti, *J. A. Bernhard* & *Ph. Guil. Flad.* Cum enim ille in *antiqq. Wetteraviae* Lib. II, cap. VI comeciam Wetteraviæ Nuringenſem declaraturus, documenta juris Palatini in ſuſpicionem vocaſſet, hic vindicias ejus an. 1747 edidit, quæ illum denuo provocarunt ad diligentiorem comeciæ Wetteravienſis illuſtrationem, anno inſequenti excuſam. Quamvis autem doct. Bernhardus emendatiorem ejus plenioremque cognitiam ſuppeditaverit, haud tamen ſatis bene pugnaſſe cenſendus eſt, qui Vederovienſem comitiam cum advocatia generali Vederoviæ in unum miſcuerit, atque ſic rem omnem implicaverit magis quam explicaverit.

(*f*) Ipſa ſcilicet Nuringa, olim in monte poſita, ubi dein caſtrum novum Falkenſtein ex adverſo Kœnigſteinii erectum fuit, in Nidgovia reperitur.

(*g*) Similiter in Alſatia comitatus provincialis diverſiſſimus fuit ab advocatia provinciali ſive generali. Officium quidem advocati ſolummodo pendebat a rege, & referebatur ad urbes, ceteraque loca juris regii; comes vero jus dicebat civibus liberis, per totum pagum, munusque ſuum ab alio potentiore habere poterat. Unde alios habuiſſe advocatiam, alios hereditariam comeciam, ſeries advocatorum Wetteravienſium docere poteſt. Sed hoc alibi diſputabimus.

(*h*) Cf. excell. *Buri* deductio de prærogativis veterum foreſtorum regiorum ſect. I.

(*i*) Cf. *Toineri hiſt. Pal.* p. 102.

Digitized by Google

quemadmodum in Vederovia caſtrum Bracht eorundem fuit beneficium (*k*).

Wildenſtein caſtrum cum villis & judiciis eo pertinentibus ad Speshartum ſilvam in Moingovia habuere olim a Palatinis Rieneccii comites, atque his extinctis comites de Erbach. Comitatus Erbacenſis in Plumgovia, Moingoviæ parte, pincernatu hereditario terræ Palatinæ Rhenanæ conjunctus, inter feuda Palatina illuſtris maxime eſt (*l*). Tale etiam in Moingovia fuit comitatus caſtri Lichtenberg (*m*), ut cetera taceam.

Rhenenſis ſuperioris æque & Lobodunenſis pagorum comitatus primum erant regii, usque quo illius comitatum, dictum Beſſingen, Wirceburgenſi eccleſiæ, hunc vero Wormatienſi contulit Henricus Sanctus imperator. Illum quidem Wirceburgenſes epiſcopi largiti ſunt comitibus Catimelibocenſibus, Palatina ſtirpe oriundi, hunc vero, quem cum comecia Stahelbohel eundem eſſe exiſtimant eruditi (*n*), cum caſtro burgoque Heidelberg duces noſtri Palatini, iique advocati eccleſiæ Wormatienſis ſupremi, tanquam beneficium Wormatienſe recognoverunt.

Conſolidarunt iidem in Elſenzgovia comitatum Dilſperg, extinctis comitibus de Dilſperg, qui illum ex hereditate Lauſenſi conſecuti erant (*o*). Craichgoviam ſec. X & ſequenti admini-

(*k*) Quod comites Wilnavii cum dynaſtis de Liesberg, dein Rodenſteiniis habuerunt.

(*l*) Non eſt, quod eam in rem pluribus adducamus *Schneideri* hiſtoriam Erbacenſem.

(*m*) Feudum Catimelibocenſe, a quo etiam Dietherus comes an. 1228 cognomen ſumſit *comitis de Lichtenberg*; cf. *Gudeni ſylloge diplomat.* cod. Schonaug. n. LXVII, p. 155 & 157.

(*n*) Cf. *Freheri origg. Pal.* P. I, cap. x, p. 82. Stalbuhel vero nomen eſt commune, clivum denotans, cujusmoda loca olim malli erant. Inde etiam comecia Liningenſis dicebatur in Stahelbuhel.

(*o*) Cf. *Tolnerum* p. 83.

Digitized by Google

ſtrarunt comites ducum vaſalli, quorum ultimus Zeiſolfus cum ſuperſtites non habuiſſet filios, ceſſit Craichgoviæ præfectura ſeu comitatus Bretheim comitibus, qui de caſtro Lauſen in Neckergovia inferiori appellati ſunt (*p*). In Salzgovia & Pfunzgovia caſtra Graben & Stein accepta debebantur Palatinis (*q*). Atque comitatus Eberſtein in Uſgovia neſcio an ad clientelam Palatinam relatus olim fuerit (*r*).

Sed ſatis ſint exemplorum, quæ doceant, comitatus fere omnes Franciæ Rhenanæ, ſi ab iis diſceſſeris, quos vel a regibus ipſis (*s*), vel ab eccleſiis habebant pauciores, beneficiarios fuiſſe acceptosque Palatinis Rheni, heredibus ducum. Unde vero hos tot comitatibus auctos exiſtimes, niſi quod comitatum Palatii tenerent. Pari certe ratione comites Palatini Ripuariorum antiquitus tenuerant comitatus pagorum Aquisgranenſis, Tolbiacenſis, Colonienſis, Bunnenſis, Eifliæ, Ruricgaviæ cet. Atque ex eodem illo fonte facile credo derivare liceat jurisdictionem Palatinam in vaſallos, quamvis immediatos. Sed modum tandem facimus huic capiti.

§. LV.

(*p*) De his alibi agimus. Hodienum Palatinorum jus ſupremum in Craichgovia teſtatur receſſus, quem vocant, centenaicus; de quo vide *Franciſci Aleſ gemmam juris Palatini* a Ferd. Joſ. Wreden diſſertationis loco propugnatam an. 1740.

(*q*) Conſulatur index *hiſtoriae Zaringo-Badenſis Schoepflinianae* ſub vocibus *Graben* & *Stein*.

(*r*) Cf. ſolidam informationem de indole comitatus Sainenſis Germanice editam, in cujus adjunctis n. 8, p. 7 leguntur literæ clientelares Palatinæ an. 1327 datæ, quibus Joannes Sainenſis inveſtitur quatuor comitatibus *Solms, Virnberg, Bilſtein et Eberſtein*. Johannes nimirum ille pronepos erat Johannis comitis de Sponheim & Sayn, qui poſt obitum fratris uterini Eberhardi de Sayn, dicti de Eberſtein, jus, credo, hereditarium in comitatum Eberſtein ad poſteros propagaverat.

(*s*) Tales fuere Decienſis in Longavia, Lœwenſteinenſis in Murrergoia, ceteri.

Digitized by Google

§. LV.

Dux Francorum tanquam comes Palatii assidebat regi, qui supremus regni judex erat, quippe cum constet, id moris antiqui fuisse, ut nullus judex superior, sive rex, sive dux, sive comes, in celebrandis placitis seu judiciis non haberet a latere legatum seu quæstorem suum, quem scaldasium majores nostri vocare consueverunt; atque si quis causam haberet adversus ipsum judicem, hæc coram sculdasio ventilanda esset (*t*). Facile autem quivis intelliget, officium hoc sculdasii regii generalis gravissimum proprium esse debuisse proprincipis Francorum, ejusdemque comitis palatii. Novimus quidem, sæpius filios regum, aliosve proceres, sive sacros sive civiles, vices judicis in placitis regiis obivisse, quoties dux Francorum vel absens erat, vel cæsarum filiis, regibus designatis sive in consortium imperii assumtis, cedere debebat, vel alia quævis causa obstare videbatur. Neque vero sic ipsa tollitur regula, quæ uti veteri reipublicæ eique liberæ aptissima videtur, ita fons exstitit judicii illius, quod aurea bulla Palatino Rheni in ipsum cæsarem tribuit. Neque certe facile ullus antiquitatis patriæ peritus probaverit illustris quondam Senkenbergii, nescio quam docte gratiam captaturi, juveniles sive assentationes sive calumnias, quibus judicium in cæsarem Palatinum, refragante veteris reipublicæ formula, ipsaque lege fundamentali, ut specula taceam, obloquentibus veterum scriptorum testimoniis exemplisque, quæ historia usque ad Friderici III cæsaris ætatem suppeditat, fabulis annumerare aggressus est (*u*). Quamvis autem judicium istud quodammodo usu

Judicii principum ordinarius præses adeoque etiam judex cæsaris

(*t*) Cf. quæ diximus in comm. de origine Palatinatuum provincialium sect. II, §. 2 in act. acad. Boicæ vol. IV p. 74 & 78 not. f. & *Senkenbergii fabulam judicii Palatini*, cap. 1, §. 3, p. 70.

(*u*) Scriptam a se, cum in academia studiis vacaret, dissertationem paululum dein revisam primum Francofurti edidit, tum vero cum binis aliis de judicio principum & recursu ad comitia denuo publicavit curis secundis

Digitized by Google

perierit sive obsoleverit, manet tamen veritas ejus historica, quam cum pluribus adstruere vetent fines huic commentationi præscripti, provocare liceat ad viros clarissimos, qui in illa confirmanda versati sunt, Hertlingium, Estorem & Olenschlagerum (x).

§. LVI.

Vicarius absentis cæsaris seu regis &c.

Eidem huic ducis Francorum sive comitis Palatii personæ, quæ locum tenentem seu vicarium regis repræsentabat, apta mihi videtur prærogativa vicarii imperii, absentibus & imperatoribus & regibus designatis, quæ postquam ad Palatinos Rheni comites seculo XII cum ceteris juribus, ducatui Francorum olim conjunctis, propagata esset, atque rarius cæsari vivo adjungeretur rex, frequentius a Palatinis nostris exerceri solita, literis Ruperti regis an. MCCCCI datis, quibus Ludovicum filium sui absentis vicarium esse jubet, egregie declarata & confirmata est (y). Atque ex eodem capite facile vindicari licet jus tutelæ legitimæ in reges minores annis (z). Denique huc referri debet Palatini

dis auctam 1745. Ipse autem in præfatione nova p. 65 confitetur, longe ab eo dissensisse viros summos Ludewigium, Struvium, Heineccium, Wenkerum, Frid. Esaiam de Pufendorff; quibus addimus virum rerum patriarum peritissimum, J. D. Kœlerum, qui quoties in scholis historiæ J. R. G. Alberti I cæsaris lites de vectigalibus obmotas electoribus Rhenanis enarraret, indignabatur, veritatem judicii Palatini Senkenbergii calumniis vanitatis accusari.

(x) Vide illum in *diss. de regalibus Palatinis* §. V, istum in libello de judicio principum &c. 1757 edito, cujus tota sectio III vindicias judicii Palatini in cæsarem continet p. 100 - 112: hunc in nova A. B. illustratione §. XLIII, p. 154 sq. qui in explicando hoc argumento ita versatur, ut non appareat, quare tandem Senkenbergio assentiri velle videatur.

(y) Quas vide in *Freheri* notis ad *Petrum* de *Andlo in repraes. reip. Germ.* an. 1657 Noribergæ edita p. 200 sqq.

(z) Cujus exemplum supra adduximus §. XXVIII, p. 403.

Digitized by Google

tini jus in electione dubia definiendi (*a*), factamque rite electionem proclamandi (*b*).

§. LVII.

Ex eo tandem, quod comes palatii habendus est sculdasius regis, intelligitur potestas ordinaria, quam Palatinus Rheni olim habet de banno sanguinis investiendo, cum Saxonum dux in suo districtu similem potestatem nonnisi ex delegatione regia habere debuerit (*c*); intelligitur porro potestas sæviendi singularis in latrones per universam Franciam Rhenanam, bannusque viarum publicarum sive regiarum, qui hodie jure conducendi comprehendi solet, atque Palatinis Rheni etiam extra terras suas per comitatum superiorem Catimelibocensem, Francofurtum usque, itemque per Badense territorium usque ad Pforzhemium proprius est (*d*). Mitto jam Rheni fluminis custodiam, cetera, quæ hic attingere non opus est.

Potestatem habens ordinariam de banno investiendo, banumque viarum publicarum

§. LVIII.

Tandem comites Palatii nostros supremos fuisse fisci regii procuratores, atque ex eodem beneficia sua habuisse, dubium esse nequit recordantibus ea, quæ supra de Conrado Sapiente ejusque filio Ottone, Francorum ducibus, horumque potestate, in Spiram maxime & Wormatiam civitates, disputavimus (*e*). Habebant nimirum in illis præter sua prædia monetam, teloneum, multam pecuniariam, decimasque. Quum Otto III cæsar an. MCCCCXCVI ecclesiæ Moguntinæ foresum quoddam ad Rhenum

Procurator fisci regii per Franciam Rhenanam summus

(*a*) Quod testatur Urbanus IV papa in epistola ad Richardum regem an. 1263 data, in *Leibnitii prodr. cod. I. G. dipl.* n. XIV, p. 12 & *Montii* corp. diplom. T. I, p. 237.

(*b*) Quod exemplis illustrare omnino superfluum videtur.

(*c*) Cf. diff. nostram de Palatinatibus provincialibus sect. II §. 4 l. c. p. 82-89.

(*d*) Cf. *Hertlingium* de *regal. Pal.* regale XVI, p. 71 sqq.

(*e*) §. XXXI & XXXII.

Digitized by Google

num donaret, aſſenſum præbebat Conradus III dux (*f*). Neque ego dubitare auſim, quin Palatinæ ducis Francorum poteſtati ſubditi fuerint regiorum foreſtorum magiſtri ſive præfecti, buticularii cet (*g*). Longe illuſtrius autem præfecturæ iſici ſupremæ veſtigium etiam hodie cernitur in jure, quod Palatini principes Rheni per omnem Franciam Rhenanam olim habent in homines antiquitus juri regio mancipatos, quos vocant wildfangios, ſpurios, miſogamos (*h*). Sed mitto hæc aliaque inſignium jurium veſtigia (*i*), quæ quo minus perſequamur, prohibent & fines diſſertationis jam juſto longioris, & illorum ipſorum gravitas, quæ peculiaribus libellis diligentius illuſtrari merentur. Sufficiat capita ſubindicaſſe, quo eadem facile quivis referri debere videat.

(*f*) Vide ſupra §. XXXIII.

(*g*) Cf. diſſ. de Palat. provinc. l. c. ſect. II, §. 5, not. (k) p. 93. Quia Ludovicus Severus, comes Palatinus Rheni, ſimilem auctoritatem in Franconia exercuiſſe videri poteſt conſiderantibus literas ejus clientelares, an. 1266 datas, quibus Conrado Waldſtromero præfecturam foreſti Norimbergenſis confirmavit. Neque enim illæ quicquam continent, quod ſuſpicari jubeat, ipſum hac in re vicario jure egiſſe. Vid. eas in celeb. *Schwarzii diſſ. de buticulariis* app. docum. IV, p. 71 ſq.

(*h*) Vide *juſtitiam cauſae Palatinae* ſive defenſionem juris regalis Palatini in homines proprios &c. Manhemii 1738 recuſam, cujus caput V excerptis documentorum oſtendit, quam late olim patuerit illud jus. Scilicet fines ejus cis Rhenum haud diverſi fuere a finibus Franciæ Rhenanæ, iidemque trans Rhenum excurrunt usque ad Herbipolenſem diœceſin.

(*i*) Quæ pridem Schwederus, Hertlingius, peculiaribus diſſertationibus complexi ſunt. Taceo Pfeffingerum & Moſerum, juris publici Germanici illuſtratores, qui regalia Palatina enumeraruat.

IN-

Digitized by Google

INDEX DIPLOMATICUS
HUJUS VOLUMINIS.

An. 650 circ. Sigebertus rex omnium ſuorum in pago Spir. proventuum decimam partem eccleſiæ Spir. adſcribit, *Latine* pag. 261
864 Ludovicus Germ. rex eccleſiæ Spir. confirmat res in Anglahgeuue & in pago Spir. acceptas, *Latine* 262
868 Ejusd. regis diploma de commutatione bonorum inter Gebhardum epiſcopum Spir. & Chriſtianum comitem in pago Spir. facta, *Latine* 264
940 Ottonis I regis donatio prædii in Ubtusheim, in pago Logenahe, in comitatu Chuanradi comitis, *Lat.* 77
946 Conradus dux, Wernheri com. filius, bona & jura ſua in Spira &c. eccleſiæ Spir. tradit, *Latine* 265
960 Charta concambii bonorum inter Godefridum epiſc. Spir. & Rudolfum virum nobilem, *Latine* 267
1006 Henricus II rex prædium Janſonis manumiſſi in Spirgovia eccleſiæ Spir. tradit, *Latine* 269
1023 Henrici II imp. diploma de ſex mille ſexcentis & quinquaginta ſex manſis abbatiæ S. Maximini in beneficium acceptis, *Latine* 104
1028 Piligrimi archiepiſc. Colon. charta prima de fundatione Brunvillarenſis monaſterii, *Latine* 133
Eod. Ejusdem Piligrimi charta ſecunda, *Latine* 135
Eod. Ejusdem charta tertia, qua curtem Coloniæ cum domibus monaſterio Brunvillar. tradit, *Latine* 139
Eod. Ezzo comes Palat. eccleſiæ S. Nicolai in Brunwillare ſua omnia ad Lovenich tradit, *Latine* 132
1033 Hunbrahti traditio manſi in Wachenheim pro eccleſia Wormat. *Latine* 270

Digitized by Google

An. 1046 Henricus III rex prædia sua in Nusdorff, Spirgeſcheid, Luterbach & Salhunbach eccleſiæ Spir. tradit, *Latine* pag. 271
Eod. Ejusd. donatio villarum Pillungisbach & Luoch in Spirgovia, *Latine* 273
1051 Henrici III imp. confirmatio fundationis, bonorum ac jurium abbatiæ Brunvillar. *Latine* 140
Eod. Ejusd. ordinatio de bonis monaſterii Brunvill. in tractu Moſellano ſitis, *Latine* 144
Eod. Ejusd. alia ordinatio de monaſterio Brunvill. hujusque præcipue advocato, *Latine* 147
Eod. Richezæ reginæ literæ donationis novæ in Cloteno, *Latine* 150
1052 Leo IX papa Herimanno archiep. Colon. tradit & confirmat monaſterium Brunvillar. *Latine* 152
1057 Annonis archiepiſcopi Colon. literæ de donatione caſtelli Salavelt & Orla per Richezam reginam, *Latine* 153
Eod. Henricus IV rex prædium Herigesheim in Spirgovia eccleſiæ Spir. tradit, *Latine* 274
1059 Henrici IV regis donatio ſex manſorum in tribus pagi Logenahe locis eccleſiæ Limburgenſi facta, *Latine* 78
1062 Henricus IV rex manſos duos in Logenahe a matre ſua Agnete S. Georgio in Lintburg traditos confirmat, *Latine* 79
1063 Henrici IV regis diploma de nona parte pecuniæ fuæ Annoni archiep. Colon. data, *Latine* 155
Eod. Henricus IV rex paternam donationem foreſti Luzhard eccleſiæ Spir. confirmat & amplificat, *Latine* 275
1065 aut 1075 Annonis archiep. Colon. literæ fundationis eccleſiæ b. Mariæ ad gradus, *Latine* 156
1085 Sigewini archiepiſcopi Colon. charta de inſtauratione eccleſiæ b. Mariæ ad gradus Coloniæ, *Latine* 158

An.

Digitized by Google

An. 1090 Hermannus III archiep. Colon. litem inter eccleſiam b. Mariæ ad gradus & monaſterium Brunvillar. de prædio Clottono dirimit, *Latine* pag. 159
1093 Henrici comitis Palat. Rheni & domini de Lacu literæ fundationis monaſterii ad Lacum, *Latine* 121
1097 Adelheidis Palatina comitiſſa beneficium capelliani ſui Manegoldi Limburgenſi eccleſiæ aſſignat, *Latine* 80
1099 Hermannus archiep. Colon. abbatiæ Brunvillar. indulget novale intra ſilvam ejus Bram faciendum, *Lat.* 161
1100 Johannis epiſcopi Spir. literæ de fundatione abbatiæ Sunnesheim, *Latine* 277
1107 Brunonis archiep. Trevir. literæ de fundatione monaſterii Sprengirsbac. *Latine* 107
1112 Henricus V imp. fundationem monaſterii Lacenſis confirmat, *Latine* 126
Eod. Sigefridi comitis Palat. literæ novæ fundationis monaſterii ad Lacum, *Latine* 123
1119 Bruno archiep. Trevir. partem decimarum in Bachrecha congregationi S. Andreæ in Colonia tradit, *Lat.* 97
1124 Adelbertus archiepiſcopus Mogunt. donationem Adelheidis comitiſſæ Palat. S. Georgio in Limburg factam confirmat, *Latine* 81
1129 Adelberti archiepiſcopi Mogunt. declaratio jurium eccleſiæ Limburg. adverſus familiam ejus, *Latine* 82
1131 Lotharius II imp. monachis Brunvillar. jus colligendi ligna & paſcendi porcos in ſilva Osninch confirmat, *Lat.* 162
1136 Wilhelmus comes Palat. varia prædia donat abbatiæ Springirsbac. *Latine* 109
1138 Conradi III regis diploma de curte Bettendorf abbatiæ Lacenſi reſtituenda, *Latine* 128
1140 Arnoldus archiep. Colon. abbatiæ Brunvillar. domum quandam ad Moſellam tradit, *Latine* 163

Digitized by Google

An. 1141 Conradus III imp. abbatiæ Brunvillar. confirmat jus ſuum in ſilva Osninch, *Latine* pag. 164
1142 Albero archiepiſcopus Trevir. inveſtituram eccleſiæ in Keimetam, quam Wilhelmus comes Palat. habuerat, abbatiæ Sprenkirsbacenſi confert, *Latine* 111
1144 Conradus III rex Rom. poſſeſſiones & jura monaſterii Springirsbac. confirmat, *Latine* 112
Eod. Ejusd. confirmatio concambii facti inter Arnoldum Archiepiſcopum Colon: & Richardum abbatem Sprengirsbac. *Latine* 116
1171 Fridericus I imp. Conradi III regis privilegium Sprengirsbacenſe confirmat, *Latine* 118
1182 Philippi archiepiſcopi Colon. charta de advocatia monaſterii Villich, *Latine* 299
1183 Conradi Palatini comitis de Rheno compoſitio litis inter eccleſiam Sprengirsbac. & Godefridum comitem Spanheimenſem, *Latine* 119
1193 Henricus VI imp. privilegium Conradi III & alia jura Sprengirsbacenſis monaſterii confirmat, *Latine* 118
1196 Conradi archiepiſcopi Mogunt. literæ de fundatione abbatiæ monialium in Comeda, *Latine* 95
1209 Henrici comitis Palatini Rheni literæ inveſtituræ Wilhelmo IV comiti Juliac. datæ, *Latine* 297
1218 Heinrici ducis de Limburg literæ immunitatis in Luzzinc pro monaſterio Lacenſi, *Latine* 130
1223 Ottonis illuſtris comitis Palat. Rheni literæ inveſtituræ Wilhelmo V comiti Juliac. datæ, *Latine* 298
1230 Heinrici archiep. Colon. tabulæ fœderis cum Palatino Rheni comite & cum marchione Bad. adverſus ducem Limburg. *Latine* 99
1232 Heinrici comitis Saynenſis literæ immunitatis in Winningen pro monaſterio Lacenſi, *Latine* 131

An.

Digitized by Google

An. 1237 Transactio de jure nemoris Cumze inter Wilhelmum & Walramum comites Juliac. *Latine* pag. 302
1239 Johannis comitis de Spanheim charta libertatis pro monasterio Ravengirsburg, *Latine* 102
1258 Wilhelmi abbatis S. Cornelii literæ de silva Viela cum Brunvillarensi monasterio æque divisa, *Lat.* 165
1277 Literæ emtionis castri & oppidi Cube cum jure patronatus in Wissel & bonis in Ulversheim, *Latine* 101
1291 Dominorum de Hohenfels literæ venditionis bonorum in Steden, monasterio ad Dreisam factæ, *Lat.* 84
1305 Maria Brabantina, Philippi III Audacis, Galliæ regis, vidua, Godfridi Brabantini fratris hereditatem inter filias ejus dividit, *Gallice* 317
1322 Adolfi Palatini Rheni comitis literæ feudales Heidenrico de Heiger datæ, *Germanice* 91
1327 Jacobi abbatis monast. ad Dreisam literæ de reditibus in Stetin abbatiæ Arnsteinensi venditis, *Latine* 86
1333 Catharina magistra & conventus monasterii Vallis b. Mariæ bona sua in Stedin abbatiæ Arnstein. vendunt, *Germ.* 88
Eod. Hermannus & Wernherus fratres domini de Hohenfels, Conradus porro dom. in Reipolskirchen nullum sibi jus competere in bonis abbatiæ Arnstein. venditis profitentur, *Ger.* 91
1336 Ludovicus IV imp. Wilhelmum VII ex comite creat marchionem Juliacensem &c. *Latine* 319
1339 Rudolfus II elector Palat. dignitatem principis & marchionis Wilhelmo V Juliacensi collatam probat, *Latine* 321
1343 Rupertus senior & Rupertus jun. comites Palatini Rheni Wilhelmo marchioni Juliacensi comitatum Nuwenar tradunt in feudum, *Germanice* 322
1348 Carolus IV rex Wilhelmo marchioni Juliac. quartam partem provinciarum Hannoniæ, Hollandiæ, Frisiæ atque Selandiæ in feudum confert, *Germanice* 321

Digitized by Google

An. 1349 Carolus IV rex Wilhelmum Juliac. marchionem ſuſcipit amicum & conſiliarium intimum &c. *Germ.* pag. 323
1408 Ruperti regis Rom. literæ de advocatia monaſterii Ravengirsburg, *Germanice* 103
1520 Johannes II dux Simmerenſis & Beatrix Bad. conjuges filias ſuas, Johannam & Odiliam, monaſtero Boppardienſi conſecrant cum annua penſione, *Germ.* 92

INDEX TABULARUM
EX ÆRE
AD HOC VOLUMEN PERTINENTIUM.

Lapides ſepulcrales Hemmerodenſes pag. 49
Lapides Romani Bonnenſes 57
Tabula ſigillorum 70
Genii Heddernheimenſes & Godramſtein. 175
Laconica Lupodunenſia 217
Pagi Spirenſis tabula 228
Tabula ſigillorum Juliacenſium 292
Specimen fragmenti Pragenſis evangelii d. Marci 326

Digitized by Google

INDICES

Geographicus, Genealogicus, rerum & verborum ad hiſtoriam ſpectantium,

quæ

continentur in tribus actorum academicorum voluminibus haſtenus editis,

Ubi notandum, numerum Romanum indicare volumen, Arabicum paginam.

I. Geographicus

Regnorum, provinciarum, ducatuum, comitatuum, pagorum, civitatum, caſtrorum, palatiorum, monaſteriorum, vicorum, villarum, montium fluviorum, rivulorum &c.

A.

Aberinesburg, Abrinsberg, Abrahæ mons, I, 193, 201, 219.
Abtey, in comitatu Sponhem, II, 302.
Abunheim I, 256.
Aburinesheim, Ebernsheim I, 269.
Adalahaug II, 172.
Adelberg monaſt. I, 325.
Adelbrateswilre, Albersweiler III, 247.
Admontibus, Bercheim, I, 272.
Adweiler II, 274.
Affalterach I, 341.
Affalterloch III, 237.
Affloheim, Appenheim I, 272.
Agersheim, Ogersheim I, 244.
Agmarsheim, Ormsheim I, 245.
Agridesheim I, 244.
Aichinum, Eich I, 255.
Alaisheim, Alsheim in pago Wormat. I, 265.
Alagaſtesheim, Algesheim I, 272.
Alarideſtat, Ellerſtat, III, 232, 253.
Alasheim, in pago ſpirenſi III, 232, vid. Altzheim.
S. Alben I, 280.
Albersweiler III, 247.
Albich I, 276.

S.

S. Albini I, 280, 298.
Albolfesheim, Albsheim I, 259.
Albsheim ad Prümam I, 45, 46, 298.
Albsheim ad Iſinam I, 249.
Albucha, Albich I, 276. III, 105.
Albulfi villa, Albsheim I, 46, 259.
Alceia, Alzey I, 276.
S. Aldegundis III, 115.
Aldenmunſter II, 155, vid. Laurisham.
ALEMANNIA III, 354, 412.
Alf III, 114. v. Biſcovefalven.
Alflo prope Luzerod III, 115.
Algesheim I, 243, 272.
Aliſentia, Alſenz I, 280. III, 277.
Alkene III, 122, 125, 127.
Alkenrod III, 360.
Alſa, Aliſenza fluv. I, 37, 279.
ALSATIA III, 230, 254, 355, 363, 409, 427, 466.
Alsbach II, 163.
Alfeborn I, 37. III, 470. Alfenbrunne I, 281, 298.
Alfenz, Alſontia III, 105.
Alsheim I, 265. II, 252.
Alſtenrode III, 135, 138.
Altaripa III, 335. Altrepia I, 227. Altrepio III, 236.
Altdolfesbach, Alsbach II, 163.
Altenglan I, 39.
Altereia III, 108.
Altheim II, 40, 75. III, 245.
Altorf I, 387.
Altriep III, 48.
Altzheim III, 232.
Alzey oppidum, I, 387. præfectura I, 432.
S. Amandi terra I, 60.
Amerbach monaſter. III, 354.
Amœneburg comitatus III, 388.
Anchriche III, 66.
Andel II, 243.
Andrana fluv. III, 346.
Andrida fluv. III, 145.
Angaria comitatus III, 375, 379.
ANGLACHGOWE III, 263.
Anolofelde I, 285.
Annweiler II, 60.
Anſcueſheim I, 232.
Anſilheim, Aſſenheim III, 231.
Aolfesheim, Albsheim, I, 249.
Aonisheim I, 282.
Apfloa, Appfla, Appula, Münſterappel I, 280. Appula rivus I, 278.
Aphapalaha I, 234. II, 174.
Appelheim I, 272.
Appenbove II, 15.
Appinſtein, Epſtein I, 244.
AQUENSIS PAGUS III, 157. Aquenſe palatium III, 292.
Aquisgranum civitas III, 320, 367.
Arasheim, Harsheim I, 252.
Arbotsheim, Arzheim III, 247.
Aribimesheim, Armsh. I, 278. II, 245, 246.
Arnefe fluv. III, 134, 181, 148, 334.
Arnolfesberc III, 105.
Arnſtein monaſter. I, 27.
Arzheim, Arbotsheim III, 247.
Asbach III, 277.
Aſcmundesheim I, 282.
Aſche III, 66, 145.
Aſchela III, 138.

Digitized by Google

Aſchininbrunn, Eſſelborn I, 260.
Aslachermarca I, 284.
Aſp, ſilva III, 136, 142.
Aſpach in Wegnerthal I, 72.
Aſſela III, 157.
Aſſelnheim I, 249.
Aſſenheim III, 231.
Aſtheim I, 282.
Auguſta, urbs III, 274, 298.
Aurbach II, 163.
Ausfeld III, 465.
AUSTRASIA III, 339, 340. ſq. Auſtraſiorum ducatus 141, 347, 367.
Autenbruch II, 67.
Autersheim, Autmaresheim, Ottersheim I, 253.
Auua II, 173.
Aventicum III, 174.
Aychen, Aachen III, 294, 304.
Azzulenheim vid. Aſſelnheim.

B.

Babeſtat II, 256.
Babinheim vid. Bobenheim.
Bacharach, oppidum I, 401. III, 34, 98, 99, 339, 425. præfectura I, 432.
BADANACHGOWE III, 351.
Bagnuel, Bengel III, 114.
Baldolfisfelde I, 282.
Baldrisheim I, 282.
Balzfeld I, 236.
Bartenbach I, 343.
Bartenfort I, 43.
Battenberg I, 248. III, 253.
Battenburg, comitatus III, 388.
Battenheim I, 267.
Baumholder I, 533. II, 243, 245, 246, 268. III, 361.
Bebingen III, 240, 277.
Becherheim I, 277.
Bechtolsheim I, 262.
Beckelheim, caſtrum III, 425.
Beddenkircha II, 163.
Beilſtein, comitatus III, 476.
Beintersheim I, 246.
Beleshuſen III, 280.
Bell III, 122, 286. Bella 125, 127.
Bellenheim II, 42, 70, 78.
Bellincheim III, 244.
Benchouen III, 138.
Bengenheim III, 385.
Benrad III, 73.
Bensburg III. 293.
Bensheim II, 161.
Bensheimer Hof II, 168.
Bentenforſt II, 254.
Bentritesheim vid. Beintersheim.
Bercheim, in pago Wormat. I, 272. in Ripuaria III, 134, 137, 142, 287, 294, 299.
Berenbrunne I, 282.
Berge in Logeneke III, 83.
Bergen, in pago Spirenſi II, 40. in pago Navenſi II, 254.
Bergeheim in pago Lobodun. I, 229.
Berghuſen III, 242.
Berlin, urbs II, 317.
Bermersheim, Bermotesheim I, 258, 276.
Bernborn II, 14.
Bernhardeshuſen I, 220.

Bertolfesheim vid. Bechtolsheim.
Berwinkel I, 339, 347, 366.
Befenhauſen I, 340, 358.
Befensheim vid. Bensheim.
Beſſiacum III, 105.
Beſſingen II, 165, 174. III, 475.
Bettenberg vid. Battenberg.
Bettendorf III, 122, 127, 129, 154, ſeq.
Bettenheim II, 173.
Beyerthal I, 231.
Bezcingen in pago Rhinenſ. vid. Beſſingen.
Bezingen in pago Mayenfeld III, 286.
Bibelsheim I, 278.
Bibiſloz vid. Biblis.
Bibilingen I, 228, vid. Wibilingen.
Biblis II, 162.
Biebesheim II, 164.
Bielſtein I, 43.
Bichumbach, Bickenbach II, 163.
Bihingen I, 350.
Bikendorf III, 105.
Bileſtein, caſtrum, III, 293.
Bilingen III, 251.
Billiche III, 105.
Billigheim II, 13.
Bilcke III, 138.
Bingen, Pinge, Pinga, oppidum I, 273. III, 105.
Birckenowa I, 221.
Birgelen ſuper Rhenum I, 282.
Biringen, caſtrum II, 283.
Birckenfeld, caſtrum III, 49.
Birkenhert II, 14.
Birſtat II, 155.
Birte III, 138.
Biſanga III, 105.
Biſchofsheim in Franc. orient. III, 465.
Biſcofesheim in pago Rhenenſi II, 171. in pago Wormat. I, 268. vid. Gaubiſchofsheim.
Biſcovefalven III, 114. v. Alf.
Biſena III, 81.
Biſinſtida, Biſeſtat, Birſtat I, 284. II, 155. 156.
Biſſersheim, Bizzrihesheim I, 248, 298.
Blankenberg III, 132.
Blankenheim III, 63.
Blankenſtat I, 230.
Blatmarsheim vid. Blocdesheim.
Blatmarsheim in pago Spir. III, 251.
Blazheim III, 154.
Blenſe III, 294. 303.
Blidenfeld III, 247.
Bliesgovia III, 254.
Blieskaſtel II, 261.
Blisna III, 157.
Blitersheim I, 279.
Blödesheim I, 261.
Bobenheim, Bobinheim I, 245.
Böchingen, Bochincheim III, 241.
Bockenheim maj. & min. I, 252.
Bodenheim I, 267.
Boedenheim I, 31.
Böhl III, 235.
Boimburg, caſtrum I, 35.
Bolanden, caſtrum I, 336. II, 262
Bomeneburg, caſtrum in Haſſia III, 389.
Bonn, oppidum III, 56, ſeqq.
Boppard, oppidum III, 26, 100, 101, 119, 362

Bor-

Borbetomagus I, 243.
Borga III, 114.
Borgberg III, 360.
Borgeu II, 243.
Bornheim in pago Worm. I, 31, 277. III, 33.
Bornheim prope Godramſtein in pago Spir. II, 15. III, 243.
Bös-Köngernheim I, 276.
Boſenbach II, 245, 246. III, 472.
Boſinesheim, Rubenbudesheim in pago Worm. I, 253.
Boſinsheim, in pago Rhin. II, 161. vid. Bensheim.
Botersheim, Butresheim I, 231.
Bothegenbach III, 294, 303.
Botinesheim vid. Erbesbüdesheim.
Boxberg præfectura I, 435. caſtrum & oppidum II, 23, 53. ſqq. 58, 282 ſqq.
Bozirsheim prope Celle III, 26.
BRABANTIA III, 339.
Bracht, caſtrum in Wedereiba III, 475.
Bram, ſilva III, 137, 141, 161.
Braunshorn, caſtrum III, 34.
Brauweiler, monaſterium III, 64 ſqq. conf. Brunwilare.
Brechelebach in pago Logenahe III, 78.
Breitenau I, 347, 366.
Breitenbach, villa in pago Navenſ. III, 361.
Breitenbach, monaſterium ad confluentes Adranæ & Fuldæ III, 346.
Bremba III, 115, 145, 66.
Bremen, urbs II, 315.
Bremereyn I, 73.
Bretheim, comitatus III, 476. præfectura I, 371, 435. II, 85. Bretten oppidum III, 205.
Breuberg vid. Bruberg.
Brezenheim III, 154.
Brezzenheim, Bricinheim in pago Worm. I, 270. III, 105.
Brichene III, 20, 83, 105.
Bridel, Brethal III, 114.
Brinshart, nemus II, 174.
Briſach III, 409, 412.
Briſeke III, 130. Briſche III, 299.
Brittanorum villa, Brezzenheim, Brittenheim in pago Worm. I, 270.
Brizzenheim in Nagovia III, 99.
Brouche III, 157.
Brubach III, 92.
Bruberg I, 364.
Bruchmühlbach III, 361.
Bruckenau III, 465.
Brunheim, Bruningesheim, Bornheim in pago Wormat. nec non Brunheim in pago Spir. vid. Bornheim.
Brunicbach III, 24.
Brunonis villa III, 64. Brunwilre 133, Bruweiler, Brauweiler I, 109.
Brunwilare, monaſterium III, 166, 232 ſqq. vid. Brauweiler.
Bruſellae III, 76.
Bubensheim vid. Biebesheim.
Bubenweiler, Burweiler, III, 241.
Bubinheim in pago Worm. I, 253 Bubinheym III, 24.
Buchenheim vid. Bockenheim.

Digitized by Google

Buchinheim in pago Spir. vid. Böchingen.
BUCHONIA III, 339. 345.
Buchrolare, Buchfolare, Buſchweiler I, 254.
Budelinchowe III, 138.
Budensheim I, 30.
Budesheim vid. Boſinesheim.
Buelon in Hedenegowe III, 277.
Buhilo vid. Böhl.
Bukinheim III, 105.
Bullau I, 212.
Bullenkeim, monaſterium II, 62.
BUNNECHGAU I, 110.
Bunigheim oppidum I, 335.
Bünsheim vid. Bensheimer Hof.
Buoch II, 53.
Buoſinesheim vid. Bensheimer Hof.
Burckheim, judicium provinc. II, 55. 60.
Burdiſa fluv. II, 177.
Buridal vid. Beyerthal.
Burnacha III, 105.
Burweiler III, 241.
Buſchweiler I, 254.
Bufenberg II, 14.
Buſenheim II, 25.
Butenheim I, 270.
Butinesheim vid. Botinesheim.
Butresheim vid. Boteresheim.
Buttersbach II, 60.
Butthesheim I, 222.
Buxlare vid. Buſchweiler.

C.

Cagelenſtat vid. Calſtat
Caisbotesheim, Gauſpizheim I, 275.
Caldenbach III, 363.
Calſtatt I, 247. 385.
Camben, Cammerhof, Cammerfeld II, 168.
Caneda III, 146. 157.
Cardonum ad Moſellam III, 120.
Carlobach, rivus I, 245. villa I, 247. III, 253.
Caſſel in Haſſia, urbs III, 380.
S. Caſſii Florentii & Moluſſi eccleſia Bonnæ III, 60.
Caſtele prope Mogunt. II, 26.
Catimelibocenſis comitatus III, 473. 475. 479.
Catti III, 194.
Cauelach III, 145. 66.
Caule II, 42.
Ceizingheim, Zeiskam III, 243.
Cella in pag. Navenſ. I, 253. 288. 387. in Ringowe II, 160.
Chamund, Kempten I, 272.
Cheiuenheim III, 145.
Chericheim, Kirchheim in pag. Lobod. I, 230.
Cherminbitzia, fluv. I, 283.
Chevenich III, 66.
Chirchdorf III, 24.
Chnolingen I, 285.
Chrothingheim III, 252.
Chumbd, monaſterium III, 33. 95.
Chundedo III, 145.
Cilolfesheim in pago Lobod. I, 222.
Ciriheim, Kircheim in pago Wormat. I, 248.
Claraſtella, Lichtenſtern, monaſterium I, 325. 332. 353.

Cla-

Digitized by Google

Claravallenſe cœnobium III, 20.
Clinga, Clingenmünſter, monaſter. II, 14. III, 247.
Clopheim I, 227.
Clotten ad Moſellam III, 34. Clottena III, 115, 138, 145, 150, 157, 160, 66.
Cnodilingen II, 70.
Cobelencia III, 323. vid. Conſl.
Cogrisheim I, 292.
Cohart II, 70. III, 248.
Colonia civitas III, 118, 60 ſqq. 139, 158, 311.
Comeda vid. Chumbd.
Comze curia III, 294, 295, 302, 304.
Confluentia, urbs III, 311, 464.
Contel, ſilva III, 107, 110, 113.
Coppenhagen, urbs II, 317.
S. Cornelii monaſterium III, 134, 76, 287, 291, 299, 304.
Cörpene III, 111.
Cosla I, 39. III, 398.
Cotemarſtein III, 257.
Couphingen III, 146, 147, 150.
Crafthal I, 387.
Crautheim, dynaſtia II, 284. Crutheim II, 23, 53.
CREICHGOWE III, 277, 475.
Creudentheim III, 233.
Crigesheim I, 257. v. Krigsheim.
Croeve III, 110, 114.
Croth vid. Cruſta.
Crucenacum oppidum I, 28. 279. II, 255. III, 431. præfectura I, 432.
Cruſta III, 105. Cruoſte 122. Croth, Cruth 125, 132.
Cuba III, 34, 35, 101.
Cuchemo caſtrum III, 110, 111. Cochma 114, 116, 145. Cuchomo 146. Cugomo 66.
Cunnigiſtorp III, 66. 136, 141.
Cuningesheim, Küngernheim I, 263.
Cuningernheim vid. Bös-Küngernheim.
Cunisberch III, 118.
Cuſel I, 39.
Cuſſilbrunnin III, 277.

D.

Dagaſtisheim I, 285.
Dagelvingon in Enzegowe III, 277.
Dagolfesheim, Dalsheim I, 257.
Dahn III, 255.
Dakenheim I, 247, 298.
Dalaheim in pag. Worm. I, 264.
Dalheim, Dalla in præfectura Mosbac. II, 62.
Dalheim extra Moguntiam III, 182.
Dalsheim vid. Dagolfesheim.
Damheim III, 243. 268.
Danteſtat II, 41, 77. Dantiſtat, Danſtat III, 231.
Danswilre III, 66, 136, 141.
Danubius fluv. III, 194.
Darmſtat, Darmunteſtat II, 169, 174.
Dautenheim I, 260.
Decima III, 105.
Decumates agri III, 191, 194.
Dechideſtein vid. Dexheim.
Deidesheim, Didinesheim III, 234.
Deimbach, monaſt. I, 387.

Digitized by Google

Deinenheim I, 266.
Denſen II, 255.
Dente fluv. III, 334.
Detelsheim I, 262, 295.
Dexheim I, 266.
Deynsberg I, 36, 70.
Diedelsheim I, 260.
Diedesfeld III, 239.
Dieſenbach in pago Spirenſi II, 16, 67. ad Navam III, 360.
Dieſenthal, monaſt. II, 26, 27.
Dielheim I, 231.
Diemunderode III, 157.
Dierbach III, 249.
Diez II, 262.
Dilkirchen I, 280.
Dilla fluv. III, 358.
Diliſperg præfectura I, 436. comitatus III, 475.
Dimola fluv. 346.
Dinchrige III, 105.
Diſibodenberg, monaſter. II, 273.
Ditbach III, 99, 101.
Dittenhoven vid. Duttenhofen.
Ditzenbach I, 234.
Diuuelenheim vid. Dielheim.
Dizingon III, 255.
Dochuwilre III, 115.
Dolgesheim I, 263.
Domuiſſa, Denſen II, 255.
Donnersberg, mons I, 288.
Dorn-Durckheim I, 263.
Dornheim I, 223.
Dornich III, 299.
Doſſenheim I, 220.
Dotrisheim I, 232.
Drachenfels II, 14.
DRECHERE pagus III, 105.
Dreieich, ſilva II, 171. III, 295, 430.
Dreiſa monaſter. I, 254, 298, 387. III, 23.
Dreiſe ad Moſellam III, 66, 145.
Dromersheim I, 272.
Drualba rivus III, 363. Drulba ricus III, 363.
Drucesberch III, 118.
Druzenbach I, 366.
Dubra, Tuberus fluv. III, 334.
Dudensfeld, Dutinsfelt vid. Diedesfeld.
Dudesheim II, 60.
Dudilesheim vid. Diedelsheim.
Duisburgum I, 36, 70.
Dulgisheim vid. Dolgesheim.
Dünckelsbohel III, 352, 465.
Dunzenbach I, 347.
Dunzinesheim I, 268.
Dürckheim, Thuringeheim, ad Hartam III, 234.
Duren III, 291, 294, 304.
Durinchheim ſuper Rhenum I, 255.
Durminzi III, 277.
Düſſeldorf, urbs II, 315. III, 74 ſqq.
Dutenheim vid. Dautenheim.
Duttenhofen III, 238.
Dynsberga prope Gieſſam III, 178.

E.

EBbelenheim in pag. Lobod. I, 230. Ebbelesheim in pag. Wormat. I, 260.
Ebenum III, 105.

Eben-

Digitized by Google

Ebenſtein I, 244.
Eberbach II, 59, 60.
Eberolfesheim, Ebersheim I, 250.
Ebernsheim I, 268.
Ebersbach III, 473.
Eberſtat II, 165.
Eberſtein, caſtrum II, 47. III, 476.
Eccandorf II, 176.
Eccanſten I, 285.
Echena vid. Eich.
Edenkoben II, 9. Edighoven II, 8.
Edesheim III, 240.
Edigheim I, 224. II, 27.
Eddingen I, 228.
Ehrenfridersdorf II, 323.
Eicheloch I, 31. I, 276.
Eichinum, Eich I, 255.
EIFLIA comitatus I, 110.
Eimsheim I, 263.
Eingriſche III, 160.
Einkirch III, 102, 236. Enkerka III, 114. Enchriche III, 145.
EINRICH, pagus III, 105, 178, 337, 382, 374.
Eiſenberg I, 250.
Eiſchweiler II, 271.
Elbeche III, 157, 158.
Elbisheim vid. Elmuotesheim.
Elimaresbach II, 173.
Eliſanheim vid. Elsheim.
Ellerſtatt III, 232. v. Alarideſtatt.
Elmeri III, 379.
Elmeresbach I, 236.
Elmuotesheim, Elbisheim I, 254, 298.
Elre III, 66, 145.
Elſenbach monaſt. in Bavar. I, 324.
Elſenza fluv. II, 62.
ELSENSGOWE III, 277, 357.
Elsheim I, 271.
Elverichesbrunnen rivus III, 110, 113.
Elz II, 60. v. Neker-Elz.
Elza fluv. III, 145.
Emphelingen, Impflingen III, 246.
Engelmorwilre, Ingweiler III, 271.
ENGERSGOWE III, 359.
Engilonheim I, 271. v. Ingelheim.
Engreſche III, 138.
Enkenbach monaſter. III, 23.
Enkerich III, 33. v. Einkirchen.
Ennensheim II, 289.
Enſehichesheim, Enſichesheim III, 246.
Enſeltheim I, 258.
Ensheim I, 261.
Enſilinheim III, 277.
Enza fluv. III, 465.
Enzeberch III, 277.
ENZGOWE III, 277.
Epeno III, 157.
Epfenheim II, 160. v. Hepfenheim.
Eppedie, Abtey in comit. Sponh. II, 302.
Eppilingen II, 53.
Eppingen oppidum II, 46 ſqq. 78, 79, 80, 81, 82 ſqq. III, 431.
Epſtein vid. Ebenſtein.
Epternach abbatia III, 45 ſq.
Erbach I, 347, 366.
Erbes-Budesheim I, 277.
Erf fluv. III, 334.
Erfeld vid. Erifeld.
Erfoltesheim III, 266.

Digitized by Google

Erſtetten I, 332, 355.
Erifeld II, 167.
Erlnbach II, 14.
Erpelsheim, Erpholfesheim I, 247.
Erzweiler I, 533.
Eſchenau I, 317.
Eſchwege, oppidum III, 389.
Eſcilibrunner marca, Eſſelborn I, 260.
Eſenheim I, 333. II, 245.
Eſinloch I, 262.
Eſſingen III, 240, 267.
Ettering III, 286.
Evernesheim III, 105.

F.

Falhun II, 323.
Falkenſtein caſtrum I, 43. II, 262. in Niedgovia III, 474.
Fausgina vid. Fusgoenheim.
Feidenheim I, 222.
Feldberg III, 178.
Feucht I, 387.
Firnunheim I, 225.
Fiſchbach III, 255. Fiſchbach ſilveſtre III, 363.
Fiſchelingen III, 240, 268.
Fladungen III, 465.
Flamaringen vid. Flemlingen.
Flamersheim, Flomersheim I, 246.
Flanheim villa II, 253, 266, 289. Flannenheim I, 277. Flonheim 30, 31. III, 471.
Flanheim monaſter. I, 30, 50, 51, 53.
Flaridesheim, Flarlesheim, Fletersheim, Flörsheim I, 257.
Flehingen I, 336.
Flemlingen III, 241.
Flouerke III, 299.
Folchesheim, Volxheim I, 279.
Folemaresbach III, 105.
Forchheim III, 241, 252.
Forehahi foreſtum I, 236.
Foroenbibiloz II, 161.
Forſt III, 255.
Franci III, 336. inferiores III, 339, 340. ſuperiores III, 339, 340. Ripuarii III, 336, 339. Salici III, 336. Rhenenſes III, 54. Auſtrafii III, 340. Neuſtrafii III, 340.
Francia antiqua III, 338, 342. antiquior III, 338. maritima III, 338 ſq. 340. media III, 347. nova III, 338, 342. noviſſima III, 344. occidentalis, regnum III, 347. occidentalis, provincia III, 350. orientalis, regnum III, 347. orientalis, provincia III, 343. Rhenenſis III, 333, 348. Ripuaria III, 338. Romana ſive Lotharingia III, 367. Teutonica III, 341, 342, 348.
Franconia I, 355. III, 342, 350, 357, 371, 373.
Frankendal I, 34, 245.
Frankenſtein, II, 261.
Frankenwilre III, 244.
Frankfurt, urbs I, 53, 74, 357, 365. II, 225 ſqq. III, 101, 263, 299, 321, 349, 479.
Frecanſtat I, 285.
Frecmarsheim, Frigmersheim, Freimersheim hinter der Wart I, 260.
Freimersheim III, 240, unter Alzey I, 261. Freins-

Freinsheim I, 247.
Fremersdorph III, 66.
Frendenberg I, 345.
Frenkenfelt II, 164.
Freſen II, 246.
Frettenheim I, 262.
Fridberg III, 464.
Fridelsheim, Fridolfesheim III, 233.
Frigbodesheim II, 176.
Friſenheim I, 244.
Frisland comitatus III, 322.
Fritislaria, Frizlar III, 380.
Frittenheim vid. Frettenheim.
Fugalesberg III, 346.
Fulbach I, 283.
Fulda III, 346, 384.
Furde II, 158.
Furendale III, 160.
Fürnbach I, 343.
Furnivelt III, 305.
Fürſtenberg caſtrum II, 55. III, 34.
Fusgönheim III, 232.

G.

Gaginheim I, 283. II, 254.
Gamundias monaſter. vid. Hornbach.
Gangele III, 138.
GARDACHGOWE III, 357.
Gaubiſchofsheim I, 243, 268.
Gauböckelheim I, 243.
GAUGIA pagus Wormat. I, 243.
Gaulago II, 174.
Gauſpizheim I, 275.
Gauweinheim I, 275.
Gauzwinesheim I, 283.
Gawersheim I, 259.
Geboldeshuſen I, 283.
Geginheim vid. Rheingönheim.
Geinsheim in pago Rhen. II, 169. in pago Spir. III, 239.
Geisborbach II, 15.
Geldeſtorp III, 138.
Gellheim oppidum I, 254.
Gelnhauſen oppidum III, 295, 465.
Gelſtrebach II, 171.
Gemminesheim vid. Geinsheim.
Gemunda ad Nicrum II, 60, 62.
Geneheiden III, 127.
Genſen III, 239, 261.
Genzingas I, 273.
S. Georgii eccleſia Limburgi III, 20, ſqq. v. Limburg.
Gerau II, 170. 174.
Gerhauſen I, 340, 358.
Germersheim II, 40, 43. præfectura I, 434, II, 15, 41, 43 ſq. 60.
Gernsheim prope Kirchheim in pago Wormat. I, 37, 66, 67, 249. in pago Rhen. II, 164.
Geroldeshuſa II. 166.
Geyberg I, 229.
Gibinezbach I, 280, 298.
Gieſa oppidum III, 358.
Gimbsbach I, 41.
Gimmeldingen III, 235.
Gimminich III, 157.
Gimminheim, Gimsheim 265.
Gininheim vid Gönheim.
Ginnesloch locus II, 166.

Digitized by Google

Ginsheim vid. Geinsh.
Glanus fluv. I, 37.
Glappach II, 174.
Gleichen caſtrum I, 339, 342, 250, 358, 360.
Gleiſſenzell III, 15.
Gleisweiler III, 241, 269.
GLEMSGOWE III, 355.
Gleni I, 39.
Gleſſene III, 136, 141, 66.
Godalohono, Godelau II, 166. ſq.
Godenouua I, 227, 234.
Godramſtein II, 9, 64, 65, 66, III, 176, 243, 244.
Göcklingen II, 14.
Goetſcheid II, 301.
Gommersheim I, 26.
Gomsheim vid. Gauzwinesh.
Gomuritesheim vid. Gawersheim
Gönheim III, 232.
Gormetia III, 338. v. Wormatia.
Goslare III, 140, 156.
Goſſersweiler II, 14.
Gowersheim I, 45.
Gowinberg vid. Geyberg.
Gozfeld III, 351.
Gozimiroth vid. Groſroth.
Gozinesheim I, 283.
Gozolvesheim vid. Wolfsheim.
Graben caſtrum III, 476.
GRABFELD pagus III, 351, 406.
Graefenhauſen III, 244.
Grammerode III, 115.
Granisheim, Grenesheim vid. Grenshof.
Graulſesheim, Graulsheim I, 273.
Gravenhuſen III, 235.
Grazolweshuſen vid. Græfenhauſen.
Grenshof I, 228.
Greſſenich III, 291, Greznich III, 299.
Grevenſtein caſtrum III, 344, 363.
Grevinwinden II, 53.
Grewilre, Grevewilre II, 285, 291, 299. in comitatu Veldenz.
Grez III, 286.
Grind I, 522.
Grosroth ad Lanum III, 24.
Gründſtat I, 249.
Grunheim III, 243.
Guileibesheim I, 278. v. Bibelsheim.
Gummersheim, in pago Spir. III, 238. in Wormat. vid. Gommersheim.
Gummeltingen vid. Gimmeldingen.
Gundensberg caſtrum Haſſiæ III, 388.
Gunſenheim I, 270.
Guntersblum III, 99.
Guntheim I, 257, 384.
Gunthereshuſum III, 105.
Guntmarisheim, Gruntramesheim, Guntrisheim I, 258. III, 277.
Gunzinheim, Gunzingon III, 238. ſq.
Gutenfels caſtrum III, 34.
Gylnheim vid. Gellheim.

H.

Haderichesbach in pago Loganehe II, 74
Hadriani vallum III, 193. ſq.
Haffligienſe coenobium III, 123.
Haag in ſilva Odonia I, 234.
Hagen caſtrum III, 296.

Digitized by Google

Hagenau oppid. I, 58, 332, II, 83, 87.
Hagenbach III, 239, 250, 263.
Hagenheim in pago Spir. vid. Hahnhofen. in pago Wormat. vid. Hanheim.
Hagenoenſis ſilva III, 363, 466.
Hahnenbach I, 338.
Hahnhofen III, 238.
Hain monaſter. in comitatu Leining. III, 90.
Hain zur Dreieich caſtrum III, 296.
Hambach III, 239.
Hamingesheim, vid. Hemshof.
Hamme I, 255.
Handſchuesheim I, 201, 218.
Hanepuze ſilva III, 136, 141.
Hanewilre III, 105.
Hangenwalheim I, 264.
Hanheim I, 269.
Hanonia comitatus III, 317, 322.
Haragaheim, vid. Horgiheim.
Harasheim, Harahesheim, Haraauesheim, Harewesheim, Harxheim I, 253.
Harlesheim, vid. Hernsheim.
Haſelach in pago Spir. III, 235.
Haſalahe in pago Rhen. II, 166.
HASAGOWE III, 351.
Haſenloch I, 262.
HASSIA III, 339, 344, 374, 389. inferior III, 388. ſuperior III, 388.
Haspach II, 60.
Hatdenhuſen III, 24.
Hauenſtein III, 466.
Hauſen in pago Lobod. I, 223. in Palencia III, 256.
Heberſtat, vid. Eberſtat.
Heddelrod III, 360.
Heddernheim III, 19, 175. ſqq.
HEDENEGOWE III, 277.
Hedenesheim vid. Heidesheim.
Heſſen III, 249.
Hege vid. Haag.
Hehenriet ſup. et infer I, 340, 342, 347, 358. Heheriterthal I, 366.
Heichinloch vid. Eicheloch.
Heichinum vid. Eich.
Heidelberg I, 71, 373, ſqq. 380, 382, 389, 391, 395, 406. 420, III, 204. præfectura I, 438. II, 100. caſtrum III, 475.
Heidenburg prope Wolfſtein I, 33. prope Reichenbach I, 39.
Heidensheim II, 253.
Heidesheim I, 226.
Heifanheim vid. Heſſen.
Heigenbac III, 157.
Heigere vid. Heyger.
Heilbronn urbs I, 212, 331, 335, 347, 356, 366, 370, 373. II, 79, 52. III, 465.
Heilgenſtein III, 242.
Heiligbrukke I, 358.
Heiligberg I, 219.
Heilsbrukken abbat. II, 8.
Heimbach in pago Spir. II, 41. in pago Rhen. III, 160. in Ripuaria III, 127. III, ad Rhenum 359.
Heimersheim, Heimradesheim I, 277.
Heimbach fluv. III, 241, 242.
Heinbach vid. Kloſter Hambach.
Heiſinisheim, vid. Heſſenheim.

Digitized by Google

Helvetia III, 169 ſqq. 174, 191.
Hembach III, 122.
Hemingesbach, Hemsbach II, 159.
Hemmerod, monaſt. III, 48 ſq. 236 ſq.
Hemradesheim vid. Heimersh.
Hemshof, Hemmingesheim I, 244.
Hepfenheim in pago Rhen. II, 159.
Heppenheim auf der Wiſe I, 251.
Heppenheim im Loch I, 260.
Herbeſtat vid. Eberſtat.
Hercinia ſilva III, 211.
Hereboldesberc III, 244.
Hergiſesheim, Herigesheim vid. Herxheim.
Herimundesheim, Hermsheim I, 226.
Heriveldon vid. Erifeld.
Herlesheim, Hernsheim I, 255.
Hert, villa II, 70. III, 244. præpoſitura II, 39 ſqq. 45, 72, 76, ſqq. monaſt. S. Georgii II, 40.
Herulfesheim II, 173.
Herwegen I, 354.
Herxheim III, 245. 274, 431.
Heſelinbach III, 379.
Heſenſulz I, 347. 366.
Heſinesheim III, 105.
Heſinloch, Heſſeloch I, 262, 295.
Heſpach via III, 136, 141, 148.
Heſſenheim I, 246.
Hessi pagus Saxon. III, 378.
Hetenesheim vid. Heidesheim.
Heuchelheim in pago Worm. I, 249. in pago Spir. II, 15. III, 247.
Heyger pagus, comitatus III, 26, 473.
Heylpronna vid. Heilbronn.
Heyrich pagus, vid. Einrich.
Hezerten III, 360.
Hildebodesheim vid. Hilsheim.
Hildenhagen in pago Loganehe II, 74.
Hildensheim, Hildesheim, Hillensheim in pago Spir. II, 237.
Hillenbach in pago Lobod. I, 219.
Hilsbach II, 59.
Hilsheim in pago Worm. I, 263.
Himynrode monaſt. III, 97. vid. Hemmerod.
Hingilenheim vid. Ingelnheim.
Hinterweſtermur I, 343.
Hirezbach II, 175.
Hirſavia monaſt. III, 253.
Hochbauer I, 338.
Hochberg, Kleinhochberg I, 347.
Hochdorf III, 234.
Hochſpira fluv. III, 228.
Hochſtatt, Hohenſtat in pago Spir. II, 15, 70. III, 243, 363. in pago Lobodun. I, 226.
Hochtorph vid. Hochdorf.
Hodomaron I, 233.
Hofeheim, Hofun II, 156.
Hohecloſter in Boppardia III, 26.
Hohenart II, 233.
Hohenfels II, 267.
Hohenhelde II, 299, 285.
Hohenmartin I, 233.
Hohenſtat vid. Hochſtatt.
Holdinruchgyn II, 24.
Hollandia comitatus III, 317, 322.
Holliute comitatus III, 388.
Holwilre III, 299.
Holzhuſa III, 105.

Hom-

Homburg in Weſtraſia II, 262. caſtrum in Niedgau III, 474.
Honöllen II, 285.
Hophouua vid. Oppau.
Hoppenbach I, 347, 358, 366.
Horebach fluv. III, 242, 276.
Horgiheim I, 251. II, 252.
Hornbach monaſt. I, 295. II, 64, 66, 75. III, 417, 431.
Hornecken II, 27, 34.
Hoſenbach II, 254.
Hoſthoven vid. Oſtowa.
Howa II, 166.
Hubeſtat III, 252.
Huchilheim vid. Heuchelheim.
Hudamaresheim vid. Ottersheim.
Hudenkirchen III, 65.
Hufileibesheim I, 283.
Huglinheim vid. Heuchelheim.
Huizingen vid. Izingen.
Hürdchen (auf dem) III, 291.
Hütten (auf der) III, 291.
Hukinesheim III, 105.
Hulvinesheim vid. Ilvesheim.
Hundesberg I, 354.
Hundesruche III, 360.
Huneresdorf III, 115.
Huntheim III, 119.
Huphof III, 242.
Hurfelden II, 174.
Hurhoff III, 351.
Hurnaſſa III, 350.
Hurrenſonshuſe ad Moſellam III, 163.
Hürweln I, 346. Hurnwilare I, 353.
Huſen I, 358. Huſen inf. III, 292.
Huſſa III, 115.
Huſun vid. Hauſen & Neckerhauſen.
Hyphelbur II, 51.

I.

Jacobswech III, 136, 141, 148. Jaſcheit vid. Gœtſcheid.
Jaxtgovia III, 357.
Ibernsheim, Ibersheim I, 255.
Ibisheim I, 278.
Ichindorp III, 136, 141, 66.
Ickenbach I, 343.
Idar ſilva III, 360. villa III, 360. Idarbann III, 360.
Idſtein III, 19.
Jettenbach I, 38.
Igel III, 44.
Igelheim III, 235.
Illine III, 251.
Ilsfeld I, 358.
Ilvesheim in pago Lobod. I, 222. in pago Worm. I, 259.
Ilversheim I, 264.
Imeleshuſin III, 277.
Immineshеim vid. Imsheim.
Imphlingen vid. Emphelingen.
Imsheim I, 253.
Inda fluv. III, 334.
Ingelheim I, 28, 74, 271. palat. cæſar. I, 300 ſqq.
Ingenheim II, 15.
Ingennesheim vid. Ensheim.
Ingolzan inf. II, 16, 67.
Ingweiler prope Reipolzkirchen II, 271.

Insheim III, 246.
Insusheim II, 15.
Intercatia castellum III, 59.
Jochgrim, Jockernheim III, 249.
Jovis mons I, 288.
IPHIGOVIA III, 351.
Irdinaburc I, 265.
Isenburg ad Rhenum II, 262.
Isina rivus I, 248.
Isinburc vid. Eisenberg.
Jugenheim I, 274.
Juliacum III, 75. 284 sqq. 314.
JULICHGOUI III, 76.
Jungholz, nemus prope Herdam II, 42, 78.
Jurbruoch locus II, 166.
Jnwilenheim vid. Jugenheim.
Izingen III, 246.

K.

Kaldenberg III, 470.
Kalw castrum I, 323.
Kamba II, 168.
Kampene III, 158.
Kanada III, 157. 146.
Kaiserswerd I, 401. III, 74.
Karlabach II, 70. conf. Carlobach.
Kastel silva I, 436.
Kaussungen, Couphingen III, 380.
Kazenbach mineræ I, 519.
Kessenach II, 255.
Keimata III, 111. Kemata 114.
Keisbotesheim, vid. Gausbizheim
Kempten I, 272.
Kerinesheim, vid. Gernsheim
Kerkel II, 262.
Kezs II, 238.
Kibelberg II, 361.
Kinsbach vid. Gibinesbach.
Kiow II, 327.
Kirchberg in comit. Sponh. II, 302. III, 472. in Hassia III, 385.
Kirchdorp III, 133, 136, 141, 66.
Kirchheim, an der Eck I, 37, 66, 67, 248. in pago Lobod. I, 230.
Kirchenarmbach III, 363.
Kirn II, 254, 464.
Kirswiler III, 360.
Kleburg III, 255.
Kleibern I, 336.
Kleinhochberg I, 347, 366.
Kleinsimmern castrum II, 286.
Klinga, Klingbach fluv. III, 244.
Klingenfels castrum II, 283.
Kloster-Hambach III, 243.
Knittelsheim II, 41.
Knoringen III, 252.
Koburg III, 153.
KOCHENGOWE III, 357. 374.
Kochersberg I, 343.
Küngernheim I, 263. Büsküngernheim 276.
Koenigsbach III, 274.
Konken II, 304.
Kornburg I, 387.
Kornhausen II, 243.
Kreftelbach I, 43.
Kreikesheim, Kriegsheim I, 157.
Krigsfeld I, 285.
Kriske III, 105.

Kru-

Krutenbach I, 338.
Kuhart vid. Cohart.
Kunigesbach vid. Koenigsb.
KUNIGESUNDRA pagus II, 153.
Kurt vid. Cohart.
Kufel II, 245, 246.

L.

Lache caſtrum III, 121, 268, Lacenſe monaſterium III, 53 ſqq. 121 ſqq. 286.
Lacus, domus templariorum prope Kirchheim I, 37, 67.
Ladenburg oppid. I, 183, 204. III, 185 ſqq. præfectura I, 438.
Lampertheim II, 157.
St. Lamprecht monaſt. I, 387. III, 235, 258, 421, 431.
Lammundisheim, Lantmundesheim, Lamsheim I, 246.
Landau in pago Spirenſi III, 246, 320. caſtrum in Bavaria I, 327. ad Danubium in Alemannia I, 327.
Landrisheim vid. Lindesheim.
Landeck caſtrum II, 14.
Landsberg caſtrum II, 245, 296. mineræ I, 507.
Langen, Langungon II, 170. III, 296.
Langenwits, in dynaſtia Landſtul III, 230.
Langobardenheim vid. Lampertheim.
Langquit villa III, 230.
Langwata villa II, 163. Langwata, Lancwadum fluv. III, 236, 276.
Laonisheim, vid. Lonsheim.
Laubach ſuper. in dynaſtia Landſtul III, 103
Laubenheim I, 268.
Lauffen caſtrum III, 476.
Laumersheim, Liumarsheim I, 249.
Lauresham, Lauriſſa, Loriſſa, Lorſa monaſter. I, 235. II, 154, 186.
Lautereck caſtrum I, 37, 69. II, 245.
Lautern oppidum I, 33, 32, 71-74, 281. II, 76, 464. præfectura I, 433.
Lautersheim I, 254.
Lechenich caſtrum III, 307.
Leheim I, 230. II, 167.
Leibersheim I, 283. II, 298.
Leidmaresheim vid. Leimersheim.
Leimen, Leimheim I, 230.
Leimersheim III, 248, 267. caſtrum & villa, II, 40, 41, 77.
Leiningen I, 250.
Lemberg III, 254. III, 531.
Lendrichesheim vid. Lindesheim.
Lengenfeld III, 242, 276.
Lenzingon III, 277.
Leodium II, 225, ſqq.
St. Leon III, 238.
Leubersheim III, 472.
Leutershauſen I, 220.
Lichtenberg, caſtrum in Nahgovia II, 287, 245, 246, 269, 277, 296, III, 472. caſtrum in Moingowe III, 473.
Lichtenſtern monaſter. I, 325. 332, 352.
Lieberesbach, I, 233, II, 158.
Liezniha III, 105.
Limburg ad Hartam caſtrum & monaſter. II, 262, III, 233, caſtrum ad Lanam III, 81,

81, ecclesia S. Georgii III, 20, 22, 77, 78, 79, 80, 82.
Lincanheim I, 285.
Lindenfels I, 364. III, 289, praefectura I, 437
Lindesheim I, 251.
Lintburc, mons ad Lanam III 20.
Linunga vid. Leininger.
Littersheim, Liutresheim I, 248.
Liuthereshusen vid. Leutershausen.
Liutmarsheim, vid. Lautersh.
Liutra v. Lautern.
Lixheim I, 387.
Loavia III, 105.
Lobedenburg, Lobdenburg, Lobodo, Lobodunae castrum, 91, 217, 236, 237, 240. cf. Ladenburg.
Lobenfeld II, 62.
LOBODUNENSIS PAGUS I, 215-236.
Locher fluv. III, 471.
Lochheim II. 165.
Löwenstein, comitatus I, 322, 328, 342, 347, 349. castrum I, L 323, 335, 355, 357, 358, 360, 361, 366.
Logna fluv. Logana, Lahn III, 334.
LOGENAHE PAGUS, III, 20, 21, 78, 346, 382, 388.
Lonchamp III, 318.
Lonsheim I, 277.
Lorbach, castrum II, 59, 60
Lorenzenwilare, Lorzweiler I, 267.
Lorsa vid. Lauresh.
Lorzebura III, 115.
Louenich, III, 66, 132, 136, 141.
LOTHARINGIA, III, 339.
Luadleichesheim vid. Ruadleichesheim.
Lubringowa I, 283.
Luden I, 426.
Ludolfesfelde, I, 283.
Luidolfesheim, I, 227.
Luitmarsheim vid. Leimersheim.
Luizhard, forestum, III, 276.
Lukesinga in pago Mossellensi III, 105.
Luoch, III, 247, 270.
Lunaewilare, II, 261.
Luolkurt, III, 105.
Lupfen in Hercinia III, 201.
Lupodunum Roman. III, 185, 197 sqq. 213 sqq.
Luppia, fluv. III, 337.
Lustat, Lustheim III, 242.
Lutenbach I, 234.
Luter, villa I, 343.
Lutera fluv. vid. Lutra.
Luterbach, in pago. Rhen. II, 159. in pago Spir. III, 254, 259, 271.
Luterburg, III, 251.
Luterecke vid. Lautereck.
Luterspring I, 71.
Lutra fluv. in pago Worm. I, 37, 281. in pago Rhen. II, 159. in pago Spirensi III, 249 sq. III, 254.
Lutramnesforst, comitatus, III, 255.
Luzelenkiricha III, 105.
Luzelstein II, 262.
Luzerad III, 115. Luzenrode III, 66, 145.
Luzheim III, 265, 238.
Luzzink III, 130.

M.

Digitized by Google

M.

Macchenheim vid. Möckenheim.
Magenheim I, 335.
Mannendal III, 105.
Mannenheim, urbs primaria Palatinatus ad Rhenum I, 440 ſqq. 223.
Manſtede III, 66, 136, 141.
Marburg, domus ord. Teut. II, 23.
Marchidilheim III, 105.
Marcomanni III, 191.
Marienberg in Bopardia, monaſter. III, 26.
Marienburg in Boruſſia II, 18.
Marisga vid. Moerſch.
Maronoberg, monaſt. I, 277.
Marreheim III, 238.
St. Martini abbatia prope Treviros III, 40.
Masbreht III, 145. Maſſenbreit 66. Meisbraht 105.
Matra, Moderen, villa III, 268. rivus III, 250, 254.
Mattiaci III, 193.
Maudach III, 201.
Mauchenheim I, 283.
Maulbrunn, abbatia III, 238.
Mawenheim I, 283.
Mawentelina III, 379.
Maycammer, Meinkemere III, 239.
Maziers, caſtrum III, 318.
Meckenberg I, 343.
S. Medardi curia II, 243, 246.
Medenheim III, 236.
Mediolanum III, 320.
Mediomatrici III, 174.
Megeldorf I, 387.
Meginenſis comitatus I, 114.
Meikedenheim III, 157.
Meilen in Brabantia II, 125, 127.
Meinhart, oppidulum I, 360.
Meinungen III, 465. III, 132.
Meiſenheim, oppidum I, 38. II, 245.
Meiſterfele, caſtrum III, 278.
Mencingon, Menzingen III, 48, 277.
Mendich III, 132.
Mennich inf. III, 286.
Mergentheim II, 21.
Mergiſtat, Merſtat I, 256.
Meriſche vid. Moerſch.
Merklingen I, 234.
Merle III, 145. Meirle III, 66.
Merlenbach, Morlenbach III, 158.
Merlheim, Merlungheim III, 246. Merlesheim II, 15.
Merold III, 105.
Merteinsheim, Mertesheim I, 250.
Meſſenich III, 138, 147, 150.
Mettenheim I, 265, 296.
Mettis III, 341.
Meyen, oppidum III, 286.
Meyenfeld, monaſter. III, 49.
S. Michaelis caſtellum I, 39. II, 278.
Michelberg II, 245, 246.
Michelnhart, ſilva II, 62, 103.
Miltenberg III, 358, 465.
Minfeld III, 249.
Minzenberg, caſtrum III, 474.
Mittelhanc II, 78.
Modau fluv. II, 163.

Modelich II, 220.
Moderen vid. Matra.
Möckenheim III, 235.
Moenus III, 193, 206, 334.
Moerfch I, 245.
Moerfchfeld I, 506.
Moertelftatt II, 62.
Moertelftein II, 62.
Moffendorp III, 154.
Moguntia, civitas k, 187, 269, 270. II, 115 fqq. 138, 142, 151. III, 4, 130, 283 fq. 322, 335, 349, 413, 461.
Moguntina marca III, 359.
MOINGOWE III, 357, 475.
Molbach, comitatus III, 289, 298.
Molenowa I, 227.
Molun ad Mofellam III, 114.
Momenheim I, 269, 283.
Monafterium, civitas III, 128.
Monetium I, 22, 27.
Monfort II, 292.
Monsheim I, 252.
Monfterdreifen III, 84. vid. Munfter.
Montabor III, 464.
Montjoie, caftrum III, 291, 320.
Mora filveftris III, 361.
Morini III, 339.
Mofa, fluv. III, 293, 304.
Mosbach, villa in pago Spir. III, 235. oppidum I, 364. II, 59 fqq. 101 fqq. III, 465. præfectura I, 436. II, 59 fqq.
Mofcheln II, 245.
Mofella, fluv. III, 100, 105, 157, 335, 359.
Mofellenfis pagus III, 105.
Moter, fluv. vid. Matra.
Mouit, fluv. III, 334. vid. Moenus.
Mouuenheim vid. Mawenh.
Mubach, comitatus III, 289, 291. villa prope Greffenich III, 291. infer. III, 291.
Mudach, Mutaha vid. Maudach.
Muderftat III, 231, 237. cf. Muterft.
Muedo III, 81.
Mühlen, curia II, 243.
Mühlheim in pago Worm. I, 251. ad Mofellam II, 244.
Mülhufen, in Craichovia I, 234. in pago Spir. III, 246.
München, II, 79.
Münfter, monafter. I, 299, 387. v. Dreien. II, 15. v. Klingenmünfter. III, 299. vid. Cornelimunfter.
Munfter, vicus prope Bingen II, 253.
Münfterappel I, 280. 534.
Mukkenrod, III, 360.
Mulbach, monafter. II, 82, villa II, 49. 84-89.
MULACHGOVIA III, 351.
Mulechen, III, 119.
Mulinhufen, in pago Spir. vid. Mühlhuf.
Mulinomarca, I, 226.
Mulinheim vid. Mühlheim.
Munchhof prope Neuenheim I, 218.
Munchhufen, III, 255.
Muncinheim I, 262, 298.
Mundinheim, I, 244.
Mundevelt III, 248. fq. cf. Minf. 259.
Munnesheim, Munulfesheim 298. vid. Monsheim.
Munzbic III, 157.

Digitized by Google

Muiteresheim, III, 154.
MURACHGOWE III, 355.
Murga, fluv. III, 354. 465.
Murhart, monaſt. I, 328, 329, 338, 355, caſtrum & oppidum I, 358, 360.
Murmiringa III, 105.
Murrthal, I, 366.
Musbach, vid. Mosbach.
Mutdaha fluv. vid. Modau.
Muterſtat, I, 298, vid. Muderſt.

N.

Nachheim I, 267.
Nachowe, vid. Nahgowe.
Nack I, 521.
Nackheim vid. Nachh.
NAHGOWE II, 245-48. 287 ſq. III, 277, 359 ſqq. 471.
Nannenſtul, caſtrum I, 36.
Narheim III, 105.
Naucravia vid. Neckerau.
Naumburg, ad Navam II, 267. præpoſitura in Vederovia III, 431.
Nava fluv. I, 279. III, 360, 472.
Navenſis pagus vid. Nahgowe.
Neapolis II, 313.
Neccarus fluv. I, 235. III, 186, ſqq 191.
Neckerelz III, 59.
Neckerau, Neccrauvia I, 226, 235.
NECKERGOVIA III, 351, 357, 476.
Neckerhauſen I, 228.
Neff III, 115.
Negent vid. Noviant
Nemeta civitas III, 228, 265. vid, Spira.
Nemetes III, 174.
Nemoris comitatus I, 109. III, 284, 299. 320.
Nentriswilre I, 72, 281, 298.
Neomagum, palat. regium I, 301.
Neriſtein vid. Nierſtein.
Nerzweiler II, 245, 246. III, 472.
Never III, 24.
Neuenheim I, 218.
Neuhauſen I, 255, 379, 387.
Neuhofen III, 236.
Neumagen III, 37, ſqq.
Neunkirchen I, 38. II, 246.
Neuſtad ad Hardam I, 34. 380, 392, 401, præfectura I, 434. II, 43.
NEUSTRASIA, Neuſtria III, 349 ſq.
Neuſtraſii III, 340.
Neyuen vid. Neven.
Nezebach III, 83.
Nida fluv. III, 19. 334.
Nidecken III, 294, 302.
Niderhauſen II, 245.
Niderkirchen modo Oſtern II, 274.
Nierſtein I, 74. 267.
Niſſernheim I, 258.
Nikenich III, 286.
Niuuenheim vid. Neuenheim.
Niuuenhofa I, 218, 233.
Niuuora vid. Niſſernheim.
Niwenburch II, 299.
Nogera vid. Neff.
Nohgavia vid. Nahgowe.
Norderowa I, 227.
NORDGOVIA Franconiæ III, 371. Alſatiæ III, 255.
Nordheim comitatus III, 389.

Norimberg urbs I, 72, 75. III, 372, 374, 480.
Normanni III, 40.
Northgowe vid. Nordg.
Noviant, Novigento III, 115.
Novus vicus Rom. ad Niddam III, 19.
Nubenheim vid. Laubenheim.
Nuenar, comitatus III, 258.
Nuhuſa vid. Neuhauſen.
NUISTRIA III, 343. cf. Neuſtraſ.
Nurenberg vid. Norimberg.
Nuringen comitatus III, 474.
Nuſſia III, 163.
Nuſsloch I, 231.
Nuwenar comitatus III, 323, 315.
Nuzdorf III, 268, 271, 243.
Nuzlohon vid. Nuſsloch.

O.

Oberhofen III, 125, 127.
Oberſtein III, 360.
Obſowa vid. Oppau.
Obrigheim I, 206, 211.
Obringa III, 335.
Odderſtat in pago Rhen. II, 170. in pago Spir. III, 238.
Odenkirchen III, 65.
Odenwald I, 436. III, 458.
Odernheim in pago Wormat. I, 25, 47, 48, 49, 74. ad Navam II, 245. ad Glarum II, 245. III, 471.
Offenheim I, 277.
Offenſtein I, 251.
Oftersheim I, 231. III, 276.
Ogersheim I, 244. III, 470.
Oggendorff III, 131.
Okesheim III, 105.
Ombach II, 275. III, 361.
Ominisheim vid. Eimsheim.
Oncular II, 175.
Ouingendorp vid. Oggendorff.
Oppau I, 224. II, 27.
Oppenheim, oppidum I, 25, 47, 49, 74. 266. III, 26, 85, 101. præfectura I, 432. Wiſoppenheim I, 249.
Opphoue vid. Oppau.
Orbe in Helvetia III, 170.
Orla, Orlamund III, 153.
Ormsheim I, 245.
Oſa, rivus III, 354.
Osmugi, Osninch, Oſnikke, ſilva III, 162, 164, 292 ſq.
Oſſinga vid. Eſſingen.
OSTERFRANKEN ſive Franconia I, 355.
Oſtern III, 361 confer. Niderkirchen.
Oſtheimer ſteig III, 465.
Oſthofen I, 255.
Otenheim vid. Udenheim.
Oterbach vid. Otterbach.
Otersheim vid. Autersheim.
Othinga III, 115. Otingen III, 66, 145.
Otinesheim, Edesheim III, 240, 268.
Otmarsheim, Otmersheim, Udomarsheim II, 70. III, 245.
Ottera, Otterbach fluv. III, 248.
Otterbach, villa II, 43, 101, 249.
Otterberg, caſtrum, oppidum & abbatia I, 34, 59.
Otteresſtat vid. Odderſtat.

Digitized by Google

Ottersheim II, 42. III, 245.
Ottingheim vid. Edigheim.
Oufhoven I, 31.
Ovinbach vid. Ombach.
Ozberg, præfectura I, 437.

P.

Palatia', die Pallenz III, 131, 132, 256. 298.
Palatiolum III, 40.
Palermo II, 311.
Paphendorf III, 299.
Paternivilla, Patronivilla, Patersheim vid. Pfetersheim.
St. Pauli villa III, 250.
Pedrellus, mons II, 177.
PERNUFFE, pagus III, 379.
Petersheim II, 215. 246.
Petra pertusa III, 466.
Pfaffen-Suabenheim I, 279.
Pfalgraben III, 19.
Pfalzgraffenstein III, 34.
Pfeffingen I, 384. III, 471.
Pfetersheim I, 256.
Pforzheim III, 479.
Pfoz II, 41, 42.
Pfungestat II, 166.
PFUNZINGOWE II, 476.
Phopfenheim, Phupfenheim, Poppenheim II, 168.
Pillungisbach III, 273, 252.
Pingu vid. Bingen.
Pirmasenz III, 254, 363.
Pirna III, 162, 164.
Pisa II, 210 sqq.
Pisinheim II, 176.
Pissinhophen III, 24.
Pleisweiler, Pleswilre III, 249.
Pleyd III, 286.
Plintheim III, 233.
PLUMGOWE III, 357.
Poderbunnon III, 140.
Porcetense monaster. III, 76.
Pordrecka vid. Punderich.
Pozberg, mons I, 41, mineræ I, 522.
Praunheim III, 183.
Prenke III, 119.
Presen in Bohemia II, 319.
Pretthal vid. Bridel.
Prichina vid. Brechene.
Primma, fluv. I, 250.
Prumm, abbatia III, 47 sq.
Pruobesderuod III, 105.
Puchheim, judicium provinc. II, 55.
Pulecho III, 66, 145.
Punderich III, 114.
Puzweiler II, 254.

Q.

Queich, fluv. III, 232.
Queichem, villa III, 246.
Quidersbach I, 252. III, 363, 418, 471.
Quirnheim I, 253.
Quitelingoburc III, 77.

R.

Ramesberk III, 244.
RANGOVIA III, 351.
Raolfeshusen I, 233.
Rara vid. Rorheim.

Rateresdorf III, 105.
Rathge ad Moſellam II, 274.
Ratherisheim vid. Roettersheim.
Ravangeri prædium III, 35. ſq. Ravengirsburg, caſtrum ibid. monaſter. III, 35 ſqq. 102, 103.
Ravenſperg II, 85.
Rauraci III, 174.
Rechholz, foreſtum III, 236, 276.
Regingiſesfelde I, 285.
Rehbach, fluv. III, 230, 237.
Rehhütte III, 237.
Rehtenbach III, 381.
Reichenbach, comitatus in Haſſia III, 387. villa in pago Navenſi I, 38, 70.
Reichenſtein, caſtrum II, 62, 63.
Reichswald ſilva prope monaſter. S. Cornelii III, 320.
Reide III, 122, 125, 127.
Reifach I, 346.
Reile III, 102. Rile III, 66, 110, 114, 139, 145, 150.
Reipolzkirchen II, 262.
Reitburi II, 70.
St. Remigii terra I, 39. II, 245, 246, 250. III, 471.
St. Remigsberg, monaſter. I, 39, II, 277, 287.
Rendel III, 244.
Renſpach I, 336.
Reſpa vid. Riſpach.
Reuchinhuſen II, 302.
RHEINGAU I, 430. III, 472. vid. Rhen. pag.
Rheingrafenſtein I, 29.
Rheinhauſen I, 228.
Rheinthal II, 153.
Rhenana terra III, 441.
RHENENSIS PAGUS in Francia Rhen. II, 153-186. in Rhaetia Curienſi II, 153. ſuper fluvio Schaldeo II, 154.
Rhenolandia II, 154.
Rhenus I, 223, 224, 234. III, 147, 191, 335, 348.
Rhetel II, 262.
Rhunen III, 471.
Ribuarienſis pagus vid. Ripuarii.
Richardeshuſen II, 60, 111, 277.
Richinesheim vid. Rucheim.
Rietholz, caſtrum & villa II, 16, 67.
Rigimago II, 176. III, 160. Rimago III, 138.
Rimbach vid. Rintbach.
RINAHGOWE, Rinecgowe vid. Rhen. pagus.
Rineck II, 246.
Rinhare III, 138.
Rintbach I, 233. II, 158.
Rintdall vid. Rendel.
Rintwech III, 134.
Riom I, 284.
Ripuarii III, 54, 336.
RIPUARIORUM regnum III, 335. pagus III, 76. provincia III, 335, 338, 345, 367.
Riſpach ad Moſellam III, 114.
Riſta vid. Rhetel.
Ritterſpach II, 62.
Riuanacha III, 105.
Roccheſheim vid. Roxheim.
Rockenhauſen vid. Roggenh.

Digitized by Google

Rod, Rodau II, 175.
Rodalba III, 363.
Rodderen vid. Roedern.
Rodeha II, 291.
Rodenbach I, 254.
Rodenkirchen monaſter. I, 45. III, 87.
Roederen III, 251, 255.
Roer fluv. III, 335.
Roettersheim III, 234, 266.
Roggenhuſen I, 32, 53, 54, 68, 281.
Roma III, 320.
Rora III, 115.
Rorbach in pago Lobod. I, 230. in pago Spir. II, 41, 77.
Rorheim II, 162.
Rosbach III, 240.
Roſenberg II, 59.
Roſſunga vid. Ruſſingen.
Rotenfels in pago Ufgowe III, 260.
Rotheren vid. Roederen.
Rothhauer mons III, 346.
Rothlehesheim III, 252.
Roththal I, 342.
Roxheim I, 245.
Ruadleichesheim vid. Rülzheim.
Rubenbudesheim I, 253.
Rubra domus, vid. Rodenkirchen.
Rucheim III, 232.
Rudelsheim I, 265.
Rudersbach vid. Rittersbach.
Rudolfesheim vid. Rudelsheim.
Ruffach II, 51.
Ruhenklingen I, 337.
Rülzheim, Ruolechesheim II, 40, 101, 245.
Rumersheim I, 51.
Runen II, 253.
Rura fluv. III, 294, 334.
Ruſſingen I, 253.
Ruzondum I, 233.
Ruzzebach rivus II, 169.
Rynzabern III, 248.

S.

Sadewilre III, 118.
Sahſenheim I, 220.
Saigenwert inſula I, 225.
Sain comitatus III, 473.
Sala Francica III, 336.
SALAGOWE III, 351.
Salaveld I, 110. III, 72, 153.
Salhunbach aid. Salmbach.
Salisberg I, 354.
Salmbach III, 250-54, 270.
SALMGOWE III, 105.
Salodurum III, 171.
Salſen vid. Selſen.
Salsheth III, 24.
Saluſia rivus I, 258.
Sambach I, 34, 59.
Sandhoven I, 224.
Sane ſilva III, 360, 464, 472.
Sarburg I, 64.
Sarwerden II, 262.
Saulheim, Sauwilenheim I, 274.
Sauſenheim I, 250.
SAXONIA III, 157.
Scafhuſon I, 276.
Scarra vid. Scharhof.
Scauenheim I, 284.
Sceringesfelt III, 105.

Schar-

Scharhof I, 225.
Schauenburg II, 246.
Schaurnheim III, 231, 261.
Scheffienz II, 60.
Scheida III, 115.
Scheizcewilre III, 119.
Schifferſtatt vid. Sciferſt.
Schillingſtat II, 58, 58.
Schlusweiler I, 343.
Schmideburg, caſtrum II, 257.
Schoenberg, caſtrum III, 34.
Schoeneburg III, 255.
Schönthal monaſter. II, 283.
Schonaugia abbatia I, 34.
Schoneberg III, 471.
Schorleberg I, 43.
Schrautenbacherhof II, 169.
Schreck II, 41.
Schriesheim I, 220. II, 107. ſqq. III, 214.
Schupf caſtrum II, 55. 56. 57. 93.
Schwabenhof I, 222. cf. Suaboheim.
Schwanheim I, 161.
Schwarzbach II, 170.
Schwarzenbruch monaſter. III, 291.
Schwechenheim III, 242, 276.
Schweinheim III, 249
Schwezzingen vid. Suezz.
Scifa vid. Schupf.
Sciferſtad III, 233. 256, 238, 264.
Scrizzesheim vid. Schriesheim.
Scurheim vid. Schaurnheim.
Seccaha III, 28.
Seckenheim I, 227.
Seebach fluv. I, 255.
Sega fluv. III, 337, 358.
Seheim in pago Worm. I, 284. in pago Rhenenſi II, 163.
Sehof prope Boxberg II, 56.
Seine caſtrum III, 132. cf. Seyne.
Sekkebach III, 154.
Selbach III, 24, 473.
Sele III, 116.
Seleza I, 298. Selſen I, 269.
Selz abbatia II, 42. III, 248, 249, 254. 255.
Selza fluv. III, 364.
Sentere, Sinthere III, 66. 136, ſqq. 141.
Sequani III, 174.
Sercranna III, 105.
Seruilingen III, 252, 245, 277.
Seyne fluv. III, 131. nemus ibid.
Sibeldingen III, 254.
Sibenbauern I, 246.
Siebenknie I, 343.
Sicchenheim vid. Seckenheim.
Siegberg III, 293.
Siemera vid. Simmern.
Siende II, 253. III, 471.
Sigenel III, 157, 160.
Silva nigra III. 466.
Silva ſancta III, 363.
Simmern præfectura I, 431. oppidum III, 93, 28. ſqq. 105.
Simmern (klein) caſtrum III, 286.
Singesbach III, 360.
Singhophin III, 24.
Singulfingheim III, 253.
Sinsheim II, 260. conf. Sunnesh.
Sitenheim I, 233.
Slavi I, 233.

Sten-

Digitized by Google

Slenderhagen III, 66, 136, 141.
Sluſſingen III, 465.
Snoringen III, 252.
Sobernheim II, 301.
Solicinium III, 204, ſq. 121.
Solms comitatus III, 476.
Soon, ſilva I, 431, cf. Sane.
Specchaa III, 263.
Speia ad Moſellam III, 114.
Speshard ſilva III, 346. Spechteshard 358.
Spiegelberg caſtrum II, 76, 77.
Spiesheim I, 275. ad Locher II, 253, III, 471.
Spira fluv. III, 228, 276. villa III, 228. civitas I, 71, 379. II, 7, 64, 71, 78, 79. III, 228, 265, 268, 279 ſq. 335, 414, 414, 476.
Spirdorf III, 239.
Spirgelbach III, 252.
Spirgescheid III, 271.
SPIRGOVIA II, 42, 65, 66, 78, III, 228, 254, 347. limites 254, ſq. 472.
Spizenberg mineræ I, 520.
Spizesheim vid. Spiesheim.
Spizrein nemus I, 72.
Sprendilingon in pago Worm. I, 274. in Rhen. II, 171.
Sprengirsbach abbatia III, 50 ſqq. 109 ſqq.
Stadenheim I, 284.
Stahelbohel III, 462, 470, 475.
Stahlberg mineræ I, 522.
Stahlburg caſtrum in Ripuar. III, 191.
Staleck caſtrum III, 34.
Stamp, Stampf ſilva I, 250. III, 470.
Starkenberg caſtrum ad Moſellam III, 49.
Stauf caſtrum III, 470.
Stega III, 34.
Steguenach III, 118.
Stein caſtrum ad Navam I, 29. caſtrum ad Rhenum III, 476.
Steinaha I, 234.
Steinbach in pago Lobod. I, 220.
Steinfurt II, 166. III, 260, 277.
Steinheim monaſter. I, 325.
Steinweiler II, 42. III, 248, 258, 278 ſq.
Stephansfeld II, 51.
Sternberg I, 43.
Sterrenberg caſtrum I, 336.
Stetin villa, Stetten I, 259, 298. III, 84, 86, 88, 91.
Stirckelbach I, 43.
Stocksberg caſtrum II, 45.
Stolzeberg caſtrum I, 35.
Strahlenberg caſtrum II, 43.
Strata montana I, 218.
Stratvelt III, 252.
Strazheim I, 225.
Strela ad Albim III, 282.
Streitweiler I, 342.
Stromberg præfectura I, 431.
Struna III, 119.
Studernheim I, 284.
Stundweiler III, 255.
Suabehuſen II, 53.
Suaboheim in pago Lobod. I, 221. in pago Wormat. I, 279. III, 105.
Suabsburg I, 74.
Suainheim vid. Schwanheim.
Suarzaha fluv. in pago Lobod. I, 229. III, 276. in pago Rhen. II, 158.

Suebengheim vid. Swechenheim.
Suelme III, 158.
Suenninheim vid. Schweinheim.
Suezzingen I, 229.
S. Suiberti infula I, 110. III, 66, 67.
Süffersheim III, 472.
SULMANACHGOWE III, 355.
Sulntal I, 341.
Sulzbach in pago Rhen. II, 159. in comitatu Lœwenſtein I, 343, 347, 366.
Sulzheim I, 275.
Sumunt pratum III, 115, 147.
Sunnesheim comitatus III, 277. monaſter. 245, 260. vid. Sinsheim.
Sunthove vid. Sandhoven.
Sura fluv. III, 105, 255, 355, 363, 464.
Sur-Swabenheim I, 279.
Suſenheim vid. Sauſenheim.
Swannowe II, 285, 305.
Sweigern II, 53, 56.
Sweinheim II, 171.
Swenzelhauſen I, 340, 358.
Syon curia II, 246.

T.

Talaheim vid. Dalheim.
Tan caſtrum III, 363.
Taunus mons III, 178, 352. Taunenſes 19, 178.
Taurini III, 57.
Tavena III, 105.
Teinenheim vid. Deinheim.
Tenerifa infula II, 326.
Terherti vid. Hert.
Tethanheim I, 285.
Thechidesheim vid. Dexheim.
Thermunt, pars ſilvæ Contel III, 108.
Thiedungeswilre I, 232.
Tholey II, 246.
Thornheim II, 170.
Thran I, 68.
Thür III, 286.
Thuringeheim vid. Dürkheim & Dorn-Dürckheim.
Thuringi III, 336.
THURINGIA cis Werram III, 343.
Tidinesheim I, 284.
Tigurinus pagus III, 174.
Tilenthiriche I, 298. vid. Dilkirchen.
Titilesheim in pago Lobod. I, 220.
Tolpiacum III, 337.
Tonneburg III, 134, 141.
Tornunga I, 284.
Touloufe II, 314.
Travene III, 120.
Traventresbach, Trarbach III, 114.
TRECHIRA pagus III, 359, 362. cf. Drechere.
Treiſa vid. Dreiſa.
Treviri III, 38 ſqq. 108.
Tribocci III, 174.
Tribunisheim vid. Ibesheim.
Tribur palatium II, 171. III, 39.
Trifels II, 60. III, 236. Trivelis II, 74.
Trimbs III, 386.
Trippſtatt III, 363.
Trolenberg I, 342.
S. Truc dynaſtia III, 317.
Trutmaresheim vid. Dromersheim.
Trutmonia III, 157.

Trut-

Digitized by Google

Trutolfesheim I, 232.
TUBARGAU III, 351.
Tubaris fluv. III, 334.
TULLIFELD pagus III, 351.
Tulpetum III, 286. 298.
Turicenſes III, 174.
Turnesheim III, 253.
Turum caſtrum ad Moſellam III, 99.
Turre pons III, 137, 141.
Turrenbach vid. Dierbach.

U.

Uberlingen II, 16, 67.
Ubſtatt III, 252.
Ubtusheim in pago Logenahe III, 77.
Udenheim I, 274.
Udomarsheim vid. Ottersheim.
Uffingen II, 53, 55.
Uffhuſen I, 234.
UFGOVIA III, 260. 355. 476.
Ugulenheim, Igelheim III, 235, 260. 277, 280.
Ulfretisheim vid. Ilversheim.
Ulich III. 251, 268.
Ulkebach III, 115.
Ulm urbs I, 360.
Ulmena, Ulm villa I, 268,
Ulvana, Uluina fluv. I, 218 ſq.
Ulvanowa in pago Lobod. I, 210.
Ulvenesheim & Ulvinisheim vid. Ilvesheim.
Ulversheim apud Alzey III, 101.
Uminisheim vid. Eimsheim.
Umſtatt præfectura I, 437.
Undenheim I, 275.
Unkeletach III, 238. 160.
Unkolo III, 154, 157.
Urbach cf. Aurbach II, 274.
URBENSIS PAGUS Helvet III, 170.
Urfeld II, 174.
Uterina vallis monaſter. III, 262.
Uuiginesheim vid. Weinsheim.
Uzingen vid. Izingen.

V.

Valchenburch in pago Aquenſi III. 157.
Vallis III, 105.
Vangiones III, 174.
Vechenheim vid. Bechenh.
Veldenz caſtrum II, 288, 242.comitatus II, 245, 263.
Vele, ſilva prope Brunweiler I, 109. III, 134, 142, 166, 287. 292.
Veninga, Veningon III, 239, 280.
VERBIGENUS pagus III, 169. ſqq.
Vianden comitatus I, 28.
Vierherrengericht III, 473.
Vilare III, 105.
Vilecge, Villich III, 290, 299 ſqq.
Vilirsbach fluv. III, 110, 113.
Villa III, 105.
Vinckenbach II, 291.
Virneburg comitatus III, 476.
Virnunheim, Virnheim I, 225.
Virſon dynaſtia III, 310, 317.
Viſchbach fluv. III, 136, 148.
Vitenheim vid. Feidenheim.
Vlameresheim III, 157.
Vockenrode II, 302.
Vogelbach III, 361.

Digitized by Google

Vogeſus mons I, 288. III, 254, 276.
Volmersheim III, 251.
Volxheim I, 279.
Vorchheim comitatus III, 260.
Vozacheim III, 243, 268.
Vrekenfeld III, 248.
Vremirſtorp III, 141.
Vrorzheim III, 299.
Vunivillare vid. Winweiler.

W.

Wacchenheim in pago Spir. III, 233, 264, 270, 470. in pago Wormat. I, 252.
Wackernheim I, 271.
Wadenauwe I, 43.
Wagenhuſen III, 118.
Walahaſtat in pago Lobod. I, 222, 284.
Walaheim vid. Hangenwalheim.
Walahesheim in pago Spir. III, 237, 243. in pago Wormat. I, 275.
Walaſtede III, 233.
Walddorf I, 230 ſq. III, 270.
Walddüren I, 214.
Waldgreweiler II, 245. cf. Grewilre.
Waldolfeshuſen I, 232.
Waldſee III, 238.
WALDSAZZI pagus III, 351.
Walke aqua III, 304.
Wallswilre I, 289.
S. Walpurgis monaſter. III, 363.
Walsheim vid. Walahesheim.
Wanandorph I, 285.
S. Wandelini oppidum III, 361.
Wanesheim vid. Wonsheim.
Wanshoven II, 53.
Warburg II, 319.
Warnevillerium II, 294.
Wartenberg caſtrum I, 323.
Waſigon nemus III, 235.
Waſiſtat vid. Werſtat.
Waſunbiſloz II, 164, 166.
Waſſenach III, 286.
Wattenheim in pago Wormat. I, 250. in pago Rhin. II, 157.
Wazenhoven II, 8.
Weda fluv. III, 359. cf. Widhe.
WEDERAVIA pagus III, 474.
Wegnerthal I, 72.
Wehrmeiſterey III, 291.
Weidas monaſt. I, 387.
Weidenthal II, 14.
Weilenau II, 262.
Weinheim in pago Lobod. I, 221. in pago Wormat. 272.
Weinolsheim I, 264.
Weinsheim I, 248.
Weinſperg I, 335. II, 53.
Weisbach II, 62.
Weiſſenburg, Wizzenburg abbat. II, 16. III, 251 - 54 ſq.
Weiſſenheim I, 246.
Weiterſtat II, 169.
Weldroth III, 24.
Welgesheim, Welingesheim I, 274.
Welling III, 286.
Welthiſtein vid. Wöllſtein.
Wendel II, 246.
Wendelsheim I, 31, 278.
Weningen III, 268. vid. Veninga.

Digitized by Google

Wenkela III, 115.
Wentzenheim II, 293.
Wenzingen vid. Winzingen.
Werd II, 261.
WERINGOWE III, 351, 355.
Wermich III, 314.
Werranus comitatus III, 389.
Werſtat I, 51. Weſiſtat I, 284. II, 156.
Wersweiler monaſter. II, 274.
Wertheim II, 329.
Werwis III, 66, 115, 145.
Weſalia urbs III, 33.
Weſchniz fluv. I, 202. II, 154.
Weſiſtat vid. Werſtat.
Weſterhuſen II, 54.
Weſtermur (hinter) I, 343. (vorder) I, 342, 347.
Weſternaha III, 78.
Weſterwald III, 346.
Weſtheim I, 233.
Weſthoven I, 255.
WESTRASIA III, 362, 409.
Weyer III, 240.
Weynerthal vid. Wegnerthal.
Wezhe III, 24.
Wezzinloch vid. Wiſsloch.
Wibilingen I, 229.
Wichſe I, 284.
Widegouuen III, 242, 276.
Widehowe ſilva III, 136, 141.
Widhe caſtrum III, 293. Wied comitatus III, 473.
Widerſtat vid. Weiterſtat.
Wieſen I, 278.
Wigenheim vid. Weinheim in pago Worm.
Wiginesheim vid. Weinsheim.
Wihinheim vid. Gauweinheim.
Wildenſtein, caſtrum Loewenſteinenſe I, 339. ad Speſſahart ſilvam III, 475.
Wilerberg I, 354.
Wilere in pago Spir. vid. Weyer. In pago Aquenſi III, 157. ad Moſellam III, 66, 145.
Wilespach I, 354, 358.
Wilgartswieſen III, 247.
Wilinaburg III, 380.
Willeberg III, 122, 125, 127.
Willigartlawiſa vid. Wilgartſw.
Willſtein caſtrum III, 363.
Wilſpach I, 317, 366.
Wimari eccleſia III, 105.
Wimpfen oppidum I, 379. Wimpina II, 51.
Windeke caſtrum III, 293.
Winden II, 41, 42, 77.
Windenheim I, 234.
Windesheim oppidum II, 100. III, 465.
Winenheim in pago Lobod. I, 221, II, 27.
Wineswilere III, 268.
WINGARTEIBA pagus III, 351, 357.
Wingartheim III, 242.
Wingen III, 255.
Winningen ad Moſellam III, 131.
Wininheim vid. Gauweinheim.
Winolfesheim vid. Weinolsheim.
Winsheim II, 273.
Winterhauch III, 361.
Wintrisheim I, 74, 263.
Winweiler I, 281.
Winzenbach III, 351.
Winzingen III, 259.

Digitized by Google

Wipgarda III, 232, 253.
Wirrahe fluv. III, 346.
Wiſa rivus I, 274, 278.
Wisbaden I, 49, II, 27.
Wiſere III, 253.
Wisgoz fluv. II, 154. vid. Weschniz.
Wislec III, 299.
Wiſoppenheim I, 249.
Wiſſa III, 157.
Wiſſel III, 35, 101. Wiſele 46.
Wiſsloch I, 231.
Witelika III, 115.
Witgenſtein comitatus III, 388.
Wizenberc mons I, 272.
Wizenowe juxta Moguntiam III, 46.
Wizilai II, 175.
Wizun I, 285.
Wizzelsbach II, 62.
Wizzenburg vid. Weiſſenburg.
Wizzenheim vid. Weiſſenheim.
Woelchingen II, 58. Wollechingen II, 53.
Wöllſtein I, 278.
Woerſtat vid. Werſtat.
Wolfersweiler I, 533. II. 243, 246, 268.
Wolfeshelden caſtrum I, 328, 337, 340, 355, 357.
Wolfsheim I, 275.
Wolfſtein caſtrum & oppidum I, 33, 58, mineræ I, 510.
Wolmerode III, 118.
Wolmesheim, Wolmodesh, II, 15. III, 241 269.
Wonsheim I, 279. II, 253.
Wormatia urbs I, 19, 379, 387. III, 101, 207, 335, 264 ſq. 276, 281 ſq. 413, 418, 421, 423, 463, 479.
Wormazgowe pagus I, 243-294. III, 347.
Wremerſtorp III, 136.
Wyſſerſchied ſilva III, 295, 303.

Z.

Zabernachgowe III, 357.
Zarezanheim vid. Zornheim.
Zeiskam III, 243.
Zeitzheimergrund I, 222.
Zeizolfeswilre III, 277.
Zelandia comitatus III, 322.
Zell I, 387. vid. Cella.
Zeltane ad Moſellam II, 274.
Zezzincheim vid. Zeiskam.
Ziegenhain comitatus III, 387.
Zilvesheim vid. Cilolfesh.
Zons, Zuonozo III, 154.
Zornheim I, 268.
Zotincger marca III, 240.
Zotingowe III, 251, 253.
Zozunbach I, 233. II, 158.
Zuibetsheim III, 83.
Zulleſtein II, 157. vid. Stein.
Zulpich III, 287-93. comitatus II, 286.
Zulpichgau, Zulpiacus pagus II, 157. 291.
Zuonozo vid. Zons.
Zweifel (auf dem) III, 291.
Zwernenbach I, 343.
Zwingenberg II, 59.

Digitized by Google

INDEX II. GENEALOGICUS

hominum dignitatibus ſuis, eccleſiaſticis & ſecularibus, conſpicuorum.

1) *Ordinis Eccleſiaſtici.*

PONTIFICES ROMANI
Chronologice

Johannes (996) III, 250.
Leo nonus (1050) III, 283. (1052) III, 152.
Clemens tertius (1084) III, 251. add. 249.
Innocentius ſecundus (1140) III, 163.
Lucius tertius (1182) III, 302.
Coeleſtinus tertius (1196) III, 97.
Benedictus duodecimus (1337) III, 309.
Urbanus ſextus (1385) I, 375. 383.
Bonifacius nonus (1399) I, 379. (1400) I, 391. (1404) II, 198. 207.
Alexander quintus (1409) II, 213.
Martinus quintus I, 383. (1420) II, 136.
Sixtus quartus I, 384.
Innocentius octavus (1486) II, 48.
Julius ſecundus (1510) I, 44.
Julius tertius (1550) I, 387.

CARDINALIS

Theodericus S. Rufinæ epiſcopus (1138) III, 129.

ARCHIEPISCOPI
Biſuntinus,
Amadeus (1214) II, 287.
Bremenſes ſeu Hamburgenſes,
Liemarus (1100) III, 280.
Adelbertus (1063) III, 155. add. I, 235.
Colonienſes,
Piligrimus (1028) III, 133. 135. 139. (1033) ibid. 104.
Herimannus (1031) III, 140. 147. 148. (1052) ibid. 152. add. p. 156.
Anno ſecundus (1057) III, 153. (1063) 155. (1075) 156. add. p. 158 ſq.
Sigewinus (1085) III, 158.
Herimannus III. (1090) 159. (1099) 161. add. 279.
Fridericus (1100) III, 280 (1112) 127.
Arnoldus (1138) III, 129. (1140) 163. (1141) 165. add. p. 116.
Reinaldus III, 300.
Philippus (1171) III, 118. (1182) 299.
Adolphus (1197) III, 293.
Henricus (1230) III, 99.
Walramus (1332) III, 306 ſq.
Rupertus, comes Pal. († 1480) III, 60.
Magdeburgenſes,
Engelhardus (1063) III, 155.
Fridericus (1144) I, 299.
Panormitanus,
Gerardus (1214) II, 287.

Trevi-

Trevirenſes,
Theodericus (975) III, 40.
Boppo (1033) III, 104.
Egilwertus (1093) III, 121 (1097) 40 add. p. 127.
Bruno (1107) III, 107. (1112) 127 (1119) 97.
Albero (1136) III, 111. (1138) 129. (1142) 111, 117.
Henricus (1144) III, 116 ſq.
Arnoldus (1171) III, 118 (1183) 120.
Johannes (1193) III, 119.
Theodericus (1214) II, 287. (1220) 287. (1230) III, 100.
Henricus (1270) II, 270. (1282) I, 330.
Balduinus (1333) III, 306. (1339) 321.

EPISCOPI

Argentinenſes,
Otto (1100) III, 280.
Burcardus (1144) I, 60.
Henricus (1214) II, 287.
Alexander de Dicke (1238) III, 33.
Babenbergenſes,
Hartwicus (1052) III, 372.
Egilbertus (1144) I, 299.
Philippus (1477) II, 92.
Baſilcenſis,
Burcardus (1100) III, 280.
Brandenburgenſis,
Wicgerus (1144) I, 299.
Cameracenſis,
Nicolaus (1138) III, 129.
Citicenſis,
Otto (1144) I, 299.
Friſingenſis,
Otto (1144) I, 299.
Halberſtadenſis,
Burcardus 1063) III, 155.
Havelbergenſis,
Anſelmus (1144) I, 60.
Herbipolitani,
Adelbero (1052) III, 372.
Gebehardus (1129) III, 83.
Imbrico (1138) III, 129. (1144) I, 299.
Bertoldus (1281) I, 328. 354.
Wolframus (1327) I, 341. (1330) 358.
Gerhardus (1440) I, 350.
Rudolfus (1477) II, 92.
Hildeſienſis,
Diethardus (940) III, 77.
Leodienſes,
Adelbero (1138) III, 129.
Henricus (circa 1144) III, 117.
Johannes (1420) II, 228. 333.
Ludovicus (1456) II, 230. 233.
Johannes de Hoerne (1484) II, 231.
Merſeburgenſis,
Albewinus (1103) II, 71.
Metenſes,
S. Rufus I, 26.
Rudgangus (764) II, 178.
Stephanus (1138) III, 129.
Bertrannus (1193) III, 119.
Conradus (1214) II, 287. 270. (1220) 77.
Mindenſis,
Widelo (1100) III, 280.
Monaſterienſis,
Wernerus (1138) III, 129. (1141) 165.

Pfäder-

Digitized by Google

Paderbornenſes,
Meginardus (1028) III, 138.
Henricus (1100) III, 280.
Ratisponenſis,
Henricus (1144) I, 299.
Spirenſes,
Principius (circa 650) III, 262.
Gebhardus (864) III, 263. (868) 264. (869) 234.
Einhardus (913) II, 249.
Reginbaldus (946) 233, 266.
Godefridus (957) III, 240. (960) 267.
Waltherus (1006) III, 269 (1020) 238.
Sigebod (1050) III, 283, 431.
Conradus (1057) III, 274.
Einhardus (1063) III, 276. (1065) 260, 431
Rudgerus cognomine Huozmann (1084) III, 229.
Johannes (1090) III, 160. (1100) III, 248, 277, (1103) II, 71.
Sigefridus (1138) III, 129. (1144) I, 299. (1146) III, 25
Guntherus (1148) II, 40, 72. (1155) 74. (1159) III, 238.
Godefridus (1168) III, 242.
Otto (1196) III, 97.
Conradus (1200) II, 764, (1204) III, 237, (1214) II, 287 (1220) II, 77, 236 ſq. (1221) III, 239.
Heinricus (1262) II, 9. (1268) III, 242, (1270) II, 78.
Fridericus (1290) II, 32.
Rabbanus (1416) II. 15.
Philippus a Flersheim (1530) I, 44. († 1552) II, 15.
Franciscus Chriſtophorus (1764) III, 11. ſq.
Trajectenſes
Ansfridus (1028) III, 128.
Godefridus (1171) III, 228.
Verdinenſes,,
Theodericus (1047) II, 243.
Richerius († 1107) II, 242.
Johannes (1220) II, 288.
Wirzburgenſes, v. Herbipolitani.
Wormatienſes,
Richgowinus (946) III, 266.
Azecho (circa 1033) III, 259, 271.
Chuono (1100) III, 280.
Bucho (1124) III, 82. (1138) 130. (1144) I, 299 (1146) III, 25.
Henricus (1193) III, 119.
Lupoldus (1196) III, 97.
Euerhardus (1259) II, 296 (1270) 78. († 1277) I, 35.
Eccardus (1401) I, 385.

COREPISCOPI.

Trevirenſis,
Godefridus (1107) III, 109. (1119) III, 98.

ORD. TEUT. MAGISTRI GENERAL.

Hermannus de Salza (1220) II, 22.
Conradus Landgr. Thuring. († 1224) II, 24.
Henricus de Hohenlohe (1246) ibid.
Burchardus de Schwanden II, 18. (1287) 28.
Conradus de Fuchtwangen (1290) II, 28.

Digitized by Google

Carolus de Treviris (1314) II, 30.
Luderus dux Brunsvic. (1334) II, 24.
Theodoricus de Aldenburg (1337) II, 38.
Henricus de Plauen (1410) II, 33.
Paulus de Ruſſdorff (1436) II, 20.
Ludovicus de Erlichhauſen (1442) II, 34. (1453) 35 (1466) 20.
Albertus Brandenburg. (1526) II, 38.
Walther de Cronberg ibid.
Henricus de Bobenhauſen (1574) II, 39 († 1595) 17.
Maximilianus archidux (1585) II, 39.

ORDINIS TEUTONICI MAGISTRI PROVINCIALES PER GERMANIAM.

Hermannus de Salza (1219) II, 22. (1220) ibid.
Henricus de Hohenlo (1232-1243) II, 22 ſq.
Theodericus de Gruningen (1245, 1247) II, 25.
Eberhardus de Seyne (1251-1256) II, 25.
Conradus de Nuremberg (1257) II, 26.
Wernherus de Battenberg (1271) II, 26.
Gerhardus de Hirzberg (1274) II, 26. (1277) 27.
Matthias (1281) II, 27.
Conradus de Fuchtwangen (1286) II, 27 (1287) I, 355. (1290) II, 28.
Eberhardus de Sulzberg (1308 ſqq) II, 29.
Conradus de Gundelfingen (1325) II, 30.
Zuricho de Stetten (1329) II, 30.
Wolf am de Nellenburg (1331-1355) II, 30 ſq.
Philippus de Bickenbach (1365) II, 31.
Johannes de Heyn (1376) II, 32.
Siffridus de Venningen (1383 ſqq.) II, 32 ſq.
Conradus de Egloſſtein (1398-1414) II, 33.
Dietericus de Weitershauſen (1416) II, 34.
Eberhardus de Saunsheim (1422-1442) II, 34.
Jodocus de Venningen (1452 ſq. II, 35.
Ulricus de Lentersheim (1459-1477) II, 36. († 1481) 17.
Reinhardus de Neuperg (1486 ſq) II, 37
Andreas de Grumbach (1496) II, 37
Hartmannus de Stockheim (1503-1510) II, 37.
Johannes de Adelmansfelden (1514) II, 38.
Dietericus a Cleen (1526) II, 38. († 1531) 17.

MAGISTRI PROVINCIAL. IN LITONIA.

Hermannus (1239) II, 23.
Theodericus de Gruningen (1245) II, 25.
Eberhardus de Seyne (1251) II, 25.
Heidenricus Finck (1442) II, 34.

ORD. S. JOHANNIS MAGISTRI IN GERMANIA.

Henricus de Boxberg (1278) II, 54.
Herdegenus (1354) II, 31.

Ma-

Digitized by Google

MAGISTER ORDINIS TEMPLARIOR.

Fridericus comes Silveſtris præceptor per Alemannium & Slaviam (1292) I, 67.

ARCHICAPELLANI ET ARCHICANCELLARII.

Grimaldus (864) III, 263 (868) 264.
Willigiſus (1006) III, 270.
Aribo (1023) III, 107.
Bardo (1046) III, 274, (1051) 144, 147, 150.
Luitpoldus (1057) III, 275 (1059) 78.
Sigifridus (1062) III, 80. (1063) 156, 276.
Adelbertus (1112) III, 128 (1131) 162.
Marcolfus (1141) III, 105.
Heinricus (1144) I, 300. III, 116 ſq.

CANCELLARII.

Hebarhardus (864) III, 263 (868) 264.
Euerhardus (1006) III, 270.
Guntherus (1023) III, 107.
Winitherius (1051) III, 144, 147, 150. (1057) 275.
Theodericus (1046) III, 274.
Gebehardus (1059) III, 78.
Fridericus (1062) III, 80 (1063) 156, 276.
Sigehardus (1075) III, 157.
Arnoldus (1112) III, 128.
Tietmarus (1131) III, 162.
Arnoldus (1138) III, 130 (1140) III, 163 (1141) 105 (1144) I, 300. III, 116 ſq. (1155) II, 74.
Conradus epiſc. Spir. (1220) II, 77.

ABBATES ET ABBATISSAE

S. Albani extra Moguntiam,
Henricus (1181) I, 30.
Altenmünſter in Moguntia,
Sophia (1193) I, 50.
Arnſteinenſis,
Wilhelmus (1327) III, 86 (1333) III, 88 (1355) III, 26.
Brunviliarenſes,
Ello, primus abbas, (1028) III, 133, 138, 139.
Tegeno (1051) III, 146.
Uuezelo (1099) III, 161.
Amandus Herriger (1768) III, 64.
Chumbdenſes,
Bertha (1196) III, 97.
Dorothea de Meizenhauſen (1556) III, 34.
Catharina, Joh. II ducis Simmerenſis filia (1563) III, 28, 34.
Comburgenſis,
N. abbas (1304) I, 338.
S. Cornelii vid. Indenſes.
Dreiſae vid. Monaſterienſes.
S. Eucharii,
Bertoldus (1242) III, 112.
Gottefavienſis,
Matthias (1454) II, 43.
Gummersheimenſis,
Apollonia de Bibelnheim (1565) I, 26.
Heilsbrucenſis,
Cunigund (1260) II, 8.
Hemmenrodenſes,
Hermannus (1194) III, 236.
Henricus (1318) III, 237.

Digitized by Google

Hornbacenſis,
Gregorius (1163) III, 244.
S. Jacobi in Moguntia,
Volpertus (1181) I, 50.
Indenſes,
Florentius (1237) III, 304.
Wilhelmus (1258) III, 165.
Lacenſis,
Giſelbertus (1142) III, 112.
Laurishamenſis,
Vuolnandus (1146) III, 25.
Lichtenſternenſis,
Kunigundis (1287) I, 356.
Lohenfeldenſis,
Eliſabeta de Venningen (1397) II, 62.
Marienthalenſis,
Catharina (1333) III, 88.
S. Maximini prope Treviros,
Haricho (1033) III, 104.
Conradus (1181) I, 30. 49.
Methelacenſis,
Stephanus (1142) III, 112.
Monaſterienſes in Dreiſa,
Jacobus (1327) III, 86. add. p. 90.
Conradus (1333) III, 89.
Monaſterium vetus in Moguntia,
v. Altenmünſter.
Murhartenſes,
Heinricus (1320) I, 338 (1340) 341.
Conradus (1369) I, 348.
Prumienſes,
Regino († 907) III, 48.
Wolframus III, 48.
Godefridus (1142) III, 112.
Gerhardus (1195) III, 237.
Rodenkirchenſes vel Rubrenſes,
Ludovicus (1258) I, 45.
Henricus (1327) III, 87 (1333) 90.
Matthias ((1418) I, 45.
Petrus Sutoris, ultimus abbas, (1554) I, 46.
Schonaugienſis
Theobaldus (1196) III, 97.
Selzenſes,
Libo (1084) III, 251.
Conradus, epiſc. Spir. (1200) II, 76.
Sprengirsbacenſes,
Richardus, filius fundatricis Benignae de Dune (1142) III. 111. (1144) 12. 116.
Godefridus, nepos fundatricis (1171) III, 113.
Stabulenſis,
Wibaldus (1144) I, 299. III, 113. 116.
Uterinae vallis,
Stephanus (1262) II, 9.
Villicenſes,
Hutecka III, 300.
Eliſabetha (1182) III, 300.
Weiſſenburgenſes,
Engelcalcus (1155) II, 74.
Godefridus (1194) III, 236.
Wolframus (1220) II, 77.
Eberhardus (1371) II, 69.
PRAEPOSITI.
Aſchaffenburgenſis,
Arnoldus (1144) I, 60.
Bonnenſes,
Lotharius (1182) III, 301.
Johannes (1182) III, 301.

Colo-

Digitized by Google

Colonienſes,
Eccleſiae major. Nithardus (1028) III, 138.
Bruno (1182) III, 301.
Conradus (1230) III, 100.
St. Apoſtolorum, Theodericus (1140) III, 163. (1182) III, 302.
St. Andreae, Bruno (1140) III, 163.
Gifelbertus (1182) III, 302.
St. Cuniberti, Geruaſius (1182) III, 302.
Bruno (1232) III, 132.
St. Geronis, Godefridus (1182) III, 302.
Arnoldus (1230) III, 100.
Ad gradus, Bruno (1182) III, 302.
St. Mariæ ad gradus, Theodericus (1182) III, 302.
S. Petri, Herimannus (1085) III, 158. (1090) III, 160.
S. Severini, Arnoldus (1090) III, 160.
Conradus (1182) III, 302.
Confluentini,
Adalbero (1097) III, 40.
Bruno (1119) III, 98.
Conradus (1232) III, 132.
Flanheimenſes,
Werenbold, (1181) I, 50.
Tragebodo (1243) I, 52.
Frizlarienſis,
Gothebaldus (1144) I, 60.
Hertenſes,
Anſelmus, primus præpoſitus II, 40.
Burcardus († 1147) II, 39.
Albertus (1148) 72. († 1170) 39.
Conradus († 11..9) 40.
Volpertus (1277) 41. (1280) ibid.
Henricus (1299) II, 42.
Jacobus (1328) ibid. (1331) ibid.
Volzo (1336) ibid.
Hugo de Zeiskheim (1359) 43.
Wernerus de Waldheim (1418) ibid.
Heinricus de Mullhoven (1454) ibid.
Bernardus de Angelach (1471) ibid.
Reinhardus de Menzingen (1486) 44.
Florenus Slider de Lachen (1499) ibid. († 1526) ibid.
Sigismundus de Witſtatt (1528, 1539) ibid.
Melchior Reis de Albsheim († 1550) ib.
Ulricus de Bernbach II, 45.
Wendelinus de Remchingen, ultimus præpoſitus († 1566) ibid.
Ilbenſtadenſis,
Albertus (1277) III, 101.
Kerpenenſis,
Wernerus (1136) III, 111.
Mayenfeldenſis,
Henricus de Sponheim (1354) III, 49.
Moshacenſis S. Julianae,
Hieronymus Lambertus de Greiffenſtein (1525) II, 62.
Mogunlini,
Eccleſiæ majoris, Arnoldus (1181) I, 50. (1193) 52.
S. Mariæ in Campo, Godeſchalcus (1144) I, 60.
S. Petri, Siffridus (1196) III. 97.
S. Stephani, Richardus (1124) III, 82.
Hartmannus (1144) I, 60.
S. Victoris, Heinricus (1124) III, 82.
Gerlacus (1144) I, 59.

Muchenſtatenſis,
Ludovicus (1144) I, 60.
Pinguenſis,
Heinricus (1124) III, 82.
Ravengirsburgenſes,
Geuino (1196) III, 97.
Heinricus (1239) 102.
Reſenſis,
Theodericus (1232) III, 132.
Spirenſes,
Eccleſiæ majoris, Zeizolf (1148) II, 72.
Petrus (1290) 82.
S. Germani, Henricus (1148) II, 72.
S. Guidonis, Heberhardus (1148) II, 72.
S. Trinitatis, Diemar (1148) II, 72.
Wittikind (1155) 74.
Trevirenſes,
Eccleſiæ majoris, Rambertus (1107) III, 109.
Godefridus (1142) 112.
S. Caſtoris, Bucco (1142) III, 112.
S. Paulini, Conradus (1142) III, 112.
Wormatienſis,
Eccleſiæ major. Ruthardus (1033) III, 221, 259.

DECANI

Aquenſis,
Conradus (1193) III, 119.
Colonienſes,
Eccleſiæ majoris, Gerhardus (1085) III, 158. (1090) 160.
Adolfus (1182) 301.
Moguntinus,
Eccleſiæ majoris, Henricus (1181) I, 50. (1193) 52. (1196) III, 97.
Spirenſes,
Eccleſ. major. Diemar (1148) II, 72.
Albertus (1270) 78.
Trevirenſes,
Eccleſ. major. Folmarus (1142) III, 112.
Wilhelmus (1193) 119.

2) *Ordinis Secularis.*

GERMANIAE REGES ET IMPERATORES.
Siegebertus (circa 650) III, 261.
Carolus M. imp. I, 301 ſqq. 311. ſq. ux. Hildegardis I, 307 ſqq.
Ludovicus Pius imp. I, 314.
Lotharius I, imp. (843) III, 366, I, 316. III, 47.
Ludovicus Germanicus (864) III, 262. (868) 256, 264. add. I, 46, 299, 317.
Ludovicus Infans (911) III, 235. ad, 20, 401
Otto M. (940) III, 77, (947) 267 (952) I, 39. (960) III, 267. (969) 228. add. I, 318.
Otto ſecundus I, (975) III, 40. (982) 248. add. I, 319.
Otto tertius (992) III, 248, 250 (993) 254 add. I, 320. Avia Adelheidis (992) III, 250.
Henricus ſecundus (1002) I, 236. (1006) III, 260. (1023) III, 38, 104.

Con-

Digitized by Google

Conradus secundus (1028) III, 133, 139. (1035) III, 233. add. III, p. 271, 273. ux. Gisela (1035) III, 233, add. 271, 273.
Henricus tertius (1046) III, 271, 273. (1050) 283, (1051) III, 140, 144, 147. 249. (1056) III, 67, add. III, 78. 274. Ux. 1) Agnes (1059) III, 78. (1062) II, 74. add, III, 122, 274. 2) Cunigundis (1046) 273.
Henricus quartus (1057) III, 234, 259, 274. (1059) III, 78 (1062) II, 74. (1063) III, 155, 242, 275. (1065) III, 46, 233. 260, (1097) 81. (1099) III, 161. (1100) III, 280. (1103) II, 71. add, III, 55.
Henricus quintus (1107) III, 109. (1112) 54. 126.
Lotharius secundus (1129) III, 84 (1131) 162, 293. (1136) III, 111,
Conradus tertius (1138) III, 55, 128, (1140) 163. (1142) 164. (1144) I, 297. III, 112, 116. frat. Henricus comes Palat. (1141) III, 165, 293.
Fridericus primus (1155) II, 72 (1171) III, 113. 118 (1175) II, 40, 75 (1182) II, 40. III, 302 (1183) 74. 120.
Henricus sextus (1192) III, 46 (1193) 118 (1194) 236 (1195) II, 40, 75 (1196) III, 96.
Philippus (1200) II, 76 (1208) I, 26.
Otto quartus (1209) II, 289.
Fridericus secundus (1214) II, 287 (1220) 77.
Henricus rex (1234) III, 33.
Conradus quartus (1247) III, 250.
Alphonsus (1257) II, 274.
Rudolfus primus (1275) I, 58 (1276) 71 (1280) 329 (1281) 328. 354 (126) 335. 355 (1287) 47. II, 64.
Adolphus (1292) III, 246 (1293) I, 336 (1294) 329. 332. 337. 356.
Albertus primus (1298) I, 332. 339. 387 (1299) I, 48. II, 42 (1302) II, 625 (1303) I, 72. II, 47. 78.
Henricus septimus (1309) I, 338 (1312) II, 62.
Ludovicus quartus (1314) I, 49 (1321) II, 55 (1323) I, 72 (1328) I, 340. 357 (1330) I, 341. II, 60. 101 (1331) II, 47. 79 (1332) I, 53. 73. 360 (1333) I, 341 (1336) II, 63. 102. III, 319 (1337) II, 102 (1344) II, 103 (1346) I, 70.
Carolus quartus (1348) I, 341. III, 314. 321 (1349) III, 323 (1360) II, 47 (1363) II, 60 (1364) I, 342 (1378) I, 44. II, 60 add. I, 307. 321.
Wenceslaus (1378) I, 74 (1379) II, 60 (1382) I, 345. 365 (1398) II, 209.
Rupertus (1401) III, 478 (1402) II, 33 (1407) I, 54 (1409) II, 210. add. p. 195 - 225.
Sigismundus (1418) I, 348. 372 (1420) II, 228. 237 - 39.
Carolus quintus (1545) I, 33.

ANGLIAE REGES

Eduardus tertius (1335 sqq) III, 309 sqq.
Henricus quartus (1402) II, 204.

Digitized by Google

BOHEMIAE REX
Johannes (1339) III, 321.

DANIAE REX
Chriſtianus ſeptimus (1768) III, 6.

GALLIAE REGES
Robertus Fortis (861) III, 393.
Hugo Capetus (987) III, 384.
Maria, vidua, Philippi Audacis (1305) III, 317.
Philippus Valeſius III, 329 ſqq.
Carolus ſextus (1373) I, 60 (1401) II, 196.

NEAPOLIS REX
Ladislaus (1402) II, 205, 207.

SUECIAE PRINCEPS
Anna, filia Guſtavi regis († 1610) I, 40.

PRINCIPES ELECTORES
alphabetico ordine

Bavariae,
Maximilianus Joſephus (1766) II, 4.
Bohemiae,
Johannes (1339) III, 321.
Brandenburgici,
Adelbertus marchio (1144) III, 116.
Ludovicus (1339) III, 321.
Albertus (1477) II, 92.
Colonienſes vid. Archiepiſcopi.
Moguntini ibid.
Palatini ad Rhenum,
Conradus dux Franciæ Rhenenſis & comes Palatinus (1155) II, 74 (1156) III, 285 (1192) 46 (1193) 119 (1196) 95. add. 298, 463. uxor, Irmingardis III, 95.
Henricus, dux Brunſuicenſis (1209) III, 50, 286, 297. add. 454.
Ludovicus primus, dux Bavariæ (1218) III, 130 († 1233) 299.
Otto illuſtris (1230) III, 99 (1233) 288, 298. add. III, 14.
Ludovicus ſeverus (1266) III, 480 (1277) II, 253. III, 101. add. III, 434.
Rudolphus primus (1296) I, 387 (1309) II, 253 (1314) 42. Ux. Mechtildis, filia Adolphi regis III, 19. Fil. Mechtildis, uxor Johannis tertii, comitis de Spanheim († 1357) III, 50.
Rudolphus ſecundus (1330) II, 101 (1333) I, 388 (1337) II, 60 (1339) III, 321 (1344) 286.
Adolfus (1322) III, 91 (1323) II, 19.
Rupertus primus (1330) II, 101 (1331) 42 (1337) III, 309 (1343) 285, 315, 322 (1355) 26 (1357) 315 (1359) II, 43 (1363) 60 (1368) III, 289 (1376) II, 81 (1377) I, 343 (1378) 74. II, 60 (1381) 90 (1382) I, 345, 361, 365 (1385) 375, 389 (1386) 346 (1387) II, 55. add. II, 41.
Rupertus ſecundus (1343) III, 286, 322 (1378) I, 74 (1393) I, 379 (1394) 346. III, 289.
Rupertus tertius (1399) I, 346, 379 (1400 ſq.) II, 195 (1404) II, 51 (1408) III, 36, 103. uxor Eliſabetha (1413) 381, 398.

Ludo-

Digitized by Google

Ludovicus barbatus (1400) I. 391 (1402) II, 204 (1404) 48 (1410) I, 346. (1413) 380. 395. (1418) I, 46, II, 43. (1421) I, 382. (1422) II, 52. (1427) I, 184 (1432) II, 51. add. I, 406 III, 478. uxor Blanca (1402) II, 204.

Ludovicus IV. (1438) I, 406 (1440) 347 III, 471 (1441) I, 367 (1444) I, 370, 384. (1445) I, 388.

Fridericus victoriosus (1450) I, 384. (1452) I, 385. 420 (1457) I, 350. (1464) I, 350 (1468) II, 14. add. II, 92.

Philippus ingenuus (1477) I, 386, II, 93. (1478) II, 51. (1481) 56 (1488) I, 349 (1490) II, 61 (1498) I, 385. (1504) III, 34. add. I, 306.

Ludovicus pacificus (1508) I, 386. (1523) II, 57 (1526) I, 387.

Fridericus III. (1561) II, 58. (1563) I, 385 (1565) I, 26. Alberta, filia († 1553) III, 32. 33.

Ludovicus sextus I, 34.

Johannes Casimirus, Administrator I, 34.

Fridericus IV. (1598) III, 34.

Carolus Ludovicus (1645) III, 34.

Carolus Theodorus (1763) I, 3 sqq. (1770) III, 15.

Saxoniae,

Albertus Ursus (1141) III, 165.

Albertus secundus (1283) I, 330.

Rudolfus primus (1339) III, 321.

Maria Antonia vidua (1771) III, 16.

Fridericus Augustus (1769) III, 6 sq. ux. Amalia Augusta ibid.

Trevirenses, vid. archiepiscopi.

DUCES ET RELIQUI PRINCIPES.

Alsatiae duces,

Chuno minor Wormat. III, 427.

Fridericus (1144) I, 297.

Austriae duces,

Leopoldus (1211) III, 55.

Albertus I. (1283) I, 331. 339.

Rudolfus ibid.

Leopoldus (1402) II, 199.

Badenses marchiones,

Hermannus, comes Uslgoviae (1102) III, 260.

Hermannus (marchio) (1112) III, 127, 1114, III, 429 (1130) 260.

N. marchio (1230) III, 100.

Rudolfus II. ux. Adelheid de Ochsenstein (1303) II, 46.

Rudolfus (1313) I, 339. ux. Lucard de Bolanden, vidua Alberti comitis de Lewenstein, ibid.

Rudolfus III. (1331) II, 47. Senior. 79.

Rudolfus dictus Hesse (1332) II, 80.

Fridericus (1332) II, 80.

Rudolfus de Pforzheim ibid.

Hermannus (1349) II, 47. ibid.

Fridericus &

Rudolfus dictus Wecker, filii Rudolfi de Pforzheim (1349) II, 47.

Rudolfus VI, (1364) II, 50. N. (1365) I, 345.

Digitized by Google

Bernhardus (1407) II, 41.
Beatrix ux. Iohannis, ducis Simmer. († 1535) III, 30.
Barenſes,
Henrietta (1373) ux. Henrici comitis de Lüzelſtein I, 60. 1379) I, 63.
Jolanda (1379) I, 63. mar. Eude de Grançey, ſeigneur de Loupvois ibid.
Ropertus dux (1379) I, 63.
Bavariae duces,
Luitpoldus dux (907) III, 371.
Arnolfus III, 371.
Henricus (985) III, 419.
Henricus (1023) III, 39, 104.
Beckelheim,
Cuno dux III, 425 v. Franciae Rhen. duces.
Bipontini duces & comites Palatini ad Rhenum.
Ludovicus niger. Filia Anna, monialis in Popardia († 1520) III, 27.
Maria, monialis in Popardia († 1576) III, 28.
Chriſtianus IV, (1769) III, 7.
Carolus Auguſtus (1770) III, 14, (1771) 16.
Amalia Auguſta (1769) III, 6 ſq. mar. Fridericus Auguſtus elector. Saxoniae ibid.
Brabantiae duces,
Godefridus (1305) III, 317.
Johannes de Virſon fil. ibid.
Maria, vidua Philippi III. regis Galliae & ſoror Godefridi ibid.
Filiae Godefridi,
Maria comitiſſa Juliacenſis (1305) III, 317.
Iſabella uxor Gerhardi de Juliaco ibid.
Alais uxor Johannis de Harecourt ibid.
Blanka uxor Bertoldi de Malines ibid.
Carinthiae duces,
Otto Wormatienſis (978) III, 417. (995) 422.
Henricus minor de Bavar. (985) III, 419.
Adalbero de Eppenſtein (1019) III 427.
Cuno minor Wormat. (1036) III, 427.
Clevenſis dux,
Johannes (1482) II, 231.
Franciae Rhenenſis duces,
Adelbertus dux (840) III, 396.
Nantharius dux (865) I, 297. II, 250. III, 397.
Werinherus procurator III, 370.
Conradus primus rex (907) III, 404 ſqq. 440.
Eberhardus, frater Conradi regis (912-937) III, 379, 407 ſq.
Conradus ſecundus rufus Wormatienſis filius Werinheri (937 ſqq.) III, 410-415 (940) II, 250, 252 (944) 185 (946) III, 233, 265, 267 (947) II, 174 (951) II, 174 (952) I, 39.
Otto ſapiens Wormat. filius Conradi ſecundi (956 † 1004) III, 416 - 424 (977) 235 (982) 259.
Conradus tertius Wormat. filius Ottonis (1004 - 1012) III, 424 - 426. uxor 1) Jutta III, 425. 2) Mathildis, filia Hermanni ſecundi ducis Suev. (1005) III, 425.

Con-

Digitized by Google

Conradus quartus f. Chuno minor Wormat. filius Conradi tertii (1012-1028) III, 426-427.
Henricus tertius rex, abnepos Ottonis Worm. ex linea Spirenſi (1028-1056) III, 428 ſq.
Henricus quartus rex (1056 ſqq.) III, 430.
Fridericus primus dux Sueviæ e familia Stauffenſi III, 433 ſqq.

Franconiae marchiones,
Henricus pater (905) III, 370.
Adelbertus filius, ibid. 401, 405.
Luitpoldus (907) III, 371.
Arnolfus dux Bojar. ibid.
Otto Suinfurtenſis (1047) III, 371.

Geldriae dux,
Rainaldus tertius (1347) III, 313.

Juliaci marchiones et duces,
Wilhelmus marchio (1335) III, 309 (1336) 307, 319 (1339) 321, dux (1343) 286, 322 (1348) 314, 322 (1349) 308, 323 (1357) III, 315 (1361) ibid.
Wilhelmus (1362) III, 292 (1366) 310 (1368) 289.
Gerhardus, filius Wilhelmi (1348) III, 314.

Limburgi duces,
Henricus (1093) III, 123.
Walramus (1131) III, 162 (1138) 129.
Henricus (1172) III, 290.
Henricus (1218) III, 130 (1230) 99 (1237) 303.
Walramus (1237) III, 304.

Lotharingiae duces,
Gifelbertus III, 40.
Godefridus dux piloſus (1028) III, 138.
Fridericus (1065) III, 47.
Johannes (1381) I, 64.

Mediolanenſis dux,
Galeatius (1402) II, 197 ſqq.

Mosbacenſes duces, comites Palatini ad Rhenum.
Otto primus (1402) II, 199 (1410) I, 346 (1413) II, 60 (1432) 51 (1435) 61 (1438) I, 383. 407 (1440) I, 347. ux. Anna de Bavaria († 1444) II, 61.
Johannes, frater Otton. (1402) II, 199.
Otto ſecundus (1450) II, 61 (1490) ib.

Norimbergenſis Burggravius,
Fridericus (1402) II, 199.

Palatini comites,

1) Merovingici
Gacilio ſub Sigeberto primo I, 98.
Trudulfus ſub Childeberto ſecundo I, 98.
Romulfus ibid.
Audobaldus ſub Chlotario tertio I, 91, 98.
Chrodobertus ſub Theodorico tertio I, 98.
Warno ſub Chlodovæo tertio (692) I, 92.
Ermenaldus (700) I, 93.
Chiſlemarus (703) I, 85.
Bertoaldus (709) I, 92.
Berno (710) I, 98.
Gimbrech ibid.

2) Carolingici
Anſelmus (775) I, 92.
Thimo in Bavaria (831) I, 99.
Elmenradus in Gallia (844) I, 101.

Fritillo in Germania (845) I, 100.
Hucboldus in Italia (853) I, 98 ſq. (860) I, 94, 102.
Anſfridus in Lotharingia (856) I, 102, 108.
Ruodulfus in Germania (857) I, 100.
Erlewinus in Germania (874) II, 251.
Botradus in Italia (876) I, 102.
Gebehardus in Germania (889) III, 401, 466.
Sigifredus in Germania (901) I, 103.
Widricus in Lotharingia (911) I, 102.
Theobaldus in Gallia (924) II, 189 († 978) II, 190.
Eberhardus in Germania (938) I, 104. III, 466.
Heribertus in Gallia (969) II, 190.

3) Germaniae ad Rhenum

Hermannus I, (975) III, 285 add. I, 105, 108. III, 288.
Ezzo ſive Ehrenfridus (985) III, 419. (1023) 39, 104. (1028) 132 ſqq. add. III, 140, 148, 150, 297. uxor Mathildis III, 137, 151.
Hezelinus, frater Ezzonis (1020) III, 286 ſq. (1028) 133, 142, 157.
Otto dux, fil. Ezzonis (1051) 136, 145. (1054) 67.
Richeza, regina Polon. fil. Ezzon. (1051) III, 145, 148, 149, 150 (1052) 153 (1054) 67 ſq.
Theophanu, abbatiſſa Asnidenſis, filia Ezzonis (1051) III, 149.
Ludolfus, filius Ezzonis III, 67.
Henricus, filius Ludolfi III, 67.
Henricus, fil. Hezelini (1051) III, 145 ſqq. (1054) III, 67.
Hermannus II, († 1085) III, 46. uxor forte Adelheidis, comitiſſa Pal. (1097) III, 21 ſq. 80 (1124) 81. add. 123.
Henricus de Lacu (1075) III, 157. comes de Lache (1085) III, 68, 159. comes Palat. Rheni, dominus de Lacu (1093) III, 121 (1095) 45, 54 ſq. add. 127, 128. uxor, Adelheidis III, 121, 126, 128.
Sigfridus, privignus & ſucceſſor Henrici de Lacu (1093) III, 123 (1097) III, 40 (1099) 41, 53 (1107) 108 ſq. (1112) 27, 123. add. 53 ſq. 111, 113, 127 ſq. 468.
Godefridus de Calwa (1114) III, 429. add. 468.
Wilhelmus, filius Sigfridi (1136) III, 51, 110 (1138) 129. add. 51, 111, 113.
Henricus tertius, frater Conradi tertii, regis (1141) III, 72 ſq. 164.
Hermannus tertius de Staleck, frater Henrici de Cazenelnbogen (circa an. 1144) III, 14, 51, 116 ſq. (1146) 25 († 1156) 285.
Conradus, dux Franciæ Rhenenſis & reliqui. vid. electores Palatini.

4) Burgundicus

Otto (1195) II, 76.

Saxoniae marchiones,

Adelbertus (1144) III, 116.
Cuonrad de Witin (1144) I, 299.

Sivune-

Digitized by Google

Simmerenſes duces & comites Palatini ad Rhenum.
Johannes primus († 1509) III, 29. ux. Johanna, Naſſoviae comitiſſa († 1521) III, 29.
Johannes II, (natus 1492) II, 30. (1520) III, 92. (1539) III, 32 († 1557) ibid. ux. 1) Beatrix de Baden (1520) III, 92 († 1535) III, 30. 2) Maria Jacobea, comitiſſa Oettingenſis (1554) III, 30.
Filiae Johannis, Catharina, monialis Marienbergenſis in Popparden & Abbatiſſa Comedenſis (nat. 1500) III, 28. 34.
Johanna, monialis in Poppardia (1520) III, 92.
Ottilia, monialis in Poppardia (1520) ib. († 1553) III, 28.
Richardus († 1538) III, 31. ux. 1) Juliana comitiſſa de Wied († 1575) III, 31. 2) Aemilia de Würtemberg († 1589) II, 31.
Sueviae duces,
Otto, filius Ezzon. comit. Palat. (1051) III, 145.
Fridericus primus (1100) III, 280.
Fridericus ſecund. (1126) III, 25 (1138) 130, 373, 432, 462. add. III, 237.
Fridericus comes, filius Friderici ſecundi (1144) I, 298.
Fridericus de Rotenburg III, 420.
Sweinforti marchio,
Otto (1047) III, 371.
Thuringiae dux,
Burcardus (905) III, 406.
Thuringiae Landgravii,
Hermannus de Winzenberg III, 386.
Ludovicus primus (1130) III, 386. ux. Hedewig, fil. Gyſonis Haſſiae comit. ib.
Godefridus (1144) I, 299.
Ludovicus (1197) III, 293.
Henricus (1234) II, 23.
Conradus ibid.
Hermannus ibid.
Tuſciae marchiones,
Godefridus. ux. Beatrix I, 298.
Bonifacius. ux. Mathildis, ibid.
Tuſciae dux,
Philippus (1195) II, 76.
Veldentiae duces et comites Palat. ad Rhen.
Georgius Johannes. ux. Anna, Guſtavi regis Sueciae filia († 1610) I, 40.
Georgius Guſtavus, filius Georgii Johannis (n. 1564 † 1634) I, 40. ux. 1) Eliſabeta de Wirtemberg, vidua comitis de Henneberg (1586 † 1591) ib. 2) Eliſabetha, filia Johannis primi, ducis Bipontini (1601 † 1636) I, 40 ſq.
Maria Eliſabeta, filia Georgii Guſtavi ex uxore Wirtembergica, canonica Herfordenſis († 1649) I, 41.
Leopoldus Ludovicus, ultimus dux († 1694) I, 37.
Guſtavus Philippus, filius Leopoldi († 1679) I, 38.
Wirtemberg,
Aemilia († 1589) III, 31.
Eliſabeta, uxor Georgii Guſtavi ducis & comitis Palat. de Veldentia (1586 † 1591) I, 40.

Digitized by Google

Zaeringen, dux,
Bertoldus (1171) III, 118.

COMITES ET DYNASTAE.

Abinberg,
Rapoto comes (1144) I, 299.
Alsatiae comes provincialis,
Theodericus (1144) I, 297, 299. III, 397.
Altena, comites,
Arnoldus (1182) III, 302,
Fridericus ibid.
Alzey, dapiferi,
Wernerus (1209) III, 298 (1213) 460.
Wernerus junior (1233) III, 299.
N. (1230) III, 101.
Philippus (1277) III, 101.
Annweire, dynastae,
Conradus (1194) III, 236. (1200) II, 76.
Marquardus, imper. aulae dapifer (1204) III, 237, 400.
Ara comites,
Theodericus (1107) III, 109.
Otto &
Theodericus, consanguinei Ottonis comitis de Rinecke III, 116.
Gerhardus (1193) III, 119.
Hildegundis, comitissa (1166) III, 291.
Arlon, comites,
Walram. & Volko, fratres (1093) III, 123.
Walram (1119) III, 98.
Wiricus (1136) III, 111.
Walramus (1142) III, 112.
Arnesberg,
Godefridus comes (1141) III, 165.
Arnstein, comites,
Ludovicus (1107) III, 109, 382 sq.
Ludovicus (1144) I, 297 III, 23, 473.
Asperg comes,
Ulricus (1309) I, 339. ux. Lucardis de Löwenstein ibid.
Bar,
Rainaldus comes (1144) III, 117.
Bavariae marchio,
Dioboldus (1144) I, 299.
Berge comites vid. de Monte.
Bickenbach, dynastae,
Godefridus (1230) III, 100.
Otto (1277) III, 101.
Ulricus (1317) II, 168. ux. Elisabeta ib.
Godefridus (1317) II, 168.
Conradus ibid.
Blanckenberg,
Christianus (1230) III, 100 (1232) 132.
Bockesberg, dynastae,
Adelheid uxor Sigfridi e domo Hohenloica (1069) II, 282.
Conradus (1144-1182) II, 283.
Crafto, frater Conradi (1180) II, 283.
Wolfram (1192) II, 283.
Crafto (1220) II, 283 (1245) 53 (1252) 284 (1268) 277, 299 add. 285. ux. Adelheid, comitissa de Veldenz 304.
Henricus fil. Craftonis, ord. S. Johannis magister (1263) II, 54.
Conradus frater Henrici (1271) II, 286, 303. ux. N. de Hohenlo ibid.
Crafto, frat. Henrici, canonicus Wirzburg. ibid.

Ger-

Gerhardus, frater Henrici, canonicus Wirzburg. ibid.
Adelheidis for. Henrici (1263) II, 54, (1271) 303. mar. Ulricus de Durna (1263) II, 54 (1268) 54. 285.
Conradus &
Wolframus de Crutheim, fratres Craftonis de Bockesberg (1220) II, 283 (1252) 54. add. Crutheim.
Richza, foror Craftonis de Bockesberg II, 284. mar. Godefridus de Hohenlo (1245) 53.
Conradus de Klingenfels &
Crafto de Lara, patrui Craftonis (1220) II, 283, 284, 286.
Henricus ord. St. Johannis mag. in Germ. (1278) II. 54.
Boimburg vid. Irfuti comites.
Bolanden dynaſtae,
Wernerus (1156) III, 430.
Wernerus (1195) II, 76, (1200) 77.
Guda &
Wernerus fundatores coenobii Rodenkirchen circa fin. faec. XII, I, 45.
Wernerus (1208) I, 26.
Philippus (1270) II, 42, 78, (1291) III, 85. add. I, 334. ux. Lucardis (1289) I, 334.
Lucardis fil. Philippi (1289) I, 333 (1304) 334. mar. Albertus comes de Löwenſtein (1289) I, 333.
Kunigundis mar. Heinricus junior de Sponheim (1289) I, 333.
Lucardis abbatiſſa de Rodenkirchen (1278) I, 45.
Botha,
Gerhardus comes (1140) III, 163.
Breuberg,
Gerlacus, dynaſtae (1293) 336.
Brucha,
Udo (1140) III, 163.
Brunshorn, *dynaſtae*,
Ulricus (1140) III, 163.
Wernerus (1196) III, 97.
Giſelbertus (1230) III, 101.
Calwa, *comites*,
Godefridus (1112) III, 127 (1123) I, 322.
Conradus (1175) II, 75.
Cazenelnbogen, *comites*,
Henricus (1129) III, 83.
Henricus & frater ſuus Hermannus, comes Palat. (circa an. 1144) III, 117.
Henricus (1146) III, 25.
Bertholdus (1192) III, 46.
Euerhardus (1287) I, 327.
Wilhelmus (1319) II, 174.
Cleve, *comites*,
Arnoldus (1138) III, 129.
Theodericus (1182) III, 302.
Clingenfels, *dynaſta*,
Conradus (1220) II, 283. add. Bockesberg.
Coſtheim,
Udalricus (1064) III, 429.
Craichgoviae comites,
Otto dux III, 418.
Zeizolfus (1100) III, 277, 279.
Adelheid's &
Judda fil. Zeizolfi, III, 280. add. 279.
Johannes, epiſcopus Spir. frater (1100) III,

III, 277, 279. pat. Zeizolfus, ux. Adela l. c.
Crutheim, dynaſtae,
Wolfrad (1192) II, 286.
Conradus (1239) II, 53 (1245) 283 (1252) 54. add. II, 55. ux. Cunigundis (1252) II, 54, 55.
Fratres & ſorores,
Crafto de Bockesberg (1245) II, 283 (1252) 54.
Wolfrad de Crautheim l. c.
Richſa, uxor Godefredi de Hohenlo (1252) II, 54.
Beatrix, filia Wolfradi de Crautheim & ux. Ottonis ſenior. de Eberſtein (1252) II, 284.
Conradus de Clingenfels, patruus Conradi de Crautheim, vid. Clingenfels.
Daxburg,
Albertus comes (1193) III, 119 (1195) II, 76.
Dicke, dynaſtae,
Henricus (1183) III, 120 (1196) 33, 95.
Henricus,
Fridericus &
Juſtatius, fratres Henrici (1196) III, 95.
Alexander &
Eliſabetha, filii Henrici (1196) III, 95 (1247) 33.
Henricus, epiſcopus Argent. &
Alexander, frat. (1238) III, 33 (1252) ib.
Dille,
Albertus (1107) III, 109.
Dillingen,
Hartmannus, comes (1233) III, 299.
Ditze,
Gerhardus, comes (1192) III, 46 (1220) II, 77.
Dornberg,
Wolframus, comes I, 325.
Duna, dynaſtae,
Adelbero (1107) III, 109.
Benigna, fundatrix monaſterii Sprengirsbac. ux. Ruckeri III, 51, 108, 109.
Richardus, frater Benignæ (1107) 108, 109.
— abbas (1144) III, 12.
— de Duna & filius ejus (1136) add. III, 108.
Godefridus, abbas Sprengirsbac. (1171) III, 112. avia, Benigna, fundatrix Sprengirsbac. l. c.
Henricus (1193) III, 119.
Henricus (1237) III, 304.
Wiricus junior († 1299) I, 36. ux. Ifgardis († 1304) ibid.
Wiricus. ux. Kunigundis († 1307) I, 36.
Philippus (1320) III, 360.
Wiricus, pater († 1501) I, 36.
Melchior, fil. († 1517) ibid.
Philippus, nepos († 1530) ibid.
Duren,
Gerhardus & fratres ejus (1131) III, 162.
Durna, dynaſtae,
Robertus (1193) III, 119.
Ulricus (1263) II, 54. ux. Adelheidis de Boxberg ibid. & p. 285.
Eberſtein, comites,
Eberhardus (1220) II, 77 (1230) III, 100.

Otto

Otto senior (1252) II, 284. ux. Beatrix de Crautheim ibid.
Cunigundis, soror Ottonis & uxor Conradi de Crautheim (1252) II, 54.
Euerhardus († 1263) II, 276. ux. Adelheidis de Sain ibid.
Euerhardus de Sain, dictus de Eberstein, filius Euerhardi, ibid.
Agnes, filia Euerhardi de Sain, ibid.
Otto (1270) II, 77.
Elsenzgoviae comes,
Otto, dux Franciæ Rhen. III, 418.
Enzengoviae comites,
Wahalo (902) III, 402.
Bruno (1100) III, 277.
Eppenstein, dynastae,
Godefridus (1457) I, 29.
Lucardis, soror Godefridi & uxor Johannis Rhingravii († 1455) ibid.
Erbach, pincernae,
Eberhardus (1184) III, 460.
Henricus († 1334) I, 340. ux. Clara de Löwenstein ibid.
Anna, uxor Henrici comitis de Loewenstein (1442-1444) I, 348, 365, 370.
Falkenburg, dynastae,
Gozwinus (1140) III, 163.
Falkenstein add. Duna.
Philippus, imperialis aulae camerarius (1277) III, 101 (1291) 85. ux. Gisela, consanguinea Ludovici Severi comitis Palat. ad Rhen. (1277) III, 101.
Flanheim v. Wildgravii.
Fleckenstein, dynastae,
Petrus, canonicus eccles. Spir. (1270) II, 42, 78, (1281) 42.
Rudolfus (1270) II, 42, 77.
Fridericus frater ibid.
Henricus fil. Rudolfi (1281) II, 42.
Henricus fil. Frid. ibid.
Franciae orient. comes,
Henricus III, 398.
Frenze, dynastae,
Wilhelmus (1237) III, 304.
Gelrae comites,
Henricus (1141) III, 165.
Otto (1182) III, 302.
Geminipontis comites,
Henricus (1260) II, 277, 297. (1263) 298. (1282) 276 add. 273.
Elisabetha, filia Henrici & uxor Gerlaci comitis Veldentiae II, 273 sq. († 1259) 276.
Simon (1270) II, 77.
Walramus (1289) II, 63.
Geroldseck, dynastae,
H. (1270) II, 279, 300. ux. Agnes de Veldenz 279.
Waltherus, filius (1270) II, 279 (1279) 280. ux. Ymena de Sponheim (1270) 279. (1279) 280.
Gruningen,
Theodericus, ord. Teut. magister in Livonia (1245) II, 25.
Hamerstein,
Otto, comes pagi Wederaviae III, 155, 474.

Harecourt,
Johannes, ux. Alis de Brabant (1305) III, 317.
Haſſiae comites,
Conradus ſenior (897) III, 375. 403.
Elli (966) III 382.
Thancmar (994) III, 382.
Gero (1044) III, 384.
Werinherus, pater (1040) III, 385.
Werinherus, fil. (1043) III, 384 (1045) ibid. (1061) ibid.
Werinherus (1123) III, 386.
Giſo (1130) III, 386.
Ludovicus barbatus III, 381-386.
Henricus Raſpo, uxor Hedewig. vidua Giſonis III, 386.
Ludovicus, landgravius Thuring. ux. Hedewig, filia Giſonis (1130) 386.
Henricus ſecundus Raſpo, comes Haſſiae, filius Ludovici ante dicti (1149) III, 386.
Ludovicus II, landgravius Thuringiae ibid.
Hedenegoviae comes
Godefridus (1100) III, 277.
Hehenriet; dynaſtae
Gerung. (1192) I, 340, uxor Eliſabetha de Steinheim ibid.
Conradus (1269) I, 341.
Fridericus (1324) I, 341, (1327) ibid.
Engelhardus, frater Friderici ibid.
Fridericus jun. Friderici fil. ibid.
Conradus (1326) I, 341 (1330) I, 340, 358.
Rudolfus (1364) I, 342, ux. Brigitta ibid.
Heinsberg, *dynaſtae*
Johannes pat. (1420) II, 240.
Johannes epiſc. Leodienſ. fil. (1420) II, 240.
Heinzenberg, *dynaſtae*
V. & Ia. fratres (1270) II, 300.
Hengebach, *comites*
Rigezo (1028) III, 139.
Godefridus fil. ibid.
Hennenberg,
Boppo comes (1146) III, 325.
Hirſchhorn,
Johannes dynaſta (1413) II, 60.
Hirſuti comites vid. Irſuti.
Hirzberg, *dynaſtae*
Hertwicus (1230) III, 101, (1233) 299
Gerhardus, ord. Teut. Magiſter (1274) II, 26.
Hohenburg,
Johann. ultimus comes († 1440) III, 471.
Hohenfels, *dynaſtae*
Philippus († 1291) III, 84. uxor Ilingardis ibid.
Wernerus & Hermannus, Philippi filii (1291) III, 84.
Agnes filia Philippi, ux. Johannis domini de Metis (1291) III, 84.
Henricus (1297) II, 262. († 1339) 136
Hermannus (1327) III, 87.
Wernerus (1333) III, 91.
Johannes (1554) I, 32.
Hohenloh, *comites*
Sigefrid. (1069) II, 282. ux. Adelheid de Crutheim & de Bocresberg ibid.
Henricus, ord. Teut. magiſter per Germ. (1232)

Digitized by Google

(1232 - 1243) II, 22, ſq. generalis (1246) ibid.
Godefridus (1239) II, 53. (1252) 54. (1253) I, 322. ux. Richſa de Bockesberg ibid.
Albertus fil. Godefridi (1252) II, 54. (1280) I, 329.
Kunigund. fil. Godefridi & uxor Godefridi comitis de Loewenſtein I, 326.
Hollandiae comites,
Wilhelmus († 1348) III, 322,
Johanna fil. Wilhelmi & ux. Wilhelmi ducis Juliac. III. 316.
Philippa fil. Wilhelmi ux. Eduardi III, regis Angliae ibid.
Horn,
Udalricus dynaſta (1144) I, 60.
Hoſtaden, comites
Gerhardus (1090) III, 160 (1131) 162.
Theodericus (1182) III, 302. (1193) 119.
Lotharius (1230) III. 100.
Hundesruche pagi comites,
Bertoldus (1074) III, 35 ſq. Ux. Hadewig. ibid. add. III, 102.
Hunoldſtein, advocati
Nicolaus (1292) I, 68.
Hugo ibid.
Huodenkirchen,
Chriſtianus comes (1028) III, 133.
Hurningen,
Udalricus (1146) III, 25.
Irſuti comites
Emicho de Bomeneburg (1140) II, 264.
Gerhardus (1230) III, 100.
Rupertus (1270) II, 78. († 1281) I, 35.
Eberhardus, epiſcop. Wormat. frater Ruperti (1270) II, 78 († 1277) I, 35.
J. com. Irſutus de Nannenſtul († 1241)
Georgius comes Irſutus de Stolzenberg pat. († 1309) I, 35. ux. Margaretha († 1307) ibid.
Georgius, fil. († 1338) ibid.
Henricus de nova Beimburg (1332) I, 53 († 1340) I, 35.
Henrici jun. uxor Eliſabetha I, 35.
Philipp. de nova Beimburg († 1359) ibid.
Iſenburg, dynaſtae
Reinboldus (1093) III, 123 (1118) 98.
Sigefridus (1142) III, 112.
Reinboldus (1144) III, 116, 117, 474.
Gerlacus, frater Reinboldi, (1144) III, 117 (1146) 25.
Johannes, frater Dieterici archiepiſcopi Mog. (1477) II, 99.
Henricus comes dom. in Numagen († 1553) III, 23, 30.
Juliaci comites,
Gerhardus (1051) III, 151.
Gerhardus (1131) III, 162.
Gerhardus puer (1141) III, 165.
Wilhelmus (1182) III, 290, 300, 302. ux. Alverada de Molbach ibid.
Wilhelmus (1209) III, 56, 286, (1298) (1211) 55, († 1218) ibid. & 130.
Wilhelmus, avunculus praecedentis Wilhelmi III, 298.
Wilhelmus pat. III, 303. fil. natur. Tilmannus de Juliaco (1237) III, 304.
Wilhelmus fil. (1237) 294, 302.

Walramus, patruus Wilhelmi præcedentis (1237) III, 294, 302.
Gerhardus III, 305. ux. Elisabetha de Brabantia (1305) III, 317 (1333) 306.
Wilhelmus, frater Gerhardi, ux. Maria de Brabantia III, 305, 317.
Wilhelmus, filius Gerhardi, marchio, postea dux (1317-1361) III, 305-316. ux. Johanna de Hennegau & Hollandia 306 (1347) 314, 316.
Walramus, frater Wilhelmi ducis, archiepiscop. Colon. (1332) III, 306.
Juflingen,
Anfelmus (1214) II, 287.
Kaftele,
Henricus comes (1330) III, 100.
Kempenich, dynaftae
Richwinus de Kempenich &
Mefridus comes de Wiede, fratres (1093) III, 123 (1112) 126.
Theodericus (1232) III, 132.
Kerpena, dynaftae
Karfilius (1136) III, 111 (1144) 116, 165.
Henricus (1142) III, 112.
Nicolaus (1144) III, 116, 165.
Keffelberg, comites
Bebo & filius ejus Siffridus I, 34.
Klingenfels, dynaftae
Conradus (1220) II, 283 (1245) 284.
Nepos ex fratre Krafto de Bockesberg (1220) 283.
Godefridus (1252) II, 284.
Kuck,
Alberada (1131) III, 162, 293.
Hermannus (1141) III, 165.
Kyburg, comites
Margaretha (1371) II, 16. mar. Emicho comes de Linlingen, ibid.
Lachen,
Henricus, dynafta (1103) III, 251.
Landowe, comites,
Eberhardus (1294) I, 326, 357. ux. Richenza de Neuffen, ibid.
Conradus (1300) I, 327.
Eberhardus (1330) ibid.
Lare,
Crafto, dynafta (1245) II, 284 (1252) ibid.
Laufen,
Boppo. comes (1144) I, 299.
Lichtenberg,
Dieterus comes (1228) III, 475.
Limburgi comites,
Henricus (1107) III, 109.
Henricus & Walramus fratres (circa an. 1144) III, 117.
Limburg ad Lanam, dynaftae,
Johannes († 1312) III, 23.
Gerlacus (1346) ibid.
Limburg, pincernae,
Waltherus (1214) II, 287.
N. (1287) I, 335.
Albertus (1367, 1370) I, 342.
Conradus ibid.
Fridericus (1413) II, 60. ux. Elisabetha de Hohenloh, ibid.
Liningen, comites,
Amicho (779) I, 250.
Emicho (940) II, 252.

Emicho

Emicho (1128) II, 260 (1135) 260 (1144) I, 60 (1155) 74 (1160) I, 295.
Emicho (1171) III, 118.
N. comes (1209) III, 298.
Fridericus (1247) III, 250.
Emicho (1262) II, 9 (1276) III, 246.
Fridericus, advocatus Spirgoviæ (1299) II, 42.
Emicho (1346) II, 14.
Nicolaus, præpositus (1371) II, 69.
Emicho (1371) II, 16, 66. ux. Margaretha de Kyburg ibid.
Anna, filia Emichonis & uxor Engelhardi de Winsperg ibid.

Lobodunenſis pagi comites,
Warinus, fil. Wegelenzonis I, 237.
Witegowo, filius Warini (817, 823) I, 238.
Wernharius (843-869) I, 239.
Liutherius (888) ibid.
Liutfridus (898, 912) ibid.
Cunradus (948, 966) I, 240.
Megingaudus (989, 1002) I, 241.
Boppo (1012) I, 242 II, 189.
Henricus, fil. Bopponis (1023) ibid.

Loewenſtein, comites,
1) primae ſtirpis.
Adelbertus (1123) I, 322 (1138) I, 344 (1146) ibid. & III, 25. Fratruelis Godefridus comes de Calwa (1123) I, 322.
Bertoldus (1152) I, 324.
Dietmarus (1171) ibid.
Godefridus (1235) I, 325 (1252) 353 (1262) 325 (1274) 326. 353. uxor Cunigundis de Hohenloh I, 326.
Filiae Godefridi,
Richenza, ux. 1) Bert. de Neuffen (1262) I, 326. 2) Eberhardi de Landowe (1294) I, 337.
Agnes ux. Engelhardi ſen. de Weinſperg (1274) I, 354 (1277) I, 327.
Bertoldus (1257) I, 325, 353.
Albertus, canon. Herbipol. (1345) I, 327 (1282) 329 (1292) 327.
2) ſecundæ ſtirpis.
Albertus primus, filius Rudolfi regis Roman. (1282) I, 328 ſqq. (1286) 335 (1287) 332, 355 (1288) 336 (1293) 336 (1294) 337, 357 († 1304) 338. Mat. Ita (1287) I, 333, 356. uxor, Lucardis de Bolanden (1287) I, 333, 355 (1289) ibid. (1293) 336 (1304) 334 (1309) 338 nupta ſecunda vice Rudolfo quarto, marchioni Badenſi (1313) I, 339.
Philippus, fil. Alberti (1310) I, 339. ux. Adelheidis de Weinſperg ibid.
Johannes, fil. Philippi († 1334) I, 340.
Clara, fil. Johannis (1334) I, 340. mar. Henricus, pincerna de Erbach (1334) I, 340.
Rudolfus, fil. Alberti (1328) I, 340, 357.
Nicolaus (1313) I, 339, 357 (1320) 338 (1330) 340 (1332) 341, 360 (1333) ibidem. (1340) I, 341. ux. Wiedburgis de Wertheim (1339) I, 340.
Lucardis, filia Alberti & uxor Ulrici de Aſperg (1309) I, 339.

Albertus secundus, filius Nicolai (1364-1377) I, 342 sqq. (1367) 343. (1371) 344 (1376 sq.) I, 343 (1377) ibid. ux. Uta de Werdenberg (1376) I, 344.
Albertus tertius (1384) I, 344 sqq. (1386) 346 (1387) ibid.
Rudolfus, alias Johannes (1382) I, 344, 361 (1384-1395) 344.
Henricus (1382) I, 361 (1394) 346 (1395) 344 (1399) 346 (1410) 361, (1418) ibid (1440) 387 (1441) 347 365 (1442) 348. ux. Anna de Erbach (1418) I, 313 (1441) 348, 365 (1443) ibid. (1444) 348.
Georgius, canon. Herbipol. & præpositus Oeringensis (1382) I, 361 (1399) 350 (1400) 350 (1416) ibid. (1440) 347 (1441) 347, 365 (1443) 348 sq. (1464) 350.
3) stirpis hodiernae.
Ludovicus de Bavaria (1488) I, 349.
Logenahe sive Longoviae comites,
Otto frater Conradi I regis (912) III, 380 sq.
Eberhardus III, 77.
Conradus Curzibold fil. Eberhardi (940) III, 77. add. 20, 23, 79. 83, 114. 411.
Imbricho (1059) III, 78 (1062) III, 80.
Lon,
Arnoldus comes (1129) III. 83.
Lovania,
Adela, avia Sigefridi com. Palat. III, 54.
Lucelburg, comites,
Henricus (1095) III, 45.
Wilhelmus (1093) III, 123, (1107) 109.
Ermesindis (1236) II, 291.
Lurecha,
Lambertus, dynasta (1140) III, 163.
Luvenburg, comites
Dudo (1093) III, 123.
Rupertus & Arnoldus fratres (1124) III, 82.
Rupertus (1129) III, 83 (1144) III, 116 117.
Lützelstein,
Henricus comes (1373) I, 60 (1379) 62 (1381) 64. ux. Henrietta de Bar (1379) I, 62.
Madelberg, dynastae,
Cuno (1107) III, 109.
Adelbero ibid.
Folko (1119) III, 98.
Magenheim,
Conradus, dynasta (1288) I, 336.
Maline,
Bertoldus dynasta, uxor Blanca (1305) III, 317.
Manderscheid,
Walterus comes (1142) III, 112.
Metis, dynastae,
Johannes (1270) II, 78.
Johannes sen. (1291) III, 84.
Johannes fil. ibid. ux. Agnes de Hohenfels ibid.
Minzenberg,
Cuno dynasta (1193) III, 119. add. 474.
Moguntini comites,
Hatto (727-802) III, 344.

Mol-

Digitized by Google

Molbach,
Albertus comes (1172) III, 289 (1176) 290 († 1182) III, 300.
Alverada fil. (1182) III, 300. mar. Wilhelmus comes Juliac. ibid.
Mollesberg, dynaſtae
Anſelmus (1124) III, 82.
Gyſo & filii, Joh. & Gyſo III, 473.
de Monte comites
Adolfus (1090) III, 160.
Adolfus (1138) III, 129 (1140) 163 (1144) I, 299.
Eberhardus, fil. Adolfi (1144) I, 299.
Adolfus (1211) III, 55.
Moſelgowe,
Geuehardus, antiquus comes de Moſella (1028) III, 139.
Mulenark, dynaſta
Gerhardus (1131) III, 162 (1140) 163.
Mulesfurt,
Gerhardus dynaſta (1140) III, 163.
Muncklar,
Johannes dynaſta (1209) III, 298.
Nahgoviae comites
Megingaudus (868 870) II, 248.
Werinherus (891) II. 249.
Conradus (918) III, 249.
Eberhardus (937) II, 250.
Werinherus 945. 952) II, 250.
Otto dux 956) II, 250, 252, III, 416.
Emicho (961) II, 254 III, 417.
Emicho (994) II, 255 (995) ibid.
Emicho (1056) II, 255 (1061) ibid. (1065) ibid. (1074) 256, III, 36 (1097) 256 (1100) 277.
Nahgoviae dynaſtae
Lantbertus (961) II, 254.
Megingoz ibid.
Regenzo ibid.
Nordpoldus ibid.
Franco ibid.
Humbertus ibid.
Namur,
Godefridus comes (1138) III, 129.
Naſſoviae comites,
Philippus (1418) I, 45.
Johanna († 1521) III, 29. mar. Johannes I, dux Simmerenſis († 1509) III, 29.
Nellenburg, comites
Eberhardus II, 267.
Wolframus, ord. Teut. magiſter (1331) II, 30.
Neuenburg, comites
Emicho (1146) II, 267.
Gerlacus (1172-1180) II, 266.
Neuſen,
Henricus & Albertus, fratres & dynaſtæ (1220) II, 77.
Bertoldus, ux. Richenza de Löwenſtein (1266) I, 226.
Richenza, mar. Euerhardus de Landowe I, 326.
Nithehe,
Bertoldus comes (1144) I, 60.
Norvenich, comites
Hermannus (1028) III, 133, 139.
Adelbertus (1141) III, 164.
Numage,
Hermanus dynaſta (1193) III, 119.

Nur-

Nurberg,
Ulricus comes (1171) III, 118 (1193) III, 119.
Nuremberg,
Conradus (1257) II, 26.
Ochſenſtein, dynaſtae
N. ſoror Ottonis (1303) II, 46, 79.
Fridericus (1416) II, 15.
Johannes, praepoſ. Argent. ibid.
Volmarus ibid.
Fridericus (1494) II, 14.
Oettingen,
Ludovicus comes (1364) II. 84.
Parva petra v. Lüzelſtein.
Phullendorf,
Rudolfus comes (1175) II. 75.
Plauen,
Henricus, ord. Teut. magiſt. gener. (1410) II, 33.
Randecke, dynaſtae
Emercho & Wilhelmus, fratres (1292) I, 67.
Margaretha († 1489) I, 44. mar. Fridericus a Flörsheim ibid.
Randerad,
Eliſabetha (1166) III, 291.
Reipolzkirchen, add. Hohenfels.
Conradus dynaſta (1333) III, 91.
Reveningen,
Otto, conſanguineus Ludovici comitis de Arnſtein III, 382.
Rhenenſis pagi comites
1) certi
Rupertus primus (764) II, 178.
Cancor (770) II, 179 (781) ibid. uxor Williswind ibid.
Thurincbertus frat. Cancronis ibid.
Heimericus, fil. Cancronis (764) II, 179 (792) 180.
Rachildis, ſor. Heimerici, ibid.
Rupertus ſecundus, filius Thurincberti (804-807) 180 (834) 181. ux. Wiltrud (834) 181.
Guntramus II, 181.
Rupertus tertius, fil. Ruperti ſecundi (836) II, 182.
Gebehardus (896) II, 184.
Udo (916-947) II, 184. III, 411.
Cunradus (950-985) II, 185.
Gerungus (1002) II, 186.
Adelbertus (1013) ibid.
2) dubii
Adelhardus (855) II, 183 (877) ibid.
Ruthardus II, 183.
Megingot II, 184. III, 402.
Rhingoviae infer. comes,
Emicho (1117) II, 258.
Rhingravii,
Siffrid (1270) II, 300.
Conradus I, 29.
Johannes ſecundus (1358. 1367) I, 31.
Fridericus (1420) I, 29. ux. Lucardis de Eppenſtein († 1455) ibid.
Godefridus, Lucardis & Fridericus, filii Friderici (1455) I, 29.
Johannes & Gerhardus I, 30.
Johannes (1456) I, 30.
Otto ex linea Kirburg. (1554) I, 32. mat. Anna de Iſenburg ibid.

Ried,

Digitized by Google

Ried,
Eberhardus (1204) III, 237.
Rinecke,
Otto, comes (1144) I, 299. III, 116, 117. Conſanguinei ejus, Otto & Theodericus de Ara ibid.
Ripuariae comites et dynaſtae,
Megingoz, ux. Gerbirga III, 300.
Sicco, comes (1028) III, 139, 146 ſq. (1051) 151.
Chriſtianus, advocatus Col. (1051) III, 140, 148.
Starchri, Starkhare, Storkero comes (1051) III, 147. 151 vir ingenuus & comes (1053) III, 153.
Ruotgerus, advocatus Richezæ reginæ (1051) III, 151. Herimanni, archiep. Col. (1051) 140.
Gozwinus (1051) III, 151.
Arnoldus, urbis Colon. præfectus (1085) III, 159 (1090) 160.
Herimannus, urbis Colonienſ. advocatus (1085) III, 159. (1090) 160 (1099) 161 (1140) 163 (1141) 165 (1230) 101
Stephanus, comes (1090) III, 160.
Hermannus, mareſchalcus Colonienſis (1090) 160.
Theodericus, dapifer Colon. (1230) III, 101.
Franco, pincerna Col. ibid.
Godefridus, camerarius Colon. ibid.
Sigefridus, comes (1140) III, 163.
Hermannus, camerar. Colon. (1182) III, 302.
Gerhardus, advocatus Colon. ibid.
Rojenberg dynaſtae,
Eberhardus (1321) II, 55.
Conradus ibid.
Eberhardus (1381) II, 90.
Arnoldus, frater Eberhardi ibid.
Eberhardus ſenior (1381) II, 55 († 1387) 58.
Conradus (1381) II, 92 (1382) I, 364.
Arnoldus († 1447) II, 58.
Eberhardus († 1449) II, 58.
Georgius (1477) II, 92 (1481) 56.
Michael (1477) II, 57. 92, 98.
Fratres Michaelis,
Fridericus ibid.
Arnoldus (1498) II, 57.
Georgius ibid.
Sorores Michaelis (1477) 56.
Anſelmus († 1485) II, 56.
Conradus († 1489) II, 59.
Conradus (1515) II, 59. ux. Elcha de Ridern († 1515) ibid.
Laurentius, filius Conradi († 1552) II, 59.
Joh. Melchior (1523) II, 57.
Joh. Thomas (1535) ibid.
Albertus (1547) II, 57 (1561) 58.
Hans Cargus († 1576) II, 59.
Albertus Chriſtophorus (1610 † 1632) ibid.
Rumersdorf, dynaſta,
Gerlacus (1107) III, 109.
Saffenberg, dynaſtae,
Adelbertus (1090) III, 160.
Adolfus (1138) III, 139 (1140) 163 (1141) 165.

Sain, comites,
Eberhardus (1142) III, 112.
Henricus (circa 1144) III, 117.
Henricus (1171) III, 118 (1182) 302.
Eberhardus (1182) 302.
Henricus (1230) III, 100 (1232) III, 131.
Adelheidis, soror Henrici (1220-1263) II, 276. III, 131. ux. 1) Godefridi de Sponheim. 2) Euerhardi comitis de Eberſtein ibid.
Eberhardus, ord. Teut. magiſter generalis & provincialis per Livoniam (1251) II, 25.
Godefridus (1270) II, 300.
Johannes (1327) III, 476.
Salm,
H. comes (1270) II, 30.
Sarbrucke,
N. comes (1109) III, 298.
Schenkenberg vid. Löwenſtein.
Albertus, fil. Rudolfi primi regis (1282) I, 330.
Silveſtres comites, add. Smiedburg.
Emicho de Kirburg († 1128) II, 259 (1131) 259 (1132-1135) ibid.
Emicho comes de Flonheim (1139) I, 30.
Conradus primus, fil. Emichonis (1140) II, 264. add. 281.
Gerhardus, fil. Conradi (1172-1189) II, 281 (1181) I, 30. add. 264.
Conradus ſecundus (1224) II, 289 (1230) III, 100 (1243) I, 53. ux. Giſela (1259) II, 272. 275 (1283) I, 31 ibid. († 1245) II, 273.
Emicho de Kirburg, fil. Conradi (1243) I, 53 (1260) II, 277 (1271) 304 (1277) 253 add. I, 66.
Beatrix, ſoror Conradi ſecundi, ux. 1) Philippi de Bolandia († circa 1220) II, 281. 2) Theoderici, domini de Heinsberg (1225) II, 281.
Beatrix, filia Conradi ſecundi, uxor Gerlaci quarti comitis de Veldenz II, 272.
Filii Emichonis de Kirburg,
Gerhardus (1283) I, 66.
Conradus ibid.
Godefridus ibid.
Hugo (1271) II, 304.
Fridericus, præceptor templarior. per Alemanniam & Bavariam (1292) I, 67.
Godefridus de Dhuna (1292) I, 67.
Conradus, fil. Godefridi, ux. Hildegardis ibid.
Fridericus († 1369) I, 30.
Gerhardus de Kirburg (1408) III, 36, 103.
Otto ultimus gentis (1384) I, 69.
Smideburg, comites, add. Sivelſtr. comit.
Emicho primus (1107) II, 111, 109, 257 (1108) 257 ſq.
Emicho ſecundus, primi filius (1108) II, 257 ſq. (1112) 258 de Kirberc (1128) 259 (1131-1135) ibid.
Gerlacus, frater Emichonis ſecundi (1112) 259 (1128) ibid. (1163) 263.
Conradus primus, Wildgravius de Kirberg, fil. Emichonis ſecundi (1140) II, 264.

Digitized by Google

Emicho de Bomeneburg, frater Conradi ibid.

Spanheim, comites,
Godefridus (1144) III, 116 (1146) 25 (1183) 120.
Henricus (1183) III, 120.
Simon ibid.
Ludovicus ibid.
N. comes (1209) III, 298.
Godefridus II, 276. ux. Adelheid de Sain (1232) III, 131.
Johannes prim. fil. Godefridi (1230) III, 100 (1239) 102 (1264) 33.
1) *Lineae Starckenburgenſis*
Johannes fecundus (1349) III, 491. ux. Catharina ibid.
Henricus, frater Joh. fecundi (1349) III, 50.
Heinricus fecundus junior, fil. Johan. fecundi (1321) III, 49. (1349) III, 50.
Pantaleon, frater Henrici fecundi, canon. Argentin. (1321) ibid.
Johannes tertius († 1399) III, 49. ux. Mechtild, comitiſſa Palat. († 1357) 50.
Henricus, præpoſ. Mayenfeld & Godefredus tertius fratres Joh. tert. (1354) III, 49.
2) *Lineae Crucenacenſis*
Simon (1260) II, 278. add. 300.
Imena, filia Simonis (1271) II, 301. mar. Waltherus de Geroldseck, comes Veldent. ibid.
Johannes, fil. Simonis (1270) II, 300 (1271) 279, 301 (1279) 280.
Henricus junior (1287) I, 356 (1289) 333. ux. Kunigundis de Bolandia ib.
Philippus, dictus de Bolanden (1311) I, 334 (1327) III, 87 (1333) 90.
Walramus (1345) II, 14.
Henricus (1382) I, 362, 364 (1384) II, 43.
Simon († 1414) I, 28. ux. Marca de Vianden ibid.

Spiegelberg, dynaſtae,
Hermannus (1103) II, 39, 70, 73.
Hugo (1270) II, 78.

Spirgoviae comites,
Baugulfus (771) III, 255.
Siggerus (828) III, 256.
Chriſtianus (868) III, 256, 264.
Walaho primus (900) III, 256, 264.
Werenharius (906) III, 257. add. II, 249.
Walaho ſecundus (911) III, 257.
Conradus (940) III, 257 (946) ibid.
Altduon (957) III, 258 (960) 269.
Gerungus (966) III, 258.
Hugo (977) III, 258, 417.
Otto Wormatienſis (982) III, 248, 259, 418.
Wolframus (992) III, 259 (993) 249, 417, 421 (1006) 269.
Burcardus (1033) III, 259, 270.
Hugo (1046) III, 259, 273 (1051) III, 259, 429 (1057) 274.
Henricus (1065) III, 260.
Eckbertus (1109) III, 429. advocatus Spir. (1114) ibid.

Spirgoviae dynaſtae,
Ruodulfus, pater (957) III, 240 (960) 267.

Digitized by Google

Rudolfus & Conradus, filii Ruodulfi (960) III, 268.
Ruothardus, advocat. Spirenfis (960) 268.
Stalburg,
Reinardus dynafta (1196) III, 291.
Stauffeneck,
Eberhardus dynafta (1330) I, 340.
Stromberg, comites,
Bertolfus (1056) II, 255.
Bertolfus fil. (1097) II, 256.
Sulzbach,
Gebehardus comes (1144) III, 116.
Thann, dynaftae,
Conradus (1200) II, 76.
Conradus & Johannes (1288) 241.
Henricus (1371) II, 69.
Trecheri pagi comes
Bertoldus (1074) III, 36. (1097) II, 256.
Uffgoviae comes,
Hermannus (1102) III, 260.
Ulbucke,
Burcardus (1093) III, 123.
Henricus ibid.
Vehingen,
Godefridus comes (1192) III, 46.
Veldentiae comites,
Gerlacus primus II, 259 (1129) III, 83 (1136) II, 260 († 1146) II, 265. ux. Caecilia Landgravia Thuringiae II, 265.
Gerlacus fecundus, fil. Gerlaci primi (1146) II, 265 (1183) III, 120 add. 266.
Gerlacus tertius, filius fecundi (1186) II, 266 (1197) 267 (1214) 269, 287.
Gerlacus quartus (1220) II, 270, 288. (1224) 289 (1235) 270, 290 fq. (1236) 272, 291, (1238) 273, 291 (1240) 273. ux. Beatrix Wildgravia (1236) 272, 291.
Gerlacus quintus (1254) II, 273, 293. (1256) 274 (1257) ibid. (258) 275, 293. (1259) 272 275 († 1260) 275, 297, add. II, 298. uxor Elifabetha de Geminoponte (1258) II, 294 († 1259) 275 add. 273, 275, 303.
Agnes filia Gerlaci quinti (1263) II, 279, 298 (1260) 277, 278. mar. Henricus dominus de Geroldseeck (1260) 279.
Ex ftirpe Geroldseckiana
Henricus (1270) II. 30. (1271) 301, 303 (1277) II, 268, add. 273.
Waltherus filius Henrici (1271) 301. ux. Ymena de Spanheim ibid.
Georgius (1346) I, 71 (1372) I, 33.
Fridericus jun. Georgii filius († 1327) I, 41.
Henricus filius Georgii (1346) I, 71.
Henricus & Fridericus fratres (1384) I, 69.
Viennae comites,
Fridericus (1136) III, 111. (1142) 112.
Maria Godefridi filia, uxor Simonis comitis de Sponheim I, 28.
Virneburg, comites,
Herimannus (1093) III, 123 (1107) 109 (1112) 126.
Ratro (1116) III, 126.

Heri-

Digitized by Google

Herimannus (1144) III, 116.
Cuno (1232) III, 132.
Cuno ultimus comes (1545) III, 286.
Vroezberg,
Reynerus dynaſta (1182) III, 302.
Walſee,
Ulricus dynaſta (1322) I, 329.
Weinſperg, *dynaſtae*,
Engelhardus junior (1277) I, 326 ux. Agnes de Löwenſtein ibid.
Conradus (1287) I, 356.
Conradus ibid.
Adelheid, ux. Philippi comitis de Löwenſtein (1310) I, 340.
Conradus pat. (1302) II, 162 (1310) I, 339 (1311) 335.
Conradus jun. filius (1310) I, 339.
Wertheim, *comites*,
Boppo (1196) III, 97.
Wildburga (1330) I, 340.
Johannes (1382) I, 344, 361.
Conradus (1312) II, 62.
Engelhardus ibid.
Engelhardus (1371) II, 16, 17. ux. Anna de Leiningen ibid.
Werdenberg
Uda, filia Eberhardi com. & ux. Alberti comitis de Loewenſtein (1376) I, 344.
Wetteraviae pagi comites,
Otto de Hameſtein vid. Haberſt.
Bertoldus (1064) III, 429.
Wetteraviae advocatus,
Udalricus (1004) III, 429.
Wied, *comites*,
Meffridus & Richwinus de Kempenich fratres (1093) III, 123. (1112) III, 126.
Juliana († 1575) III, 31. ux. Richardi ducis Simerenſ. ibid.
Widin,
Cuonradus marchio de Widin (1144) I, 299.
Wildenberg,
Philippus dynaſta (1237) III, 304.
Winzenburg,
Herimannus (1112) III, 127.
Wittelſpach,
Otto comes palatinus (1144) I, 299.
Wolfeſtelden,
Bertoldus comes (1182) I, 328.
Wormatienſis pagi comites
1) *dubii*.
Leidratus (755-765) I, 289.
Warnherius (771) ibid.
Chunibrecht (787) ibid.
Heimericus (781) ibid.
Hatto (800) ibid.
Hruodpraht (822) ibid.
Adelhard (855) ibid.
Mengoz I, 290.
2) *certi*.
Walo (882) I, 290,
Megingaudus (889) ibid. III, 402.
Werinharius (891) ibid. III, 402.
Walaho (897) I, 261.
Conradus (907) I, 291.
Warnerius (910) I, 291.

Digitized by Google

Conradus dux, fil. Werinheri (932-943) I, 292.
Otto fil. Conradi ducis (956) I, 293.
Burchardus (994) I, 294.
Zeizolfus (1008) ibid. III, 417, 421.
Emicho (1097 II, 256. (1100) III, 277.
Wormatienſis civitatis comites,
Wernerus (1106) III, 430.
Arnoldus (1135) I, 294.
Würtemberg, comites,
Eberhardus & Ulricus (1377) I, 344 (1395) I, 344.
Eberhardus (1413) II, 61.
Ziegenhain,
Gozmar comes (1185) III, 384.

MINISTERIALES ET MILITES

Adelbrahteswilre, Hortlibus & Eberhardus (1150) III, 247.
Adelmannsfelden, Johannes, ord. Teut. magiſter (1514) II, 38.
Albsheim, Melchior Reus, præpoſitus Herdenſis († 1550) II, 44.
Aldenburg, Theodericus, ord. Teut. magiſt. generalis (1337) II, 38.
Aldenhoven, Theodericus Schimman, dapifer Juliac. (1336) III, 320.
Aldorf, Conradus (1279) III, 241.
Alftere, Goswinus (1182) III, 302.
Alsheim, Henricus (1196) III, 97.
Altendorf, Embricho (1028) III, 133.
Ebbo (1028) III, 133 (1051) 145.
Henricus jun. (1141) III, 165.
Alzey, Rudolfus (1209) III, 298.
Bintrimo (1233) III, 299.
Angeioch, Bernharus (1471) II, 43.
Eberhardus (1478) II, 44.
Aquis, Henric. fili. Gosmari (1218) III, 131.
Are, Hermannus Fleck (1230) III, 100.
Arraz, Garſilius & Nicol. (1193) III, 119.
Asmunzlo, Wernerus (1258) III, 165.
Aſt, Ludovicus (1441) I, 377.
Attendorf, Johannes, præpoſitus S. Burcardi in Wirzburg (1477) II, 99.
Bale, Rutgerus (1258) III, 166.
Balshov, Simon (1477) II, 99.
Bannacker, Henricus (1277) II, 41 (1289) 65 (1303) 66, 78 (1314) 42.
Barbelſtein, Anſelmus (1345) II, 14.
Battenberg, Wernherus (1271) II, 26.
Baunauwe, Ludovicus (1477) II, 99.
Beheimer, Hermannus (1239) III, 103.
Johannes (1371) II, 69.
Beckelheim, Baldewinus & Wilhelmus (1238) II, 292.
Volkerus (1270) II, 300.
Bergen, Wezelo (1175) II, 75 (1195) 76.
Bernbach, Ulricus, præpoſitus Herdenſis (circa 1559) II, 45.
Bernecote, Godefridus (1197) III, 97.
Berxhauſen, Conradus (1270) II, 78.
Berwangen, Henricus (1435) II, 61.
Biebelnheim, Apollonia, abbatiſſa de Gumersheim (1565) I, 26.
Bibra, Kilianus (1477) II, 100.
Birgel, *mareſchalci Juliacenſes*, Norico (1336) III, 320.

Franc-

Digitized by Google

Francbertus (1420) II, 237.
Blike de Lichtenberg, Nicolaus (1372) I, 33.
Bobenhauſen, Henricus, ord. Teut. magiſter gener. (1574) II, 39 († 1595) 17.
Bock de Erfenſtein vid. Erfenſtein.
Bodigheim, Gerungus (1435) 61.
Boninga, Henricus (1141) III, 165.
Bopardia, Conradus (1144) III, 116.
Brandenſtein, Güntherus. ux. N. de Roſenberg (1477) II, 56.
Breitenſtein, Burcardus (1260) II, 8.
Brettach, Henricus (1290) II, 82.
Brezfeld, Henricus, Hartmundus, & Schweikardus (1257) I, 353.
Brule, Volkoldus, pater (1093) III, 123 (1112) 126.
Wernerus, filius (1112) III, 126.
Bynzfeld, Arnoldus (1237) III, 304.
Cardena, Sibertus (1183) III, 121.
Cazenelnbogen vid. Knebel.
Chosma, Eppo (1136) III, 111.
Johannes (1144) III. 116.
Chou, Walterus de Monaſteriis, dominus de Chou (1420) II, 233.
Cimiterio, Henricus (1230) III, 100.
Cleen, Dietericus, ord. Teut. magiſter († 1531) II, 17, 38.
Cüngenberg, Conradus pincerna (1230) III, 101.
Clotteno, Theodericus (1183) III, 120.
Confluentia, Henricus (1232) III, 132.
Crobe, Hermannus (1239) III, 103.
Cronberg, Waltherus, ord. Teut. magiſter generalis (1526) II, 38.
Cunch, Duodechinus (1144) III, 117.
Dale, Henricus, Conradus & Ebbo (1183) III, 121.
Dalheim, Johannes (1183) III, 120.
Dille, Mauricius & Anſfridus, fratres (1196) III, 97.
Fridericus (1239) III, 103.
Diura, Rutgerus & Anſelmus (1165) III, 165.
Doſenment, Adelhardus & Henricus (1238) II, 292.
Duno, Wicilinus (1028) III, 139.
Adalbero (1090) III, 160.
Richardus (1183) III, 120.
Dunſo, Ludovicus (1264) III, 33.
Eberſtein, Petrus (1477) II, 99.
Egel, Wernerus (1224) II, 289.
Egloffſtein, Conradus, ord. Teut. magiſter (1398) II, 33.
Ehrenberg, Conradus. ux. Eliſabetha de Ravensberg (1372) II, 50.
Henricus & Conradus, filii Conradi ib.
Emershoven, Stephanus (1435) II, 61.
Engelmorweiler, Johannes (1224) II, 289.
Enſingen, Rudinger (1230) III, 101.
Erfenſtein, (Bock de) Conradus (1478) II, 44.
Erlichhauſen, Ludovicus, ord. Teuton. magiſter gener. (1442) II, 34 (1452) 21 (1453) 35 (1466) 20.
Georgius (1477) II, 100.
Eſchenau, Ulricus (1257) I, 353.

Eſe-

Digitized by Google

Eſebeck, Hans Asmus II, 271.
Enernacha, Johannes (1144) III, 116.
Feuchtwangen, Conradus, ord. Teuton. magiſt. per Germ. (1286) II, 27. generalis (1290) 28.
Siffridus, ord. Teut. magiſter generalis (1309) II, 18.
Flersheim, Fridericus († 1473) I, 44. ux. Margaretha de Randeck († 1489) ibid.
Johannes, filius Friderici († 1519) ibid. ux. Otilia Krenchen de Kirchen († 1482) ibid.
Fridericus, filius Johannis († 1558) ib.
Bertoldus, fil. Joh. († 1547) ux. Eliſabetha ab Helmſtett († 1546) ibid.
Philippus, epiſcopus Spir. († 1552) II, 15
Fridericus & Berchtoldus, fratres Philippi (1530) I, 44.
Flonheim, Theodericus, Adelhardus & Wolframus (1193) I, 52.
Henricus (1243) I, 53.
Frankenſtein, Hellinger (1195) III, 237.
Froizheim, *pincernae Juliacenſ.* Henricus, pater & filius (1336) III, 320.
Geldeſtorp, Embricho (1051) III, 145.
Gemmingen, Conradus 1317) II, 84.
Dietherus (1372) II, 85.
Johannes (1444) I, 371 (1468) I, 14 (1471) II, 43.
Gerhardſtein, Henricus (1277) III, 101.
Germersheim, Henricus mareſchalcus (1175) II, 75.
Geyſbodesheim, Menigotus (1224) II, 289.
Gibelſtat, vid. Zobel.
Göler de Ravensberg Albertus & Bertold. (1372) II, 85.
Eliſabetha ux. 1) N. de Ehrenberg 2) Conradi de Sachſenheim (1372) II, 50.
Grave, Godefridus (1239) III, 103.
Greiffenſtein, Hieronymus Lampertus (1525) II, 62.
Grumbach, N. canonic. Herbipolit. (1311) I, 334.
Andreas, ord. Teut. magiſter (1490) II, 37.
Gundelfingen, Conradus ord. Teut. magiſter (1317) II, 30.
Gulich, Bertramus (1140) III, 163.
Henricus Buuf (1233) III, 299.
Garſilius ibid.
Hartheim, Eberhardus (1382) I, 364.
Hauenſtein, Sathaner (1477) II, 98.
Heiger, Heidenricus (1322) III, 91 (1323) 19.
Helmſtett, Wipertus (1372) II, 55.
Schwikerus (1436) I, 347.
Hieronymus (1525) II, 62.
Eliſabetha († 1546) I, 44.
Heppendorf (1140) III. 163.
Heyn, Johannes ord. Teut. magiſter (1376) II, 32.
Hohenſtein, Eliſabetha, monialis in Gumersheim (1565) I, 26.
Hornberg, Arnoldus (1195) II, 76.
Hottenbach, Hermannus (1181) I, 50.
Hugilhove, Godefridus (1258) III, 165.
Hutten, Conradus (1477) II, 100.
Ichendorp, Wilhelmus (1258) I, 166.

Ietr

Iett de Monzenberg, Anna monialis in Gumersheim (1565) I, 26.
Inerftis, Paulus (1420) II, 237.
Iuliaco, Tilmannus (1237) III, 304.
Tilmannus, frater comitis Iuliac. ibid.
Kellenbach, Theodericus (1224) II, 289.
Kenzweire, Winricus (1237) III, 304.
Keze, Johannes (1396) II, 33.
Kinſpach, Conr. Nagel. (1478) II, 44.
Kiriburch, Wilhelmus (1224) II, 289.
Knebel de Cazenelnbogen, Wernherus (1360) II, 43.
Gerhardus II, 18.
Wilhelmus, fil. Gerhardi, († 1552) II, 17.
N. frater Wilhelmi, praefectus Oppenheim. († 1550) II, 18.
Koppenſtein, Philippus, praepoſit. Ravengirsburg. († 1363) III, 37.
Johannes († 1432) ibid.
Philippus, canon. in Ravengirsburg († 146..) ibid.
Meynhardus († 1503) I, 29.
Krenchen a Kirchheim, Otilia († 1482) I, 44. mar. Joh. a Flersheim ibid.
Krumenawwe, Wilhelmus (1333) III, 90.
Kuchemo vid. Chochma.
Lachen, Schlieder de, Henricus (1254) II, 41.
Albertus, canon. Spir. (1290) II, 82.
Eberhardus (1360) II, 43.
Arnoldus (1418) II, 43.
Florenus, praepoſit. Herdenſ. (1499 1516) II, 44 († 1526) ibid.
Landesberg, Baldwinus (1263) II, 298 (1268) 299.
Baldwinus, fil. dictus Biſche (1268) II, 299.
Landſchad, Conradus (1360) II, 43.
Lapide, Wolframus (1198) I, 51.
Embrico (1224) II, 289.
Lautern, Eberhardus (1478) II, 44.
Leien, Fulchnandus (1193) III, 119.
Rudolfi uxor († 1408) I, 29.
Leimersheim, Ebmarus (1175) II, 75.
Lentersheim, Udalricus, ord. Teut. per Alem. magiſter (1481) II, 17. add. 36.
Leodio, Thomas (1218) III, 131.
Lewenſtein, Emercho ſen. & jun. (1292) I, 67.
Lichtenberg vid. Blicke.
Licke, Martinus (1420) II, 237.
Liſſa, Johannes & Godefridus advocatus (1218) III, 131.
Lycenſtein, Bentrinc & Conrad. (1230) 101.
Marceto, Petrus (1183) III, 121.
Maſſenbach, Eberhardus (1317) II, 84.
Megheyſhuſch, Roilmannus (1420) II, 240.
Meizenhauſen, Dorothea (1556) III, 34.
Melcop, Gerardus (1237) III, 304.
Menzingen, Reinhardus (1478) II, 44.
Merberg, Henricus (1418) II, 43.
Merla, Fridericus (1193) III, 119.
Merleheim, Conradus III, 261.
Milewald, Henricus (1196) III, 97.
Minnenbach, Zacharias (1277) III, 101.
Moguntiae vicedominus, Embricho (1114) III, 82.

Monzenberg, v. Jett.
Muchelini, Bertolfus pater & Hermannus fil. (1238) II, 292.
Mulhofen, Henricus præpoſit. Herdenſ. (1454) II, 43.
Nagel de Kinſpach v Kinſpach.
Nentersburch, Johannes, Wernerus fratres (1144) III, 116.
Neuperg, Reinhardus, ord Teut. mag. (1486) II, 37.
Fridericus (1490) II, 49.
Nicaſtel, Eberhardus (1200) II, 76.
Nidecke, pincernae, Chriſtianus (1233) III, 299 (1237) III, 304.
Conz (1377) I, 343.
Odenbach, Eberhardus (1239) III, 103.
Odendorf, Sigebodo (1051) III, 145.
Oreburch, Burchardus (1112) III, 126.
Orn, Rudiger pater, Johannes, Rudiger & Heroldus filii (1364) I, 342.
Oſweiler, Gerhardus (1317) II, 84.
Owa, Ludov. pincerna (1233) III, 299.
Aemilius pater, Joh fil. (1237) III, 304.
Paffendorf, Dithardus (1230) III, 100.
Pirna, Henricus (1131) III, 162.
Pomerio, Gerhardus, Camerarius Juliac. (1336) III, 320.
Ponte, Rudolfus (1193) III, 119.
Puller, Eberhardus (1371) II, 69.
Pultersdorf, Emicho (1112) III, 126.
Rappach, Krafto (1304) I, 338.
Ratſamhuſen, Johannes (1361) III, 466.
Ludelmannus (1399) ibid.
Remchingen, Wendelinus, ultimus præpoſit. Herdenſ. († 1566) II, 45.
Reus de Albsheim vid. Albsheim.
Ried, Conradus (1195) II, 41, 75.
Conradus (1330) II, 32.
Riederu Elcha ux. Conradi de Roſenberg († 1515) II, 59.
Rinecke, Johannes burggravius (1218) III, 131.
Rintdale. Werinbertus (817) III, 244.
Ripa, Hermannus (1239) III, 103.
Rittiche, Heſſo (1107) III, 109.
Roburg, Wilhelmus (1238) II, 292.
Rodenſtein, Erchinger (1477) II, 100.
Rohrbach, Winhardus (1277) III, 101.
Roſſwach, Albertus (1230) III, 101.
Roth Dietericus (1270) II, 78.
Godefridus (1304) I, 338.
Fridericus (1370) I, 343.
Rüden, Conradus (1326) II, 62.
Cuno (1435) II, 61.
Rüdesheim, Hubertus († 1559) II, 45.
Rulichesheim, Conradus (1175) II, 40, 75 (1200) II, 76.
Otto (1175) II, 75.
Rulsberg, Godefridus (1258) II, 296.
Runa, Wernerus (1181) I, 50.
Ruprechtsburg, Henricus (1262) II, 90.
Ruſſdorf, Paulus, ord. Teut. magiſter general. (1436) II, 20.
Sachſenheim, Conradus (1372) II, 50 ux. Eliſabetha de Ravensberg. ibid.
Salefeld, Weringerus (1051) III, 145.
Salza, Hermannus, ord. Teut. mag. generalis (1219) II, 22 (1220) ibid.
Saunsheim, Eberhardus, ord. Teut. mag. ſq. (1422) II, 34.

Schep-

Scheppach, Conradus (1237) I, 353
Schinna, Theodericus pater, & Godefridus filius (1218) I. I, 130
Schlieder de Lachen, vid. Lachen.
Schlüſſel, Johannes (1289) I, 333
Schoenberg, Mainhardus (n. 1530 den. 1696) III, 34 ux. Dorothea Riedeſelia de Bellersheim ibid.
Filii ejus, Henr. Dietericus, Joh. Fridericus, Joh. Mainhardus, Friderici ducis pater, Georg. Wolf, Joh. Otto & Anna Eliſabetha, ibid.
Schonecke, Philippus (1330) III, 101
Schornsheim, Emmericus (1289) I, 333
Schwanden, Burcardus, ord. Teut. magiſter gener. (1287) II, 28, add. p. 18.
Serruc, Henricus (1305) III, 317.
Seuue, Tilmannus, (1258) II, 296 (1270) 300.
Sickingen, Ludovicus Hofwart (1364) II, 84.
Schwickerus (1372) II, 85.
Sneide, Conradus (1218) III, 130.
Snidelauch, Henricus (1270) II, 78.
Sponheim, Kindelin (1230) III, 101.
Hadeburg & filius ejus Wilhelmus (1238) II, 292.
Wilekinus pater, & Philippus filius (1270) II, 300.
Philipp Wolf († 1558) III, 34.
Spiefer, Merkelo (1289) II, 65.
Stalecke, Henricus advocat. (1196) III, 97.
Starckenburg, Volkerus (1270) II, 300.
Stein, Henricus vamme Steine (1420) II, 240.
Steinheim, Albertus (1192) I, 341
Eliſabetha fil. uxor Gerungi de Hehenriet, ibid.
Steten, Zurigo, ord. Teut. mag. (1329) II, 31.
Henricus (1333) III, 90.
Eberhardus (1444) II, 35.
Stockheim, Godefridus (1477) II, 56 ux. N. de Roſenberg. ibid.
Hartmannus, ord. Teut. magiſt. (1503, 1510) II, 37.
Stump de Waldeck, vid. Waldeck.
Süffersberg, Henricus (1254) II, 273, 293. ux. Benigna ibid.
Sulzberg, Eberhardus, ord. Teut. mag. (1308, 1314) II, 29.
Thure, Berno (1112) III, 126.
Tottenheim, Adel (1387) II, 55.
Wilhelmus, Johannes & Georgius (1387) II, 56.
Conradus (1498) II, 57.
Turne, Ulricus (1183) III, 121.
Ulmena, Henricus & fratres ejus (1136) III, 111 (1144). 116.
Rudolfus, frater Henrici (1144) III, 116.
Venningen, Siffridus (1371) II, 67 ord. Teut. magiſter (1383) 32.
Albertus (1381) II, 92.
Eliſabetha, abbatiſſa Lobenfeldenſis (1397) II, 62.
Joſt, ordin. Teutonici commendator (1428) I, 347. magiſter (1452) II, 35.
Johannes (1486) II, 44.

Verkene, Philippus (1131) III, 162.
Vliſtette, Henricus (1258) III, 166.
Vlodorp, Johannes dictus Fredepol & Eberhardus Reyſe dictus Schutte (1420) II, 237.
Volmutſteine, Gerard. Suar (1182) III, 302.
Waldeck, Wilhelmus (1347) I, 342.
N. Furterer de Waldeck (1376) I, 343.
Hermannus Stump de Waldeck († 1412) I, 29.
Waldheim, Wernerus, præpoſ. Herdenſ. (1418) II, 43.
Walecourt, Wirico (1107) III, 109.
Wazenaho, Theodericus (1144) III, 117.
Weitershauſen, Dietericus, ord. Teut. magiſter (1416) II, 34.
Widenfeld, Winemarus (1258) III, 166.
Wiler, Conradus 1245) I, 327.
Ludovicus (1274) I, 354.
Wincolohoven, Bertoldus (1277) III, 101.
Winterbecher de Nannſtul, Anſelmus (1197) III, 97.
Wernerus (1372) I, 33.
Wiſſe, Wipertus & Rudingerus (1232) III, 132.
Wiſſweilre, Wernerus (1237) III, 304
Witſtat, Johannes (1478) II, 44.
Sigismundus (1528, 1539) præpoſitus Herdenſis ibid.
Wolfſtein, Wolf (1372) I, 33.
Wormerſtorf, Amelricus (1141) III, 165.
Zeiskeim, Hugo (1289) II, 65.
Hugo (1359). II, 43.
Margaretha monialis in Gumersheim (1565) I, 26.
Zipplingen, Henricus (1331) II, 30.
Zobel de Gibelſtat, Georgius (1477) II, 56. uxor N. de Roſenberg ibid.

INDEX III. RERUM ET VERBORUM.

A.

ACADEMIAE ſcient. Theodoro-Palat. primordia & leges I, 4, 15 ſq. inauguratio 9. nummi 11. & 14. III, præf. Sigillum I, 11. Quaeſtiones præmiis majoribus expoſitæ I, 14, 16. II, 3, 6, ſq. III, 4, 14. Typographia I, 18. III, 18. Bibliopolium II, 3. Fundator atque protector III, 15. Socii ord. I, 7 ſq. honorarii I, 15, extraord I, 17 ſq.
Achaja ord. Teut. provincia II. 19.
Acta S. Caſſiani emendata I, 168.
Actum & datum in diplomatibus III, 52.
Acus offeæ I, 41 ſq.
Adelheidis aviæ Henrici III imp. hereditas in pago Spir. III, 273.
Advocatia regalis II, 77. eccleſiarum majorum principalis penes ducem Francorum III, 461 ſq. aduocatiae provinciales in terris Rhenanis III, 429. ciuitatum Rhen. Arnſteinenſis 382.

Digitized by Google

Advocatus imperatoris I, 90. advocati judicium trinum per annum II, 73. Advocatorum arrogantia III, 127. 143. Advocatus Embricho I, 50, 52. Eberhardus ibid.
Aemilius Baricio III, 184 Fuscus II, 144.
Agri decumates III, 191 sqq. 352.
Agricolæ & Clementini consulatus III, 77.
Agricolæ, Rud. merita Heidelbergæ I, 386.
Agrippinæ Aug. memoria damnata II, 125.
Ahenariorum protectio Palatina III, 463 sqq.
Ala Frontoniana III, 61. Hispanorum I, 20. sq. Indiana I, 21.
Alberti Alcibiadis bellum ad Rhenum II, 16.
Alcejenses dynastae dapiferi Palatini III, 460.
Alemanni a Francis victi III, 338.
Alemannia fumitur pro tota Germ. II, 21. Alemanniae limites versus Franciam Rhen. III, 354. sq.
Alsatia a Lotharienſi avulsa regno traditur Eberhardo duci Francorum III, 409. ducibus Alemanniae 412. redit ad ducem Francorum 427. tandem ad Staufenses Salicorum heredes 434. conjuncta Franciae Rhenanae 348 sq. not. limes ejus boreal[is] III, 363 sq. provincialis advocatia III, 429.
Amerinus, M. Bellonius I, 208.
Amfenninc, vini denarius III, 265.
Amoeneburgenſes in Hassia comites III, 388
Anevel II, 292. 296.
Angrariae praefes III, 375. principatus devenit ad Northeimenses comites 389.
Angrivarii defciscunt ad Saxones III, 338. 377.
Anni initium apud Trevirenses III, 38.
Antiquorum via I, 423 sq.
Apocrisiarii officium I, 88.
Apodyterium III, 217-19.
Apollo Pythius II, 52.
Appia Verina III, 63.
Appius Severus III, 63.
Apronius, vid. Dignius.
Apulia, ord. Teut. provincia II, 19 sq.
Aquae usus in Laconicis III, 224 sq.
Aquenses advocati, Theodoricus III, 165. Wilhelmus 299, 304.
Aquilejae Lefae lapis sepulcr. III. 76.
Aquilejenses patriarchae III, 330 sq.
Aquisgrani palatium Lotharienſis regni primarium III, 367.
Arcerii, milites cum sagittis, II, 204.
Archicapellani officium I, 88.
Archidiaconatus ſ. Victoris Mogunt. I, 59.
Argiotali Smertulitani fil. lapis sepulc. I, 21.
Armenia, ord. Teut. provincia II, 19 sq.
Armorum jus II, 62.
Arx regni, provincia Rhenana III, 343. 348. 389.
Assemanni, Steph. Evod. socius honor. III, 2.
Astur Transmontanus III, 57. 59.
Asylum nullum damnatis judiciali sententia II, 74.
Augustensis episcopus, Marquardus III, 329.
Aurelia Ammias, civis Romana III, 177. Maria III, 73. Afra, Quirina, Pacata ibid.

Digitized by Google

Aureum numiſma pondus habens trium denar. III, 133 ſq. 136.
Auſonii de Lupoduno locus III, 202. 210.
Auſtraſiæ ſive Auſtriæ nomen varie ſumtum III, 339. 341. 343.
Auſtraſi Francor. Saliorum tribus III, 340.
Auſtraſiorum dux III, 396, vide Francorum duces.
Aventici lapis Rom. I, 198 genius III, 173.
Auſtria ord. Teut. provincia II, 19 ſq.

B.

Bacconales porci III, 158.
Bachmann, Jo. Henr. ſocius extraord. II, 6.
Bacho III, 280.
Balneæ penſiles III, 221. balnei partes 217. balneorum origo 214. genera tria 226.
Bannus ſanguinis in poteſtate Palatini Francorum ſummi III, 479.
Bannus viarum publicarum in Francia Rhenana ibid.
Barbari a Severo & Caracalla impp. inter prætorianos recepti III, 179.
Bartholi, Joſeph. ſocius extraord. III, 8.
Baſilienſis curia Friderici II imp. II, 287.
Baſis cum ſigno I, 201.
Batavi ferius ad fidem Chriſt. perducti I, 181.
Battenburgenſes comites, vaſalli Moguntini III, 388.
Bavaria dignitate electorali, æque ac Palatinatus Rheni, olim munita fuit III, 455. an a vicariatu imperii Francico libera fuerit 458.
Bavariæ electoris, Maximiliani Joſ. literæ ad acad. Palat. II, 4.
Beckelhemium caſtrum Conradi III ducis Francorum III, 425.
Belgæ religionis cauſa in Palatinatu advenæ I, 34.
Bellonius Amerinus centurio I, 208.
Bentheim, Car. Ern. comes, ſocius honor. III, 14.
Bernoulli, Dan. ſocius extraord. II, 6.
Bernsdorfius comes III, 6.
Beſſarionis card. bibliotheca III, 332.
Beſſingen comecia in pago Rhenenſi ſuperiori III, 475.
Bettenberg, Nic. prof. juris can. Heidelb. I, 381, 400.
Betthaftig & *ſturhaftig* I, 56.
Billicanus, Theob. Gerlach II, 13.
Bolandiæ & Falckenſtein. dynaſtarum communis origo II, 262. miniſteriales regis in agro Wormatienſi III, 429 ſq.
Bonnenſia monumenta Rom. III, 56 ſq.
Boruſſia ordini Teut. erepta II, 38.
Boxbergenſis dynaſtiæ fata II, 53 ſqq. dynaſtarum familiæ nobilitas, bona & fata II, 282 ſqq.
Brand, Gerhardus de Daventria, magiſter artium Heidelberg. I, 381, 400.
Brauer, Andr. præmium accipit II, 5.
Bravium I, 390.
Breuchel, Phil. Jac. præmium accipit II, 5.
Brettheimenſis præfectus, Wipprechtus de Helmſtatt II, 85 Johannes de Gemmingen I, 371.
Brixiæ obſidio II, 200 ſq.

Digitized by Google

Brunvillar. monaſterii memorabilia III, 64 ſqq. advocatus Eberhardus III, 161.
Bruxellenſis ſocietas lit. III, 76.
Bubalus III, 62 ſq.
Buchonia, pars Haſſiæ III, 345.
Budich, placita villici II, 83. *Budine* III, 146. *Buding* 149.
Bul, patruus II, 80.
Bulla plumbea Henrici IV imp. III, 68.
Burgum diſtinctum a caſtro I, 42.
Burſch, fundatio Heidelberg. I, 379-86.
Buteyl jus II, 64.

C.

Caldarium III, 217, 220.
Caligulæ monumenta diruta II, 121.
Camerae nuntii vocantur marchiones & duces III, 370, 377, 400. Franciae Rhenanae praeſides 399.
Camerarii provinciae Rhenanae III, 460.
Camerarii, Philippi, ſepulcrum I, 32.
Camerarius, Henricus I, 338.
Campaniæ provincia regno Germ. male adſcripta II, 192.
Candidius Calpurnanus I, 203 Cato 201.
Cannegieter, Henr. III, 175 ſqq.
Capitulatio Otterbergenſis I, 34.
Caput optimum I, 51.
Caracallæ flagitia II, 127 ſqq.
Carminius Ingenuus, ſignifer I, 20.
Caroli M. nummus arg. II, 155.
Caroli IV imp. ingenium I, 321.
Caſtrenſes Wolfsteinii I, 33. Lutreccae. 38. ſq. Lutræ 43. Odernheimenſes 48.
Cato Valerius emendatus I, 173.
Catti ad Nicrum victi I, 199 ſq.
Cauſæ privilegiatæ I, 87. majores 93. minores 95.
Celſus emendatus I, 166.
Chlodovaeus M. Francorum inferiorum princeps ceteris deletis ſolus regnat III, 340.
Chorepiſcopi juriſdictio ſuſpenſa III, 108.
Chriſtianorum tituli ſepulcrales III, 42 ſqq.
Cincturæ militaris explicatio III, 58 ſq.
Cingulum militare aetatis legitimae ſignum III, 420.
Ciſium quid I, 157.
Ciſtercienſis ord. ſchola Heidelbergæ I, 377 ſq.
Civitatis Rom. jus militibus quando tributum II, 150.
Claudii imp. ſtultitia I, 163.
Clemmii ſententia de Lupoduno & Solcinio III, 204 ſq.
Colini, Cuſmus, ſocius acad. I, 8. II, 15. III, 17.
Cohors v Aſturum III, 57. Cohors III prætoria III, 177.
Collatio legum Moſaic. & Rom. emendata I, 167.
Colonienſia monumenta Rom. III, 60 ſq.
Colonienſis eccleſiæ poſſeſſiones ad Rhenum ſup. III, 99. bellum cum duce Limburg. 100, officiales quatuor 101.
Columbarii Schriesheim. deſcriptio II, 107 ſq. III, 24.
Columella emendatus I, 155.
Columnæ Ravennatenſes a Carolo M. ad Rhenum abductæ I, 304 ſq.

Comi-

Digitized by Google

Comites ſub Romanis I, 76 ſqq. ſub Germanis 83.
Comitum beneficia regia I, 107.
Comites palatii an plures fuerint I, 67 ſqq. comitis Palatini origo I, 76 ſqq. officium 86.
Comes ſtabuli primaria in Galliæ regno dignitas II, 194.
Comitatus plerique Franciæ Rhenanæ principum Palatinorum beneficia III, 469-472.
Comitia Francofurt. ſub Ruperto cæs. II, 210
Commodi imp. nomen raſum II, 117 ſq.
Concilium Forojulienſe indicitur in cauſa ſchiſmatis eccleſiæ II, 223-25 concilii Piſani artes II, 219 ſq. concilium Ruſcinonenſe II, 224.
Conradi II imp. electio ubi facta II, 168 ſq. non fuit dux Francorum III, 424, 426.
Conradus de Suſe prof. theol. Heidelb. I, 381, 400.
Conjunx infeliciſſimus I, 24.
Conſtantii Chlori imperium I, 210 ſq.
Cornucopiæ ſymbolum deorum III, 176 ſq.
Cornutus emendatus I, 171, ſqq.
Corona quercea I, 195.
Couturelle, Car. Joſ. Boudart comes, ſocius honor. II, 3.
Craichgoviae comitatus obnoxius ducibus Francorum III, 475 ſq.
Creutz, Frid. Car. Caſim. baro, ſocius extraord. 17.
CROLLIUS, Georg. Chriſtianus, ſocius extraord. I, 18, 28. Præmium majus accipit III, 11, 14. diſſ. de comitibus Veldent. primæ ſtirpis II, 241 ſqq. de ducatu Franciæ Rhen. III, 333 ſqq.
Cullmann, Joh. Otto, præmium maj. accipit I, 16. II, 3.
Curiæ regalis adeundæ onus III, 104.
Curtius emendatus I, 157 ſq.
Cyrografum III, 135.

D.

Daniæ rex, Haroldus, Ingelhemii baptizatus I, 314. Chriſtiani VII regis mora in aula elect. Palat. III, 6.
Dapifer Henrici VI imp. III, 119. Henrici ducis Limburg 131.
Dapiferatus ducis Francorum III, 450 ſq.
Dapiferi provinciæ Rhenanæ Palatini III, 460. regii 429 ſq.
Decalvationis pœna II, 74.
Decimæ a Sigeberto rege donantur eccleſiæ Spir. III, 262.
Decurio militum III, 61.
Denarius major XII hall. minor VI hall. III, 320. denarii Aquenſes III, 101.
Denys, Ferd. comes itineris acad. I, 37.
Dexter & Priſcus conſules II, 138.
Diadumeniani cæſ. nomen exciſum II, 133.
Dianæ ara Moguntina II, 138.
Digniſus Quartus Apronius III, 62.
Dinchvoit, advocatus familiæ & poſſeſſionum monaſterii III, 121.
Ding, concurſus in curia II, 66.
Diœceſium limites fines provinciarum illuſtrant III, 353 ſq. 359.
Dionys, fundatio Heidelberg. I, 379.

Digitized by Google

Diphthongi defectus I, 24, III, 63.
Diplomatum & chartar. thesauri male absconditi III, 229.
Ditmarus de Swerte prof. Heidelb. I, 378.
Domitiani imp. nomen erasum II, 126.
Domus pro patria I, 23.
Drotseti notio III, 467.
Drusus agnomen exosum II, 120.
DuellaGermanis omnibus legitima III, 282.
Dunum III, 199.
Dusseldorpiensia monumenta III, 74 sq.
Dux Francorum summus erat rex III, 368 sq. regis locumtenens dux primarius 431 sqq. dicendus legalis 446. Ducis appellatio varia III, 435 sq. primarii honores juraque 440. Ducalis potestatis origo III, 436 limites 438 sq. Duces civilem jurisdictionem habent I, 87.
Dynastæ comitibus pares II, 55.

E.

E simplex pro AE I, 24. III, 63. Ecclesiæ matricis jura II, 82.
Einrich pagi comecia beneficium Palatinum III, 473.
Elagabali imp. nomen in saxis expunctum II, 134.
Elæothesium III, 219.
Electio regum, in qua valebat maxime dux Francorum, dein Palatinus Rheni III, 390, 452, 456, 479.
Epigraphica doctrina adhuc valde imperfecta I, 213. Difficultates ejus III, 176-78.
Epitaphia, Otterbergæ I, 35 sq. Wissenburgi II, 15 sqq. Boppardiæ III, 27 sq. Hemmerod. III, 49, Simmeræ III, 29 sqq. Ravengirsburgi III, 37.
Epternacensis ecclesiæ memorabilia III, 45 sq. abbatia a curia regia & expeditione militari libera 104.
Erath, Ant. Ulr. socius extraord. III, 15.
Erbacenses pincernæ provinciæ Rhenanæ hereditarii III, 460. comecia feudum Palatinum 475. Lapides Romani I, 202.
Evangelii d. Marci codex Venetus III, 326 sqq.
Exsuperius Treviris titulum posuit III, 43 sq.
Exter, Frid. socius extraord. I, 8.

F.

Familia Trevir. episcopi III, 98. monasterii Lacensis 121, 125. Brunvillarensis 149. Limburgensis ecclesiæ 82 sq. Dynastæ familia II, 70.
Favonius Seccianus centurio I, 213.
Felix quis imperatorum Rom. primus dici voluerit II, 135.
Feriæ academicæ I, 5, III, 4.
Festum regium I, 46.
Feuda imperii ultra Mosam II, 226.
Filii parentum suorum traditionibus non tenentur III, 140 sq. 148.
Fines provinciarum quomodo dijudicandi III, 351 sqq.
Fisci regii præfectura suprema in terra Rhenana III, 469, 479, sq.
Flad, Phil. Wilh. socius ord. I, 8. III, 5.
Flad, Jo. Dan. soc. ord. I, 8, orat. III, 18.

Flauheimenſis eccleſiæ fata I, 32.

Flavii, Maternus pater, Sanctinus, Perpetuus & Felix filii III, 137-79. Flavius Pudens centurio II, 151. Flavia Materna III, 75.

Flichtiſeunine III, 265.

Fontaninius, Juſt. notatus II, 129. Prudens III, 332.

Fortunæ ara I, 214. Fortunæ manentis imago I, 196 ſq. Fortunæ reducis monumenta II, 116.

Forum ſeptimale in Odernheim I, 48.

Franci in duas gentes, Salios & Ripuarios III, 336 dein in ſex tribus diviſi. Auſtraſios, Neuſtraſios, inferiores, ſuperiores, maritimos & Ripuarios 338 ſqq. Francorum genus I, 90. Auſtraſii populus Germaniæ primarius 341 ſq. 343. Rhenenſes, ſuperiores & inferiores III, 54.

Francorum ducatus fuit realis & palatinus III, 441-446 indoles ſingularis 446 ſq. quando ortus 376, 406, cum regia dignitate conſolidatus 428 ſq. rediit ad Stauſenſes principes 430-434 tandem quicquid ejus reliquum fuit, transmiſſum Palatinis Rheni 444 ſq.

Francorum dux ſummus rex III 368 regis locumtenens dux dicendus regalis 431, 445 ubique regis vices agere jubetur 447. perſonam ſuſtinebat duplicem, ducis III, 446-466 & comitis palatii 466-480, ducum ſeries illuſtrata III, 406-434. Francorum præſides, regum vicarii honoribus palatinis illuſtres III, 370. Francorum procuratores primi cameræ nuntii & marchiones III, 369 ſq. 401, dein duces dicti 415.

Francia omnis in duo regna, Auſtriam & Neuſtriam, diviſa III, 341, dein tripertita, occidentalis, media & orientalis 347, 365, Francia antiquior Ripuariorum, antiqua Auſtraſiorum III, 338, 342 inferior 339 maritima ibid. nova 342, 350, occidentalis, regnum, 347, provincia, eadem quæ Rhenana 350, orientalis, regnum 347, provincia, eadem quæ Franconia 350, media ſeu mediana 347, Romana, eadem cum media ſ. regno Lotharii 366 (k), ſuperior 339, Teutonica triplex, 350 potiſſimum Rhenana 348, 389 ſq. Haſſiaca 344 ſq. Franconica 343 ſq. ſuos quæque habet præſides 344, 346, 371 ſq. 399 ſq.

Franciæ Rhenanæ formula ſub cameræ nuntiis 400-413, ducalis 403 ſqq. denuo ſub regibus 428, honor ducalis reſtituitur 429 ſq.

Franckenthalenſes monachi I, 45.

Francofurtum palatium Franciæ Teutonicæ primarium III, 319. Francofurtenſis ſenatus de feudo imp. inveſtitura ſæpius requiſitus II, 126 ſqq. civitatis jura Roggenhuſanæ conceſſa I, 53.

Franconia ſeu Francia nova quando hoc nomine venire cœperit III, 342, 350, quos pagos comprehenderit 351, quibus limitibus diſterminata fuerit 357, formula antiquior 371, varie mutata 372.

Ful-

Digitized by Google

Fuldenſis eccleſiæ advocati, III, 334 (l).
Freheri de pagis merita I, 216, errores correcti 233 ſq. 285 II, 176. III, 253, ſententia de Lupoduni ſtu 201 ſqq.
Fridericus I imp. progeniem ducit ex ſanguine Henrici III imp. II, 74.
Friduricus archicapellanus (940) III, 77.
Frigidarium III, 217 ſqq.
Fritislaria, caput quondam Haſſiæ provinciæ III 380.

G.

Galean, Carolus dux & princeps, legatus electi. I, 9, ſocius honor. 15, III, 327.
Galieni opera I, 414 ſqq.
Galli cispadani & transpadani III, 57. Gallica nomina I, 21 ſq.
Galliæ reges coronæ imp. appetentes II, 209. Lucelburgicæ domus imperatoribus amiciſſimi II, 212. Comes Palat. II, 187 ſqq.
Ganerbii Schupfenſes II, 56.
Garampi, Joſeph. comes, ſoc. honor. I, 15.
Gauer, Nic. profeſſ. theolog. Heidelb. I, 381, 400.
Geneſii epitaphium III, 42.
Geniorum forma III, 176.
Gentilius Victor II, 139.
Geographiæ medii ævi difficultas I, 215.
Gerhardus de Honkirchen, doctor medic. Heidelbergæ I, 420.
Germani incauti II, 202, victi ſub Commodo II, 139.
Germaniæ conditio ſub Antoninis I, 199. III, 196.
Germanici nomen male affectatum III, 189.
Germersheim. burggravii, Fridericus II, 41, Eberhardus de Lachen II, 43.
Getæ nomen in monumentis abolitum II, 127 ſqq.
Gladiorum purgationis ars III, 268.
Glauberg, Jo. magiſter civium Francof. II, 233.
Globus orbem repræſentans I, 308.
Godramſteinenſia monum. II, 9. III, 176.
Grafio ſeu Gravio quid denotet I, 83.
Gratinus Primus veteranus III. 74.
Gravaria I, 83.
Gruteri corpus inſcriptionum I, 183, inſcriptiones caute tractandæ III, 180. indices correcti I, 210.
Gudensberg caſtrum, pagi Haſſiae caput III, 388.
Guidonis Ravennatis locus de Francia Rhinenſi III, 334 ſq.
Guldenkopf, Joh. cancellarius Friderici primi elect. Palat. I, 421.
Gulpen, Henr. prof. juris can. Heidelb. I, 381, 400.

H.

H litera exulat I, 21 ſq.
Hadriani vallum III, 191.
Haeffelin Caſim. ſocius extraord. II, 6. ordinarius III, 2, 5. Diſſ. de Lupoduno III, 185 de balneo Rom. in agro Lupodun. III, 213.
Hama vini III, 125, 279. cereviſiæ 280.
Hanſelmann, Chriſt. Ern. ſocius extraord. II, 6, 53, 282.

HARSCHER, Lud. ſocius & quæſtor acad. I. 8. præmium conſtituit 18.
Haſſia provincia Francorum quas complexa ſit regiones III, 344 ſq. 374 ſq. a Francia Rhenana & Franconia diverſa 345 ſqq. propriam formulam habuit 374. Thuringiae haud pars fuit 344-46. a Saxonibus Dimola diſterminatur 377, quibus limitibus a Francia Rhenana disjuncta 358, ſtatus antiquior ſub praefidibus 374-381 & 404. poſt Eberhardi ducis fata 381-89. Landgraviatus origines 386-89.
Hauriſius, Caſp. Benno I. 2.
Heddernhemii antiquitates Rom. III, 19, 175 ſqq.
Heermeiſter, magiſter ord. Livon. II, 21.
Heidelberg. civitatis ſitus amoenus I, 389. Vicedominus Conradus de Roſenberg II, 55. Advocatus Heinricus III, 101, Simon de Balshoven II, 100, eccleſia collegiata I, 380 ſqq. 392 ſtatuta ejus 399, vicarii 401. Univerſitas fundata I, 373 ſqq. Leges ejus I, 423 ſqq. Rectores I, 379. 395. 406 ſqq. Profeſſ. I, 425. Bibliotheca I, 383. 406. Collegium ſapientiae I, 387. Monaſterium ord. S. Auguſtini ibid. S. Petri eccleſia 392. ſq.
Heilbronnenſis civitatis jura Eppingenſi conceſſa II, 79.
Heilmannus Wormat. primus prof. Heidel. I, 378.
Helvetiae pagi III, 169.
HEMMER, Jac. ſocius extraord. II, 6. ordinarius III, 5.
Hemmerodenſis abbatiae monumenta III, 49
Hempel, Chriſtianus praemium accipit III 2.
Henrici III imp. poſſeſſiones propriae in pago Spir. III, 271 ſqq.
Henricus IV rex nonam pecuniae ſuae partem eccleſiae Colon. donat III, 156. patrimonii Salici in Terra Rhenana prodigus III, 431 ſq.
Heinricus de Homburg prof. Theolog. Heidelb. I, 381, 400.
Helvetius, Licin. Cloſſus I, 21.
Herbipolenſis ducatus finibus dioeceſeos continetur III, 372. ſq. eccleſiae principalis advocatus 452.
Herculis imago II. 10.
Herebordus dapifer I, 150, ſcultetus in Oppenheim III, 101.
Hermerniſche, augmentatio III, 322.
Herthum Taciti II, 45.
Hertenſis monaſterii canonicorum regularium ord. S. Auguſtini origines & fata II, 39 ſqq. moniales S. Georgii 40, monumenta Rom. 45 ſqq.
Heſſi pagus vid. Haſſia.
Hildebertus frater Gebhardi epiſc. Spir. III, 263.
Hiſpania ord. Teut. provincia II, 20.
Hiſtoriae praeſtantia I, 6. hiſtorica fides non numero, ſed gravitate teſtium nititur I, 375.
Hochmeiſter, magiſt. gener. ord. Teut. II, 18.
HOHENHAUSEN, Leopoldus Max. baro praeſes acad. I, 7. III, 6.
Holbach, Paul. Th. baro ſoc. extraord. II, 3.
Holzdinc placitum de jure nemoris III, 303.

Hont-

Digitized by Google

Hontheim, Jo. Nicol. focius honor. II, 6.
Hortus botanicus I, 18.
Husfrauwe, principis uxor II, 61.
Hutteni cardinalis donum lit. & epiſtola III, 11 ſqq. nepos ejus Franc. Phil. Chriſtoph. baro ſocius honor III, 15.
Huttichii, Joh. collectanea antiq. I, 27. notatus II, 152.
Hypocauſtum III, 218. ſecundarium 221. Hypocauſta ſphærica ibid.

I.

I litera duplicata I, 24. ſimplex pro duplici 23.
Idſteinii memoranda III, 19.
Iglenſis monumenti deſcriptio III, 44.
Imperii Romani limes ad Nicrum protractus III, 186 ſq.
Impſlingenſe monum. Rom. II, 12.
Immunes conſulares III, 82.
Indulgentiæ pro templis publicatæ II, 48. 50
Ingenuus aut miniſterialis II, 74. comes III, 153. vir illuſtris II, 70. 73.
IN H. D. D. explicatur I, 205 ſq.
Io. Wilhelmus electior Palat. 1, 2.
Iohannes & Wigandus de Homburg vicarii eccleſiae colleg. Heidelb. I, 401.
Iohannes de Francofurto prof. Heid. I, 381, 400, 420.
Iohannes de Treviris rector univerſitatis Heidelb. I, 395.
Iooſten, Sam. Jac. præmium ſervati ex aqua infantis accipit I, 18 ſq.
Iovis monumentum I, 194 ſq. ara quadrilatera II, 9.
Iſalæ fluvio confines Salii III. 336.
Italia ord. Teut. provincia II, 20, 33. 37. ſtatus ſub Ruperto cæſ. II, 197 foedus 206.
Iter literarium I, 19, 37. II, 7. III, 18.
Iudicia dei III, 282.
Iudicia provincialia III, 471. Franciæ Rhenanæ III, 421 & 469 ſqq.
Iudicium aulicum Palat. II, 96. Iudicium provinciale Pucheim II, 55. Iudicium centenarium Richartshuſæ II, 60.
Iuliacenſis genealogia difficilis III, 55. marchionatus epocha III, 307. 309 ſq. ducatus III, 315 officiales hered. 308, 320 mareſchalcus II, 237, III, 304.
Iuliaci monumenta antiqua III, 75 ſq.
Iulius Capitolinus emendatus I, 156 ſq.
Iulius Januarius I, 194-97. Secundus ibid.
Iunius Verecundus centurio II, 151.
Iuno Regina II, 8. imago II, 10, 45.
Iunonia monſtra I, 164.
Iuris Rom. doctrina Heidelbergæ ſtabilita I, 385.
Iuſti, Joh. Henr. præmium majus accipit I, 16.
Iuſtificatio hereditaria III, 267.
Iuſtius II, 13.

K.

Kelling, Winand. Petrus, ſocius ord. I, 8. inde ſocius extraord. III, 5, oratio II, 7.
Kennicott, Benj. ſocius extraord. II, 2.
Keſſeler unde dicti III, 463 conf. *Ahenarii*.

Digitized by Google

Kleemann, Christian. Frid. Car. præmium accipit III, 13.
Kœlreuter, Jo. Gottlieb, socius extraord. I, 18.
Kollar, Adam Franc. socius extraord. III, 8.
Krausius pastor Idstein. III, 19.
KREMER, Christoph. Jac. socius ord. acad. I, 8, 11. Iter literarium suscipit I, 19, 37. II, 7. III, 18, 75. diss. de comitibus Lœwensteinl extinctis I, 322. de universitatis Heidelb. incunabulis 373, oratio II, 4. III, 6. de comitatu Nemoris III, 284 sqq.
Kremer, Jo. Mart. socius extraord. I, 17. II, 264.
Kyrfpelle, parochiæ I, 70.

L.

Lacensis abbatiæ memorabilia III, 53. Ladenburgi monumenta Rom. I, 183 sqq. 204.
Laconicum unde dictum III, 217. Laconicorum partes 219. Laconica Bipontina 220 Lupodunensia 218. Metensia 221. Vogesiana & Trevirensia ibid.
Landgraviatus comitum silvestium II, 253.
LAMEY, Andr. secretarius acad. I, 8. III, 6. Ejusd. oratio festiva 19. iter lit. ibid. 37. II, 7. III, 18 sqq. diss. ad lapides Rom. inventos ad Nicrum 193. Pagi Lobodunensis descriptio 215. Pagi Wormatiensis 243. Pagi Rhenensis II, 153. Pagi Spir. III, 228. de inscriptione Rom. quæ deleto Commodi imp. nomine insignis II, 115. de legione I adjutrice ad lapidem Mogunt. II, 142. diss. ad lapides antiquos Heddernh. III, 175.
Latinæ linguæ præstantia I, 151. corruptio III, 41.
Legiones quot primæ dictæ II, 148.
Legio 1 Minervia III, 60.
Legionis 1 adjutricis fata II, 148 sqq.
Legio IV ad Nicrum I, 208 sq.
Legio VIII Aug. I, 213 sq. II, 52.
Legio XIV gemina III, 61.
Legio XV primigenia III, 57 sq.
Legio XXII primigenia II, 137. pia fid. III, 177.
Legio XXX III, 64, 74.
Leiningæ comitum origo II, 261. comecia in pago Wormatiensi III, 416 sq. beneficium Palat. 470 sq.
Lemniscus in figillis III, 49.
Leodiensis ecclesiæ regalia II, 226, 230, 234.
Licinus, Clodii fil. I, 21.
Ligneum castrum in monte S. Remigii II, 297.
Limburgi ducis dapifer III, 131, pincerna ibid.
Limburgensis S. Georgii ecclesiæ monumenta III, 20 sqq.
Limes transrhen. imp. Romani III, 352.
Lipsius notatus I, 154.
Literæ R & S permutantur II, 155 sq.
Literarum utilitas maxima I, 389.
Liturgia Mozarabica III, 282.
Livonia ord. Teut. provincia II, 19 sq.
Lobodunensis pagi comitatus ecclesiæ Wormat. confertur I, 237, dein Palatinis III, 475.

Loe-

Digitized by Google

Loebel, Jo. Mich. focius extraord. III, 14.
Lotharii regnum III, 366, avellitur inde Alſatia 409, pariterque Weſtrauia 362 & 409.
Lotharingiae & Franciae Rhenanæ limites 359-362 Duces Gieſelbertus & Conradus vituperati III, 40. Ducum jus præſidendi duellis III, 283.
Lucelſteinenſium comitum origo II, 262.
Lucilia Pallas liberta III 61.
Lucilius Blandus libertus III, 61. Meſſor II, 138. Secundus III, 61.
Lupodunenſis agri amœnitas III, 215.
Lupoduni ſitus 201 ſq. origo 198 ſq. antiquæ Germaniæ caput 197. viciſſitudines 200. dignitas 201. Balneorum rudera 216.
Luthomiſchlienſis epiſcopus, Johannes III, 329.
Lutrenſis ditio I, 43. libertas 71 ſqq.
Luttonius Lupulus I, 24.
Luzelburgenſe jus feudale II, 291.
Lynden, Otho Frid. comes, ſocius honor. I, 15. III, 10, 175.
Lyræ opera I, 408.

M.

M. H. M. quid in Romanorum monumentis ſignificet II, 139 ſq.
Macrini imp. nomen ex faſtis conſularibus exul II, 132.
Magiſter libellorum & officiorum I, 82. foreſti III, 303 ſq.
MAILLOT de la Treille, Nic. ſocius ord. acad. I, 8, 11, oratio ejus III, 11.
Major domus Trevir. III, 40.
Maldrum tritici III, 83, ſiliginis 86, 131. panis 279.
Mancipiis monaſteria interdicta II, 74.
Manlii nomen Romanis exoſum II, 119.
Manſuetus Natalis II, 9.
Manumiſſionis literæ I, 52 ſq. manumiſſus III, 269.
Marburgenſis dom. ord. Teut. initia II, 23.
Marcellini locus de Lupoduni ſitu III, 202 ſq. 210.
Marcellini comitis chronicon emendatum I, 158.
Mareſchalcus Palatinus, Erchinger de Rodenſtein II, 100. de Germersheim 75. Henrici VI imp. III, 119.
Mareſchalli provinciæ Rhenanæ hereditarii III, 460.
Maritimi Franci in Morinorum regione, III, 339.
Marius Solemnis III, 76. Severus ibid.
Marmora antiq. Mannhemii collecta I, 193.
Marſilius ab Inghen primus rector univerſitatis Heidelberg. I, 378.
Martis & Victoriæ ara I, 214.
Mauritania provincia Rom. II, 145 ſq.
Maximina filia Senniani III, 62.
Medici ex libertorum ordine I, 198.
MEDICUS, Frid. Caſim. ſocius ord. acad. I, 12, 18.
Mediolanenſis ducatus II, 197.
Meermann, Gerh. ſocius extraord. III, 2.
Mehus, Laur. ſocius extraord. III, 2.
Meiſenhemii monumenta ſepulcralia I, 38.

Mer-

Digitized by Google

Mercurii imago II, 10 ſq. monumenta I, 201, 205, cultus apud Germanos I, 178 ſq. Mercurius Cambus II, 12.
Meſſalinæ nomen exciſum II, 123 ſq.
Metis caput veteris Auſtraſiae III, 367, comes dux Auſtraſiorum III, 396.
Miles auratus I, 44.
Mills, Jo. ſocius extraord. II, 6.
Minervæ imago II, 10.
Miniſteriales familiæ pars II, 70.
Mithras in Germania cultus I, 204.
Mittwoch vocabuli ratio I, 177-80.
Modernorum via I, 387, 423 ſq.
Moenus fl. *Mogonus* II, 237 *Moyanus* 233 *Muen* 234.
Moguntia metropolis Franciæ Teutonicæ III, 349. verita eſt duces Francorum 387. Moguntiæ nomen Rom. I, 187. ſq. monumenta Rom. I, 27 ſq. Moguntina diocœſis Limburgi III, 22. Moguntini juris in Haſſia origines III, 387. Moguntinæ eccleſiæ principalis advocatus III, 461 ſq. officia heredit. II, 245 ſq.
Molsbergii dynaſtæ judicium Heyger tenent beneficio Palatino III, 473.
Monetium oppidum I, 22.
Montium ſumma juga limites provinciarum III, 353.
Mortuorum corpora olim cremata II, 113.
Mortuaria, oblationes & legata ſepulturæ cauſa II, 82.
Mosbacenſis aulæ præfect. Steph. de Emershoven II, 61. Hieronym. de Helmſt. præfectus II, 62. civit. jura & fata II, 59 ſqq.
Mundiburdius, tutor II, 208, 292.

N.

Namnis, Argiotal. Smertuliani fil. I, 21. Naſellius Proclianus II, 52.
Naſidienus Agrippinenſis III, 61.
Nebel, Jo. Dan. ſocius ord. acad. I, 12.
Necker, Nat. Joſ. de, ſocius ord. III, 5.
Negotiator gladiarius II, 140.
Nemetenſis civitatis memoria I, 203.
Neoſtadii vicedominus Conradus Landſchad II, 43, collegiata I, 392.
Neronis imp. forma I, 164. memoria damnata II, 124.
Neuſtrafii, Saliorum tribus III, 340.
Neuſtria ducatus in Gallia III, 340, arx regni occidentalis 366 confertur cum ducatu Auſtraſiorum in Germania 393-95 & 405, regnum tripertitum 341.
Neuſtrige ſive Nuiſtriæ nomine venit Franconia III, 343.
Nicolaus de Fulda mag. art. Heidelb. I, 38, 400.
Nicri fl. variationes I, 235.
Niem, Theodorici, character II, 214.
Nimbi uſus in monumentis I, 307 ſq. 311.
Nippenburg, Frid. II, 49.
Noet, Joh. prof. juris canon. Heidelb. I, 381, 400.
Noitzogere I, 56.
Nomina Romanor. turbata I, 20, 24, 299. tyrannorum deleta II, 119.
Nominaliſtae I, 387.
Nominum familiarum illuſtrium origo II, 54, 261.
Normannorum vaſtatio III, 40.
Novus vicus III, 182.

Digitized by Google

Nummi Rom. inventi I, 14.
Nummus aureus acad. Boicæ II, 3. in nuptias Amaliæ Aug. Bipont. III, 7.

O.

OBERKAMP, Franc. Josephus, socius ord. acad. I, 8 laudatur III, 3.
Obrigheimense Mercurii monument. I, 205.
Occamistæ I, 387.
Occidentale regnum Francorum III, 366 quo nomine venit pars regni Germaniæ cis Rhenana & Lotharingia 408.
Odernheimenses custodes libertatis civium Oppenheim. I, 47.
Officia aulica regni III, 419, 450 sq. ducum III, 459.
OLENSCHLAGER, Jo. Dan. socius extraord. I, 17. III, 175. Dissertatio de feudis imperii Francofurti requisitis II, 125 sqq.
Oppenheimenses custodes libertatis oppidi Odernheim I, 47. Oppenheimensis præfectus, Jo. de Dalberg II, 212.
Optatus Mileuit. emendatus I, 158.
Ordalia III, 282.
Orientale regnum Germaniæ III, 368.
Orientalis Francia 350.
Otterbergensis monast. incunabula I, 59.

P.

Paciaudi, Paul. socius extraord. III, 2.
Pagi Palatinatus præcipui I, 215 sq.
Pagorum veterum descriptio perutilis II, 247.
Palæstra III, 217.
Palatia regum Francorum extra urbes sita I, 300 sq. a Carolo M. extructa 301. Palatium primarium regni Germaniæ III, 349 Lotharingiæ 367.
Palatii comes Francorum populi primarii III, 466 sq. diversus a comitibus Palatinis, qui in provincias missi sunt 437. officii partes comitum Palatii 468 sq. Palatii comitatus III, 128 conjunctus ducatui Francorum III, 408 sq. 446 sq. 466 sq. mandatus comitibus Palatinis Francorum Aquisgranensibus 467 sq. tandem uterque perpetuo conjunctus cum reliquiis ducatus Franciæ Rhenanæ 444 sq. 449, 468 sq.
Palatinæ militiæ præfectus II, 43. Palatinæ causæ I, 95 sq.
Palatinatus Rheni origines in regno Lotharing. II, 193. amplitudo primæva I, 108 sq.
Palatini ad Rhenum comites ducibus æquiparati III, 39. Palatini duces & archiduces unde dicti III, 435 sq. 450. Palatini comitis ministeriales III, 109, 111. Palatinorum Rheni comitum sedes, bona & jura antiqua II, 3.
Palatinus comes a majore domus diversus I, 84 sq. officium ejus 86 sqq. dignitas 97.
Palatinus Galliæ comes II, 187 sqq. a Cangio miscetur cum provincialibus Galliæ comitibus 188 sqq.
Pande, pignora III, 303.
Pantheum Dusseldorp. III, 74.
Parei sphalmata II, 205.

Digitized by Google

Parisiensis universitas exemplar Heidelbergensis I, 376 sq. 390.
Passavienſis transactio I, 46.
Patres, pater & mater III, 63.
Pax castrensis Lautereccæ I, 69. Pax publica ægre servata II, 57.
Pessingen comecia beneficium Palatinum III, 471.
Peregrinatio sanctæ crucis III, 130.
Perrenot, Abrah. socius extraord. II, 2. III, 10.
Persius emendatus I, 169.
Petilius Secundus Mediolanenſis III, 57.
Pfeffel, Christianus Frid. socius extraord. I, 17.
Philyra, chartæ genus III, 327.
Pii cognomen imperatoribus Romanis solenne II, 135.
Pincerna Sigefridus III, 145.
Pintajus Pedilici fil. Astur III, 57.
Piperacius Optatus Taurinus III, 57.
Piscina III, 224.
Piso cognomen exosum II, 120.
Placita I, 95.
Placitatio advocati II, 73.
Platea & Platia III, 183 sq.
Plautiani nomen excisum II, 131.
Plinii panegyricus emendatus I, 153.
Plumbum inscriptum in sepulcris illustrium III, 69.
Polier, Ant. Noach. socius extraord. III, 14.
Pons Rheni a Carolo M. stratus I, 312.
Pons salutis abbatia monialium II, 8.
Poppo cancellarius (940) III, 77.
Posuit pleonasmus I, 24.
Potentina femina Rom. III, 62.
Præcarium, precaria III, 271.
Præceptores ord. Teut. II, 19.
Præfecti prætorio sub Rom. I, 80 sqq.
Prælatus monasterii II, 71, 73.
Præmia acad. majora I, 6, 14. minora. 16. II, 1. sq.
Præmonstratenſis ord. hospitale I, 42, 44.
Prænomina neglecta apud Rom. I, 198.
Præsidatus pro comitatu I, 241.
Præsides Francorum Palatini III, 370.
Prætoriæ cohortes III, 181.
Pragense evangelii d. Marci fragmentum III, 327 sq.
Praunheimenſes antiquitates III, 183.
Precariæ, exactiones violentæ III, 122 injustæ 124, 130.
Primigenia legio II, 137.
Priscinius Florus veteranus III, 73.
Procuratores Francorum III, 370, 415.
Provinciarum limites unde dijudicandi III. 351 sq. regimen sub Carolo M. III, 395 sub Ludovico Germaniæ rege 396.
Protector academiæ III, 15.
Protestantes audaciores I, 46.
Prumienſis abbatiæ turbæ noviſſimæ III, 47.
Publicæ causæ I, 96.

Q.

Quæstiones acad. I, 14, 16. II, 3, 7. III, 4
Quarandia I, 67.
Quieta vid. Verecundinia.

R.

Ragnacharius Francorum superiorum rex III, 340.

Ract-

Digitized by Google

Rariſſima femina III. 75.
Rathſamhuſiorum feudum Palat. III, 466.
Realiſtæ I, 387.
Rectores univerſitatis Heidelbergenſis, Marſilius ab Inghen I, 379. Johannes de Treviris 395 Joh. Rybeiſen de Bruchſella 406.
Redux cur dicta ſit Fortuna II, 136.
Regiæ dignitatis heredes & vicarii III, 390 ſq. 450 ſq,
Reginonis patria & chronicon III, 48.
Regnomir Neuſtraſiorum princeps III, 340.
Reinaldus de Alva prof. Heidelb. I, 378.
Reineſius notatus I, 24. II, 147.
Reiſeiſſen, Jo. Dan. accipit præmium majus I, 14. diſſertatio ejus victrix 76.
S. Remigii poſſeſſiones in Vogeſo I, 39 ſq.
Reſtaurum II, 51. 302, 304.
Rhaetorum cohors I, 22.
Rhenani ſententia de Lupoduni ſitu III, 201 212.
Rheni fluminis variationes I, 224-35 II, 168 III, 75. Rhenus limes Galliæ & Germaniæ III, 353. Rhenus auriſer II, 43.
Rheni titulus comitum Palat. III, 54.
Rheni comitum inſignia I, 29.
Riaucurius comes, orator Saxoniæ III, 7.
Richezæ reginæ advocatus Gerhardus III, 140.
Riem, Jo. præmium accipit III, 2.
Rienecii comites Palatinorum Rheni vaſalli III, 475.
Ripuaria Carolidarum natale ſolum III, 367. limites verſus Franciam Rhenanam 358 ſq. Comitatus varii 476.
Ripuarii, Francorum tribus III, 339. eorum regnum 345.
Ritter, Joſeph. de, ſocius extraord, I, 17.
Roggenhuſii opp. jura & privilegia I, 35 ſq.
Romani imperii inter Nicrum & Moenum veſtigia I, 214. ſedes pacifica ad Nicrum ſub Antoninis III, 192.
Romania ord. Teut. provincia II, 19.
Romanius Probus III, 75.
Rudolfus de Alzey vicarius eccleſiæ colleg. Heidelb. I, 401.
Ruperti cæſaris elogium & res geſtæ II, 195 ſqq.
Rypolt, Jo. vicarius eccleſiæ colleg. Heidelb. I, 401.

S.

Sacellum columbarii II, 109 ſq.
Sacerdos conſul III, 171.
Saginatio monachorum III, 105.
SAILERN, Franc. Leodeg. ſocius ord. acad. I, 8. laudatur 12.
Sainenſis comecia beneficium Palatinum III, 473.
Sala I, 105.
Salici, Saliorum nobiliſſimi III, 336. Franciæ Rhenanæ incolæ 400 ſq.
Salicum patrimonium III, 431.
Salodurenſis ara III, 171.
Salzfenninc, ſalis denarius III, 265.
Samſtag vocabuli ratio I, 181.
Sava Mauritaniæ oppidum II, 144. ſqq.
Saxones partem agrorum Francicorum occupant III, 337. incertis finibus disjuncti ab Haſſis 377.

Digitized by Google

Saxoniæ electricis, Mariæ Antoniæ elogium & cooptatio III, 16 sq. Amaliæ Aug. literæ ad academiam III, 7.
Scabini palatii I, 88 sq.
Sceptri regalis præferendi jus III, 308, 319 sq.
Schæfler, Jac. Christoph. socius extraord. I, 17.
Schannatus, Jo. Frider. I, 20.
Scheyb, Franc. socius extraord. III, 2.
Schimper, Io. Conr. præmium accipit III, 5.
Schisma ecclesiæ II, 208 sq.
Schlemmer, Bernh. præmium accipit III, 5.
SCHOEPFLINUS, Jo. Dan. præses honor. acad. I, 7. ejusdem oratiunculæ 9, 12. differt. de palatio Ingelhemiano 28, 300. de ara votiva Ladenburg. 183, 300. de columbario Romano prope Schriesheimium II, 107. de comite Palatino Galliæ 187. de Ruperto cæsare II, 195. de Verbigeno & Tigurino Helvetiæ pagis III, 169. de duellis & ordaliis veteris Franciæ Rhen. 281. de Guilielmo VII Juliaci comite, marchione, duce 305 sqq. de Evangelii d. Marci codice apud Venetos, 326 sq. Mors & elogium III, 16.
Schütz, Henr accipit præmium majus I, 14.
Scriboniani memoria damnata II, 122 sq.
Sculptile monumentum I, 44.
Seccianus, L. Favonius I, 213.
Seculi IV genius corruptus I, 211.
Sedeler, Heinr, vicarius ecclesiæ colleg. Heidelb. I, 401.
Sejani memoria damnata II, 120 sq.
Senecæ epistolae emendatæ I, 159 sq. epigrammata 161.
Seneschalli officium III, 467. Gallorum dapifer II, 163.
Sennianus centurio III, 62.
Sepulcra Romanorum II, 111 sqq. Sepulcrales Rom. tituli cur cis Rhenum obvii, non trans Rhenum I, 212.
Sequestra pax III, 159.
Servandia Servanda I, 23.
Servandius Sollemnis I, 23.
Servandus fil. Senniani III, 62.
Servitium regale monasteriorum III, 105 sq. Servitium advocato debitum III, 25.
Severinia Severina III, 64.
Severinius Vitealis III, 64.
Severus vid. Appius.
Sevum quid? I, 167.
Sforzia, Mut. Attendulus II, 203.
Sicilia ord. Teut. provincia II, 19.
Sifridus de Kracau vicar. eccl. Heid. I. 401.
Sigil, tempus glandinis III, 162, 164.
Sigillorum præstantia & usus III, 54. Sigillum filius habet, non pater I, 68. Sigilla Juliacensia III, 292. Lœwensteinense I, 322. Alia III, 70.
Signifer Rom. I, 20. Signiferi cohortis habitus III, 58.
Signifer Francorum dux III 448 sq. Saxonum dux alter imperii signifer 457, 464.
Silvestres comites vasalli abbatiæ s. Maximini I, 50.
Silvestrium, Hirsutorum & Veldent. comitum origo communis II, 260 sq.

Sim-

Digitized by Google

Simmerenſia monumenta III, 27 ſqq.
Sniordi, hominum genus III, 154.
Societas elect. phyſico-œconom. III, 15. hiſtorico-lit. Heidelberg. I, 2.
Solicinii ſitus incertus III, 204 ſq.
Solidi levis monetæ III, 146. Solidi trium monetarum, Colon. Leod. & Trevir. III, 303.
Solmenſis comitatus in Ardgovia feudum Palatinum III, 473.
Spectatia Peregrina I, 23.
Spanheimii comites vaſalli Palatini III, 472. Spanheimenſia ſigilla 49.
Spielmann. Jo. Reinb. ſocius extraord. I, 18.
Spirenſia monumenta Rom. II, 7 ſq.
Spirenſis eccleſiæ augmenta III, 431 ſq. advocatia 462 vicarius II, 49. epiſcoporum & capituli liberalitas III, 229.
Spirenſis civitatis jura cum Wolfſtein communicata I, 58. cum Lutra 42 ſq. 71. ſuburbium II, 72.
Spirgoviæ limites III, 254 ſq. advocatia quando orta III, 429. juris Palatini facta 472 advocati II, 42.
S. Spiritus eccleſia Heidelbergæ I, 380.
S. Spiritus hoſpitale in Wimpina II, 51.
Sprengirsbacenſis abbatiæ monumenta III, 50 ſqq.
Steinenhuſe, Eberhardus magiſter civit. Francof. II, 233
Steinjenninc, picis denarius III, 235.
STENGEL, Georgius de, director acad. I, 8, 10.
Stocksbergenſis ara quadrilatera II, 45.
Stralenberg. burggravius Wernerus Knebel, II, 43.
Studium generale I, 389.
Superinia Decumilla II, 8.
Sueviæ & Franciæ confinia III, 356.
Suevorum prærogativa in acie III, 432 ſq. 448
Swabach, Heinr. vicarius eccleſ. colleg. Heid I, 401.
Synodi Ingelhemii celebratæ I, 313, 318 ſq.

T.

Taranuncus deus II, 11.
Tarquinii nomen Romæ exoſum II, 119.
Taunus mons & Taunenſes III, 178.
Templarii prope Kirchheim I, 37, 66 ſq.
Temporalitas, regalia epiſcoporum II, 235 ſq
Temporis notatio in chartis antiquis cur nonnunquam omiſſa III, 52.
Tepidarium III, 217 ſqq.
Tertulli & Clementis conſulatus vindicatur III, 179 ſq.
Teutonici ordinis fata II, 18. provinciæ 19. magiſtri in Germ. 22. principes imperii 38. fœdes eorum 35.
Teutſchmeiſter, magiſter ord. Teut. in Germania II, 21.
Theotonica ſive Alemannia ord. Teut. provincia II, 19.
Thomiſæ I, 387.
Tigurini Helvetiæ pagi ſitus III, 172 ſq.
Timeja gens obſcuriſſima III, 180 ſq.
Tolneri errores I, 85, 103, 108. II, 59.

Digitized by Google

Torquatus & Julianus coſſ. II, 52.
Traditio cum moneta & mercatu III, 147.
Trajani munimentum III, 337.
Trevirenſis ſynodus generalis III, 109, 112.
ecclefiæ advocatia III, 41. mos inchoandi annos III, 38. urbis triſtis ſec. IX ſtatus III, 40.
Tribunal regium Francofurti I, 337.
Tribunus legionis III, 61.
Tribus Claudia II, 143 ſqq. Ofentina III, 57. Stellatina ibid. Voltinia II, 138.
Tutela regni penes ducem Francorum in Gallia III 394. in Germania 403. Palatinus Rheni habere debet 478.
Tutela regum. commendata ſacri ordinis viris III, 416.
Typographia acad. I, 18.

U.

Ungelt I, 43. 56. ungeltum 73.
Unionis Evangelicæ acta II, 52.
Univerſitatis ſtudior. inſtituendæ jus penes pontificem Rom. I, 376 Heidelbergenſis incunabula I, 373 ſqq.
Ulenſtrat, Barthol. de Trajecto Moſ. mag. art. Heidelb. I, 381, 400.
Urber, utilitas III, 323.
Urnæ variæ II, 109.
Urſatii Uſtiarii epitaphium III, 43.
Uſtiarius quis III, 43.

V.

Vaelle jus II, 64.
Valerius Udes II, 147.
Veccinius Similis II, 8.
Vegetius emendatus I, 158 ſq.
Vejagenus Sisgi fil. I, 22.
Veldentiæ comitatus & comites deſcripti II, 241 ſqq. comites vaſalli Palatini II, 472. principum interitus I, 37, ſq. ſepultura 40.
Veneti Patavium, Veronam, Brixiam occupant II, 205.
Verbigeni Helvetiæ pagi ſitus III, 170 ſqq. genius 171.
Verecundinia Quieta III, 63.
Verhelſt chalcographus III, 18.
Verina vid. Appia.
Veſtæ cum Junone ſimilitudo II, 10, 45 ſq.
Veteranus miſſus honeſta miſſione II, 139. III, 14.
Vexilliferi officium a Palatinis Rheni pendens III, 450 ſq.
Via ducens a Rheno ad Lotharingos I, 43.
Via regia I, 46, 73.
Vicariatus imperii III, 456 ſq. abſente cæſare ſpectabat ad Palatinum Rheni 478.
Vicarius imperii Rupertus ſenior III, 26.
Vicedominus Neoſtad. II, 43.
Victoriæ deæ imago I, 195 ſq.
Vincentinus epiſcopus, Aegidius III, 529.
Virgilii columbarium III, 214.
Virodunenſis eccleſiæ bona ad Moſellam & in Vogeſo II, 242 ſq. 270.
Viſucius deus topicus I, 102.
Vitalinius Hilario libertus III, 64.
Vitealis vid. Severinius.
Viviers abbatia a Sarburgenſibus deſtructa I, 64.
Voltaire, Franc. Arouet, ſocius honor. I, 15.

Digitized by Google

Volzii de Lupoduno ſententia III, 204ſq. 208
Vonck, Corn. Val. ſocius ord. I, 8, 11, ſylloge obſervationum crit. 151. ſocius extraord. III, 5. laudatur 9.
Vorſter, Carolus de, præmium accipit III, 8.
Vota a Romanis ſuſcipi ſolita I, 187.
Vulcani effigies I, 195.

W.

Wachenheim. burggravius Heilmann III, 100.
Walther, Iſr. præmium accipit II, 5. proxime acceſſit III, 8.
Wartensleben, Car. Frid. comes, ſocius honor. I, 17. 28.
Wereſchaft I, 67.
Werlude III, 134. 137. 142.
Werntlich opponitur *Geiſtlich* I, 57.
Weſtphaliæ limes verſus Franciam Rhenanam III, 359.
Weſtphalica judicia ſecreta III, 283.
Wildfangiatus Palatinus III, 480.
Wildgraviorum origo III, 416. Comecia provincialis 471. officium mareſchalli hereditarium 460. inſignia I, 29.
Wilhelmitani ordinis monaſteria, vallis comitis (Græfenthal) II, 83. Vallis b. Mariæ prope Hagenoam ibid & 8. Mulbacenſe 49.
Wilhelmus de Eppenbach. canon. Heidelb I, 381, 400.
Wilhelmus de Daventria prof. Med. Heid. I, 381, 400.
S. Willibrordi eccleſia vid. Epternac.
Wiltban III, 136. 183.
Wisgoz fl. unde nomen habeat I, 202.
Würdtwein, Steph. Alex. ſoc. extraord. I, 17.
Wyſenbach, Henr. vicarius eccleſ. colleg. Heid. I, 401.
Woensdag, woonsdag I, 177.
Wolfsteinii monumenta Rom. I, 33. Jura & privilegia 58.
Wormatiae monumenta Rom. I, 19 ſqq. urbs paruit ducibus Francorum III, 414.
Wormatienſis eccleſiæ diœceſis I, 235 ſq. 287. Præpoſitus eſt cancellarius perpet. univerſitatis Heidelb. I, 376-90. advocatus principalis 462.
Wormatienſis pagi comites majores, duces Francorum III, 412 ſq.

X.

Xiſtus III, 217.

Y.

Yderbannus deſcribitur III, 360.

Z.

Zeis, Jo. Juſtus, præmium accipit III, 2.
Zonæ uſus III, 59.

Digitized by Google

Index corrigendorum

Vol. I.

Pag. 27 lin. 12 *A. 1720* lege An. 1520.
— 40 — 17 *ſecundus* l. tertius.
— 49 — 2 *ducenteſimo nono* l. ducenteſimo nonageſimo nono.
— 83 — 4 & 5 a fine, *illi exigendendis* l. illis exigendis.
— 80 — 8 a fine, *meteurent* l. metuerent.
— 203 — 9 a fine, *ET* lege ITEM.
— 239 — 7 & 8 *an. Chr. 869* l. an. Chr. 858, & pro octennio, quod ſequitur, pone an. 877.
— 280 — 5 *Pars oppidi cis Navam recentior eſt*, l. Pars oppidi cis Navam antiquior, trans Navam recentior eſt.
— 287 — 10 a fine, *aulatim* l. paulatim.
— 324 not. (u) *Jan.* lege Jun.
— 339 lin. 8 a fine, *Graf Wilhelm* l. Grav Albrecht.
— 357 — penult. & ult. *noſtre*, *noſtri* l. veſtre, veſtri.

Vol. II.

Pag. 5 lin. 5 *hunc in verem* lege : hoc in ver.
— 74 — 6 a fin. poſt *Conradus Palatinus &c.* ſuppleatur Fridericus dux.
— 103 — 14 ſupplendus numerus XXXVI.
— 135 — 3 *iuto* l. luto.
— 142 — 12 deleatur *Ptolomæo et.*
— 207 — 6 a fine, *initiâ* l. inutilia.
— 245 — 4 a fin. *erzdruchſeſſen* l. erbdruchſ.
— 285 — 4 a fin. *Schranau* l. Schwanau.
— 303 — 2 *abeſſe* lege obeſſe.
Adde errata in fine hujus voluminis annotata.

Vol. III.

Pag. 14 lin. 17 *deſcricimus* lege deſcribimus.
— 80 — 18 *MXCIIII* lege MXCVII.
— 104 — 3 *MXXXIII* lege MXXIII.
— 289 — 2 *Otten III* lege Otten IV.
— 399 — 18 deleatur *tam.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

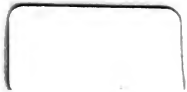

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google